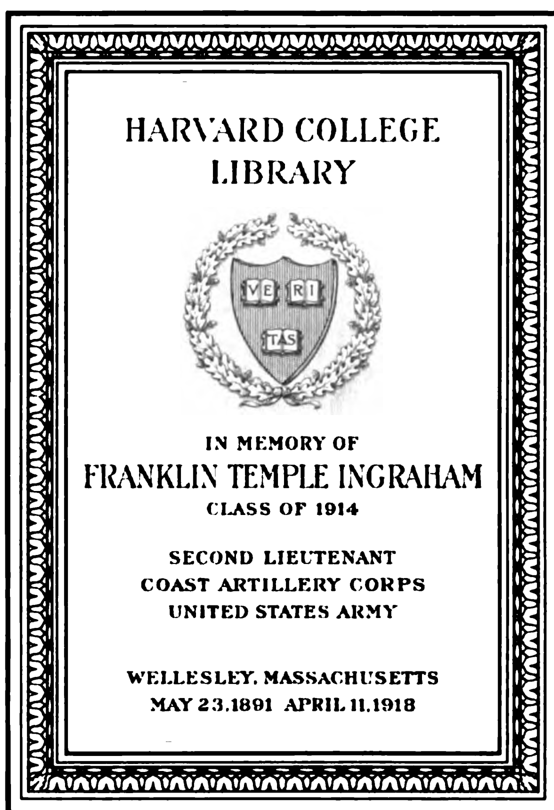

HARVARD COLLEGE
LIBRARY
VE RI TAS
IN MEMORY OF
FRANKLIN TEMPLE INGRAHAM
CLASS OF 1914
SECOND LIEUTENANT
COAST ARTILLERY CORPS
UNITED STATES ARMY
WELLESLEY, MASSACHUSETTS
MAY 23, 1891 APRIL 11, 1918

GÖTEBORGS HÖGSKOLAS

ÅRSSKRIFT

BAND XI.

1905.

UTGIFVEN PÅ BEKOSTNAD AF HÖGSKOLANS
GUSTAF-ADOLFSFOND

GÖTEBORG
WETTERGREN & KERBER

GÖTEBORGS HÖGSKOLAS

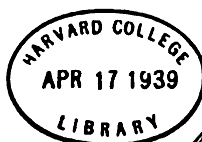
ÅRSSKRIFT

BAND XI. 1905.

UTGIFVEN PÅ BEKOSTNAD AF HÖGSKOLANS
GUSTAF-ADOLFSFOND

GÖTEBORG
WETTERGREN & KERBER

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
Printed in Sweden

INNEHÅLL:

OM DE
SVENSKA ORTNAMNEN
PÅ
-INGE, -UNGE OCK -UNGA

AF

ELOF HELLQUIST

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1904

Under mina undersökningar af svenska vattendragsnamns härledning ock historia, publicerade i Sv. lm. XX. 1, har jag synnerligen ofta kommit i beröring med by-, gård- och sockennamn på *-inge*, *-unge* ock *-unga* ock särskilt med sådana, hvilka tydligen stodo i etymologisk förbindelse med vattendragsnamn, som föllo inom området för mina undersökningar. Det blef då nödvändigt att söka afgöra, om man i dessa fall hade att utgå från vattendragsnamnet eller gårdnamnet (o. s. v.) som det primära. Stundom låg sambandet dem emellan i öppen dag. Så var det klart, att gårdnamnet *Uttringe* (fsv. *Utrungum*, dat.) innehöll en afledning af sjönamnet *Uttran*, sockennamnet *Lästringe* (fsv. *Læstrunge*) af *Lästern*.

Betydligt svårare ställde sig ett definitivt afgörande vid sådana paralleller som *Drättinge: Drättingen* (eller *Drättingesjön*), *Silinge: Silingen*, *Turinge: Turingen* (eller *Turingesjön*), *Yddinge*(äldre *Ydhinge*): *Yddingen* (eller *Yddingesjön*) o. s. v. I t. ex. det sistnämnda fallet kunde utvecklingen ha varit: *Ydhinger* (=*Yddingen*)>*Ydhinge* eller *Ydhinge*>*Yddingesjön*>*Yddingen* eller kunde ett primärare sjönamn **Ydhe* eller **Iudhe* (jfr fno. älfnamnsstammen *Jóð*) eller **Ydhinger* ha försvunnit, sedan det gifvit upphof till gårdnamnet *Ydhinge*, ock detta senare framkallat sjönamnet *Yddingesjön*, hvaraf genom ellips *Yddingen* kunde ha uppstått. På samma sätt hade man anledning att i sjönamnet *Silingen* söka den utbredda vattendragsnamnsstammen *Sil-*, likaväl som i gårdnamnet *Silinge* ett gammalt patronymicum *Silinger*.

För att söka reda ut denna trassliga härfva företog jag mig att underkasta hela denna grupp af ortnamn en särskild

granskning, ehuruväl det stora flertalet af dem tydligen icke hade med vattendragsnamn att skaffa.

Jag fann emellertid mycket snart, att denna ortnamnsgrupp var synnerligen väl förtjänt af en för dess egen skull företagen, ingående behandling, ock tillåter mig här framlägga resultatet af detta arbete.

Särskilt intressant och lärorik förefaller mig självfva hufvudstommen af dessa namn, nämligen de, som bildats af gamla släkt- eller klannamn, s. k. patronymica. Å ena sidan lämnar dessa ortnamns historia enligt min uppfattning viktiga bidragtill kännedomen om vårt lands älsta fasta bebyggelse. Men då de i dem ingående släktnamnen i de flästa fall afletts af personnamn ock då de i allmänhet säkerligen äro betydligt äldre än den tid, då de först började användas som eller i ortnamn, ock sålunda många af dem uppstått under tider, från hvilka skriftliga minnesmärken nästan alldeles saknas, äga vi här de så gott som enda vittnesbörden om vårt älsta personnamnsskick.

Detta visar sig af våra undersökningar ha företett rätt stora olikheter med det, som vi känna från den historiska tiden. Äfven vid en flyktig granskning af de släkt- ock personnamn, som här träda oss till mötes, upptäcker man en mängd sådana, som icke äro uppvisade efter vikingatiden, men däremot äga direkta motsvarigheter hos våra germanska stamförvanter på kontinenten och i England. I ett par fall ha släktnamn, som jag här ponerat, kunnat identifieras med sådana, som förekomma på det frisiska området, men icke uppvisats hos andra germanska folk.

Det är förvisso icke en tillfällighet, att flera af dessa släktnamn äfvenledes återfinnas i urnordiska runinskrifter, men i öfrigt icke påträffats i Norden[1]. Härmed stämmer, att — såsom prof. Sophus Bugge påvisat[2] — en hel del af de i dessa förekommande personnamnen likaså äga motsvarigheter inom särskilt sydtyska dialekter, men icke äro kända som historiskt-nordiska namn.

1 Jfr t. ex. under **Iglinge, Thrævinge.**

2 Norges Indskr. med de ældre Runer 1: 201.

Då vid tiden för denna afhandlings utarbetande blott partiet *A-Libært* af lektor M. F. Lundgrens arbete Personnamn från medeltiden (Sv. lm. X. 6) förelåg publicerat, har jag måst taga den långa ock besvärliga omvägen att genom egna studier ock samlingar söka, om också bristfälligt, fylla den återstående luckan ock därvid naturligtvis icke blott hållit mig till de under run- ock medeltiden gängse personnamnen, utan äfven i undersökningen indragit dem, som uteslutande finnas belagda i ortnamnen, särskilt dem på *-rydh*, *-stadh*, *-thorp*. Vid bedömmande af huruvida ett ortnamn innehölle ett personnamn eller ej har jag — liksom för öfrigt under arbetet äfven å andra områden af afhandlingen — naturligtvis haft stor nytta af mina sjönamnsstudier[1], under hvilka jag haft tillfälle att afskilja de ortnamn, som äro bildade af vattendragsnamn.

I denna undersökning har jag berört ock behandlat det större antalet af svenska ortnamn på *-inge*, *-unge:* dels dem jag från fsv. ock äldre nsv. tid funnit i redan uppgifna källor ock dels de nysvenska, hvilkas fsv. form icke erbjudit större svårighet att något så när bestämt rekonstruera.

Ortnamnen anföras i ordning från söder till norr.

De gårdnamn, för hvilka inga citat, årtal l. dyl. från fsv. tid anföras, känner jag blott i nsv. form, äfven om de upptagas under fsv. uppslagsformer. De senare äro dock i så fall försedda med*, utom i de fall, då från andra håll inom landet ortnamn äro uppvisade, som måste anses vara identiska med dessa nsv. namnformer. Jfr t. ex. *Hillinge* 1.

Nsv. ortnamn på *-inge* (o. s. v.), som icke med större säkerhet kunna återföras på någon bestämd fsv. form, placeras i slutet af de artiklar, under hvilka de enligt mitt förmenande snarast höra. Åtskilliga nsv. ortnamn däremot, som kunna ge anledning till uppställande af flera fsv. namnformer, har jag icke gjort till föremål för annan behandling, än att de i slutet af denna afdelning uppräknas samt h. o. d. förses med kortfattade etymologiska tydningsförsök.

Ortnamn, af hvilka jag endast känner fsv. former på

---

1 Utan dessa hade t. ex. afd. II, 2 svårligen kunnat bringas i ett något så när tillfredsställande skick.

-um, *-om*, upptagas efter Styffes mönster under stickordsformer på *-a* (t. ex. *Finnunga*). Nsv. ortnamn erhålla som stickordsform sin (till fsv. förvandlade) nsv. benämning, t. ex. **Vanunga* (nu *Vanunga*), men **Ynglinge* (nu *Ynglinge*), **Ballunge* (nu *Ballinge*)[1].

Om den stafning, de förkortningsprinciper o. d., som i denna afhandling använts, må anmärkas, att på grund däraf att den till en stor del utarbetats samtidigt med mitt ofvan omnämnda arbete öfver de svenska sjönamnen, jag ansåg det lämpligast ock för mig bekvämast att här följa de grundsatser i detta afseende, som landsmålstidskriftens utgifvare prof. Lundell önskat se tillämpade i nämnda uppsats.

I fråga om utländska ort- ock personnamn har jag, där källor (såsom Förstem., Kemble[2]) citeras, ofta måst följa den i dessa använda ortografien ock sålunda liksom den förre t. ex. utelämnat längdbeteckningarna, därtill nödd och tvungen, då jag med de hjälpmedel, som stått mig till buds, icke själf kunnat eller vågat bestämma vokalkvantiteten: otillräckligheten af den ledning, som i denna punkt Förstem. erbjuder, kan icke nog beklagas. Särskilt Förstemanns uppgifter har jag emellertid efter bästa förmåga sökt att beriktiga och komplettera, ofta med tillhjälp af undersökningar ock kritiker af Bruckner, v. Grienberger, Heilig, Henning, Heyne, Kossinna, Kögel, Lübben, H. Meyer, Schatz, Schröder, Socin, Stark m. fl. forskare. Äfven Searles anglosaxiska onomasticon har måst användas med stor försiktighet; jfr t. ex. Schröder Gött. gel. anz. 1904.

De svenska ortnamnen på *-inge* (o. s. v.) ha ej förut gjorts till föremål för en sammanhängande undersökning. Ett stort antal af dem, nämligen de skånska, ha behandlats af Axel Falkman Ortnamnen i Skåne; men de där framställda härledningarna af desamma äro med få undantag felaktiga

1 På grund af den oomljudda vokalen har i detta och dylika fall stickordsformen erhållit afledningen *-unge*.

2 Om intet särskilt angifves, åsyftas med signeringen Kemble den tyska upplagan Die Sachsen in England. Den engelska blef mig tillgänglig först sedan större delen af arbetet förelåg i manuskript.

ock i allmänhet baserade på en ofta blott tillfällig ljudlikhet[1]. Emellertid står jag i stor tacksamhetsskuld till nämnda förf. på grund af den rikhaltiga samling af äldre och yngre namnformer, som han i sin afhandling anfört.

Inom området för mitt ämne anser jag det icke falla att utan bestämd grund söka redogöra för härledningen eller betydelsen af själfva de personnamn, som ingå i de till grund för ortnamnen på *-inge*, *-unge* o. s. v. liggande släktnamnen. Men en sådan anledning måste anses föreligga i en mängd fall, där man har att afgöra spörsmålet, huruvida ett släktnamn bör eller icke bör identifieras med befintliga formella motsvarigheter å det öfriga germanska språkområdet. Svårigheten härvidlag består hufvudsakligen däri, att två ljudligt öfverensstämmande kortnamn mycket väl kunna härstamma från särspråklig tid ock ha alldeles olikartadt ursprung; jfr t. ex. under **Annunge, Binklinge** o. **Føklinge.** I dylika fall har jag h. o. d. begagnat tillfället att meddela ett ock annat, som jag ansett kunnat bidraga till att sprida ljus öfver personnamnens historia.

1 T. ex. *Fjälkinge*, fsv. *Fialkinn:* personn. *Filke* l. *Fjelke*, *Hwitingy: viþer* 'skog' o. d.

I.

Gård-, sockennamn (o. s. v.) på *-inge,- linge, -unge, -unga* o. s. v., som innehålla (i regel) af personnamn bildade[1] patronymica (släktnamn) på *-ing-, -ling-, -ung-*.

1.

Materialsamling ock etymologi.

Först anföras de fall, som jag anser med tämligen stor säkerhet kunna till sin härledning bestämmas, ock bland dem äfven sådana, hvilkas fsv. form endast är rekonstruerad.

Fsv. **Aklunge, -a** (*de aklungj* SD 3: 5 fr. 1311, *Aklunga* 1397[2]), nu *Acklunga* l. *Acklinge* sn, Vartofta hd Vg. Namnet innehåller enligt mitt förmenande ett släktnamn **Aklunger,* sannolikt bildat af ett personnamn **Akle* = got. **Akila*, ett kortnamn till den gamla personnamnsstam, som t. ex. ingår i urnord. *AkaR* Åsum[3], ags. *Aca* (Searle) samt väl äfven gr. Ἀγέ-λαος, hvartill kortnamnen Ἀγήν, Ἀγίης, Ἄγων[4], ock vidare kelt. *Agiomarus.* En direkt motsvarighet till detta nord. *Akle,* fht. **Ahhilo,* bildar förmodligen första leden i det af Förstem. missförstådda fht. ortnamnet *Ahhilinstat;* jfr

1 För sammanhangets skull ha här stundom äfven andra namn diskuterats, som möjligen äro af annat ursprung ock af hvilka flertalet sedermera åter (i korthet) behandlas under II, resp. III.

2 Styffe Un. 2 s. 139.

3 Sv. *Ake,* fsv. *Ake* innehåller däremot en stam *An-*.

4 Fick Griech. Personenn. 2 s. 41.

Heinr. Meyer AfdA 22: 387. Jfr i fråga om bildningen af **Aklunger* de släktnamn, som ingå i ortn. *Aplunga, Tutlunge, Uflunga, Vidhlunga* (det senare äfven i Vg.), vidare fsv. *Badhlunger*[1], fht. *Harilunc, Pittulung*[2], isl. *Buðlungar* (pl.), om hvilket se förf. NTfFil. 3 R 12: 50.

Fsv. **Almunge** (*in almungi* SD 2: 104 fr. 1291, *Almunge* SRP nr 286 fr. 1357), nu *Almunge* sn, Närdinghundra hd Uppl. Namnet innehåller ett patronymicum **Almunger*, af den personnamnsstam som ingår i fsv. **Almborgh* (i fsv. ortn. *Almborstorpe*[3]) ock som väl är densamma som i trädnamnet *alm*. Benämningar på träd uppträda icke sällan i nordiska personnamn; jfr t. ex. isl. *Heggr, þyrnir* samt se under **Askunga, Æspinge**.

Däremot är det ej säkert, att fsv. **Almar* (i sockennamnet *Almarsacra*, nu *Almesåkra*[3]), fda. *Almær* höra till samma grupp. Detta namn är jag nämligen mera böjd att identifiera med fty. personn. *Alimar, El(i)mar*, anfört af Förstem. 1_2:82.

Med **Almunger* kunde man jämföra det släktnamn, som synes ingå i det västfal. ortnamnet *Elminghusen*[4] och det eng. *Almington*[5]. Äfven erinras om nsv. *Almingstorp* Ög. (<**Almungsþorp?*). Det här möjligen uppträdande *Almunger* är antingen ett af trädnamnet *alm* självständigt bildat personnamn eller det formellt identiska släktnamnet *Almunger*, som användes som personnamn (se **Aplunga**).

Fsv. (fgutn.) ***Annunge,** nu *Anninge* Hörsne sn Gotl.; af ett släktnamn **Annunger*, bildat af den personnamnsstam som ingår i fsv. *Anne*[6], jfr ags. *Anna*, fty. *Anno*, östgot. *Anna* o. s. v.[7] Här kan sålunda ett urgermanskt kortnamn

---

1 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 12.

2 Förstem. 1_2: 959.

3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 11.

4 Den första leden i dessa ortnamn utgöres synnerligen ofta af ett patronymicum; se Jellinghaus Westfäl. ortsnam. s. 63.

5 Kemble 1: 377.

6 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 13.

7 Förstem. 1_2: 99, Wrede Spr. d. ostgot. s. 107.

eller smeknamn föreligga. Men möjligt är ju äfven, att här särspråkliga kortnamnsbildningar af mycket olika ursprung formellt sammanfallit. Fht. *Anno* är kanske en kortform till *Arnwald* o. s. v. (Schröder Gött. gel. anz. 1900, s. 792), östgot. *Anna* till *Anagastus* (o. d.) (Müllenhoff ZfdA 10: 75) o. s. v. En motsvarighet till *Anninge* uppträder i ags. släktn. *Anningas*[1]. Jfr *Anningåkra* Alskogs o. Hafdhems s:nar Gotl., sammansatt af pl. *Annunga-*.

Naturligtvis kan man äfven tänka på de talrika germanska namnen på *And-*, t. ex. fsv. *Andbiorn, Andvidh* o. s. v.[2]; jfr fty. ortn. *Endinga.*

Fsv. ***Aplunga** (1571[3]), nu *Aplunga* Västra Ämterviks sn, Fryksdals hd Vrml.; af släktnamnet **Aplunger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. o. fda. *Api*[4], ags. *Apa*, fht. *Affo.* I fråga om bildningen jfr **Aklunga** ock där anförda namn. Om sjönamnet *Aplungen*, som uppkommit af det här behandlade gårdnamnet, se förf. Sv. lm. XX. 1: 39.

I detta sammanhang må nämnas, att de i närheten förekommande namnen *Aplungstorp* visserligen kunna vara bildade af sjönamnet *Aplungen*[5], hvilket i sin tur är en elliptisk bildning af *Aplunga;* men *Aplungstorp* kan äfven mycket väl betyda 'torp som anlagts af en person tillhörande Aplungarnas släkt eller klan'. Det är nämligen icke alltid så, som vanligen antages, t. ex. af Förstemann, Lundgren m. fl., att ortnamn af denna typ (med första leden i gen. sing.) alltid innehålla egentliga personnamn, ock särskilt i fall sådana som detta bör man naturligtvis hällre utgå från släktnamnet. Liknande exempel förekomma talrikt nedan. Så betyder *Villingxaker* Skuttunge sn Uppl. "åker", tillhörig en af de Villingar, som gifvit *Villinge* i Danmarks sn sitt namn.

Å andra sidan kan knappast förnekas, att suffixet *-ing*

---

1 Kemble 1: 371; jfr Searle OA s. 71.

2 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 12 f., Bugge Runv. s. 401, Förstem. 1_2: 102.

3 Forssell Sverige 1571, s. 109.

4 Bugge Ark. 2: 167, Lundgr. Sv. lm. x. 6: 14, Wimmer Danske Runem. 2: 119.

5 Åtminstone kan detta gälla ett af dessa.

äfven användts till bildning af egentliga personnamn; de flästa namn med detta utseende äro emellertid ursprungliga släktnamn. Inom parentes torde det kunna vara en rätt tacksam uppgift för namnforskare att undersöka öfvergången af släktnamn till personnamn i germanska eller särskilt nordiska språk. Analoga fall uppstå som bekant ännu i våra dagar.

Fsv. **Arnunge.**

1. *Arninge*, by i Västermo sn, V.-Rekarnes hd Sdml.; äldre former äro mig obekanta.

2. (*i Arnunge* 1296[1]), nu *Ö.* o. *V. Arninge*, byar i Täby sn, Danderyds skeppsl. Uppl.

Namnet innehåller ett fsv. släktnamn **Arnunger*, bildat af den i fsv., fda., isl. ock fht. ytterst vanliga personnamnsstammen *Arn-*, hvilken dock, såsom v. Grienberger AfdA 27: 134 framhåller, sannolikt icke har ett enhetligt ursprung. Ett motsvarande patronymicum uppträder äfven i ags. släktn. *Earningas*[2]; jfr det formellt identiska langobard. personn. *Arnengus*, anfört af Bruckner Spr. d. langobard. s. 227. Då i sv. släktnamn på *-ing* ock *-ung* senare leden af det till grund liggande personnamnet utelämnas, kan **Arnunger* mycket väl motsvara t. ex. isl. *Arnmóđlingar* (plur.) eller det släktnamn, som ingår i fty. ortn. *Arnoldingen* (:*Arnold)*[3].

Vårt släktnamn uppträder för öfrigt i nsv. *Arnungared* Tvärreds ock Öxnevalla s:nar Vg.

Fsv. ***Askunga,** nu *Askunga*, by i Fridlefstads sn, Medelstads hd Blek.; af släktnamnet **Askunger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår t. ex. i fsv. *Askulf*[4], ags. *Æscwulf*, fht. *Asculf*, langobard. *Asco*. Det släktnamn, som föreligger i fty. *Ascoluingerothe*[5], skulle i sv. ge ett osammansatt **Æskinger* eller **Askunger*. Mera direkt motsvaras *Askunga* af ags. släktn. *Æscingas*[6]. En växelform på *-ling* uppträder i eng. ortn.

1 Lex. 1: 79.
2 Kemble 1: 372, Middendorff Aeng. flurn. s. 47.
3 Förstem. 1_2: 141.
4 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 18.
5 Förstem. 1_2: 150.
6 Kemble 1: 371.

Ashling = ags. *Æsclingas*[1]. — Möjligt, men mindre sannolikt är, att släktnamnet innehåller ett kortnamn **Aske*, bildat till *Asger*, *Asgot*, *Asgrim* o. d., alltså motsvarande det, som från Norge omtalas af Rygh Personn. s. 17.

Det finns intet skäl att antaga, det ortnamnet direkt afletts af trädnamnet *ask:* vi känna inga säkra motsvarande namn på *bok-*, *ek-*, *gran*[2]*-*, *hester-*, *lind-*, ord som annars äro mycket vanliga i ortnamn.

Fsv. **Avunge** (*in awngi* SD 2: 614 fr. 1310), nu *Afvinge*, rätt betydlig gård i Grödinge sn, Svartlösa hd Sdml.; af ett släktnamn **Avunger*, som kan vara aflett af personnamnsstammen *Af-* i fsv. *Afradh*[3], motsvarande *Ab-* i fty. *Abo*, *Abuuid*[4]; jfr det ags. **Abingas*, som Kemble 1: 376 konstruerar på grund af eng. *Abinger*, *Abington* o. s. v. Däremot kan väl af ljudliga skäl vårt namn knappast sammanställas med fty. ortn. *Auinge*[5] (*:Avo* [*Awo*], hvilket väl skulle motsvaras af ett fsv. **Ae*, isl. **Áe*). Jfr **Æflinge**[6], **Æfsinge** (: ett kortnamn **Afse*).

Fsv. **Badhlunge** hör till afd. III: nom. **Badhlunger*.

Fsv. (fda.) **Baldringe** (SRD 5: 586), nu *Baldringe* sn, Härrestads hd Skå. På grund af den oomljudda stamvokalen måste man utgå från ett ännu äldre **Baldrunge*. Detta innehåller ett släktnamn **Baldrunger*, som sannolikt bildats af ett personnamn *Balder* (gen.*-rs*), formellt identiskt med isl. gudanamnet *Baldr*[7] samt med fty. *Paltar*, *Baldor* (= ags. *baldor* 'herre'), om hvilka se v. Grienberger AfdA 27: 135. En god parallell erbjöde ags. släktnamnet *Wæceringas*[8], af ett personnamn, som

1 Kemble 1: 377.

2 Det ångermanl. *Greninge*, *Graninge* kan knappast anföras häremot; se närmare Nordlander Ångerm. fiskev. s. 27. Om *Eninge* (afd. II) är bildat af trädnamnet *en*, är det sannolikt en ung formation.

3 Jfr Lundgr. Sv. lm. x. 6: 8.

4 Förstem. 1_2: 10 f.

5 Därs. s. 217.

6 **Avunger*: **Æflinger* = *Korunger*: **Kørlinger* (se **Kørlinge**) o. s. v se nedan.

7 Jfr Falkm. s. 108, Lundgr. Språkl. int. s. 77. Enl. sistn. förf. ingår "måhända" gudanamnet *Balder* i ortn. *Baldringe*.

8 Kemble (eng. uppl.) 1: 476.

motsvarar fsax. *Wacar*, urnord. *WakraR* (Reistad)[1]. Vårt ortnamn äger en direkt motsvarighet — dock med suffixet *-ing-* — i fda. *Beldringe*[2] ock langobard. ortn. *Paltaringo*, anfört af Bruckner Spr. d. langob s. 116.

Man kan dock äfven tänka sig, att *r*-et i *Baldringe* är ett minne af något personnamn, som varit sammansatt med den vanliga personnamnsstammen *bald-* (om hvilken se Förstem. 1_2: 233 f., jfr v. Grienberger AfdA 27: 135), t. ex. fht. *Baldarat* (hvartill ortn. *Baldratingen*), *Baldarich*, *Baldarit*. För ett dylikt antagande anföras härnedan talrika stöd; se t. ex. **Gældringe, Miældrunga** samt öfversikten. Kortnamnet **Baldre* (: *Baldarich* o. s. v.) vore då af samma art som t. ex. isl. *Ambi: Arnbjǫrn*, fty. *Thiemo* till *Thietmarus* m. fl., m. fl., där i kortnamnet första leden behållits ock af den andra den uddljudande konsonanten står kvar; se förf. NTfFil. 3 R 12: 58 ock där anförd litteratur.

Samma släktnamn **Baldrunger* ingår äfven i nsv. *Baldringahus* Bara sn Skå.

Fsv. ***Ballunge,** nu *Ballinge* Voxtorps sn, Höks hd Hall.; af släktnamnet *Ballunger*, fty. *Baldung*, om hvilket se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 12. En motsvarighet till vårt ortnamn är fty. *Baldingen*[3].

Fsv. **Bandunge** (*Bandonge* SRP nr 708 fr. 1366, nr 782 fr. 1367, *Bandunge* anf. arb. nr 1464 fr. 1379), nu *Banninge*, gård i St. Malms sn (enl. SRP Floda sn), Oppunda hd Sdml.; af ett släktnamn **Bandunger*, bildat af den i flera germ. språk vanliga personnamnstammen *Band-* i langobard., fty. *Bando (Pando)*, *Bandrad* o. s. v.[4]; jfr (?) eng. ortn. *Bennington* o. s. v.[5] Fht ortn. *Pentilingen*[4] förhåller sig till *Bandunge* som t. ex. fsv. *Hæklinge* till *Hakunge*.

Nsv. **Berkinge,** se **Birklinge** slutet.

1 Bugge No. indskr. 1: 221.
2 Madsen AfnO 1863, ss. 260, 318.
3 Förstem. 1_2: 235.
4 Förstem. 1_2: 245, Bruckner Spr. d. langob. s. 232.
5 Kemble 1: 378.

Fsv. (fda.) **Betinge.**

1. (*Bethinge maglæ* SRD 3: 551[1]), nu *(Stora) Bedinge*, by i Tullstorps sn, Vämmenhögs hd Skå.

2. *(Bethinge litle*[1]*)*, nu *Lilla Bedinge* sn, Vämmenhögs hd Skå.

3. (*in betingi* SD 4: 242 fr. 1331), nu *Bittinge* eller *Åkersbärg*, ansenlig gård i St. Mellösa sn, Askers hd Nke.

Namnet innehåller ett släktnamn **Betunger* (jfr *Olof Betunger*[2]), bildat af personnamnsstammen i ä.-da. *Bet* (Nielsen), isl. *Beiti* (Atlamál), jfr (?) sigambr. *Baitorix* (Strabo[3]).

Fsv. **Bezninge,** se under **Bæsinge.**

Fsv. **Billinge.**

1. (SD 1: 631 fr. 1283), nu *Billinge* sn, Onsjö hd Skå.

2. *Billinge* (Tham Link. s. 438) Grebo sn, Bankekinds hd Ög.

3. (SRP nr 2046 fr. 1384), nu *N.* o. *S. Billinge*, byar i Kils sn, Örebro hd Nke.

4. *(Jn billingi iuxta. upsaliam* SD 2: 103 fr. 1291)?

5. *Billinge*, by i Roslags-Bro sn Uppl.

6. *Billinge*, hemman i Nysunds sn Vrml.

Namnet innehåller ett patronymicum *Billinger*; jfr personnamnen fda. *Billing*[4], isl. *Billingr* (dvärgnamn i ä. eddan), ags. *Billing*, fty. *Billung*[5] samt fsv. *Bille*[6]. Då ordet är så vanligt som egentligt personnamn, kan det ju möjligen vara i denna egenskap, som det ingår i ortnamnet *Billinge*. Det motsvaras emellertid i ags. af *Billingas*[7], som har patronymiskt ursprung. I England äro ortnamn, som innehålla detta släktnamn, rätt vanliga[8]. Om svenska sjö- ock bärgnamn *Billing-* af annat ursprung se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Billingen*.

---

1 Se för öfr. Falkm. s. 23.
2 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 9.
3 Jfr Förstem. 1_2: 232.
4 Nielsen s. 13.
5 Förstem. 1_2: 304.
6 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 24.
7 Kemble 1: 371.
8 Jfr Kemble 1: 48

Fsv. **Binklinge** l. **Bynklinge** (*in bynklingi* SD 4: 604 fr. 1338, *Binklinge* SRP nr 1341 fr. 1378[1]), nu *Binklinge*, rätt betydlig gård i Vrena sn, Oppunda hd Sdml.; af ett släktnamn, som snarast lytt **Binklinger*. Detta utgår från ett kortnamn **Binke*, hvilket kan vara identiskt med fty. *Biniki* (hvaraf *Binichestorf*[2]), på samma sätt som enligt mitt förmenande *Væskinge* innehåller ett släktnamn *Væskinger*, af **Vaske*, jfr fty. *Wesikin;* se äfven **Birklinge, Faskunge, Væntlinge** o. s. v. Jfr **Binninge.**

Formen med *y* beror på öfvergång af *i* till *y* mellan två labialer; se öfversikten.

Emellertid kunde man ju äfven härleda namnet från ett **Bynklinger*, af ett kortnamn **Bunke*, som man gärna vill identifiera med fsax. *Buniko* (jämte *Bunikin*), fht. *Bunicho*[3]; jfr fda. *Buni*. I hvilket fall som hälst har den ytterst till grund liggande personnamnsstammen (*Ben-* l. *Bun-*) själf uppstått genom förändring af ett fullare namn. Fty. *Benniko* ställer Stark Kosen. s. 62 till *Bernhard*. Att dylika kortnamnsformer kunna utbildas med diminutivsuffixet *k*, visa de hos Stark anförda *Abbicho, Bettica, Uffico* m. fl. Dock må framhållas, att identiteten af **Bunke* och *Bunicho* skulle förutsätta, att kortnanm af denna typ (d. v. s. med ombildat första led + *k*-afdelning) tillhört den urgerm. språkperioden, ett antagande, för hvilket nog åtskilligt talar. I allmänhet torde man dock endast med stor varsamhet böra likställa två formellt identiska kortnamn af denna typ: de kunna nämligen lätt vara resultat af kortnamnsprocedurer med alldeles olikartad utgångspunkt.

Afledningen i släktnamnet är snarast *-linger*, men man kan äfven tänka sig dubbel diminution i det till grund liggande kortnamnet; jfr t. ex. fty. *Ruclo* = *Rudicilo* (Stark Kosen. s. 91).

Fsv. ***Binninge**, nu *Binninge*, by i Edsbärgs sn o. hd Nke; af ett släktnamn **Binninger*, bildat af ett personnamn motsvarande ags. *Binna*, fht. *Pinno* ock identiskt med det, som

1 SRP nr 941, 992: *Bu(c)klinge* genom tryckfel.
2 Förstem. 1_2: 307.
3 Förstem 1_2: 345.

ingår i fht. ortn. *Binningen* nära Basel[1] ock i första leden af fsax. *Binninghêm* (Heyne And. eigenn.). Jfr **Binklinge.**

Fsv. **Birklinge** (*de birklinge* SD 3: 147 fr. 1314), nu *Björklinge* sn, Norunda hd Uppl.; snarast af ett patronymicum **Birklinger*, bildat af fsv. personnamnet **Biærke*[2], fda. *Biarki*, hvilka Lundgr. Sv. lm. X. 6: 27 förbinder med de fsv. namnen på *Bærk-*.; jfr i fråga om släktnamn på *-ling* t. ex. under **Færslinge, Kvillinge, Skærplinge.** Samma släktnamn ingår i fsv. *Birklingarydh* (SD NS 1: 386) Höreda sn Smål.; jfr (?) fsax. *Berklingi* (Heyne And. eigenn.).

En växelform utan *l* föreligger i *Bärkinge*, by i Forsmarks sn, Frösåkers hd Uppl., vare sig nu detta utgår från ett släktnamn **Bærkunger* eller **Birkinger*. I förra fallet kan det förbindas med ags. ortn. *in Bercingum, on Beorcengum*[3], i senare med ags. ortn. *Bircingas*, som Kemble 1: 378 ansätter på grund af eng. *Birchington* Kent. Äfven erinras om fda. *Byrkinge* Säll., där Madsen AfnO 1863, s. 278 ser en afledning af trädnamnet *björk*.

Nu kan emellertid fsv. *Biærke* äfven tänkas vara en bild ning af samma art som fty. *Berico, Pericho*, alltså ett diminu tivum af en stam *Ber-* i fsv. *Biari* (Rökst.) o. s. v. (: fht *bero* 'björn'), I så fall måste vårt namn skiljas från de anförda ags. orden, men kanske i stället föras tillsamman med det af Kemble 1: 449 (eng.) omtalade ags. *Berecingas*.

Nsv. **Bittinge,** se **Betinge.**

Fsv. **Biurunga** *(qwærn)* (SD NS 1: 552 fr. 1406), nu *Byringe* l. *Bjuringe* Länna sn, Åkers hd Sdml.; af ett släktnamn **Biurunger*, som utgår från fsv. personnamnet *Biur;* se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 26. Jfr mht. tillnamnet *Biber* (Socin Mhd. namenb. s. 409).

Om det i Dipl. dalek. 1: 298 omtalade *Byringi* syftar på samma namn, är något osäkert.

---

1 Förstem 2: 228.
2 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 27.
3 Jfr Th. Miller Place Names s. 58 f (Qu u Forsch. 78).

Fsv. ***Biørnunge** (*de biernungi* SD 5: 277 fr. 1344) Gotl.; af ett släktnamn **Biørnunger*, som innehåller det vanliga personnamnet *Biørn*, jfr *Biari* o. s. v. samt fno., isl. personnamnet *Birningr*. Denna gård är sannolikt densamma som nu kallas *Björnungs* Lokrume sn. I öfversikten nedan uttalar jag den uppfattningen, att de talrika gotländska gårdnamnen på *-ings* ock *-ungs* (gen. sing.) äro ombildningar af ortnamn på *-inge*, *-unge* (*-a*): dylika namn uppträda nämligen alltför ofta, för att man skulle kunna antaga, att här vanliga personnamn föreligga. De skäl, som synas tala mot en sådan förklaring, anföras nedan.

Fty. personn. *Bernung* anser jag däremot snarast innehålla en motsvarighet till ags. *beorn* 'man, ädling m. m.', lit. *bérnas* 'gosse m. m.'; jfr Much PBB 17: 158. Att ags. *beorn* skulle utgå från ett **bernu-* 'björn' (Uhlenbeck PBB 29 m. fl.), synes mig högst osannolikt.

Fsv. ***Blekinge**, nu *Blekinge* Odensjö sn, Sunnerbo hd Smål.; väl af ett släktnamn **Blekinger*, bildat af den personnamnsstam *Blek-*, som ingår fsv. *Blek* ock **Blekmund*[1]. Ett *Blekingen* finnes i Dannike sn Vg. Om landskapsnamnet *Blekinge* (: *bleka* krita) se nedan under afd. III.

Fsv. **Blædhinge** (*in B.* SD 6: 212 fr. 1350), nu *Blädinge* kyrkby o. sn, Allbo hd Smål.; af ett släktnamn **Blædhinger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fht. *Blatbert*, *Blatfrid*, *Blathild*, *Bladulf* o. s. v.[2], ock möjligen identiskt med det, som ligger till grund för eng. ortn. *Bleddington*, i hvilket Kemble 1: 378 ser ett ags. **Blædingas*. Antagligen har man i dessa namn att ansätta nord. ock västgerm. *ā*, hvarför de väl böra sammanhållas med östgot. *Blêda;* se Kögel AfdA 18: 58. En form på *-ling* uppträder i fht. ortn. *Platlinga*.[2]; jfr *Kvidhinge*: *Kvillinge* o. s. v.

Det må anmärkas, att Blädinge kyrka är belägen vid den rätt betydliga sjön Salen; jfr nedan i öfversikten.

---

1 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 28.

2 Förstem 1_2: 309 f.

Fsv. **Blæsinge.**

1. (1624[1]), nu *Bläsinge*, rätt betydlig gård i Ö. Ljungby sn, N. Åsbo hd Skå.

2. *Bläsinge* Jonstorps sn, Luggude hd Skå.

3. *Bläsinge*, by i Högby sn Öland.

4. *(in blæsinghe* SD 5: 191 fr. 1343), nu *Bläsinge* Möckleby sn Öland.

Namnet innehåller ett patronymicum **Blæsinger*, aflett af fsv. personn. **Blæsi*, om hvilket se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 28. Möjligen bör äfven det fht. personnamn *Blaso* jämföras, som Förstem. 1₂: 310 anser ingå i ortn. *Blasindorf*. Jfr slutligen gotl. *Bläsungs* Västkinde sn.

Det skånska namnet härledes af Falkm. s. 194 från tillnamnet *Bläse*.

Fsv. (fda.) ***Bredhinge** l. ***Bredhunge.**

1. (*Breinge* 1624[2]), nu *Breinge* Degebärga sn, Gärds hd Skå.

2. *Bredinge*, by i Kastlösa sn Öland.

Af ett släktnamn **Bredhinger* l. **Bredhunger*, bildat af stammen i personn. fsv. *Bredher*, **Bredhe*[3], fda. *Breth* (Nielsen), isl. *Breiðr*, fty. *Braiding*, *Braitold*[4] o. s. v. I Engl. finnes ett ortnamn *Brading*, på grund af hvilket Kemble 1: 379 konstruerar ett ags. *Bradingas*. Det synes icke kunna förbindas med *Bredhinge*, som skulle motsvaras af ett ags. *Brádingas* (eng. snarast **Broading*).

Nsv. **Brillinge,** se **Brællinge.**

Nsv. **Brottninge,** se **Brytnunge.**

Fsv. **Brydhinge** (*in Brythyngæ* SD 4: 232 fr. 1331, *Brydhinge* SRP nr 2759 fr. 1395, *i Bridiunghe* SD NS 2: 710 fr. 1413), nu *Brydinge* Munktorps sn, Snäfringe hd Vstml. Namnet utgår från ett fsv. släktnamn **Brydhinger*, som väl afletts

---

1 Falkm. s. 194

2 Falkm. s. 114.

3 Lundgr. Sv. lm x. 6: 36.

4 Förstem 1₂: 332.

af det hos Lundgr. Sv. lm. X. 6: 37 anförda personnamnet *Brudh:* dock är det osäkert, om detta har gamla anor; se Lundgr. anf. st.; jfr äfven *Brydher?* anf. arb. s. 39. I alla händelser är vårt ortnamn att sammanhålla med ags. *Brydingas*, anfört af Kemble 1: 371.

Fsv. **Brytnunge** (*i Brytnwnghe* SD NS 3: 572 fr. 1420), nu *Brottninge*, gård i Stigtomta sn, Jönåkers hd Sdml.; väl af ett släktnamn **Brytnunger*, med suffixväxling af **Brytninger*, bildat af fsv. personn. *Broti*[1]. *N*-et kan vara ett minne af den till grund liggande *n*-stammen; jfr **Gymninge**, **Rustnunge**, **Stymninge**, **Vatnunge.**

Fsv. **Brællinge** (*in brellingi* SD 3: 259 fr. 1316, *Brællinge* SD NS 1:252 fr. 1403, där äfven skrifningen *-l-* förekommer), nu *Brillinge*, by i Vaxala sn o. hd Uppl. Om här, såsom troligt är, ett släktnamn ingår, har man snarast att tänka på ett **Brædhlinger*, bildat af den dock osäkra personnamnsstam *Bradh-*, som anföres af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 35. Jfr i formellt afseende **Skædhlinge** (>*Skillinge)* nedan.

Fsv. **Burunge** (*in b.* SD 3: 87 fr. o. 1312, 5: 31 fr. 1341; enl. SRP skall äfven finnas en form på *Bo-*), nu *Burunge* Vändels sn, Örbyhus hd Uppl., vid *Burungesjön*. Det finnes emellertid ingen anledning att härleda namnet ur ett vattendragsnamn. Utan tvifvel innehåller det ett släktnamn **Burunger*, som väl är aflett af personnamnet *Buri*, *Bori*, om hvilket se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 32, isl. *Buri*, dvärgnamn i ä. eddan. Ett ortnamn *Buringen* finnes äfven i fty., äfvensom ett personnamn *Buro* ock ett däraf bildat *Buring*[2]. Jfr **Byringe.**

Fsv. ***Bylinge**, se **Bølinge.**

Fsv. **Byklinge** (*i B.* SD NS 2:369 fr. 1411), nu *Böcklinge*, by i Öja sn, V.-Rekarnes hd Sdml.; väl af ett släktnamn **Byk(k)linger*; jfr ags. *Buccingas* Kent[3] ock fty. ortn. *Buckin-*

---

1 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 37.

2 Förstem. 1_2: 351.

3 Kemble 1: 371

gen[1]. Ett tillnamn *(Karl) Bokker* anföres SD NS 3: 329 fr. 1418. Vi skola i det följande se, att flera i ortnamnen på *-inge* ingående släktnamn snarare böra återföras på tillnamn än på egentliga personnamn. Äfvenledes må erinras om alemann. personn. *Buccelin* samt mht. tillnamnet *Bökelin, Boclin* ("Böcklein", Socin Mhd. namenb. s. 410).

Dock må äfven den möjligheten hållas öppen, att till grund för släktnamnet ligger ett gammalt kortnamn af samma art som det, hvilket ingår i **Føklinger* (se **Føklinge**).

Fsv. **Bynklinge,** se **Binklinge**.

Fsv. (fda.) **Byrdhinge**.

1. (*Byrthingi* 1262[2], *Byrdingo* Valdem. II:s jordeb. s. 51, *in byrhingæ* SD 2: 84 fr. 1289, *in byrtinghe* SD 3: 189 fr. 1314, *in byrthinge* SD 3: 191 fr. 1314, *in byrdhinge* SD 4: 686 fr. 1339, *Bördinge* 1520[2], *Boring* 1523[2], *Byrringe* 1624[2]), nu *Börringe*, gods i Gustafs sn, Vämmenhögs hd Skå.

2. (*in Byrdhingum* SD 6: 258 fr. 1350) Öfver-Selö sn, Selebo hd Sdml.

Namnet innehåller ett patronymicum **Byrdhinger*, af den personnamnsstam, som ingår i de fty. namnen *Burdo* ock *Burdin*. Ett med *Byrdhinge* analogt bildat släktnamn ingår sannolikt i det fty. ortnamnet *Burdleidingen* (af ett personnamn *Burdleid?*[3]). Har månne det ord, hvaraf dessa personnamn bildats, betydelsen 'barn'[3]? Jfr **Ydhinge**. — Den förklaring af namnet *Börringe*, som framställes af Falkm. s. 36, torde ej förtjäna något afseende. — Formen *Byrthingi* visar snarast hän på, att namnet ursprungligen varit en *i̯a*-stam ock sålunda ej, såsom många andra namn, innehåller gen. plur. af det till grund liggande släktnamnet.

Fsv. **Byringe** skiplag ([In husaby] *byringe* SD 2: 698 fr. 1250—1300), nu *Byringe*, gård i Husby sn, V-Rekarnes hd Sdml; af ett släktnamn **Byringer*, en växelform till det **Burunger*, som närmare omtalas under **Burunge**, eller till det under **Biurunga** anförda **Biurunger*.

1 Förstem. 1_2: 344.
2 Falkm. s. 36
3 Förstem. 1_2: 346.

Hit hör väl ock nsv. *Byringe* Medåkers sn, Åkerbo hd Vstml. Om *Byringe* Länna sn Sdml. se under **Blurunga**.

Fsv. **Byrringe, Børringe** (*in byrringe* SD 4: 480 fr. 1336, *Børrynge* SRP nr 165 fr. 1354, *Børringe* anf. arb. nr 1291 fr. 1377[1]), nu *Börringe*, flera gårdar i Älfvestads sn, Bobärgs hd Ög. Namnet innehåller ett släktnamn **Byrringer*, väl identiskt med det, som ingår i eng. *Burringham*, *Burrington*, på grund af hvilket Kemble 1: 379 konstruerar ett ags. *Burringas*. Ett helt annat är sålunda det, som uppträder i skå. gårdnamnet *Börringe*. Den äldre form *Byrdhinge*, från hvilken detta utgår, skulle nämligen i Ög. snarast ha gifvit ett *Bylinge* eller *Bölinge*. På grund af det långa *r* bör man ej häller förbinda namnet med *Burunge* (se d. o.), såvida man ej vågar postulera ett af den här ingående stammen bildat kortnamn. Kanske bör man äfven erinra om det släktnamn *Borling*, som föreligger i det västfal. ortnamnet *Borlinchusen* (1240)[2]; jfr *Kvidhinge*: *Kvillinge* o. s. v.

Formerna på *-ynge* behandlas nedan i öfversikten.

Fsv. **Bælinge** (1540[3]), sn i Kullings hd Vg., nu förenad med Alingsås. Namnet bör sammanhållas med fsv. *Bælingh* (o. 1314[4]), sedan (1412[5]) *Bælinge*, nu *Bälinge* sn Sdml., ock vidare med det fsv. namnet på *Bälinge* sn Uppl.: *Bæla* (SRP nr 816 fr. 1368), *Bælinge* (SRP nr 2100 fr. 1385), *Bæling* (1426[6]), samt med *Bælinga* eller *Bæla hundare*[7], inom hvilket denna socken var belägen. Jag förmodar, att det släktnamn, som väl här ligger till grund, **Bælinger*, utgår från ett personnamn *Bæle;* jfr ofvan *Bæla* (jämte *Bælings*) sn. Detta kan dock ej gärna vara identiskt med isl. jättenamnet *Beli*, som i gen. hette *Belja*. I något fall kan möjligen runsv. ock fno. personnamnet *Bali*

1 Formen *Bøtringe* SD NS 1: 207 fr. 1403 måste alltså vara felaktig.

2 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 61. De västfal. ortnamnen på *-husen* innehålla mycket ofta patronymica.

3 Styffe Un.₂ s. 119.

4 SD 3: 152.

5 Styffe Un.₂ s. 224.

6 Anf. arb. s. 288.

7 Jfr afd. III.

ligga till grund[1]. För öfrigt erinras om det ags. ortnamn *Bælingas*, som Kemble 1: 377 konstruerar på grund af eng. *Ballingdon* ock *Ballingham*, ock det *Bealingas*, som ansättes anf. arb. s. 378. Latinska ock grekiska personnamn, som synas sammanhänga med gr. φαλός 'glänsande', anföras af Zimmermann Bezz. Beitr. 25: 10.

Här må äfven anföras tvänne likalydande namn, som jag dock blott känner från nsv., hvarför man ju kan vara oviss om, huruvida de utgå från ett fsv. *Bælinge* (jfr de två sockennamnen ofvan) eller **Bædhlinge* (jfr **Badhlunger*, hvaraf fsv. *Badhlungx* sokn[2]): *Bälinge*, by i Oderljunga sn, N. Åsbo hd Skå., ock Nederluleå sn, Luleå fögderi Västerb. Om *Bäl(l)inge* Närtuna sn, Uppl. se **Bærdhinge.**

Fsv. ***Bællinga** l. ***Bællinge**.

1. *Bällinga* Söfde sn, Färs hd Skå.

2. *Bällinge*, gård i Kättilstads sn, Kinds hd Ög.; vid sjön Ämmern.

Namnet innehåller sannolikast ett släktnamn **Bællinger* eller **Bældinger*, identiskt med det, som ingår i eng. ortn. *Bellingdon*, *Bellinger* ock *Bellingham* (på grund af hvilka Kemble 1: 378 konstruerar ett ags. **Bellingas*) eller (resp. ock) det, som uppträder i fht. ortn. *Baldingen*, anfört af Förstem. 1_2: 235; jfr **Ballunge.** Om det i fsv. ortnamn ingående personn. *Balding*, *Balling*, motsvarande fht. *Baldung*, *Balding*, se närmare Lundgr. Personn. på *-ing* s. 12.

Då äldre former saknas, är det ju äfven tänkbart, att här i stället bildningar af släktnamnen **Bælinger*, **Badhlunger* eller möjligen *Bærdhinger* förekomma (se **Bælinge**, **Bærdhinge**).

Fsv. **Bæltinge** (*Bæltingæ* SD 2: 108 fr. 1291 o. s. v.[3]), nu *Bältinge*, ansenlig gård i Skarhults sn, Frosta hd Skå. Namnet härledes af Falkm. s. 37 felaktigt från appellativet *bälte*. Det utgår i stället från ett släktnamn **Bæltinger*, bildat af stammen i fsv. personn. *Balte*[4], fda. *Ballte*, fno. *Balti* = fht.

1 Jfr Falkm. s. 109, men äfven Bugge Runv. s. 134.

2 Se afd. III. Hit hör väl ock snarast *Balingemåla* Smål.

3 Se Falkm. s. 37.

4 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 22.

Palzo, Baltso[1], ock är sålunda att sammanställa med fht. ortn. *Palzinga*, ags. **Beltingas* (eng. *Belting*[2]).

Fsv. **Bærdhinge** (*in uilla berdhingi* SD 4: 222 fr. 1331), nu *Bäl(l)inge* Närtuna sn, Långhundra hd Uppl.; af ett släktnamn **Bærdhinger*, bildat af personnamnsstammen i fsv. *Bardhe*[3], fty. *Barto, Bardo, Bardilo, Barding* o. s. v.[4]. Vårt ortnamn är identiskt med ags. släktn. *Beardingas* Kent[5].

Fsv. (fda.) **Bæringe** (*Beringæ* SD 1: 631 fr. 1283), nu *Bäringe* Billinge sn, Onsjö hd Skå. Namnet härledes af Falkm. s. 23 alldeles felaktigt från appellativet *bärg*. Det innehåller i stället ett släktnamn **Bæringer*, bildat af stammen i fsv. personn. *Bare*[6], fda. *Bari* (Nielsen), fht. *Paro, Barinc;* jfr fty. ortn. *Barinaheim*[7]. Vårt ortnamn äger en motsvarighet i ags. *Beringas*, anfört af Kemble 1: 371. Jfr ags. släktn. *Berlingas, Bærlingas*[8] samt fris. ortn. *Berlicum*, hvilket utgår från ett *Berlinkheim, Berlingaheim*[9].

Fsv. ***Bæsinge**, skulle ha kunnat vara namnet på det *Bäsingen* Larfs sn, Laske hd Vg., som anföres i Sv. postortlex.; jfr *Rullingen* af fsv. *Rølinge*. Emellertid synes mig gården för obetydlig för ett patronymiskt namn. Ett släktnamn **Bæsinger* kunde annars vara bildat af den personnamnsstam *Bas-*, som anföres hos Förstem. 1_2: 248 f. *Bæsinge* vore väl sålunda att sammanhålla med fht. ortn. *Pasingas*, ags. *Besingas*[10]. Å andra sidan må framhållas, att i denna germ. stam *Bas-* kortnamn af ganska olika ursprung kunna dölja sig ock att alla sammanställningar med det sv.

1 Förstem. 1_2: 237.
2 Kemble 1: 378.
3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 22. Jfr *Bærdhing*(?) ibid. s. 42.
4 Förstem. 1_2: 247 f.
5 Kemble 1: 371, Middendorff Aeng. flurn. s. 12.
6 Anfört af Lundgr. Sv. lm. x. 6: 22.
7 Förstem. 1_2: 246.
8 Middendorff Aeng. flurn. s. 10.
9 Nom. geogr. neerland. 1: 34.
10 Kemble 1: 371.

namnet måste till en viss grad sväfva i luften, då man ej känner stamvokalens kvantitet ock ju för öfrigt fsv. *Bæs-mycket* väl kan utgå från ett omljutt *Bans-*. Samma patronymicum ingår möjligen i nsv. *Bäsingebol* Frändefors sn Dalsl.

Nsv. *Bäsinge*, by i Folkärna sn i Dalarna, skrifves däremot år 1353 *Bezninge* (Dipl. dalek. 1: 23). Om här ett släktnamn ingår, är mycket osäkert (jfr [?] **Betunge**).

Fsv. **Bættinge** (*i B.* SD NS 1: 440 fr. 1405) Mämmings hd Ög. Den afskrift, i hvilken namnet förekommer, synes på flera ställen vara felaktig. Till grund för *Bættinge* ligger väl annars ett släktnamn **Bættinger*, som utgår från ett kortnamn **Batte*. Detta kan med en i kortnamn icke ovanlig gemination ock "skärpning" (se **Sikkinge**) höra till den personnamnsstam *Badh-*, som uppträder i fsv. **Badhar*, **Badhe*, fty. *Bado* o. s. v.[1]; jfr det redan omtalade fsv. *Badhlung(er)*. Man kunde dock äfven erinra om den personnamnsstam *Bat-*, som uppträder i fsv. *Batungabool* ock för öfrigt omtalas af Wrede Spr. d. ostg. s. 121 not 7 ock Much PBB 17: 148. Samma kortnamn ingår kanske i fsax. ortn. *Bettinghêm* (Heyne And. eigenn.), jfr äfven mlt. ortn. *Betyhngeberge* (Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80), nu *Bettinger Welle*.

Nsv. **Böcklinge**, se **Byklinge**.

Fsv. ***Bølinge** l. ***Bylinge,** nu *Bölinge* Voxtorps sn, Höks hd Hall.; väl af ett släktnamn **Bolinger*, bildat af fsv. personn. *Bole*[2]; jfr ags. ortn. *Bulungas*[3]. Ett ortnamn *Böling* finnes äfven i Finl.[4] Finl. *Böling: Bölinge* = finl. *Sperring:* fsv. *Spærringe;* jfr äfven finl. *Hemming* (se **Hemblinge**), *Tummung* (se **Tymblinge**).

Fsv. **Bøtinge** (*i B.* SD NS 2: 304 fr. 1410), troligen *Bötinge* i Åsbo sn, Göstrings hd Ög.; af ett släktnamn **Botinger*, som är bildat af den vanliga fsv. personnamnsstammen *Böt-* i

1 Se Lundgr. Sv. lm. x. 6: 21, Förstem. 1_2: 224 f.
2 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 30.
3 Kemble 1: 372.
4 Saxén Finska fornm.-för. tidskr. 21, nr 3, s. 37.

Bote, Botger, Bothild o. s. v., fty. *Buozo*, ags. *Bóta*. Ett formellt motsvarande fht. *Buozing* ingår i ortn. *Buozingeshurst*[1]. Se för öfrigt **Bøtlinge**.

Fsv. **Bøtlinge, Bøtzlinge** (*i B.* SD NS 2: 125 fr. 1409), väl *Bösslinge*, by i Börje sn, Ulleråkers hd Uppl.; säkerligen af ett släktnamn **Bøtlinger*, som är en växelform till det under **Bøtinge** omtalade *Bøtinger*. Jfr **Kvidhlinge: Kvidhinge* o. s. v. (se under **Kvillinge**). Möjligen bör släktnamnet direkt ställas till ett diminutivum **Bøtle*, motsvarande östgot. *Butila*, hvilket Wrede Spr. d. ostgot. s. 113 likställer med ett got. (wulf.) **Bôtila*.

Fsv. **Dræglinge** (*de dreglingi* SD 3: 94 fr. o. 1312) Alunda sn, Olands hd Uppl.[2]; väl af ett släktnamn **Dræglinger*, hvilket utgår från det personnamn *Draghi*, som synes uppträda i några af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 46 anförda fsv. ortnamn, eller det *Dræghi*, som innehålles i fsv. *Dræghastadha* Ög., likaledes anfört af Lundgr. anf. st.

Är möjligen nsv. *Drälinge* Björklinge sn, Norunda hd Uppl., äfven att föra hit, eller utgår det från ett **Drævlinge* (jfr **Drævinge**)?

Fsv. **Drævinge** (*in dreuinghæ* SD 4: 270 fr. 1332, *dræwinge* anf. arb. 4: 318 fr. 1333), nu *Dräfvinge* (numera i) Erstaviks sn, Sotholms hd Sdml.; väl af ett släktnamn **Drævinger*, hvars grundord dock är mig obekant; på de af Förstem. I₂: 419 under *Drab-* anförda orden kan för vårt namns vidkommande intet byggas. Möjligtvis utgår nsv. *Drälinge*, by i Uppl. (jfr **Dræglinge**) från en växelform på *-ling*.

Anmärkningsvis må nämnas, att nsv. ortn. *Dräfle* Altuna sn Uppl. icke har med dessa namn att skaffa: det heter i fsv. tid (in) *Dræwælle* (SD 5: 42 fr. 1341). Fsv. *Drafóö* innehåller ett sjönamn; se förf. Sv. lm. XX. 1 under *Drafven*.

Fsv. **Dumlinge, Duplinge** (*in dumlinge, in duplinge* SD

1 Förstem. I_2: 331

2 Det *Dräglinge* som omtalas i SD 3· Reg., är mig obekant; åtminstone omnämnes det ej i Sv. postortlex.

3: 96 fr. o. 1312), nu *Dyflinge*, by i Ekeby sn, Olands hd Uppl. En af de fsv. formerna torde vara felaktig; men det blir i alla händelser svårt att bestämma sig för hvilket släktnamn som här antagligen ligger till grund. Snarast vill man i anslutning till den nsv. formen utgå från *Duplinge*, som möjligen vore felskrifvet för *Duflinge*, af ett **Duflunger* (jfr **Dyvinge**). Om emellertid släktnamnet har lytt *Dumblunger*, känner jag intet personnamn, från hvilket det kunde härleda sig: det å den jylländska Bækkestenen förekommande namnet *tubi* läses af Säve *tumbi* = *Dumbe*, men Wimmer Danske Runem. 2: 92 vill hällre förstå det som *Tobbi*. Eller har man här två motsvarigheter till parallellerna nsv. *dymling*, *dömling* 'stor spik l. träpinne' ock sv. dial. *dövling* 'plugg', no. *duvlung*, *dyvling*, *døvlung*, *dublung*, hvilkas inbördes förhållande behandlats af v. Friesen Mediagem. s. 35 f., ock sålunda i släktnamnet att spåra ett ursprungligt öknamn ("pluggarna" l. dyl.)?

Nsv. **Dyflinge**, se **Dumlinge**.

Fsv. ***Dyringe**, nu *Dyringe*, N. o. S., by i Mosjö sn, Örebro hd Nke; jämte *Dyringstorp* (i närheten); af ett släktnamn **Dyringer*, väl snarast af fsv., fno. personn. *Dyre*, isl. *Dýre*[1], i fda. använt som efternamn (Nielsen), jfr fty. *Dioro*, ags. *Déora*[2] (: ags. *déor* 'djärf', jfr fht *tiorlîh* 'vild' eller möjligen det etymologiskt identiska germ. *deuza*-'djur'); jfr fht. ortn. *Teuringas*[3] (*Deorangus*[3]). I eng. förekommer å andra sidan ett ortnamn *Durrington*, på grund af hvilket Kemble 1: 382 ansätter ett ags. **Dyringas*.

Det må anmärkas, att det ifrågavarande personnamnet icke är ett kortnamn i egentlig mening, d. v. s. ej elliptiskt bildats af ett ursprungligen sammansatt namn, utan direkt uppkommit ur ett adjektiv, resp. substantiv[4].

Fsv. **Dyvinge** (SRP nr 184 fr. 1354), nu *Dyfvinge*

---

1 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 47.

2 Förstem. 1_2: 408 f.

3 Förstem. 2: 1366.

4 Ex. från olika germanska språk se Bugge No. indskr. 1: 98. Jfr **Æmtunga**.

Hammarby sn, Vallentuna hd Uppl.; af ett släktnamn **Dy-vinger*, sannolikt bildat af samma stam, som ingår i de hos Förstem. 1_2: 431 anförda personnamnen *Dubi*, *Duva* m. fl. Denna bör kanske föras till den ieur. stammen *dhubh-* 'mörk, svart', som synes uppträda i kelt. personn. *Dubius*[1], enl. bl. a. Uhlenbeck ingår i fågelnamnet *dufva* ock om hvars uppträdande i Norden se för öfrigt Hellquist Sv. lm. XX. 1 under *Dofvern*; jfr i fråga om betydelsen personn. *Svart* (se **Sværtinge**).

Fsv. ***Dæninge**, nu *Dänninge* (Sv. postortlex. s. 91) Vederslöfs sn, Allbo hd Smål.; af samma släktnamn **Dæninger*, som ingår i fsv. *Dæningaland* (1336[2]), namn på den angränsande socknen *Dänningelanda*, ock *Däningarum* Skå., bildat af det vanliga fsv. personnamnet *Dan*, om hvilket se Lundgr. Sv. lm. X. 6:44 f., ock som möjligen bör sammanhållas med langobard. personn. *Tano*, *Tanolfus* o. s. v., hvilka af Bruckner Spr. d. langob. s. 241 förbindas med folkslagsnamnet Daner. Jfr Balingen-spännets *dnlo* (Würtemberg), som af Bugge läses *Danilo*[3]. En annan härledning af ordet se Noreen Spridda studier 2: 141.

Fsv. **Edhunge** (*de eþunge* SD 3:97 odat. [o. 1312]), nu *Edinge*, ansenlig by i Tuna sn, Olands hd Uppl.; af ett släktnamn **Edhunger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i isl. *Eiðr*, fty. *Aido*, *Eido*, *Aiduald*, *Aidulf* o. s. v.[4] Jfr langob. mansnamnet *Aidengo*, som kan motsvara ett fsv. *Edhinger;* se Bruckner Spr. d. langob. s. 161.

Nsv. **Eninge** Skå. kan höra hit; se dock afd. II.

Fsv. **Faldunge** (*in Faldlingge* SD 3: 584 fr. 1323[5], *in Faldhunge* SD 4: 320 fr. 1333, *de faldynghe* anf. arb. 4: 601 fr. 1338, *Fallunghe* 1447, *Follinge* 1500[6]), nu *Fållinge*, by i

1 Se Holder Alt-celt. sprachschatz 1: 1356.
2 Styffe $Un._2$ s. 163.
3 No. indskr. 1: 137, 151.
4 Förstem. 1_2: 45 f.
5 Formen är utan tvifvel felaktig för *Faldingge*.
6 Vadst. kl. jordeb. s. 28.

Allhälgona sn, Göstrings hd Ög. Namnet utgår från ett släktnamn **Faldunger*, motsvarande det, som ligger till grund för ags. **Fealdingas*, eng. *Faldingworth* Linc., *Fawdington* York, anförda af Kemble 1: 383. Grundordet till detta släktnamn är mig obekant, men härledningen måste i alla händelser betraktas som säker.

Samma släktnamn ingår väl äfven i nsv. *Fållinge*[1], by i Villstad sn, Västbo hd Smål. Däremot har *Follingbo* sn på Gotl. i fgutn. tid burit namnet *Forthingaboe*[2].

Ett *Fållinge* Hults sn, S. Vedbo hd Smål., anföres å Topogr. kårens karta (3 Ö 36); men mycket osäkert är, om detta namn innehåller ett gammalt släktnamn: belägenheten talar starkt däremot.

Fsv. **Farunge, -a** (*De farunge* SD 3: 148 fr. 1314, *Farunga*[3]), nu *Faringe* sn, Närdinghundra hd Uppl. Namnet innehåller ett patronymicum **Farunger*, bildat af den personnamnsstam *Far-*, som ingår i åtskilliga af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 51 följ., Nielsen s. 24 ock Förstem. I$_2$: 496 följ. anförda namn.

Från det svenska namnet måste på grund af den nsv. formen *Faringe* (med gammalt kort *a*) skiljas de langobard. personnamn, som synas innehålla langob. *fara* 'släkt, familj'; jfr Kögel ZfdA 37: 217 f., Bruckner Spr. d. langob. ss. 87, 246, men å andra sidan äfven Henning ZfdA 27: 304 f.

Fsv. ***Faskunge**, nu *Faskunge* Fors sn, V.-Rekarnes hd Sdml.; af ett släktnamn **Faskunger*, efter mitt förmenande bildat af ett personnamn **Faske*, som är ett kortnamn på *k* af personnamnsstammen *Fas-* i fty. *Faspurc, -hilt, -lind, -muot, -olt*[4] ock i ags. ortn. *Fasingas*, anfört af Kemble 1: 372. *Faskunge:* ags. *Fasingas* = *Væskinge:* ags. *Wasingas*. Personnamn på diminutivsuffixet *k* ligga äfven till grund för ortn. *Binklinge* ock *Væskinge*.

Nsv. **Feringe**, se **Fidhringe**.

---

1 Om *Fållinge* fjärding (9$^{1/2}$ mant.) se Lex. 7: 360
2 Styffe Un.$_2$ s. 349.
3 Styffe Un.$_2$ s. 289
4 Förstem. I$_2$: 500.

Fsv. **Fidhringe** (*de Fidringe* S D NS 1: 282 fr. 1403), nu *Feringe*, hemman i Hvittaryds sn, Sunnerbo hd Smål.; af ett släktnamn **Fidhringer*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fht. *Fito* m. fl.[1] ock hvars existens stödjes af eng. ortn. *Fiddington*, på grund af hvilket Kemble 1: 383 ansätter ett ags. ortnamn *Fiddingas*. Om detta är riktigt, uppträder här ett ags. kortnamn **Fidda*. *R*-et i **Fidhringer* är att bedömma som *r* i *Miældrunga* m. fl., hvarom närmare under denna art. samt i öfversikten.

Fsv. **Fillinge**.

1. (SRP nr 522 fr. 1361), nu *Fillinge*, *Öfra* o. *Nedre*, by i Svinstads sn, Bankekinds hd Ög.

2. (*Fillinge* SRP nr 2583 fr. 1391, *Fyllinge* anf. arb. nr 2931 fr. 1398), nu *Fillinge*, by i Medåkers sn, Åkerbo hd Vstml.

Ortnamnet innehåller ett patronymicum **Fillinger*, aflett af stammen i de fsv. personnamnen *Fiælle*, **Fiællar*, som anföras af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 54. Utan tvifvel bör det vidare sammanhållas med det ags. *Fillingas*, som Kemble 1: 383 konstruerar på grund af eng. ortn. *Fillingham*.

Fsv. **Finnunga** (*in finnungum* SD 3: 584 fr. 1323, *i Finnungom* SD NS 2: 154 fr. 1409, *i Fynnungom* anf. arb. s. 663 fr. 1413), nu *Finninge* Strängnäs sn, Åkers hd Sdml. Det gamla namnet bäres dock numera endast af ett (eller två) torp; självfva den stora egendomen kallas *Ulfhäll* eller *Olivehäll*[2]. Namnet innehåller ett patronymicum **Finnunger*, som afletts af stammen i de fsv. personnamnen *Fin*, *Finne*, isl. *Finnr*, *Finni*, urnord. *Fin(n)o*, kvinnonamn å Bärga-stenen, Sverge[3]. Jfr ags. ortn. **Finningas* Suffolk[4]. Formen *Fynnungom* beror på öfvergång af *i* till *y* mellan två labialer; se öfversikten.

Fsv. **Fleninge** (*Flenynge* 1423[5]), nu *Fleninge* sn, Luggude hd Skå.; af ett patronymicum **Fleninger*, hvilket afletts af

1 Jfr Förstem. 1_2: 504.
2 Se närmare Tham Nyk. s. 167.
3 Jfr Bugge TFPhil. og Pæd. 7: 244 f.
4 Kemble 1 : 383.
5 Styffe Un.₂ s. 52.

det (hos Lundgr. icke upptagna) fsv. personn. *Flen*, som ingår i fsv. ortn. *Fleenstatha* (SD NS 3: 35 fr. 1415), nu *Flensta* Vg., alltså en motsvarighet till isl. personnamnet *Fleinn*[1]. — Formen *-ynge* beror snarast på öfvergång af *i* till *y* mellan två labialiserade konsonanter; se närmare öfversikten.

Fsv. (fda.) **Flikinge** (*Flijgkingh* SD 3: 565 fr. 1322, *Fliuinge* SRD 3: 561, *Flikinge* SRD 5: 595, *Flyginghe* SRD 5: 628[2], *Flykinge* 1631[3]), nu *Flyinge*, stor gård o. by i Sandby sn, Torna hd Skå; af ett släktnamn **Flikinger*, bildat af fda. personn. *Flik* (*Flic*, *Fliic* Nielsen).

Den af Falkm. s. 40 framställda härledningen från sbst. *fly* är naturligtvis oantaglig.

Nsv. **Flyinge**, se **Flikinge**.

Fsv. **Flættinge** (*in f-e* SD 5: 168 fr. 1343), nu *Flättinge*, by i Skärstads sn, Vista hd Smål.; af släktnamnet *Flættinger* l. *Flettunger* (i *Hemmingo Flettunge* [abl.])[4], bildat af den personnamnsstam, som synes ingå i fda. *Fletir*[5]. Man kunde dock äfven jämföra *Flattinge*, by i Dörarps sn, Sunnerbo hd Smål.

Fsv. ***Folkunge**, nu *Folkinge*, by i Kisa sn, Kinds hd Ög., vid Kisaåns dalgång; af släktnamnet *Folkunger*, hvilket bl. a. bars af den från vår medeltidshistoria bekanta *Folkungaätten*, af personnamnet *Folke*, langobard., fty. *Fulc(h)o*[6] o. s. v. Ett motsvarande ags. släktnamn ingår i eng. ortn. *Folkingham*, *Folkington* (: ags. *Folcingas*[7]) ock fht. *Fulchingen*[8].

Om en hithörande urgammal kortnamnsstam *Fokk-* se under **Føklinge**.

Nsv. **Follinge**, se **Faldunge**.

1 Jfr Falkm. s. 123.
2 Se Falkm. s 40.
3 Styffe Un. $_2$ s. 56
4 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 9.
5 Jfr Nielsen under *Flettir*.
6 Bruckner Spr. d. langob. s. 250.
7 Kemble 1: 383.
8 Förstem. 1_2: 548

Fsv. (fda.) **Fræninge** (*in Fræningæ* SD 3: 691 fr. 1325, *in parochia frænynghæ* SD 5: 626 fr. 1346[1]), nu *Fräninge* sn o. by, Färs hd Skå. Utan tvifvel ingår här ett släktnamn *Fræninger*, hvilket är en växelform till det *Franunger*, som ingår i fsv. *Franunxbode* (SD 5: 440 noten fr. 1320), nu *Frängsbo* Björksäters sn Ög., samt bör sammanställas med det frisiska släktnamn *Frania* (af *Franinga*), som uppträder i fris. ortn. *Franiaburen*[2]; jfr t. ex. fris. släktnamnet *Sparria* (af *Sparringa*) under **Spærringe**. Hvilket personnamn, som här kunde ligga till grund, vet jag ej: på de af Förstem. 12: 515 anförda *Franemund*, *Franswinda* kan väl ej mycket byggas.

Det ags. personnamnet *Fræna*, från flera källor anfört af Searle OA s. 245, innehåller *i*-omljud af *ā* < *ai;* dock bäres namnet äfven af en dansk jarl. Möjligen kunde man för det svenska namnet tänka på härledning från isl. adj. *fránn* 'glänsande', identiskt med sv. dial. *från* (jfr nsv. *frän*), om hvilka ord se Hellquist Ark. 7: 3; om af adjektiv bildade personnamn se **Dyringe**. Men det finge då skiljas från det fris. släktnamnet.

Med orätt härleder Falkm. s. 125 namnet från personn. *Frænde*.

Fsv. **Frødhunga** (1370[3], *ii Frødunghom* SD NS 2:36 fr. 1408, *Frødhunga* 1428[4]), nu *Frödinge*, gård o. sn i Sevedes hd Smål. I samma socken ligger äfven gården *Frödingehult*, omnämnd år 1370[3], år 1408 skrifven *(ii) Frødunggulthe*. Här ligger tydligen ett släktnamn till grund. Har detta lytt **Frødhunger*, utgår det snarast från den fsv. personnamnsstammen *Frødh-* i **Frødhe*, *Frødhger*, *Frødhmund*[5], som väl måste tolkas som ett äldre *Frauđ-* En dylik stam är dock klent bestyrkt; de af Förstem. 12: 517 anförda tre namnformerna synas mer eller mindre osäkra. Det är väl därför troligast, att vi här ha att ansätta ett **Frødhinger*, aflett af den mycket spridda person-

1 Yngre former se Falkm. s. 125.
2 J. Winkler i Nom. geogr. neerl. 1: 39.
3 SRP nr 942: *Frödinge Frödingehult*, väl normaliserade former.
4 Styffe Un. 2 s. 184.
5 Lundgr. Sv. lm. x 6: 58.

namnsstammen *Fröđ-* i isl. *Fróđi*, fht. *Fruoto*, fty. *Froding*[1], ags. *Fróda* o. s. v. En ags. motsvarighet till vårt ortnamn är nog icke det **Frodingas*, som Kemble s. 383 uppkonstruerar på grund af eng. *Frodingham*.

Fsv. **Frølinge**.

1. (*Frölinga* General Landkort öfv. Vg. o. 1688), nu *Frölinge*, egendom i Getinge sn, Halmstads hd Hall.

2. (*in frølinghum* SD 5: 74 fr. 1341), nu *Frölinge* Fogdö sn, Åkers hd Sdml.

Det släktnamn, som sannolikt här ingår, har väl sin grund i ett personnamn af samma stam som sv. *Frø*, isl. *Freyr*, t. ex. *Frøbiorn*, *Frøger* ock *Frøe* (?), hvarom Lundgr. Sv. lm. X. 6: 59. Emellertid må i betraktande af andra öfverensstämmelser mellan våra *inge-* namn ock det äldre nordiska namnskicket äfven erinras om urnord. personnamnet *Frohila* å Darums-brakteaten II[2], Danm., motsvarande ett fda. **Frøle*, till hvilket *Frølinger* vore en regelbunden släktnamnsbildning.

I nsv. finnes ett familjenamn *Fröling*, hvars ursprung jag ej känner.

Fsv. **Fullunge** (*de . . fullunggi* SD 3: 99 fr. o. 1312) Ö. Löfsta sn, Olands hd Uppl.; af ett släktnamn *Fullunger*, af den personnamnsstam *Full-*, som omtalas af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 60. Samma släktnamn ingår i fsv. *Fullingarum*, nu *Fyllingerum*, säteri i Ringarums sn, Hammarkinds hd Ög., samt i ags. *Fullingas*[3]. Jfr **Fyllinge**.

Fsv. **Furunga**, se **Fyrunga**; nsv. **Fycklinge**, se **Føklinge**.

Fsv. ***Fyllinge**, nu *Fyllinge*, gårdar (by?) i Ö. Husby sn, Östkinds hd Ög.; snarast af ett släktnamn **Fyllinger*, växelform till det *Fullunger*, som ingår i **Fullunge** ofvan.

Namnet bör noga skiljas från *Fyllinge* Hall., som utgår från ett älfnamn; se afd. II.

1 Förstem. 1_2: 541.
2 Jfr Bugge No. indskr. 1: 247, Wimmer Sønderjyll. run. s. 33.
3 Kemble 1: 372.

Fsv. **Fyrunga** l. **Furunga** (*Furunga* SRP nr 2995 fr. 1399[1], *Fyrunga* 1399[2]), nu *Fyrunga* sn, Skånings hd Vg. Namnet utgår från ett patronymicum **Furunger*[3]. Såsom egentligt personnamn uppträder samma ord i sockennamnet *Furungstadha*[4], nu *Furingstad* Ög. Formen *Fyrunga* beror på en kontamination af ett *Furunger* ock ett *Fyringer*. Den till grund liggande personnamnsstammen äger väl motsvarigheter i langobard. *Fûro*, *Fûrimundus*, *Fûrolf*, hvilka möjligen innehålla fht. *fuir*, ags. *fýr* 'eld', jfr de med πῦρ sammansatta grek. personnamnen; se Bruckner Spr. d. langob. s. 97.

Nsv. **Fållinge,** se **Faldunge;** nsv. **Fäcklinge,** se **Føghlinge.**

Fsv. ***Fænninge** l. ***Fændinge**, nu *Fänninge*, by i Fällingsbro sn. o. hd Vstml.; sannolikt af ett släktnamn **Fænninger* l. **Fændinger*, som kan vara aflett af den personnamnsstam, som ingår i fty. (o. s. v.) *Fanto*, *Fandila* o. s. v., hvarom se Förstem. 1₂: 496, Wrede Spr. d. ostgot. s. 157.

Ett fda. personnamn *Fanningus* anföres af Nielsen från Saxo.

Fsv. ***Færinge**, nu *Färinge*, by i Hvittaryds sn, Sunnerbo hd Smål.; af ett släktnamn **Færinger*, äfven ingående i fsv. *Færingatunum* (SD 2: 568 fr. 1309), nu *Färentuna* sn Uppl., ock bildat af någon af de under **Farunge** omtalade personnamnsstammarna. Om — såsom sannolikt är — namnet har kort stamvokal, bör det antagligen identifieras med fty. ortn. *Feringa* (jämte *Faringa*), om hvilket se Henning ZfdA 37: 308. Om fda. *Færingetofta* (SRD 3: 521), nu *Färingtofta* sn Skå., innehåller samma patronymicum, får betraktas som osäkert på grund af biformerna *Fiærthingætoftæ* (1377), *Fieringthoffthe* (1532)[5].

Fsv. **Færslinge** (SRP nr 2228 från 1368), nu *Fäslinge*

1 Enl. SRP reg. "tr(oligen) i sn af s:a n. Vg."
2 Styffe Un. ₂ s. 130.
3 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 13.
4 Styffe Un.₂ s. 208, jfr Lundgr. anf. st.
5 Falkm. s. 122.

Jäders sn, Ö.-Rekarnes hd Sdml.; sannolikt af ett patronymicum **Færslinger*, som möjligen är en växelform[1] till det personnamn *Fiærsunger (Fiersong)*, som anföres af Nielsen s. 24 ock äfven ingår i fsv. *Fiærssingshws* (SD NS 3: 511), nu *Fjärhus* Skå.[2] Jfr *Gæslinge: Gasunga, Kvillinge: Kvidhlinge, Skærplinge: Skærpinge* o. s. v.

Man erinrar sig i detta sammanhang uttrycket *arf fiorsvnga* från Helg. Hund. II. 20. *Fjorsvnga* betyder här 'Hodbrodds ätts' ock kan innehålla ett patronymicum, motsvarande fda. *Fiærsunger*, som ofvan anförts. För denna tolkning talar i sin mån den omständigheten, att, såsom Bugge uppvisat, Helgesångerna äfven innehålla många andra danska namn. En helt annan förklaring af ordet har emellertid framställts af Bugge Stud. 2: 108.

Föga sannolikt är, att vi i släktnamnet **Færslinger* ha att söka en afledning af den stam, som ingår i första leden af fht. *Fariswib*. Detta namn anser Förstem. 1_2: 498 möjligen vara fördärfvat af *Farawib*.

Nsv. **Fäslinge**, se **Færslinge.**

Fsv. **Føghlinge** (SD NS 2: 137 fr. 1409), nu *Fäcklinge* Tierps sn, Örbyhus hd Uppl.; af ett patronymicum, som innehåller stammen i fsv. personn. *Fughle*, anfört af Lundgr. Sv. lm. X. 1: 59, fda. *Fughl, Foghel*[3]; jfr fty. personn. *Fugal, Fugilo* ock ortn. *Fugalinghuson*[4]. Formellt identiskt med det här ponerade släktnamnet **Fyghlinger* är väl fda. personn. (?) *Fylingh (Føvling)*, som anföres af Nielsen s. 28.

Fsv. **Føklinge** (SD NS 2: 338 fr. 1410), väl *Fycklinge*, by i Tortuna sn, Ytter-Tjurbo hd Vstml. Jag antager, att namnet innehåller ett patronymicum, som kanske afletts af stammen i fris. personn. *Fokko, Fokke*[5], fht. *Foccho, Vuchilo* o. s. v.[6]

---

1 I så fall utan *i*-omljud i stammen.

2 Annorlunda ock utan anförande af denna form förklarat af Falkm. s. 121.

3 Nielsen s. 27.

4 Förstem. 1_2: 547.

5 Middendorff Aeng. flurn. s. 52.

6 Förstem. 1_2: 547.

ock sålunda är identiskt med det, som ingår i fht. ortn. *Vuchilingen*[1]. I så fall skulle emellertid dessa kortnamn ha urgermanskt ursprung, hvilket ju är osäkert. Fris. *Fokko* anses af Lübben ZfdA 10: 299, 302 vara en hypokoristisk form till *Folkhart* o. s. v. Har månne i urgermansk tid till namnen på *Folk-* en kortnamnsstam *Fokk-* uppstått? Om emellertid namnet utgår från en stam *Fok-*, vore ags. ortn. *Focingas* (Kent[2]), fsax. *Vocinghûsun*[3] snarare att jämföra.

Fsv. ***Garlunge** ?, nu *Garlinge*, gård i Medåkers sn, Åkerbo hd Vstml.; väl af ett släktnamn **Garlunger*, som dock icke kan innehålla den personnamnsstam, som t. ex. i ingår langob. *Garilo*[4]; detta förutsätter nämligen ett äldre **Gairilo*, se Bruckner Spr. d. langob. s. 252.

Fsv. **Gasunga** (*De Gasunge* SD 3: 152 fr. 1314, *Gasungis sokn* SD NS 2: 474 fr. 1412, *Ghozungha* 1411[5], 1424[6]), nu *Gåsinge* sn, Daga hd Sdml.; af ett släktnamn **Gasunger*[7], bildat af stammen i fsv. personn. *Gase* = langob. *Ganso*[8]; jfr **Gæslinge**. **Gasunger* (i *Gasunga*): **Gæslinger* (i *Gæslinge*) = *Kvidhinge*: *Kvillinge* o. s. v.

Gasungis (gen. sg.) betraktar jag som en yngre anslutning till de neutrala *ia*-stammarna, alltså en ombildning af *Gasunga*, som egentligen innehåller genit. plur. af släktnamnet. Vi skola nedan se, att bland dessa ortnamn på *-inge*, *-unge* sannolikt äfven finnas en mängd ursprungliga *ia*-stammar.

Fsv. **Gerlinge** (SRP nr 2578 fr. 1391), nu *Göringe* V. Vingåkers sn, Oppunda hd Sdml.; af ett släktnamn **Gerlinger*, bildat af den i germ. personnamn vanliga stammen *Gaiza-*, isl.

---

1 Förstem. 1_2: 547.
2 Kemble 1: 372.
3 Heyne And. eigenn. s. 9.
4 Förstem. 1_2: 602.
5 Styffe Un.$_2$ s. 228.
6 SD NS 2: 360 fr. 1411.
7 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 13 ansätter på grund af formen *Gasungis sokn* säkerligen med orätt, ett tillnamn *Gasunge*.
8 Jfr Bruckner Spr. d. langob. s. 141.

Geir-, fsv. *Ger-* (i *Gere*, *Germund*, *Gerthrudh* o. s. v.); jfr ags. ortn. **Gárlingas*[1], eng. *Garlinge*. Släktnamnet kan vara aflett af ett kortnamn **Gerle*, direkt motsvarande langobard. *Gārilo* (af *Gairilo*), anfört af Bruckner Spr. d. langob. s. 252; jfr ital. *Garibaldi*. En växelform föreligger i fty. ortn. *Geringon* (väl *Gêr-*)[2], ags. *Gárungas*[3].

Fsv. (fda.) **Getinge** ock **Getunge**.

1) (*Getinge* SRD 3: 512[4]), nu *Getinge* Gårdstånga sn, Frosta hd Skå.

2) (*Getunge* SD 2: 270 fr. 1298, *Gidinga* General Landkort öfv. Vg. o. 1688), nu *Getinge* sn, Halmstads hd Hall.

Namnet innehåller släktnamnen *Getinger* ock **Getunger* (*Nicholaus Getingh* Hall.[5]), hvilka visserligen kunna vara att sammanställa med djurnamnet *getunger*, men säkerligen i stället böra härledas ur den personnamnsstam, som ingår i isl. *Geitir*, fda. *Geto*[6], fht. *Geizher*. Ags. ortn. *Getingas* (Surrey), anfört af Kemble 1: 337, måste af formella skäl hållas fjärran.

Samma släktnamn ingår i nsv. *Getingaryd* Smål. ock *Getingebärg* Nke. Hit hör möjligen också *Gettinge* Hvetlanda sn, Östra hd Smål. Jfr **Getlinge**.

Fsv. ***Getlinge**(?), nu *Gettlinge*, by i S. Möckleby sn Öland; af ett släktnamn **Getlinger* till den under **Getinge** behandlade personnamnsstammen. Då denna innehåller ett urgem. *ai*, kan namnet icke förbindas med ags. *in Getlingum* (Beda), nu *Gilling*, anfört af Th. Miller Place Names s. 43 (Qu. u. Forsch. 78).

Fsv. **Gidhinge** l. **Gydhinge** (*in gẏdinge* SD 4: 304 fr. 1333, *i Gidhinge* SD 6: 34 fr. 1348) Vallby sn, Trögds hd Uppl. Namnet kan knappast beteckna det i socknen belägna *Gymninge*, som i fsv. tid synes ha hetat *Gimninge*, utan här

1 Kemble 1: 383.
2 Förstem. 1_2: 573.
3 Kemble 1: 373 (skrifvet: *Garungas*)
4 Falkm. s. 127.
5 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10.
6 Jfr Nielsen s. 30

föreligger tydligen ett annat namn, som möjligen burits af en numera försvunnen gård eller by. Snarast synes det innehålla ett släktnamn **Gidhinger*, bildat af personnamnsstammen i ags. *Gida*, fty. *Gidfrit*, *Gidenold*[1]. Ett kortnamn med geminerad media uppträder i fty. *Giddo*[1] samt antagligen äfven i det släktnamn, som ligger till grund för eng. ortn. *Gidding*, på grund af hvilket Kemble 1: 384 konstruerar ett ags. **Giddingas*.

Fsv. **Gillinge**.

1) 2) (SRP nr 1200 fr. 1376) Sdml., för öfrigt obekant. Man kan gissa på *Gillinge* Bettna sn, Oppunda hd, eller möjligen *Gillinge* Nämdö sn, Sotholms hd. Ett *Gillinge* (gårdnamn) finnes äfven i Öfver-Selö sn, Selebo hd.

3) (SD NS 3: 535 fr. 1420), nu *Gillinge*, by i Ekeby sn, Olands hd Uppl.

Af ett patronymicum **Gillinger*, bildat af fsv. ock isl. personnamnet *Gille*, som omtalas af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 64. En motsvarighet till sv. *Gillinge* är ags. *Gillingas* (Kemble 1: 373)[2]. Om däremot — hvad som på grund af *ll* är mindre troligt, om ock väl möjligt —— släktnamnet utgår från personnamnet *Gilde*[3], kunde man erinra om det fht. personnamnet *Gilting*[4] samt de namn, som anföras af Bruckner Spr.d. langob. s. 256; jfr ags. *Gildingas* från Kent (Kemble 1: 373).

Å Topogr. kårens karta 5 Ö 32 upptagas ett par små lägenheter, torp l. dyl., med namnet *Gillinge*, ett i Ösbygarns sn ock ett i Angarns sn; säkerligen falla de dock ej inom området för denna afhandling. Det må för öfrigt anmärkas, att äfven flera af de förut nämnda ställena med samma namn synas mig obetydligare än de gårdar ock byar, som i allmänhet bära namn af den här behandlade typen.

Fsv. ***Gimlinge**, nu *Gimlinge*, gård i Rimbo sn, Sjuhundra hd Uppl.; väl af ett släktnamn **Gimlinger*, som hör till den under **Gimninge** behandlade personnamnsstammen. Ett

---

1 Searle OA s. 259, Förstem. 1_2: 637.

2 Det af Th. Miller Place Names s. 43 (Qu. u. Forsch. 78) anförda eng. ortn. *Gilling* utgår från ags. *Getling-*.

3 Jfr Lundgr. Sv. lm. x. 6· 64

4 Förstem. 1_2: 640.

Gimlinge (1254)[1] finnes äfven i fda. Besläktat är för öfr. gotl. ortn. *Gimrings* Hafdhems sn. **Gimlinger:* **Gimringer* = t. ex. **Hytlinger* : *Hytringer* (se **Hytringe**) m. fl. i öfversikten uppräknade fall.

Fsv. **Gimninge** (*in gimningi* SD 2: 206 fr. 1296; *Gymmingaby* SD NS 2: 131 fr. 1409), (väl) *Gymninge*, gård i Vallby sn, Trögds hd Uppl.; af ett släktnamn **Gimninger*, bildat af den fsv. personnamnsstam *Gim-*, som omtalas af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 65, jfr fty. personn. *Gim(m)o*, hvartill ortn. *Giminghem*[2], samt ags. ortn. *Gimingham*, på grund af hvilket Kemble 1: 384 konstruerar ett ags. *Gimingas*. *N* i *Gimn-* kan härleda sig från en till grund för släktnamnet liggande *n*-stam *Gim(m)e;* jfr **Gymninge** o. s. v. Se för öfrigt **Gimlinge.**

Fsv. **Ginthlinge** är en felaktig form (i SD) för *Gnithlinge;* se **Gnidhlinge.**

Fsv. **Gladdunge** (*in gladdunge* SD 4: 686 fr. 1339[3]), nu *Gladdinge*, gårdar i Ripsa sn, Rönö hd Sdml.; af ett släktnamn **Gladdunger*, hvilket jag härleder ur ett kortnamn **Gladde*, bildat af den personnamnmsstam, som ingår i fsv. **Gladher*, *Gladhi*[4]*;* jfr Rygh Personn. s. 90. Ett patronymicum på *-ing* af samma stam tycks uppträda i fty. ortn. *Gledinge*, anfört af Förstem. 1_2: 657. Jfr *Kyttinge:* **Kyttinger:* kortnamnet *Kutte* (=fty. **Cutto*). Ett kortnamn af samma art, *Ribbe*, ligger väl äfven till grund för släktnamnet *Ribbing;* se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11.

Ä.-nsv. (ä.-nda.) **Glimminge** (1624), enl. Falkm. s. 129 nu *Glimminge*, byar och gårdar i V. Karups, Jonstorps, Vallby[5] o. Göinge-Broby s:nar Skå. Jag känner ej, om denna form syftar på samtliga här uppräknade ställen, som bära detta namn. Då fda. l. fsv. former saknas, är det vanskligt att yttra sig om

1 Enl. Madsen AfnO 1863, s. 312.

2 Förstem. 1_2: 641, Heyne And. eigenn.

3 I NTfFil. 3 R 12: 51 felaktigt citerat 3, beroende därpå, att det mig till buds stående exemplaret genom misstag fått delsiffran III å pärmen.

4 Se Lundgr. Sv. lm. x. 6: 68.

5 By ock ansenlig gård.

detsamma. Säkerligen ligger emellertid ett släktnamn till grund; men något **Glim(m)inger* är mig obekant, hvarför man sannolikt har att utgå från ett **Glæminger* (se **Glæminge**) eller **Glyminger*, aflett af den personnamnsstam, som uppträder i fsv. (fda.) **Glum*, **Glume*[1], isl. *Glúmr* (jfr Falkm. s. 129).

Fsv. **Glytinge** (SRP nr 2397 fr. 1389), nu *Glyttinge* Kärna sn, Hanekinds hd Ög.; väl af ett släktnamn **Glytinger*, möjligen bildat af en motsvarighet till (det dock rätt osäkra) fda. personnamnet *Gluti*[2]. I fht. *Gluzengisazi* anser Förstem. 2: 585 ett slaviskt personnamn ingå. Då personnamnsstammen *Glut-* är så osäkert bestyrkt, bör man räkna med den möjligheten, att namnets härledning är en annan.

Fsv. (fda.) ***Glæminge** (?) (*Glemynge* 1314[3], *Glemminghæ* 1374[3], *Glæminge* 1398[4]; yngre former med *-i-*, *-y-* se Falkm. s. 129), nu *Glemminge* l. *Glimminge* sn, Ingelstads hd Skå.; sannolikt af ett släktnamn **Glæminger* l. *Glēminger*, af en personnamnsstam *Glām-* l. *Glēm-* (af *Glaim-*), som jag dock ej funnit belagd, men som sannolikt betyder 'glänsande' (jfr **Lysinge**).

Fsv. **Gløminge.**

1) (SD 5: 620 fr. 1346), nu *Glömminge* sn på Öland.

2) (SD NS 1: 161 fr. 1402), nu *Glömminge*, gård i Arby sn, S. Möre hd Smål.

3) (SD NS 2: 112 fr. 1409), nu *Glömminge*, ansenlig gård i Solbärga sn, S. Vedbo hd Smål.

Namnet innehåller säkerligen ett släktnamn **Gløminger*, af en personnamnsstam *Gløm-*, motsvarande den, hvilken enl. Rygh Personn. s. 91 synes ingå i de fno. gårdnamnen *Glaumsas* ock *Glaumnes;* jfr isl. *Glaumr*, namn på Atles häst.

Fsv. **Gnidhlinge** (*Gnidling* 1301[5]; *ginthlinge* SD 4: 581 fr. 1337), nu *Gnillinge*, gård i Vrigstads sn, Västra hd Smål.[6]

---

1 Jfr Lundgr. Sv. lm. x. 6: 68 f.

2 Nielsen s. 32.

3 Falkm. s. 129.

4 Styffe Un.$_2$ s. 66.

5 Anteckningen om min källa för formen har tyvärr gått mig förlorad.

6 SD Reg. lemnar ingen uppgift om namnets nsv. motsvarighet.

Att *Ginthlinge* står för *Gnithlinge*, anser jag fullkomligt säkert: de i diplomet närmast förut nämnda gårdarna *hællarydh*, *kepstathi* ock *horsaryth* äro tydligen *Hällaryd* ock *Horsaryd* i den angränsande Stockaryds sn samt *Köpstad* i Vrigstads sn. Om här värkligen ett släktnamn **Gnidhlinger* uppträder, har man möjligen, då för öfrigt alla spår af en personnamnsstam *Gnidh-* saknas, att utgå från ett med *ga*-prefix utbildat namn. Man kunde sålunda tänka på en stam *G-nidh*, till fty. *Nitho*, *Nithing*, *Nidperht*, *Nidger* o. s. v.[1]; jfr fty. ortn. *Nidinga* ock *Nidlinga*[1], hvilket senare på prefixet när vore identiskt med fsv. *Gnillinge*.

Men den 1301 uppträdande formen *Gnidling*, äfvensom den omständigheten, att inga andra patronymiska *inge*-namn finnas i trakten, gör ett sådant antagande mycket osäkert. Sannolikt ha vi här före oss ett namn på *-inger* af samma slag som dem, hvilka behandlas i afd. II, där det därför alternativt uppförts.

Fsv. **Gorsunge** l. **Gorsunga** (*in Gorsunge* SD 6: 48 fr. 1348, *in Gorsungum* SD 6: 50 fr. 1348, *Gorsunga* SRP nr 2976 fr. 1399), nu *Gårsinge*, rätt ansenlig gård i Strängnäs sn, Åkers hd Sdml. Namnet förutsätter helt säkert ett släktnamn **Gorsunger*. Detta anser jag ha uppkommit af **Gursunger*, hvars stamvokal öfvergått till *o* framför *rs* (jfr Noreen Aschw. gr. § 120) ock afletts af ett kortnamn **Gurse* till den under **Gyrlinge** omtalade personnamnsstammen. Namnet bör till sin bildning jämföras med *Fiærsunger* (se **Færslinge**), *Hwalsunger* (se **Hvalunge**), **Lyfsinger* l. dyl. (se **Lyfsinge**), **Stafsunger* (se **Stafsinge**), **Thaxunger* (se **Thaxunge**), isl. *Vǫlsungr* (se **Valsunge**), vidare de patronymica, som ligga till grund för ortnamnen fty. *Agasinga* (: ett personnamn *Agiso*[2]), *Frigisingun* (: *Frigis*[3]), ags. *Banesinga* (villa).

Fsv. (fda.) ***Grantunge** (*Grandtinge* 1538[4]), nu *Grantinge*, by i Stoby sn, V. Göinge hd Skå. Namnet innehåller

1 Förstem. I_2: 1157 f
2 Förstem. I_2: 42.
3 Anf. arb. s. 524
4 Falkm. s. 43

ett patronymicum **Grantunger*, af en personnamnsstam *Grant-*. Om *t-* tillhör stammen, kunde erinras om fht. *Grantzo*[1] samt möjligen äfven isl. *Grettir*, hvilket i fråga om konsonantismen kunde förhålla sig till *Grant-* som fsv. personnamnet *Bratter*, till tillnamnet *Brænting*[2]. Möjligt är dock äfven, att släktnamnet utgår från ett kortnamn **Grante* (< **Granita*) till den under **Græninge** omtalade personnamnsstammen *Gran-*; jfr *Vantunger* :**Vante*, hvarom under **Vantunge.** Den växelform *Græntinger*, som ingår i *Græntinge*, förhåller sig till *Grantunger* som *Væntinger* till *Vantunger* (se **Væntinge** ock **Vantunge**).

Falkm. s. 43 härleder *Grantunge* felaktigt från isl. *grande*.

Fsv. **Grillaby,** se **Grillinge**.

Fsv. **Grillinge** (*in g.* SD 5: 354 fr. 1344) var namnet å ett gods, som tillhörde S:t Aegidii kyrka i Enköping. Jag ställer det i samband med fsv. *Grillaby* (SD 5: 324 fr. o. 1344), nu *Grillby*, en ansenlig by i Villbärga sn, hvilken är belägen o. 1½ mil från Enköping. Då nu faktiskt exempel finnas på att svenska namn på *-by* kunna innehålla personnamn i sing. — ett sådant är t. ex. fsv. *Ingaby: Inge*[3] — kan man här utgå från ett **Grille*, sannolikt just det namn, af hvilket det i *Grillinge* uppträdande släktnamnet *Grillinger* är aflett. Detta *Grille* betraktar jag som en diminutivbildning af den personnamnsstam *Gridh-*, som omtalas af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 70.

Fsv. **Grylinge** (*de Grylinghi* SD 6: 125 fr. 1349) Uppl.; af ett släktnamn **Grylinger*, hvilket möjligen kunde förbindas med det, som ingår i fty. ortn. *Gruwilingin*, på grund af hvilket Förstem. 1: 676 konstruerar ett kortnamn *Gruwilo*.

Fsv.***Grytinge,** nu *Grytinge*, by i Riala sn, Åkers hd Uppl.; möjligen af ett släktnamn **Grytinger*, som är formellt identiskt med fht. personnamnet *Griuzing*[4]; jfr det östgotiska folkslagsnamnet *Greuthungi* ock det sv. folkslagsnamnet *evagreotingis*

1 Förstem. 1_2: 665; jfr dock Bruckner Spr. d. langob. s. 260.
2 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 9.
3 Lundgr. Sv lm. x. 6: 126.
4 Förstem. 1_2: 675; jfr härtill Socin Mhd. namenb. s 214, där det antages, att *Griuzing* just innehåller det ofvannämnda folkslagsnamnet.

(Jordanes)[1]. Detta **Grytinger* bör, liksom hälst äfven *Greuthungi*, fattas som en afledning af det gamla svenska ordet *gryt*, isl. *grjót*, hvilket i synnerhet i vattendragsnamn är ytterst vanligt. *Grytinger* är alltså ett af de få här behandlade släktnamnen, som icke innehålla personnamn; jfr äfven **Nordhrunge, Steninge, Øninge, Øringe.**

Hit hör väl äfven *Gryt(l)inge*, by i Torrlösa sn, Onsjö hd Skå., som dock 1624 skrefs *Grötinge*[2]. I närheten ligger ett torp *Gryderup* (<**Grytatorp*): personn. **Gryte*.

Nsv. **Gräflinge,** se **Grælinge.**

Fsv. **Grælinge** (*Grælinghe* SRP nr 2900 fr. 1398), nu *Gräflinge*, rätt ansenlig gård i Irsta sn, Siende hd Vstml.; såsom redan Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10 insett, af det fsv. tillnamnet *Grælunger* (*Grælungh* SRP nr 2233); omljudsformen tillkommer emellertid en variant **Grælinger*, som väl är en afledning af det fda. personnamnet *Graa*[3] = fty. *Grawo*[4], jfr första leden i fty. *Gravilinchovun*, nu *Grafelkofen*[5], samt i fsax. *Gråingthorp* (Heyne And. eigenn.).

Fsv. ***Græninge** (*Gröninge* [tresk] 1567, *Gräninge* [träsk] 1568, *Greninge* [tresk] 1570, 71[6]), nu *Graninge* gård o. sn, S. Ångermanlands fögderi, vid *Graningesjön*. Möjligen har gården sitt namn efter sjön[7], som år 1568 äfven kallas *Gränsiönn*. För den händelse man dock här skulle våga antaga en bildning af ett släktnamn **Græninger*, vill jag erinra om den personnamnsstam *Gran-*, som ingår i fda. *Granke*[8], kortnamn på *-k*, ock det fty. ortn. *Grening*, i hvilket Förstem. 1_2: 665 spårar ett mansnamn *Grani*. Jfr **Grantunge** (?:**Grante*).

---

1 Se Wrede Spr. d. ostg. s. 49, Läffler Sv. lm. XIII. 9: 8 f.
2 Falkm. s. 43.
3 Jfr Lundgr. anf. st.
4 Förstem. 1_2: 667.
5 Anfört af Förstem. 2: 597.
6 Nordlander Ångerm. fiskev. s 27.
7 Jfr Lex. 3. 87.
8 Nielsen. *Granke: Grante* (i *Grantunge*) = sv. (dial.) *Danke: Dante*, *Jonke: Jonte*.

Fsv. (fda.) ***Græntinge** (*Græntinggæ* SRD 3: 513, *Grentinge* 1624[1]), nu *Gräntinge* Genarps sn, Bara hd Skå.; af ett patronymicum **Græntinger*, hvarom se närmare under **Grantunge.** Jfr förhållandet mellan *Hæmbringe* ock *Hambrunge*, *Ræfninge* ock *Ramnunge*.

Fsv. ***Grøninge,** nu *Gröninge*, ansenlig gård i Hycklinge sn, Kinds hd Ög., nära Åsunden; af ett släktnamn **Grøninger* bildat af den personnamnsstam, som ingår i t. ex. fht. *Gruonmuot*. Namnet kan identifieras med fsax. *Grôninge* (Heyne And. eigenn.) ock fhögfrank. *Gruoninga*[2]. En växelform på *-ling* uppträder i fht. ortn. *Gruonilinga*, till grund för hvilket Förstem. I2: 675 med rätta lägger ett personnamn *Gruonilo*.

Fsv. **Gullunge** (*in Gullungy* SD 4: 80 fr. 1328), nu *Gullunge*[3], gård i Skederids sn, Sjuhundra hd Uppl.; af ett släktnamn **Gullunger*, bildat af fsv. personn. *Gulle*[4] (väl till *Gudh-*, jfr **Gydhinge** samt **Kvillinge** ock **Kvidhinge**), jfr det af Förstem. I2: 690 med någon tvekan ansatta *Gulli*. Jfr äfven **Gyllinge.**

Gården är belägen vid *Gullungesjön*, som hos Radloff kallas *Gullungen*. Emellertid finnes enligt min mening ingen egentlig anledning att antaga sjönamnet här vara primärt i förhållande till gårdnamnet; se min afh. Sv. lm. XX. 1: 198.

Fsv. (fda.) **Gydhinge** (*hæradh*, *Gytinge h.* 1074, *Gythingæ h.* 1323[5]), nu *Göinge* härad Skå.; af ett patronymicum **Gydhinger*, aflett af något af de talrika namnen på *Gúdh-*; se Falkm. anf. st., Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10. Direkta motsvarigheter äro de fty. (fsax.) ortnamnen *Gudingon*, *Gutingan*, nht. *Göttingen* o. s. v., hvarom närmare Förstem. 2: 610, Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80; jfr äfven gotl. ortn. *Gudings* Älfva o. Eke s:nar samt det *Gudhunger*, som uppträder i fsv. *Gudhinxstadh* (SD NS 3: 597, 609), nu *Gustad* Ög.

I SD 4: 304 fr. 1333 omtalas ett [in] *gydinge* från Vallby sn Uppl. Detta namn förklaras i reg. såsom syftande på Gym-

1 Falkm. ss. 43, 257.
2 Anfört af Kossinna Qu u. F. 46: 60.
3 SD Reg. har felaktigt *Kullinge*.
4 Se Lundgr. Sv. lm. x. 6: 78
5 Falkm. ss. 130—131.

minge i samma sn. men detta synes ha hetat *Gimninge* (se d. o.), ock då namnet *gydinge* äfven finnes å annat håll uppvisat som betecknande ett ställe i eller i närheten af Vallby sn, är *gydinge* antagligen namn på en annan gård eller by; se **Gidhinge**.

Fsv. **Gyllinge** (*i G.* SD NS 1: 98 fr. 1402), nu *Gyllinge*, by i Ö. Husby sn, Östkinds hd Ög.; af ett släktnamn **Gyllinger*, en växelform till det **Gullunger*, som omtalas under **Gullunge**.

Hit hör väl ock *Gyllinge* Ödeshögs sn, Lysings hd Ög.

Fsv. **Gyminge, Gymninge** (*Gymynghe* o. s. v. Styffe Un.$_2$ s. 245), nu *Gymninge*, rätt ansenlig gård i Tysslinge sn, Örebro hd Nke; af ett släktnamn **Gymninger* eller **Gyminger*, väl af den personnamnsstam *Gum-*, som ingår i fsv. kortnamnet *Gumme* (: *Gummund, Gudhmund*, Lundgr. Sv. lm. X. 6: 79), fda. *Gummi* eller kanske snarare (jfr nedan) i fty. *Gumard, Gumesind, Gumoald* o. s. v.[1], jfr äfven fsv. *Gymnidh* (?)[2]. Af de båda formerna **Gymninger* ock **Gyminger* föredrager jag den förra: ortnamnet bör sannolikt identifieras med ags. *Gumeningas* Middlesex, anfört af Kemble 1: 373, i hvilket fall det dock ej är bildat af nord. *Gumme*. Det till grund liggande släktnamnet är alltså en utbildning af en gammal *n*-stam; jfr **Stymminge, Vatninge**.

Om *Gymninge* Uppl. se **Gimninge**.

Fsv. **Gyrlinge** (*in gyrlinge* SD 4: 547 fr. 1337, *Gorlinghe* SD NS 3: 559 fr. 1420), nu *Görlinge*, by i Biskopskulla sn, Lagunda hd Uppl.; af ett släktnamn **Gyrlinger*, kanske af stammen i det personnamn **Gurilf*, som ansättes af Förstem. 1$_2$: 713; se äfven **Gorsunge**. En växelform på *-ing* uppträder i fda. häradsnamnet *Gyring*[3], nu *Gjørding* N. Jylland. Af de fdanska häradsnamnen innehålla många dylika släktnamn; jfr t. ex. nedan under **Hvitinge, Hæslinge**.

1 Förstem. 1$_2$: 691 f.
2 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 84.
3 Formen enl. Styffe Un.$_2$ s. 15

Fsv. **Gældringe** (*Gælringe* SRP nr 1801 fr. 1353, *Geldringe* anf. arb. nr 1302 fr. 1377, *Gældringe* anf. arb. nr 2998 fr. 1399), nu *Gällringe* Skeda sn, Hanekinds hd Ög. I betraktande af sådana vattendragsnamn som *Gallen*, *Galmaren*, *Gällingen*, *Sången*, fht. *Gelstrebah* o. s. v.[1] låge det nära till hands att här förmoda ett ånamn; men denna möjlighet bör afvisas, då blott ett par synnerligen obetydliga åar finnas i socknen. Jag antager därför, att ett släktnamn **Gældringer* ligger till grund. Personnamnstammen *Galdr-* är säkerligen besläktad med sv. personnamnet *Galle*, fty. personnamnen *Galafred* (o. s. v.), *Galm* (jfr isl. *þrúðgelmir*, *Bergelmir* o. s. v.) ock sålunda äfven med de ofvannämnda vattendragsnamnen, hvilka samtliga utgå från ieu. roten *ghel*∾*ghol* 'ljuda, sjunga o. d'.

En annan möjlighet är, att det till grund liggande personnamnet ändats på *-ar*; jfr t. ex. fty. *Gomaringin: Gomoharius*, *Gomarius*.

Eller skulle *r*-et vara ett minne af något med *Gal(l)*-sammansatt personnamn; se härom närmare under **Mlældrunga** samt jfr **Baldringe**, **Hæfringe**.

Fsv. (fda.) **Gællinge** (*-e-* 1407[2]), nu *Gällinge*, sn (o. by) i Hall.; af ett patronymicum **Gællinger*, bildat af det fsv. personnamn *Galle*, som anföres af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 61, hvarvid kanske det fty. ortnamnet *Gellingin*[3] vore att jämföra, eller af ett **Gældinger*, af hvars fht. motsvarighet det fht. ortnamnet *Geltinga*, *Geltingun* är aflett. Jfr gotl. ortn. *Gällungs*.

En i förhållande till detta ortnamn fullt självständig bildning är det sjönamn *Gällingen* Vstml., som förf. behandlar i Sv. lm. XX. 1. Äfven i Dalarna finnes en sjö *Gällingen*, vid hvilken en gård *Gällinge* är belägen. Detta *Gällinge* har sannolikt sitt ursprung i sjönamnet.

Ett *Gällingebo* finnes enl. GS 4 Ö 37 i Högsby sn, Hanbörds hd Smål.

Nsv. **Gärdslinge**, se **Gæslinge**.

---

1 Se Hellquist Sv. lm. xx. 1.

2 Styffe Un.$_2$ s. 88.

3 Förstem. 1$_2$: 627. Jfr äfven fsax. *Gallinghêm* (Heyne And. eigenn.).

Nsv. **Gäringe,** se **Gerlinge.**

Fsv. **Gæslinge** (*Geslinghe* SRP nr 2032 fr. 1384), nu *Gässlinge*, by i Himmeta sn, Åkerbo hd Vstml.; af patron. *Gæslinger*, af personnamnet *Gase;* se **Gasunga** ock Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10. Att någon gång, såsom Lundgren framhåller, sbst. *gæslinger* 'gässling' kan dölja sig i detta tillnamn är ju möjligt, jfr t. ex. *Martin Köclingh* till fsv. *køklinger* 'kyckling'; dock knappast ingår detta ord i det, som ligger till grund för vårt ortnamn. Samma dubbeltydighet vidlåder för öfrigt gårdnamnen *Getinge*, *Spærlinge;* se d. o.

Naturligtvis är det äfven möjligt, att släktnamnet *Gæslinger* etymologiskt bör afdelas *Gæsl-inger* ock utgår från ett diminutivum **Gasle* l. **Gæsle*, hvilket kan direkt motsvara det urnord. mansnamn *-gansula*, som Bugge No. indskr. 1 : 425 funnit på Vimosespännet; jfr fty. *Gansalin*.

Fsv. **Gøminge** (*in Gÿmynge* SD 3: 137 fr. 1313), nu *Gymminge* Holms sn, Lagunda hd Uppl. Några personnamnsstam *Gøm-*, *Gaum-* känner jag ej. Nu kan man emellertid i detta fall äfven ha rätt att utgå från ett *Gum-*, hvarvid kanske det vanliga fht. personnamnet *Gomo* kunde jämföras. Jag erinrar t. ex. om fht. ortn. *Comerichingin: Gumarich*[1]. Jfr **Gyminge.**

Fsv. **Gørlinge,** se **Gyrlinge.**

Fsv. **Hakunge** (SRP nr 2619 fr. 1392), nu *Hakunge*, ansenlig gård i Ösbygarns sn, Långhundra hd Uppl. Här ingår ett släktnamn **Hakunger*, bildat af det nordiska personnamnet *Haki;* jfr ags. ortn. *Hæcingas* Kent[2] samt fht. *Hahhingum* (S:t Gallen, Henning Qu. u. F. 3: 135). En växelform *Hæklinger* uppträder i fsv. (fda.) *Hæklinge* ock det där omtalade fsv. *Hæklinga Akrom* Sdml.; man kan dock äfven fatta dessa namn som direkt afledda af det fsv. personnamn **Hakul*, som omtalas under **Hyklinge.**

---

1 Se Förstem. 1_2: 692.

2 Kemble 1 : 373.

Fsv. **Hallunge.**

1. (SD NS 2:70 fr. 1408), nu *Harlinge* Torsåkers sn, Rönö hd Sdml.

2. (SRP nr 303 fr. 1357), enligt SRP troligen *Hallinge*, ansenlig gård i Salems sn, Svartlösa hd Sdml.

Namnet innehåller ett släktnamn **Hallunger*, aflett af stammen i fsv. personn. *Halle*, isl. *Halli*[1] ock väl äfven ingående i fsv. *Hallunghabergh* (SD NS 2: 198), nu *Hallingebärg* Smål. Jfr ags. släktn. *Hallingas* från Kent[2] eller ock de af v. Grienberger AfdA 27: 132 omtalade fty. personnamnen *Haldo, Halting*, som han för till fht. *hald*, ags. *heald*, isl. *hallr* 'pronus'.

Hit böra väl äfven föras *Hallinge* Grötlingbo sn Gotl. ock det likalydande namnet å en mindre gård i Strängnäs landsförsamling, Åkers hd Sdml. Jfr för öfr. **Hællinge.**

Fsv. **Hamarkinda hæradh,** se **Hanunge.**

Fsv. **Hambrunge.**

1. (SRP nr 1910 fr. 1383) Bredaryds sn, Västbo hd Smål.

2. (*De hambrunge* SD 3: 148 fr. o. 1314), nu *Hamrånge* sn Gästr.

Här antager jag ett släktnamn **Hambrunger*, snarast af det personnamn *Hamar*, som uppträder i fsv. ock i fty.[3] som tillnamn, af sbst. *hamar* 'sten': det fsv. förnamnet *Hamar* är kanske däremot sammansatt af adj. *ha-* 'hög' (jfr t. ex. *Hamund*) ock *-mar* (i *Ingemar* o. s. v.). Möjligt, men mindre troligt är, att i *Hambrunge* appellativet *hamar* 'sten, klippa' ingår utan förmedling af släkt- ock personnamn; jfr **Steninge, Øringe.** Se för öfrigt under **Hæmbringe.**

Fsv. **Hanakinda hæredh,** se **Hanunge.**

Fsv. **Hanunge, -a.**

1. *Haninge* (Tham Link s. 388), gammal gård i S:t Lars sn Ög.

2. *Haninge* (Tham Link. s. 631), hemman i V. Tollstads sn, Lysings hd Ög.

---

1 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 94.

2 Kemble 1: 373, Middendorff Aeng. flurn. s 63

3 Förstem 1_2: 746

3. (*De ostrahanunge*, *De westrahanunge* SD 3: 152 fr. o. 1314, *Vestra Hanunga* 1432[1]), nu *V.* o. *Ö. Haninge* s:nar, Sotholms hd Sdml.

Dessa namn innehålla ett patronymicum **Hanunger*, aflett af fsv. personnamnet *Hani*, som ingår i flera fsv. ortnamn[2], fht. *Hano*. En växelform på *-ing* ligger till grund för fsv. personn. *Hæning*[3], fty. ortn. *Heninge*[4], ags. *Heningas*[5]; se under **Hæninge**.

Haninge är beläget i Hanekinds hd. Detta namn lydde under fsv. tid *Hanakinda hæradh*[6]. Det är uppenbart, att detta härad fått sitt namn af en man, som hette *Hani*, kanske samme, hvars ättlingar slagit sig ned i Haninge. Namnet *Hanakind*[7] betyder alltså 'Hanes släkt'. På samma sätt innehåller fsv. namnet *Bankkakinda hæret* personnamnet *Banke*[8], *Biærcakinda* (härad) personnamnet *Biærke*[9]. Sådana häradsnamn som *Östkinda* ock *Hamarkinda* h. tillhöra sannolikt en yngre typ: antagligen uppkommo de först, sedan ordet ***kind*** mist sin ursprungliga betydelse. En intressant parallell är för öfrigt *Hänninge* i *Hanebo* sn Häls., om verkligen detta namn utgår från ett *Hæninge;* se d. o. Jfr äfven under **Vækling**e.

Nsv. **Harlinge,** se **Hallunge**.

Fsv. ***Hartunge** vill man trots det nordliga läget gärna antaga vara grundformen för nsv. *Hartung* Alnö sn Medelpad; af ett släktnamn **Hartunger*. Namnet är (så gott som) identiskt med ags. ortn. *Heartingas* Cambridgeshire[10]. En växelform på *-ing* ingår i *Hærtinge* (se d. o.).

---

1 Styffe Un.$_2$ s. 231.

2 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 96.

3 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 5.

4 Förstem. 1$_2$: 746. Jfr fty. *Weningon* (se **Vanunga**) ock fty *Enilingun* (se **Ælinge**).

5 Kemble 1: 373.

6 Styffe Un.$_2$ s. 202.

7 *Kind* är som bekant etymologiskt identiskt med lat. *gens*.

8 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 22.

9 Anf. arb s. 27.

10 Kemble 1: 373. Namnet får naturligtvis ej förväxlas med mht. *Hartunge* = ags. *Heardingas*, isl. *Haddingjar*.

De norrländska liksom finländska hithörande ortnamnen ändas ofta på *-ing, -ung;* däremot ha namnen på Åland ock i Nyland bevarat sitt *-e.*

Fsv. **Hasslinge,** se **Hæslinge.**

Fsv. (fda.) ***Hemblinge?** *(Himlinge* 1565[1]*)*, nu *Hemlinge* Glimåkra sn, Ö. Göinge hd Skå. Då en personnamnsstam *Hem-* är betydligt mera spridd ock vanlig än *Him(il)*[2], bör formen *Hemblinge* utan tvekan föredragas framför *Himblinge.* Ortnamnet utgår från ett släktnamn **Hemblinger*, bildat af personnamnsstammen *Hem-*, äldre *Hæim-*, i t. ex. fsv. **Hemer, Hemfast, Hemger, Heming, Hemung*[3], isl. *Heimir*, fda. *Hemkil*, fty. *Haimo, Haimilo*[4], ags. *Háma* o. s. v.; jfr fht. ortn. *Haiming*, som förhåller sig till **Hemblinge* som t. ex. *Kvidhinge* till *Kvillinge* o. s. v. Jfr äfven Falkm. s. 138. På Gotland förekommer ett ortnamn *Hemmungs* 4 ggr[5], i Finland *Hemming* åtminstone tre ggr[6].

Hit böra väl äfven föras *Hemlinge*, hemman i Munktorps o. Sura s:nar Vstml.[7], *Hemling* Anundsjö o. Björna s:nar Ångermanl. Samma släktnamn ingår äfven i *Hemlingby* Valbo sn Gästr. Om *Himblinge* Floda sn Sdml. se **Hymblinge.**

Fsv. **Hidhinge** (*De Hiþinge* SD 3: 152 fr. o. 1314), nu *Hidinge* sn, Edsbärgs hd Nke; af ett patronymicum **Hidhinger*, identiskt med det personnamn, som ingår i fsv. *Hidhinxstad*, af stammen *Hidh-* i *Hidholfuir;* jfr isl. n. pr. *Híđi*[8], fht. *Hitbert, Hitigart* o. s. v. Det till denna stam bildade kortnamnet fty. *Hiddo, Hitto* (o. s. v.) ligger till grund för det patronymicum, som uppträder i ortn. *Hittingin*[9]. Jfr äfven fda. *Hithning*

1 Falkm. s. 139.

2 Uppvisad i fty.; se Förstem. 1_2: 843.

3 Lundgr. Sv. lm. x. 1: 99. Jfr äfven fsv. personn. *Hæmming*, hvilket Lundgr. Personn. på *-ing* s. 4 anser kunna sammanhänga med denna stam.

4 Förstem. 1_2: 731 f., Bruckner Spr. d. langob. s. 264.

5 Sv. postortlex.

6 Saxén i Finska fornm.-för. tidskr. 21, nr 3, s. 36.

7 Af *Hemlinge* i Munktorps sn förlägges ett mantal till Sura.

8 Se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 14, Rygh Personn. s 130.

9 Förstem. 1_2: 815 f.

(1216, Madsen AfnO 1863, s. 313) samt se **Hisinge.** Möjligen äro dock fty. *Hiddo, Hitto* särspråkliga kortnamn till stammen *Hild-*; se Lübben ZfdA 10: 303.

Fsv. **Hillinge.**

1. *Hillinge* (Wieselgren 3: 402), ansenlig by i Skärstads sn, Vista hd Smål.

2. (*Hillingi* SD 3: 264 fr. 1316), nu *Hillinge* Hagby sn, Hagunda hd Uppl.

Namnet innehåller ett patronymicum **Hillinger* = fsv. personn. *Hillinger* (i fsv. *Hillingstad[h]* Ög.[1]) ock fty. personn. *Hilling* (jfr äfven ortn. *Hillingesfelden*[2]); snarast af stammen i fsv. personn. *Hiælle*[3], isl. *Hjalli, Hjallkárr* o. s. v.[3] Jfr ags. ortn. **Hillingas*[4]. Möjligt är ju äfven, att här samma personnamnsstam uppträder som ingår i urnord. *HeldaR* (Tjurkö), isl. *Hildr.* — Formen *Hillingi* under 2 visar hän på, att åtminstone detta namn är en gammal, af släktnamnet bildad *ia*-stam; se öfversikten.

Nsv. **Himblinge, Hymblinge**; ä.-nsv. **Himlinge,** se **Hemblinge.**

Fsv. **Hisinge** (*in hisingy* SD 1: 188 fr. 1216—1218, SD 2: 292 fr. 1299, *Hysingis madh* SD NS 3: 52 fr. 1415), nu *Hisinge* Fryeleds sn, Östbo hd Smål.; af ett släktnamn **Hisinger*, bildat snarast af ett kortnamn **Hise.* Detta kan vara en afledning på *-se* af samma art som de af mig Ark. 7: 154 anförda isl. *Grímse, Hrafse*, af den stam *Hidh-*, som ingår i fsv. *Hidhulf* (se **Hidhinge**) ock som genom en i ty. kortnamn icke ovanlig stympning mist sin slutkonsonant. På samma sätt har kanske fsv. *Guse* bildats till namn på *Gudh-* (Lundgr. Sv. lm. X. 6:82). En ypperlig parallell till **Hise* finna vi i ags. kortnamnet *Eata*, om detta med v. Grienberger ZfdPh. 32: 298 är en diminutivbildning till kortnamnet *Eada*. *Ea-ta: Eada* = **Hi-se:* fsv.

---

1 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 14

2 Förstem. 1_2: 817.

3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 103.

4 Kemble 1: 385.

Hidhe. Å andra sidan må erinras om det Searle OA s. 299 anförda personn. *Hisbern*.

I betraktande af fsv. önamnet *Hising* bör emellertid äfven den möjligheten uppehållas, att här ett ortnamn **Hisinger* föreligger (jfr III), så mycket mer som något släktnamn *Hisinger* för öfrigt icke är bekant.

Fsv. (fda.) ***Hiærnunge** l. ***Hiærninge** (*Hierninge* 1536[1]), nu *Härninge* Ausås sn, S. Åsbo hd Skå.; af ett släktnamn **Hiærnunger*, bildat af fsv. personn. *Hiærne*, om hvilket se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 104. Jfr Falkm. s. 141. Här tycks ett speciellt nordiskt namn föreligga.

Fsv. **Huddunge** (-o-).

1. se **Uddunge.**

2. (*de huddungi* SD 4: 3 o. 1327, *Hoddunge* SRP nr 2420 fr. 1389), nu *Huddunge* sn, Våla hd Uppl.

Af ett släktnamn **Huddunger*, aflett af stammen i fsv. *Hodde*, om hvilket personnamn se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 105; jfr fht. *Hortbert*, *Horthari* o. s. v., samtliga af germ. *Huzd-*, hvaraf fht.*-rt*, fsv. *-dd*, såsom germ. *Uzd-* gifvit fht. *Ort-*, fsv. *Udd-* (se **Uddunge**).

Fsv. **Hukulstad(h), Hukursbæk, Huklum,** af ett personnamn **Hukul*, af **Hakul*, se under **Hyklinge** slutet.

Fsv. **Hultunge,** se **Hyltinge.**

Fsv. **Husunga** (*i Husungæ* SD NS 2: 166 fr. 1409), nu *Husinge* Väddö sn o. skeppsl. Uppl.; af ett släktnamn **Husunger*, växelform till **Hysinger*; se närmare **Hysinge.**

Fsv. (fda.) **Hvalunge** (1337[2]), nu *Hvalinge* sn, Himble hd Hall. Namnet innehåller väl ett släktnamn **Hvalunger*, af det personnamn, som uppträder i fsv. *Hvalstadh* (t. ex. *de hwalstaþum* SD 5: 599 fr. 1346), nu *Hvalstad* Vg. Af ett kortnamn på *-s* är det af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 114 anförda personnam-

1 Falkm. s. 141.

2 Styffe Un.2 s. 86. Den af Styffe åsyftade formen skrifves dock i SD 4: 575 *Hualange*, men denna är säkerligen felaktig.

net *Hvalsung*. Ett släktnamn på *-ing* af samma stam ingår i ortn. *Hvælinge* nedan. Säkerligen är det djurnamnet *hval*, som här användes som personnamn.

Fsv. **Hvetinge** (*in Hwetingi* SD 2: 65 fr. 1288, *in hwetinge* SD 4: 243 fr. 1331, *de Hwetingum* SD 6: 258 fr. 1350, *Hwitunge* SRP nr 381 fr. 1358, *Hwitinge* SRP nr 675 fr. 1365, *Hwetinge* SRP nr 1051 fr. 1373 o. s. v.), nu *Hvittinge*, by i Öfverselö sn, Selebo hd Sdml.

Om här, såsom väl sannolikast är, ett patronymicum **Hvetunger*, **Hvetinger* ingår, känner jag icke någon personnamnsstam, från hvilken det kan härledas, mer än en för öfrigt icke belagd **Hvet-* < **Hveit-*, som stode i afljudsförhållande till den under *Hvitinge* omtalade *Hvit-*. Man kunde erinra om, att samma rotstadium antagligen uppträder i fsv. sädesslagsnamnet *hvete*, ty. *weizen*.

Fsv. (fda.) **Hvitunge, Hvitinge.**

1. (*Synder Hwidinge* SRD 3: 558, *hwitingy nørre* SD 1: 379 fr. 1256, *de wethinghe* SD 4: 501 fr. 1336 o. s. v.[1]), nu *Norr-o. Södervidinge* s:nar, Harjagers hd Skå.

2. (*De hwitunge* SD 3: 149 fr. 1314, *Hwithonge* SRP nr 2420 fr. 1389, *Hwitinge* SRP nr 2759 fr. 1395), nu *Hvittinge*, sn i Torstuna hd Uppl.

3. *Hvittinge* Öfverselö sn Sdml., se **Hvetinge**.

Hit höra väl ock: *Vittinge*, betydlig gård i Lofta sn, N. Tjusts hd Smål., samt *Vittinge* ock det i omedelbar närhet af denna gård belägna *Åsvittinge*, betydliga gårdar i Kuddby sn, Björkekinds hd Ög.

Namnet innehåller ett i fsv. förekommande patronymicum *Hvitinger*[2] l. **Hvitunger*, jfr fsv. personnamnen *Hvit*[3] ock *Hvite*[3]. I Hvittinge sn förekommer en tradition, att kyrkan blifvit uppbyggd af en person *Folke Hvit*. Sockennamnet *Hvitunge* har icke erhållit namn efter någon gammal benämning på Hvittingesjön, ehuru färgadj. *hvit* annars ingår i nor-

1 Se närmare Falkm. s. 94 f.

2 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10.

3 Lundgr. Sv. lm. x. 6:114

diska vattendragsnamn[1]. Jfr för öfrigt fda. häradsnamnet *Hviting* S. Jylland[2] ock fht. ortnamnet *Wizzingen*[3].

De skånska ortnamnen härledas af Falkm. s. 95 i strid mot fornspråkets former från *ved*.

Fsv. (fda.) **Hvælinge** ock **Hvællinge** (*Hwællinge* SD 3: 198 fr. 1315, *in hwælinggæ* SD 3: 380 fr. 1318, *Hwælynge* SRP nr 2756 fr. 1395), nu *Hvällinge* sn, Skytts hd Skå. Det är osäkert, om man har att utgå från en form med *l* eller *ll*. I förra fallet erinras om patron. **Hvalunger*, till hvilket **Hvælinger* förhölle sig som **Furunger* till **Fyringer* (se **Furunga**), **Grantunger* till **Græntinger* (se **Grantunge**) m. fl. m., fl. Jfr **Hvalunge.**

Fsv. **Hydhinge** (*Hythinghe* SRP nr 1093 fr. 1374, *Hödhinge* anf. arb. nr 2758 fr. 1395, *Hidhinge, Hydhinge* SD NS 2: 379 fr. 1411) Veta sn, nu *Hydinge*, by i Sya sn, Vifolka hd Ög. Namnet innehåller ett släktnamn **Hydhinger*, bildat af den stam, som ingår i fty. personn. *Hudo, Hutho*[4], ags. *Húda*[5]; jfr fht. ortn. *Hutingesheim*[4] ock det ags. **Hudingas* (*Húd-?*), som af Kemble 1: 386 konstrueras på grund af eng. ortn. *Huddington.*

Fsv. **Hyklinge.**

1. (*Hyklinge* SRP nr 818 fr. 1368, *Öklinge* SRP nr 2486 fr. 1390), nu *Hycklinge*, by i Lofta sn, N. Tjusts hd Smål.
2. ?*Hycklinge*, by i Döderhults sn, Stranda hd Klm.
3. (1377[6]), nu *Hycklinge* sn, Kinds hd Ög.
4. se **Høklinge.**

Antagligen ingår här ett släktnamn **Hyklinger;* men då samtliga formerna äro relativt sena ock 2 ej alls uppvisat i fsv., kan man ju äfven ha rätt att misstänka ett äldre *Høklinge*, såsom faktiskt Hycklinge by i Ög. hetat (se d. o.). I förra fallet är grundordet sannolikt ett personnamn, identiskt eller

1 Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Hviten.*

2 Styffe Un.$_2$ s. 13.

3 Förstem. 2: 847.

4 Förstem. 1$_2$: 921; sannolikt med lång stamvokal, jfr Bruckner Spr. d. langob. s. 97.

5 Searle OA s. 304.

6 Styffe Un 2 s 189.

besläktat med fsv. *Hyki*[1] (jfr? isl. *Hjúki*, namn på det från Snorraeddan bekanta månbarnet).

Man skulle också kunna uppkasta den frågan, om ej vårt patronymicum borde föras till den personnamnsstam, som synes ingå i de fsv. gårdnamnen *Hukulstad(h)* (senare *Hukarstadha*), *Hukursbæk* ock (?) *Huklum (Uklum*[2]*)*. Man kunde erinra om (m)lt. personnamnet *Huckilo*, anfört af Jellinghaus Westfäl. ortn. s. IV. Stammen upptages ej af Lundgr. Sv. lm. X. 6, men att här personnamn ingå, torde dock få anses relativt säkert: ortnamnen på *-stad* äro i de allra flästa fall sammansatta af personnamn[3]; vidare känner jag åtminstone inga vattendragsnamn, som här kunde tänkas uppträda. Emellertid anser jag tillräckliga skäl saknas för det antagandet, att dessa namn innehålla en ursprunglig stam *huk-*: samtliga uppvisa i andra stafvelsen ett *u*, ock den möjligheten är därför ej utesluten, att här ett (dialektiskt) *u*-omljud af en stam *Hak-* ingår.

Det ligger väl alltså närmast till hands att i samtliga dessa namn på *Huk(u)l-*, *ur* se ett fsv. personnamn *Hakul*, af samma grundord, som ingår i de fht. personnamnen *Hachili*, *Hecchili*, anfört af Förstem. 1_2: 720; jfr ortnamnet *Hachilstat* anf. arb. 2: 627. *Hukursbæk* är att förklara ur ett *Hukulsbæk* (af *Hakuls-*) alldeles som *Hukarstada* (SRP nr 2518 fr 1390) af äldre *Hukulstad* (anf. arb. nr 1130 fr. 1375).

U-omljudet har i namnet *Hukul* öfverförts från synkoperade former. Ett *Hakul* bör i dat. ha lytt *Hǫkle* (jfr Rökst. *hosli*); det sålunda uppkomna *ǫ*-et har i relativt obetonad ställning öfvergått till *u*; i *Huklum* beror sannolikt *u*-et på ställning framför dubbelkonsonant.

Detta namn *Hakul* kan fattas som en utvidgning af den under *Hakunge* omtalade personnamnsstammen *Hak-*. Sannolikare är dock, att här fsv. *hakul* 'mantel' ingår.

Fsv. **Hylinge.**

1. (SRP nr 1124 fr. 1375), nu *Hylinge*, by i Häradshammars sn, Östkinds hd Ög.

---

1 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 115.
2 Se närmare SRP 3: 55.
3 Undantag se Hellquist Sv. lm xx. 1 afd. IV

2. (1639[1]), nu *Hylinge*, ansenlig gård i V. Husby sn, Hammarkinds hd Ög.

Namnet innehåller enligt mitt förmenande ett patronymicum **Hylinger*, som bildats af den personnamnsstam fsv. *Hiul-*, som omtalas af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 103 ock äfven uppträder i andra fsv. gårdnamn.

Ett äldre svenskt personnamn *Huling* anföres visserligen af Grubb Prænom. sveogot.[2], men Lundgr. Sv. lm. X. 6: 106 synes böjd att föra det till fsv. *Holinger*, hvilket han anf. st. ock Personn. på *-ing* s. 8 förklarar ur *Holmger*. Ett *Hylinge* (med kort *y*) hade i alla händelser gifvit ett nsv. *Hölinge*.

Fsv. **Hyltinge, Hultunge** (*De Hyltinge* SD 3: 151 fr. o. 1314, *Hulthungis* [sokn] SD NS 2: 296 fr. 1410), nu *Hyltinge* sn (o. fordom äfven by[3]), Villåttinge hd Sdml.; af ett släktnamn *Hyltinger* = urnord. *HoltingaR* (Gallehushornet), bildat af den stam, som ingår i de fsv. personnamnen på *Hult-*[4], eller ock direkt af sbst. *hult* 'skog' (se närmare **Sætinge** samt **Grytinge, Helminge, Nordhrunge, Øninge** ock öfversikten). Jfr ortn. *Hultungs* Bunge sn Gotl.

Fsv. **Hymblinge** (SRP nr 1464 fr. 1379), nu *Himblinge* Floda sn, Oppunda hd Sdml.; af ett släktnamn **Hymblinger*, bildat af det fsv. personnamn **Humble*, som med skäl ansättes af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 113, jfr Nielsen s. 48.

Fsv. **Hyppinge** (SRP nr 2044 fr. 1384), nu *Hyppinge*, gård i Ö. Tollstads sn, Vifolka hd Ög.; af ett släktnamn **Hyppinger*, sannolikt bildat af en motsvarighet till fht. kortnamnet *Hupho* (i *Hupfinheim*[5]). Man kunde dock äfven tänka på en assimilerad form af namnet *Humpi*, om hvilket se Falkm. s. 144 ock där citerad litteratur (jfr *kläpp*∾*klimp* o. s. v.).

Namnet *Hyppingstorp* i samma socken utmärker en ut-

---

1 Jfr Tunel III. 1: 133 (1831).

2 Sv. lm VI. 7: 30.

3 Nu *Sparreholm*.

4 Jfr Lundgr. Personn på *-ing* s. 3.

5 Förstem. 1_2: 936.

flyttning af någon *Hypping* från hufvudbyn; jfr *Aplungstorp: Aplunga* o. s. v.

Fsv. **Hyringe** (*-gh-* 1412[1]), nu *Hyringe* sn, Viste hd Vg.; sannolikt af ett patronymicum **Hyringer* = det personnamn, som ingår i fsv. *Hyringstadhom* (SD NS 2: 654). Det synes mig enklare att förbinda dessa ord än att med Lundgr. Personn. på *-ing* s. 14 för det senare antaga ett personnamn *Hiring*. Släktnamnet kan vara identiskt med det ags. personn. *Hyring* (konung i Northumberland), anfört af Searle OA s. 311, ock (resp. eller) med det langobard. personn. *Hûring*, som Bruckner Spr. d. langob. s. 270 ställer till ett germ. adj. **hūra-* = sskr. *çūra-* 'djärf, hjälte'. Möjligen har man att för vårt släktnamn utgå från den personnamnsstam *Hur-*, som tycks uppträda i fty. ortn. *Hureslede*[2].

Hit hör väl äfven namnet å den gård *Hyringe* (SRP nr 85 fr. 1352), som i anf. arb. 3:58 förmodas ha varit belägen i Smål.

Fsv. **Hyrninge** (*in H.* SD 2: 301 fr. 1299), nu *Hörninge*, by i Köpings sn Öland; af ett släktnamn **Hyrninger* (= personn. *Hørning* Lundgr. Personn. på *-ing* s. 14), af den personnamnsstam *Horn-*, som ingår i fsv. **Hornbori*, runda. ***hurnburi***, isl. *Hornbori* (Vǫluspá), fsv. **Horne*[3], fty. *Hornung, -unc*[4]. Ortnamnet bör för öfrigt sammanställas med ags. *Horningas*, anfört af Kemble 1: 373.

Om formen *Hyrninghe* i SD NS 2: 471 fr. 1412 se under **Hyringe**.

Fsv. **Hysinge**.

1. *Hysinge*, gård i Odensvi sn, S. Tjusts hd Smål.

---

1 Styffe Un. $_2$ s. 123. Den i SD NS 2: 471 fr. 1412 förekommande formen *Hyrninghe* är säkerligen felaktig. Styffe anger en handskrift från Uppsala univ.-bibliotek (U. B.) som källa för den fsv. namnformen.

2 Jfr Förstem. 1_2: 936.

3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 111.

4 Förstem. 1_2: 867, Schatz ZfdA 43: 33. Fht. *Hornunc* bör dock kanske snarare betraktas som ursprungligt tillnamn med betydelsen 'bastard' (Socin Mhd. namenb. s. 219).

2. (*hysingi* SD 2: 104 fr. 1291) Almunge sn, Närdinghundra hd Uppl.

3. se **Hisinge.**

Namnet innehåller ett släktnamn **Hysinger*, etymologiskt identiskt med personnamnen isl. *Hýsingr*, fty. *Husinc*, väl af den personnamnsstam, som ingår i fty. *Huso*, *Chusabald* (frank.) o. s. v.[1] En växelform på *-ung* omtalas under **Husunge.** Enl. Bugge No. indskr. 1: 64 är det emellertid i namnen *Hýsingr* ock *Husinc* appellativet *-hýsingr* 'huskarl', mnt. *husink* o. s. v. 'bonde', som brukas såsom personnamn.

I fsv. *Husinxaas*, där Lundgr. Personn. på *-ing* s. 14, Sv. lm. X. 6: 114 förmodar ett personnamn, uppträder i stället ett sjönamn; se Hellquist Sv. lm. XX. 1 under *Hysingen*.

Fsv. **Hytringe.**

1. *Hyttringe*, by i Lönsås sn, Bobärgs hd Ög.

2. (*i H.* SD NS 1: 273 fr. 1403), nu *Hyttringe*, by i Edsbärgs sn o. hd Nke.

Namnet innehåller ett släktnamn **Hytringer*, hvilket tyckes förhålla sig till **Hytlinger* i fsv. *Hytlingavik* (SRP nr 1442) Lidingö sn Uppl. som **Hæfringer* (i *Hæfringe*) till **Hæflinger* (i *Hæflinge*). Jfr *Hutingthorp* (Heyne And. eigenn.). Till grund för dessa släktnamn ligger väl den personnamnsstam, som ingår i fht. *Huzo* (nht. *Huss*), *Huzilo*[2]; jfr fsax. *Hutta* f.

Hit hör väl på ett eller annat sätt äfven *Hyttinge* Virestads sn, Allbo hd Smål., af fsv. **Hytinge* eller **Hyttinge*.

Fsv. (fda.) **Hædhinge.**

1. (*Hæding* SD 1:450 fr. 1269, *Hæddinge* 1361[3], *Heddinge* o. *Kirkeheddinge* 1624[4]), nu *Kyrkhäddinge* sn, Bara hd Skå.; jfr *Kornhäddinge* by i samma sn.

2. (*Mushædingæ* 1404[4]), nu *Måshäddinge*, by i Esarps sn, Torne o. Bara h:der Skå.

3. *Hädinge*, två gårdar i Käfsjö sn, Östbo hd Smål.

---

1 Se Förstem. 1_2: 936 f.
2 Förstem. 1_2: 863.
3 Styffe Un.$_2$ s. 58.
4 Falkm. s. 134.

Namnet innehåller ett patronymicum **Hædhinger*, af-lett af stammen i urnord. personn. *HađulaikaR*, fsv. **Hadhi*, **Hadhir* o. s. v.[1], fda. **Hadhi* i ortn. *Hadæboth*[2], isl. *Hǫđr*, gudanamn, fty. *Hatho* o. s. v., kelt. *Catu-*, trak. Κοτυ- (jfr isl. *hǫđ* 'strid').

Vårt ortnamn är alltså identiskt med fda. ortn. *Hædinge* (1261), nu *Hedinge* på Själland[3], fty. ortn. *Hedingen*, hvilket Förstem. 1_2: 790 afleder af det nämnda *Hatho*, ock ags. **Hedingas* ("*Hædingas*"), som Kemble 1: 384 uppkonstruerar på grund af ortn. *Haddington*. Detta senare namn kan väl emellertid också utgå från en personnamnsstam *Hadd-*; jfr t. ex. Rygh Personn. s. 108, där på grund af ortnamnens vittnesbörd ett mansnamn *Haddingr* ansättes: åtskilliga af exemplen äro dock rätt osäkra.

Fsv. **Hæflinge** (*de hefflingi* SD 3: 352 fr. 1318, *Hæflinge* SRP nr2877 fr. 1397), nu *Häflinge*, ett par gårdar i Lillkyrka sn, Trögds hd Uppl.; af ett släktnamn **Hæflinger*, bildat af den stam *Haf-*, som ingår i fsv. personn. *Hafthor*[4], isl. *Hafsteinn*, fty. *Habo*, *Habilo*[5] o. s. v. Detta släktnamn kan utgå från ett **Hafle* = fty. *Habilo;* det kan också vara aflett medelst suffixet *-ling* af sammansatta namn såsom *Hafthor* o. d.: såsom i det följande anföres, utelämnas i de svenska patronymica den senare leden i de till grund liggande personnamnen. Jfr **Hæfringe**.

Fsv. ***Hæfringe**, nu *Häfringe* Nikolai sn, Jönåkers hd Sdml.; af ett släktnamn **Hæfringer*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Havir*, fno. *Hafuær*, *Hafar*, fsv. *Hafridh*, isl. *Hafsteinn* o. s. v.[6], fty. *Hab-*[7] o. s. v. (se under **Hæflinge**). Det i släktnamnet ingående *r* stammar antagligen från sådana sammansättningar som *Hafridh;* jfr **Gældringe**, **Mlældrunga**. *Hæfringe: Hæflinge* = *Hytringe* : *Hytlingavik*.

1 Om denna fsv. personnamnsstam se Lundgr. Sv. lm. x. 6: 89; jfr **Falkm.** anf. st.

2 Jfr Nielsen s. 38, som för det till personn. *Haddi*.

3 Madsen Ann. f. nord. Oldk. 1863, s. 208.

4 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 89.

5 Förstem. 1_2: 713. f.

6 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 89.

7 Förstem. 1_2: 713 f.

Samma släktnamn ingår äfven i fda. *Hæffringholm* (SD NS 1: 73), nu *Hevringholm* Vivilds sn Danm.

Fsv. **Hægrunge** (SD NS 2: 70 fr. 1408), nu *Härgrunge* (?) Algutstorps sn, Kullings hd Vg.; af ett patronymicum **Hægrunger:* fsv. personn. *Hægre,* om hvilket se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 115. Jfr dock äfven det (m)lt. personnamnet *Hagerinc,* som anföres af Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. IV.

Fsv. (fda.) **Hæklinge.**

1. (*Hææklinge* 1360[1]), nu *Häglinge* sn, V. Göinge hd Skå.

2. (*de hæklinge* SD 3: 97 fr. o. 1312, *in. . hæklingy* SD 4 266 fr. 1332), nu *Häcklinge,* gård i Tuna sn, Olands hd Uppl.

3. *Häcklinge* Valbo sn Gästr.

Namnet innehåller ett släktnamn **Hæklinger,* som äfven ingår i fsv.*Hæklingeakrum* (SD 6:41 fr. 1348), *Hæklinga Akrom* (SD NS 2: 221 fr. 1409) Röntuna sn Sdml. ock *in Hæklingeberghum* (SD 6: 41 fr. 1348) samma sn samt väl äfven finl. *Hekklinge, Haeklingby* (1338, Åbo domk. svartbok s. 58) Åland[2]. Se för öfrigt under **Hakunge.**

Nsv. **Hällinge,** fsv. **Hælingaby** (*-gh-* SRP nr 2596 fr. 1392), nu *Hällinge,* rätt ansenlig gård i Näsby sn, Östra hd Smål. Om detta ortnamn värkligen utgår från ett grundord med enkelt *l* ock ej, såsom man kunde ha skäl att misstänka från ett *Hællinga-,* bör det väl identifieras med fty. *Halinge,* nu *Halingen*[3]; af ett patronymicum fsv. **Hælinger,* som bildats af ett med fty. *Halo* o. s. v. besläktat personnamn.

Fsv. ***Hællinge.**

1. *Hällinge* Sjonhems sn Gotl.

2. ? *Hällinge* Offerdals sn Jtl.

Åtminstone det första namnet innehåller väl ett släktnamn **Hællinger,* växelform till det **Hallunger,* som anföres under **Hallunge.**

---

1 Styffe Un.₂ s. 71. Se för öfr. Falkm. s. 135.

2 Enl. meddelande af dr Ralf Saxén (26. 5. 1903).

3 Förstem. 1_2: 738, 2: 658, Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80

Fsv. **Hælplinge** (SRP nr 2420 fr. 1389), (troligen) nu *Häplinge*, by i Tortuna sn, Ytter-Tjurbo hd Vstml. Om namnet är rätt läst, innehåller det säkerligen ett släktnamn **Hælplinger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i isl. *Hjalprekr*, fht. kortnamnet *Helpo*, *Helpfo*, langobard. *Helpizo* m. fl. namn, anförda af Förstem. 1$_2$: 840 ock Bruckner Spr. d. langob. s. 268. Hit hör äfven det ags. ortnamn *Helpringas*, som Kemble 1: 385 konstruerar på grund af eng. *Helprington;* jfr t. ex. *Hytlinger :Hytringer* under **Hytringe**. *R*-et i *Helpringas* återgår sannolikt på ett kortnamn af sammansatta namn, hvilkas senare led började på *r* såsom isl. *Hjalprekr* (jfr *Chilpericus*), langobard. *Helperadus*, *Hilperînus*.

Emellertid föreligger äfven möjligheten af felläsning för *Hæplinge;* se d. o.

Fsv. **Hæmbringe.**

1. (*Hembr-* SRP nr 659 fr. 1365), nu *Hämringe*, by i Gamla Uppsala sn, Vaxala hd Uppl.

2. *Hämringe*, by i Bälinge sn, Vaxala hd Uppl.; omkr. en mil från den förra.

Namnet innehåller ett släktnamn **Hæmbringer*, som förhåller sig till **Hambrunger* (hvarom under **Hambrunge**) liksom t. ex. **Græntunger* till **Grantunger* (se **Grantunge**), fty. *Hening* (i *Heninge*) till fsv. **Hanunger* (se **Hanunga**), fsv. **Kættinger* (i *Kættinge*) till *Kattunger* (i *Kattunga*) o. s. v., o. s. v. En direkt motsvarighet till *Hæmbringe* är mlt. *Hemeringe* (1386), nu *Hemeringen*, hvilket Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80 uppför bland de bildningar på *-ingen*, som kunna vara afledda af gamla personnamn.

Fsv. **Hæninge** anser jag snarast ha varit namnet på *Hänninge* by i Hanebo o. Skogs s:nar Häls. Hanebo sn hette i fsv. tid *Hanabo* (SD 3: 165), af personn. *Hani*[1]. Såsom det är troligt, att *Haninge* 1 i *Hanekinds* hd ytterst utgår från samma namn, hvaraf *Hanekind* är bildat, synes det mig också sannolikt, att *Hænninge* ock *Hanabo* böra sammanhållas;

1 Så äfven Lundgr. (Sv. lm. x. 6: 96), hvilkens "torde" dock här förefaller öfverflödigt.

jfr ett parallellt fall under **Sotunge.** *Hæninge* innehåller nämligen naturligtvis ett släktnamn **Hæninger* (= fsv. personn. *Hæning*), som äger en motsvarighet i det frisiska familjenamnet *Hania* (af *Haninga*)[1], ock som äfven uppträder i fty. ortn. *Heninge* ock ags. *Heningas;* se närmare under **Hanunga.** Jfr äfven **Hænninge.**

Fsv. ***Hænninge.**

1. *Hänninge,* by i Munkarps sn, Frosta hd Skå.

2. *Norr- o. Söderhänninge,* byar i Ununge sn, Närdinghundra hd Uppl.

3. *Hänninge,* by i Skogs ock Hanebo s:nar Häls.; snarast dock af *Hæninge,* hvarom se d. o.

Om den fsv. formen är riktigt ansatt, ingår här ett släkt namn **Hænninger,* identiskt med det, som uppträder i fda. ortn. *Hænningh* (1145)[2] < äldre **Hænninghe,* ags. *Hanningas*[3] samt fty. *Henninghusen*[4], ock utgående från personnamnsstammen i fsv. *Hanne*[5], fty. *Hanno* o. s. v. Möjligen har dock den fsv. formen lytt *Hæninge;* se d. o.

Fsv. **Hæplinge** (*i H.* SD NS 2:141 fr. 1409) Sdml.? Kanske åsyftas emellertid det under *Hælplinge* omtalade *Häplinge* i Vstml. Namnet bör sammanhållas med det ags. ortnamn *Hæpingas,* som Kemble 1:384 uppkonstruerar på grund af eng. *Happington,* ock (resp. eller) med fty. ortn. *Hephinger marca, Heppingtharpa,* som af Förstem. 1_2 : 748 föras till fty. personn. *Heppo* o. s. v. Möjligen bör dock i st. f. *Hæpingas* ett *Hæppingas* ansättas. Till grund för *Hæplinge* ligger ett patronymicum **Hæp(p)linger,* som förhåller sig till **Hæp(p)inger* som t. ex. **Kvidhlinger* till **Kvidhinger*; se närmare under **Kvillinge.**

1 Jfr J. Winkler i Nom. geogr. neerland. 1: 165.

2 Anfört af Falkm. s. 250, som upptager såväl det skånska som jutländska namnet bland "svårförklarliga ortnamn".

3 Kemble 1: 373.

4 Förstem. 1_2: 746.

5 Såvida ej detta, såsom Lundgr. Sv. lm. x. 6: 96 anser möjligt, utgår från *Johannes.*

Fsv. **Hæringe** ock **Hærunga.**

1. (*Heringe* SRD 1: 307[1]), nu *Häringstorp*, hemman i Matteröds sn, V. Göinge hd Skå.

2. (*in hæringe* SD 4: 240 fr. 1331, SRP nr 1967 fr. 1383), nu *Häringe*, ansenlig gård i Västerhaninge sn, Sotholms hd Sdml.

3. *Häringe* Ösmo sn, Sotholms hd Sdml. bör väl icke skiljas från föreg.

4. (*Hærunga* SRP nr 2059 fr. 1384), nu *Häringe*, by i Sköldinge sn, Oppunda hd Sdml.

Namnet innehåller släktnamnet *Hæringer* (*Johanni Hæring* Skå.[2]), hvilket säkerligen bör sammanhållas med urnord. *haringa*, som uppträder å Skåängsstenen Sverge samt på en kam från Vi Danm.[3] Det kan vara af ett särskilt intresse, att det urnordiska namnet just uppträder i Sdml., där tre af de fyra gårdarna *Häringe* äro belägna. Den fjärde ligger i Skåne, från hvilken provins släktnamnet *Hæring* äfvenledes är uppvisat. Utan tvifvel ingår i detta patronymicum samma personnamnsstam som i fsv. *Herlacus*, de isl. namnen på *Her-*, *Herj-*[4], de fty. på *Hari-*, *Heri-* (t. ex. *Harilung*) o. s. v. Ortnamnet är alltså identiskt med fty. *Heringa*[5] ock bör vidare sammanhållas med ags. *Harrington*, *Harringworth*, på grund af hvilka Kemble 1: 384 (af för mig obekanta skäl) konstruerar ett ags. *Hearingas*. Man kunde kanske äfven erinra om fris. patronymicum *Haringa* af *Haro* (Lübben ZfdA 10: 296). En kortnamnsform på *-s-* uppträder i det urnord. kvinnonamnet *Hariso* å spännet från Himlinghoie Danm.; jfr Bugge TfPhil. og Pæd. 7: 251 f. De öfriga af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10 anförda möjligheterna böra bestämt afvisas, försåvitt fråga är om ortn. *Hæringe*.

Samma släktnamn ingår sannolikt i nsv. *Häringetorp* Bärgunda sn Smål.

---

1 Falkm. s. 140.

2 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10.

3 Litteraturhänvisningar beträffande dessa inskrifter se Noreen Aisl. gr. 3 s. 342, 346.

4 Jfr Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10.

5 Jfr Förstem. 1_2: 763.

Fsv. **Hærminge** (*jn herminge* SD 3: 667 fr. 1325), nu *Härminge*, by i Gällersta sn, Skyllersta hd Nke; af ett släktnamn **Hærminger*, möjligen af den personnamnsstam, som synes ingå i fty. *Harmacar*, *Harmolt* (se härom Förstem. 1_2: 785). Man kan dock äfven såsom grundord till detta släktnamn tänka på ett kortnamn *Hærme* till *Hærmodh*, *Hærmund* o. s. v.

Nsv. **Härninge**, se **Hiærnunge.**

Fsv. (fda.) ***Hærtinge**, nu *Härtinge*, egendom i Skrea sn, Fauräs hd Hall.; af ett släktnamn **Hærtinger*, växelform till det under **Hartunge** omtalade *Hartunger*.

Fsv. ***Hæslinge**, nu *Hässlinge*, by i Lillkyrka sn, Trögds hd Uppl.; af ett släktnamn **Hæslinger*, bildat af den personnamnsstam, som tycks föreligga i fda. **Hasle*[1]; jfr ags. **Hæslingas* (som Kemble 1: 385 konstruerar på grund af ortn. *Haslington*, *Heslington* m. fl.), mlt. *Heslinghe* (1333)[2] samt det i Overijsel Holl. förekommande *Hesselingen*, hvilket enl. Nom. geogr. neerland. 1: 147 år 1272 skrifves *Heslinchem* ock sålunda är ett af de många nordvästgerm. namn på *-hem*, hvilkas första led innehåller ett patronymicum.

Hit hör äfven *Hasslinge*, gård i Österhaninge sn, Sotholms hd Sdml. Då i socknen äfven finnes ett *Hässlingby*, bör väl äfven här ett fsv. **Hæslinge* ansättas. Äfven erinras i detta sammanhang om nsv. *Hassungared* Lindome sn Hall., som kan utgå från ett släktnamn **Has(s)unger;* jfr fda. häradsnamnet *Hasing* o. *Hæsing* Jylland[3], ffris. ortnamnet *Hasungun*, *Hasongon* (o. år 900), nu *Hesingen*[4], ock fris. släktnamnet *v. Hesingen* (1422)[4] samt vidare eng. *Hassingham*[5].

Fsv. **Hættinge.**

1. *Hättinge* Jäders sn, Ö.-Rekarnes hd Sdml.

2. ([in villa] *hættinge* SD 4: 90 fr. 1329), nu *Hättinge*, gård i Gräfve sn, Örebro hd Nke.

---

1 Se Nielsen s. 40.
2 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80
3 Styffe Un. 2 s. 17.
4 Nom. geogr. neerland 1: 102
5 Kemble 1: 385

Namnet innehåller ett släktnamn **Hættinger*, aflett af den personnamnsstam, hvilken ingår i fda. *Hatte*[1] ock det fno. *Hǫttr*, som Rygh Personn. s. 141 anser kunna ingå i åtskilliga ortnamn. Ett hithörande fsv. personnamn[2] spårar jag äfven i fsv. *in hettastum* (SD 5: 621 fr. 1346), af *-stadhum*, nu *Hättersta* Sdml. Ett släktnamn **Hattunger* uppträder i da. ortn. *Hatting;* jfr Nielsen under *Hatti*[3].

Fsv. ***Høfdhinge** l. ***Hofdhunge,** nu *Höfdinge* l. *Hofdinge*, by i Ljungby sn, Sunnerbo hd Smål.; af ett släktnamn, som bildats af fsv. personn. *Hofdhe*[4]. Dylika namn, som beteckna kroppsliga egenskaper, utgå i regel ej från äldre sammansättningar ock äro sålunda inga "kortnamn". *Hofdhe* kan jämföras med gr. Κεφάλων, lat. *Capito*.

Fsv. **Høflinge** (SRP nr 915 fr. 1370), nu *Höflinge* l. *Hyflinge*, by i Torstuna sn o. hd Uppl.; af ett släktnamn **Høflinger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i de många germanska namnen på *Hof-*, t. ex. fsv. *Hofvardh*[5], *Hovi*[5], fda. *Hovi*[6], fty. *Hovawart, -wib*[7], ags. *Hofweard*.

Fsv. **Høklinge** (*in hoklinge* SD 3: 204 fr. 1315, *in.. Hyklynge* SD 6: 183 fr. 1350), nu *Hycklinge*, by i Fornåsa sn, Bobärgs hd Ög. Det är tryggast att utgå från ett släktnamn **Høklinger*, aflett antingen af det vanliga fsv. personnamnet *Høk*, isl. *Haukr* (jfr det af Middendorff Aeng. flurn. s. 62 omnämnda ags. släktnamnet *Heafocungas)* eller af det hos

1 Se Nielsen.

2 Ej upptaget hos Lundgr.

3 Däremot får namnet naturligtvis ej förbindas med fht *Hatto* (t. ex. högfrank. Kossinna Qu. u. F. 46: 46), hvilket är en kortnamnsform med geminerad slutkonsonant till *Haþ-* (se **Hædhinge**); jfr *Matto* : *Maþ-* (se **Madhunge**). En svag möjlighet vore visserligen, att nord. *Hatte* verkligen förhölle sig till *Haþ-* liksom nord. **Sikke*, fsax. *Sicco* till *Sig-* (se **Sikkinge**); fht. *Hatto* skulle då likställas med fht. *Sicco* (< -gg-). Emellertid bör härledningen af nord. *Hatte* ur *hatt* afgjort föredragas.

4 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 105.

5 Se Lundgr. Sv. lm. x. 6: 105, 111.

6 T. ex. å Hune- ock Jætsmarksstenarna, Wimmer Danske Runem. 2: 122, 126.

7 Förstem. 1_2: 864.

Lundgr. Sv. lm. x. 7: 105 anförda fsv. *Hok*, fno. *Hook*. Möjligt är, att något eller några af de under **Hyklinge** anförda namnen böra föras hit.

Fsv. **Hølminge** (SRP nr 2148 fr. 1385), nu *Hölminge*, by i Angelstads sn, Sunnerbo hd Smål.; af ett släktnamn **Holminger*, hvilket kan vara aflett af den personnamnsstam *Holm-*, som ingår i en mängd fsv. (fda. ock isl.) namn såsom *Holm*, *Holmbiorn*, *Holmfast* o. s. v. Då emellertid byn i forna tider synes ha varit belägen på en ö af sjön Bolmen, är det ju möjligt, för att icke säga sannolikt, att släktnamnet i stället är bildat af sbst. *holmber* 'holme' ock betyder 'holmboarna'; jfr **Grytinge, Hyltinge, Øninge.**

Fsv. (fda.) ***Høninge,** nu *Hönninge*, ett par gårdar i Glimåkra sn, Ö. Göinge hd Skå. Namnet bör sammanhållas med *Hönjarum*, by i Osby sn samma hd, år 1678 skrifvet *Hönningerum*[1], omkr. 1 mil från *Hönninge*. Det utgår från ett släktnamn, snarast **Honinger*, som möjligen är identiskt med det, hvaraf de eng. ortn. *Honing*, *Honingham* ock *Honington* äro bildade[2]. Jfr äfven fda. *Hønsinge* (Madsen AfnO 1863, s. 313), om hvars *s* se **Lyfsinge** ock öfversikten.

Nsv. **Hörninge,** se **Hyrninge.**

Fsv. ***Idhinge,** nu *Idinge*, gård i Lästringe sn, Rönö hd Sdml.; af ett släktnamn **Idhinger*, formellt identiskt med det fsv. personnamnet *Idhinger* i *Idhingxstadhum*[3] samt aflett af stammen i fsv. personn. *Idhi*[3], fty. *Ido* o. s. v.[4]. Jfr fty. ortn. *Itinga* ock *Idingehem*.

Fsv. ***Ighlinge** har sannolikt varit det fsv. namnet på *Iglinge* Ög., i fsv. uppvisat under formen *Yglinge*, se **Yghlinge** slutet.

Fsv. **Innunge,** se **Inunge.**

1 Falkm. s. 144.
2 Jfr Kemble 1: 385.
3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 125.
4 Förstem. 1_2: 943.

Fsv. **Inunge** (*de inunge* SD 3:95, 96 fr. o. 1312,*in innunge* SD 5:332 fr. 1344), nu *Inninge*, by i Stafby sn, Olands hd Uppl.; af ett släktnamn **Inunger*, som bildats direkt[1] eller genom förmedling af ett kortnamn *Ini*[2] af något sådant namn som *In-giæld*, om hvilket se närmare Lundgr. Sv. lm. X. 6: 132 f.; jfr fris. *Ine, Ineke* (Lübben ZfdA 10: 307). Runsv. personn. *ini* bör kanske läsas *Inne* = fsv. *Inne* (jfr Lundgr. anf. afh. s. 135), men är väl i alla händelser besläktat med *Inunger* o. s. v.; ett motsvarande fty. *Inno* ingår i fty. ortn. *Inningin*, jfr Förstem. I$_2$: 955. Skulle den först anförda formen *inunge* vara felaktig, vore namnet att direkt förbinda med fty. *Inningin*.

Fsv. ***Isinge** l. ***Isunge**, nu *Isinge*, gård i Torsåkers sn, Röne hd Sdml.; af ett släktnamn **Isinger* eller **Isunger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Ise*, *Islak*, **Ismund*[3], fda. *Isi*, *Isløgh* m. fl.[4], fht. *Iso* o. s. v.[5], ock identiskt med det, som förekommer i fsax. ortn. *Isinghêm* (Heyne And. eigenn.). En växelform **Islinger* uppträder i *Islinge*.

Om det i Helg. Hund. I. 20 förekommande namnet *Isungr* (*Isvngs bana*) bör föras hit, är väl ganska osäkert; jfr om detta ord Müllenhoff ZfdA 12: 351 f., Heinzel Über die Niebelungensage s. 20 samt senast Bugge Stud. 2: 144, hvilken synnerligen tilltalande uppfattar namnet som den poetiske representanten för Isefjorden.

Fsv. ***Islinge,** nu *Islinge*, gård i Lidingö sn, Danderyds skeppsl. Uppl.; af ett släktnamn **Islinger*, som äfven uppträder i fsv. *Islingby* (SRP nr 108 fr. 1353) V. Färnebo sn Vstml. samt i fht. ortn. *Isilingen*[6]. **Islinger* är en växelform till det under **Isinge** omtalade släktnamnet **Isinger*.

---

1 Jfr under **Arnunge,** där det framhålles, att i de svenska patronymica endast personnamnets första led ingår.

2 Förstem. I$_2$: 955 o. Searle OA s. 315 anföra ett ags. personnamn *Ina, Ine*.

3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 138.

4 Nielsen s. 52.

5 Förstem. I$_2$: 970 f.; jfr Kögel AfdA 19: 9 samt Behaghel Lit.-blatt 24: 49, Socin Mhd. namenb. s. 212.

6 Förstem. I$_2$: 971. Om äfven nsv. *Islingby* Stora Tuna sn Dalarna bör föras hit, är mycket osäkert, då af detta namn i äldre tid en sådan form som *Yxlingaby* (jämte *Islingeby*) uppträder.

Fsv. **Jounge, Joninge** (*de younge, jounge* SD 3: 95 fr. o. 1312; *Jonunge* SD 6: 125 fr. 1349, *Jonunghe* SRP nr 379 fr. 1358, *Joninge* SRP nr 1170 fr. 1375, *Jununge* SRP nr 1195 fr. 1376), nu *Jönninge*, rätt betydlig gård i Stafby sn, Olands hd Uppl. Om man skall våga lita på den älsta formen (utan *n*), som två ggr uppträder i diplomet[1], föreligger i vårt ortnamn ett patronymicum **Jounger*, som vore en bildning — direkt[2] eller genom förmedling af ett kortnamn **Joe* — till sådana namn som fsv. *Joger* (fno. *Jogæir*), det vanliga *Joar* (fno. *Joar*)[3] o. s. v. I så fall vore *Jonunge* en ombildning, som sannolikt närmast berodde på ett misslyckat försök att restituera ett genom kontraktion uppkommet *Jonge*.

Har man däremot att utgå från ett **Jonunger*, i hvilket fall *younge* berodde på felskrifning, vore väl detta bildat af den personnamnsstam, som ingår i isl. *Jónakr* (Hamđismál), fsv. *Jwnaker, Jonakuur* (i ortnamn; se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 139), *Iune*. Dessa namn sammanställer jag med fht. *Eonhilt, Eonold*, anförda af Förstem 1_2: 453[4]. Då i nordiska språk urgermanskt uddljudande *j* bortfaller, kan namnet icke förbindas med det släktnamn, som ingår i fht. *Joningahem*, anfört af Förstem. 1_2: 983.

Icke häller får man väl anse namnet så nytt, att det kan utgå från det kristna personnamnet *Jon*, ehuru väl detta har ganska gamla anor i Sverige[5].

Fsv. **Kaflunge** (*in caflunge* SD 5: 688 fr. 1347, *Kaflunge* SRP nr 2396 fr. 1389, *Kaflinge* anf. arb. nr 3129 fr. 1400), nu *Kaflinge*, rätt betydlig gård i St. Malms sn, Oppunda hd Sdml.; af ett släktnamn **Kaflunger*, en växelform till det under **Kæfligne** omtalade **Kæflinger*.

Fsv. (fda.) ***Kallunge,** nu *Kallinge*, ansenlig gård i Ron-

1 Man kunde dock framhålla, att det på *iounge* följande ordet *hermamanus* är felskrifvet för *hermanus*.

2 Jfr under **Arnunge.**

3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 135 f.

4 Föreligger här en afljudsform till de under **Ønlnge** omtalade germ. namnen af stammen *Aun-* (fht. *Ôn-*, ags. *Éan-*)?

5 Jfr Brate o. Bugge Runv. s. 335.

neby sn, Medelstads hd Blek.; af ett släktnamn **Kallunger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. o. fda. *Kalle*[1]. Af detta namn är väl *Kallebärga* uppkommet, namn på den by, där *Kallinge* är beläget. Samma släktnamn ingår äfven i gotl. ortn. *Kallings* samt i eng. ortn. *Callington*, på grund af hvilket Kemble 1:379 konstruerar ett ags. ortn. **Callingas*. Se för öfrigt **Kællinge**.

Fsv. **Karlunge** hör till afd. III: nom. *Karlunger*.

Fsv. ***Kasunge**, nu *Kasinge* Ukna sn, N. Tjusts hd Smål.; af ett släktnamn **Kasunger*, som väl sammanhänger med det i eng. ortn. *Chessington* ingående (: ags. **Ceasingas?*; Kemble 1: 380 ansätter ett *Ceassingas*). Ett till grund liggande personnamn *Kasi* kan vara bildat till en stam *Kadh-* (se **Kædhinge**) som *Guse*, *Hise* till *Gudh-*, *Hidh-* (se **Hisinge**).

Fsv. **Katslinge**, se **Kætlinge**.

Fsv. **Kattunga**.
1. (1413[2]), sn i Marks hd Vg., nu förenad med Surteby.
2. *Kattunga*, by i Sköfde sn, Ale hd Vg.

Namnet innehåller släktnamnet *Kattunger* (*Clemens Kattunger*[3]), väl bildat af fsv. personn. *Katt-*, använt som tillnamn[3]. Jfr **Kættinge**. Det finns ingen egentlig anledning att betvifla, att det är djurnamnet, som ingår i detta personnamn; jfr fsv. personn. *Fughle* (se **Føghlinge**), isl. *Geitir* (se **Getinge**), fsv. **Hunde* o. s. v. Emellertid bör man hålla den möjligheten öppen, att **Katte* kan ha varit ett kortnamn, som förhåller sig till *Kadh-* (i *Kædhinge*) som **Kutte* till *Kudh-* (i *Kydingeholm* o. s. v.; se **Kyttinge**) eller **Sikke* till *Sigh-* (se **Sikkinge**).

Ett med detta sockennamn etymologiskt identiskt *Kattinge* finnes i Herslevs sn, Sömme hd på Seland, fda. *Kattingæ* (SRP nr 634).

1 Om detta namn se Lundgr. Sv. lm. x. 6: 146.
2 Styffe Un.₂ s. 112.
3 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10.

Fsv. ***Kidhinge,** nu *Kidinge,* by i Odensvi sn, Snäfringe hd Vstml.; väl af ett släktnamn **Kidhinger,* som är en växelform till det under **Kidhlinge** behandlade *Kidhlinger.* Dock kan *Kidinge* äfven utgå från ett *Kædhinge* (se d. o.); jfr *Kællinge* 3 > *Killinge.*

Fsv. **Kidhlinge** (*Kithlinge* SD 2: 187 fr. 1295, jfr nedan, *in Kidhlinge* SD 3: 660 fr. 1324), nu *Killinge,* by i S:t Pärs sn, Ärlinghundra hd Uppl.

Från samma fsv. form utgår snarast namnet *Killinge* å en by i Glimåkra sn, Ö. Göinge hd Skå., ock å gårdar i Håtuna sn, Håbo hd Uppl. På de sistnämnda kan den ofvan från 1295 anförda formen syfta: diplomet lämnar ingen bestämd vägledning till frågans afgörande. Till grund ligger ett släktnamn **Kidhlinger,* som kan ha afletts af ett **Kidhle,* af den personnamnsstam, som ingår i första leden af fsv. gårdnamnet *Kiđestađum* (SD 2: 613 fr. 1310)[1] ock i ags. **Cidingas* (jfr *Chiddingfold* o. s. v.[2]); se **Kidhinge**. Äfven erinras om det urnord. mansnamnet *Keþan,* som (i genitivus) synes förekomma å den norska Bellandsstenen; jfr Bugge No. indskr. 1: 209 f. I fråga om assimilationen *-dhl-* > *-ll-* se analoga fall från fsv. tid hos förf. Sv. lm. XX. 1: 141 f.

Samma släktnamn kan äfven ingå i gårdnamnen *Killingebäck* Hall., *Killingerud* Dalsl., *Killingeröd* Boh. Af dessa bör *Killingeröd* räknas som ett bland de säkrare, då i de bohuslänska namnen på *-röd* flera patronymica faktiskt ingå. Om äfven i *Killingebäck* ett släktnamn ingår, bör det till sin bildning jämföras med fsv. *Stillingabæk* (se **Stillinge**) ock fda. *Widelingbech* (se **Vidhlunga**).

Där fsv. former saknas, är emellertid tydningen vansklig. Ett *Kill-* kan äfven innehålla stammen i ett personnamn, som motsvarar fda. *Kille* (Nielsen), om nu detta själft ej kommer af ett **Kidhle,* eller vara utvecklat ur ett fsv. *Kæll-,* hvarpå ett under **Kællinge** anfört *Killinge* Lidingö sn kan tjäna som bevis. Äfven ett fsv. *Kærl-* vore tänkbart.

---

1 Ej upptaget hos Lundgr.

2 Kemble 1: 380.

Om *Killunga*, äldre namn på Rasbokils socken, se nedan afd. II.

Fsv. ***Kilinge** l. ***Kilunge.**

1) *Kilinge*, gård i Vånga sn, Finspånga läns hd Ög.

2) *Kilinge* Askers sn, Askers hd Nke.

Om här ett släktnamn ingår, kunde man tänka sig, att det är aflett af den personnamnsstam *Kil-*, till hvilken fda. *Kille* (Nielsen) vore ett kortnamn. Men detta senare kan äfven utgå från ett *Kidh-*. Dvärgnamnet *Kile* i Eddan hör knappast hit.

Fsv. **Kimblinge** l. **Kymblinge** (*Kimblinge* SD NS 2: 164 fr. 1409, *Kymblinge* SD NS 3: 323 fr. 1418), nu *Kymlinge*, två gårdar i Spånga sn, Sollentuna hd Uppl.; af ett släktnamn **Kimblinger*, aflett af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Kimbe*[1], isl. *Kimbi*, fda. **Kimær*[2], eller af ett **Kymblinger*, växelform till det **Kumblunger*, som omtalas under **Kumblinge.**

Fsv. (fda.) **Kinge, Kyunge, Kønge, *Køinge.**

1) ? (*Kiunge* jfr Falkm. s. 204, *Kiöinge* 1765[3]), nu *Köinge*, by i Hörby sn, Frosta hd Skå.

2) (*Könge* 1334[4], *Kiöinga* General Landkort öfver Vg. o. 1688), nu *Köinge* sn, Faurås hd Hall.

3) (*de kingi, de køngi* SD 3: 93, 94 fr. o. 1312), nu *Kydingeholm*, betydlig gård i Alunda sn, Olands hd Uppl.

4) (*in kingi* SD 3: 260 fr. 1316, *in kyunge* SD 3: 283 fr. 1316) Vaxala sn o. hd Uppl.

Det är väl möjligt, att vi här uppfört namn, som sinsemellan hafva ganska olika upprinnelse. Hvad det sista beträffar, är det kanske samma, som nedan omtalas under **Kyvinge,** en från 1344 anförd benämning på ett under Uppsala domkyrka lydande gods. I öfrigt kunde man här med skäl förmoda ett släktnamn **Koinger*, bildat af runsv. personnamnet *ku (Ko)*, om hvilket se Brate o. Bugge Runverser s. 125,

1 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 149.

2 Nielsen s. 57.

3 Falkm. anf. st.

4 Styffe Un.₂ s. 86.

da. *Ko* (Nielsen), fno. *Ku* (Biskop Eysteins jordeb.) Åtminstone de halländska namnen äro säkerligen identiska med fda. *Kynge*, *Køynge*[1].

Kydinge(holm) betraktar jag som beroende på falsk ljudsubstitution ock sålunda möjligen analogt med *Jonunge* för äldre **Jonge* af *Jounge*.

Nsv. *Kynge* Veckholms sn Uppl. utgår från fsv. *Kyninge*.

Ä.-nsv. **Kiplinge,** se **Kyplinge.**

Fsv. **Kislinge** (*i K.* SD NS 3: 460 fr. 1419), säkerligen i Norrbo hd Vstml. Namnet är flertydigt. Närmast bör det väl sammanhållas med gotl. ortn. *Kisslings* Fole sn Gotl., kanske ock med eng. ortn. *Kislingbury* Northampt., på grund af hvilket Kemble 1: 380 ansätter ett ags. ortn. *Cýslingas:* man kunde väl äfven utgå från ett *Cislingas*.

Fsv. ***Kistinge,** nu *Kistinge*, egendom i Snöstorps sn, Tönnersjö hd Hall.; af ett släktnamn **Kistinger*, aflett af personnamnsstammen i fda. *Kiste* (Nielsen). Liljegr. 786 anger (efter Bautil) från Salefors, Simtuna sn o. hd Uppl., personnamnet *Kiastr;* men namnet är sannolikt felläst: å Dybecks afbildning 1: nr 287 förekommer ingen *k*-runa ock i stället för *i*-runan står där ett stunget *i*. Man ville här i stället hälst förmoda ett namn på *-fastr (-vastr)*, framför hvilken sammansättningsled att dömma af afbildningarna plats finnes för ungefär två runor.

Fsv. (fda.) **Kivinge.**

1. (*in Kiwinge* SD NS 3: 455 fr. 1419) Skå.; någon yngre motsvarighet har jag ej anträffat.

2. *Kifvinge*, egendom i Öfvergrans sn, Håbo hd Uppl.; jfr nedan.

Då 1 ej kunnat identifieras ock för 2 säkert belagd fsv. form ej uppvisats, kan om dessa namn intet bestämt sägas[2].

Kivinge 1 är möjligen samma namn som *Köinge*, by i Hörby sn, Frosta hd Skå., alltså = **Kinge 1.**

1 Madsen AfnO 1863, s. 202 (med en helt annan härledning).

2 Jfr härtill anm. (noten 1) under **Kyvinge.**

Kifvinge 2 kan vara samma *kyuinge*, som omnämnes i SD 5: 309 fr. 1344 såsom tillhörigt Uppsala domkyrka; se **Kyvinge.**

Om här värkligen ett släktnamn **Kivinger* föreligger, må erinras om det mångtydiga ags. *Ciwingas*, anfört af Kemble 1: 372. Jfr dock under **Kævinge.**

Nsv. **Kjortlinge,** se **Kyrtlinge.**

Fsv. **Klemi(n)ge?** (*in clemigi* SD 3: 270 fr. 1316), nu *Klefvinge* eller *Klifvinge*, ett par gårdar i Rasbokils sn, Rasbo hd Uppl.; af ett släktnamn **Kleminger* (< **Kleim-*?); osäkert.

Fsv. ***Klippinge,** nu *Klippinge*, gård i Öfver-Selö sn, Selebo hd Sdml.; af ett släktnamn **Klippinger*, bildat af den personnamnsstam **Klipp-*, som förutsättes af Nielsen s. 57 på grund af fda. ortn. *Klyppælef*, nu *Kliplev*, ock *Klippinge (Clippingæ)*, identiskt med vårt här behandlade ortnamn; jfr (?) ags. *Clip* (Searle OA s. 137). En annan, men knappast riktig härledning af det fda. namnet framställes af Madsen Ann. f. nord. Oldk. 1863, s. 290.

Fsv. ***Klæklinge,** nu *Kläcklinge*[1], ansenlig by i Kalfsviks sn, Kinnevalds hd Smål.; på en ö i sjön Åsnen, som kallas *Kläcklingen*, d. v. s. Kläcklingarnas område; af ett släktnamn **Klæklinger*, af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Klak, Klakke*[2], fda. *Klakke*. En växelform till detta namn är det fsv. *Klækking*, som omtalas af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 10.

Fsv. **Klæpinge** (*Klæpinge* SRP nr 1862 fr. 1376, SD NS 1: 291 fr. 1403) Bankekinds hd Ög.; af ett släktnamn **Klæpinger*, bildat af den stam, som ingår i fda. personn. **Klapi* (i *Klapæthorp*, nu *Klaparp* Skå.[3]).

Namnet är möjligen identiskt med nsv. *Kläppinge*, stor by i Bredsätra sn Öland.

Då fsv. *Klæpinge* nu ej äger någon direkt motsvarighet bland gårdnamnen i Bankekinds hd, skulle man ju kunna

1 Om formen se närmare Wieselgren Smål. beskr. 2: 742.

2 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 150.

3 Nielsen s. 57.

tänka på att identifiera det med *Kräpplinge* i Svinstads sn[1]; se **Kræplinge.**

Nsv. **Knislinge,** se **Knytlinge.**

Fsv. **Knivinge** (*in chnywinge* SD 5: 242 fr. 1344, *i Kniwinge* SRP nr 2304 fr. 1387[2], *-fw-* SD NS 2: 41 fr. 1408), nu *Knifvinge*, by i Vreta kl. sn, Gullbärgs hd Ög. Namnet innehåller säkerligen ett släktnamn **Knivinger*, som äfvenledes uppträder i nsv. *Knifvingaryd* Bäckebo sn Smål. Något personnamn **Kniver* l. dyl. upptages visserligen ej af Lundgr. Sv. lm. X. 6, men ett sådant måste väl förutsättas af ortn. fsv. *Kni(i)fsta* (SRP nr 499 fr. 1361 o. s. v.), senare *Knipsta* (SD NS 2: 310), nu *Knifsta* Uppl. I detta sammanhang kunde erinras om got. personn. *Cniva*[3]. Kanske bör man äfven tänka på ett personn. **Kneve* (fsv. *-æ-*), hvartill *Knivinger* genom *i*-omljud.

Fsv. **Knylinge** (*i K.* SD NS 1: 307 fr. 1403), nu *Knylinge*, gårdar i Ö. Hargs sn, Åkerbo hd Ög.; af ett släktnamn **Knylinger*, möjligen identiskt med det, som uppträder i det af Förstem. 1₂: 366, 2: 365 anförda ortnamnet *Chnolingen* (jämte *Chnolingero marca*), af (?) personn. *Chnol*[4]. Sannolikt föreligger här ursprungligen ett slags öknamn med betydelsen 'klump, knöl' l. dyl.; jfr mht. *cnolle* m. 'klump', sv. *knöl, knyla* o. s. v. samt se under **Knæpinge, Kyflinge.**

Fsv. ***Knyllinge,** nu *Knyllinge*, gård i Fröslunda sn, Lagunda hd Uppl.; möjligen af ett släktnamn **Knyllinger*, identiskt med det, som ingår i ags. ortn. *Cnyllingas*, anfört af Kemble 1: 372; jfr (?) fht. personn. *Chnol*[5]. Kanske är dock namnet identiskt med föreg.

---

1 Jfr SD NS 1: Reg. under *Klæpinge*.
2 Felaktigt: *Kuiwinge*.
3 Förstem. 1_2: 370.
4 Förstem. 1_2: 366.
5 Förstem. 1_2: 366.

Fsv. (fda.) ***Knytlinge,** yngre **Kny(t)slinge** (*Knyslinge* 1422[1], *Knytzlinge* SRD 8:462 fr. 1425, *Knitzlinghe* 1551[2]), nu *Knislinge* sn, Ö. Göinge hd Skå. Till grund för detta ortnamn ligger ett släktnamn **Knytlinger*, identiskt med isl. (fda.) *Knýtlingr*, som användes om afkomlingarna af Knut den store, alltså bildat af personn. *Knut*. Det af Förstem. 1_2: 371 anförda ortn. *Cnutlinga* hör väl till en stam med slutande *d*.

En växelform till detta släktnamn **Knutunger* synes ingå i *Knutingarp* (af **Knutungaþorp*) Säby sn Smål.

Fsv. ***Knæpinge,** nu *Knäppinge*, by i Alböke sn Öland; väl af ett släktnamn **Knæpinger*, bildat af fsv. personn. *Knapi*, om hvilket se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 150, fda. *Knap* (Nielsen). Dessa namn äro inga "kortnamn", utan ursprungligen appellativer med betydelsen 'pojke' l. dyl. (egentligen 'knirps'). Jag vågar ej afgöra, om äfven *Knäppingen* Lycksele sn Vbtn utgår från ett likalydande släktnamn, men anser det föga troligt. Jfr **Knæplinge.**

Fsv. ***Knæplinge,** nu *Knäppling* Grefbäcks sn, Kåkinds hd Vg.; af ett släktnamn **Knæplinger*, växelform till det **Knæpinger*, som omtalas under **Knæpinge.** Släktnamet är formellt identiskt med ags. *cnæpling* 'yngling'; men de båda orden äro hvar för sig självständiga bildningar.

Fsv. ***Kofrunge,** nu *Kofringe* Häfverö sn, Väddö skeppsl. Uppl.; af ett släktnamn **Kofrunger*, bildat af fsv. personnamnet *Kofre*[3] = fno. Utan *r* ingår väl samma stam i fty. ortn. *Chubingen*[4] ock eng. *Covington* (: ags. **Cofingas*[5]). Om afledningen *-r-inge, -r-unge* se nedan.

Fsv. **Kolunge** (SRP nr 737 fr. 1366), nu *Kullinge* Odensvi sn, Åkerbo hd Vstml.; af ett släktnamn **Kolunger*, bildat

1 Styffe Un.$_2$ s. 71.
2 Falkm. s. 153.
3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 152.
4 Förstem. 1_2: 367.
5 Kemble 1: 381.

af den vanliga personnamnsstammen *Kol-* i fsv. *Kol*, *Kul*, isl. *Kulr*, fht. *Cholo* o. s. v.; jfr fht. ortn. *Cholinga*[1], ags. *Colingas*[2]. Samma släktnamn (i genit. plur.) ingår äfven i fno. *Kolungaruð*[3], nu *Kållungeröd* Orust Boh. Hit hör väl ock — åtminstone i vissa fall — nsv. *Kollinge* i Finja, Stoby, Munka-Ljungby, V. Karups o. Halmstads s:nar Skå., något äldre *Kålinge*[4], samt Söderåkra sn, S. Möre hd Smål. Jfr **Kylinge.**

Fsv. **Krislinge** (*in krislingi* SD 3: 265 fr. 1316), nu *Krisslinge* Fundbo sn, Rasbo hd Uppl.; sannolikt af ett släktnamn **Krislinger*, (af äldre **Kritlinger?*), som dock säkerligen icke innehåller första leden i de med *Krist-* sammansatta fsv. personnamn, som anföras af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 154 f. ock som äro allt för unga för att kunna ligga till grund för släktnamnet i fråga. Däremot kan man förmoda, att det utgår från ett kortnamn, besläktat eller identiskt med fty. *Chresso*, *Crezzo*; jfr ortn. *Chrezzinga*[5]. Äfvenledes må erinras om fsax. ortn. *Krestlingi* (Heyne And. eigenn.) eller eng. ortn. *Cressing* ock *Cressingham* (: ags. *Cressingas?*)[6].

Nsv. **Krisslinge** Danmarks sn Uppl., se **Kræklinge.**

Nsv. **Krycklinge,** se **Krøklinge.**

Fsv. **Kræklinge.**

1. (*De Kræklinge* SD 3: 152 fr. o. 1314, *Kræklingis* [æng] SD NS 1: 273 fr. 1403), nu *Krä(c)klinge* sn, Hardemo hd Nke.

2. (*in kreklingi* SD 3: 261 fr. 1316, *i Kreclinge*, *Kræklinghe* SD NS 1: 405 fr. 1405), sannolikt *Krisslinge*, by i Danmarks sn, Vaxala hd Uppl.

Namnet innehåller ett släktnamn **Kræklinger*, som äfven ingår i det fgutn. sockennamnet *Kreklingabo*[7] ock är bildat af fsv. personn. *Kraki* (om hvilket se Lundgr. X. 6: 154) eller

---

1 Förstem. 1_2: 371.
2 Kemble 1: 372.
3 Holmberg Boh.$_2$ 2: 280.
4 Falkm. s. 153.
5 Förstem. 1_2: 367.
6 Kemble (eng. uppl.) 1: 461.
7 Styffe Un.$_2$ s. 348.

det däraf afledda fsv. personnamnet *Krækil*, som väl måste förutsättas för fsv. *Krækilstad* (SRP nr 90), nu *Kräjstad* Gamleby sn Smål. Detta står formellt mycket nära det *Crakilo*, som ingår i fht. *Crachilenheim* (ock väl äfven fty. *Creklenbach*). Om däremot, såsom Förstem. 1_2: 375[1] förmodar, samma namn äfven ligger till grund för fty. *Cregelingen*, är ovisst.

Det år 1590 uppträdande no. *Krecklinge*, *Klecklinge* hette tidigare *Klæklengiom* (Rygh NG 15: 388) ock bör alltså hållas i sär från vårt namn.

Fsv. **Krællinge** (*i Krællingæ* SRP nr 1966 fr. 1383) Ösmo sn, Sotholms hd Sdml.; af ett släktnamn **Krællinger*, bildat af en kortnamnsstam, som äfven kunde tänkas uppträda i fty. ortn. *Crellingon*[2].

Fsv. ***Kræmplinge,** nu *Krämplinge* Götlunda sn, Glanshammars hd Nke; möjligen af ett släktnamn **Kræmplinger*, hvars grundord dock är mig obekant. Sannolikt har man emellertid att här söka en afledning af det adj. *kramp* 'trång', som afhandlas hos förf. Sv. lm. XX. 1 under *Krampen*. Om direkt af adj. bildade personnamn se t. ex. under **Dyringe, Kvattunge, Mylnge** samt öfversikten.

Namnet bör väl sammanhållas med fda. *Kræmpslinggæ* 1313, nu *Krömlinge*, anfört af Madsen AfnO 1863, s. 314.

Fsv. ***Kræplinge** nu *Kräplinge*, by i Svinstads sn, Bankekinds hd Ög.; af ett släktnamn **Kræp(p)linger*, bildat af den personnamnsstam, som uppträder i **Krappe*, hvarmed fsv. (fda.) ortnamnet *Krappathorp* är sammansatt[3], fty. **Crappo* i ortn. *Crappenstete*[4]. Jfr dock **Klæpinge.**

Kräplinge är enligt GS 3 Ö 34 namnet på ett litet ställe i Kvillinge sn, Bråbo hd Ög.; men namnet kan i betraktande af gårdens obetydlighet ock framförallt läge icke gärna höra till den här behandlade typen.

1 Jfr anf. arb. 2: 386.

2 Jfr Förstem. 1_2: 367.

3 Nielsen s. 59. Falkm. s. 236 härleder detta ortnamn felaktigt (direkt) af adj. *krapp*.

4 Förstem. 1_2: 376.

Fsv. **Krøklinge.**

1. (SRP nr 617 fr. 1364), nu *Krycklinge*, by i Skuttunge sn, Bälinge hd Uppl.

2. (SRP nr 2931 fr. 1398), nu *Kröklinge*, by i Bro sn, Åkerbo hd Vstml.

Namnet innehåller ett släktnamn **Krøklinger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Kroker*[1], isl. *Krókr*, fda. *Krogh* (1400-talet, Nielsen).

Fsv. ***Kullunge** (?).

1. *Kullinge* Husby-Sjutofts sn, Trögds hd Uppl.

2. *Kullunge*, liten gård i Rö sn, Sjuhundra hd Uppl.

3. *Kullinge*, stor gård Björskogs sn, Åkerbo hd Vstml.

Namnet innehåller snarast ett släktnamn **Kullunger*, identiskt med det, som ingår i fsv. *Kullingatorp* Ög.[2], gotl. ortn. *Kullingbos* ock eng. ortn. *Cullingworth* York, på grund af hvilket senare Kemble 1:381 konstruerar ett ags. **Cullingas*. Till grund ligger personnamnsstammen *Kull-* i fsv. *Kulle*[3]; jfr af andra germ. personnamn ags. *Culling*[4]. Naturligtvis kan dock nsv. *Kullinge* äfven tänkas utgå från andra fsv. former; jfr *Kullinge* Odensvi sn, Åkerbo hd < fsv. *Kolunge;* se ofvan. Jfr **Kyllinge.**

Fsv. **Kumblinge** (1484[5], *Kumlingh* 1545[6]), nu *Kumlinge* sn på Åland. Namnet kan visserligen innehålla stammen i fda. personn. **Kumli*[7]*;* jfr **Kymmelinge.** Denna är dock osäkert bestyrkt ock i alla händelser litet spridd. Ej häller känner jag några nordiska motsvarigheter till de af Searle OA s. 145 f. anförda ags. namnen på **Cum-*. Kanske bör man därför i stället härleda *Kumblinge* ur fsv. ***kumbl*** n. 'kummel'[8] (eller möjligen något af detta ord bildat släktnamn); se afd.

1 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 155.
2 Vadst. kl. jordeb. s. 95.
3 Se Lundgr. Sv. lm. x. 6: 156.
4 Searle OA s. 145.
5 Styffe Un.₂ s. 328.
6 Saxén Sv. lm xi. 3: 90.
7 Nielsen s. 59.
8 Så äfven Freudenthal Bidr. t. känned. om Finl. natur o. folk 11: 28.

II. 1. Om andra svenska ortnamn, för hvilka samma appellativ ligger till grund, se Hellquist Sv. lm. XX. 1 under *Kumlan.*

Den ljudlagsenliga finländska formen hade måst lyda *Kumling* (jfr *Kumlingh* ofvan). *Kumlinge* beror på invärkan af ortnamn på *-inge* i rspr.[1]

Nsv. **Kunninge,** fsv. **Kununga-,** se **Kyninge.**

Nsv. **Kvartinge,** se **Kvattunge.**

Fsv. **Kvat(t)unge** (*i Qwattunge* SD NS 1: 121 fr. 1402, *i Qwatungæ* anf. arb. s. 225 fr. 1403), nu *Kvartinge,* betydlig gård i Kärnbo sn[2], Selebo hd Sdml.; af ett släktnamn **Kvattunger,* tydligen af ett kortnamn **Kvatte,* hvilket antagligen bildats till den personnamnsstam, som ingår i eng. ortn. *Quadring,* på grund af hvilket Kemble 1:381 ansätter ett ags. ortnamn *Cwædringas.* Möjligen ha vi här stammen i fht. adj. *quād* 'vredgad, ond,' dit man med Kögel AfdA 19: 8 m. fl. snarast vill föra germ. folknamnet *Quadi.* **Kvatte* kan utgå från ett *Kvađit-* ock sålunda innehålla det i ty. personnamn vanliga diminutivsuffixet *t;* jfr t. ex. under **Snærtinge, Vantunge** samt se öfversikten.

Fsv. **Kvidhinge.**

1. (*Qwythinge* 1404[3], *Quithinge* 1412[4]), nu *Kvidinge* sn, S. Åsbo hd Skå.

2. (*Quidinge* 1429[5]), nu *Kviinge* sn, Ö. Göinge hd Skå.

3. (*Qvidinge* SRP nr 1020 fr. 1371), nu *Kvidinge* Svedvi sn, Snäfringe hd Vstml.

Namnet innehåller ett patronymicum **Kvidhinger.* Det nsv. familjenamnet *Qviding* bör väl icke på annat sätt förbindas med detta än så, att det sannolikt (liksom skå. familjenamnet *Billing*) omvänt utgår från något af de skånska ort-

---

1 Jfr Saxén Sv. lm. XI. 3: 90.

2 Under medeltiden hörde den till Taxinge sn. SD Reg. anger felaktigt *Qvattinge* som gårdens nysvenska namn.

3 Falkm. s. 64.

4 Styffe Un.₂ s. 51.

5 Därs. s. 71.

namnen. **Kvidhinger* är aflett af den germ. personnamnsstammen *Qvid-* i t. ex. *Quidila* (östgot.), *Quidulf*[1]. Ett af samma stam bildat patronymicum ingår i det under **Kvillinge** omtalade **Kvidhlinger*.

Personnamnen på *Qvid-* härledas af Förstem. säkerligen med orätt från fht. *quedan* 'tala'. Snarare bör man kanske sammanhålla dem med de af Holder Alt-celt. sprachsch. 1: 431 f. anförda talrika keltiska personnamnen på *Bitu-* (i *Bitucos*, *Bituitos* o. s. v.): adj. *bitu-* 'evig, alltid varande', lit. *gý-tu* 'lefva upp': ieu. √ g^2ei- i lat. *vivus*, isl. *kvikkr* o. s. v. (jfr ags. *Cvicheard*). *Quidulf* ock *Quidila* förhålla sig till *Bitu-* som *Hadulf*, *Hetilo* till kelt. *Catu-*, urnord. *HađulaikaR*. Något germanskt namn på *Quidu-* känner jag ej.

Fsv. **Kvillinge** (SRP nr 1478 fr. 1380, *Quillingis sokn* SD NS 3: 336 fr. 1418), nu *Kvillinge* sn, Bråbo hd Ög. Namnet utgår säkerligen från ett äldre **Kvidhlinge;* om assimilationen *đl* > *ll* i fsv. se Noreen Aschw. gr. s. 285, 3. Detta innehåller ett släktnamn **Kvidhlinger*, som äfven ingår i *Quillinghabo(luth)* (SD 6: 209 fr. 1350), *Quillingaby* (SD NS 1: 277, 650, 2: 663) Björskogs sn Vstml.[2], ock hvartill en motsvarighet uppträder i ortn. *Quidilingaburg*, om hvilket se Förstem. 2: 1138. Detta **Kvidhlinger* är bildat af samma personnamnsstam, som ingår i **Kvidhinger*, hvaraf *Kvidhinge;* jfr särskilt östgot. *Quidila* ofvan.

Fsv. ***Kvis(t)linge,** nu *Kvistlinge*, två gårdar i Svärta sn, Röne hd Sdml.; af ett släktnamn **Kvistlinger*, som ingår i fsv. *quistlyngæthorpom* (SD 3: 505 fr. 1321) Ög., *Qwistlingatorp* (Vadst. kl. jordeb. s. 272) Harstads sn, Göstrings härad Ög., ock *Kvisslingby* Österåkers sn, Åkers hd Uppl. Jfr isl. släktnamnet *Kvistlingar* (plur.) ock *Kvistungar*, af isl. personn. *Kvistr* (Landn.).

Fsv. (fda.) **Kyflinge** (*Kyflingi* SRD 3: 429, *Kiöflinge* 1577[3]), nu *Käflinge* sn, Harjagers hd Skå.; af ett släktnamn **Kyflinger;*

1 Wrede Spr. d. ostgot. s. 130, Förstem. 1_2: 1198. Jfr Falkm. s. 154.
2 *Qinlingaby* (SD NS 2: 858) är att fatta som skriffel.
3 Falkm. s. 148.

jfr ags personn. *Cufa*[1] ock möjligen (?) fty. personn. *Cofili*[2]. Emellertid må påpekas, att man vid härledningen af dylika släktnamn ej alltid med nödvändighet behöfver utgå från egentliga personnamn (eller från ortnamn). Ofta synas de snarast böra betraktas som ett slags öknamn, som beteckna någon för familjen eller dess stamfader karakteristisk egenskap. Så kan **Kyflinger* innehålla något af de hos v. Friesen Germ. mediagem. s. 64 f. behandlade orden af stammen *kub-*, t. ex. isl. **kúfr* 'framstående topp', no. dial. *kuv* 'en rundaktig topp o. d.' o. s. v. Jfr **Knæpinge, Knylinge, Kæflinge.**

Af ett äldre *Kyflinge* bör man ock snarast härleda *Köflinge* 1) Laholms sn, Höks hd Hall. ock 2) den förnämsta gården i Ysby sn, sma hd Hall.

Fsv. ***Kyklinge,** nu *Kycklinge* Valbo sn Gästr.; af ett släktnamn *Kyklinger*, som kan motsvara det, som uppträder år 1405 i *Olaff Kykling* (SD NS 1:464), ock vara identiskt med det, som ingår i eng. ortn. *Cucklington* Somers., på grund af hvilket Kemble 1:381 ansätter ett ags. ortn. **Cycelingas*. Till grund ligger antagligen en personnamnsstam *Kuk-*, *Kok-*, ingående i fda. ortn. *Kokæthorp* ock i det fda. efternamnet *Kok*[3] samt ännu säkrare i de (m)lt. personnamnen *Kuko, Kukel, Kuckinc*[4].

Samma släktnamn finner jag i fsv. *Kyklingaryth* (SD NS 3:511 fr. 1419), nu *Kyllingaröd* Degebärga sn Skå.; knappast uppträder det däremot i nsv. *Kycklingedalen* Ödsmål Boh. ock *Kycklingetorp* Mortorp Smål.

En växelform med *r* ingår väl i ags. *Cyceringas*, anfört af Kemble 1:372; jfr paralleller under **Hytringe** samt i öfversikten.

Fsv. **Kylinge** ock **Kylunge.**

1. (*Hylinge*, skriffel för *Kylinge* Vadst. kl. jordeb. s.

1 Searle OA s. 145.

2 Förstem. 1_2: 371.

3 Nielsen s. 58.

4 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. v. I ags. ortn. *Cucan healas* anser Searle OA s. 145, att ett ags. personnamn *Cuca* föreligger.

145 fr. 1447, *Kylinge* anf. arb. s. 146 fr. 1466, 1480), nu *Kylinge*, gård i Kläckebärga sn, N. Möre hd Klm.

2. (*i Kylu[n]ge* SD NS 1:668 fr. 1407), nu *Kölinge*, by i Rasbokils sn, Rasbo hd Uppl.

Här ingår ett släktnamn, som snarast lytt **Kylinger*, växelform till det **Kulunger*, som omtalas under **Kulunge**, ock väl innehållande samma personnamnsstam, som uppträder i fsv. *Kylistum* (< *-stadhum*) SD NS 3:453 fr. 1419. En kontaminationsform af dessa namn märka vi i fsv. sockennamnet *Kylungarydh* Vg. Jfr **Kyllinge.**

Fsv. **Kymblinge,** se **Kimblinge.**

Fsv. **Kyllinge.**

1. (*i Kyllingæ* SD NS 3:251 fr. 1417), nu *Kyl(l)inge* Gammalstorps sn, Listers hd Blek.

2. *Kyllinge*, by i Norrby sn, Ö. Tjurbo hd Vstml.

Af ett släktnamn **Kyllinger*, växelform till det **Kullunger*, som ingår i *Kullinge* (se **Kullunge**).

Kyllinge 2, till hvilket jag icke känner någon fsv. motsvarighet, kan dock tänkas utgå från ett *Kylinge*, se d. o.

Fsv. **Kymmelinge** (*in villa kymmelinghe* SD 5:632, 640 fr. 1347, *Jn kymælinghæ* anf. arb. s. 653, *Kymblinge* SD NS 3:323 fr. 1418), nu *Kymlinge* Spånga sn, Sollentuna hd Uppl. Vid bedömmandet af detta namn gäller samma svårighet som i fråga om *Sædhelinge*, *Kædhelingasunda:* bindevokalen *-e-* gör det osannolikt, att namnen innehålla patronymica på *-ling*, utan man har i stället alla skäl att misstänka sammansättning med ett sbst., motsvarande mht. *linge* f. 'smal landremsa'; jfr afd. III.

Nsv. **Kynge,** se **Kyninge.**

Fsv. **Kyninge** (*de k.* SD 2:138 fr. 1292) Uppl. bör enligt min mening identifieras med *Kynge*, betydlig gård i Veckholms sn, Trögds hd Uppl.; af ett släktnamn **Kyninger*, bildat af de i de västgermanska språken ytterst vanliga personnamnen på *Kun-* t. ex. ags. *Cyne*, fty. *Chuno*, *Chunico*, *Chunulo*, *Chunibert*, *Chuniheri* o. s. v., hvartill väl — med *a*-om-

ljud — fsv. *Koni* (Lundgr. Sv. lm X. 6: 154). Ortnamnet är identiskt med fty. *Chuningin*, anfört af Förstem. 1_2: 378.

En växelform på *-ung* uppträder i fsv. *Kunungaby* (SD 5: 322 fr. 1344), nu *Kundby* Rimbo sn Uppl.

Beträffande nsv. *Kunninge* Urshults sn, Kinnevalds hd Smål., är det i saknad af fsv. former omöjligt att afgöra, om vi här ha ett fsv. *Kununge* eller *Kunnunge* (jfr fda. *Nic. Kundi* 1379[1]).

Fsv. **Kyplinge** (*Kyplinge* SRP nr 302 fr. 1357, *Kiplinge* Karta från 1689[2]), nu *Kipplingebärg* (l. *Klippingebärg*), ansenlig gård i Bälinge sn, Bälings hd Uppl.; af ett släktnamn **Kyplinger*, väl bildat af den personnamnsstam, som ingår i fty. *Coffo*[3]. Hit hör äfven det af Förstem. 1_2: 383 anförda ortnamnet *Kupingas* (802). På ett ags. *Cypingas* återgår väl också det mycket spridda eng. ortnamnet *Chipping*[4]. Dock erinras i detta sammanhang om ags. personn. *Cuppa* ock *Cupping*[5]: naturligtvis kan vårt släktnamn äfven ha lytt **Kypplinger*.

Fsv. ***Kyringe** har väl varit det fsv. namnet på *Kyringe*, by i Björksta sn, Ytter-Tjurbo hd Vstml.; af ett släktnamn **Kyringer*, hvilket äfven ingår i fsv. *Kyringetorp* Vrml.[6], växelform till det **Kurunger*, **Korunger*, som uppträder i fsv. *Kurunga* ock *Korunga hæradh*, nu *Konga* hd Smål., nsv. *Korungeröd* Nafverstads sn Boh. ock ags. ortn. *Coringas*, anfört från Lincolnshire af Kemble 1:372; jfr (?) runsv. *kurukr*. En annan växelform är **Kørlinger* (se **Kyrlinge**). Till grund för dessa ord ligger väl stammen i isl. personn. *Kori*[7].

Da. *Kyringe* Sjælland skrefs åtminstone 1421 *Kygringhe* (Madsen AfnO 1863, s. 274) ock kräfver väl därför en annan förklaring.

---

1 Nielsen s. 59.
2 Uppland I.
3 Förstem. 1_2: 383.
4 Kemble 1: 380.
5 Searle OA s. 147.
6 SD NS 3: 65 fr. 1415.
7 Se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 5.

Fsv. **Kyrlinge,** yngre **Kørlinge** (*de kyrlingi* SD 4: 449 fr. 1335, *Kørlinge* SRP nr 3043 fr. 1399), nu *Körlinge*, by i Vänge sn, Ulleråkers hd Uppl.; af ett släktnamn **Kørlinger* (jfr [?] sv. familjenamnet *Körling*), bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. **Kori*[1]. En växelform till detta patronymicum **Kurunger* ingår i fsv. *Kurunga* eller *Korunga hæradh*, nu *Konga*, ock ett **Kyringer* sannolikt i *Kyringe*. Jfr *Kvillinge: Kvidhinge* o. s. v. Se för öfrigt under **Kyringe.**

Ett *Körlinge* förekommer äfven som gårdnamn i Angarns sn, Vallentuna hd Uppl., ock ett annat i Rasbokils sn, Rasbo hd Uppl.

Fsv. **Kyrtinge** (SD 6: 225 fr. 1350), nu *Körtinge*, by i Himmeta sn, Åkerbo hd Vstml.; säkerligen af ett släktnamn **Kyrtinger*, aflett af ett egennamn, som motsvarar lågty. *Kort*, hvaraf familjenamnet *Körting* o. s. v.. En växelform på *-ling* är **Kyrtlinge*, nsv. *Kjortlinge*, eng. *Kirtling*, hvarom se följ. namn.

Fsv. ***Kyrtlinge** antager jag ha varit namnet på den by, som nu kallas *Kjortlinge*, i Ö. Stenby sn, Östkinds hd Ög. *Kyrtlinge* har blifvit *Kjortlinge* på samma sätt som fsv. *Skyrtinge* blifvit *Skiortinge*, hvarom nedan, eller som fsv. *skyrta* utvecklats till *skiurta*, nsv. *skjorta*[2]. Namnet *Kyrtlinge* är identiskt med eng. ortn. *Kirtling* (Camb.), på grund af hvilket Kemble (eng. uppl.) 1: 460 konstruerar ett ags. **Cyrtlingas;* jfr äfven eng. ortn. *Kirtlington* (Oxf.). En växelform på *-ing* är fsv. *Kyrtinge;* se föreg. art., där härledning anföres.

Fsv. **Kysinge** (*in kysingi* SD 2: 273 fr. 1298), nu *Kysinge*, by i Husby-Sjutolfts sn, Trögds hd Uppl.; af ett släktnamn **Kysinger*, bildat af personnamnet fda. *Kusi* (*Cuso* Saxo[3]) = ags. *Cusa (Cúsa)*[4]; jfr gotl. ortn. *Kysings* Valle sn ock möjligen äfven eng. ortn. *Cossington*[5], som kunde förbindas med

1 Jfr Lundgr. Sv. lm. x. 6: 154.
2 Jfr Noreen Aschw. gr. § 127,2.
3 Nielsen s. 59.
4 Searle OA s. 147.
5 Kemble 1: 380.

ags. kortnamnet *Cussa*[1]. Att personnamnet *Kuse* äfven funnits i Sverige, framgår kanske af de nsv. ortnamnen *Kusgården*, *Kushult* o. s. v.

En växelform på *-ling* ingår möjligen i det ags. ortnamn *Cýslingas*, som Kemble 1: 380 konstruerar på grund af eng. *Kislingbury* Northampt.; jfr dock **Kislinge.**

Fsv. **Kytinge** (*de kýtingi* SD 3: 97 fr. o. 1312)[2] Tuna sn, Olands hd Uppl.; af ett släktnamn **Kytinger*, som kan utgå från ett personnamn **Kute* = fht. *Chuzo*[3], ags. *Cuta* (Piper).

Samma härledning vill man hälst äfven antaga för *Kyttinge*, liten gård i Lidingö sn, Danderyds skeppsl. Uppl. Här kunde man dock äfven utgå från ett **Kyttinger*, identiskt med det, som ligger till grund för fty. ortnamnet *Cuttingas*[4] ock bildat af ett smeknamn **Kutte*, jfr fty. **Cutto*[4], ags. *Cutt*[5]. Parallella bildningar se under **Gladdunge** ock **Sikkinge.**

Nsv. **Kyttinge,** se **Kytinge** slutet.

Fsv. **Kyunge,** se **Kinge** o. s. v.

Fsv. **Kyvinge** (*in kyuinge* SD 5: 309 fr. 1344), namn på en Uppsala domkyrka tillhörig egendom. Som formen står isolerad, kan intet bestämt om dess härledning sägas[6]. Med ett patronymicum *Kyvinger* kunde jämföras det personn. *kufinkR (Kýfingr?)*, som uppträder å Sundstenen, Hälgestads sn Sdml., ock som Bugge Runv. s. 191 anser antingen kunna vara besläktat med runsv. mansnamnet *kufi* eller vara uppkommet ur *Kylfingr*. Vidare erinras om ags. släktnamnet

1 Searle OA s. 147.

2 Enl. SD Reg. skulle i Tuna sn ett *Kyttinge* finnas; någon så benämnd gård eller by har jag emellertid där ej kunnat finna.

3 Förstem. 1_2: 368.

4 Förstem. 1_2: 384.

5 Middendorff Aeng. flurn. s. 36.

6 Dylika isolerade namn på *-inge* äro alltid mycket misstänkta, då *inge*-namnen i regel burits af så betydliga gårdar ock byar, att man har all anledning att finna dem icke så sällan omtalade samt att kunna identifiera dem med nysvenska namn.

Cofingas* (i *Covington*)[1], som kan medelst *a*-omljud ha uppstått ur ett *Kuƀ-*; jfr de af Searle OA s. 145, Middendorff Aeng. flurn. s. 33 anförda ags. personn. *Cufa, Cuf.* Här må äfven påminnas om det dock mångtydiga ags. *Ciwingas*[2]. Emellertid blifva dessa förslag ännu mera osäkra, om namnet är identiskt med **Kinge (o. s. v.) 4 eller med det under **Kivinge** omtalade *Kifvinge* Öfvergrans sn, Håbo hd Uppl.

Fsv. **Kædhinge** (*i K.* SD NS 2: 125 fr. 1409), nu *Kättinge* Börje sn, Ulleråkers hd Uppl. Ortnamnet innehåller ett släktnamn **Kædhinger*, aflett af den stam *Kadh-*, som ingår i det af Wimmer Danske Runem. 2: 230 från Sönder-Vingestenen anförda fda. personnamnet *Kaþu* (oblik kasus) = isl. tillnamnet *Kađa* (anf. arb. s. 231 efter F. Jónsson) samt i de fht. personnamnen *Chato, Chadolt*, ags. *C(e)ada, Ceadwalla* o. s. v.[3]; äfven i det nordiska *Kalfr* kan ett personnamn motsvarande fty. *Cathwulf*, ags. *Ceađwulf* ha uppgått[4], jfr *Hrólfr* (= ags. *Hróđwulf*) o. s. v. Direkta motsvarigheter till vårt ortnamn erbjuda det fda. ortnamnet *Kyæthingæ* (1346[5]), som nu heter *Kättinge*, mlt. ortn. *Kedingen* (1443)[6], fris. *Kedinghen* (1440), nu *Kedingen*[7], samt det ags. ortnamn *Ceadingas*, som med rätta Kemble 1:380 uppkonstruerar på grund af eng. *Cheddington;* jfr äfven mlt. *Kedinchusen* (1313)[6].

Äfven här tyckes en biform på *-ling-* förekomma, nämligen i fsv. ortn. *Kedelingaswnda*[8] Uppl. (SD NS 2: 191 fr. 1409); jfr fty. personn. *Cathelo, Cathili* ock det ags. ortn. *Ceadlingas*, som Kemble 1: 380 konstruerar på grund af eng. ortn. *Chaddlington.* Analogier till denna parallell anföras under **Kvillinge.**

1 Kemble (eng. uppl.) 1: 461.

2 Kemble (eng. uppl.) 1: 450.

3 Förstem. 1_2: 360 f., Middendorff. Aeng. flurn. s. 23, Searle OA s. 124 f.

4 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 145 anser, att namnet uppkommit ur ett *Karulf.*

5 Madsen AfnO 1863, s. 339 (ej *-ge*, såsom angifves s. 218); å sistn. st. har inom parentes M. en helt annan förklaring af ordet.

6 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80.

7 Jfr fris. familjenamnet *Keding* (1468) Nom. geogr. neerland. 1: 108. Detta kan dock i likhet med många andra frisiska familjenamn vara bildat af ortnamnet.

8 I fråga om formen jfr **Sædhelinge.**

Dock är jag mer än osäker, om dessa namn på *-eling-* böra föras till våra patronymica: liksom i fråga om *Kymmelinge* ock *Sædhelinge* kunde man här tänka på en sammansättning med ett ord, motsvarande mht. *linge* f. 'smal landsremsa'.

Fsv. **Kæflinge.**

1. (*Käfflinge* SRP nr 784 fr. 1367), nu *Käflinge*, by i Torstuna sn o. hd Uppl.

2. (*Kæflinge* SRP nr 2493 fr. 1390, anf. arb. nr 3028 fr. 1399, jfr anf. arb. nr 2145 ock reg. ibid.), nu *Käflinge* eller *Bysingsbärg*, ansenlig gård i Dingtuna sn, Tuhundra hd Vstml.

3. *Käflinge* Odensvi sn, Åkerbo hd Vstml.; äldre former äro mig obekanta.

Namnet är aflett af ett patronymicum **Kæflinger*, som kanske bildats af fsv. personn. *Kafle* (Liljegr., jfr Falkm. s. 184) ock äfven tycks ingå i finl. ortn. *Käfflinghol(m)* (1545)[1]. Det af Falkm. anf. st. till detta namn förda skå. *Käflinge* kan däremot knappast höra hit, då det älst heter *Kyflingi*. Se för öfr. **Kaflunge.**

Under hänvisning till art. **Kyflinge** må emellertid framhållas som en svag möjlighet, att släktnamnet äfven kunde utgå från något af de hos v. Friesen Germ. mediagem. s. 54 behandlade appellativerna.

Fsv. (fda.) **Kæklinge** (*Kæklinge* SRD 3: 574[2], SD 6: 177 fr. 1350, *Kæylinge* SD 4: 184 fr. 1330[2] o. s. v.[3]), nu *Käglinge*, by i Glostorps sn, Oxie hd Skå.; af ett släktnamn **Kækliuger*, bildat af den personnamnsstam *Kak-*, som finnes säkert belagd i skånska ortnamn såsom t. ex. *Kakethorp (Kagerup)*[4] ock väl för öfrigt ingår i fda. efternamnet *Kakæ*, *Kako*[4], möjligen äfven i runsv. *kakr*[5] (hvilket dock kan innehålla per-

---

1 Namnet anföres af Saxén i Finska fornm.-för. tidskr. 21, nr 3, s. 37.

2 Jfr dock — den, som jag emellertid tror, obefogade — anmärkningen hos Falkm. s. 149 not 2.

3 Se Falkm. s. 149.

4 Nielsen s. 54.

5 Falkm. s. 149.

sonnamnsstammen *Kag-*[1]), vidare i fht. *Cacho*[2], hvartill fht. ortn. *Cachinga*, som förhåller sig till *Kæklinge* som t. ex. fty. *Cupingas* till *Kyplinge*.

Fsv. **Kællinge** (nr 3, 5).

[1. *Källinge* Voxtorps sn, Höks hd Hall.]

[2. *Källinge*, by i Valö sn, Frösåkers hd Uppl.]

3. (*Kællinge* SRP nr 1442 fr. 1379), nu *Killinge* Lidingö sn, Danderyds skeppsl. Uppl.

[4. *Källinge*, by i Östersunda sn, Torstuna hd Uppl.]

5. (*de kællingge* SD 3:99 fr. o. 1312), nu *Källviken* Ö. Löfsta sn, Olands hd Uppl.

Namnet — åtminstone nr 3 ock 5 — innehåller ett släktnamn **Kællinger*, som möjligen äfven ingår i nsv. *Källingby* Knutby sn Uppl.[3], *Källingerud* Hvitsands sn Vrml.[3] *Källingemöre* Köpings sn Smål. ock ä.-nsv. *Kiellinngeued* (Rääf 1: 356 fr. 1600), nu *Killingevid* Ög.[3]. Det är en växelform till det under **Kallunge** omtalade *Kallunger*.

I detta sammanhang må nämnas, att enl. meddelande af dr R. Saxén (26. 5. 1903) ett *Käldinge* finnes i Nagu sn (i Åbotrakten) Finl.

Fsv. **Kælunge** (Styffe Un.₂ s. 349), nu *Källunge* sn Gotl.; af ett släktnamn **Kælunger*, bildat af det fsv. personnamn *Kæli*, som omtalas af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 157[4]. Man kan dock äfven tänka på en växelform **Kælinger* till det fda., fno. ock (?) fsv. (runsv.) *Kali*, som omtalas af Bugge Runv. s. 82 (noten); jfr fty. personn. *Cheling*[5].

Fsv. (fda.) **Kæmpinge** (*Kemp-* Styffe Un.₂ s. 61[6]), nu *Kämpinge*, by i Rängs sn, Skytts hd Skå.; af ett släktnamn

1 Jfr (?) fsv. *Kagus filius* Lundgr. Sv. lm. x. 6: 145. Det da. ortnamnet *Kaxthorp* (*Kaxtrup*) för jag med Nielsen hällre till det i da. bättre bestyrkta *Kak-* än med Lundgr. till *Kag-*.

2 Förstem. 1_2: 357 förblandar de båda stammarna *Kak-* ock *Kag-*.

3 Dessa kunna emellertid — såsom också 1, 2, 4 — äfven föras till det släktnamn, som möjligen uppträder i fsv. *Kædelingasunda* (se **Kædhinge**), eller till det, som ingår i *Kælunge* (se d. o.).

4 Jfr äfven Bugge Runv. s. 268.

5 Förstem. 1_2: 365.

6 Jfr Falkm. s. 155.

Kæmpinger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Kamper*[1], fda. *Kamphaard*, fsv. *Kæmpe*[2], langobard. *Campo*, *Campulus*[3] o. s. v. Jfr **Kæplinge.

Fsv. **Kæplinge** (*i K.* SD NS 3: 460 fr. 1419), nu *Käpplinge*, by i Romfartuna sn, Norrbo hd Vstml.; af ett släktnamn **Kæplinger*, kanske bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. **Kappe*, om hvilket se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 146[4], en assimilerad form till den stam *Kamp-*, som uppträder i *Kæmpinge*. Dock kan man äfven, ock med minst lika stort skäl. i denna stam se en motsvarighet till den, som förekommer i fht. ortn. *Chapfingen*, på grund af hvilket Förstem. 12: 364 konstruerar ett fht. personnamn *Chapfo*.

Fsv. **Kærlinga?** (*i Kærlinga thrædeno* SD NS 2: 406 fr. 1411) under Lönnemossa, Norrvika sn Dalarna. Om här ett släktnamn **Kærlinger* ingår, är högst osäkert. Ett tillnamn *Kærlinger* är annars rätt vanligt i fsv., men detta kan innehålla fsv. *kærling*, nsv. *käring;* jfr Lundgr. Personnamn på *-ing* s. 11. Det kunde annars, såsom också Lundgren framhåller, vara en växelform till det *Karlunger*, hvilket som personnamn uppträder i fsv.[5], ock aflett af personnamnsstammen *Karl-*. Ett ags. **Cearling* skulle enl. Kemble (eng. uppl.) 1: 460 föreligga i de eng. ortnamnen *Carlingcot* Somers. ock *Carlinghow* York, men framljudet visar hän på skandinaviskt ursprung: antingen släktnamnet *Kærlinger* eller appellativet *kærling*.

Samma tvekan, om man har att utgå från ett släktnamn eller från fsv. *kærling* 'kärring', gör sig gällande i fråga om fsv. *Kerlingæskedhe* (SRP nr 2654 fr. 1393), nu *Kärringeskede* Sätila sn Vg., ock fsv. *in Kerlinga holma* (SD 5: 587 fr. 1346), råmärke mellan fisket i Amn ock Vrml., fsv. *Kerlinghaholm* (SD NS 2: 670 fr. 1413), nära Västerås.

---

1 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 146.
2 Därs. s. 157.
3 Bruckner Spr. d. langob. s. 273.
4 Jfr (?) runsv. *kabi*, Brate o. Bugge Runv. s. 137.
5 Se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 5 ock nedan under III.

Fsv. **Kætlinge.**

1. (*i Katzlinge* SD NS 1: 439 fr. 1405[1], sannolikt för *-æ-*, hvarom nedan, *Kätzlinge* G. I:s reg. 1: 2 fr. 1521), nu *Kässlinge*, by i Vånga sn, Finspånga läns hd Ög.

2. (*in ketlingehanno*, d. v. s. *hamno* SD 3: 88 fr. o. 1312, *Ketlinge* SRP nr 835 fr. 1368), nu *Kätslinge*, betydlig gård i Vändels sn, Örbyhus hd Uppl.

Namnet innehåller säkerligen ett släktnamn **Kætlinger*, som kan fattas som en växelform till **Kættinger* (i *Kættinge*) ock *Kattunger* (i *Kattunge*). Lika möjligt är emellertid, att detta patronymicum utgår antingen från fsv. personn. *Kate*, *Kæte* eller från *Kætil*. Om någon af de två senare härledningarna äro riktiga, bör man jämföra fht. *Chezelincheim*[2].

Fsv. *Katzlinge* (se 1) kan naturligtvis utgå från ett **Katlunge* (jfr *Aklunga*, *Aplunga* o. s. v.), men mycket troligare är, att här i stället föreligger felläsning eller felskrifning för *æ*.

Fsv. **Kættinge** (*-ngge* SD NS 2: 704 fr. 1413), nu *Kättinge* Häradshammars sn, Östkinds hd Ög.; af ett släktnamn **Kættinger* med samma ursprung som *Kattunger* (se **Kattunge**). *Kættinge*: *Kattunga* = *Græntinge*: *Grantunge* = *Hæmbringe*: *Hambrunge* = *Ræmninge*: *Ramnunge* o. s. v. En annan biform är kanske **Kætlinger* (i *Kætlinge*), som förhåller sig till **Kættinger* som **Kvidhlinger* till **Kvidhinger* (se **Kvillinge**).

Samma släktnamn **Kættinger* ingår äfven i nsv. *Kättingabo* Ljurs sn Vg. Om *Kättinge* Börje sn se **Kædhinge.**

Fsv. **Kævinge** (*i Kiævinge* SRP nr 261 fr. 1356), nu *Kefvinge* Danderyds sn o. skeppsl. Uppl. Namnet innehåller utan tvifvel ett släktnamn **Kævinger* ock är identiskt med fht ortn. *Chauinga*, hvilket Förstem. I2: 364 med tvekan afleder af ett personnamn **Chauo*. För öfrigt känner jag intet motsvarande personnamn. Hit bör kanske också ags. ortn. *Ciwingas* (Hertfordshire)[3] föras.

Nsv. **Köflinge,** se **Kyflinge** slutet.

---

1 I SD Reg. icke identifierat med nsv. *Kässlinge*.

2 Förstem. I2: 363.

3 Kemble 1: 372.

Fsv. **Køkinge** ([in villa] *køkingi* SD 5:325 fr. o. 1344) Skuttunge sn, Bälings hd Uppl. Någon så benämnd gård finnes numera ej i socknen, hvarför man kunde tänka på skriffel för *Krøklinge*, nu *Krycklinge* (se ofvan); jfr i en likartad handling från samma år skriffelet *theflinge* för *thref-*, hvarom under **Thræflinge**. Om emellertid ett släktnamn **Køkinger* här ingår, må erinras om den personnamnsstam *Kok-*, som vi väl med Nielsen ha att söka i fda. ortn. *Kokæthorp*. Däremot är *Køkestadhum* (SD 3: 195) felskrifning för *Bøke-*.

I fsv. finnes ett tillnamn *Köclingh* (*Martin K.* SRP nr 2496), men detta anser Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11 vara identiskt med fsv. *køklinger* 'kyckling'.

Nsv. **Kölinge,** se **Kylinge.**

Fsv. **Kønge,** se **Kinge.**

Fsv. **Kørninge.**

1. (SRP nr 213 fr. 1355) i Finveden Smål.?

2. *Körninge*, två gårdar (by?) i Mogata sn, Hammarkinds hd Ög.

3. *Körninge*, gård i Lästringe sn, Rönö hd Sdml.

4. (SRP nr 2821 fr. 1396), nu *Körninge* Bärgs sn, Snäfringe hd Vstml.

Namnet är aflett af det fsv. *Kørninge*, som enl. Lundgr. Sv. lm. X. 6: 163 förekommer som förnamn, men — såsom också Lundgr. förmodar — från början varit tillnamn; jfr bl. a. *Niclis Kørning*. Den äldre formen af detta patronymicum var *Kyrninger;* se Lundgr. Personn. s. 11. Jfr fno. tillnamnet *Kyrningr* (NGL V. 2: 811). Grundordet är det isl. personnamnet *Korni;* jfr da. ortnamnet *Korning;* se Nielsen s. 58.

Fsv. **Kørtinge,** se **Kyrtinge.**

Fsv. **Ledhunge** (*jn ledhwnge* SD 4: 236 fr. 1331), nu *Lahdinko* Finl. Här ingår möjligen ett släktnamn **Ledhunger*, som bildats af personnamnsstammen i isl. *Leiđolfr*, ags. *Lád(w)ulf*, fht. *Leitfrid* o. s. v. Jfr äfven fht. personnamnet *Leiting* ock det *Ledhunger*, som förekommer i fsv. *Ledungxhambre*.

Samma släktnamn uppträder i fsv. *Ledungaby*, *Lethingaby* o. s. v., nu *Lidingby* Uppl. Se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 14.

Emellertid må anmärkas, att namnet enl. Saxén Nord. stud. s. 45 snarast är en folketymologisk ombildning af det finska namnet.

Fsv. **Lidhunge** (*i L.* SD NS 2: 310 fr. 1410), nu *Ledinge*, ansenlig gård i Knifsta sn, Ärlinghundra hd Uppl.; af ett släktnamn **Lidhunger;* jfr (?) fda. personn. *Lithulf* (Nielsen; som det synes osäkert). En motsvarighet till vårt namn föreligger kanske i langob. släktnamnet *Lithingi*, afkomlingar af *Leth* (med kort *e*)[1] ock i ags. **Lidingas*, af Kemble 1: 386 uppkonstruerat på grund af eng. ortn. *Liddington*. Jfr **Lillinge** (< **Lidhlinge?*) (samt **Lippinge**).

En by *Ledinge* finnes äfven i Själevads sn o. hd Ångermanl., år 1547 skrifvet *Ledhunge*, 1569 *Lidunge*, 1571 *Ledunge*[2]. Då emellertid byn är belägen vid sjön *Ledingen* kunde man ju tänka sig, att detta senare namn vore det primära, ehuruväl mera talar för att förhållandet är motsatt ock att bynamnet alltså bör förbindas med det uppländska namnet.

Fsv. **Lillinge** (*in lillingi* SD 3: 265 fr. 1316), nu *Lillinge* Fundbo sn, Rasbo hd Uppl.; af ett släktnamn **Lillinger*, motsvarande det som ingår i eng. ortn. *Lillings* (: ags. **Lillingas?*)[3], väl af ags. personn. *Lilla* (Searle OA s. 338), eller **Lidhlinger*, en växelform till **Lidhunger* (se **Lidhunge**), i hvilket senare fall eng. ortn. *Lidlington* (: ags. **Lidlingas?*[3]) bör jämföras.

Denna härledning blir emellertid mera osäker, om namnet vore identiskt med det i SD 5: 320 fr. o. 1344 omtalade (*Jn*) *litlingi*[4]. Att dömma af de i diplomet närstående ortnamnen, som härröra från Täby sn, Danderyds skeppsl., synes dock ett dylikt antagande rätt ovisst. Skulle här *Lillinge* åsyftas, torde formen med *-tl-*, såsom senare belagd än den med *ll*, antingen bero på öfverflyttning från äldre diplom — en del af hand-

1 Bruckner Spr. d. langob. s. 66. I anm. ställer B. namnet till isl. *lið*, frank. *lidus*, *ledus* 'krigsfolk o. d.'

2 Nordlander Ångerm. fiskev. s. 10.

3 Kemble 1: 386.

4 Beträffande diplomets ålder se SD 5: 319 noten.

lingen grundar sig på anteckningar från 1301 ock 1302 — eller helt enkelt böra förklaras som skriffel. I förra fallet erinras om det fsv. personnamn *Litir*, som synes ingå i *Litisbolstad* (SD 5: 328) Uppl.

Fsv. **Lippinge** (SD NS 2: 194 fr. 1409), nu *Lippinge* Alsike sn, Ärlinghundra hd Uppl.; af ett patronymicum **Lippinger*, som innehåller personnamnsstammen *Lipp-* i fda. *Lippæ*[1]. Att ett motsvarande ags. *Lippa* uppträder i ortn. *Lippan dic*[2], är ju sannolikt. Ett på samma sätt bildat ock kanske närbesläktat kortnamn synes ingå i fsv. ortn. *Lyppothorp* (SRP nr 1835), nu *Lipparp* Frinnaryds sn Smål.

Lippe bör säkerligen sammanhållas med fsv. *Libbe* (Lundgr. Sv. lm. X. 6: 166), till hvilket det förhåller sig som **Sikke* till *Sigge;* se förf. NTfF 3 R 12: 51 f. Båda äro kortnamn till namn på *Lidh-* (jfr **Lidhunge**).

Nsv. **Lisinge,** se **Lysinge**; fsv. **Litlinge,** se **Lillinge.**

Fsv. **Loninge** (SRP nr 1055 fr. 1373) Vg.; sannolikt af ett äldre **Lonunge.* Namnet bör kanske sammanställas med fht. *Loninga* (S:t Gallen, Henning Qu. u. F. 3: 139) ock eng. ortn. *Loningborough* (Kent), på grund af hvilket Kemble 1: 387 konstruerar ett ags. *Loningas.*

Fsv. **Lorunge** (SRP nr 2266 fr. 1386), troligen *Loringa,* by i Sjögerstads sn, Gudhems hd Vg.; af ett släktnamn **Lorunger,* bildat af den stam, som ingår i namnet på Tors fostermoder *Hlóra* eg. 'larmerskan'. Att personnamn ägde en dylik betydelse, var ganska vanligt; jfr t. ex. under **Gældringe, Gællinge.**

Om ett personnamn betyder 'larmaren' l. dyl., kan man vara tämligen förvissad om, att det äger nära släktingar bland vattendragsnamnen. Så var fallet med *Gældringe* ock *Gällinge,* ock samma förhållande äger äfven här rum. Stammen *lōr-* uppträder flera gånger i svenska ock norska sjö- ock älfnamn; se min afhandling Sv. lm XX. 1 under *Loren.*

1 Nielsen s. 61.
2 Searle OA s. 338.

Fsv. **Lusunge** (SRP nr 2642 fr. 1392), nu *Lussinge*, hemman i Vada sn, Vallentuna hd Uppl.; af ett släktnamn **Lusunger*, bildat af den stam, som ingår i fda. personn. **Lusi*, om hvilket se Nielsen s. 63. *Luse* är ett kortnamn af samma art som *Guse*, **Hise* (se **Hisinge**), **Kase* (se **Kasunge**).

Fsv. **Lydhinge.**

1. *Lydinge*, rätt betydlig gård i Kropps sn, Luggude hd Skå.

2. (*in lydinge* SD 4: 547 fr. 1337[1], *Lydhinge*[2]), nu *Lydinge*, ansenlig gård i Stafby sn, Olands hd Uppl.

3. *Lydinge* Östersunda sn, Torstuna hd Uppl.

Namnet innehåller ett patronymicum **Lydhinger*, motsvarande fty. personn. *Leudinc*, *Liuting* ock bildat af den germ. personnamnsstam *Leuđ-* (jfr isl. *ljóđe* 'furste', *lýđr*, ty. *leute*), som särskilt i ty. varit mycket spridd[3]. Samma ortnamn förekommer i fht. under formen *Liutingen*[4].

Då gården *Lydinge* i Uppl. är belägen vid en rätt betydlig sjö, som nu kallas *Lydingesjön*, kan man icke alldeles afvisa den möjligheten, att gårdnamnet bildats af ett fsv. sjönamn **Lydhinger*, hvilket tillhörde den i nordiska vattendragsnamn icke sällsynta stam *liuþ-*, som jag i Sv. lm. XX. 1 behandlat under *Judan*. Jfr t. ex. nsv. *Melinge:* fsv. sjönamnet **Midhlunger;* se afd. II.

Fsv. **Lyfsinge** (i *Lyffsinge* SD NS 2: 335 fr. 1410), nu *Lifsinge*, by i Dillnäs sn, Daga hd Sdml. Namnet är svårt att fullt säkert bedömma. Som grundord kan man tänka sig ett släktnamn **Lyfsinger*, **Lifsinger* eller **Lipsinger*. Det personnamn, af hvilket detta skulle vara aflett, har antagligen ändats på *-s;* analoga fall se under **Gorsunge.** Snarast har man väl att i dylika bildningar förmoda kortnamn på suffixet *-se* (fht. *-iso*), stundom väl ock afledningar af *s*-stammar eller kortnamnsbildningar af sammansatta namn, hvilkas senare

1 Detta namn skulle dock kunna syfta på nr 3.

2 Styffe Un.$_2$ s. 290.

3 Förstem. 1$_2$: 1030, Bruckner Spr. d. langob. s. 278.

4 Förstem. 2: 934.

led börjat på *-s* (jfr **Miældrunga**). Jag antager som sannolikast, att ortn. *Lyfsinge* utgår från ett släktnamn **Lyfsinger*, som innehåller ett kortnamn **Lyfse*, hvilket motsvarar fty. *Liubisi* (gen.)[1]. Man kan dock äfven tänka på namn sådana som t. ex. ags. *Leofsige, Leofsunu*. Namnet är sålunda aflett af den i germ. språk vitt spridda personnamnsstammen *leuƀ-* i adj. *ljuf;* se Nielsen s. 62, Förstem 1_2: 1018 f. Vanligen uppträder den i första sammansättningsleden af egennamn; i den urnordiska inskriften å Skärkindsstenen Sverge förekommer den som senare led i mansnamnet *Ski(n)þaleuƀar*, d. v. s. fsv. **Skin(n)liuver*[2]. I öfrigt erinrar jag särskilt om personnamnen fty. *Liubing*, ags. *Leofing*. Jämte denna stam uppträder emellertid i germ. namn äfven afljudsformen *luƀ-* (i ags. *lufu* 'liebe', 'liebe', fht. *lob* 'lof, pris); se Bruckner Spr. d. langob. s. 280: äfven denna kan tänkas ligga till grund för vårt släktnamn.

Samma släktnamn ingår sannolikt i gotl. *Lifsungs* Hafdhems sn.

Fsv. **Lyklinge** (*i L.* SRP nr 261 fr. 1356) Uppl. Som namnet ej kunnat identifieras, föreligger här antagligen en felskrifning eller felläsning. Man kunde dock erinra om det två ggr i samma landskap uppträdande personnamn *Luke*, som ingår i fsv. *Lukabol* (SD 5: 43 fr. 1341), nu *Lockbol* Films sn Uppl.[3], *Lukasta* (SD 5: 325, enl. anm. å denna sida fr. o. 1400), nu *Lockesta* Husby sn, Långhundra hd Uppl., samt vidare om personn. *Lokke*, som ingår i fsv. *Lokkatorpa* socken (SD NS I), nu *Locketorp* Vg. Äfven erinras om fsax. *Lukkingthorp* (Heyne And. eigenn.), af en personnamnstam *Lukk-* (*: Luk- = Hutt- : Hut-* o. s. v.)

Fsv. **Lyminge** (*-gh-* 1490[4]), nu *Limingo* sn, Österbotten Finl. Då de omgifvande sockennamnen tyckas vara af finskt ursprung, är det ju möjligt, att *Lyminge* ombildats af ett finskt namn. Saxén Sv. lm. XI. 3:68 fattar också det hög-

1 Förstem. 1_2: 1023, 1286.
2 Bugge Ark. 8: 20
3 Jfr Lundgr. Språkl. int. s. 80.
4 Styffe Un.$_2$: s. 336.

svenska *Limingo* som utvecklat ur fi. *Liminka*. Enl. uppgift af docent K. B. Wiklund äro för öfrigt de finska namnen på *-nki*, *-nka*, *-nko* spridda mycket äfven öster om Finland.

Å andra sidan kan ju *Limingo* till följd af läget vara ett ursprungligen svenskt namn. Om man alltså värkligen skulle ha att utgå från ett släktnamn **Lyminger*, vore väl detta snarast bildat af den personnamnsstam, som ingår i fda. **Lum*, **Lumi*[1]. Jag erinrar för öfrigt om eng. ortn. *Limington*, *Lyminge* (Kent), *Lymington*, på grund af hvilka Kemble 1: 387 konstruerar ett ags. *Limingas*. Finns något hinder för att i stället ansätta ett *Lymingas?*

Jfr härtill art. **Pæl(l)inge** ock **Sæminge** samt öfversikten, där åtskilliga svenska motsvarigheter till finländska namn på *-ing* ock *-inge* anföras.

Fsv. ***Lyptinge, *Lyftinge.**

1. *Lyftinge* Hyltinge sn, Villåttinge hd Sdml.

2. *Lyftinge* l. *Löftinge*, by i Bro sn, Åkerbo hd Vstml.

Namnet innehåller ett släktnamn **Lyptinger* l. **Løftinger* l. *Lyptinge (Jouan Lyptinge*[2]*)*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fda. *Loft*, isl. *Loptr*. Såväl personnamnet som släktnamnet tyckas ovanligt nog vara Nordens uteslutande egendom.

Fsv. **Lysinge.**

1. (*i L.* SD NS 3: 341 fr. 1418), nu *Lisinge* Rö sn, Sjuhundra hd Uppl.

2. *Lysinge* Norrbyås sn, Skyllersta hd Nke.

3. *Lysinge* Fällingsbro sn o. hd Vstml.

Namnet innehåller ett släktnamn *Lysinger*, som väl bildats af samma personnamnsstam *Lius-*, som synes uppträda i langobard. *Liuspert*, *Liusprandus*, äldre *Liuhs-* (= isl. *ljós*, fsv. *lius*)[3]. Samma släktnamn ingår efter mitt förmenande i fsv. *Lysings hæradh* Ög. Att härads- ock hundarenamn in-

---

1 Anförda af Nielsen.

2 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11.

3 Bruckner Spr. d. langob. s. 111. Beträffande bortfallet af *h* jfr langobard. *flasgrå* 'flachsgrau' ibid. s. 163 anm. 2.

nehålla personnamn i sing. är rätt vanligt. Jag erinrar först och främst om *Mimings, Skanungs hæradh*[1], vidare om *Bæla hundare*[2], *Dædha hundare*[3] samt äfven om *Banka-* ock *Hanakind*[4]. Namnet *Lysings hæradh* betyder alltså egentligen skara (härafdelning), för hvilken en af Lysingarnas släkt stod i spetsen; möjligen kan också vid häradsnamnets uppkomst *Lysing* ha uppfattats som ett vanligt personnamn.

Om — såsom troligt är — stammen *Lius-* utgår från sbst. o. adj. *lius*, kan man jämföra de besläktade fty. personnamnen *Liohto, Leohtilo, Liuhtsind, Leohtold*, hvilka naturligtvis innehålla fht. *lioht* 'ljus'[5].

Fsv. **Lædhinge** (*i Læd[h]inge* SD NS 3: 297 fr. 1418 2 ggr), nu *Öst-* ock *Västledinge*, gods i Skederids sn, Sjuhundra hd Uppl. Då man på grund af skrifningen med *æ* icke vågar identifiera detta namn med *Ledhunge* ofvan, har man kanske att som grundord för namnet ansätta ett **Lædhinger*, aflett af ett fsv. personnamn **Ladhi* = fda. *Lathi*[6]; jfr med *k*-afledning fsv. **Ladhke*[7] i *Lathkaryd*, nu *Lärkaryd* Skå.

En växelform på *-ung* uppträder i fsv. *Ladhungalunda* (SD NS 2: 133), nu *Lagerlunda* Ög.

Fsv. ***Lændinge** har väl snarast varit namnet å *Länninge* Nykyrka sn, Jönåkers hd Sdml. Jag antager här ett släktnamn **Lændinger*, som utgår från ett personnamn motsvarande fty. (langob.) *Lando, Lanto* ock formellt identiskt med fty. personn. *Landing, Lantinc*[8]. Om Bugges läsning af *lada* i den urnordiska inskriften å äldre Tørviksstenen Norge är riktig[9], förekommer där samma personnamn, urnord. *Landa*.

---

1 Se under **Mæminge, Skanunge.**

2 Se **Bælinge.**

3 Se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Islingen* samt nedan under **Thadhunge.**

4 Se under **Hæninge.**

5 Förstem. 1_2: 1051.

6 Möjligen kortnamn till sådana namn som t. ex. isl *Hlaðguðr, Hlǫðvér* (Lundgr. Sv. lm. x. 6: 163) eller till langobard. *Ladipertus* (jfr Bruckner Spr. d. langob. s. 275).

7 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 164.

8 Förstem. 1_2: 1003; jfr Bruckner Spr. d. langob. s. 275.

9 No. indskr. 1: 282.

Om ags. namn på *Land-* se Searle OA s. 323. **Lændinge* äger en direkt motsvarighet i fty. ortn. *Lendinga;* jfr äfven *Landingehem*.

Fsv. **Lødhunge** (*de løþunge* SD 3: 97 fr. o. 1312) Tuna sn, Olands hd Uppl.; möjligen af ett släktnamn **Lødhunger*, hvilket, om man vågade antaga suffixväxling, kunde förbindas med de talrika västgermanska personnamnen på *Hlōđ-*, t. ex. frank. *Chlodio*, *Chlodobert* o. s. v., eller med den germ. stam *Lauđi-*, som uppträder i langobard. personnamn, såsom *Laudipertus*, *Laudefredus* o. a.[1]. Namnet tillhör emellertid de i fråga om patronymiskt ursprung mera misstänkta, hvarför jag alternativt upptagit det under II såsom möjligen utgående från ett fsv. *Lødhunger;* jfr de rätt talrika nedan omtalade norska ortnamn, som medelst suff. *-ung-*, *-ing-* bildats af appellativ.

Fsv. **Løtunge** (*Jn lotungi* SD 5: 320 fr. o. 1344), nu *Löttinge*, rätt betydlig gård i Täby sn, Danderyds hd Uppl. Då jag icke känner något personnamn, från hvilket detta ortnamn ytterst kan utgå, har jag alternativt upptagit det under II (< fsv. **Løtunger*).

Fsv. **Madhunge, Madhinge** (*Madhunge* SRP nr 2729 fr. 1394, *i Madhunge* SD NS 2: 236 fr. 1409, *i Madhinge* SD NS 2: 2 fr. 1408), nu *Maäng* Baltaks sn, Vartofta hd Vg. Namnet utgår från ett släktnamn **Madhunger*, en växelform till det **Mædhinger*, som ingår i ags. **Mædingas* (**Medingas?*), som Kemble 1: 387 uppkonstruerar på grund af eng. *Maddington*. I fty. växla äfvenledes former på *-ing* ock *-ung: Mettingen, Madungen*[2]. Den till grund liggande, rätt spridda personnamnsstammen *Mađ-* ingår t. ex. i fty. *Madacho*, *Mathfrid*, *Madulf*

1 Jfr Bruckner Spr. d. langob. s. 276. Den urgerm. diftongen *au* kvarstår i langob. i denna ställning.

2 Förstem. 1_2: 1109. *Mettingen* hör dock ytterst till fht. kortnamnet *Matto* (t. ex. i högfrank. Kossinna Qu. u. F. 46: 46), hvilket förhåller sig till germ. *Maþ-* liksom fht. *Hatto* till germ. *Haþ-* (se **Hædhinge**).

(se Förstem. 1_2: 1108 f., Henning Runendenkm. s. 114)[1] ock motsvarar den keltiska stammen *Mat-* i *Teutomatos*, *Matonius* o. s. v.: kelt. **mă-to-* 'god'[2].

Fsv. **Mastinge** (SRP nr 2630 fr. 1392), nu *Mastunga*, by i Vings sn, Ås hd Vg.; af ett släktnamn **Mastunger*, möjligen bildat af den personnamnsstam, som ingår i langobard. *Mastalo* (hvaraf ortnamnet *Mastalingo*)[3] ock i **Mastin* (i fty. *Mestineshusa?*[4]).

Fsv. **Melrunge.**

1. (*melrunggi* SD 4: 105 fr. 1329), nu *Mällringe*, rätt ansenlig gård i Längbro sn, Örebro hd Nke.

2. *Mällringe*, (mindre) gård (¼ mt.) i Rytterne sn, Tuhundra hd Vstm.

Namnet bör säkerligen identifieras med *Miældrunga;* se för öfr. d. o.

Fsv. **Midhlinge.**

1. (*Mithlinge* SRP nr 769 fr. 1367, *Midlinge* anf. arb. nr 1542 fr. 1380), nu *Mellinge* Frötuna sn o. skeppsl. Uppl.

2. (*Midlinge* SRP nr 3069 fr. 1400), nu *Meling(e)*, by i Norbärgs sn Vstml.

Åtminstone det första af dessa namn är bildat af det patronymicum *Midhlinger*, som närmare omtalas af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 15. Det senare kan innehålla ett äldre namn **Midhlinger* på den bredvid gården liggande sjö, som nu kallas *Melingesjön*. En dylik härledning ur ett sjönamn har man däremot fullt säkert att antaga för gårdnamnet *Medlinge* Björkviks sn Sdml.; se härom utförligare Hellquist Sv. lm. XX. 1 under *Melingen*.

Samma släktnamn synes ingå i fsv. *Millingaby* (SD NS I), nu *Millingbo* Romfartuna sn Vstml., nsv. *Millingetorp*

---

1 Ett ags. personnamn *Mada* uppträder möjligen i ags. ortn. *Madanleah*. Searle OA s. 344.

2 Jfr Kögel AfdA 18: 54, Holder Alt-celt. sprachsch. 2: 462.

3 Bruckner Spr. d. langob. s. 52.

4 Förstem. 1_2: 1108.

Kisa sn Ög., *Mellingerum* Kristdala sn Smål. ock *Mellingeröd* Håbo sn Boh.; jfr gotl. *Mellings* Eksta sn.

Fsv. ***Minninge** l. -**unge**, nu *Minninge*, rätt betydlig gård i Nyköpings landsförs. Sdml.; af ett släktnamn **Minninger* l. *-unger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i ags. *Minna*, fty. **Minno*, langobard. *Minnico*[1], östgot. *Minnulus*[2] o. s. v.

Fsv. **Misinge** l. **Misunge** (*in misingi* SD 2: 104 fr. 1291, *de misungi* SD 3: 97 2 ggr. fr. o. 1312), nu *Mys(s)inge*, by i Tuna sn, Ölands hd Uppl. På grund af de fsv. formerna bör man skilja detta namn från de under **Mysinge** behandlade ock utgå från ett släktnamn **Misunger*. En personnamnsstam *Mis-* är emellertid klent bestyrkt i de germanska språken: man kunde dock erinra om det hos Meichelbeck Hist. Frisingensis förekommande kvinnonamnet *Misa*[3]. Hör kanske namnet till II eller innehåller det den gamla benämningen på den bredvid byn liggande *Mysingesjön?*

Fsv. **Miældrunga, -a** (*in Miældrungi* SD 3: 539 fr. 1322[4], *Miællrungum* SRP nr 384 fr. 1358), nu *Mjällrunga*, gård ock sn i Vg. Äfven detta ortnamn förklarar jag ur ett patronymicum; men i öfrigt är det som så många andra västgötska namn svårt att i detalj bestämma. Sannolikt utgår det från en stam *Meld-* (jfr fir. *meldach* 'angenäm')[5], som förhåller sig till det germ. adj. *mildia-* 'mild' såsom enligt Lundgr. Uppsstud. s. 19 nord. kortnamnet *Söte* (jfr t. ex. gr. Ἡδύλαλος) till adj. *söt*.

Svårigheter vållar emellertid vokalen i stamstafvelsen. På grund af andra stafvelsens *u* hade brytningsvokalen ljud-

---

1 Se Förstem. 1_2: 1125, Searle OA s. 352.

2 Detta namn betraktar Wrede Spr. d. ostg. s. 141 som keltiskt, sannolikt med orätt; jfr Kögel AfdA 18: 58.

3 Förstem. 1_2: 1126.

4 Angifves som beläget i *Sæsine*. Detta är emellertid tydligen felaktigt för *Gæsine*.

5 Möjligen ingår ett ags. personn. *Melda* i ortn. *Meldan ige;* jfr Searle OA s. 351.

lagsenligt bort blifva *iu* ock namnet sålunda lyda *Miuldrunga*. Någon växling med afledningen *-ang* kan icke antagas, därest min tolkning af namnet såsom innehållande ett släktnamn är riktig. Af de möjligheter, som erbjuda sig till att förklara *iæ*, synes mig den sannolikast, att det personnamn, hvaraf släktnamnet bildats, varit känt ock att det senare till formen rönt invärkan från detta. Jfr **Thiælunge, Tiældunga.**

Med afseende på *r*-et bör först märkas, att svenskan hyst motvilja mot bildningen af sådana fullständiga släktnamn som t. ex. isl. *Arnmøđlingar;* ett *Arnmóđr* skulle i svenskan gifvit ett släktnamn *Arnunger* eller *Ærninger*[1]. Här som i så många andra fall ställer sig emellertid Gotland på de västnordiska språkens sida; jfr fgutn. *Hagbarlinghabo*, nu *Hablingbo*[2], *Habartlinge thing*[3], där man väl har att utgå från ett sammansatt personnamn.

Men stundom har icke hela andra leden bortfallit, utan åtminstone begynnelsekonsonanten kvarlämnats; jfr t. ex. fsv. isl. *Ambe: Arnbjǫrn*, fty. *Wolbo: Wolfbrant* o. s. v.; se Stark Kosen. Så har äfven skett i gr.; jfr t. ex. Δημο-σθ-ᾶς jämte Δημο-σθένης[4]. Jag antager, att *r* i *Miældrunga* är ett minne af något sammansatt namn, som börjat på *r;* jfr t. ex. isl. *Mildriđr*. Samma möjlighet erbjuder sig vid tydningen af ortn. *Baldringe*, *Gældringe*, *Valrunge*. I fråga om bildningen kunde äfven erinras om ags. ortn. **Setringas*, *Wilringas*, *Witringas*, *Wođringas* från Kent[5].

Man kan dock äfven tänka sig, att det till grund liggande personnamnet ändats på *-ar* såsom t. ex. *Ragnar;* jfr fht. *Gomaringin: Gomaharius*.

Namnet är, så när som på brytningsvokalen, etymologiskt identiskt med *Melrunge;* se d. o.

Fsv. (fda.) **My(i)nge.**

1. (*Sundra mynge* SRD 3: 562, *Syndre möinge* Lunds lande-

---

1 Se Tegnér Om sv. familjenamn s. 48, Lundgr. Personn. på *-ing* s. 3.
2 Styffe Un.₂ s. 348.
3 Anf. arb. s. 347.
4 Zimmermann Bezz. Beitr. 23: 81.
5 Kemble 1: 375.

bok 1569[1]), nu *Södra Möinge*, by i Saxtorps o. Billebärga s:nar, Rönnebärgs hd Skå.

2. (*Norre mynghe* 1519)[1], nu *Norra Möinge* Asmundstorps sn, Rönnebärgs hd Skå.

Detta ortnamn är icke, såsom Falkm. s. 238 antager, bildat direkt af adj. *mio(r)* 'smal, tunn', utan af ett släktnamn **Myinger*, aflett af en, mig för öfrigt obekant, personnamnsstam, som innehåller fsv., fda. adj. *mio(r)*, isl. *mjór* 'smal, tunn'. Jfr sådana namn som fht. *Scurz* eg. 'kort' (se **Skyrtinge**), fsv. *Lang*[2]. Eller kanske man bör förbinda detta patronymicum med personn. *Mivo*, *Mivildis*[3]. Äfven i detta fall kan förbindelsen med adj. *mior* upprätthållas: en afljudform *mīw* tycks nämligen ingå i da. ortn. *Mysunde*[4].

Namnet bör naturligtvis sammanhållas med fda. ortn. *Myng(h)e* (1184, 1446, enl. Madsen AfnO 1863, s. 338).

Om släktnamnet **Myinger* har den ofvan förmodade härledningen, är det formellt identiskt med fsv. sjönamnet **Myinger* Hultsjö sn Smål., som är bildat af adj. *mio(r)*; se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Myingen*.

Fsv. **Mykinge** (*i M.* SD NS 2: 365 fr. 1411), nu *Mykinge*, två gårdar (?) i Skärstads sn, Vista hd Smål.; af ett patronymicum, som bildats af nord. personn. *Miuker* (t. ex. Nielsen s. 66) = ags. personn. *Méoc*[5]; jfr äfven fty. ortn. *Muclingun*, som Förstem. I₂: 1132 för till ett personnamn *Muchilo*, hvilket han ställer till stammen i got. *mukamôdei*, i afljudsförhållande till adj. *mjuk*, personn. *Miuker*. Se för öfrigt **Myklinge**.

Fsv. **Myklinge** (*in M.* 1371[6]), nu *Mycklinge*, by i Tillbärga sn, Siende hd Vstml.; af ett släktnamn **Myklinger*, som förhåller sig till **Mykinger* (i det ofvan behandlade *Mykinge*) som t. ex. *Bøtlinge* till *Bøtinge*, *Skærplinge* till *Skær-*

1 Se för öfr. Falkm. s. 238.
2 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 165.
3 Förstem. I_2: 1126.
4 Jfr Falk o. Torp Dansk-norskens lydhist. s. 136.
5 Middendorff Aeng. flurn. s. 95.
6 K. H. Karlsson Westmanl. fornm.- för. årsskr. 3 : 81.

pinge o. s. v.; se nedan. Jfr fty. *Muclingun* (se närmare **Mykinge**).

Hit bör man väl äfven föra nsv. *Myckling* Arnäs o. Själevads s:nar Ångerm.

Fsv. **Mylinge** (*i M.* SD NS 1: 307 fr. 1403), nu *Mylinge*, gårdar i Ö. Hargs sn, Åkerbo hd Ög. Till grund ligger ett släktnamn **Mylinger*, af en personnamnsstam, som ingår i fda. *Muli* (å en runsten)[1] ock i det därmed identiska fsv. *Mule*, hvarmed fsv. sockennamnet *Mulathorp*[2] Vg. är sammansatt. Om det i fsv. ock fda. förekommande tillnamnet *Mule* bör föras hit, må lämnas oafgjort[3]. Då ortnamnen på *-stadh* som bekant i allmänhet innehålla personnamn, bör äfven erinras om fsv. *Mylstadha* (SD NS I), nu *Möllestad* Ö. Husby sn Ög., ock detta så mycket hällre som afståndet till Mylinge icke är så särdeles stort.

Fsv. **Mysinge.**

1. *Mysinge*, by i Resmo sn Öland.

2. (*i Mysiu[n]ge*[4] SD NS 1: 98 fr. 1402, *Mysinge* SD NS 2: 515 fr. 1412), nu *Mysinge*, by i Ö. Husby sn, Östkinds hd Ög.

3. (*in villa mysinge* SD 4: 130 fr. 1329), nu *Mysing* Fittja sn, Lagunda hd Uppl.

4. se **Myslinge.**

Af ett släktnamn *Mysinger* (*Iöns Mysing* SD NS 3: 621 fr. 1420), bildat af personnamnsstammen i fda. *Musi* (Nielsen) ock en växelform till det **Myslinger*, som möjligen ingår i *Myslinge*.

Om *Mysinge* i Tuna sn Uppl. se **Misunge.**

Fsv. **Myslinge** (*de mýslingi* SD 3: 93 fr. o. 1312), nu *Myslinge*, by i Alunda sn, Olands hd Uppl.; af ett släktnamn **Mys-*

1 Nielsen s. 67.

2 Styffe Un.$_2$ s. 139.

3 I åtskilliga fall bäres det i Sv. af män med utländsk börd; se t. ex. SRP Reg.

4 Med afseende på den felaktiga formen *Mysiu[n]ge* jfr *Brœniu[n]ge* å samma sida för äldre (faktiskt uppvisat) *Brœnninge*.

linger, som är en växelform till det under **Mysinge** omtalade **Mysinger; jfr Skærplinge: Skærpinge* m. fl.

I SD 3:94 o. 1312 kallas emellertid byn *de mysingi* ock i SD 5:316 fr. 1344 *Mysinge:* om här ej skriffel föreligger, får man antaga, att byn burit båda namnen.

Fsv. **Mæminge** (SRP nr 1860 fr. 1375), nu *Mämminge(n) (Älfgärde)*, ansenlig gård i Rasbo sn o. hd Uppl.; af ett släktnamn **Mæminger*, bildat af den personnamnsstam *Mam-*, som ingår i fty. (langobard.) *Mamo*, *Mammo*, *Mamecho* o. s. v. Man kan jämföra det frisiska patronymicum *Memmingha* af personn. *Memme* (Lübben ZfdA 10: 296). Ortnamnet är sålunda identiskt med fty. ortn. *Mammingun*, anfört af Förstem. I_2: 1088.

Dessa personnamn anser jag böra förklaras som de under **Pæplinge**, **Thadhunge** ock **Tutlunge** omtalade namnen. Det gotiska namnet *Mammo* föres däremot af Wrede Spr. d. ostgot. s. 80 — utan tvifvel med orätt (jfr t. ex. Kretschmer Einleit. in die gesch. d. gr. spr. s. 356) — till got. *mammô* 'kött', af Kögel AfdA 18: 50 till fht. *mammunti* 'leutselig' (< *manthmundi*) eller till fht. *mammalôn* 'stamma'. Ett med *Mæminger* analogt släktnamn ingår i fsv. *Mim(m)ings hæradh*, nu *Mämmings* hd Ög., jfr *Mimingus* hos Saxo[1]. Om dylika häradsnamn, som innehålla person- (resp. släkt-) namn i sing., se under **Lysinge**. Utan tvifvel betecknar personnamnet i dem anföraren eller höfdingen för häradet.

Fsv. **Mæringe.**

1. (*in mæringe* SD 3: 584 fr. 1323), nu *Märinge* Tosterön, Strängnäs sn Sdml.

2. (SRP nr 2129 fr. 1385) enl. SRP i Sotholms hd Sdml.

Tyvärr kan man af den fsv. formen ej bestämma kvantiteten hos *æ*. Namnet innehåller snarast samma patronymicum *Mæringer*, som förekommer i den anglosaxiska dikten Deors klagan (*Mæringa burg)*, ock är formellt identiskt med

1 Denna stam bör förbindas med fht. *Mimilo*, *Mimunc* ock möjligen med langobard. *Mimulf*, hvilket Bruckner Spr. d. langobard. s. 286 ställer till isl. *Mimir*.

Rökstenens bekanta *mæringa* (gen. plur.), got. *(*Wala)mê-riggos* (= lat. *Valameriaci*), hvarom se Bugge Ant. tidskr. V. 1:47, Heinzel Ostgot. heldensage s. 13. Det af Förstem. 1_2: 1103 anförda fty. personn. *Maring* kan ha kort vokal; jfr *Mering* ibid. En diminutivbildning af samma stam, urnord. *Mārila* (= got. *Mêrila*), föreligger enl. Bugges[1] numera äfven af Noreen[2] accepterade läsning i Etelhemsspännets *mrla*.

Grundordet i detta ags. ock got. patronymicum är fsv. *mær* 'fräjdad, berömd', hvars etymologiska motsvarighet som bekant ingår som första ock senare led i många germanska ock utomgermanska egennamn såsom gall. *Merovecus* (= fht. *Merwig*), fsv. *Ingemar* (= *Inguiomerus* Tacitus), slav. *Vladimĕrŭ* o. s. v.[3] Naturligtvis behöfver i vårt svenska patronymicum ej ett personnamn **Mær* eller **Mære* ingå: det kan på grund af hvad ofvan (s. 98) sagts äfven härledas från ett personnamn, som varit sammansatt med detta ord, ock sålunda mycket väl motsvara ett utomnordiskt släktnamn af samma art som t. ex. *Merovingi*, hvilket afletts af det nämnda *Merovecus*, *Merwig*.

Namnet kan för öfrigt identifieras med fty. ortn. *Maringen*, *Meringa*, om hvilket se Förstem. 2:985, mnt. *Maringen* (1181), nu *Mehringen*[4], ags. *Meringas*[5]. Formerna på *Mer-* tyda emellertid på urgerm. kort *a*: om *Mæringe* hör tillsamman med dessa namn, kan det ej ytterst afledas af adj. *mær*. Lång vokal har däremot *Mâringo*, *de Mârengo*, nu *Marengo;* jfr Bruckner Spr. d. langob. s. 331.

En växelform på *-ling* ingår i fsv. *Mærlingæby* (SD 3: 505 fr. 1321) Lyhundra hd Uppl.; jfr urnord. *Mārila* ofvan, men äfven fty. personn. *Merling*, fty. ortn. *Marlingón*[6].

1 Se senast No. indskr. 1:148 f.

2 Aisl. gr.$_3$ s. 336.

3 Jfr t. ex. Osthoff PBB 13:431 f., Noreen Aschw. gr. § 121,1, Förstem. 1_2: 1099 f.

4 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 81 anser däremot *-ingen* här innehålla dat. pl. af *-eng*, *-ing* 'weide'.

5 Kemble 1:374.

6 Förstem. 1_2: 1102.

Emellertid bör med afseende på sv. *Märinge* äfven den möjligheten uppehållas, att det är bildat af det gamla germanska ordet *mar-* 'sjö o. d.', som bl. a. ingår i det vanliga svenska sjönamnet *Maren*. Märinge å Tosterön är beläget vid en vik af Mälaren. Jfr (?) fno. sjönamnet *Meringr*, om hvilket se förf. Sv. lm. XX. 1 under *Märlingen*.

Fsv. ***Mæsinge** l. ***Mesinge** l. ***Mæssinge.** (*Messinge* 1624[1]), nu *Mäsinge* Västra Karups sn, Bjäre hd Skå.; möjligen af ett släktnamn **Mæsinger* l. **Mesinger* l. **Mæssinger*. Namnet kan sammanhållas med langobard. *de Masingo*[2]. Om möjligen besläktade personnamn, därest stammen däremot vore *Mais-*, se Förstem. 1$_2$: 1121; jfr (?) nda. ortn. *Mesing*, hvars äldre former äro mig obekanta. På grund af den från 1624 uppvisade formen kan man äfven förbinda vårt ortnamn med ags. ortn. *Maessingas* (= *Mess-?*)[3].

Fsv. ***Mættinge** har väl varit namnet på *Mättinge* Västerljungs sn, Hölebo hd Sdml. Sannolikt ingår här ett släktnamn **Mættinger*, som innehåller den germanska personnamnsstammen *Maht-*, hvilken vi känna från en mängd fty. namn[4] såsom *Maht*, *Mahting*, *Mahtperht*, *Mahthild* (langob. *Matilda*). *Mættinge* identifierar jag alltså med fty. ortn. *Mechtingen*. Äfven andra möjligheter äro tänkbara. Dock får namnet ej sammanställas med fht. *Mettingen* (: fht. *Matto*, geminerad kortnamnsform till stammen *Maþ-;* se **Madhunge**).

Fsv. **Narunga** (*aff Naronggom* SD 5: 689 fr. 1347, *in Narungum* SD NS 2: 356 fr. 1411), nu *Norunga* sn, Gäsenes hd Vg.; sannolikt af ett fsv. släktnamn **Nārunger*, växelform till **Næringer*, **Nærlinger* (i *Næringe*, *Nærlinge*). Den personnamnsstam *Nār*, som här torde ingå, står väl i afljudsförhållande till stammen *Nōr-* i fht. personn. *Norinc*, *Nuoring*, nht. *Nöhring;* jfr ortnamnet *Noringesdorf* (se **Nørringe**).

---

1 Falkm. s. 251.
2 Bruckner Spr. d. langob. s. 331.
3 Kemble 1: 374.
4 Förstem. 1: 1082 f.

Fht. *Nōr-* förbindes af Much PBB 17: 73 m. fl. med fornir. *nár* 'man', gr. ἀνήρ o. s. v. Man kunde dock äfven tänka på den stam *nār-*, *nōr-* 'trång', som behandlas af Noreen Sv. etymol. s. 22 f.[1] ock förf. Sv. lm. xx. 1 under *Noren*. Ett med *Narunga* besläktat namn skulle då enl. Noreen uppträda i fsv. *Næric(h)ia*, egentl. benämning på Närkes invånare. Emellertid anser jag, hvad åtminstone Närkingarnas namn vidkommer, det betydligt sannolikare, att detta just bör sättas i förbindelse med de nämnda utomgermanska orden för 'man' ock sålunda betyda 'männen': stambenämningar af detta slag äro som bekant ytterst vanliga, då däremot betydelsen 'inträngd, hopklämd' af flera skäl synes mig osannolik. Af de hos Noreen anförda personnamnen af stammen *Nōr-* 'trång' bör nog äfven fht. *Nuoro* i *Nuorinberg* 'Nürnberg' strykas: detta namn utgår väl från ett (an dem) *nuorin berge*[2].

Fsv. **Nerdhrunga,** se **Nordhrunge.**

Fsv. **Nidhinge** (*i Nidinge* SD NS 1: 228 fr. 1403), nu *Nödinge* sn, Marks hd Vg.; synes vara felskrifning för *Nød(h)inge;* se d. o.

Fsv. **Nitlinge** (SD NS 2: 182 fr. 1409) Uppl., väl samma gård som å en karta från 1689[3] kallas *Nisslinge* Åsunda hd. Ordet kunde möjligen föras till det fht. personnamnet *Niz(z)o,* hvilket dock med Förstem. 1₂: 1158 kanske riktigare bör fattas som ett kortnamn till stammen i *Nidperht, Nidger* o. s. v.

Fsv. **Nordhrunge** (*in nerdrungum* SD 3: 589 fr. 1323 [för *nord-*], *Jn Nordrunge* SD 4: 243 fr. 1331), nu *Nolinge*, rätt ansenlig gård i Grödinge sn, Svartlösa hd Sdml. Här ingår ett släktnamn **Nordhrunger*, som väl snarast betyder 'norr ifrån kommande eller härstammande' ock sålunda ej afletts af något personnamn, utan till sitt ursprung hällre bör jämföras med t. ex. de germ. folkslagsnamnen *Tervingi* (: gr. δόρυ ∾ got. *triu*), *Greuthungi* (: isl. *grjót* o. s. v.); jfr under **Æm-**

1 Jfr emellertid härtill Brate Ark. 16: 173 noten.
2 Gebhardt Fränk. Kurier 1898, d. 13 o. 14 april.
3 Uppland I.

tunga. Man kunde i detta sammanhang äfven erinra om folkslagsnamnet Νερτερεανοί, som Much PBB 17: 79 ställer till ett germ. **nerþ(e)ra-* ∾ **nurþera-*, isl. *norðr*. Dock kan namnet äfven innehålla den vanliga germ. personnamnsstam (i t. ex. fty. *Northinc*), som omtalas af Förstem. 1_2: 1169 f., Bruckner Spr. d. langobard. s. 288, ock som bör sammanhållas med fgall. *Nertomârus*, *Êsunertus* o. s. v.: fgall. *nerto-* 'kraft'[1]. Man kunde i öfrigt jämföra eng. ortn. *Northington*, som tycks förutsätta ett ags. släktnamn *Norðingas*[2], hvartill en motsvarighet ingår i fsv. *Nord(h)ungaradh* (SD 3: 238 fr. o. 1316), nu *Nordingrå* Ångerm. Därest *Nordhrunge* vore att härleda från en dylik personnamnsstam, bör *r*-et bedömmas som i *Miældrunga* o. d.

Fsv. **Nudhrunge** (*i Nudrunge* SD NS 3: 121 fr. 1416) Fotskäls sn, Marks hd Vg.; någon så benämnd gård finnes numera icke inom socknen. Namnet innehåller ett släktnamn **Nudhrunger*, hvilket möjligen utgår från ett kortnamn till den under **Nødhinge** behandlade personnamnsstammen; jfr **Rudhse: Hröð-* (se **Rydhslinge**). I fråga om bildningen kunna **Kofrunge**, **Melrunge**, **Miældrunga**, **Valrunge** jämföras.

Fsv. ***Nylinge**, nu *Nylinge* S. Vi sn, Sevedes hd Klm.; af ett släktnamn **Nylinger*, som är bildat af en personnamnsstam **Nȳ-* (= sv. adj. *ny*, isl. *nýr*, got. *niujis*) eller kanske snarare af ett diminutiviskt **Nyle*, identiskt med det å Darumsbrakteaten Danm. uppträdande urnord. personnamnet *Niujil*[*a*][3], hvilket naturligtvis innehåller nämnda stam. Jfr dock äfven Næsbjærgsbrakteatens (Danm.) *Niuwila* ock fht. *Niwilo*[4].

Fsv. (fda.) **Næflinge** (*Næflingi* SRD 3: 424), nu *Näflinge* sn, V. Göinge hd Skå.; af ett släktnamn **Næflinger*, snarast bildat af den personnamnsstam, som ingår i första leden af fsv. gårdnamnet *Nawastadha* (SRP nr 1826 fr. 1363), nu

1 Jfr Kögel AfdA 18: 53. Rotbesläktade äro sannolikt de under **Narunga**, **Næringe**, **Nærlinge** anförda namnen.

2 Kemble 1: 338.

3 Litteraturhänvisningar hos Nor. Aisl. gr.$_3$ s. 336.

4 Anf. arb. s. 340.

Nafvesta Mogata sn Ög.; jfr (?) fno. personn. *Nafarr*[1] samt ä.-nsv. *Näf* (Lignell Dal) ock isl. *Nefsteinn*. Äfvenledes må erinras om det got. personn. *Nêfila*, som dock att dömma af nsv. *Nafvesta* ej gärna kan sammanhänga med den nämnda personnamnnstammen. Jfr fda. *Newlinghe* (1195, Madsen AfnO 1863, s. 274), nu *Nejlinge*.

Med hänsyn till isl. släktnamnet *Krákneflingar* af tillnamnet *Krákunef* (Landnámab. 1900, s. 168) kan man dock med fog äfven tänka på, att **Næflinger* innehåller ett tillnamn, däri ordet *næv* (= isl. *nef*) ingår. Om på analogt sätt uppkomna släktnamn se öfversikten.

Falkm. s. 76 afleder namnet felaktigt af *näbb* 'udde, landtunga' o. d.

Fsv. **Næglinge.**

1. *Näglinge* Angelstads sn, Sunnerbo hd Smål.

2. (*i N.* SD NS 3: 147 fr. 1416), nu *Näglinge* l. *Näglingeby* Nacka sn, Svartlösa hd Sdml.

Namnet innehåller ett släktnamn **Næglinger*, af samma stam som fsv. tillnamnet *Naghle* (SRP 3: 260), isl. *Nagli*[2], fty. *Nagal*[3].

Fsv. ***Nænninge** eller möjligen ***Næninge,** nu hemman i Rådmansö sn, Frötuna skeppsl. Uppl. Namnet innehåller snarast ett släktnamn **Nænninger*, bildat af personnamnsstammen i fsv. *Nanne* (SRP 3: 260), *Nan[n]olf* (SD NS 1: 11), fda. *Nanne*, som antingen är identiskt med langobard. *Nanno*[4], sannolikt ett 'lallord', eller bör sammanhållas med fty. (langobard.) *Nando*, *Nanding* o. s. v.[5], ags. *Nóđing* (af *Nanþ-*), *Nóđbeorht*, *-mund*, *-wulf* o. s. v.[6] (: germ. *nanþ-* i got. *-nanþjan*,

---

1 Rygh Personn. s. 184.

2 Se Rygh Personn. s. 185.

3 Förstem. 1_2: 1146, Socin Mhd. namenb. s. 220.

4 Jfr Bruckner Spr. d. langob. s. 287. Andra hithörande namn se Lübben ZfdA 10: 305.

5 Förstem. 1_2: 1148 f., Bruckner Spr. d. langob. s. 287.

6 Middendorff Aeng. flurn. s. 98.

isl. *nenna* 'våga' o. s. v.). Af det hithörande fht. *Nanzo* är det släktnamn aflett, som ingår i fht. ortn. *Nancingas*[1].

Om vi ha att utgå från ett **Næninger*, erinras om fsv. personnamnet *Nani*, som anföres SD 3: 17 (*Nanæ* dat.) ock uppträder i fsv. *Nanætunir* (SD 3: 249), nu *Nontuna* Danmarks sn Uppl. Dessa namn, liksom snarast äfven *Nanne* o. s. v. ofvan, äro "lallnamn" af samma art som de, hvilka ligga till grund för släktnamnen **Mæminger*, **Pæplinger*, **Thadhunger* ock **Tutlunger*; se **Mæminge** o. s. v. Naturligtvis kan denna förklaring mycket väl äfven gälla namnet *Nanne*, liksom sannolikt det isl. gudinnenamnet *Nanna* bör tolkas på detta sätt.

Fsv. ***Næringe,** nu *Näringe*, rätt ansenlig gård i Odensvi sn, S. Tjusts hd Smål.; af ett släktnamn *Næringer* (i *Petrus Næring* SD 4: 742), växelform till de i *Narunga* ock *Nærlinge* ingående **Narunger* ock **Nærlinger*.

Fsv. ***Nærlinge,** nu *Närlinge*, rätt ansenlig gård i Björklinge sn, Norunda hd Uppl.; af ett släktnamn **Nærlinger*, växelform till de i *Næringe* ock *Narunga* ingående **Næringer* ock **Narunger*.

Fsv. **Nødhinge.**

1. (1463[2]), nu *Nödinge* sn, Marks hd Vg.
2. *Nödinge*, by i Hajums sn, Marks hd Vg.

Namnet innehåller ett släktnamn **Nødhinger*, som är aflett af den särskilt å det tyska området mycket spridda germanska personnamnsstammen *Nauđ-*[3], fsax. *Nôđ-*, fht. *Nôt-*, langob. *Naut-*, *Nout-*; jfr fht. *Noto*, *Noting* (vanligt), *Notger (Notker)*, langobard. *Noutipertus* (af *Nauđi-*)[4] o. s. v. *Nødhinge* är sannolikt etymologiskt identiskt med fht. *Notingen*, som Förstem. 1_2: 1164 afleder af just det nämnda *Noto*.

Sådana namnformer som fht. *Nuoto*, fem. *Nuota*, *Nuata*, langobard. *Nôto*, *Nôtingus*[5] visa emellertid hän på en annan

1 Förstem. 1_2: 1149.
2 Styffe Un.$_2$ s. 118.
3 Jfr Förstem. 1_2: 1163. f.
4 Bruckner Spr. d. langob. s. 287.
5 Anf. arb. s. 94, Schatz ZfdA 43: 24.

germansk namnstam *Nōđ-*, hvilken naturligtvis äfven kan ligga till grund för släktnamnet **Nodhinger*.

Skrifningen *Nidinge* (SD NS 1: 228 fr. 1403) synes vara felaktig.

Fsv. **Nørringe** (*i N.* SD NS 2: 814 fr. 1414) Håbo hd Uppl.; enl. SD NS 2: 906 möjligen *Norrängen* i Håtuna sn; antagligen af ett släktnamn **Nøringer* = fht. *Nuoring* i fht. *Noringesdorf*[1]; dock vållar geminatan i fsv. *Nørringe* någon svårighet. Om emellertid vår tydning är riktig, innehölle detta patronymicum den personnamnsstam, som ingår i fda. *Nori*, isl. *Nóri*, fty. *Norbold* o. s. v.[2] Jfr **Narunga** ock (?) **Nordhrunge.**

Fsv. **Ornunga** m. m. (*aff Oronggum* SD 5: 689 fr. 1347; *Ornu[n]ga sokn* SD NS 1: 169 fr. 1402), nu *Ornunge* gård ock *Ornunga* sn, Gäsenes hd Vg. Den första formen synes vara felaktig för *Orn-*. Sannolikt ingår här ett släktnamn **Ornunger*, som kan innehålla sv. dial. *orne* 'galt' (bl. a. i Vg. = da. dial.[3]), men kanske snarare afletts af den personnamnsstam, som uppträder i fty. *Urnulf* ock det **Urno*, hvilket Förstem. 1_2: 1483 ansätter på grund af ortn. *Urnanstedi*. Om sjönamnet *Ornungen* (o. *Ornungesjön*), som bildats af detta gårdnamn, se Hellquist Sv. lm. xx. under d. o.

Fsv. **Plininge** (*in pliningi* SD 3: 266 fr. 1316, *i Plininghe* SD NS 2: 300 fr. 1410), nu *Plänninge*, by i Vaxala sn o. hd Uppl.; väl af ett släktnamn **Plininger*, af för öfrigt obekant (icke-nordiskt?) ursprung.

Nsv. **Plänninge,** se **Plininge.**

Fsv. ***Pæl(l)inge** (*Päling* 1540[4]), nu (stafvat) *Pellinge* Nyland Finl. Ortnamnet innehåller väl antingen släktnamnet *Pælinger* (Thucho Niclesson dictus *Pæling* Skå.[5]), hvilket sy-

1 Förstem. 1_2: 1168.
2 Om härledningen af denna stam se Kögel AfdA 18: 53.
3 Om ordet se Hellquist Etymol. bemerk. s. VIII.
4 Saxén Sv. lm. XI. 3: 90.
5 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11.

nes aflett af det personnamn *Pale*, som nämnes t. ex. SD NS 1:594 (*Pale Skrubbir* 1406)[1] ock kanske motsvarar det i ags. ortn. *Palingas* (Cod. dipl.) ingående patronymicum. Eller också är det bildat af ett släktnamn **Pællinger*, motsvarande det som ingår i eng. ortn. *Palling, Pallingham, Pallington*, på grund af hvilka Kemble 1: 388 uppkonstruerar ett ags. ortnamn *Peallingas*. Enl. Saxén Sv. lm. XI. 3: 68, 89 är namnet däremot ursprungligen finskt (fi. *Pellinki*). Jfr härtill art. **Lyminge** ock **Sæminge** samt se öfversikten, där åtskilliga svenska motsvarigheter till finländska namn på *-ing* ock *-inge* anföras.

Den ljudlagsenliga utvecklingen af fsv. *Pællinge* hade i finl. bort gifva *Pälling* > *Päling* (på grund af ultimabetoning)[2]; jfr *Päling* 1540. Den nyare formen *Pellinge* synes bero på analogi från riksspråksformer på *-inge*[2].

Fsv. **Pæplinge** (SRP nr 2758 fr. 1395), nu *Päpplinge*, by i Sya sn, Valkebo hd Ög.; af ett släktnamn **Pæplinger*, bildat af det personnamn, som ingår i fda. *Papi*[3] (Nielsen); jfr fsax. *Papo, Paping*, hvilka två senare namn åtskilliga gånger uppträda i västfaliska ortnamn[4]. Namnen äro egentligen barnord af samma art som *pappa* ock en mängd af Kretschmer Einl. in die gesch. d. gr. spr. s. 344 f. anförda grek. namn. Jfr fht. personnamnen *Pappo, Peppo, Pippi, Pop(p)o*, ags. personnamnen *Pipp, Pippa*, ty. familjenamnet *Pipping*[5], ags. släktnamnet *Poppingas*, hvilka torde ha en liknande upprinnelse.

Af analogt uppkomna släktnamn ha äfven ortn. *Mæmminge, Thadhunge, Tutlunge* bildats.

En med släktnamnet *Pæplinger* likartad bildning är fsv. *pæplinger* = sv. dial. *päppling* 'ung man som tänker blifva

1 Man kan här däremot icke tänka på fsv. *Pal*, isl. *Páll* 'Pål', ehuru detta namn mycket tidigt synes ha kommit till Norden. Jfr Rygh NG IV. 2:99, Personn. s. 194.

2 Jfr Saxén Sv. lm. XI. 3: 90.

3 Af utländsk börd är väl fsv. tillnamnet *Pape* (*Hinza Pape* SD NS 1: 78 fr. 1401).

4 Jellinghaus Westf. ortsn. s. v.

5 Middendorff Aeng. flurn. s. 102.

präst, studerande', hvilket afletts af fsv. *papi* 'klerk, andlig', lånat från lat. *papa*, som äfvenledes har sin grund i barnspråket.

Fsv. **Ramnunge** (SRP nr 374 fr. 1358; jfr för öfr. anf. arb. 3: 102), sedan *Ramninge*, nu *Bäckershof*, ansenlig gård i Ö. Vingåkers sn, Oppunda hd Sdml. Namnet innehåller ett släktnamn *Ramnunger*, som äfven uppträder i det å danska runstenar två gånger förekommande *(H)rafnunga-Tófi*, d. v. s. Tove af Ravnungarnas ätt[1]. Etymologiskt identiskt är runsv. personn. *hr(a)fnkR*[2] = fht. personn. *Hrammunc*. Ortnamnet öfverensstämmer alltså med fty. *Hramnunga*[3].

Af en växelform **Ræmninger* kommer ortn. *Ræmninge;* se för öfr. d. o. Jfr *Grantunge: Græntinge, Hambrunge: Hæmbringe, Kattunga: Kættinge* o. s. v.

Fsv. **Redhunga** (dat. *-um* SRP nr 515 fr. 1361), nu *Redinge*, by i Grebo sn, Bankekinds hd Ög. Namnet utgår sannolikt från ett släktnamn **Redhunger*, hvilket betecknar härstamning från en *Rēdhe* eller från en man, som burit ett med *Rēdh*-begynnande namn. *Rēdhe* ingår i fsv. *Redhabro* (SRP nr 2072), nu *Rebro* Tillbärga sn Vstml. Namn på broar äro ofta sammansatta med personnamn, såsom t. ex. fsv. *Kolsbro*, bron är uppkallad efter biskop Kol i Linköping[4], *Narvabro*, nu *Narebro* Skönbärga sn Ög.: *Narve* o. s. v. Personnamnet *Rēdhe* anser jag identiskt med fty. *Raido, Reito*, som äfven uppträder i ortnamn såsom *Reidenrode* o. a.[5]. Denna personnamnsstam ingår för öfrigt i fsv. *Redar, Redher* (SRP nr 591, 1364) = fno. *Reiðarr* < äldre *Hreiðarr* (Rygh Personn. s. 201), fsv. *Redulfwer* (SRP nr 455) = fno. *Reiðulfr* < äldre *Hreiðulfr* (Rygh Personn. s. 202), ock ur dylika bildningar har kortnamnet *Redhe* eliminerats. — I närheten af Redinge ligga gårdarna Billinge, Fillinge ock Kräplinge.

---

1. *rafnuka tufi* Bækkestenen (Wimmer Danske Runem. 2: 36) ock *rhafnukatufi* Læborgstenen (anf. arb. s. 49). Jfr Brate o. Bugge Runverser s. 267 f.
2. Lundgr. Personn. på *-ing* s. 5.
3. Förstem. 1_2: 871.
4. Lundgr. Sv. lm. x. 6: 152.
5. Förstem. 1_2: 876.

Nsv. **Refvinge,** se **Rifvinge.**

Fsv. **Revinge,** se **Rævinge.**

Fsv. **Riklinge** (SD NS 3: 65 fr. 1415) Sdml., möjligen för *Ryklinge* (se d. o.), i annat fall skulle man här ha att utgå från ett släktnamn **Riklinger*, af den personnamnsstam, som t. ex. ingår i urnord. *Rikiþir* (Aagedalsbrakteaten Norge[1]), fsv. *Rikviþer*, fno. *Ríkulfr*, fda. *Riki* (Nielsen), fsax. *Rîcbraht*, *Rîcolf*, fht. *Richilo*, *Richinc* (väl -*î*-) ock en mängd andra germanska namn, anförda af Heyne And. eigenn., Förstem. 1_2: 1256 f., Bruckner Spr. d. langob. s. 296 f. Ortnamnet vore identiskt med fht. *Richilinga* (väl -*î*-) samt att sammanhålla med ags. *Rîcingas*[2].

Fsv. **Risinge** (för 1, 2, 4, 6—9 saknas fsv. former).

1. (1619 enl. Hyltén-Cavallius 1 : 97), nu *Risinge*, by i Hemmesjö sn, Konga hd Smål.
2. nu *Risinge* Kristdala sn, Tunaläns hd Smål.
3. (1391[3]), nu *Risinge*, by i Mörbylånga sn Öland.
4. nu *Risinge* Kvillinge sn, Bråbo hd Ög.
5. (1422[4]), nu *Risinge* sn, Finspånga läns hd Ög.
6. nu *Risinge*, gård i Husby sn, V. Rekarnes hd Sdml., vid *Risingesjön*.
7. nu *Risinge*, gård i Ärila sn, Ö. Rekarnes hd Sdml.
8. nu *Risinge*, torp i Gryts sn, Daga hd Sdml.
9. nu *Risinge*, by i Hökhufvuds sn, Frösåkers sn Uppl.
10. (*Jn risingi* SD 2: 104 fr. 1291, s. 110 fr. s. å.), säkerligen i Olands hd Uppl.

Vissa af dessa namn innehålla antagligen ett släktnamn **Risinger* (eller **Risunger*[5]), formellt identiskt med fty. personn. *Rising* (nht. *Reising*)[6] ock aflett af stammen i personnamnen fda. *Risi* (Nielsen) ock fty. *Riso* (väl -*î*-); jfr ags.

1. Enl. Bugges läsning No. indskr. 1: 194.
2. Kemble 1: 374.
3. Styffe Un.₂ s. 215.
4. Anf. arb. s. 207.
5. Jfr gotl. ortn. *Risungs* Rute sn.
6. Förstem. 1_2: 1280.

Risingas* (-*i*-?), som Kemble 1:389 konstruerar på grund af eng. ortnamn; jfr **Rislinge.

Andra gårdar med namnet *Risinge* synas väl obetydliga för att kunna bära ett på detta sätt uppkommet namn. För dessa har man kanske snarast att utgå från det appellativum sv. ock no. *ris*, isl. *hrís*, hvilket uppträder i en hel mängd nordiska ortnamn. Mindre troligt är, att ett par af dessa uppkallats efter äldre namn å de vid gårdarna liggande sjöarna, af hvilka den i Kristdala sn af Crælius s. 129 (1774) benämnes *Risingen*, den vid nr 6 numera heter *Risingesjön*. Sjönamnet *Risingen* är i stället sekundärt i förhållande till gårdnamnet såsom *Aplungen (: Aplunga)*, *Yddingen* (: fsv. *Ydhinge*). Se härom med utförligare motivering Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Risingen*.

För att ej *Risinge* Kristdala sn innehåller ett släktnamn, kan den omständigheten tala, att i den på fastlandet belägna delen af Klm. län sådana gårdnamn, som bildats af släktnamn, äro ytterligt sällsynta: däremot förekomma sådana relativt ofta på Öland. I Vissefjärda sn Klm. finnes äfven ett *Risingen*.

Beträffande namnet *Risinge* bör äfven det misstänkta förhållandet påpekas, att det relativt väl ofta uppträder, för att man öfverallt skall våga antaga ursprung från ett släktnamn. Jfr de i detta hänseende jämförliga **Steninge** ock **Øringe.**

Fsv. ***Rislinge.**

1. (*Rijslinge* 1596[1]) Motala sn, Aska hd Ög.

2. (*rislinge* SD 2:562[2], *in rislingi* SD 3:155 fr. 1314),väl *Risslinge*, två gårdar i Balingsta sn, Hagunda hd Uppl.

Namnet innehåller ett släktnamn **Rislinger*, bildat af samma personnamnsstam som den under **Risinge** omtalade. Man kunde ju dock äfven här såsom i fråga om vissa af de gårdar, som bära namnet *Risinge*, tänka sig en afledning af sbst. *ris;* jfr särskilt skogsnamnet *Riislinger* (VGL IV. 11).

Under alla omständigheter ingår emellertid ett släktnamn i fsv. *Rislingaby* (SRP nr 1740), nu *Risslingby* Söderby-Karls sn Uppl.

---

1. Skr. utg. af Kyrkohist. fören. IV. 1:124.

2. Rättat med senare hand från det i diplomet (från år 1309) förekommande felaktiga *ryllingy*.

Fsv. **Rithninge, *Rytninge** (?) (*Jn rithningi* SD 5: 320 fr. 1344), nu (enl. SD) *Röttninge*, hvilket dock oftast synes heta *Rönninge*, rätt betydlig gård i Täby sn, Danderyds skeppsl. Uppl. Namnet bör kanske härledas ur ett **Rytninge* ock kunde då sammanställas med nsv. *Rottninge* Nykyrke sn, Jönåkers härad Sdml., hvilket möjligen utgår från ett fsv. *Rytninge* på samma sätt som det i samma härad belägna *Brottninge* i fsv. tid kallats *Brytnunge* (*-inge*). Men naturligtvis är denna kombination osäker. Kanske har man utan att taga hänsyn till den i SD Reg. angifna formen *Röttninge* att här se ett *Rydhninge;* jfr (nsv.) **Rönninge.**

Fsv. (fda.) ***Rivinge,** yngre **Revinge.**

1. (*Reffuinge*[1]), nu *Refvinge* sn, Halmstads hd Hall.; jfr gården *Räfvinge* i samma sn.

2. (*Rebinge* 1569[2]), nu *Refvinge* sn, Torna hd Skå.

Jag anser det sannolikast, att dessa s:nar i äldre fsv. (fda.) hetat *Rivinge*, som öfvergått till *Rēvinge* i enlighet med den af Kock Fsv. ljudl. s. 454 f. framställda regeln. Till grund ligger ett släktnamn **Rivinger*, bildat af personnamnet *Ræver*, fda. *Rew* (Nielsen). Om värkligen det under II omtalade *Rivlinge* innehåller ett härmed besläktat patronymicum[3], hvilket emellertid är ganska ovisst, förhåller sig *Rivinge* till detta som *Kvidhinge* till *Kvillinge* o. s. v. Jfr för öfr. ags. **Rifingas:* eng. *Rivington* (Kemble 1: 389) samt **Rævinge.**

Det skånska ortnamnet *Refvinge* föres af Falkm. s. 80 — säkerligen felaktigt — till sbst. *ref* 'skär'; han erinrar dock äfven om mansnamnet *Refr (Ræver).*

Nsv. **Rottninge** Sdml., se **Rithninge**.

Fsv. ***Rustnunge,** nu *Rustninge* (*Stora* o. *Bro-*) Nykyrke sn, Aska hd Ög.; väl af ett släktnamn **Rustnunger*, af ett per-

---

1 Styffe Un.₂ s. 84.

2 Falkm. s. 80.

3 Jfr det fda. personnamn *Rifla* (obl. kasus), som tyckes förekomma på Grenstensstenen, dock skrifvet med ett i uddljud mycket påfallande ᛦ (Wimmer Danske Runem. 2: 266 f.).

sonnamn **Ruste* = fty. *Rusto*;[1] jfr eng. ortn. *Rustington*, som enl. Kemble 1:389 förutsätter ett ags. ortnamn *Rustingas*. *N*-et i *-nunge* kan vara ett minne af den till grund liggande *n*-stammen.

Fsv. **Rydhslinge** (*Jn ryzlinge* SD 3:195 fr. 1315, *i Rydzlinge* SD NS 1:438 fr. 1405), nu *Rysslinge* Ö. Skrukeby sn, Åkerbo hd Ög.; af ett släktnamn **Rydhslinger*. Detta är snarast bildat af ett kortnamn **Rudhse*, hvilket (med i dylika bildningar vanlig förkortning af vokalen) hör till den vanliga germ. personnamnsstammen *Hrōþ-* (i urnord. *HroaltR* Vatn Norge o. s. v.); jfr under **Nudhrunge**. *S*-et har sannolikt — såsom synnerligen ofta afledningskonsonanten i dylika kortnamn — sitt ursprung från namn, hvilkas andra led började med *s*; jfr fht. *Hrotsinda*, *Hruodstein* o. a.

Däremot vågar jag ej förbinda namnet med fda. häradsnamnet *Rydynghe* (1460), då detta äfven har biformen *Rødhinge* (1407)[2] ock sålunda kanske utgår från släktnamnet *Rødhinger*.

Fsv. **Ryklinge** (*Ryklinge* 1450[3], *Røglinge* 1452[3]), nu *Rycklinge*, gård i Faringe sn, Närdinghundra hd Uppl., vid *Rycklingesjön* (l. *Rycklingen*). Namnet innehåller säkerligen ett släktnamn **Ryklinger*, en växelform till det **Rykinger*, som synes ingå i det af Kemble 1:389 anförda ortnamnet *Hrycingas*; jfr fsv. *Kvillinge*:*Kvidhinge*. Möjligt är dock äfven, att **Ryklinger* utgår från ett kortnamn **Rukle* = fty. *Rukelo Ruclo*, hvilket Stark Kosen. s. 91 tolkar som ett *Rudicilo* (med dubbel diminution). Mindre sannolikt är, att det till grund liggande släktnamnet bildats af den personnamnsstam germ. *requa-* (jfr got. *riqiz*, isl. *røkkr*), som behandlas af Kögel AfdA 18: 59, jfr Kauffmann PBB 18: 190. Sjön är uppkallad efter gården såsom *Aplungen*, *Drättingen*, *Turingen*, *Yddingen* af *Aplunga*, *Drättinge*, *Turinge*, *Yddinge*.

Om *Röcklinge* (Kils sn, Nora o. Lekebärgs bärgsl. Nke, ock by i Västerlöfsta sn, Fjärdhundra hd Uppl.) bör föras

1 Förstem. 1_2: 1286.
2 Styffe Un.$_2$ s. 19.
3 Styffe Un.$_2$ s. 289.

hit eller om det innehåller ett släktnamn **Røklinger*, växelform till det under **Røkinge** omtalade **Røkinger*, kan i saknad af äldre former ej afgöras. Man bör i detta sammanhang äfven erinra om den personnamnsstam *Rokl-*, som uppträder i fsv. *Roklistom* (<*-*stadhom*)[1], *Roklasta* (-*i*-), nu *Råckelsta* Angarns sn Uppl. ock Hälgesta sn Sdml.[2]

Fsv. **Ryllinge** existerar ej: det i SD 2:562 fr. 1309 förekommande *in ryllingy* är med en senare hand rättat till *rislinge*; se d. o.

Fsv. **Ryninge.**

1. (*Jn ryningi* SD 4: 242 fr. 1331), nu (Ö.) *Rynninge*, betydlig gård i St. Mällösa sn, Askers hd Nke.

2. (*Rynynghæ* SRP nr 2032 fr. 1384), nu *Rynninge*, by i Fällingsbro sn o. hd Vstml.

Af fsv. patron. *Ryninger*, som äfven anyändes som egentligt personnamn = fty. *Runing*, aflett af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Runvastus*, *Runstanus* o. s. v.[3] samt väl äfven runsv. kvinnonamnet *Runa (Rúna?)*[4]. Jfr förf. Sv. lm. xx. 1 under *Ryngen (Ryningen)*. En motsvarighet till vårt gårdnamn är ags. **Runingas*[5].

Hit höra kanske äfven: *Ryn(n)inge* Kölaby sn, Redvägs hd Vg., *Rynninge* Långbro sn, Örebro hd, ock Viby sn, Grimstens hd Nke.

Fsv. **Ryssinge** (*Jn ryssinghe* SD 4: 244 fr. 1331), nu *Ryssinge* Ludgo sn, Rönö hd Sdml.; af ett släktnamn **Ryssinger*, hvars ags. motsvarighet kan ingå i det eng. ortn. *Rossington*, på grund af hvilket Kemble 1: 389 ponerar ett ags. ortn. *Rossingas*. Jfr **Rydhsilnge.**

Nsv. **Räfninge,** se **Ræmninge.**

1 Kock Ark. f. nord. fil. 10: 335.
2 SRP nr 1757, 2642, 2813.
3 Se Lundgr. Personn. på -*ing* s. 5, Rygh Personn. s. 209.
4 Brate o. Bugge Runverser s. 335.
5 Kemble 1: 389.

Fsv. **Rællinge.**

1. (*Rellinge* SRP nr 318 fr. 1357, *Rællindhe* anf. arb. nr 2592 fr. 1391), nu *Rällinge* Lunda sn, Jönåkers hd Sdml.

2. (*jn rællinge* SD 4: 242 fr. 1331, *R.* SRP nr 1977, 1980 fr. 1383, nr 1993 fr. 1384, *Rellinge* SD 6: 50 fr. 1348, SRP nr 859, 3068 fr. 1369, 1400, *Redlinge* SRP nr 233 fr. 1355), nu *Rällinge*, by i Hälgarö sn, Åkers hd Sdml.

Säkerligen föreligger här i båda fallen samma namn. Det bör efter min mening ej sammanställas med det sv. sjönamnet *Rälln*, som jag behandlat i Sv. lm. xx . 1. Utan tvifvel är det i stället etymologiskt identiskt med det fht. ortnamnet *Ratolingun*, hvilket omtalas t. ex. hos Förstem. 1_2: 1207 ock som utgår från det fht. kortnamnet *Ratilo*. Detta är bildat af fht. personnamn på *râd-*[1], hvilka ha sin motsvarighet i fsv. personnamn sådana som *Ra(a)dh*, *Radgerd* (= fty. *Radgarda* o. s. v.) ock *Radhborg*, (= fty. *Radburg* o. s. v.), anförda t. ex. i SRP 3: 284, ock som innehålla sv. *råd* 'consilium'.

Fsv. **Ræmninge** (SRP nr 2477 fr. 1390), nu *Rämninge*, by i Hällestads sn, Finspånga läns hd Ög.; af ett släktnamn **Ræmninger* = runsv. personn. *rifnikr*[2] = isl. **Hrefningr*, fht. *Hrabaning*, som afletts af något af de många fsv. personnamnen på *Ram(n)*; jfr t. ex. *Rampner* (SRP 3: 287), isl. *Hrafn*. *Ræmninge* motsvaras af fht. ortn. *Ravininge*[3] ock ags. ortn. **Hræfningas*[4]. Ett bynamn *Räfninge*, som säkerligen har samma ursprung, finnes i Hästveda sn Skå[5]. Af en växelform *Ramnunger* utgår ortn. *Ramnunge*; se d. o.

Fsv. **Ræninge** (*á Ræningi* Yngl.- tal str. 39, sannolikt: [villa] *Renungi* [in insula Thoster] 1351[6]). Att *á Ræningi*, där enligt Ynglingatal konung Ingjald Illråda brände sig inne, betecknar den ofvan omtalade gården på Tosterön, Selebo hd Sdml., antages senast af G. Storm Ark. 15: 112; jfr Styffe Un.$_2$

1 Förstem. 1_2: 1203.
2 Se Brate o. Bugge Runverser s. 267.
3 Förstem. 1_2: 871.
4 Kemble 1: 389.
5 Jfr Falkm. s. 258.
6 Styffe Un.$_2$ s. 234 not 5.

s. 234 not 5, Wisén Carm. norr. 2: 238, där med tvekan en nominativ *Ræningr* ansättes. Gårdnamnet *Ræninge* utgår enligt min mening från ett släktnamn **Ræninger*, som är formellt identiskt med fht. personn. *Raning*[1], af den personnamnsstam, som uppträder i fsv. (runsv.) *Rani* (Rådene Vg.[2]), fty. *Rano, Ranila, Raning, Ranigunda* o. s. v., hvilka tyska namn enl. Förstem. 1_2: 1245 innehålla långt *a* ock möjligen etymologiskt sammanhänga med isl. *Rán*, namn på en af Ägirs döttrar[3]. Äfvenledes erinras om det *Raninga (ranga)*, som man läser å spjutspetsen från Müncheberg. Ortn. *Ræninge* är sålunda (så gott som) identiskt med fty. ortn. *Raningas*[4]. Till sin bildning är det väl en gammal *ia*-stam; se öfversikten.

Fsv. **Ræplinge** (SD 5: 620 fr. 1346), nu *Räpplinge* sn på Öland; af ett släktnamn **Ræplinger*, väl bildat af den personnamnsstam *Rapp-*, som synes ingå i norska ock skånska gårdnamn[5]. Denna sammanställes af Rygh ock Falkm. väl riktigt — åtminstone för norskans vidkommande — med isl. personnamnet *Hrappr*. Man kunde dock äfven tänka på stammen *Rap(p)-* i fht. personn. *Raffo, Rapho*[6], där intet *h* synes ha ingått.

Fsv. **Rævinge** (*In reuingum* SD 2: 698 fr. 1250—1300, *Ræwngæ, Rewngæ* SD 3: 13 fr. 1311) Sdml.; mig för öfrigt obekant. Möjligen ingår här ett släktnamn **Rævunger*, snarast en växelform till det under **Rivinge** omtalade *Rivinger*.

Nsv. **Röcklinge,** se **Ryklinge** (slutet).

---

1 Förstem. 1_2: 1245. Då suffixet *ing* synes hafva använts äfven vid bildning af egentliga personnamn, kan i liknande fall icke utan vidare fullständig öfverensstämmelse antagas. Oftast torde dock personnamnen på *-ing* vara gamla patronymica (se under **Aplunga**).

2. Liljegr. 1562, P. A. Säve i Ant. tidskr. 3: 125. Jfr ä.-nsv. *Rane* (Lignell Dal).

3. Jfr dock Kock ZfdA 40: 205, IF 10: 109 f.

4. Förstem. 1_2: 1245, 2: 1154.

5. Rygh Personn. s. 198, Falkm. s. 142.

6. Förstem. 1_2: 1220.

Fsv. **Rødhinge** (*in røthingi* SD 4: 470 fr. 1335[1]), nu *Rödinge* sn, Färs hd Skå.; af ett släktnamn **Rødhinger*, formellt identiskt med det af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 5 omtalade "egentliga personnamnet" *Rødhing*. Om de olika personnamnsstammar, af hvilka detta patronymicum kan vara aflett, se Lundgr. anf. st. Hör det till germ. *Hrōþ-* (i de modärna namnen *Robert, Rodrik, Rudolf* o. s. v.), är *Rødhinge* att sammanhålla med fty. ortn. *Hrodinga* (*-ô-*)[2]; jfr fty. personnamnet *Hrôding*. Om det däremot innehåller den germ. personnamnsstammen *Raud-*, är det (så gott som) identiskt med ags. *Readingas*[3]; jfr äfven fda. *Rödhinge* (härad, 1407), som 1460 kallas *Rydynghe*[4], samt se **Rönninge**.

Ett *Röinge* finnes i Snöstorps sn, Tönnersjö hd Hall., ock ett annat i Stoby sn, V. Göinge hd Skå. Det senare kallas dock år 1648 *Röe* enl. Falkm. s. 82. Icke häller *Rödinge* Harlösa sn, Frosta hd Skå., synes böra föras hit; se Falkm. anf. st.

Fsv. **Røkinge.**

1. (*in Røkinghæ* SD 6: 223 fr. 1350), nu *Röinge* Fulltofta sn, Frosta hd Skå.

2. (*in. . Rökinggi* SD 2: 181 fr. 1294[5], *Røkinge* SD 4: 494 fr. 1336), nu *Rökinge*, by på Visingsö Smål.

3. (SRP nr 1807 fr. 1356), nu *Rökinge*, gård i Vreta klosters sn, Gullbärgs hd Ög.

Namnet innehåller ett patronymicum **Røkinger*, som snarast motsvarar det af Förstem. 1_2: 881 anförda fht. personnamnet *Ruohhing* ock väl utgår från stammen i det personnamn, som uppträder i fsv. gårdnamnet *Rokstadha* (SD NS 1: 307, 438), nu *Rogestad* Ö. Hargs sn Ög.; jfr äfven fda. *Rokar*[6].

---

1. Yngre former, af hvilka *Rykinge* 1398 väl måste betraktas som skrif- eller läsfel, se Falkm. s. 82.
2. Förstem. 1_2: 886.
3. Kemble 1: 374.
4. Styffe Un. 2 s. 19. Jfr **Rydhslinge** slutet.
5. Med detta namn kan knappast något annat än *Rökinge* på Visingsö åsyftas. Den i diplomet omtalade Vartofta skog var tydligen belägen i Vartofta hd, hvilket gränsar till Vättern.
6. Nielsen s. 77.

Rokinge synes för öfrigt hafva en motsvarighet i ags. *Rocingas (-ô-?)*[1].

Emellertid kan släktnamnet *Røkinger* äfven innehålla den stam *Hrauk-*, som ingår i langob. *Raucipertus*[2], fht. *Hroucholf*.

Om nsv. *Röcklinge* se **Ryklinge** (slutet).

Fsv. **Rølinge** (SRP nr 375 fr. 1358), nu *Rullingen* Strängnäs sn, Åkers hd Sdml.; säkerligen af ett släktnamn **Rølinger*, som snarast bör sammanställas med det fty. *Roling*, som Förstem. I$_2$: 1281 konstruerar på grund af ortn. *Rolinghusen*. Eller bör kanske ordet föras till fht. personn. *Rowilo*[3]? Möjligen föreligger här dock en kortnamnsform på *-l* till personnamnen på *Hrōþ-;* jfr **Rydhslinge.**

Nsv. **Rönninge** är namnet på flera byar ock gårdar: 1. hemman i Ronneby sn, Medelstads hd Blek.; 2. by i Nöttja sn, Sunnerbo hd Smål.; 3. hemman i S. Ljunga sn, samma hd; 4. stor egendom i Salems sn, Svartlösa hd Sdml.; 5. rätt betydlig gård i Täby sn, Danderyds skeppsl. Uppl. (se **Rithninge**); 6. Kils sn, Glanshammars hd Nke. Namnet är mångtydigt: det kan utgå från ett fsv. **Ryninge* (se d. o.), **Rydhninge* (se **Rydhslinge**) eller **Rø(dh)ninge*[4] (se **Rødhinge**) m. fl. former. På ett släktnamn tyder i alla händelser äfven *Rönningaryd* Hjortsbärga sn Smål. De många namnen *Rönningen* (fsv. **Rydhninger*) betyda däremot 'röjningen'. Se närmare Hellquist Sv. lm. XX. 1 under *Rönningen.*

Nsv. **Röttninge,** se **Rithninge.**

Fsv. ***Salunge.**

1. *Salinge,* gård i Stigtomta sn, Jönåkers hd Sdml.
2. *Salinge* Österunda sn, Torstuna hd Uppl.

---

1 Cod. dipl., Kemble 1: 374.

2 Bruckner Spr. d. langob. s. 105.

3 Förstem. I$_2$: 1283.

4 Jfr till denna form, som kan innehålla ett mansnamn *Rodhe,* Bugge Norges indskr. 1: 417, där ett urnord. *rauninga* afhandlas.

Namnet innehåller ett släktnamn **Salunger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i urnord. *SaligastiR* (Bärga Sv.)[1], ä.-nsv. *Sale* (Lignell Dal), fda., isl. *Sali* (Nielsen), fht. *Seliperht*, *Salucho*, langobard. *Salo* o. s. v., ags. *Selefrid* o. s. v.[2] Det är för öfrigt att sammanhålla med fda. *Saling hæret*[3], eng. *Saling* Essex[4] samt mlt. *Salingen* (1359)[5].

Fsv. **Sarunge** (*de sarunge* SD 3: 97 fr. o. 1312), nu *Saringe*, by i Tuna sn, Olands hd Uppl.; af ett släktnamn **Sarunger*, bildat af den personnamnsstam *Sar-*, som från fda. uppvisas af Nielsen s. 80 ock ingår i fsax. *Sarulo* (Heyne And. eigenn.), fht. *Sarus*, *Saralo*[6]; jfr fty. personn. *Saring*, *Sarunc*[7], langobard *Sarengo*[8], fty. ortn. *Saraingas*[6] ock det af Kemble 1: 390 ponerade ags. *Seringas*, där man dock kanske snarare har att ansätta det som alternativ uppställda *Scearingas*.

Fsv. **Seglinge.**

1. (*Jn seglingi* SD 2: 110 fr. 1291), nu *Seglinge*, ansenlig gård i Almunge sn, Närdinghundra hd Uppl.

2. *Seglinge* Åland Finl.

Om dessa namn, såsom väl sannolikt är, utgå från ett patronymicum **Seglinger*, torde detta innehålla samma pernamnsstam som de af Förstem. 1_2: 1290, 1311 från Codex Laureshamensis anförda namnen *Saigil* ock *Seiga*. Ortnamnsformens ålder tillåter knappast en härledning från den vanliga personnamnsstammen *Sig-* (jfr **Sikkinge**).

Hit hör däremot ej nsv. *Seglingebo* Ramnäs sn Vstml., hvilket i fsv. tid hette *Sigloghabodha* (SD NS 1: 12).

Fsv. ***Sikkinge,** nu *Sickinge*, by i Ljungby sn, Sunnerbo hd Smål.; af ett släktnamn **Sikkinger*, bildat af ett kortnamn

1 Bugge Tidsskr. f. Phil. o. Pæd. 7: 244 f., 313 f.
2 Jfr Förstem. 1_2: 1292 f., Bruckner Spr. d. langob. s. 302.
3 Styffe Un.$_2$ s. 25.
4 Kemble 1: 389.
5 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80.
6 Förstem. 1_2: 1299 f.
7 Anf. arb. s. 1300.
8 Bruckner Spr. d. langob. s 302.

Sikke (= fsax., fris. *Sicco*[1], fht. *Siccho*[2]) till personnamnsstammen *Sig-* i *Sigurd* o. s. v. En växelform **Siklinger* ingår i gotl. ortn. *Sicklings* Klinte sn. Det senare släktnamnet är identiskt med det i isl. förekommande ordet *siklingr* 'furste'; se min uppsats i Nordisk Tidsskrift for Filologi 3 R XII, där äfven kortnamnet **Sikke* närmare behandlas.

Ett diminutivum *Sikle* ser jag äfven i ortn. *Sikla* Nacka sn Sdml. Se för öfrigt **Syklinge**, som kanske i stället i fsv. tid hetat *Siklinge*.

Nht. *Sikkingen* kan ej direkt förbindas med vårt namn; det utgår från ett äldre *Sickincheim* (Taylor Words and places s. 159, O. Heilig Literaturbl. 1901, s. 280 f.) samt hör till fht *Sicco* < *Sigg-*, alltså utan den "skärpning" af slutkonsonanten, som uppträder i det nordiska kortnamnet *Sikke*.

Fsv. **Silinge** (SRP nr 3039 fr. 1399), nu *Silinge*, gård i Flens sn, Villåttinge hd Sdml., vid sjön *Silingen*. Frågan huruvida sjö- eller gårdnamnet här är det primära, diskuterar förf. Sv. lm. xx. 1 under *Silingen*. Jag lutar snarast åt den senare uppfattningen ock jämför det fty. personnamnet *Silung*[3]. Äfven erinra som det germ. folkslagsnamnet *Silingi* m. pl., Σιλίγγαι, germ. **Silingôs*, om hvilket för öfrigt Wrede Spr. d. wandal. s. 44 f., Erdmann Angeln s. 100[4].

Sjönamnet *Silingen* har sålunda bildats af gårdnamnet som t. ex. *Turingen* af *Turinge*, *Yddingen* af *Yddinge*.

Nsv. **Simlinge,** se **Symblinge**.

Nsv. **Singö,** se **Sylnge**.

Fsv. **Siringe** (*Siringi* 1250[5]), nu *Siringe*, by i Skärstads sn, Vista hd Smål.; af ett släktnamn **Siringer*, bildat af den fty.

1 Heyne And. eigenn., Stark Kosen. s. 20.

2 Förstem. 1_2: 1317 f. Det å fht. botten uppträdande *Sicco* (urkund från Salzburg) innehåller däremot geminerat *g*; jfr Schatz ZfdA 43: 30.

3 Förstem. 1_2: 1336.

4 Skulle emellertid detta namn betyda 'de förbundna, de förenade', vill man snarast hålla gårdnamnet fjärran. De svenska gårdnamnen på *-inge* utgå ju — som synes — i allmänhet från personnamn. Jfr öfversikten nedan

5 Wieselgren 3: 404.

stam, som ligger till grund för de fty. personnamnen *Sirio*, *Sirigo*, *Sirelus* o. s. v. Ett *Siring* ingår i fty. *Siringhem*. Med sv. *Siringe* för ögonen synes det frågetecken, med hvilket Förstem. 12: 1345 försett detta namn, öfverflödigt. Stammen *Sir-* har sannolikt i mycket gammal tid uppstått ur kortnamnsformer af sådana namn som **Siȝirîkaz* (*Sigerîch*), jfr fris. *Siric* (Lübben ZfdA 10: 303).

Fsv. ***Sitringe,** nu *Sittringe* Tillbärga sn, Siende hd Vstml.; af ett släktnamn **Sitringer*, hvilket möjligen innehåller samma personnamnsstam *Sit-*, som synes uppträda i de af Förstem. 12: 1315 anförda namnen *Sizo*, *Sizzo*. I vissa andra där behandlade namn ingår också en stam *Sit-*, men åtminstone i några fall synes denna förutsätta ett germ. *Siđ-*. Till en sådan stam torde för öfrigt *Sitr-* vara ett kortnamn på *-r*. Beträffande *r*-et se t. ex. **Miældrunga** ock nedan i öfversikten.

Kanske äger dock sammanhang rum med det eng. ortn. *Settrington*, på grund af hvilket Kemble 1: 390 konstruerar ett ags. **Setringas*.

Fsv. (fda.) ***Skallunge,** nu *Skallinge*, hemman i Breareds sn, Tönnersjö hd Hall.; väl af ett släktnamn **Skallunger*, möjligen bildat af den stam, som ingår i fsv. o. fda. tillnamnet *Skalle* eller i ags. ortn. *Scealdan ford*[1]. Jfr **Skællinge**.

Ett gårdnamn *Skallinge* upptages äfven af GS från Björkviks sn, Jönåkers hd Sdml.

Fsv. **Skanunga** (*in skanumgum* SD 2: 698 fr. 1250—1300), nu *Skåninge*, by i Fogdö sn, Åkers hd Sdml.; af ett släktnamn **Skanunger*, formellt identiskt med det *Skanunger*, som ingår i *Skanungs hæraþ*. I detta senare namn kan jag icke med Lundgr. Personn. på *-ing* s. 15 se det bekanta folkslagsnamnet *Skanunger;* jfr *Lysings*, *Mimings* hæradh, där säkerligen släktnamn eller till personnamn förvandlade släktnamn ingå (se under **Lysinge**). Samma ord återfinna vi för öfrigt i gotl. ortn. *Skånings*. Fsv. *Skānunger* (jfr *-å-* i det nsv. namnet) kan vara en växelform till **Skæninger* (*i Skæninge* nedan), där dock stamvokalen äfven kunde tänkas vara kort (jfr fsax. *Sceningi*).

1 Searle OA s. 410; jfr dock Middendorff Aeng. flurn. s. 111.

Ä.-da. **Skeylinge,** se **Skæklinge.**

Fsv. **Skedhunge** l. **Skedhinge.**

1. (*-ee-* SD 4: 423 fr. 1335), nu *Skedinge,* två gårdar på Tosterön i Strängnäs sn Sdml.

2. *Skeinge,* rätt betydlig gård i Verums sn, V. Göinge hd Skå.

Möjligen föreligger här ett släktnamn**Skedhunger* l.**Skedhinger.* Beträffande *Skeinge* bör äfven den möjligheten hållas öppen, att här ett sjönamn kan ligga till grund. Gården är belägen vid en sjö, *Skeingesjön,* som i äldre tider kan ha hetat **Skedhunger* l. dyl. Sjön utgör f. n. gräns mellan tvänne socknar, ock dess namn kan mycket väl i forntiden haft betydelse af gräns l. dyl.; jfr got. *skaidan* 'skilja' o. s. v. Om liknande sjönamnsbildningar se Hellquist Sv. lm. xx. 1. Jfr afd. II.

Fsv., nsv. **Skillinge.**

1. (*i Skiillinge* SD NS 3: 65 fr. 1415), nu *Skillinge* Torpa (Kung Karls) sn, Åkerbo hd Vstml.

2. (*in skylinge* SD 5: 529 fr. 1346, *i Skillinge* SD NS 3: 508 fr. 1419), säkerligen *Skillinge,* hemman i Litslena sn, Trögds hd Uppl.

Intet af dessa namn utgår emellertid från ett ä.-fsv. *Skillinge. Skillinge* 1 kallas i SRP nr 480 fr. 1360 *Skællinge* ock bör med stor sannolikhet identifieras med det nedan omtalade *Skælinge;* se d. o. För *Skillinge* 2 är den faktiskt älst uppvisade formen *Skylinge,* se d. o.

Äfven flera andra byar ock gårdar bära i nsv. namnet *Skillinge:* en by i Nättraby sn, Medelstads hd Blek., Hoby sn, Ingelstads hd Skå. Om *Skillinge* i Munka-Ljungby sn Skå. se **Skøflinge.** *Skillinge* i Sånga sn Uppl. har i fsv. tid hetat *Skioldunge, Skillinge* i Sollentuna däremot *Skædhlinge;* se dessa ord. Utan fsv. former kan man sålunda intet afgöra om detta namn.

Skulle emellertid ett ursprungligt fsv. *Skillinge* finnas, vore det där ingående släktnamnet *Skillinger* säkerligen identiskt med det icke ovanliga ags. personn. *Scilling.* I eng. ortnamn ingår ofta ett *Skilling-,* som kan gå tillbaka på ett ags. *Scillingas.* Kemble 1: 390 ansätter dock här ett *Scyllingas.*

Men ett *Skillinge* kan äfven rätt tidigt ha uppstått ur ett **Skildinge*. I så fall ingår här en växelform till *Skioldunge* (se d. o.), alltså ett **Skildinger* jämte *Skioldunger;* jfr fht. personn. *Sciltung*[1].

Fsv. **Skioldunge.**

1. (*i Skiollinghe* SD NS 2: 706 fr. 1413), nu *Skyllinge* Gårdeby sn, Skärkinds hd Ög.

2. (*De Skioldunge* SD 3: 152 fr. o. 1314, *Skiollinghe* 1404, *Sköllinge* 1400[2], felaktigt *sciolungi* SD 4: 105 fr. 1329), nu *Sköldinge* l. *Skyllinge* sn o. by, Oppunda hd Sdml.

3. (*i Skiollunge* SD NS 2: 819 fr. 1414), synes ha varit beläget i V. Rekarnas hd Sdml. (se SD NS 2 Reg.), men kan väl äfven syfta på föreg.

4. (*in skiollunge* SD 2: 637 fr. 1310), nu *Skillinge*, hemman i Sånga sn, Färentuna hd Uppl.

Namnet innehåller ett släktnamn **Skioldunger*, äfven ingående i fsv. *Skioldungstadh* (SD 4: 93 fr. 1329), nu *Skällingstad* Ö. Stenby sn Ög., samt bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Skieldolphus*, isl. *Skjǫldolfr*, *Skjaldbjǫrn*[3], fno. *Skjǫldr*[4]; jfr fht. *Sciltung*. Ett motsvarande ags. ortnamn är *Scyldingas*, som Kemble 1: 390 — säkerligen riktigt — ansätter på grund af eng. ortn. *Skelding* (York). Jfr **Skillinge.**

Emellertid är äfven den möjligheten väl värd att tagas i öfvervägande, om ej det här ingående släktnamnet helt enkelt lånats från sagans fräjdade *Sköldungar*, den bekanta danska konungaätten (isl. *Skjǫldungar*, ags. *Scyldingas*, *Scildungas*, i Beow. ofta använt om danerna i allmänhet). I detta namn kan man svårligen se ett ursprungligt patronymicum: i likhet med Noreen Upps.-stud. s. 223 ock senast Olrik Danmarks heltedigtning s. 272 f. anser jag ordet vara en afledning af sbst. *sköld* ock betyda 'sköldmän'; kunganamnet *Skiold(us)* är en senare bildning. Sköldunganamnet bör sålunda till sin

1 Förstem. 1_2: 1307
2 Styffe $Un._2$ s. 225.
3 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 15.
4 Rygh Personn. s. 223.

upprinnelse skiljas från t. ex. isl. *buðlungar*[1], ags. *wulfingas*, *hócingas*[2], där rena patronymica ingå, hvilka senare kommit att användas i vidsträcktare betydelse. Om möjligheten af att man sålunda genom lån af från hjältesagan berömda namn sökt sprida glans öfver sin släkt se öfversikten samt jfr **Valsinge**, **Ynglinge**.

Fsv. **Skiplinge**.

1. (SRP nr 2212 fr. 1386), nu *Skepplinge* Lunda sn, Jönåkers hd Sdml.

2. (*Skipplinge* SRP nr 80 fr. 1352, *Skiptlinge* anf. arb. nr 900 fr. 1369, väl felaktigt, *Skypplinge* 1514[3]), nu *Skepplinge* Harakers sn, Norrbo hd Vstml.

Namnet innehåller väl ett släktnamn **Skiplinger*, af den personnamnsstam *Skip*-, som ingår i fsv. *Skipar*[4] (i fsv. sockennamnet *Skiparstatha*, nu *Skepperstad* Smål.). Däremot får man nog ej jämföra fht. *Scepheling* i ortnamnet *Scephelingesheim*?[5].

En växelform på *-ing* uppträder kanske i fda. *Skippinge hæret*[6].

Fsv. **Skiringe** (SRP nr 782 fr. 1367), nu *Skiringe*, ansenlig gård i L. Mellösa sn, Villåttinge hd Sdml. Af ett patronymicum **Skiringer*, af den personnamnsstam *Skir*-, som ingår i fda. **Skiri* (Nielsen), fht. *Sciri*, *Scirbald* o. s. v., ags. *Scíra*; jfr germ. folkslagsnamnet *Sciri*. En parallellbildning på *-ling* ingår i fty. ortnamnet *Skirilinga*[7]; jfr *Kvillinge*: *Kvidhinge* o. s. v.

Det finnes dock en annan, dock svagare möjlighet att förklara namnet. Då gården är belägen vid en sjö, Orhammarssjön, kunde man ju tänka sig, att denna en gång burit det i Sverige ytterst vanliga namnet *Skir(e)*, hvaraf

1 Jfr Hellquist NTfF 3 R XII.
2 Jfr Olrik anf. st.
3 Tuneld 2: 186 (1828).
4 Säkerligen af *Skip' har* 'skeppsherre'; jfr Skaldsk. 31.
5 Förstem. 1_2: 1308.
6 Formen enl. Styffe Un.$_2$ s. 37.
7 Förstem. 1_2: 1308.

Skiringe vore aflett som *Uttringe* af sjönamnet *Uttran*[1]. Emellertid bilda bland gårdnamn på *-inge* o. s. v. de, som innehålla gamla släktnamn, en så öfverväldigande majoritet, att man för dem icke utan bestämda skäl bör söka en annan härledning.

Fsv. **Skirvinge** (*Skirffuinge* SD NS 3: 174 fr. 1416), nu *Skärfvinge*, gård i Risinge sn, Finspånga läns hd Ög.; af ett släktnamn **Skirvinger*, hvilket afletts af stammen i det personnamn **Skirvir*, som ingår i fsv. *Skirwistum*[2] (*<*Skirvisstadhum*), nu *Skärfsta* Ö. Tälje sn Sdml. Jfr första leden i ags. personn. *Sceorfhild*, *Sceorfwine*[3].

Fsv. **Skiurtinge**, se **Skyrtinge**.

Nsv. **Skräflinge**, se **Skræplinge**.

Fsv. **Skrællinge** (*de Skrællinge* SD 6: 125 fr. 1349; *-e-* SRP nr 2476 fr. 1390), nu *Skrällinge* Fröslunda sn, Säminghundra hd Uppl. Sannolikt ingår här ett släktnamn **Skrællinger*, som afletts af ett till- eller öknamn (jfr **Skræplinge**). Jag erinrar om fht. *Scrato* (i ortn. *Scratinpach*); jfr mht. tillnamnet *Schrette*[4]; säkerligen som Förstem. gissar, att föra till fht. *scrato* 'spöke'; jfr med annan konsonantism sv. dial. *skratte* (ock *skrate*). Om öfvergången *tl* > *đl* se Noren Aschw. gr. § 290 anm. 2, om *đl* > *ll* anf. arb. § 285, 3.

Fsv. (fda.) **Skræplinge**.

1. (*in skræplingæ* SD 1: 449 fr. 1269[5]), nu *V.* ock *Ö. Skräflinge* sn, Oxie ock Husie h:der Skå.

2. (1360[6]), nu *Skräflinge* sn, Onsjö hd Skå.

Namnet innehåller ett släktnamn **Skræplinger*, aflett af det personnamn, som ingår i fsv. *Skrapstadh* (SRP), nu *Skrap stad* Vallsjö sn Smål. Sannolikt är detta namn identiskt med

1 Se Hellquist Sv lm. xx. 1 under *Uttran* ock *Skiren*.
2 SRP nr 561 fr. 1362.
3 Searle OA s. 410.
4 Förstem 1: 1309, Socin Mhd namenb. ss. 163, 439.
5 Öfriga former se Falkm. s. 213 f.
6 Styffe Un.2 s. 53. Öfriga former se Falkm. anf. st.

isl. *skrapr* 'pratmakare l. odåga' Fr.₂[1]; jfr afljudsformen (?) fno. *Skropi*, som en gång brukas som mansnamn[2]. Släktnamn, som tydligen afletts af till- eller öknamn, äro icke alltför sällsynta; se öfversikten nedan. *Skrapp* anföres i SD 4: 117 fr. 1329 som tillnamn på en man från Njudung ("Ricaldo dicto skrapp").

Felaktigt härledes — dock med tvekan — dessa namn af Falkm. s. 213 från växtnamnet *skräppa*. Nielsen s. 85 ser här däremot ett för öfrigt icke uppvisat mansnamn *Skrepi* ock jämför äfven fda. *Skrevelef*, nu *Skröbelev*.

Fsv. **Skutunge** (*de skutungi* SD 2: 304 fr. 1299, *Skutunge* SD 3: 147 fr. 1314, SD 4: 390 fr. 1334, *Skuttunge* 1396[3]), nu *Skuttunge* sn ock by, Bälinge hd Uppl. Ett *Skúta* förekommer som mansnamn på Island i 10 århundradet; samma personnamn ingår möjligen äfven i några no. gårdnamn[4]. Huru som hälst kan vårt namn sammanhållas med det fht. ortnamnet *Scuzingun*, nu *Schützingen*, anfört af Förstem. 2: 1249; jfr äfven ags. ortn. **Scytingas*[5]. Ett **Skutlunger* synes ingå i gotl. ortn. *Skuttlings* Lärbro sn ock en växelform **Skytlinger* i det vanliga eng. ortn. *Shitlington* (se **Skøtlinge**).

Nu må emellertid märkas, att i socknen finnes en å *Skutån*. Under sådana omständigheter synes mig rimligast att förklara namnet *Skutunge* som aflett af ett fsv. älfnamn *Skut* eller *Skuta;* jfr under afd. II.2a *Læstrunge* till sjönamnet *Lästern*, *Skæninge* till det forna namnet på *Skenån*, fht. *Bodungen* till älfnamnet *Bode*, *Madelungen* till älfnamnet *Madel* m. fl., m. fl. Ett älfnamn *Skut* är från medeltiden äfven uppvisat från Hall.; se förf. Sv. lm. xx. under *Skut*.

I detta sammanhang må nämnas, att jag alls icke anser det osannolikt, att det i Ynglingatal förekommande *á beđe skúto* värkligen, såsom Säve gissat, åsyftar Skutån i *Skutunge*. I samma dikt anförda uppländska ortnamn ha sammanställts af Storm. Ark. 15: 112. I alla händelser förfaller Noreens an-

1 Öfriga släktingar se v. Friesen Germ. mediagem. s. 80.

2 Rygh Personn s. 226.

3 Styffe Un.₂ s. 288.

4 Rygh Personn. s. 227.

5 Kemble 1: 390.

märkning i Upps.-stud. s. 209 mot den af Säve ponerade fsv. formen *Skutunge:* så just har nämligen, som ofvan synes, socknen i äldre fsv. tid hetat.

Fsv. **Skvætinge** (*Skwæt-* SD NS 2: 649 fr. 1413), enl. SD Reg. nu *Skuttinge* Björkviks sn, Jönåkers hd Sdml. Någon gård med detta namn känner jag emellertid ej; intet dylikt upptages i Sv. postortlex. Med fsv. *Skvætinge* bör man möjligen förbinda nsv. *Skvällinge* Ö. Skrukeby sn, Göstrings hd Ög., om detta i fsv. tid hetat *Skvætlinge.* I öfrigt känner jag intet personnamn, som här kunde ligga till grund.

Fsv. **Skylinge** (se **Skillinge 2**). Då *Skylinge* är den älst kända formen, bör man kanske utgå från ett **Skylinger*, som väl är aflett af ett fsv. personnamn *Skūle* (= **Skuli** Torsätrastenen, Ryds sn, Bro hd Uppl.)[1], motsvarande isl. ock fno. *Skúle*; jfr ags. *Scula* (-*ú*-?), som dock åtminstone i vissa fall har danska anor.

Fsv. **Skyrtinge, Skørtinge** (*in skyrtingæ* SD 5: 97 fr. 1342, *Skyr-* SRP nr 799 fr. 1367, *Skior-* anf. arb. nr 1293 fr. 1377[2] o. s. v.), nu *Skörtinge*, rätt betydlig gård i Skärkinds sn o. hd Ög. Formerna *Skiurt-*, *Skiort-* bero på den brytning af kort *y* framför *r* + kons., som omtalas hos Noreen Aschw. gr. § 127,2 ock där citerad litteratur; jfr *skiurta*, sv. *skjorta*, af äldre *skyrta* ock se ofvan **Kyrtlinge** (nu *Kjortlinge*). Ordet innehåller ett släktnamn **Skyrtinger*, bildat af den stam, som ingår i fht. personn. *Scurz*[3], hvilket kan förklaras som identiskt med adj. *scurz* 'kort' (jfr fsv. *skorta* 'fattas') ock sammanställas med sådana kortnamn som gr. Μίκρος, Πάχης, eller också med Stark Kosen. s. 76 är en kortnamnsform till namn, som innehålla stammen *skūr-* i fsax. *skûr* 'kamp'.

Fsv. ***Skytinge** (?), **Skyttinge** (*in skyttingi* SD 4: 92 fr. 1329, [in villa] *scottænge* SD 4: 99 fr. 1329), nu *Skyttinge*, by i Tumbo sn, V.-Rekarnes hd Sdml. Man ville gärna iden-

1 Liljegr. 325, Brate o. Bugge Runv. s. 66.

2 Öfriga former se SRP å de i reg. anförda n:r.

3 Förstem. 1_2: 1311.

tifiera detta namn med fht. ortn. *Scuzingun*, ags. **Scytingas*, hvarom närmare under **Skutunge**, som då innehåller en växelform **Skutunger*. Men geminatan gör ett dylikt antagande rätt betänkligt. Kanske föreligger här en kortform **Skutte*. Å andra sidan kan på grund af den ofvan angifna formen *scottænge* afledningen ej betraktas som fullt säker: om sammansättningar med *-æng* (> *-ing*) se nedan afd. III.

Fsv. **Skædhlinge** (*in skædlinge* SD 5: 632 fr. 1347, *i Skællinge* SD NS 3: 323 fr. 1418), nu *Skillinge* Sollentuna sn o. hd Uppl.; af ett släktnamn **Skædhlinger*, af den stam, som ingår i t. ex. fht. personn. *Scato* (Salzburger verbrüderungsbuch[1]). Hit bör möjligen ock föras något eller några af de under **Skællinge** anförda namnen. *Skædhlinger* är en växelform på *-ling* till det ags. patronymicum *Sceadingas*, som tydligen ingår i eng. ortn. *Shadingfield*[2].

Fsv. ***Skæglinge** (*in skeglinge* SD 5: 632 fr. 1347) Uppl. Om härmed *Skäcklinge* Öfver-Grans sn Uppl. åsyftas (se nedan under **Skæklinge**), är *Skæglinge* snarast en felaktig form. Skulle så ej vara, erinras om det under **Skæklinge** omtalade skå. *Skeylinge* (1569), ock båda namnen kunna ytterst utgå från det fda. ock fno. personnamnet *Skaghi*.

Fsv. **Skæklinge**.

1. (SRP nr 223 fr. 1355), nu *Skäcklinge* Torshälla sn Sdml.

2. (SRP nr 1955 fr. 1383) Langathora (Långtora) sn Uppl.; namnet återfinnes numera ej i socknen, men en inom densamma belägen äng hör enl. SRP 3: 118 till *Skäcklinge* i Öfver-Grans sn, Håbo hd Uppl. (jfr **Skæglinge**).

3. *Skäcklinge*, by i Glanshammars sn o. hd Nke.

Namnet utgår från ett patronymicum **Skækklinger*. Detta är sannolikt aflett af ett personnamn motsvarande det fsv. *Skakul*, som uppträder i fsv. gårdsnamnet *Skakulstadha* (SRP nr 2853 fr. 1397), nu *Skackelsta* Törnevalla sn Ög. Ett tillnamn

1 Schatz Zfd A 43: 28.

2 Kemble (eng. uppl.) 1: 473.

Skǫkull bars af *Auđunn*, omnämnd i Landnámabók ock Laxdølasaga. Enl. Förstem. 1₂: 1303 spåras en personnamnsstam *Skak-* i flera tyska ortnamn.

Tydligen är detta släktnamn identiskt med det, som bildat det eng. ortnamnet *Skeckling* York, på grund af hvilket Kemble 1: 390 uppkonstruerar ett ags. *Sceaclingas*. Men det framljudande *sk-* tyder på nordiskt inflytande, hvarvid man kan tänka sig antingen att namnet har nordiskt ursprung eller skandinaviserats. Af samma art äro ortn. *Skeffling* ock *Skelding* likaledes från York.

Ett äldre *Skæklinge* kan också ligga till grund för skånska by- ock sockennamnet *Skeglinge* Frosta hd, år 1569 skrifvet *Skeylinge*[1]. Det föres af Falkm. s. 169 till da. personn. *Skagi* (= fno.[2]), hvilket också är möjligt (naturligtvis dock under förutsättning af ett släktnamn **Skæglinger* som förmedlande länk). Falkmans antagande vinner i styrka, om ett fsv. **Skæglinge* värkligen existerat; se d. o.

Fsv. **Skælinge** (*in skiælinghe* SD 3: 601 fr. 1323, *Skælinge* [prouento] SD NS 2: 655 fr. 1413), anfört som namn på ett till Västerås domkyrka testamenterat gods. Då den i diplomet omedelbart förut nämnda gården är belägen i Tumba sn Sdml., hvilken gränsar till Torpa sn, Åkerbo hd Vstml., är det sannolikt, att här föreligger en äldre form för det *Skællinge*, som anföres i SRP nr 480 fr. 1360, ock som enl. SD NS 3: 65 redan 1415 skrifves *Skiillinge*, nu *Skillinge* Torpa (Kung Karls) sn, Åkerbo hd Vstml.

Namnet synes vara aflett af ett släktnamn **Skælinger*, hvilket väl bör sammanhållas med det *Skælunger*, som ingår såsom första led i fsv. *Skælungstadhä* (*-dhum* SD NS 2: 825 fr. 1414), nu *Skällingstad* Tåby sn Ög. Ett motsvarande släktnamn bildar första leden i eng. ortn. *Scalingdam* York, på grund af hvilket Kemble 1: 389 uppkonstruerar ett ags. **Scealingas*. I fråga om *sk* i det engelska namnet jfr under **Skæklinge**.

1 Falkm. s. 169.

2 Se Rygh Personn. s. 218.

Fsv. (fda.) **Skællinge.**

1. (*Skellinge* Styffe Un.₂ s. 87 samt från år 1569[1], *Skälinga* General Landkort öfv. Vg. o. 1688), nu *Skällinge* sn, Himble hd Hall.

[2. (*i Skællinge* SD NS 2: 164 fr. 1409), nu *Skillinge*, gårdar i Sollentuna sn o. hd Uppl.

3. (*Skællinge* SRP nr 480 fr. 1360, *i Skiillinge* SD NS 3: 65 fr. 1415), nu *Skillinge* Torpa (Kung Karls) sn, Åkerbo hd Vstml.]

Af dessa ha 2 i äldre tid hetat *Skædhlinge*; se d. o.

Skællinge 3 kallas tidigare *Skiælinghe*; se under **Skælinge**.

Det är väl då sannolikast, att äfven *Skællinge* 1 i äldre fsv. tid haft en annan form. Man kunde ju annars tänka sig ett släktnamn **Skællinger*, växelform till det **Skallunger*, som ingår i *Skallunge*. Till grund låge närmast det personnamn **Skællir*, som uppträder i fsv. *Skellestum* (af **Skællisstadhum*) SRP nr 377 fr. 1358, nu *Skälsta* Håtuna sn Uppl.[2]

Men ortnamnet kan äfven utgå från ett **Skiældinger*, (analogisk) växelform till **Skioldunger*; se **Skioldunge** samt jfr **Skillinge** (som innehåller ett fsv. *Skillinge*, hvilket möjligen haft äldre *-ld-* i stammen). Äfven vissa skånska ortnamn, som nu lyda *Skillinge* (t. ex. i Ingelstad-Hoby), kunna utgå från samma eller liknande former (jfr Falkm. s. 88); dock är det troligast, att *Skillinge* i Munka-Ljungby i fda. tid kallats *Skoflinge* (se d. o.). Slutligen erinras om det ofvan anförda *Skædhlinge*, hvilket i nsv. kan uppträda som *Skällinge* eller *Skillinge*.

Fsv. **Skæninge.**

1. (SD 6: 90 fr. 1349), torp i Ög., utan tvifvel beläget i eller i närheten af Rystads ock Ö. Hargs s:nar; någon nsv. motsvarighet är mig icke bekant.

2. *Skänninge*, by i Djursdala sn, Sevedes hd Smål.

3. *Skänninge* Edsbro sn, Närdinghundra hd Uppl.

4. *Skeninge*, gård i Vätö sn o. skeppsl. Uppl.

---

1 Enl. Extract af 1569 Åhrs Lande Book bl. 88 b, från år 1728 (i Göteborgs domkapitels arkiv).

2 I åtskilliga andra namn, hvilkas första led är ett fsv. *Skællir*, ingår däremot ett fsv. sjönamn; se Hellquist Sv. lm. xx. under *Skællir*.

Namnet innehåller ett släktnamn **Skæninger*, hvilket kan vara identiskt med det, som ingår i fsax. ortn. *Sceningi* (Heyne And. eigenn.) ock eng. ortn. *Shenington*, på grund af hvilket Kemble 1:390 konstruerar ett ags. *Sceaningas*; jfr äfven nsv. *Skänningeholm* Fagerhults sn Skå. Skulle däremot stamvokalen vara lång, vore **Skæninger* en växelform till *Skānunger* (i *Skānunge* ofvan).

Fsv. stadsnamnet *Skæninge* Ög. är däremot aflett af ett älfnamn (se afd. II, 2).

Fsv. ***Skæptinge, *Skæftinge,** nu *Skäftinge* Jerfälla sn, Sollentuna hd Uppl.; af ett släktnamn **Skæptinger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Skafte* (jfr *Skaftathorp* nedan), fda. *Skafti* (Nielsen), isl. *Skapti*, fty. (langobard.) *Scapto*[1], ags. *Sceafthere*, *Sceaftlác* o. s. v.[2]; jfr langobard. personn. *Scaptulus*, hvilket är en af de många latiniserade formerna af gamla kortnamn på *-ilo*[3]. En växelform på *-ling* ingår i fsv. *Skeptlingaquærn* (SD 3:501 fr. 1321). Det är väl mycket sannolikt, att det till grund för detta patronymicum liggande personnamnet just ingår i namnet å det närbelägna *Skaftathorp* (SD 3:50 fr. 1312.)

Personnamnen innehålla fsv. *skapt* 'spjut' = fht. *scaft* ds.

Nsv. **Skärfvinge,** se **Skirvinge.**

Fsv. ***Skærlinge** (?), nu *Skärlinge*, rätt ansenlig gård i Sorunda sn, Sotholms hd Sdml.; möjligen af ett släktnamn **Skærlinger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fda. *Skar* (Nielsen), fty. *Scerilo* o. s. v.[4] En växelform *Skæringer* ingår i ortn. nsv. *Skäringby* Knutby sn Uppl., ags. *Scearingas*[5]; jfr fty. *Sceringesfelt*[4]. Dock kan man väl för nsv. *Skärlinge*

1 Förstem. 1_2: 1302 f., Bruckner Spr. d. langob. s. 306.

2 Searle OA s. 410.

3 Bruckner Spr. d. langob s. 15.

4 Förstem. 1_2: 1305. Ett hithörande namn är väl äfven *Skæriungh* (Laffrinzon) SD NS 1:47 fr. 1401; namnen *Skäriung Yliansson* ock *Johan Skäriungsson* anföras i Vadst. kl. jordeb. s. 37 från 1376. Jfr äfven ä.-nsv. personn. *Skiäringh* (Grubb 1675, Sv. lm. VI. 7: 32).

5 Kemble 1: 374.

äfven tänka på ett fsv. *Skælinge* (se d. o.) eller *Skærdhinge* (jfr ags. **Sceardingas*[1], fty. *Scardinga*[2]), hvilket senare innehölle ett släktnamn **Skærdhinger*, af det *Skardhe*, som t. ex. uppträder i fsv. *Skardhabro* (SD NS 3: 559), nu *Skålabro* Ljungarums sn Smål.

Fsv. **Skærpinge.**

1. (*Skerpinge* 1537, *Skiörpingh* 1538[3]), nu *Skörpinge*, gård i Höja sn, S. Åsbo hd Skå.

2. *Skärpinge*, gård i Mörrums sn, Listers hd Blek.

3. *Skärpinge*, gård i Ryssby sn, S. Möre hd Smål.

4. (SRP nr 1988 fr. 1383), nu *Skärpinge* Eds sn, N. Tjusts hd Smål.

5. (*Skærpinge* SD NS 2: 243 fr. 1410; *Skarpinge* SD NS 2: 700 fr. 1413), nu *Skärpinge* Drothems sn, Hammarkinds hd Ög.

6. *Skärpinge*, gård i Kimstads sn, Mämmings hd Ög.

7. *Skärpinge*, gård i Gillbärga sn, V.-Rekarnes hd Sdml.

Namnet kan innehålla ett släktnamn fsv. **Skærpinger*[4]. Personnamn, som i så fall äro besläktade, anföras af Förstem. I_2: 1305. Om däremot ett fsv. personnamn **Skarpe* ingår i de fsv. ortnamnen *Skarpa*, *Skarpatorp* är mycket ovisst; jfr nedan. En växelform **Skærplinger* inginge i ortn. *Skærplinge;* se d. o.

Nu uppträder emellertid namnet flera gånger i trakter, där annars *inge*-namn nästan eller alldeles saknas, såsom Listers hd Blek., N. Möre ock N. Tjust af Klm. län ock Hammarkinds hd Ög. Härtill kommer, att i Norge flera gånger ett gårdnamn *Skjerping*, *Skjerpingen* förekommer, som tydligen är aflett af adj. *skarpr* i betydelsen 'torr, ofruktbar (om jordmån)', se Rygh NG IV. 2: 261. Samma ord i samma betydelse ingår

1 Kemble 1: 390.

2 Förstem. I_2: 1305.

3 Falkm. s. 224.

4 Jfr *Päder Skierping* (:604) Smål. (Hyltén Cavallius 1: 101) ock sv. familjenamnet *Skerping* (prost i Vg. Lindskog 2: 81). Detta släktnamn kan ej sammanställas med det langobard. släktnamnet *Scerfing* (*Bônizo Scerfinga*, antagligen gen. plur. Bruckner § 99), hvars *f* utgår från germ. *p*. Här föreligger nämligen urgerm. *e*; jfr Bruckner Spr. d. langob. § 12.

sannolikt i fsv. *Skarpaker*, *Skarpabergha*, *Skarpasæby* (nu *Säby* i Dalby sn Uppl.) samt *Skarpatuna* (nu *Tuna* Österåkers sn Uppl.) Jag tager för afgjort, att vi bland de ofvan uppräknade *Skärpinge*-namnen ha att söka motsvarigheter till det norska namnet, ock man misstänker då snarast dem, som förefinnas inom de nyss nämnda områdena. Det kan i detta sammanhang förtjäna påpekas, att just flera af de *inge*-namn, där man har skäl att antaga härledning från vanliga appellativer, uppträda i ett jämförelsevis stort antal, så t. ex. *Bränninge*, *Drättinge*, *Risinge*, *Steninge*, *Öringe*.

För att dock ett patronymiskt *Skärpinge* äfven funnits talar i sin mån växelformen *Skærplinge*, hvilket af flera skäl snarast bör tolkas som innehållande ett släktnamn.

Fsv. **Skærplinge** (*de skærplingge* SD 3: 99 fr. o. 1312, *Skierp-*, *Skerp-* SRP nr 1260 fr. 1377 o. s. v.), nu *Skärplinge*, by i Ö. Löfsta sn, Olands hd Uppl.; af ett patronymicum **Skærplinger;* se för öfrigt **Skærpinge**. *Skærplinge: Skærpinge* = t. ex. *Kvillinge: Kvidhinge*.

Fsv. (fda.) **Skøflinge** har möjligen varit namnet på *Skillinge* i Munka-Ljungby sn, N. Åsbo hd Skå.; jfr *Scofflingerydh* (SD NS 3: 74 fr. 1415 samt Falkm. s. 88). Det till grund liggande släktnamnet bör kanske sammanhållas med det, som ingår i eng. ortn. *Skeffling* York, på grund af hvilket dock Kemble 1: 390 ansätter ett ags. *Sceaflingas*, eller det, hvaraf fty. ortn. *Schuffelinga*[1] bildats.

Fsv. **Skøtlinge** (*in villa s.* SD 5: 374 fr. 1347) Ärentuna sn, Norunda hd Uppl.; af ett släktnamn **Skotlinger*. Med tanke på sådana dock sällsynta fall af öfvergång från *y* > *ö* framför *t* som fsv. *skøtta* 'skytt' (dipl. 1350)[2] kunde man vilja härleda *Skøtlinge* ur ett äldre *Skytlinge* ock finge då en direkt motsvarighet till det ags. *Scytlingas*, som säkerligen med rätta konstrueras af Kemble 1: 390 på grund af eng. ortn. *Shitlington*. Jfr gotl. ortn. *Skuttlungs* (: **Skutlunger*, bildat som **Aklunger*

1 Förstem. 1_2: 1310.

2 Noreen Aschw. gr. § 116 anm. 1.

o. s. v.). Här skulle sålunda föreligga en växelform af vanligt slag till fsv. *Skutunge* (se d. o.).

Emellertid är denna tolkning på grund af *ö-et* i *Skotlinge* ganska osäker. Snarast utgår släktnamnet från en stam *Skot-* (med kort *o*), hvarigenom i alla händelser härledningen ytterst blir densamma, då *o*-et uppstått genom *a*-omljud af *u*.

Nsv. **Skörpinge,** se **Skærpinge.**

Fsv. (fno.) **Slandrunga** (*a Slandrongum* SD 4: 689 fr. 1339, *a slandrungum* SD 5: 745 fr. 1347), nu *Slandrom* Frösö sn Jämtl. Namnet ser ut att vara patronymiskt, men då jag icke känner någon stam, af hvilken det kan vara aflett, ock i dessa trakter ortnamn af detta slag äro svagt ock osäkert uppvisade, är det ej utan betänklighet, som det här upptages.

Fsv. **Slifringe** (*in s.* SD 5: 628 fr. 1347) Ög., säkerligen *Slefringe*, rätt betydlig gård i Åtvids sn, Bankekinds hd Ög.; af ett släktnamn **Slifringer*, hvilket jag förbinder med det, som ligger till grund för fty. ortn. *Sliwingen*[1]. Jfr t. ex. förhållandet mellan *Valunge* o. *Valrunge* samt se om dylika släktnamn på *-ring* utförligare öfversikten. Ett hithörande personnamn ingår väl i fty. ortn. *Sliwesheim*[1].

Fsv. **Slyninge** (SD NS 3: 511 fr. 1419) Skå. kan jag ej förklara annat än som felskrifning eller felläsning för *Slimninge* (se d. o. under afd. II).

Ä-nsv. (ä.-nda.) **Slöinge** (*Slöinge* 1569[2]), nu *Slöinge*, socken ock gårdar i Årstads hd Hall. Möjligen ingår här ett släktnamn **Sløđhinger*, bildat af den personnamnsstam, som uppträder i det å runstenar förekommande *Sloþi* (= *Slóđi*)[3].

Fsv. **Smedhinge** (*i Smedinge* SD NS 1: 617 fr. 1407), nu *Smedinge* Fjärås sn, Fjäre hd Hall.; för ä.-fsv. (fda.) **Smidh-*

1 Förstem. 1_2: 1349.

2 Enl. Extract af 1569 Åhrs Lande Book bl. 32 a, från år 1728 (i Göteborgs domkapitels arkiv).

3 Aspö sn, Selebo hd Sdml.; Blacksta sn, Oppunda hd Sdml.; *-u-* Åkers kyrka, Hagunda hd Uppl.; se Bugge o. Brate Runv. ss. 32, 33, 205, 320.

inge eller **Smidhunge*. Man har närmast att utgå från ett släktnamn **Smidhinger* l. **Smidhunger*[1]. Detta är väl bildat af fsv. personnamnet *Smidher*, hvilket förekommer å Gårdbystenen på Öland (ack. *smiþ*)[2] samt i SRP nr 268 (*Smidh Jonsson*), men för öfrigt i fsv., fda. ock isl. hufvudsakligen uppträder som tillnamn. Jfr vidare fty. personnamnen *Smido*, *Smidilo*, *Smidhart*, *Smidirat* samt ortn. *Smidilinchovun*[3].

Emellertid anser jag det minst lika troligt, att släktnamnet utgår från det naturligtvis med tillnamnet etymologiskt identiska appellativet *smidher* ock sålunda utmärker en släkt, som härstammade från en person med detta i forntiden högt ansedda yrke. I detta sammanhang må erinras om några ortnamn på *-by-*, som icke – såsom annars är vanligt — innehålla beteckningar för ställets naturbeskaffenhet (*Almby*, *Näsby*, *Stenby* o. s. v.), ej häller släktnamn på *-inge*, *-unge* (personnamn i singularis äro som bekant ganska sällsynta i de nordiska ortnamnen på *-by*), utan äro sammansatta med stånds- eller yrkesnamn i pluralis. Vanliga namn af detta slag äro *Smidh(i)aby*, *Karlaby* ock *Thiægh(h)naby*, det förra af *smidher*, de senare af *karl*, *thiægn* 'fri man'; jfr nsv. *Bondby*[4]. Att *Smidhiaby*, vårt vanliga *Smedby*, betyder en by, hvars grundläggare idkade smedyrket, är höjt öfver allt tvifvel. Nu kunde ju också tänkas att vårt *Smidhingar*, som ingår i *Smedinge*, icke betyder 'afkomlingar af en smed', utan 'smeden ock hans följe, familj l. dyl.' Att bildningarna på *-ing* stundom äfven haft en dylik betydelse, uppvisas nedan.

Fsv. **Snyttringe** (SRP nr 59 fr. 1352), nu *Snyttringe*, rätt betydlig gård i Allhälgona sn, Aska hd Ög., nära gårdarna Fållinge ock staden Skänninge. Namnet innehåller ett släktnamn **Snytringer*, som väl snarast utgår från ett personnamn **Snoter* eller **Snotre*, jfr isl. tillnamnet *Snotra*, af adj. isl. *snotr* 'förståndig, klok', got. *snutrs* ds. Jfr det bekanta namnet *Frodhe*, hvaraf det släktnamn bildats, som uppträder i *Frodhinge*.

1 Jfr *Andreas Smeding*, borgmästare i Reval (SD NS 3: 605 fr. 1420), hvars nationalitet jag dock ej kan bestämma.

2 Söderberg Ant. tidskr. IX.2: 10 f.

3 Förstem. 1_2: 1349 f.

4 Se närmare s. 154.

I detta sammanhang bör emellertid äfven erinras om det personnamn, som ingår såsom första led i fsv. *Snytarstad* (SD 2: 187 fr. 1295).

Ett fht. personnamn *Snozo*, som kunde höra hit, finna vi i fht. ortn. *Snozindorf*[1].

Fsv. ***Snærtinge**, nu *Snärtinge* Skarhults sn, Frosta hd Skå.; af ett släktnamn **Snærtinger*, efter min mening bildat af ett personnamn **Snarte*. Detta bör antingen föras till isl. personn. *Snǫrtr*, hvartill släktn. *Snertlingar* (Landnámab. 1900, s. 81). Eller föreligger här en afledning på *t* af stammen *snar-* i fsv. personn. *Snari* (Liljegr. ock ingående i fsv. *Snarathorp* Smål. SD NS 3: 506), ä.- nsv. *Snare* (Lignell Dal), fno. personn. *Snara* m.[2], fty. *Snarung, Snaracho*[3], samt väl också det fsv. *Snærir*, som ingår i fsv. ortn. *Snærisbotha*[4] ock är identiskt med fno. *Snerir, Snærir*[2], på samma sätt som **Væntinger* (i *Væntinge*) afletts af ett **Vante*: personnamnsstammen *Van-* (i t. ex. *Vanunga*) eller **Stærtinger* af ett **Starte-* (: *Star-*).

Samma namn förekommer på Själland, år 1181 skrifvet *Snerthinge* ock år 1198 *Snarthinghe;* se närmare Madsen AfnO 1863, s. 289.

Fsv. **Snævinge** (*Snewingis hwndhare* SD NS 2:430 fr. 1411), nu *Snäfringe* hd Vstml. Vanligen skrifves dock i fsv. tid *Snævingia hundare*. Man kan vara tveksam, om *Snævingis* är en yngre form, som beror på anslutning till de neutrala *ia*-stammarna, eller om den har gamla anor ock tillhör ett ortnamn, som bildats med suffixet *-ia* af ett släktnamn. I senare fallet har antagligen det släktnamn (nom.) *Snævinge*, som man på grund af formen *Snævingia-* bör ansätta, afletts af det redan färdigbildade ortnamnet *Snævinge* ock betyder då 'man från Snäfvinge'; ortnamnet *Snævinge* självt kunde då liksom de flästa andra liknande namn härledas från en *a*-stam **Snævinger*. För det sista alternativet talar i själfva värket, att de flästa öfriga pa-

1 Förstem. 1_2: 1352.
2 Rygh Personn. s. 229.
3 Förstem. 1_2: 1350.
4 Jfr SRP Reg.

tronymica på *-ian* snarast utgå just från ortnamn o. d.; jfr *T(h)øptingia-* (se **Toptunge**) ock *Øningia-* (se **Øninge**).

Om härledningen af stammen *Snæv-* se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 15.

Fsv. ***Solunge**, nu *Solinge*, betydlig gård i Romfartuna sn, Norrbo hd Vstml.; af ett släktnamn **Solunger*, bildat af den hos Förstem. 1_2: 1352 f. omtalade germ. personnamnsstammen *Sōl-*.

Fsv. ***Sotunge**, nu *Sotinge*, by i Västerhaninge sn, Sotholms hd Sdml., af ett släktnamn **Sotunger*, bildat af det fnord. personnamnet *Sōte*, om hvilket se Lundgr. Upps.-stud. s. 19. Samma namn ingår efter min mening äfven i namnet å den närbelägna gården *Sotholmen*, fsv. **Sotaholmber*, där enl. Styffe Un._2 s. 231 sannolikt tingsstället varit beläget ock efter hvilken häradet (fsv. *Ytra Tør*) blifvit uppkallat. *Sote*, som gifvit sitt namn åt *Sotholmen*, var sålunda antagligen den man, som med sitt följe (Sotungarna) slog sig ned på *Sotinge*, eller den, från hvilken dessa härstamma; jfr öfversikten. Parallella fall synas möta oss i *Haninge* 1 ock *Hanekinds* hd, *Hæninge* ock *Hanabo;* se ofvan.

Fsv. **Sprellinge, Sprillinge, Sprizlinge** (*de sprellingi* SD 3: 92 fr. o. 1312, *de sprillingi* anf. arb. s. 94, *i Sprizlinge* SRP nr 1218 fr. 1376), nu *Spröslinge*, by i Alunda sn, Olands hd Uppl. Om man här har att utgå från ett släktnamn *Spritlinger* — den enda form, under hvilken jag kan förena de fornsvenska skrifningarna — väntade man, att formerna med *-ll-* vore de yngre. Nu har man att i dessa antingen se skriffel eller två parallellformer, af hvilka de med *-ll-* genom ett mellanstadium *-đl-* uppkommit ur t. ex. förbindelsen *Spritlinga by*, där hufvudtonvikten legat på det senare ordet; jfr *Væstergylland* o. s. v. ock se Noreen Aschw. gr. § 290 anm. 2 samt **Skrællinge**. Någon personnamnsstam *Sprit-* känner jag emellertid ej, såvida ej en sådan uppträder i fsv. *Sprismale* (SD NS 3: 293), nu *Spritsmåla* Älmeboda sn Smål.

Fsv. **Spærlinge** (*-e* SRP nr 1294 fr. 1377), nu *Spällinge*, stort gods i V. Hargs sn, Vifolka hd Ög. Namnet innehåller ett

släktnamn *Spærlinger*, bildat af ett mansnamn *Sparver*[1] = fsv. *sparver* ock det fno. mansnamn *Spǫrr*, som enligt Rygh Personn. s. 231 möjligen förekommit. Man kan naturligtvis äfven utgå från ett namn, som innehåller ett fsv. *spærlinger* = mht. *sperlinc* 'sparf'[2]. Jfr hvad af Lundgr. Fsv. personn. på *-ing* o. *-ung* yttras om det fsv. tillnamnet *Gæsling;* se **Gæslinge**.

Hit hör väl snarast äfven *Spärlinge* Allerums sn, Luggude hd Skå., hvilket Falkm. s. 225 med tvekan för till sbst. *sparre.*

Fsv. **Spærringe** (*de sperringhe* SD 5: 525 fr. 1346), nu *Spärringe*, by i Västerlösa sn, Gullbärgs hd Ög. Namnet innehåller ett släktnamn *Spærringer* (*Sveno Spærring* SD 4: 16), hvilket bör sammanhållas med det frisiska släktnamn *Sparring-*, som enl. J. Winkler i Nom. geogr. neerland. 1: 168 uppträder i fris. ortn. *Sparriabird*, af *Sparringabird*[3], d. v. s. "de *bird* der *Sparringa's*, de berm der *Sparringen*". Detta fris. patronymicum härleder Winkler från ett fris. personnamn *Sparro*, ock säkerligen ha vi i det sv. släktnamnet att söka ett motsvarande personnamn (egentligen tillnamn). Jfr äfven Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11, som också tänker på möjligheten af sammanhang med mansnamnet *Sparver* (se ofvan).

Ett ortnamn *Sperring* förekommer åtminstone två ggr i Finl.[4].

Fsv. (fda.) **Stafsinge** (1369[5]), nu *Stafsinge* sn, Faurås hd Hall. Då rotstafvelsen saknar omljud, utgår namnet säkerligen från ett äldre **Stafsunge*, af ett släktnamn **Stafsunger*, hvilket enligt min mening är bildat af ett **Stafse*, ett smeknamn på *-se* (fht. *-iso*) af den personnamnsstam *Staf-*, som ingår i det af Förstem. 1₂: 1359 anförda *Stabelindis* samt som senare led i fsv. *Gottstaver* o. s. v., fty. *Sigistab;* jfr ags. ortn.

---

1 = fsv. personnamnet *Spörff* (SRP nr 2806); jfr *Spirvir*, *Spiruær*; se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11.

2 Familjenamnet *Sperling*, hvaraf *Sperlingsholm*, gods i Öraby sn Hall. (efter generalguvernören frih. C. O. Sperling), har säkerligen tyska anor.

3 I fråga om bortfallet af *ng* se särskilt anf. arb. s. 165.

4 Saxén Finska fornm.-för. tidskr. 21, nr 3, s. 36.

5 Styffe Un.₂ s. 86.

Stefingas: eng. *Stevington* (Kemble 1: 391). Jfr **Gorsunga, Valsunge** o. s. v. samt nedan i öfversikten.

Fsv. **Steninge, Stenunge** (-**a**).

1. (*Steninge* Styffe Un. 2 s. 84), nu *Steninge* sn, Halmstads hd Hall.

2. (*Steninge* SRP nr 31 fr. 1351), nu *Steninge*, ganska betydlig gård i Kvibille sn, Halmstads hd Hall.

3. (*aff Stenongom* SD 5: 689 fr. 1347), nu *Stenunga*, by i Hudeneds sn, Gäsenes hd Vg.

4. *Steninge* Linköpings landsförsamling Ög.

5. (*de stenungum* SD 3: 28 fr. 1311), nu *Steninge*, ansenlig gård i Husby-Ärlinghundra sn Sdml.

6. *Steninge* Gottröra sn, Långhundra hd Uppl.

Hit hör också finl. *Steninge*[1] ock möjligen *Stenninge*, by i Pärsnäs sn på Öland.

Namnet innehåller ett släktnamn **Steninger*, **Stenunger*, äfven ingående i *Steningaryd* Nydala sn Smål. (SD 2: 703 dock skrifvet *stenlinga-* med den vanliga växelformen på *-ling-*), bildat af det vanliga fnord. personnamnet *Sten* (*Steinn*) eller därmed sammansatta namn såsom *Stenbiorn* o. a. Det motsvaras af ags. ortn. *Stæningas*[2]; jfr äfven t. ex. fty. ortn. *Steinheringa*[3] (:personn. *Steinher*, isl. *Steinarr*), hvilket enligt de i Sverge följda principerna för bildning af patronymica mycket väl kan reflekteras af ett fsv. *Steninge*.

Något eller några af dessa ortnamn kunna dock äfven tänkas vara afledda af sbst. *sten;* jfr t. ex. **Grytinge, Øringe;** se för öfrigt nedan.

Fsv. **Stiklinge, Stikklinge, Stighlinge** (2).

1. *Sticklinge*, helt frälsehemman i Ödeby sn, Glanshammars hd Nke.

2. (*in stighlinge* SD 4: 558 fr. 1337, *Sticklinge*[4] SRP nr 1442 fr. 1379, *i Stikklinge* SD NS 2: 189 fr. 1409), nu *Sticklinge*, by i Lidingö sn, Danderyds skeppsl. Uppl.

---

1 Saxén Finska fornm.-för. tidskr. 21, nr 3, s. 37.

2 Kemble 1: 374.

3 Förstem. 1_2: 1360.

4 Formen är antagligen normaliserad.

3. (*in stiklinge* SD 5: 679 fr. 1347), nu *Sticklinge*, by i Himmeta sn, Åkerbo hd Vstml.

Om man utgår från ett **Stiklinge*, känner jag intet personnamn, hvaraf detta ortnamn kan vara aflett. Det af Nielsen Oldda. personn. s. 87 från Saxo anförda valkyrienamnet *Stikla* kan knappast tagas i betraktande. Icke häller för de många no. gårdnamnen på *Stikl-* anser sig Rygh NG böra söka en dylik härledning. Somliga af dem tror han anf. arb. 1:22 innehålla ett älfnamn *Stikla;* jfr Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Trestickeln*. Något motsvarande namn finnes dock ingen anledning att förmoda i *Stiklinge*. Andra åter torde enligt Rygh anf. st. innehålla den stam, som uppträder i det hos Aasen anförda no. *stikle* m. 'påle, stång' ock som äfven föreligger i det sv. sjönamnet *Trestickeln;* se förf. ofvan anf. arb. Möjligt, men föga troligt är, att också vårt ortnamn är af denna stam; om den närmare anledningen till namnet har jag mig emellertid i så fall intet bekant.

Hvad emellertid nr 2 beträffar, kan man ju för detta namn utgå från ett släktnamn **Stighlinger*, bildat af det bekanta nord. personnamnet *Stig*. Emellertid talar formen från 1379 äfvensom det nysvenska namnet för att äfven detta haft *k* i stammen. Jag anser emellertid, att härledningen från personn. *Stigher* kan upprätthållas, om man får antaga, att *Stiklinge* innehåller ett till den där ingående stammen bildat kortnamn på *kk;* jfr särskilt under **Lippinge, Sikkinge.**

Fsv. **Stillinge** (*i Stillinge* SD NS 2:38 fr. 1408, *-gg-* 1500[1]), nu *Stillinge*, gård i Gammalkils sn, Valkebo hd Ög.; af ett släktnamn **Stillinger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i de af Förstem. 12: 1364 anförda *Stilla* (fem.), *Stillihere, -hilt, -mot, Stillerat, Stillolf,* ock identiskt med det släktnamn, som uppträder i eng. *Stillingfleet, Stillington*[2]. Namnet *Stillinge* förekommer äfven på Själland, så skrifvet redan i fda[3].

1 Vadst. kl. jordeb. s. 38.

2 Jfr däremot Kemble 1: 391.

3 Madsen AfnO 1863, s. 245.

Ett *Stillingabæk* omnämnes 1480 från Ydre hd[1]. Att här släktnamnet *Stillinger* ingår, kan knappast betviflas. Af likartade namn på *-bäck* erinras om *Killingebäck* Hall. ock fda. *Widelingbech* (se **Killinge** ock **Vidhlunga**).

Fsv. ***Sturunge, Sturinge** (*de sturinghe* SD 4: 563 fr. 1337) Vists sn, Hanekinds hd Ög.; af ett släktnamn **Sturunger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fda. *Stur*[2], ags. *Stur*, fty. *Stur*, **Sturo*[3], *Sturolf*[4]; jfr fsv. tillnamnet *Sture*.

I socknen ligger ett gods med namnet *Sturefors;* men detta kan namnet *Sturinge* knappast ha åsyftat. *Sturefors* synes nämligen älst ha hetat *Forsa* (1400-talet) ock kallades sedermera än *Turefors* ock än *Sturefors* (efter riksrådet Ture Bjälke [† 1600] ock hans hustru Margareta Sture)[5].

Fsv. **Stymninge.**

1. (*In stӯmninge* SD 4: 240 fr. 1331; *Stymminge* SRP nr 1966 fr. 1383), nu *Stymninge*, två gårdar i Ösmo sn, Sotholms hd Sdml.

2. *Stymninge*, gård i Österhaninge sn, Sotholms hd Sdml.

Namnet innehåller ett släktnamn **Stymninger*, sannolikt bildat af ett personnamn **Stuve* l. dyl. (af den under **Styvinge** behandlade personnamnsstammen) vid en tid, då namnet ännu bevarade sin stamkonsonant. Utvecklingen (***ƀn*** >) ***mn*** > ***mm*** kan bero därpå, att hufvudtonen hvilat på afledningen *-ing;* jfr Noreen Aschw. gr. § 294,1. Släktnamnet bör till sin bildning antagligen jämföras med det, som ligger till grund för *Gymninge* (jfr biformen *Gyminge*).

Emellertid bör kanske namnet bedömmas i samband med fsv. ortn. *Stymnæ* (SD NS 2: 143), nu *Stymne* Vesslands sn Uppl., hvilket möjligen innehåller ett personnamn *Stymne*.

Fsv. **Styttinge** (*jn styttinge* SD 2: 351 fr. 1301) Smål.?; af ett släktnamn **Styttinger*, bildat af ett personnamn, som

1 Vadst. kl. jordeb. s. 114.

2 Se Nielsen s. 88.

3 Förstem. 1_2: 1364.

4 Därs. s. 1367.

5 Tham Link. s. 408.

innehåller fsv. *stunter*, isl. *stuttr* 'kort'; jfr **Kyrtinge, Skyrtinge.** Om adjektiv som personnamn se t. ex. under **Dyringe** samt öfversikten. Möjligen bör erinras om fht. personn. *Stunzo*[1].

Fsv. **Styvinge** (*in Styuinge* SD 6: 154 fr. 1349, *Styffuinge* 1596[2]), nu *Styfvinge*, icke obetydlig gård i Vists sn, Hanekinds hd Ög., af ett släktnamn fsv. **Styvinger*, bildat af ett personnamn, som motsvarar isl. o. fno. *Stúfr*[3]. Ortnamnet är möjligen identiskt med fht. *Stupinga*, *Stupingun*[4], på grund af hvilket Förstem. 1_2: 1366 med tvekan ansätter ett personnamn *Stubo;* jfr eng. *Stubbington*[5] (: ett ags. kortnamn **Stubba?*). Se äfven **Stymninge.**

Fsv. **Stækkinge** (SRP nr 152 fr. 1353), nu *Stäckinge*, ansenlig gård i Bärga sn, Sunnerbo hd Smål.; af ett släktnamn **Stækkinger*, bildat af en personnamnsstam, som möjligen sammanhänger med den i fty. *Stacko*[6].

Fsv. ***Stæmninge**, nu *Stämninge*, by i Västerlösa sn, Gullbärgs hd Ög.; af ett släktnamn **Stæmninger*, kanske aflett af ett personnamn **Stamn* = fda. *Stafn* (Nielsen s. 87). Dock erinras äfven om namnen på *Staf-* (se **Stafsinge**); jfr hvad som ofvan under **Stymninge** yttras om den möjliga förbindelsen mellan detta namn ock *Styvinge*.

Fsv. **Stæringe.**

1. (*in stæringe* SD 4: 625 fr. 1338, *in sterringe* anf. arb. 4: 667 fr. 1339), nu *Stäringe*, härrgård i Årdala sn, Villåttinge hd Sdml.

[2. *Stäringe* Edsbärgs sn o. hd Nke; se **Stærlinge**].

---

1 Förstem. 1_2: 1367. — Om tillnamnet (*Olaffer*) *Styttinge* (Frthl Nyl. mansn. s. 58) sammanhänger med vårt släktnamn, är mycket ovisst.

2 Skr. utg. af Kyrkohist. fören. IV. 1: 155.

3 Rygh Personn. s. 237. Äfven kan erinras om ags. *Stuf* (o. 520) Searle OA s. 432.

4 Förstem. 2: 1309.

5 Kemble 1: 391.

6 Förstem. 1_2: 1358. Snarast hit hör det *Staccho*, som synes ingå i fht. *Stacchenhoug*. Däremot torde *Stacco* (St. Gallen) innehålla ett *-gg-*; jfr fht. *Sicco* < *Siggo* (jämte *Siccho* < *Sikko*).

Namnet innehåller ett släktnamn **Stæringer*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Staar* ock fsv. *Stari* (brukat som tillnamn, SRP 3: reg.), fda., isl. =[1]. Från ett äldre *Stæringe* utgår snarast äfven *Stäring* (*Stering*) Harmångers sn Häls.: de norrländska ock finländska ortnamnen på *-ing* motsvaras synnerligen ofta af mellan- ock sydsvenska namn på *-inge;* se öfversikten. Se för öfr. **Stærringe** ock **Stærlinge.**

Fsv. **Stærlinge** (*Sterlinge* SD NS 3: 69 fr. 1415) Nke; jag antar som möjligt, att härmed *Stäringe* Edsbärgs sn o. hd åsyftas. Namnet innehåller ett släktnamn **Stærlinger*, en växelform till det under **Stæringe** omtalade **Stæringer*. Sannolikt föreligger detta släktnamn, försett med ett från *Starlunger* inkommet *u*, i det SRP nr 226 fr. 1355 anförda *Tyrgillus* (kallad) *Stærllumgur;* se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11. Den omtalade växelformen på *-lung-* uppträder i det där äfven nämnda (*Önder dictus*) *Starlonger, Staarlonger*. Äfvenledes erinras om ags. personn. *Starling* (enl. Ellis).

Fsv. **Stærringe** (*-e-* SRP nr 3039 fr. 1399), nu *Stärringe* Husby sn, Oppunda hd Sdml[2]. Om man värkligen här bör utgå från en fsv. form med äldre *-rr-*, känner jag icke något släktnamn, af hvilket vårt ortnamn kunde vara aflett. Det är ju visserligen ej omöjligt att *Stærringe* är en bildning af sv. växtnamnet *starr*, isl. *stǫrr*, som äfven ingår i fsv. gårdnamnet *Starkær* (SRP nr 2866 fr. 1397), nu *Starrkärr* Grums sn Vrml., ock sannolikt äfven i no. säternamnet *Stärringen*, om hvilket se Rygh NG IV. 1: 58; se för öfrigt min afhandling i Sv. lm. XX. 1 under *Starringen*, hvilket sjönamn sannolikt utgår från ett äldre **Starrunger* ock har samma växtnamn till grundord. Men en dylik härledning bör för dessa *inge*-namn endast i nödfall anlitas.

Då man därför ser, att äfven fsv. *Stæringe* kan skrifvas med *-rr-*, ligger det närmast till hands att identifiera dessa båda

1 Se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11, Nielsen s. 87.

2 Enligt SRP reg.; ett ställe med detta namn är mig dock från dessa trakter obekant.

namn ock antaga, att också *Stærringe* i äldre tider haft denna form.

Fsv. **Stærtinge** (*i* S. SD NS 2:446 fr. 1411) Göstrings hd Ög.; sannolikt af ett släktnamn **Stærtinger*, af ett personnamn **Starte*, hvilket synes vara ett diminutivum på *-t* af den personnamnsstam, som ingår i *Stæringe* o. *Stærlinge*, alltså af samma art som de bildningar, från hvilka t. ex. *Snærtinge* ock *Væntinge* ytterst utgå. Möjligen hör dock *t* till stammen, i hvilket fall det af Förstem. 1$_2$: 1363 efter Monum. Gen anförda fty. personnamnet *Sterting* bör jämföras.

Nsv. **Svartinge**, se **Sværdhinge** (o. **Sværtinge**).

Fsv. **Svilinge** (jfr SRP nr 416 fr. 1359 samt Reg.), nu *Svilinge* Fällingsbro sn o. hd Vstml.; af ett släktnamn **Svilinger*, som möjligen är identiskt med det, hvilket uppträder i eng. *Swillington* York[1]. Kanske släktnamnet är bildat af isl. släktskapsordet *svilar;* jfr isl. *brǿdrungr, systrungr, konungr, sifjungr,* fht. *sunufatarungo*[2].

Fsv. **Svininge.**

1. (*swyninge* SD 3:693 fr. 1325, *Swinnige* [!] SD 5:330 fr. 1344), nu *Svinninge* Österåkers sn, Åkers hd Uppl.

2. (*i Swiningæ* SD NS 2:182 fr. 1409), nu *Svinninge*, by i Estuna sn, Lyhundra hd Uppl.

Namnet är identiskt med fda. *Swininge* (Madsen AfnO 1863, s. 275). Jag antager, att i *Svininge* ett patronymicum **Svininger* ingår, som snarast innehåller ett tillnamn *Svin* (jfr *Ko* under **Kønge**, mht. *Fasal* 'zuchtstier' Socin Mhd. namenb. s. 414 o. s. v.), men äfven kan tänkas bildat af ett personnamn **Svin-*, hvilket står i afljudsförhållande till *Svæn* (isl. *Sveinn*) ock sålunda uppvisar samma rotstadium som det nära besläktade folkslagsnamnet *Sviar*. Jfr härtill äfven Noreen Aschw. gr. s. 157. Ett personnamn *Suin* anföres från fht. af

1 Kemble 1:391.

2 Om detta sistnämnda ord se senast Kauffmann Phil. stud. (Festgabe für Sievers) s. 143.

Förstem. 1_2: 1380, men står möjligen för *Swint*, ett ags. *Swinwulf* af Searle OA s. 436.

Knappast ingår i 1 trots formen från 1344 ett släktnamn *Svinninger*, bildat af en personnamnsstam *Svinn-*, som kunde vara en kortnamnsbildning till i föreg. artikel omtalade namn, men snarast innehölle adj. isl. *svinnr* 'rask, klok', af hvars motsvarigheter en hel mängd öst- ock västgermanska personnamn äro bildade, såsom t. ex. *Svinthila*, namn på en västgotisk konung, fht. *Swindpreht*, flgfrank. *Suidbert*, ags. *Sviđbeorht* o. s. v.[1]; jfr **Fredhinge, Snytringe.**

Nsv. **Svälinge,** se **Swærdhinge.**

Fsv. **Swærdhinge** (*in swerdinke* SD 2: 166 fr. 1294, säkerligen för *-inge*, *in Swærdinge* SD 3: 567 fr. 1322[2], *in swærdinghæ* SD 5: 97 fr. 1342[2], *Swærdhingis*, gen. SRP nr 3010 fr. 1399), nu *Svälinge*, by i Härrestads sn, Dals hd Ög. Att äfven här ett släktnamn ingår, är mycket sannolikt: dock känner jag ingen personnamnsstam *Svardh-*, af hvilken det kunde vara aflett, såvida man icke hit vågade föra det bekanta germ. folkslagsnamnet *Suardones* (Tac.), som dock vanligen ställes till germ. *su̯erđa* -'svärd'.

Emellertid kan ju äfven den möjligheten väl tänkas, att namnet i ännu äldre tid ändats på *-unge*, som här liksom i många andra fall analogiskt öfvergått till *-inge*. I så fall har man att utgå från ett släktnamn, som bildats af ett personnamn innehållande sbst. *svärd*; jfr t. ex. **Skioldunge, Skæptinge** ock äfven **Ynglinge**[3]. *Swærdh* uppträder i fsv. som tillnamn (SRP nr 2543). Ett personnamn *Sverđ* uppträder kanske i det fno. ortnamn, som enl. Rygh Personn. s. 241 vanligen skrifves *Sverdstadir*, nu *Svärsta* eller *Svälsta*. Vidare erinrar jag om eng. ortn. *Swarling*, som snarast utgår från ett *Sweorlingas*[4], men också kan förutsätta ett *Sweord-*

---

1 Förstem. 1_2: 1380 f.; jfr härtill Schatz ZfdA 43: 38 f.

2 Enl. SD 3,5: Reg. skulle här **Swærtinge** 2 åsyftas.

3 Den möjligheten bör, såsom i öfversikten nämnes, ej förbises, att dylika namn kunna vara direkt afledda af appellativet och sålunda betyda 'sköld-, spjut-, lans-, svärdmän' o. s. v.

4 Kemble 1: 391.

lingas, hvilket förhölle sig till fsv. *Sværdhinge* som t. ex. *Kvillinge* till *Kvidhinge* o. m. a. Slutligen omnämner jag det af Förstem. 1₂: 1380 anförda personnamnet *Suerid* (en got).

Man ville gärna hit äfven föra *Svärlinge*, by i Fasterna sn, Sjuhundra hd Uppl.; jfr dock **Svætlinge**.

Nsv. **Svärlinge**, se **Sværdhinge** slutet ock **Svætlinge**.

Fsv. **Sværtinge, Sværtunge.**

1. (*in suærtinge* SD 3: 498 fr. 1321, *sw-* SD 3: 546 fr. 1322; jfr för öfr. nedan), nu *Svärtinge*, ansenlig gård i Ö. Eneby sn, Bråbo hd Ög.

2. (*in sverthingi* SD 2: 443 fr. 1305, *in swertunghe* SD 3: 416 fr. 1319), nu *Svartinge* Sollentuna sn o. hd Uppl.

Man har här att utgå från det fsv. patronymicum *Sværtinger*, som omtalas af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 6, af personn. *Svart-*. Jfr den i Beowulf omnämnde "göten" *Swerting*.

I SD 3 o. 5 Reg. uppgifvas två former på *Swærd-* ha afseende på *Sværtinge;* sannolikt är det emellertid här fsv. *Sværdhinge*, nu *Svälinge*, likaledes i Ög., som åsyftas.

Fsv. **Svætlinge?** (*in svetlingi* SD 2: 110 fr. 1291). Jag känner ingen nutida gård eller by, som detta namn gärna kan syfta på, mer än *Svärlinge*, by i Fasterna sn, Sjuhundra hd Uppl. För denna tolkning talar starkt den omständigheten, att bland andra gårdar, som nämnas i diplomet, förekommer *Smarum*, hvilket måste identifieras med det *Smara*, som är beläget i den till Fasterna gränsande Edsbro socken. Äfven öfriga i diplomet omtalade egendomar, som jag kunnat identifiera, äro belägna i Uppl., såsom *Gimmo*, *Ruggsätra*, *Seglinge*. Är kanske formen *Svætlinge (-e)* rent af felskrifven eller felläst för *Sværlinge (-e-)?* I så fall hade vi här att utgå från ett släktnamn **Sværlinger*, en växelform på *-ling* till det af Förstem. 1₂: 1378 anförda fty. personnamnet *Suaring*, *Suering*. Formen *svetlingi* är under alla omständigheter misstänkt.

Om nsv. *Svärlinge* jämför äfven **Sværdhinge** (slutet).

Fsv. ***Sydhinge**, nu *Sydinge*, by i Alunda sn, Olands hd Uppl.; af ett släktnamn **Sydhinger*, väl identiskt med det,som

ingår i eng. ortn. *Southington*, på grund af hvilket Kemble 1: 390 konstruerar ett ags. *Súđingas*. Ett personnamn *Sudo, Suto* anföres af Förstem. I2: 1367. Jfr **Syllinge**.

Fsv. **Syinge** (*-gh-* SRP nr 2619 fr. 1392), nu *Singö* Österåkers sn, Åkers skeppsl. Uppl.; af ett släktnamn **Syinger*, som möjligen kan förbindas med något eller några af de hos Förstem. I2: 1347 under *Siv-* anförda personnamnen (af hvilka dock flera äro osäkra[1]), t. ex. *Siwo*.

Fsv. ***Syklinge** , nu *Sycklinge*, by i Vallby sn, Trögds hd Uppl.; väl af ett släktnamn **Syklinger*, som kunde motsvara det ags. **Syclingas* (pl.), hvilket Kemble 1: 390 konstruerar på grund af eng. ortnamnet *Sicklinghall* York. Emellertid har man kanske att utgå från ett fsv. **Siklinge*, hvilket vore att förbinda med **Sikkinge** ofvan, jfr gotl. *Sicklings*.

Fsv. ***Syllinge** , nu *Syllinge*, byar i Veddige sn, Viske hd Hall. Namnet utgår kanske från ett äldre **Sydhlinge* liksom *Kvillinge* från ett **Kvidhlinge* ock innehåller i så fall ett släktnamn **Sydhlinger*, hvilket är identiskt med det ags. släktnamn, som Kemble 1: 391 uppkonstruerar på grund af eng. ortn. *Sydling*. Se för öfrigt **Sydhinge** (: *Syllinge* = *Kvidhinge*: *Kvillinge*).

Fsv. (fda.) **Symblinge** (*Symblinghæ* 1359[2], *Symlinge* 1368[3], *Simblinge*[2]), nu *Simlinge* sn, Vämmenhögs hd Skå. Här ingår väl snarast ett släktnamn **Symblinger*. En personnamnsstam *Sum-* föreligger i fda. *Sumblus* (Saxo), ock hälst vill man naturligtvis lägga detta till grund. Äfvenledes erinras om fsv. runformerna *sumuR*, *sumiR*, om hvilka se Brate ock Bugge Runverser s. 184, samt om fht. personnamnet *Sumo*[4]. Ett fty. släktnamn *Sumering* uppträder i ortnamnet *Sumeringa*, ock detta kunde förhålla sig till **Symblinger* som ags. *Helpring* (i *Helpringas*) till **Hælplinger* (i *Hælplinge*). Å andra sidan är

1 *Siuwyf* betyder väl 'nähweib' Socin Mhd. namenb. s. 217.
2 Falkm. s. 169.
3 Styffe Un.$_2$ 62.
4 Jfr Förstem. I$_2$: 1353.

det dock möjligt, att i de fty. namnen på *Sumar-*, *Sumer-* sbst. *sommar* ingår, direkt eller genom förmedling af ett personnamn[1].

Den af Falkm. s. 169 framställda härledningen af *Symblinge* är af ljudliga skäl oantaglig. Icke häller är det troligt att namnet etymologiskt sammanhänger med no. gårdnamnet *Simle* (*Simmlle* 1578, *Sembling* 1592), i samband med hvilket sv. *Simlinge* omnämnes af Rygh NG IV. 2: 261. Ett tillnamn *Simbla* (*Köniche S.*, fogde i Östanaros), som anföres i SRP nr 843 fr. 1368, bör säkerligen äfven hållas fjärran.

Fsv. ***Syn(n)inge**, nu *Synninge*, by i Skederids sn, Sjuhundra hd Uppl., ett stycke från sjön *Syningen* (*Synningen* Dahlberg Svec. ant.) Detta sjönamn uttalas af allmogen med långt *y*, hvarför man snarast vill antaga, att grundordet innehållit *ū* eller *iu*. Kanske man här har att utgå från gårdnamnet såsom det primära ock härleda detta från ett släktnamn, som kunde vara bildat af stammen i fsv. personnamnet *Sune* (se t. ex. Freudenthal Nyl. mansnamn s. 49), *Sunung* (SRP nr 2645), fsax. *Sunuko;* jfr *Suninghusûn* (Heyne And. eigenn.) samt fris. patronymicum *Sunekinga* (: **Suneke: Süne*, Lübben ZfdA 10: 296).

Det låge annars nära till hands att jämföra det ags. *Sunningas*, som Kemble 1: 390 konstruerar på grund af eng. ortn. *Sonning*, *Sunninghill* m. fl. ock som enl. Middendorff Aeng. flurn. s. 130 värkligen äfven är uppvisat, nämligen i ortn. *Sunninga wyl* 'Sunningwell'.

Sjönamnet *Syningen* vore i så fall bildat af gårdnamnet på samma sätt som t. ex. *Drättingen*, *Rycklingen*, *Turingen*, *Yddingen* m. fl. uppkommit ur motsvarande gårdnamn på *-inge*; se förf. Sv. lm. xx.1 under *Syningen*.

Fsv. **Sædhelinge** (SD NS 3: 80 fr. 1415), nu *Sällinge* by i Danmarks sn, Vaxala hd Uppl. Jag antar som möjligt, att namnet utgår från ett släktnamn **Sædhlinger* ock är identiskt med fris. ortnamnet *Sedlingi*, sannolikt nu *Sellinge*[2], hvilket Förstem. 1₂: 1311 afleder ur ett personnamn *Sedilo*.

1 Jfr Förstem. 1.₂ 1368, 2: 1330.

2. Förstem. 2: 1249.

Någon motsvarande personnamnsstam *Sađ-* känner jag i öfrigt ej: de af Förstem. I_2: 1298 anförda ställas såsom i allmänhet västfrankiska under stammen *Santha-*.

En by *Sällinge* finnes äfven i Fällingsbro sn o. hd Vstml. I detta sammanhang må äfven anföras det finl. ortnamnet *Sellinge*. Som det uppträder i en finsk trakt, anses det dock af Saxén i Finska fornm.-för. tidskr. 21, nr 3, s. 37 snarast vara lånat från finska *Sälinkää*.

Om nu i fsv. *Sædhelinge* värkligen ett släktnamn föreligger, måste väl *e* i andra stafvelsen betraktas som ett slags sekundärvokal eller som en ortografisk egenhet; jfr **Kymmelinge** samt *Kædelingaswnda* under **Kædhinge**. Emellertid bör man icke lämna åsido den möjligheten, att namnet liksom vissa andra på *-linge* är en värklig sammansättning. Den senare leden vore ett i svenskan för öfrigt försvunnet substantiv, motsvarande det mht. *linge* f. 'smal landremsa', som Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 94 anser ingå i åtskilliga lågtyska ortnamn. I så fall hör vårt namn till afd III, där det — såväl som *Kymmelinge* — omnämnes.

Fsv. **Sæflinge** (*in sephlingi* SD 4: 551 fr. 1337, *in sæflinge* SD 5: 673 fr. 1347), nu *Säflinge*, by i Härkebärga sn, Trögds hd Uppl.; af ett släktnamn **Sæflinger*, kanske bildat af den stam, som tycks ingå i de af Förstem. I_2: 1285 f., 1301 anförda namnen *Sabulo*, *Sabaricus* eller *Savalo* (o. s. v.). Det är dock ganska osäkert, om här värkligen ett släktnamn föreligger.

Nsv. **Sällinge,** se **Sædhelinge**.

Fsv. **Sæminge** (Styffe Un.$_2$ s. 340), sn i Karelen Finl. Särskilt i betraktande af socknens läge är det afgjort sannolikast att, såsom äfven Saxén Sv. lm. XI. 3: 68 antager, namnet är ett finskt lånord. Det vore annars frestande att härleda det ur ett släktnamn **Sæminger*, som äfven ingår i fsv. *Sæmingia hundare*, nu *Säminghundra* hd Uppl., ock möjligen är identiskt med isl. personnamnet *Sǽmingr* eller *Semingr*[1].

1. Hervararsagan. Namnet skrifves *Sæming-* t. ex. Landnámabók 1900, ss. 62, 185. Personn. *Säming* anföres af Liljegren bland svenska namn; se Norrman Sv. lm. VI. 7: 33.

Detta är kanske bildat af den stam, som ingår i (något eller några af personn.) fda. *Sam*, fht. *Samo* o. s. v.[1] Hvad isl. *Sǽmingr* beträffar, hvilket namn tillkommer den andre af Arngrimssönerna, föres detta emellertid af Müllenhoff D. Alt. V. 5: 57 till lapska *Sabme* 'lapp' (= isl. *Sámr*, som personnamn t. ex. Landn. s. 370); jfr närmare Much ZfdA 46: 320.

Fsv. **Sænninge** (*Sæninge* SRP nr 88 fr. 1352, *Sændinge* anf. arb. nr 1139 fr. 1375, *Sænninghe* 1447[2]), nu *Sänninge*, ansenlig gård i Linderås sn, N. Vedbo hd Smål.; snarast af ett patronymicum **Sænninger*, af den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Sanne* (SRP nr 925), no. *Sandulfr*[3], fty. *Sando*[4]; jfr ags. ortn. **Sandringas*, uppkonstruerat af Kemble 1: 389 på grund af ortnamnet *Sandringham* Norfolk. Fht. *Sanninga* (S:t Gallen) tycks stå för *Suaninga* (Henning Qu. u. F. 3: 111).

Knappast är däremot namnet aflett af appellativet *sand;* jfr dock sv. sjönamnet **Sänningen* (Hellquist Sv. lm. xx. 1) samt under **Øringe.** Af namnen på *Steninge* torde något eller några vara bildade af sbst. *sten*.

Fsv. (fda.) ***Sætinge,** nu *Sätinge* Hanhals sn, Fjärås hd Hall. Namnet innehåller ett släktnamn **Sætinger*. Detta skulle kunna tänkas vara bildat af den personnamnsstam, som ingår i fht. *Sazo*[5]; men där kan dock stammen äfven vara *Sad-*; jfr t. ex. *Gunzo : Gundakar*, *Liuzo : Liudprand*, *Rozo: Rodoinus*, hvarom se öfversikten. Väl så möjligt är därför, då en personnamnsstam *Sat-* så gott som saknas, att här föreligger en bildning (med — i motsats till det vanliga förhållandet, hvarom under **Arnunge** — bortfallet första led) af någon sammansättning med ett *-sæte* (= germ. *sêtjan*) af samma art som t. ex. mht. *Holzsæzen* 'holsteinare, skogsbyggare', fht. *Elisâzzeun* 'elsassare', ags *Sumorsǽte* o. s. v.[6] Ett begrepp **Hultsætingar* l. dyl. återges enligt vanliga i de östnord. språken gällande

1 Madsen AfnO 1863, s. 369 (jfr fda. *Samsø*), Förstem. 1_2: 1294.
2 Vadst. kl. jordeb. s. 100.
3 Rygh Personn. s. 210.
4 Förstem. 1_2: 1297.
5 Förstem. 1_2: 1302.
6 Andra ex. se Kluge Nom. stammb.$_2$ s. 19.

lagar med **Hyltingar* o. s. v.; det bör äfven ha kunnat förkortas till *Sætingar*. Namnet vore då att sammanhålla med de släktnamn med geografisk betydelse, som sannolikt ingå i *Grytinge, Hølminge, Nordhrunge, Øninge* m. fl.; se öfversikten.

Fsv. **Thadhunge** (SRP nr 748 fr. 1366), nu *Tadinge*, Stora o. Lilla, Almunge sn, Närdinghundra hd Uppl. Namnet härleder jag ur ett släktnamn **Thadhunger*. Detta har bildats af den personnamnsstam, som synes ingå i fsv. (fda.) **Thadhe*, hvarmed ortn. *Thathathorp*[1] är sammansatt. Samma stam har lämnat spår efter sig i det tyska namnförrådet; jfr t. ex. fty. *Thado, Thadric, Thadurf*, hvilka dock af Förstem. 1_2:1392 uppföras under en stam *Tat*, samt ortn. *Tadinghem* (anf. arb. s. 1393).

Denna personnamnsstam härstammar säkerligen från barnspråket. På analogt sätt uppkomna personnamn äro fsv. **Tati* i *Tatastadha* (SD NS 3: 340), östgot. *Tata*[2], fty. *Dado, Deddo, Tado* o. s. v.; jfr fty. *Tatingen*[3]. Från andra håll må erinras om got. *Tata*, lat. *Tatius*, gr. Τατᾶς. Vidare erinras om det fsv. personnamn **Dædhe*, som jag spårar i *Dædhesio* ock *Dædha hundare*[4], ock min härledning af isl. jättenamnet *þiaze*[5]. Se för öfrigt under **Mæminge**, **Pæplinge** ock **Tutlunge** samt Förstem. 1_2: 1392 ock Hellquist NTfFil. 3 R 12: 63.

Fsv. **Thaxunge.**

1. (*in thaxunge* SD 1: 578 fr. 1281), nu *Taxinge* sn, förr Öknebo, nu Selebo hd Sdml. Kyrkbyn är belägen nära en fjärd af Mälaren.

2. *Taxinge*, ansenlig gård i Lids sn, Rönö hd Sdml., bör säkerligen ej skiljas från föreg.

Att äfven här ett släktnamn ingår, torde vara sannolikt. Emellertid känner jag inga germ. personnamn, till hvilka ett

---

1 Se Falkm. s. 176 med not 2.

2 Wrede Spr. d. ostgot. s. 124.

3 En annan härledning (: got. *dêds*) se Förstem. 1_2: 386.

4 Sv. lm. xx. 1 under *Islingen*.

5 Ark. f. nord. fil. b. 21.

Thaxunger* kunde ansluta sig[1]. Från fjärmare håll erinras om de galliska personn. *Togirix, Togius,* om hvilka se Wh. Stokes hos Fick4 2:121. Om beröring mellan germanska ock keltiska personnamn se Kluge i Pauls Grundr. 2 1: 326 (efter Glück Die bei Cæsar vorkommenden kelt. Namen München 1857). Med afseende på bildningen af släktnamnet må jämföras *Fiærsunger* (se **Færslinge), **Gorsunger* (se **Gorsunga**), **Lyfsinger* (se **Lyfsinge**), isl. *Vǫlsüngr* (se **Valsinge**). Det kan ej afgöras, om *s*-et här är det vanliga personnamnssuffixet eller redan ingått i det ord (en *s*-stam?), som legat till grund för personnamnet.

På grund däraf att således ingen personnamnsstam finnes, af hvilken ett *Thaxunger* osökt kan afledas, bör man hålla den ingalunda svaga möjligheten öppen, att ortnamnet utgår från en nominativ **Thaxunger*, som då vore bildat af ett appellativiskt grundord. Jfr fsv. *Thaxnes* (SD 2: 697 fr. o. 1300). Det hörde då till IIa ock vore att till sin uppkomst sammanhålla med en mängd i öfversikten anförda no. ortnamn.

Fsv. **Theflinge,** se **Thræflinge.**

Fsv. **Thislinge** (*jn thislinghe* SD 5: 743, 744 fr. 1347, *Tyslinge* SRP nr 1933 fr. 1383), nu *Tislinge*, ansenlig gård i Östuna sn, Långhundra hd Uppl.; väl af ett släktnamn **Thislinger*, hvars grundord dock är mig obekant.

Fsv. **Thiælunge** (*in thielungi* SD 2: 697 fr. 1285—1317, SD 3: 210 fr. o. 1315), säkerligen *Tjälinge*, by i Skogs-Tibble sn, Ulleråkers hd Uppl.; af ett släktnamn *Thiælunger*, som kan innehålla ett personnamn motsvarande det af Förstem. 12: 1408 anförda *Thela*, Odoacars son; jfr äfven *Theldag* ibid. Om brytningsformen *iæ* se **Miældrunga** ock jfr **Tiældunga.**

Fsv. **Thiænxlinge** (*in villa Th.* SD 6: 41 fr. 1348), nu *Tängslinge*, by i Frustuna sn, Daga hd Sdml. Om här värkligen ett patronymiskt ortnamn förekommer, kan man af formella skäl ej utgå från en stam *þiæng-*, utan snarast från ett

1 Langobard. *Taxo, Taxilo* få ej föras hit, ehuruväl germ. *þ* där ofta uppträder som *t*: enl. Bruckner Spr. d. langob. s. 175 står här *x* för *ss*.

släktnamn **þiæghnslinger*, hvilket kunde betraktas som en bildning på *-ling* af ett kortnamn på *-se*, som innehölle det som personnamn brukade appellativet *þiæghn* 'fri man' o. d.[1]; jfr ä.- nsv. personn. *Thegn* (Lignell Dal). Med afseende på afledningen *-sl-* kunde erinras om fda. *Kræmpslinggæ* (1313, Madsen AfnO 1863, s. 314).

Eller skulle vi här ha en sammansättning af samma art, som *Kymmelinge*, *Sædhelinge* möjligen äro? Jfr afd. III.

Fsv. **Thorpunga,** nu *Torpunga*, rätt ansenlig gård (gods) i Torpa sn, Åkerbo hd Vstml.; af ett släktnamn **Thorpunger*, bildat af den personnamnstam, som ingår i fht. *Dorfo*, *Durfing* (i *Durfingesdorf* o. s. v.)[2]. Om sockennamnet — såsom sannolikt är — sammanhänger med vårt gårdnamn, utgår det snarast från genit. af ett personnamn **Thorpe*.

Fsv. **Thorunge, Thuringe** (*in thorunge* SD 2: 117 fr. 1291. *Thuringe* 1381[3]), nu *Turinge* sn, Öknebo hd Sdml. Här ingår ett patronymicum, som kan vara aflett af det vanliga nordiska personnamnet *þōr* eller därmed sammansatta namn; jfr fsv. *þyrgils*, *þurir* jämte *þorir* o. s. v.[4] Dock har man äfven att tänka på ett personnamn af samma stam som fty. *Thura* (fem.), *Thurinbraht* o. s. v., till hvilken äfven de gamla namnen *Thoringi*, *Thuringi* (= ags. *þyringas*) *Ermunduri*, höra. Denna sammanföres af ett par forskare med isl. *þora* 'våga', sskr. *tura* 'snabb, kraftig, stark' o. s. v.[5] Jfr **Thyringe.**

1 I fsv. *þæghnaby* (*þiæghna-*) ingår appellativet (i gen. pl.); namnets betydelse är alltså densamma som i fht. ortn. *ad frien mannun* (Kögel PBB 14: 101); jfr med afseende på bildningen i öfrigt t. ex. *Karlaby*, *Smid(h)iaby*, nsv. *Bond(e)by(n)* Ög., Sdml., Vstml. samt fsv. *Naghlaraby* (SRP nr 2521 fr. 1390), nu *Naglarby* Dalarna (:**naghlare* eg. 'spikmakare'), ock *Skioldaraby* (SD NS 1: 417 fr. 1405) Finl. (:**skioldare* 'sköldmakare'). Om ett mansnamn *þæghne* här utgjorde första leden, vore fsv. *Draghaby* (:*Draghi*), *Grillaby*, (:*Grille*, se **Grillinge**), *Ingaby* (:*Inge*) att jämföra. Jfr s. 136.

2 Förstem. 1_2: 1468 f.

3 Styffe Un. $_2$ s. 229.

4 Om formen (växlingen af *o* ock *u*) se Noreen Aschw. gr. § 84,2 b.

5 Kögel i AfdA 18: 49, Much PBB 17: 65, Erdmann Angeln s. 86. **Någon** direkt öfverensstämmelse mellan det svenska släktnamnet och det tyska folknamnet torde däremot ej böra antagas, ehuru väl — såsom i afhandlingen flerstädes framhålles — den möjligheten alltid finnes, att bland våra släktnamn ett

Om denna härledning är riktig, ha sjöarna *Stora* o. *Lilla Turingen* uppkallats efter socknen ock ej tvärtom; se närmare Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Turingen*.

Fsv. **Threflinge, Threvinge,** se **Thræ-**.

Fsv. ***Thrymlinge** har sannolikt varit grundformen för nsv. *Trömlinge*, by i Ö. Husby sn, Östkinds hd Ög.; af släktnamnet **Thrymlinger*, afledning af ett egennamn, som motsvarar fda. *Thrum* eller *Thrumi*, om hvilket se närmare Nielsen s. 98, eller det fsv. personnamn *Thrym* (= isl. *þrymr*), som ingår i fsv. gårdnamnet *Thrymstorp* (SD NS I), nu *Trimstorp* Gökhems sn Vg.

Fsv. **Thryninge** (*i Thryninghe* SD NS 1: 299 fr. 1403), nu *Trönninge*, by i Lindbärgs sn, Himble hd Hall. I socknen förekomma äfven *Trönningenäs*, fsv. *Thryningenæs* (SD anf. st.) samt *Trönningebärg*. Till grund ligger ett släktnamn **Thryninger*, hvilket väl sammanhänger med det af Searle OA s. 446 anförda personnamnet *Thrunni*.

Hit hör kanske ock *Tryningæ* (1488), nu *Trönninge* sn, Tönnersjö hd Hall. (af *Thryn-*?); jfr dock **Trynlnge**.

Fsv. **Thræflinge** (*in Threflingi* SD 3: 267 fr. 1316, *Thræflinge* SRP nr 128 fr. 1353; *in theflinge* SD 5: 332 fr. 1344 beror naturligtvis på skriffel[1]), nu *Träflinge*, by i Rasbo sn o. hd Uppl.; af ett släktnamn **Thræflinger*, en växelform till det *Thrævinger*, som uppträder i *Thrævinge;* se nedan.

Fsv. **Thrævinge** (*in thræuingæ* SD 5: 162 fr. 1343) Salems sn, Svartlösa hd Sdml.; af ett släktnamn **Thrævinger*, hvilket jag sammanställer med det *þrawin͡gan* (*n*-stam), som

och annat likaväl som flera germanska folknamn kan ha appellativisk betydelse. Se under **Nordhrunge, Æmtunga** samt i öfversikten nedan. I första rummet bör man dock i de germanska släktnamnen söka personnamn såsom grundord.

Nu är det emellertid allt annat än säkert, att germ. (mty. o. lfrank.) *Thoringi* bör tolkas på detta sätt. Enligt H. Möller AfdA 22: 153 (1896) skulle båda dessa folk ha erhållit sitt namn från forna innehafvare af landskapen, kelt. *Turones* eller *Teurii*. Turonernas namn afhandlas äfven hos Much PBB 17: 78 f.

1 I en likartad handling från samma år har man sannolikt att läsa *krøklingi* i stället för *køklingi;* se **Køkinge**.

uppträder (i genitivus) i den urnordiska runinskriften å Tanumsstenen Sverge. En växelform på *-ling* ingår i *Thræflinge* ofvan.

Fsv. **Thulunge** (SRP nr 124 fr. 1353), nu *Tullinge*, ansenlig gård i Botkyrka sn, Svartlösa hd Sdml., vid Tullingesjön, som fått namn efter gården. Namnet innehåller ett patronymicum **Thulunger*, bildat af fsv. personnamnet *þuli* (Hjällstads sn, Lagunda hd Uppl.)[1], *þulir* (Skederyds sn, Sjuhundra hd Uppl.)[2]. Det af Norrman Sv. lm. VI. 7: 33 anförda *Tule* (1675) kan innehålla den äfven uppvisade stammen *Tul-*[3].

Namnet är kanske identiskt med nsv. *(N. o. S.) Tulinge* (Grau s. 536 [1754]) Heds sn, Skinnskattebärgs hd Vstml.; det skrifves nu äfven *Norr-* ock *Södertullinge*.

Fsv. **Thydinge.**

1. *Tydinge* Broby sn, Ö. Göinge hd Skå. Äldre former äro mig obekanta.

2. (*i Thydhinge* SD NS 2: 162 fr. 1409[4]) Ö. Rekarnes hd Sdml.

Namnet synes utgå från ett släktnamn **Thydhinger*, som innehåller den öfver hela den germanska världen spridda personnamnsstammen *þeuđ-*, i t. ex. fsv. *Thiudhe* (SRP nr 2362), fda. *Thiutulw* (Nielsen), isl. *þjóđolfr*, ags. *þeodbeald*, fht. *Deuto*, got. *þiudareiks* o. s. v. (jfr fgall. *Teutomatus*, *Toutiorix* o. s. v.), ock sålunda är *Thydinge* etymologiskt identiskt med fht. ortn. *Thietingen*[5] samt det ags. ortnamn *þeodingas*, som uppkonstrueras af Kemble 1: 391 på grund af ortn. *Thedingworth*.

Falkm. s. 177 härleder det skånska namnet mindre tilltalande ur personnamnet *Tidr*.

Namnet å den vid *Tydinge* i Skå. liggande rätt betydliga sjön *Tydingen* är efter min mening sekundärt i förhållande till gårdnamnet ock snarast uppkommet genom en ellips af *Ty-*

---

1 Liljegr. 765, Dybeck Sv. runurk. 1: nr 124.

2 Liljegr. 603.

3 Jfr Bugge Runv. s. 76.

4 Det bör emellertid märkas, att samma namn å flera ställen skrifves *Thiudhighe* (a. a. s. 155); *Thydhego* förekommer a. a. s. 153. Såsom fullt säker bör sålunda ej den nedan meddelade tydningen betraktas

5 Förstem. 1_2: 1412.

dingesjön; jfr uppkomsten af sjönamnen *Drättingen, Turingen, Yddingen* ur gårdnamnen *Drättinge, Turinge, Yddinge.* Se härom närmare Hellquist Sv. lm. xx. 1 under de resp. artiklarna.

Fsv. **Thyrdhinge** (*Thyrthinghe* SRP nr 144 fr. 1353, *Tyrdinghe* 1367[1] o. s. v., se Falkm. s. 180), nu *Tör(r)inge* sn, Oxie hd Skå. Ortnamnet innehåller ett släktnamn **Thyrdhinger.* Till grund för detta måste ligga ett kortnamn *þurđ-* eller *þorđ-*, som kan vara identiskt med isl. *þorđr*, fsv. *Thord(er).* Om detta namns förekomst på svenska runstenar se Lundgr. Språkl. int. s. 55. I likhet med Stark Kosen. s. 132 (ock Lundgr.) fattar jag *þorđr* som en "sammandragen" kortnamnsform närmast af *þorrøđr*, alltså af samma typ som isl. *Bárđr* ock fries. *Gerdt (=Gerhard), Bernd (= Bernardus), Arnd (= Arnolt).* Naturligtvis kan här ock, såsom Noreen Aisl. gr.3 § 226 antar, namnet *þórwǫrđr* ingå; men detta är säkerligen icke den enda källan. För öfrigt visar ortn. *Thyrdhinge*, att kortnamnet *þorđr* måste ha gamla anor: det har antagligen bildats, medan det till grunden liggande personnamnet *þorrøđr* ännu uppträdde i en urnordisk ljudgestalt: **þunr-fređuR* l. dyl.

Fsv. (fda.) ***Thyringe,** nu *Tyringe* Finja sn, V. Göinge hd Skå.; sannolikt af ett släktnamn **Thyringer,* som kan vara växelform till det under *Thorunge* omtalade **Thorunger, *Thuringer.*

Dock är det äfven möjligt, att namnet utgår från fsv. **Thyrdhinge;* se d. o.

Nsv. **Tillinge,** se **Tyllinge.**

Fsv. **Tiældunga** (*-e-* 1540[2]), nu *Tjällunga* sn Vg., i samma hd som *Miældrunga* ock *Narunga* s:nar; af ett släktnamn **Tiældunger,* som synes utgå från en personnamnsstam *Teld-*, i langobard. *Zeldo*[3], möjligen utvidgad af den stam *Til-*, som i synnerhet hos anglosaxarna var mycket omtyckt i person-

1 Falkm. s. 180.
2 Styffe Un.2 s. 136.
3 Bruckner Spr. d. langob. s. 325.

namn[1]. Om brytningsvokalen *iæ* se **Miældrunga** ock jfr **Thiælunge.**

Fsv. ***Toptunge,** nu *Toftinge*, by i Väddö sn o. skeppsl. Uppl. Detta namn bör sammanhållas med fsv. *Thøptingiamar* (SRP nr 2083 fr. 1385), nu *Töftingemar* Gladhammars sn Smål. I detta senare ingår ett patronymicum **T(h)øptinge*, en *ian*-stam af samma art som *Snævinge, Sæminge, Øninge* i *Snævingia-* ock *Sæmingia hundare* samt *Øningavik* (se nedan). Utan tvifvel står emellertid *Th* i *Thøptingiamar* för *T:* formen härstammar från en tid, då redan *þ* börjat öfvergå till *t* ock till följd däraf tecknen *t* och *th* ofta förväxlades[2]. År 1405 skrifves också *Tøptinghammar* (SD NS 1:423), ehuru vid denna tid *th* i regel bibehålles i skriften.

Någon personnamnsstam *Topt-* känner jag ej. Sannolikt är därför *T(h)optingia-* aflett af ett ortnamn, t. ex. det vanliga *Topta*, nsv. *Tofta*. Härför talar ock i sin mån den omständigheten, att här en *ian*-stam uppträder; jfr *Øningia* (se **Øninge**) samt möjligen också *Snævingia-* 'männens från *Snævinge* (se d. o.)'. På analogt sätt bör väl ock vårt *Toptunge* förklaras såsom bildat af ett släktnamn **Toptunger*, hvilket afletts af appellativet *toft* eller något däraf uppkommet ortnamn; jfr **Grytinge, Hølminge** o. s. v.

Fsv. **Trylinge** (SD NS 2:397 fr. 1411) Tjust; säkerligen af ett släktnamn **Trylinger* eller **þrylinger*, hvars närmare härledning dock är mig obekant. Möjligen föreligger här en afledning till ett kortnamn af namnet *þrýrekr*, om hvilket se Rygh Personn. s. 266 f.

Fsv. **Tryninge** (SRP nr 2953 fr. 1399), troligen *Tryn(n)inge* Hammarby sn, Vallentuna hd Uppl.; af ett släktnamn **Tryninger*, möjligen bildat af den personnamnsstam *Trun-*, som ingår i fty. *Trunlindis, Trunolf, Trunsind.*

1 Se Stark Kosen. s. 121. Jfr Bugge No. indskr. 1: 265 (*tilarids* å Kovelinskriften = got. **Tilarēds*).

2 Jfr Noreen Aschw. gr. § 260, 6.

Hit hör kanske ock *Tryningæ* (1488[1]), nu *Trönninge* sn, Tönnersjö hd Hall.; jfr dock **Thryninge**.

Fsv. **Trynninge** (SRP nr 1314 fr. 1378), nu *Trönninge* Eckerö sn, Färentuna hd Uppl.; af ett släktnamn **Trynninger*, bildat af en personnamnsstam *Trunn- (Trund-)*, hvarvid må erinras om det af Förstem. 1₂: 1399 anförda namnet *Trundavinda*, som F. anser snarast vara fördärfvat.

Nsv. **Trysslinge** Skagerhults sn, Edsbärgs hd Nke, vid sjöarna *Stora* o. *Lilla Trysslingen*. Möjligen bör namnet identifieras med fty. ortn. *Thrustlingi*, hvilket Förstem. 1₂: 1466 härleder ur ett personnamn *Thrustilo*. I annat fall är gårdnamnet uppkommet af sjönamnet såsom de nedan under II. 2 b anförda ortnamnen.

Nsv. **Trömlinge,** se **Thrymlinge.**

Nsv. **Tullinge,** se **Thulunge.**

Fsv. **Tunnunge** l. **Tynninge** har sannolikast varit namnet å den rätt ansenliga gården *Tunnunge* l. *Tynninge* Kumla sn o. hd Nke. Till grund ligger ett släktnamn **Tunnunger* l. **Tynninger*, af fsv. personnamnet *Tunni*[2], fda. *Tonne, Tönne*[3], hvilket af Bugge No. indskr. 1: 253 sammanställes med fht. *Zunduco*. En urnordisk motsvarighet finner Bugge anf. st. i Ødemotlandsinskriftens *tuuþa (= Tunþa)*; jfr äfven kvinnonamnet *Tunna* (run. *tuna*). Personnamnet innehåller enl. Bugges förmodan samma stam som got. *tunþus* ock betyder 'han (hon) med de stora tänderna'. Å andra sidan kan fsv. *Tunni* vara identiskt med ags. mansnamnet *Tunna*[4].

Fsv. **Tutlunge** (SD NS 2: 166 fr. 1409) Väddö skeppsl. Uppl., kanske *Tysslinge* Bro sn, Vätö skeppsl.; af ett patrony-

---

1 Styffe Un. ₂ s. 84.

2 Jfr äfven det personnamn, som bildar första leden i ortn. *in tunnestum* SD 4: 189 fr. 1330.

3 Nielsen s. 100.

4 Anfört af Searle OA s. 461.

micum *Tutlunger*, som snarast innehåller ett kortnamn **Tutle* (eller **Tytil*), aflett af en personnamnsstam *Tut-*, jfr fda. *Toti*[1], fht. *Zuzzo*[2] samt med geminata ags. *Tutta*. Namnet är sålunda (så gott som) identiskt med fht. ortn. *Zuzcilinga*, som tillsammans med *Zucileswilare* visar hän på ett personnamn *Zuzil*[2]. Jag erinrar äfven om *Tyttinge* nedan samt ags. ortnamnet **Tuttingas*, som Kemble 1: 392 anser sig kunna uppkonstruera på grund af eng. *Tuttington;* jfr det ofvan nämnda ags. *Tutta*. Här föreligga väl personnamnsstammar af samma art som de, hvilka ytterst ligga till grund för namnen *Mæminge*, *Pæplinge*, *Thadhunge*. En modärn namnbildning, som uppkommit på samma sätt, är *Tutte;* jfr äfven isl. lallordet *tuttr* 'pyssling'[3].

I fråga om bildningen af *Tutlunge* påminner jag särskilt om ortn. *Aklunga* ofvan ock det där omtalade isl. *Buđlungar*, vidare om *Uflunge* ock *Vidhlunga*.

Fsv **Tyllinge** (*de tyllinge* SD 3: 149 fr. 1314 o. s. v., *thyllinge* SD 4: 365 fr. 1334, men s. 665 fr. 1339 *t-*), nu *Tillinge* sn, Åsunda hd Uppl. Detta ortnamn är tydligen identiskt med fht. *Zullinga*, *Zullingon* o. s. v., nu *Zollingen* ock *Zolling*[4], af ett germ. patronymicum **Tullingaz* = ags. *Tulling*, fht. *Zulling*[5]. Det får sålunda ej med Lundgr. Personn. på *-ing* s. 15 föras till det äfvenledes förekommande *Tillunger*. Samma släktnamn ingår äfven i fsv. *Tyllingha by* (1447), nu *Tillinge* eller *Tillingebärg* Mörlunda sn, Aspelands hd Smål.[6]

Om *Tyllinge* i Dalhems sn, N. Tjusts hd Smål., se afd. II. Möjligen är dock äfven detta att föra hit.

På ett släktnamn *Tillunger* eller *Tillinger* tyder däremot fsv. *Tillinghetorp* (SD NS 2: 38 fr. 1408) samt fsv. *Tillungxaas*, om hvilket senare se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 15.

---

1 Nielsen s. 101; kanske har dock namnet långt *o* ock motsvarar i så fall fht. *Zuozo*.

2 Förstem. 1_2: 1397, Henning Sanctgall. sprachdenkm. s. 123.

3 Jfr härtill äfven Kögel AfdA 18: 57.

4 Förstem. 2: 1591.

5 Anf. arb. 1_2: 1400, Searle OA s. 460.

6 Vadst. kl. jordeb. s. 133.

Fsv. **Tymblinge** (*i T.* SD NS 2: 658 fr. 1413) Skärkinds hd Ög.; af ett släktnamn **Tymblinger*, som afletts af personnamnsstammen *Tum-* i fda. *Tum(m)i* (Nielsen), isl. *Tumi* (Ólafs saga Tryggv.). En växelform på *-ing*, *-ung* uppträder i gotl. *Tummungs* Gothems sn, finl. *Tummung* (finska *Tummunki*)[1], fht. ortn. *Zumminga*[2], som förhåller sig till *Tymblinge* liksom t. ex. *Kvidhinge* till *Kvillinge* o. s. v. (se **Kvillinge**). Finl. *Tummung:* gotl. *Tummungs* = finl. *Hemmings:* gotl. *Hemmungs*.

Skulle däremot den från y.-fsv. härstammande formen med *t* återgå på en ännu äldre *Thymblinge*, bör erinras om langobard. personn. *Thomelpertus*, som af Kögel AfdA 19: 6[3] förbindes med germ. *Thumelîcus* ock med isl. *þumall* 'tumme, eg. den starka fingern'.

Nsv. **Tynninge,** se **Tunnunge**.

Fsv. **Tyrvinge** (*de týrwingi* SD 3: 399 fr. 1319), nu *Torfvinge* S:t Lars sn (Linköpings landsförsamling) Ög.; af ett släktnamn **Tyrvinger*, väl aflett af personnamn motsvarande det på Island vanliga *Torfi*[4]; jfr isl. personn. *Tyrfingr* Landn., som kanske dock utgår från det bekanta svärdnamnet. En annan möjlighet är, att *Tyrvinge* innehåller en motsvarighet till det västgot. folknamnet *Tervingi* 'skogsboar?'; jfr **Grytinge, Hyltinge, Hølminge, Steninge, Øringe** m. fl.

Nsv. **Tysslinge** Bro sn, Vätö skeppsl. Uppl., se **Tutlunge**. Ett *Tysslinge* angifves å GS 5 Ö 33 såsom bynamn i Östertälje sn, Öknebo hd Sdml.; i brist på fsv. former kan om härledningen intet bestämt sägas; jfr dock **Tyttinge**. Om *Tysslinge* Nke se afd. II 2 b.

Fsv. ***Tyttinge,** nu *Tyttinge*, rätt betydlig gård i Grödinge sn, Svartlösa hd Sdml.; af ett släktnamn **Tyttinger*,

1 Exemplet är hämtat från R. Saxéns uppsats i Finska fornm.- för. tidskr. 21, nr 3, s. 37.

2 Förstem. 1_2: 1677.

3 Jfr Bruckner Spr. d. langob. s. 94 n. 3.

4 Rygh Personn. s. 257.

hvarom se utförligare under **Tutlunge.** På grund af de där anförda namnen bör man säkerligen icke ansätta ett **þyttinge*. Kan möjligen det i närheten af *Tyttinge* belägna *Tysslinge* (Östertälje sn) utgå från ett släktnamn **Tytlinger*, som då vore att betrakta som en variant till **Tyttinger?* Jfr **Tutlunge** (= *Tysslinge* i Uppl.?).

Fsv. **Uddunge** (*Uddunge* 1300[1], *De Wddunge* SD 3: 152 fr. o. 1314, *Vddunga* [socken] SRP nr 2029 fr. 1384, *Huddunge* 1440[2]), nu *Huddinge* sn, Svartlösa hd Sdml.; af ett patronymicum **Uddunger*, som bildats af personnamnsstammen *Udd-* i fsv. *Udde, Uddolf* o. s. v. (se SRP 3: 304), fda., isl. *Oddi* = ags. *Ord-* i *Ordgár* = fty. *Ord-*, fht. *Ort-* i t. ex. *Ort, Ortahar, Ordunc* o. s. v. = urgerm., got. *Uzd-* i got.(??) *Usdrilas* (Procop.)[3], som förhåller sig till *Uddunge* liksom germ. *Huzd-*, fht. *Hort-* till *Huddunge.* Man kunde dock äfven tänka på en motsvarighet till ags. *Oddingas*[4].

Fsv. **Uflunge** (*Ulfunge* SRP nr 984 fr. 1371, felaktigt för *Ufl-*, *Uflunge* anf. arb. nr 1377 fr. 1378), nu *Uflunge*, betydlig gård i Viksta sn, Norunda hd Uppl. Här ingår ett släktnamn **Uflunger*, snarast bildat af den personnamnsstam, som uppträder i fsv. personn. *Ufr, Ufi* (å runinskrifter[5]), af isl. *uf* (fågelnamn). En växelform på *-ing* till detta patronymicum skulle, om Bugges läsning är riktig, finnas å Vimose-spännet Danm.: *sa uwinga* 'Uwas l. Uhas ättling'[6]; en annan på *-ling* ha vi i *Yflinge* nedan. Det svenska personnamnet motsvaras af fht. *Ûo, Ûwo*[7] samt enligt Bugge af urnord. *Uha* (Ødemotland Norge)[8].

1 Styffe Un.₂ s. 231.

2 Styffe Un.₂ s. 230.

3 Förstem. 1₂: 1181.

4 Kemble 1: 374.

5 Citat se Bugge No. indskr. 1: 247 not 3. Däremot kan inskriften å den gotländska Pilgårdsstenen ej längre anföras som hemul för detta namn; se Pipping Nord. stud. s. 176 f.

6 Bugge No. indskr. 1: 425 f.

7 Jfr Förstem. 1₂: 1486.

8 No. indskr. 1: 197, 247, 426.

Emellertid kan **Uflunger* äfven sammanställas med det släktnamn, som ingår i fty. ortn. *Ubingen*[1].

Fsv. **Ununge** (SRP nr 286 fr. 1357), nu *Ununge* sn, Närdinghundra hd Uppl.; af ett släktnamn **Ununger*, aflett af den personnamnsstam som ingår i fno. ock isl. *Uni*[2], ags. *Una*[3], fda., isl., fty. kvinnonamnet *Una*, jfr vidare *Unaca, Unila, Unizo, Unebert* o. s. v. hos Förstem. 1_2: 1477 f., hvartill ortn. *Uningen*[4]. Man kan dock med fog äfven tänka på stammen *Wun-* i ags. *Wunbeald, Wunhere* o. s. v. hos Searle OA s. 522, fht. *Wunifrid* o. a.; jfr det besläktade isl. *una* 'vara nöjd, trifvas' : got. (*un-*) *wunands*, ty. *wonne*.

Fsv. ***Urunge,** nu *St. Uringe*, rätt betydlig gård, ock *L. Uringe*, by i Grödinge sn, Svartlösa hd Sdml.; väl af ett släktnamn **Urunger*, bildat af den personnamnsstam, som ingår i fsv. personn. *Uri*[5], isl. dvärgnamnet *Uri*[6], da. *Urlev*[7], fty. *Uro* o. s. v.[8]. Ortnamnet är väl identiskt med fty. *Uringa*.

Fsv. **Valrunge** (*i Walrunge* SD NS 1: 440 fr. 1405) Mämmings hd Ög.; af ett släktnamn **Valrunger*, som innehåller den under **Valunge** omtalade personnamnsstammen. Sannolikt är *r*-et ett minne af något sammansatt namn af samma art som t. ex. fty. *Walahram, Walherich*[9]. Se om dylika kortnamnsbildningar t. ex. **Gældringe, Mældrunga** samt öfversikten.
Den afskrift, i hvilken brefvet förekommer, synes emellertid på flera ställen vara felaktig. Möjligen föreligger här alltså en förvanskning af ett annat namn.

Fsv. **Valsunge** (*Walsunge* SRP nr 1257 fr. 1377, *i Walsu[n]gu[m]* SD NS 1: 37 fr. 1401), nu *Valsinge*, by i Björsäters

1 Jfr Förstem 1_2: 1471.
2 Rygh Personn. s. 272; jfr äfven Brate o. Bugge Runverser s. 208 f.
3 Searle OA s. 469.
4 Förstem. 2: 1435.
5 Liljegr. 797, 1241.
6 Jfr äfven Rygh Personn. s. 273.
7 Nielsen s. 103.
8 Förstem. 1_2: 1483.
9 Förstem. 1_2: 1518, 1520.

sn, Bankekinds hd Ög. Namnet innehåller ett släktnamn *Valsunger*, hvilket är identiskt med det, som ingår i ags. ortn. *Wælsingas*[1], *Wælsingahám*[2] ock i fht. *Walasingas*[3]. Detta vill man gärna förbinda med det fräjdade isl. sagonamnet *Vǫlsungr*, ags. *Welsing*, patronymicum af *Wæls* Beowulf, fht. *Welisung*[4]. Denna öfverensstämmelse finge då naturligtvis anses bero på lån: släkten har tillägnat sig detta namn för att därmed sprida glans öfver sin forntid eller därför att den ansåg sig stå i särskild förbindelse med eller rent af härstamma från denna sagosläkt. Jfr härtill nedan.

Om härledningen af Vǫlsunganamnet se t. ex. Grimm ZfdA 1: 3, Kögel AfdA 19: 9 samt å andra sidan Erdmann Angeln s. 80; jfr äfven Much PBB 17: 65.

Naturligtvis kan emellertid i det svenska namnet mycket väl ingå ett kortnamn med den vanliga afledningen *-is-* af någon af de personnamnsstammar, som behandlas under **Valunge, Valrunge** o. s. v.

Fsv. **Valunge.**

1. (*Valunge* SRP nr 2577 fr. 1391, nr 2952 fr. 1399, *Wallunge* anf. arb. nr 2311 fr. 1387[5]), nu *Valinge*, ansenlig gård i Stigtomta sn, Jönåkers hd Sdml.

2. (*i Walunghe* SD NS 2: 767 fr. 1414), nu *Valinge* Kila sn, Jönåkers hd Sdml.

3. *Valinge* Muskö sn, Sotholms hd Sdml.

Namnet innehåller ett släktnamn **Valunger*, formellt identiskt med det personnamn, som ingår i fsv. *Valunxstadha*, nsv. *Valingstad* Kuddby sn Ög., ock med fht. *Walung*. Se för öfrigt under **Vælinge** ock **Valrunge**.

Om ett *Valinge* i Hyltinge sn, Villåttinge hd Sdml., se nedan under II a ock Hellquist Sv. lm xx. under *Valingen*.

Fsv. ***Vantunge,** nu *Vantunge* Husby sn, Lyhundra hd Uppl.; af ett släktnamn **Vantunger*, enligt mitt förmenande

1 Kemble 1: 375.
2 Searle OA s. 473.
3 Henning Sanctgall. sprachdenkm. s. 112.
4 Förstem. 1_2. 1555.
5 Äfven sedermera växla former med *l* ock *ll*; se Vadst. kl. jordeb. s. 257 f.

bildat af ett kortnamn **Vante*[1], af den personnamnsstam *Van-*, som omtalas under **Vanunga**. Ett möjligen analogt bildat namn är *Grantunge* (∾ *Græntinge*). Jfr **Væntinge** ock **Væntlinge**.

Fsv. ***Vanunga,** nu *Vanunga*, by i Äspereds sn, Ås hd Vg. Af ett släktnamn **Vanunger* = fty. personnamnet *Wanunc*[2]. Af en biform på *-ing* kommer det fht. ortnamnet *Weningon*[3] ock ags. **Weningas*[4], som förhåller sig till fsv. **Vanunga* liksom fty. *Heninge* till fsv. *Hanunga*. Om den till grund liggande personnamnsstammen *Van-* i t. ex. fty. *Wano*, ags. *Wana* se Förstem. 1₂: 1522. I vissa af de där anförda personnamnen är dock möjligen stamvokalen lång; jfr äfven fsax. *Uuânbald*, *Uuâning* (Heyne And. eigenn.), som naturligtvis ej kunna förbindas med vårt ortnamn. Jfr äfven **Vælinge** (slutet).

Ett kortnamn på *-t-* af samma stam ingår i *Vantunge*, *Væntinge* o. *Væntlinge*.

Fsv. **Vardhunge** (*in Warthunge* SD 1: 665 fr. 1285, *Wardhung* SRP nr 262 fr. 1356), nu *Vårdinge* sn, Öknebo hd Sdml.; af ett släktnamn **Vardhunger*, bildat af den personnamnsstam, som bl. a. ingår i fht. *Wardo*, *Warto*, *Wartger* o. s. v.[5], ags. *Wearda*, *Weardhere* o. s. v.[6] Samma släktnamn ingår äfven i eng. ortn. *Wardington*, på grund af hvilket Kemble 1: 393 konstruerar ett ags. ortnamn *Weardingas*.

Formen *Wardhung* i SRP torde ej berättiga till att utgå från en så beskaffad nominativform.

Fsv. (fda.) ***Vatnunge, Vatninge** (1465[7]), nu *Vantinge* Barkåkra sn, Bjära hd Skå. Den äldre formen bör på grund

---

1 Detta namn får nog ej, såsom jag föreslagit i NtfF 3 R 12: 52, identifieras med fty. *Wanito*. I den af Schatz ZfdA 43: 1 f. behandlade urkunden från Salzburg skrifves namnet *Uuanito* (s. 17), hvilket är ett germ. *-id*; jfr äfven det af Förstem. 1₂: 1522 anförda personnamnet *Wenido*.

2 Förstem. 1₂: 1523.

3 Anf. arb. s. 1522.

4 Kemble 1: 393.

5 Förstem. 1₂: 1539.

6 Searle OA s. 481.

7 Falkm. s. 94.

af *a*-vokalen ansättas som *Vatnunge:* att ortnamn på *-unge* i yngre fsv. (fda.) tid utbyta denna afledning mot *-inge* är synnerligen vanligt. Namnet är säkerligen ej, såsom Falkm. s. 94 antager, aflett af sbst. *vatn*. Det innehåller i stället efter mitt förmenande ett släktnamn **Vatnunger*, bildat af ett personnamn **Vati* = ags. *Wata*, fht. *Wazo*[1] under en tid, då detta ännu hade sin stamkonsonant *n* kvar. Detta patronymicum har alltså uppkommit på samma sätt som de, hvilka ligga till grund för **Brytnunge, Gymninge, Rustnunge, Stymninge**. Se för öfrigt **Vatunga, Vætinge**.

Fsv. ***Vatunga,** nu *Vatunga* Äspereds sn, Ås hd Vg.; af ett släktnamn **Vatunger*, bildat af den under **Vatnunge** ock **Vætinge** omtalade personnamnsstammen *Vat-*.

Fsv. **Vidhlunga** (SD 4: 4 före 1327; 1397[2]), nu *Velinge*, by ock socken i Vartofta hd Vg. Namnet är till sin bildning närmast att jämföra med *Aklunga* (i samma hd, se ofvan). Till grund ligger äfven här ett släktnamn, nämligen **Vidhlunger*, aflett den mycket allmänna personnamnsstam, som ingår i fda. *Withger*, *Withær* (o. s. v. Nielsen), isl. *Viðarr*, ags. *Wida*, *Widbeorht*, fty. *Wito*, *Widilo*, *Widbert* o. s. v.[3] Samma patronymicum, som snarast utgår från ett kortnamn **Vidhle* (= fht. *Widilo*), återfinnes i fda. ortn. *Withlingeruth* (1178), nu *Villingeröd*[4], ock *Widelingbech* (1164), nu *Villingebæk*[4]. I *Vidhinge* uppträder en växelform utan *l;* jfr liknande paralleller under **Kvillinge**.

Fsv. ***Vidhunge** l. ***Vidhinge.**

1. *Vidunge* Dalhems sn Gotland.

2. *Vidinge* Rådmansö sn, Frötuna skeppsl. Uppl.

Namnet innehåller ett släktnamn **Vidhinger* l. **Vidhunger*, väl bildat af den personnamnsstam *Vidh-*, som omtalas under **Vidhlunga**. Samma släktnamn ingår väl i fsv. *Widingxrö*

---

1 Om detta personnamn se närmare Förstem. 1_2: 1549.

2 Styffe Un.2 s. 138.

3 Förstem. 1_2: 1562 f. Möjligen ha dock här personnamnsstammar af olika ursprung sammanförts (*Wid-* ock *Wīd-*?); jfr nedan.

4 Jfr Madsen AfnO 1863, s. 222, Nielsen s. 108.

(Lundgr. Personn. på *-ing* s. 16) ock ags. ortn. *Widingas*[1]; jfr äfven fht. ortn. *Wittungen*[2]. Om det af Lundgren ibid. anförda fsv. *Viidhungxedhe* se däremot Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Vadjungen:* här föreligger utan tvifvel ett sjönamn. Det bör märkas, att i en fsv. personnamnsstam *Vidh-* namn af olika ursprung kunna ha sammanfallit[3]. I *Vidhinge* har *i*-et sannolikt varit långt.

I den SD 2: 295 fr. 1299 omtalade formen *Withingsløff* Skå. äga vi icke något säkert stöd för det ofvan anförda släktnamnet *Vidhinger:* den beror nämligen troligtvis på felskrifning; se Styffe Un.₂ s. 72 not 1.

Slutligen bör ej den möjligheten förbises, att i något eller några af de här uppvisade släktnamnen på *Vidh-* en betydelse 'skogsbo' kan ingå (: fsv. *vidher*); jfr **Hyltinge, Tyrvinge** m. fl.

Fsv. **Vilinge** ock **Villinge** (*in vilingi* SD 2: 103 fr. 1291, *Villinge* SRP nr 535 fr. 1362), nu *Villinge*, gård i Danmarks sn, Vaxala hd Uppl. Om man utgår från den älst uppvisade formen, föreligger här ett släktnamn **Vilinger*, som snarast innehåller stammen i de icke ovanliga personnamnen på *Vil-*, t. ex. fno. *Vilrekr*, ags. *Wilric*, fty. *Wilo*, got. *Wiligis*, *Wilitancus*[4] o. s. v. Man kunde dock äfven tänka på den stam, som uppträder i urnord. *Wiwila* Veblungsnæs Norge, om detta värkligen ljudlagsenligt skolat utveckla sig till ett isl. *Vile*[5]. Skulle emellertid *i*-et i *Wiwila* vara långt, måste det i isl. och fsv. uppträda som *Ȳle* ock det hade då intet att skaffa med vårt släktnamn.

Ett *Villinge* finnes äfven i Nämndö sn, Sotholms hd Sdml., ock ett nära Hälsingfors Finl.[6] I saknad af äldre former kan ej afgöras, om dessa namn böra härledas ur släktnamnen *Vilinger* eller *Villinger*. Det senare vore identiskt med första leden i fsv. *Villinxaker*[7], nu *Vilsåker* Uppl.; jfr fty.

1 Kemble 1: 393.
2 Förstem. 1₂: 1563.
3 Jfr Förstem. 1₂: 1562.
4 Om formen *Wili-* se Kögel AfdA 18: 52 f.
5 Jfr härtill Kock IF 5: 153 f., Noreen Aisl. gr. ₃ s. 64.
6 Saxén Finska fornm.-för. tidskr. 21, nr 3, s. 37.
7 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 16.

personn. *Willing* o. s. v. Till grund, åtminstone för de i Sverge förekommande namnen, ligger fsv. o. fda. personn. *Ville*.

Från detta *Villinger* kommer snarast fsv. *Villingarum* (SRP nr 1012) Smål.[1]; jfr fty. ortn. *Willinga*[2] samt fsax. *Uuillinghûson* (Heyne And. eigenn.), eng. *Willingham*, *Willington*[3].

Emellertid kunna såväl fsv. *Villingarum* som nsv. *Villinge* Sdml. ock Finl. äfven tänkas innehålla ett äldre *Vidhling-* eller *Vidhlung-*.

Slutligen må anmärkas, att då Lundgr. Personn. på *-ing* s. 16 härleder fsv. *Villinge* Uppl. från *Villinger*, detta berott därpå, att den ännu äldre formen *Vilinge* varit honom obekant; ock vidare, att om *Vilinge* värkligen utgår från stammen *Vil-* i *Vilrekr* o. s. v., det i alla händelser är besläktat med de namn, som innehålla ett *Vill-*, då ju det kortnamn *Ville*, som ligger till grund för dessa, just bildats af personnamn på *Vil-*.

Fsv. **Vindinge, Vinninge** (m. m.).

1. (*Vinninggy* SRD 3: 581, *Windinge* 1501, 1506[4]), nu *Vin(n)inge*, by i Hyby sn, Bara hd Skå.

2. *Vinninge*, gårdar i Bärgs sn, Norrvidinge hd Smål.

3. (Lindskog 1: 123 [1812]) *Vinninga*, by i Säfvareds sn, Kinnefjärdings hd Vg.

4. (*in uinnungi* SD 3: 271 fr. 1316) Alunda sn, Olands hd Uppl.

Namnet innehåller ett släktnamn **Vindinger* eller **Vinninger (-unger)*. I förra fallet är det bildat af den personnamnsstam, som ingår i fda. **Windi* (Nielsen), fht. *Windo*, *Windberta*[5] o. s. v. ock möjligen senare leden i fsv. *Frodhvind* (Lundgr. Sv. lm. X. 6: 57) samt isl. *Eyvindr*. Jfr fty. ortn. *Windingun*[5]. Om man däremot har att utgå från en fsv. stam *Vinn-*, bör väl namnet sammanhållas med fda. ortn. *Winninghe* (1199) o. s. v. — namn på tre olika ställen på Själland[6] —, fty. *Win-*

---

1 Lundgr. Personn. på *ing-* s. 16.
2 Förstem. 1_2: 1592.
3 Kemble 1: 393.
4 Se för öfrigt Falkm. s. 190.
5 Förstem. 1_2: 1618.
6 Madsen AfnO 1863, s. 287, där dock en helt annan förklaring lämnas.

ninge, *Winningahem* o. s. v.[1], hvilka ytterst innehålla en personnamnsstam *Winn-*, som t. ex. ingår i fsax. *Uinnico* (Heyne And. eigenn.) ock möjligen kan betraktas som en kortnamnsform till de germanska namnen på *Wini-* eller såsom besläktad med germ. *winnan* 'kämpa'[2]. Möjligen föreligger emellertid i de västgerm. namnen konsonantförlängning framför *-i*, i hvilket fall den nordiska stammen *Winn-* ej omedelbart kan sammanställas med dem.

Naturligtvis kunna i fsv. och nsv. *Vinninge* afkomlingar af båda släktnamnen ha sammanfallit.

Fsv. ***Visinge**, nu *Vis(s)inge*, gård i Täby sn, Danderyds skeppsl. Uppl.; väl af ett släktnamn **Visinger*, formellt identiskt med det *Vising*, som ingår i fsv. *Visings ø*[3] ock möjligen äfven funnits i fda.[4], af den personnamnsstam, som uppträder i fda. *Wise*[5], ags. *Wisgár*, *Wisheard*[6], fht. *Wiso*, *Wisung* o. s. v.[7] Ortnamnet skulle sålunda vara identiskt med fht. *Wisinga*. Härledningen bör dock anses ganska osäker: namnet synes ej ha betecknat någon gammal by, ej heller är den nuvarande gården vidare betydlig.

Fsv. **Vistinge** (*de vistingge* SD 5: 740 fr. 1347), nu *Vistinge* Risinge sn, Finspånga läns hd Ög.; af ett släktnamn **Vistinger*, af personnamnsstammen *Vist-* i fsv. *Visthe*[8], fda. *Visti*[9], ags. *Wistricus*(?)[10] eller möjligen af personnamn på *Væst-* (jfr *Västninge* Gotl. s. 193).

---

1 Förstem. 1_2: 1611.

2 Jfr *Uuinnili*, det gamla namnet på langobarderna. Se Bruckner Spr. d. langob. s. 76.

3 Stundom förekommer dock äfven formen *Wisinsö*, t. ex. SD 1: 447 fr. 1268. Om nsv. familjnamnet *Vising* se s. 230.

4 Nielsen s. 107.

5 Nielsen s. 105.

6 Searle OA s. 502.

7 Förstem. 1_2: 1622 f., Lundgr. Personn. på *-ing* s. 16.

8 "*aff Visthe*" SD NS 2: 312; namnet är väl här icke af finskt ursprung?

9 Af Nielsen s. 108 väl felaktigt förbundet med isl. *Véseti;* jfr Lundgr. Spår af hedn. tro o. kult s. 58.

10 Searle OA s. 503.

Fsv. ***Vrankunge** (i *Wraarkungæ* SD NS 3: 595 fr. 1420[1]), nu *Vrankunge*, ansenlig by i Skatelöfsdelen af Kinnevalds hd Smål. vid den stora sjön Åsnen; af ett släktnamn **Vrankunger*, sannolikt af ett kortnamn på *-k *Vranke;* jfr de analogt bildade **Binklinge, Faskunge, Væskinge.** Detta *Vranke* kunde utgå från samma personnamnsstam, som synes ligga till grund för det släktnamn, hvilket ingår i eng. ortn. *Wreningham*[2].

Fsv. **Vreninge** (SRP nr 2468 fr. 1390), nu *Vrin(n)inge*, by i Fläckebo sn, Norrbo hd Vstml.; af ett släktnamn *Vreninger*, som uppträder t. ex. 1399 (*Laurins Wreningh* SRP nr 2966) ock sannolikt är aflett af ett personnamn, där isl. *reine* 'hingst' ingår (jfr fsv. *vrena* 'gnägga')[3]. Det af Kemble 1: 394 anförda eng. ortnamnet *Wreningham*, på grund af hvilket K. konstruerar ett ags. ortnamn *Wræningas*, kan af formella skäl svårligen förbindas med det svenska namnet (jfr **Vrankunge**).

Hit hör väl ock nsv. *Vrenninge*, by i Enslöfs sn, Tönnersjö hd Hall.

Fsv. **Vræghlinge** (*Wræglinge* SRP nr 2368 fr. 1388, *Vræclinge* anf. arb. nr 2931 fr. 1398), nu *Vrälinge*, betydlig gård i Fällingsbro sn o. hd Vstml. Att här ett patronymicum föreligger, anser jag vara säkert. Men en personnamnsstam *Vragh-* är i nordiska språk klent bestyrkt; *Vragxnæs* (SRP nr 2715) är, såsom också antages anf. arb. 3: 160, troligen skriffel för *Bragxnæs*, nu *Braxnäs* Skedevi sn Ög.; i alla händelser kunde denna skrifning mycket väl återge ett *Vraksnæs*. Nielsen anför s. 109 ett fda. *Vraghi* med ett citat från 1266. Men det ortnamn *Wraghæthorp*, som han där åberopar sig på, hette i ä.-fda. *Wraketorp*. Däremot synes det hos Procopius förekommande

1 Här föreligger tydligen skriffel för *Wraan-*. Gårdnamnet har i SD Reg. ej identifierats, men kan svårligen syfta på något annat än nsv. *Vrankunge*.

2 Jfr Kemble 1: 394.

3 Jfr t. ex. ags. *Hengist*. Det må framhållas, att ett sålunda uppkommet personnamn *Vrene* ingalunda behöfver vara en kortnamnsbildning af ett sammansatt personnamn. Utan tvifvel ha sedan urgamla tider osammansatta personnamn existerat, som, ofta med karaktären af öknamn, bildats direkt af appellativ (jfr t. ex. **Byklinge**) eller ur barnordsstammar (jfr t. ex. **Mæminge, Nænninge, Pæplinge**); se öfversikten (I 2) nedan.

personn. Οὐραΐας med Kögel AfdA 18: 55 kunna tolkas som ett got. *Wragja*, möjligen identiskt med fht. *Ragio* ock (?) isl. *Ragi*.

Möjligen har man att utgå från ett *Vræklinge* (jfr skrifningen med *c* från år 1398) ock beror utvecklingen till *g(h)* på svagbetoning i en sammansättning sådan som *Vræklinga by* l. dyl.: sådana förbindelser äro ganska vanliga, jfr t. ex. *Tillingeby* till *Tillinge*. En personnamnsstam *Vrak-* förekommer i fty. ock ags.; se Förstem. 1₂: 1638[1], Searle OA s. 505. Af ett personnamn fda. *Vraki* förklarar jag äfven fda. *Wraketorp*, senare *Wraghathorp*[2], nu *Vragerup* Uppåkra sn Skå. Nära besläktat är fht. personnamnet *Wracchio*[3], langobard. *Recho*, *Reccho*[4] = got. **Wrakja*, alltså samma ord som fht. *racheo*, *reccho*, 'främling', mht. *recke* 'krigare, hjälte'.

Med afseende på växlingen *Vræglinge* ock *Vræclinge* kan jämföras *Stighlinge* ock *Stiklinge*; se **Stiklinge** (afd. II 1).

Fsv. ***Væklinge** l. ***Veklinge,** nu *Väcklinge*, by i Räfteleds sn, Västbo hd Smål.; af ett släktnamn **Veklinger* l. **Vaeklinger*. Namnet kunde tänkas bildat af det personnamn **Vekul*, som möjligen ingår i fsv. sockennamnet *Vekulsangh*, nu *Väckelsång* Smål.[5], jfr *Väcklingeö* i denna socken, hvarom nedan. Man kan dock äfven tänka på den personnamnsstam *Vak-*, som omtalas af Förstem. 1₂: 1487 f., där emellertid — såsom äfven F. insett — namn af ganska olika ursprung sammanförts. Särskilt erinrar jag om fht. ortn. *Wachalinga*, där en direkt motsvarighet till **Væklinge* synes föreligga[6], samt fht. *Wahhingas*[7].

---

1 Östgot. *Brachila* kan dock ej, som Förstem. förmenar, höra hit, utan är väl ett got. **Brahwila*; se Kögel AfdA 18: 46.

2 Falkm. s. 254.

3 Öfriga former se Socin Mhd. namenb. s. 217.

4 Bruckner Spr. d. langob. s. 129.

5 Senare leden i detta namn *ang* är besläktat med sv. *äng*, det t. ex. i fno. ortnamn förekommande *-angr* o. s. v. En annan möjlighet att förklara den första leden i namnet se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Veckeln*.

6 Langob. (*Iohannes*) *veclo* är däremot icke ett *Wechilo* = *Wachilo* (Kohler Urk. aus den ant. arch. von Verona), utan vulgärlat. *veclus* = itat. *vecchio* 'gammal'. Bruckner Spr. d. langob. s. 67.

7 Henning Sanctgall. sprachdenkm. s. 140.

Just i Väckelsångs socken finnes för öfrigt en gård *Våcklingeö*, där ett släktnamn föreligger, som man gärna ville sammanställa med första leden i sockennamnet. Liknande fall, där ortnamn på *-inge* uppträda i närheten af sådana, som äro sammansatta med det personnamn, hvaraf *inge*-namnet är bildat, se t. ex. under **Hanunge**.

Fsv. **Vælinge**.

1. (1393[1]), nu *Välinge* sn, Luggude hd Skå.

2. (SRP nr 408 fr. 1359), nu *Välinge*, rätt ansenlig gård i Väsehärads sn Vrml.

Namnet innehåller ett patronymicum **Vælinger*, som är en växelform till det under **Vallnge** omtalade *Valunger*, men icke — såsom Lundgr. Personn. på *-ing* s. 16 antar — ingår i fsv. gårdnamnet *Velingxnees*, nu *Välsnäs* Smål.; detta är nämligen sammansatt med ett sjönamn **Vælinger*, nu *Välen*, hvarom se min afhandling i Sv. lm. xx. 1 under *Vælinger*. Släktnamnet *Vælinger* utgår snarast från personnamnsstammen i fsv. *Valborg*, fty. *Walung* o. s. v.; jfr fty. ortn. *Wahlingen*[2], ags. *Welingas*[3].

Naturligtvis kan *Vælinge* äfvenledes identifieras med fty. ortn. *Walehinga*[4], af fty. personn. *Wal(a)h* eg. 'främling' (= stammen i kelt. *Volcæ*), ags. *Wealh*, isl. *Valr* (det senare flertydigt). Likaledes kan man tänka sig, att *Vælinge* är samma namn som det fht. *Wenilinga*, som af Förstem. 1_2: 1523 afledes af personn. *Wanilo* (naturligtvis genom förmedling af ett släktnamn). Möjligen är fsv. *Ælinge* en direkt motsvarighet till fht. *Enilingun* (se nedan). Kanske har man alltså att uppställa serierna *Enilingun*, *Ælinge: Anilo, Åle* = *Wenilinga*, *Vælinge: Wanilo, Våle*[5].

1 Styffe Un.$_2$ s. 52.

2 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80.

3 Cod. dipl., Kemble 1: 375.

4 Förstem. 2: 846.

5 Det mytiska namnet *Våle* har Sievers (PBB 18: 582 f.) mycket tilltalande tolkat som en *l*-afledning af stammen i fsax. *wanum* 'skön, glänsande'. Kaufmanns gissning (PBB 18: 175), att namnet skulle utgå från ett **Waihlan-* (: *vega, vinco*), är från ordbildningslärans synpunkt ohållbar. Samma fel vidlåder inom parentes flera andra af de i samma uppsats framställda härledningarna, t. ex. *Nóatún* (: isl. *tjón, týna*).

Fsv. **Vællinge** ([in villa] *vellinge* SD 4: 538 fr. 1336), nu *Vällinge*, by i Litslena sn, Trögds hd Uppl.; af det patronymicum **Vællinger*, som omtalas af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 16. *Vællinge* kan vara identiskt med det fht. ortnamnet *Waltingum* (Förstem. 2: 1469), som hör till den stora gruppen af fht. personnamn på *Wald-*, *Walt-*, ags. *Weald-;* men bör kanske hällre förbindas med ags. ortn. *Wellingas* från Hertfordshire (Kemble 1: 375).

En biform på *-ung* föreligger i fsv. *Wallingaby* (SD NS 2: 164 fr. 1409), nu *Vällingeby* Spånga sn Uppl., ock fsv. *Vallungadal* (SRP nr 709 fr. 1366), nu *Vallingedal* Hycklinge sn Ög.

Fsv. **Væmblinge** (*in Wæmblingi* SD 2: 222 fr. 1296; *Wämblingaby* SRP nr 1740 fr. 1382, *Væmlingaby* SD NS 3: 271 fr. 1417), nu *Väm(b)linge*, gård i Estuna sn, Lyhundra hd Uppl. Här ingår ett släktnamn **Væmblinger*, motsvarande det, som uppträder i fgutn. sockennamnet *Vamlingabo*, nu *Vamlingbo*. Ett till grund liggande personnamn *Vamble* kan ingå i fsv. *Vamblaby* (SRP nr 490, 1335), nu *Vamelby* V. Skrukeby sn Ög.; men personnamn i ortnamn på *-by* äro så sällsynta[1], att på en dylik härledning intet visst kan byggas. Osäkert är äfven det af Förstem. 1₂: 1521 anförda fty. personn. *Wamelfrid*.

Skulle *b* i *Væmblinge* höra till stammen, erinras om det personnamn *Vambe*, som synes bilda första leden i fno. ortn. *Vambastadh* (SD 5: 546 fr. 1346), nu *Vamsta* Brunflo sn Jämtl. Namnet är sannolikt egentligen ett öknamn med betydelsen 'tjockis' l. dyl., aflett af isl. *vǫmb*, sv. *våmm* 'buk'. På samma sätt förklarar Wrede Spr. d. ostgot. s. 80 namnet på den västgotiske konung *Wamba* (: got. *wamba* 'buk').

Fsv. ***Væntinge**, nu *Väntinge* Hörs sn, Frosta hd Skå.; af ett släktnamn **Væntinger*, växelform till **Vantunger* (se **Vantunge**) ock **Væntlinger* (se **Væntlinge**), af kortnamnet **Vante* till stammen *Van-* (se **Vanunga**). *Væntinge* anser jag vara (så gott som) identiskt med ags. ortn. *Wanetingas*[2] ock

1 Ex.: *Draghaby:* **Draghi*, *Ingaby: Inge* Lundgr. Sv. lm. x. 6: 46, 126.

2 Kemble 1: 375.

ser i dess *e*-vokal ett säkert stöd för min uppfattning, att *t*-et ej tillhör själfva personnamnsstammen.

Om ett annat *Väntinge*, likaledes från Skå., se under **Vatninge.**

Fsv. **Væntlinge.**

1. (*de wæntlinge* SD 5: 620 fr. 1346), nu *Väntlinge* sn Öland.

2. (*i W.* SD NS 3: 339 fr. 1418) Kuddby sn, Björkekinds hd Ög.

Namnet innehåller ett släktnamn **Væntlinger*, växelform till **Væntinger* (se **Væntinge**) ock **Vantunger* (se **Vantunge**), af kortnamnet **Vante* till personnamnsstammen *Van-* (se **Vanunga**). På samma sätt är t. ex. **Binklinger* (i *Binklinge*) bildat af kortnamnet **Binke*.

Fsv. (fda.) **Værlinge** (*Wærlingy* o. *Hwirlinggæ* SRD 3: 478 o. 551, *Wirlingæ* SD 1:630 fr. 1283, *in wærlingge* SD 3: 380 fr. 1318 o. s. v.[1]), nu *V. Värlinge*, by i Bodarps sn, Skytts hd Skå., *Ö. Värlinge*, by i Hammarlöfs sn, Skytts hd Skå., o. *Värlinge*, by i Stehags sn, Harjagers hd Skå. Trots en enstaka skrifning med *-hw* har man här tydligen att utgå från ett släktnamn **Værlinger*, af den åtminstone i Tyskland mycket allmänna personnamnsstammen *Var-* i t. ex. fda. *Vari*, *Varsten* (Nielsen), fty. *Waro*, *Warinc* (hvaraf ortn. *Waringa*), *Waraco*, *Warbald* o. s. v.[2]. Samma släktnamn **Værlinger* ingår äfven i det ags. ortnamn, som legat till grund för det af Kemble 1: 393 omnämnda eng. *Warlingham*. *Værlinge* förhåller sig till fty. *Waringa*, som t. ex. *Tymblinge* till fht. *Zumminga* o. a. nedan uppräknade fall.

Om Bugges uppfattning af den urnordiska inskriften å äldre Törvikssteneu i Norge är riktig[3], ha vi där ett patronymicum *WaringaR*, etymologiskt identiskt med fty. *Warinc* ock förhållande sig till **Værlinger* som fsv. **Thrævinger* (jfr

1 Se Falkm. s. 254.

2 Förstem. 1_2: 1531 f. Att märka är dock, att alla dessa namn sannolikt icke hafva samma etymologiska ursprung.

3 Se No. indskr. 1: 282.

urnord. *þrawiŋan*) till **Thræflinger* o. s. v. Emellertid läses som bekant här äfven -*warijaR* (= isl.* -*værer*)[1].

Emellertid bör äfven framhållas, att namnet kan tänkas ha lång stamvokal, att alltså samma svårighet här gör sig gällande som vid bedömmandet af *Mæringe* ock *Mærlinge*. I så fall hade man möjligen att förbinda namnet med östgot. *Wera*, som Wrede Spr. d. ostgot. s. 123 för till got. adj. **wêrs*, ags. *vær*, ty. *wahr* o. s. v.; jfr den got. kal. *Wêrêka*, d. v. s. *Wêrika*.

Fsv. (fda.) **Værpinge** (*werpingi* SD 1: 45 fr. 1133, *in wærpinge* SD 4: 212 fr. 1331), nu *Värpinge*, by i S:t Peters klosters sn, Torna hd Skå.; väl af ett släktnamn **Værpinger*, af den personnamnsstam, som tycks ingå i da. ortnamnet *Varpelev*[2]. Om denna ej, såsom dock är sannolikt, kommer af *varp* 'kast', har man kanske här ett kortnamn af samma typ som fsv. **Kulpe*, **Silpe* (se nedan I 2). Jfr äfven Förstem. 1₂: 1546.

Fsv. **Væskinge** (*de uesscinge* SD 3: 96 fr. o. 1312, *i Weskinge* SRP nr 1170 fr. 1375), nu *Väskinge*, by i Alunda sn, Olands hd Uppl. Namnet innehåller ett släktnamn **Væskinger*, som jag antager utgå från ett personnamn **Vaske*[3]. Detta är sannolikt en diminutivisk bildning, motsvarande ett fht. **Wasihho* (jfr fty. personn. *Wesikin*[4]), af den personnamnsstam, som ingår i fty. *Waso*, *Wasung* o. s. v. ock som ytterst ligger till grund för det ags. ortnamnet *Wasingas* (Kemble 1: 375), jfr de eng. ortnamnen *Wasing*, *Washington*[5] o. a. *K*-et i det här behandlade gårdnamnet är sålunda ytterst ett diminuerande personnamnssuffix, på samma sätt som namnen på -*linge*, -*singe* ock -*tinge* ofta i sista hand utgå från kortnamn på -*le*, -*se* ock -*te*. Jfr *Binklinge*: **Binklinger*: **Binke* = fty. *Biniki*.

Ett släktnamn **Væslinger* af samma personnamnsstam

1 v. Grienberger Ark. 14: 124 n., Noreen Aisl. gr. 3 s. 345.

2 Jfr däremot Nielsen s. 109: 'for *Vrapelev?*'

3 *Vasce* hos Saxo bör kanske läsas *Vasœ;* se Nielsen s. 105.

4 Förstem. 1₂: 1547.

5 *Washington* i Sussex tycks dock innehålla ett släktnamn *Vassingas;* se Middendorff Aeng. flurn. s. 143.

ingår i fsv. *Væslingaby* (SD NS 1: 268 fr. 1403), nu *Västlingby* Vstml.

Fsv. **Vætinge.**

1. *(Wätinge* Rääf 1: 369 fr. 1621), nu *Vätinge* Säby sn, N. Vedbo hd Ög. (Smål.)

2. (SD NS 2: 209 fr. 1409), nu *Vättinge* Tyresjö sn, Sotholms hd Sdml.

3. (SD NS 2: 182 fr. 1409) Uppl.

Af ett släktnamn **Vætinger*, aflett af den germ. personnamnsstam *Vat-*, som ingår i ags. *Wata*[1], fht. *Wazo*, *Wezilo*[2] o. s. v. En motsvarighet till vårt gårdnamn är ags. ortn. *Watingas*[3]; jfr äfven ags. personn. *Watling*[1], fht. ortn. *Wazilingun* (= fsv. **Vætlinge*) ock gotl. *Vatlings* Fole sn. Se för öfrigt **Vatnunge, Vatunga.**

Samma fsv. (fda.) namn har snarast äfven burits af *Vättinge*, ansenlig gård i Ö. Ljungby sn, N. Åsbo hd Skå.; äfven kallad *Gädde-Mölle.*

Fsv. **Vævinge** ([-*fv*-,] -*fu*- SRP nr 1565 fr. 1381, anf. arb. nr 3013 fr. 1399 o. s. v.), nu *Väfvinge*, gård i Skeppsås sn, Bobärgs hd Ög. En personnamnsstam *Væv-* synes ingå i fsv. *Væfshælla*, *Væversunda*. Man torde alltså kunna förklara vårt ortnamn ur ett släktnamn **Væving̃er*. Jfr (?) nsv. *Veflinge* Bollnäs sn Häls., om det utgår från fsv. **Væflinge.*

Fsv. (fda.) ***Ydhinge** (*Ydinge* 1501[4]), by i Hyby sn, Bara hd Skå., vid *Yddingesjön*. Jag antager som säkert, att namnet innehåller ett patronymicum **Ydhinger*. Detta är en direkt motsvarighet till urnord. *iuþingaR*, hvilket som personnamn förekommer på Reistadsstenen, samt fht. personnamnet *Eodunc*, hvaraf ortnamnet *Eodungesdorf*. Dessa namn innehålla den personnamnsstam, som ingår i fsv. *Iudhe*[5], ags. *Eoda*, fht. *Eudo*,

1 Searle OA s. 478.

2 Förstem. 1₂: 1549 f.

3 Kemble 1: 375.

4 Falkm. s. 92.

5 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 139. Det af Lundgr. anförda *iuþa* (ack. Liljegr 1247) bör dock enl. Bugge No. indskr. 1: 220 noten läsas *auþa*.

Eolo o. s. v.[1] Ett personnamn *Yding* tycks äfven föreligga i fno. *Ydings herad*[2]. Däremot synes fsv. *Ydinxstadh* vara en ortografisk variant af *Idh-;* se **Yghlinge.** Grundordet i dessa personnamn är isl. *jóð* '(litet) barn'.

Namnet har intet att skaffa med isl. *unnr* 'bölja, sjö', såsom Falkm. s. 92 förmodar.

I detta sammanhang erinras om det germanska folkslagsnamnet *Iuthungi*, Ἰουθοῦγγοι, som man äfven ställt hit. Naturligtvis kan äfven här ett personnamn ligga till grund; men lika möjligt är, att *Iuthungi* direkt bildats af ett appellativ, t. ex. just det nämnda isl. *jóð*[3]. I anslutning till hvad jag yttrat under t. ex. **Nordhrunge, Æmtunga** samt öfversikten (I 2) må framhållas, att äfven vårt släktnamn *Ydhinger* kan ha haft en dylik appellativisk betydelse.

Fsv. ***Yflinge,** nu *Yflinge*, hemman i Markims sn, Säminghundra hd Uppl.; af ett släktnamn **Yflinger*, en växelform till det under **Uflunge** omtalade **Uflunger*.

Fsv. **Yg(h)linge** (*Ygl-* SRP nr 582 fr. 1363), nu *Iglinge* Kvillinge sn, Bråbo hd Ög. Namnet kunde synas snarast utgå från ett släktnamn **Yghlinger*; men det vore i så fall svårt att ange, från hvilket personnamn detta härledde sig[4]. Det personnamn, som uppträder i fsv. *Yghulsboda* (SRP nr 835), nu *Igelsbo* Vändels sn Uppl., samt *Yghulste* (SRP nr 824), nu *Igelsta* Tillbärga sn Vstml., har lytt *Ighul*, ej *Yghul;* se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 125. Man kan emellertid till nöd äfven tänka på ett **Ygglinger*, hvilket snarast borde återföras på stammen i fda. **Uggi*, *Uggerus*[5] eller i isl. *Yggr* (binamn

1 Förstem. 1_2: 490.

2 Jfr dock Bugge No. indskr. 1: 220

3 Jfr dock Erdmann Götar och goter s. 20 noten (slutet). Om *Iuthungi* se utom nämnda arb. Zeuss s. 312, Laistner Germ. völkern. s. 46, Bugge No. indskr. 1: 219 f.; jfr äfven Much PBB 17: 85.

4 Ett fht. personnamn *Ugo* upptages af Förstem. 1_2: 923, men står f. ö isolerat; jfr äfven fht. ortn. *Ugulenheim* Förstem. 1_2: 923, 2: 1431.

5 Saxo; se Nielsen s. 102.

på Oden), motsvarande det fsv. personnamn, som synes ingå i fsv. ortn. *Ygxstadhum* (o. 1300)[1].

Det synes mig emellertid afgjort sannolikast, att här blott ortografiska varianter af *Igh-* föreligga, alltså af samma slag som *Yghuls-* för *Ighuls-* ofvan; jfr äfven t. ex. skrifningen *Ydhingxstadh-* (SD 3: 195) jämte *Idhingsstadh-* (ex. se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 125) samt se Noreen Aschw. gr. § 18 anm. 5. För detta antagande talar ju äfven det nsv. uttalet med *i*.

Vi utgå alltså från ett släktnamn **Ighlinger*. Detta kan vara aflett af det ofvan omtalade fsv. personnamnet *Ighul*, hvilket säkerligen egentligen är ett tillnamn, identiskt med isl. *ígull* 'igelkott'; jfr *Vivil.* Men man kan äfven förbinda **Ighlinger* med det enl. Bugges läsning[2] på Stenstadsstenen i Norge förekommande urnord. kvinnonamn, som i isl. skulle ha lytt *Iginga;* jfr de af Förstem. I$_2$: 947 anförda namnen *Igo, Iga.* Det å samma ställe omnämnda *Igila*, som är östgotiskt, förbindes af Wrede Spr. d. ostgot. s. 144 med germ. *igil-* 'igelkott', men kan naturligtvis likaväl vara ett diminutivum till personnamnsstammen *Ig-*.

Fsv. **Yklinge** (SRP nr 128 fr. 1353), nu *Icklinge*, gård i Rasbokils sn, Rasbo hd Uppl.; af ett släktnamn **Yklinger.* Detta är möjligen bildat af den personnamnsstam, som ingår i fty. (o. s. v.) personn. *Ucco, Ucho,* hvartill ortn. *Ucchinga*[3]; (jfr *Kvidhinge: Kvillinge* o. s. v.) eller den, som uppträder i *Uki,* hvilket Förstem. I$_2$: 1476 konstruerar på grund af ortn. *Ukesham* (Flandern)[4]. Hit hör väl äfven eng. ortn. *Uckington*, som enl. Kemble I: 392 visar hän på ett ags. *Ucingas.* Ett ags. patronymicum *Ucing* ingår dessutom i ortnamnen *Ucing ford, Ucing cumb;* jfr Middendorff Aeng. flurn. s. 141. Mera osäkert är, om samband äger rum med det släkt- eller personnamn, som uppträder i fsax. *Okilingthorp* (Heyne And.

1 Jfr Lundgr. Språkl. int. s. 41.

2 No. indskr. I: 177.

3 Förstem. I$_2$: 1472, Searle OA s. 464.

4 Stundom torde dock de germ. personnamnen på *Uk-*, *Ok-* vara unga kortnamn till *Ulrich*; se Lübben ZfdA 10: 299.

eigenn.). Först i sista hand bör man tänka på stammen i fht. personn. *Eucho*[1].

Fsv. ***Ynglinge,** nu *Ynglinge*, by i Kumla sn, Ö.-Tjurbo hd Vstml.; af släktnamnet *Ynglinger*, identiskt med det, som ingår i den bekanta svenska Ynglingaättens namn, huru nu detta skall tydas[2], eller bildat af den personnamnsstam, som uppträder i fsv. *Unge* (*Vnge Baath* SD NS 3: 91 fr. 1415), fda. *Ung-* (se Nielsen s. 103) ock *Jungo* (hvartill ortn. *Jungingen*), *Jungarat*, *Jungulf* o. s. v.[3] I förra fallet kan släktnamnet betraktas som öfverfört från sagans Ynglingar; jfr **Valsunge** samt se nedan I 2.

Samma släktnamn ingår äfven i *Ynglingarum* Häglinge sn Skå.

Fsv. **Yrminge, Ørminge.**

1. (*in O.* SD 6: 4 fr. 1348, *Ørmynge* SRP nr 515 fr. 1361), nu *Örminge*, by i Vårdsbärgs sn, Bankekinds hd Ög.

2. (SD NS 2: 826 fr. 1414), nu *Örminge*, by i Kuddby sn, Björkekinds hd Ög.

3. (*insulas Yrmingi* .. SD 2: 56 fr. 1288, *de insula dicta yrminge* SD 3: 658 fr. 1324), nu *Orminge* Värmdö sn o. skeppslag Uppl.

Namnet (åtminstone 1 ock 2) innehåller ett patronymicum **Yrminger*, **Ørminger*, bildat af det vanliga fnord. personnamnet *Orm(ber)* eller af ett med *orm-* sammansatt personnamn (t. ex. isl. *Ormarr*, *Ormgeirr*[4]). Jfr ags. **Wyrmingas*, som Kemble 1: 394 konstruerar på grund af eng. ortnamn, samt fty. ortn. *Wurmmaringas*[5], där en afledning af ett med *Wurm* sammansatt personnamn ingår.

---

1 Förstem. 1_2: 489.

2 Det är ju mycket möjligt, att för detta släktnamn intet personnamn ligger till grund — såsom isl., fsv. *Yngve*, *Inge*, fty. (langob.) *Ingo*, *Ingebaldus*, *Inguiomērus* (Tac.) o. s. v. — utan att det utgår från ett vanligt appellativ. Noreen Upps.-stud. s. 223 har tilltalande föreslagit gr. ἔγχος 'lans' ock tolkar namnet som 'lansbärare'. Jfr Heusler D. Litteratur-Zeitung 1894, sp. 141, Bruckner Spr d. langob. s. 69.

3 Förstem. 1_2: 983 f.

4 Jfr om hithörande germ. namn Bugge No. indskr. 1: 336.

5 Förstem. 1_2: 1579.

Fsv. ***Ytringe,** nu *Yttringe*, rätt betydlig gård i Lidingö sn, Danderyds skeppsl. Uppl.; af ett släktnamn **Ytringer*, bildat af samma personnamnsstam, som ingår i ags. **Oteringas* (eng. *Otterington, Ottringham*[1]).

Fsv. *Utrunge* Salems sn Sdml. utgår däremot ytterst från ett sjönamn; se afd. II.

Fsv. **Æflinge** (*-gg-* SRP nr 3101 fr. 1400), nu *Äflinge*, ett par gårdar i Värmdö sn o. skeppsl. Uppl.; af ett släktnamn **Æflinger*, bildat af det nordiska personnamnet *Afle*, om hvilket se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 8, fty. *Abilo*[2]. Samma släktnamn ingår äfven i fsv. *Æflinggaby* (SD NS 1: 36), nu *Äflingby* Sdml., se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 16. Man kan emellertid äfven tänka på fsv. personn. *Æfle* (Vadst. kl. jordeb. s. 11 fr. 1387). En växelform på *-ung* föreligger väl i *Aflingebo* Tveta sn Smål. Jfr ***Avunge.**

Fsv. ***Æfsinge,** nu *Äfsinge* Tjärstads sn, Kinds hd Ög.; af ett släktnamn **Æfsinger*, bildat af ett kortnamn **Afse* (= fht. **Abiso*, **Afiso*) till någon af de personnamnsstammar, som behandlas under **Avunge.** Jfr **Lyfsinge, Stafsinge.**

Fsv. **Ælinge.**

1. (*i Æ.* SD NS 1: 601 fr. 1406), nu *Älinge*, by i Hamneda sn, Sunnerbo hd Smål.

2. (*de ellinge, de hellingge*[3] SD 3: 99 fr. o. 1312; *Ælinge* SRP nr 2433 fr. 1389), nu *Älinge*, by i Ö.-Löfsta sn, Olands hd Uppl.

Säkerligen ingår i det första namnet ett släktnamn **Ælinger*. Detta vill man hälst fatta som en växelform till **Ālunger (Alinger)*, som utgör första leden i fsv. *Alinxaas* (1382), nu *Alingsås* (ä.-nsv. *Ålingsås*), ock omtalas af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 12. Samma *Ælinger* uppträder i fsv. *Ælinxby;* se Lundgr. anf. st. Grundordet är snarast det isl. personnamnet *Ále*. Men detta är etymologiskt identiskt med got.

---

1 Kemble 1: 388

2 Förstem. 1:2 11

3 Med afseende på skrifningen med *h* jfr *heruingi* under **Ærvinge.**

kortnamnet *Anila*[1], ock vi erhålla sålunda fullständig öfverensstämmelse mellan *Ælinge* ock fty. ortn. *Enilingun*, hvilket Förstem. 12: 100 afleder af personn. *Anilo;* jfr i fråga om omljudsformen fty. *Heninga* (se **Hanunga**), *Wenilinga* (se **Vælinge**).

Samma släktnamn ingår väl ock i *Älinge* (ofta skrifvet *Elinge*) Skuttunge sn, Bälinge hd Uppl., samt vidare i *Elingbo* Tierps sn Uppl. ock *Älingebo (Elingebo)* Krokstads sn Boh. Jfr äfven fgutn. *Elingiahem* (Styffe Un.2 s. 349), nu *Elingem*, som tycks förutsätta en *i̯an*-stam *Ælinge* (se nedan).

Mera osäkert är, om det under 2 anförda namnet bör föras hit. Att jag emellertid ej uppförde det under *Ællinge*, beror på den i flera hänseenden otillfredsställande ortografi, som utmärker det diplom, där skrifningarna med *-ll-* förekomma. Utslaget fick därför fällas af SRP ock den nysvenska formen.

Fsv. (fda.) **Ællinge** (*pa Æ*. SD NS 1: 90 fr. 1401[2]), nu *Ällinge*, stor gård ock by i V. Sallerups sn, Harjagers hd Skå. Namnet innehåller ett släktnamn **Ællinger*, en växelform till det *Allunger*, som bildar första leden i fsv. ortn. *Allunxbek*[3]. Identiskt är fda. *Ællinge* (1446) Torups sn ock *Ællinge* (1187) Höiby sn Själl., anförda af Madsen AſnO 1863, s. 278. Hit bör möjligen äfven föras *Ælinge* 2 (se närmare denna art. slutet) samt första leden i nsv. *Ällingstad* Ö. Husby sn Ög.

Till grund för vårt släktnamn ligger sannolikt det af Lundgr. Sv. lm. X. 6: 11 anförda fsv. kortnamnet *Alle*. Detta är antagligen identiskt med ags. *Alla*[4]. Dock kan man äfven utgå från den germ. stam *Alþ-*, som ingår i fht. *Aldfrid*, *Aldolf* o. s. v., i hvilket fall *Ællinge* ägde en motsvarighet i fht. ortn. *Aldingas* (S. Gall. urk.). Denna personnamnsstam, som säkert hör till fht. adj. *alt*, uppvisar liksom

1 Om hithörande germ. ock nordiska personnamn se senast Bugge No. indskr. 1: 171 f.

2 Yngre former se Falkm. s. 206.

3 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 12.

4 Searle OA s. 66

adjektivet grammatisk växling (jfr *Altolffi*, *Alta* o. s. v.)[1], hvarför man med det nämnda *Allunger (Alþ-)* kunde jämföra fht. *Altunc (Alđ-)*. I öfrigt kan ju något yngre fsv. *ll* äfven bero på assimilation af *ld*.

Falkm. s. 206 afleder namnet felaktigt från trädnamnet *al*.

Fsv. ***Æmtunga,** nu *Ämtunga* Önums sn, Barne hd Vg. Säkerligen utgår namnet från ett släktnamn **Æmtunger*, hvilket innehåller en personnamnsstam, som enligt min mening bör förbindas med de fty. (o. s. v.) namnen *Emazrat*, *Emizo*, *Amazo*, *Amathildis* o. s. v.[2], af den germ. stammen *emat-*, *emit-* o. s. v. 'flitig', hvilken äfven uppträder i folkslagsnamnen *Jämtar*, isl. *Iamtr*[3]. Adjektiv förekomma ofta som germ. personnamn; se Bugge No. indskr. 1:98 samt jfr under **Dyringe.**

Namnet är sannolikt besläktat med benämningen (lat.) *Amali* (got. **Amalôs*) på det östgotiska konungahuset, hvilken Wrede Spr. d. ostg. s. 50[4] säkerligen riktigt ställer till stammen i isl. *ami* 'möda, besvär' o. s. v. Detta namn utbildades sedermera med *ung*-afledning ock användes som folknamn. En motsvarighet till detta namn finna vi sannolikt i gotl. ortn. *Amlings*. Kanske det icke är en blott tillfällighet, att detta gamla hufvudsakligen gotiska namn just uppträder på Gotland.

Möjligt är för öfrigt, att **Æmtunger* ej medelst ett personnamn behöfver förmedlas med adj. *emat-*, utan att det helt enkelt liksom *Amali* ock Amelungarnas namn betyder 'de sträfsamma' l. dyl., att det alltså förhåller sig till folkslagsnamnet *Iamtr* som *Amalung* till *Amal-*. Jfr under **Nordhrunge** (: adv. *nordher?*), **Silinge, Thorunge, Ydhinge** samt se nedan i öfversikten.

Fsv. **Ærvinge** (*in heruingi* SD 3: 578 fr. 1323, *in æruinge* SD 5: 632 fr. 1347, *Erninge* SRP nr 1181 fr. 1375 [för *Eru-*], *i Erwinge* SD NS 2: 164 fr. 1409), nu *Ärfvinge*, ansen-

---

1 Jfr Schatz Das älteste Salzburger verbrüderungsbuch (ZfdA 43: 18 f.)

2 Förstem. 1_2: 96 f.

3 Noreen Urg. lautl. s. 52.

4 Jfr äfven Erdmann Angeln s. 86.

lig gård i Spånga sn, Sollentuna hd Uppl. Namnet innehåller väl — trots formen med *h* från 1323[1] — ett släktnamn **Ærvinger*, aflett af den fsv. personnamnsstammen *Arv-* i fsv. *Arve* = fda. (Nielsen) = fty. *Arbo;* jfr fty. *Arbio*, *Arpio*, *Erbeo*[2]. Ett fsv. släktnamn **Arvunger* uppträder kanske i nsv. *Arfvingatorp* Hvetlanda sn, Östra hd Smål.

Fsv. (fda.) **Æspinge.**

1. (*Æspingæ* SD 2: 83 fr. 1289, *in parochia Espingæ* SD 5: 434 fr. 1345[3]), nu *Ö. Äspinge* sn, Frosta hd Skå.

2. *Äspinge*, by i Hurfva sn, Frosta hd Skå.

Det torde knappast möta något hinder att för detta ortnamn utgå från ett släktnamn *Æspinger*, samma tillnamn, som omtalas af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 8. Det är bildat af en personnamnstam *Asp-*, som innehåller trädnamnet *asp*. En sådan känner jag dock blott från det hos Jordanes förekommande got. *Aspar*[4]. Jfr *Almunge*, ags. *Æscingas*[5], isl. mansnamnen *Heggr*, *þyrnir*.

Mera djärft synes mig vara att härleda detta släktnamn från en smeknamnsform till *Asbiorn* o. d. namn[6]. Icke häller bör man annat än i nödfall tillgripa utvägen att förklara dylika gamla namn ur appellativ: dock må ej den dock mycket svaga möjligheten bestämt afvisas, att ortnamnet direkt afletts af trädnamnet *asp;* jfr under **Askunga** ofvan samt **Eninge** (afd. II 1).

Fsv. **Æssunga** (*aff Æssungi* VGL IV. 14: 6, *ii Æssyngu[m]* SD NS 1: 620 fr. 1407), nu *Essunga* sn, Barne hd Vg. Namnet innehåller ett släktnamn **Æssunger* eller **Æssinger*, hvilket sannolikt utgår från ett kortnamn med *-ss-*, alltså af samma art som **Gladde* (se **Gladdunge**), **Sikke*

---

1 Jfr enahanda växling under **Ælinge.**

2 Se Socin Mhd. namenb. s. 216 samt Förstem. 1_2: 142, jämfört med v. Grienberger AfdA 27: 134. Fht. *Erpolf*, *Erfo* i (den älsta) Salzb. förbrödringsboken, *Erpho* i Freisinger urk. innehålla däremot germ. *p*; se Schatz ZfdA 43: 37.

3 Se för öfr. Falkm. s. 120.

4 Förstem. 1_2: 150.

5 Kemble 1: 371.

6 Jfr Falkm. s. 120.

(se **Sikkinge**) o. s. v. Snarast har detta kortnamn bildats af den fsv. personnamnsstammen *Æs-*, *Es-*[1], en omljudsform till stammen i fsv., fda., fno. *Asi*[2], fty. *Anso*, östgot. *Ansila*. Om emellertid *Æssunga* vore att sammanhålla med fty. ortn. *Asingun*, måste det däremot skiljas från de nordiska namnen på *Ás-*, *Ǽs-*, hvilka som nämnts utgå från germ. *Ans-*. Förstem. 12: 120 för dessa båda tyska stammar *Ans-* ock *As-*, dock icke utan tvekan, tillhopa: här ha för öfrigt namn af allehanda ursprung okritiskt sammanförts[3].

Tuneld III. 2: 775 (1832) uppgifver från Hamneda sn, Sunnerbo hd Smål., kaplansbostället *Åsinge*. Någon så benämnd gård är mig icke bekant, men om namnet är riktigt, innehåller det möjligen ett hithörande släktnamn **Asunger*.

Fsv. **Ætinga**(?) (*in etinggum* SD 3: 86 fr. 1312), nu *Ettinga (Ettingbo)*, större by i Ö.-Våla sn, Våla hd Vstml.; väl af ett släktnamn **Ætinger*, kanske aflett af samma personnamnsstam, germ. *Aiht-*, som ingår i fht. *Êhtha*, *Êhtolt*, *Êhtolf* o. s. v., hvilka af v. Grienberger AfdA 27: 131 med rätta härledas från fht. *êht* f. 'possessio' (= fsv. *æt*). Om utvecklingen af *ht* till (kort) *t* se den hos Noreen Aschw. gr. § 233 anm. 1 citerade litteraturen.

Fsv. ***Øninge.**

1. *Öninge* Västergarns sn Gotl.

2. *Öninge*, N. o. Ö., byar i Ödeshögs sn, Lysings hd Ög.; vid Vättern.

Namnet bör sammanhållas med fsv. *Øningiæby* (SD 4: 189 fr. 1330), nu *Önningeby*, samt *Øningiawiik* (SD 4: 170 fr. 1330), båda namnen från Åland, samt nsv. *Öningaryd* Söderåkra sn Klm. Man har sålunda att utgå från ett *Øning-*, för de åländska namnen närmare bestämt ett**Øninge* (*i̯an*-stam); jfr fgutn. *Elingiahem*, fsv. *Snævingia-*, *Sæmingia-hundare*, *Thoptingiamar*.

---

1 Jfr Lundgr. Sv. lm. x. 6: 50.

2 Möjligen också i urnord.; jfr Bugges tolkning af Gimsøstenen No. indskr 1: 395.

3 Jfr t. ex. Schatz ZfdA 43: 39, v Grienberger AfdA 27: 134.

I de åländska namnen föreligger en bildning af samma art som isl. *oynir* m. fl., användt t. ex. om bebyggarna af *eyin iðri* ock *eyin ýtri i þrándheim* samt af de näjder, som omgifva *Eyjavǫtn* (sjön Øjeren)[1]. Det bör framhållas, att ett af namnen härleder sig från Gotl. ock ett från Åland. Äfvenledes erinras om det germ. folkslagsnamnet *Aviones*, hvilket tolkas som ett germ. **Awjones*, got. **Aujans* 'öboar'; se Grimm GDS s. 472, Much PBB 17: 195. Jfr **Holminge.**

Beträffande de öfriga namnen är det kanske sannolikare, att de utgå från ett släktnamn **Øninger*, som innehåller den vanliga germ. personnamnsstammen *Aun-* (ags. *Éan-*) eller *Ōn-* i en mängd af Förstem. 1_2: 207 f. anförda germanska namn från fastlandet. Det är kanske att förbinda med fht. ortn. *Oningas*, nu *Oeningen* (å fht. språkområde[2]), som väl utgår från en stam *Aun-*.

Mindre troligt är, att *Øninger* innehåller ett **Øþn-*, af den äfvenledes ytterst spridda germ. personnamnsstammen *Auð-*. Ortn. *Øninge* kunde då rent af identifieras med langob. ortn. *Audiningo*[3]. Jfr isl. släktnamnet *Audlinga* (gen. pl. Hyndlulj. 11) samt det som ingår i fht. ortn. *Autinga*[4].

Fsv. **Øringe.**

1. *Öringe* Getinge sn, Halmstads hd Hall.

2. *Öringe*, by i Veinge sn, Höks hd Hall.

3. (SRP nr 471 fr. 1360), nu *Öringe*, ansenlig gård i Marbäcks sn, N. Vedbo hd Smål.

4. (SRP nr 490 fr. 1361), nu *Öringe*, by i Ekeby sn, Göstrings hd Ög.; vid Svartån.

5. *Öringe* Tyresjö sn, Sotholms hd Sdml.; vid *Öringesjön*.

Namnet kan innehålla ock innehåller väl snarast ett släktnamn **Øringer*, hvilket kan vara en växelform till det *Ørlinger*, som behandlas under **Ørlinge**, af den personnamnsstam *Aur-*, som exemplifieras hos Förstem. 1_2: 210; jfr det

1 Se Fr.$_2$.
2 Förstem. 2: 133.
3 Bruckner Spr. d. langob. s. 141
4 Förstem. 2: 145.

mansnamn *Øringer*, som diskuteras af Lundgr. Personn. på *-ing* s. 8, samt gotl. ortn. *Aurungs* Norrlanda sn (jfr nedan).

Man kan dock äfven tänka på en afledning af sv. *ör*, isl. *aurr* 'grus, grusbotten' (jfr t. ex. **Steninge**, där liknande möjligheter erbjuda sig) ock beträffande det sista dessutom på afledning af ett sjönamn **Øringer*, bildat som de sv. sjönamnen *Grytingen*, *Steningen* (jfr Hellquist Sv. lm. xx. 1 under **Øringer*). För härledningen ur ett appellativ kan i sin mån tala det relativt stora antalet af orter med namnet *Öringe;* jfr det likartade förhållandet med *Brænninge* (II), *Risinge*, *Skærpinge*.

Fsv. ***Ørlinge,** nu *Örlinge*, obetydlig gård i Möklinta sn, Ö.-Tjurbo hd Vstml.; af ett släktnamn **Ørlinger*, en växelform till det under **Øringe** omtalade **Øringer* (<**Aur-*) ock väl identiskt med det fht. *Orling*, som ingår i ortn. *Orlinchusen*[1]; jfr dock äfven eng. *Orlingbury*, på grund af hvilket Kemble 1: 388 ansätter ett ags. **Orlingas*.

Fsv. **Ørminge,** se **Yrminge.**

Fsv. **Øxlinge** (1447[2]), "torpastadher" i Vreta klosters sn, Gullbärgs hd Ög. Att släktnamn kunna ingå i namn på "torp", visa fsv. *Kullingatorp* Ög. ock *Qwistlingatorp* Ög. (se nedan), ock äfven *Øxlinge* utgår från ett dylikt, **Yxlinger* l. **Øxlinger*, bildat af samma personnamnsstam som det, hvilket ligger till grund för fty. ortn. *Ohsingeheim*[3]; jfr äfven det dock osäkra namnet *Ohsala* (å en runinskrift)[4]. Fty. **Ohsing:* fsv. **Øxlinger* = fsv. *Kvidhinger: *Kvillinger* m. fl. m. fl.; se öfversikten.

Öfriga namn, som sannolikt eller möjligen böra betraktas som på samma sätt bildade, men hvilkas fsv. form ock sålunda äfven etymologi är vanskligare att bestämma, må äfvenledes här, om ock i korthet anföras:

1 Förstem. 1_2: 210.
2 Vadst. kl. jordeb. s. 41.
3 Jfr Förstem. 1_2: 1175.
4 Se Germania 11: 197. Förstem. 1_2: 1178

nsv. *Bessinge*, äldre äfven *Bissinge* o. *Bässinge*[1], by i Ö. Sallerups sn, Frosta hd Skå.; jfr (?) fty. ortn. *Bisinga* (: personn. *Biso* o. s. v.)[2].

nsv. *Bisslinge*, obetydlig gård i Eds sn, Sollentuna hd Uppl. Om här ett fsv. släktnamn **Bitlinger* döljer sig, hvilket på grund af ställets litenhet är mindre sannolikt, förhåller sig detta till det, som ingår i eng. ortn. *Bittering*, ags. **Biteringas*[3], som t. ex. fsv. **Hytringer* (i *Hytringe*) till **Hytlinger* i *Hytlingavik* ock andra nedan anförda fall. Man kan dock äfven utgå från ett fsv. *Betlinge* (jfr *Betinge*) eller det förut nämnda *Bessinge*.

nsv. *Björinge* Edbo sn, Frösåkers hd Uppl.; kanske ett fsv. **Biurunge*, se (fsv.) **Biurunga** ofvan.

nsv. *Bläckunge*, gård i Vätö sn, Bro o. Vätö skeppsl. Uppl. Snarast utgår namnet — med suffixväxling — från ett släktnamn **Blækkinger*, aflett af fsv., fda. (o. isl.) personn. *Blakkr* l. *Blakke*[4]. Vidare kunde erinras om det hos Beda förekommande ags. personn. *Blecca*[5]. Ett besläktat patronymicum kan slutligen ingå i eng. ortn. *Blatchington*, *Blatchin(g)worth*, på grund af hvilka Kemble 1: 378 konstruerar ett ags. *Blaecingas*.

nsv. *Bärkinge*, se **Birklinge** slutet.

nsv. *Deglinge*, utgård ock båtmanstorp i Ö. Ryds sn, Danderyds hd Uppl. Då namnet enl. uppgift uttalas med *e*-ljud, vågar jag ej härleda det från släktnamnet **Dæglinger* (jfr isl. *doglingr* 'furste', att förklara som *buðlungr;* se förf. NTfF 3 R XII), af personn. *Dag*. I socknen förekommer också båtsmansnamnet *Degling*. Detta kan ju visserligen tänkas komma af torpnamnet. Sannolikast är väl emellertid, att förhållandet är omvänt ock att sålunda detta namn alldeles bör afskiljas från här behandlade patronymiska namn, hvarför ju ock ställets obetydlighet starkt talar.

1 Falkm. s. 109.
2 Förstem. 1_2: 308.
3 Kemble 1: 378.
4 Om dessa personnamn se Lundgr. x. 6: 28.
5 Searle OA s. 109.

nsv. *Drälinge*, by i Björklinge sn, Norunda hd Uppl.; kanske af ett äldre **Dræflinge;* jfr **Drævinge** ofvan.

nsv. *Drömminge*, by i Voxtorps sn, Östbo hd Smål; af ett släktnamn **Drominger(?)*, jfr ags. personn. *Dreamwulf* (Searle OA s. 169).

nsv. *Döinge* Farhults sn, Luggude hd Skå.; namnet är i sin nsv. form flertydigt; erinras må om lgt. ortn. *Döingen*, där enl. Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80 ett personnamn ingår.

nsv. *Flattinge*, by i Dörarps sn, Sunnerbo hd Smål.; jfr **Flættinge**.

fgutn. *Fledinge* (1307[1]) l. *Fleytinge*, nu *Fleringe* sn Gotl.

nsv. *Fläm(m)inge* Ekeby sn, Göstrings hd Ög., vid Svartån[2], ock ett annat i Ö. Stenby sn, Östkinds hd Ög. Här kan mycket väl släktnamnet *Flæming*, egentligen 'flamländare' ingå. Finsksvenska ortnamn, som måste vara bildade af samma namn, visa, att ordet åtminstone redan på 800-talet har varit bruk-ligt i Norden; se närmare T. E. Karsten Några bidrag till Österbottens uppodlingshistoria s. 7 (öfvertryck ur Joukahainen XII). Jag erinrar i detta sammanhang därom, att i Tyskland flera orter *Flemmingen* förekomma, som uppstått genom kolonisation af nederländare, så vid Naumburg ock s. ö. om Altenburg; se Bremer Ethnographie s. 166.

nsv. *Fnysinge*, by i Altuna sn, Simtuna hd Uppl.

nsv. *Fällinge* Hedesunda sn Gästr. Detta namn är flertydigt. Det kan innehålla ett släktnamn, som är en växelform till fsv. **Faldunger* i *Faldunge* (se ofvan), eller ett, som motsvarar det, hvilket synes uppträda i fris. ortn. *Fallingaburen*[3]. Men det kan äfven tolkas som ett fsv. **Fællinger*, bildat af det med sv. *fälla* 'svedjeland' likbetydande sv. *fall* och identiskt med no. *felling*, hvilket ingår i no. gårdnamnet *Surfällingen*

1 Styffe Un.₂ s. 349.

2 Om detta namn skrifver en meddelare bl. a.: "Namnet, som är tillkommet på senare år ock som ej finnes i jordeboken, stafvas i härvarande kyrkoböcker med e t t *m* i öfverensstämmelse med det gamla stafsättet å gården *Flæminge*, som tillika med några andra gårdar utgör det nuvarande Boxholms säteri."

3 Nom. geogr. neerland. 1: 51.

(Rygh NG 1: 242); se förf. Sv. lm. xx. 1 under *Mofällingen*. I sistnämnda fallet hör namnet till II.

nsv. *Grättlinge*, by i Jämjö sn, Ö. härad Blek.; jfr under **Grantunge.**

nsv. *Göringe*. 1. Häfverö sn, Väddö skeppsl. Uppl. 2. Estuna sn, Lyhundra hd Uppl.; af fsv. **Gyringe?* Jfr fda. häradsnamnet *Gyring*[1] (äfven omtalat under **Gyrlinge**), nu *Gjörding* Jylland, hvilket liksom så många andra danska häradsnamn med all sannolikhet innehåller ett släktnamn. Å andra sidan kan erinras om eng. ortn. *Goring* Sussex, där äfven liksom i de flesta eng. ortn. på *-ing* ett släktnamn säkert ingår[2].

nsv. *Hedinge*, gård i Daretorps sn, Vartofta hd Vg. Möjligen föreligger här ett af sbst. *hed* aflett **Hedhinger* af samma art som flera under II 1 behandlade namn. Man har annars närmast att tänka sig ett släktnamn **Hedhinger;* jfr fsv. personn. *Hedhe*[3], fty. *Haido*[4] o. s. v.

nsv. *Heinge*, by i Löfvestads sn, Färs hd Skå.; af **Hedhinge?;* se för öfrigt föreg. namn.

nsv. *Hjälminge* Gåsinge sn, Daga hd Sdml.; snarast af fsv. **Hiælmunge*, ytterst till fsv. personnamnsstammen *Hiælm-*, om hvilken se Lundgr. Sv. lm. X. 6: 103 f.

nsv. *Hjälmunge* Hållnäs sn, Olands hd Uppl.; namnet skrifves dock äfven *Hjälmånge*.

nsv. *Hulinge*, hemman i Mosjö sn, Örebro hd Nke; snarast af fsv. **Hulunge;* jfr **Hylinge.**

nsv. *Hyttinge* (se **Hytringe**).

nsv. *Håringe*, St. o. L., Bolmsö sn, Västbo hd Smål.; snarast af fsv. **Hardhunge*, bildat af personnamnsstammen *Hardh-*[5]; jfr ags. ortn. **Heardingas* (i eng. *Hardingham* o. s. v.)[6], fht. ortn. *Hertingen*[7].

1 Styffe Un.₂ s. 15.
2 Jfr Middendorff Aeng. flurn. s. 82.
3 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 98.
4 Förstem. 1₂: 724.
5 Lundgr. Sv. lm. x. 6: 97.
6 Kemble 1: 384.
7 Förstem. 1₂: 752.

nsv. *Hönsinge*, by i Grönby sn, Vämmenhögs hd Skå.; jfr Falkm. s. 141. Då i fda. ett *Hønsinge* förekommer, som äfven nu heter *Hönsinge* (Sjælland)[1], har man säkerligen att äfven för det skånska namnet utgå från samma form. Kanske man äfven bör erinra om eng. ortn. *Hunsingore* från York, på grund af hvilket Kemble 1: 368 konstruerar ett ags. ortn. **Hunsingas*. Jfr äfven **Høninge.**

nsv. *Hörlinge* 1. Finja sn, V. Göinge hd Skå.; 2. by i Verums sn, V. Göinge hd Skå; kanske af ett **Hyrlinger*, växelform till **Hyringer* (se **Hyringe**).

nsv. *Juringe*. 1. Brännkyrka sn, Sotholms hd Sdml.; 2. rätt betydlig gård i Huddinge sn, Sotholms hd Sdml.; möjligen af ett släktnamn, som bildats af den hos Lundgr. Sv. lm. X. 6: 139 omtalade fsv. personnamnsstammen *Iur-;*namnet kan identifieras med fty. ortn. *Eburingen*, om hvilket se Förstem. 2: 454.

nsv. *Järinge*, gård i Edbo sn, Frösåkers hd Uppl.; af **Gæringe* l. **Iæringe (-unge)*? I senare fallet må erinras om att formen fsv. *Jarunxtorp* (SD 3: 233), nu *Järstorp* Smål., sannolikt är felaktig för *Jærnvixthorp* (se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 14).

nsv. *Kamlunge* Nederkalix sn Västerbotten.

nsv. *Kippinge*, två gårdar i Närtuna sn, Långhundra hd Uppl.; kanske till någon af de personnamnsstammar, som omtalas under **Kyplinge** o. **Kæplinge**; i öfrigt erinras om fda. *Kippinge* Falster[2].

nsv. *Kleringe*, by i Vändels sn, Örbyhus hd Uppl.

nsv. *Knällinge* Sköllersta sn o. hd Nke.

nsv. *Kvit(t)inge* Gryts sn, Ö. Göinge hd Skå.; möjligen ytterst af en kortform på *-t* till den under **Kvidhinge** omtalade personnamnsstammen *Kvidh-;* jfr **Kvattunge** (:*Kvadh-*?).

nsv. *Kvällinge* Gladhammars sn, S. Tjusts hd Smål.; möjligen af **Kvædhlinge*, jfr eng. *Quadring* (se **Kvattunge**).

---

1 Madsen AfnO 1863, s. 313.

2 Styffe Un. 2 s. 30.

nsv. *Kärringe*, by i Angelstads sn, Sunnerbo hd Smål.; jft **Kærlinga?**

nsv. *Lagringe* Skenninge sn, Göstringe hd Ög.

nsv. *Lemminge*, gård i Väderstads sn, Lysings hd Ög.; jfr(?) eng. *Limington* (: ags. **Limingas*[1]).

nsv. *Löfvinge*, gård i Fogdö sn, Åkers hd Sdml.; man tänker snarast på ett släktnamn **Løvinger* af den personnamnsstam *Laub-*, som uppträder i fty. *Louba*, *Laubgar*[2].

nsv. *Medinge*, betydlig gård i Näsby sn, Fällingsbro hd Vstml.; väl af ett släktnamn **Midhinger* (jfr **Midhlinge**).

nsv. *Myttinge* Värmdö sn o. skeppsl. Uppl.; jfr (?) eng. *Mottingham* Kent (: ags. **Mottingas*[3]) ock fsax. *Mottonhêm* (Heyne And. eigenn.).

nsv. *Nyttinge* Glanshammars sn o. hd Nke.

nsv. *Olinge*, by i Gryts sn, Ö. Göinge hd Skå., äldre *Ollinge* (1525) enl. Falkm. s. 162.

nsv. *Plönninge* 1. Väsby sn, Luggude hd Skå. 2. rätt ansenlig gård i Harplinge sn, Halmstads hd Hall.; jfr **Plininge** (nu *Plänninge*).

nsv. *Rosslinge*, gård i Vallby sn, Ö.-Rekarnes hd Sdml.

nsv. *Röplinge*, by i Räfteleds sn, Västbo hd Smål.

nsv. *Sillinge*, by i Ljusterö sn, Åkers o. Värmdö skeppsl. Uppl.; kanske att föra till *Silinge* ofvan; att emellertid ett fsv. personnamn *Sille* funnits, hvaraf ett släktnamn **Sillinger* kunnat bildas, framgår af ortn. *Sillaboda* (SRP nr 915), nu *Sillbo* Huddunge sn Uppl.

nsv. *Silpinge*, St. o. L., by i Bräkne-Hoby sn Blek.; med afseende på det personnamn **Silpe*, som möjligen ligger till grund, kunna jämföras fsv. **Kulpe* (se Lundgr. Sv. lm. X. 6) ock det från hvilket *Hælplinge* ytterst utgår.

nsv. *Skiftinge*, gård i Klosters sn, Ö. Rekarnes hd Sdml.

nsv. *Skvällinge* Ö. Skrukeby sn, Göstrings hd Ög. (af **Skvætlinge?*; se **Skvætinge** ofvan).

1 Kemble 1: 387.
2 Förstem. 1_2: 1014.
3 Kemble 1: 387.

nsv. *Sneslinge*, by i Börstils sn, Frösåkers hd Uppl.; jfr den i närheten belägna ansenliga gården *Sneslingebärg;* ett *Sneslingby* finns i Länna sn, Frötuna hd Uppl.

nsv. *Snättringe*, ansenlig gård i Huddinge sn, Svartlösa hd Sdml.; man kunde erinra om det väl patronymiska ags. *Snatting*, som anföres af Middendorff Aeng. flurn. s. 120 ock i fråga om *r*-et jämföra under **Miældrunga** samt öfversikten nedan. Ett ä. -nsv. (da.) kvinnonamn *Snatra*, säkerligen egentligen öknamn, anföres Sv. lm. VI. 7:37 efter Grubb 1675.

nsv. *Störlinge*, by i Gärdslösa sn Öland; möjligen af ett fsv. släktn. **Styrlinger*, jfr **Sturunge.**

nsv. *Sältinge*, litet ställe i Lidingö sn, Danderyds skeppsl. Uppl.; sannolikt en yngre bildning liksom namnet å det bredvid liggande lilla *Kyttinge.*

nsv. *Tröinge*, by i Vinbärgs sn, Faurås hd Hall.

nsv. *Tycklinge(n)* S:t Pärs sn, Aska hd Ög. Om värkligen namnet har patronymiskt ursprung ock utgår från ett fsv. **Tyk(k)linge*, erinras om ags. personn. *Tucca*, fht. *Zucho* samt langobard. *Zuchilo*, anförda af Förstem. 1_2: 1677, Searle OA s. 460.

nsv. *Tystinge*, by i Viby sn, Grimstens hd Nke; möjligen ytterst af fsv. kortnamnet *Thoste.*

nsv. *Täckinge*, by i Refvinge sn, Halmstads hd Hall.; af ett släktnamn **Tækinger*, till fda. *Taki* (Nielsen), eller **Tækkinger*, till ett personnamn motsvarande fht. *Zacco*[1]?

nsv. *Tänninge*, by i Ore sn Dalarna, möjligen af ett släktnamn **Tænninger*, till ett personnamn motsvarande isl. *Tanni* (jfr under **Tunnunge**).

Tölinge har enl. Tuneld. III. 1: 346 (1831) fordom varit namnet på ett f. d. säteri i Skedevi sn, Finspånga läns hd Ög.; möjligen af ett släktnamn **Thylinger*, jfr **Thulunge.**

nsv. *Töringe*, by i Vinbärgs sn, Faurås hd Hall.; jfr **Thyringe.**

nsv. *Uppinge*, två gårdar i Grödinge sn, Svartlösa hd

1 Förstem. 1_2: 1671.

Sdml.; jfr eng. *Uppingham*, *Uppington*[1] samt (?) fsv. *Uplinghe* (SD NS I), nu *Upalingo* Reso sn Finl.

nsv. *Veflinge* Bollnäs sn Häls.; jfr(?) gotl. *Viflings*, fty. *Wibilinga* nedan ock möjligen äfven no. gårdnamnet *Veblungen*, 1632 skrifvet *Webling*, 1633 *Weffling*[2]; eller kanske af **Væflinge* (jfr **Vævinge** ofvan).

nsv. *Vettinge* Ljungby sn Skå., se *Vättinge* nedan.

nsv. *Vidringe* Burs sn Gotl.; möjligen af ett släktnamn **Vidhringer*, som kan vara bildat af ett personnamn, sammansatt med *Vidh-* ock ett senare led med begynnande *r*[3]; jfr t. ex. fty. *Widerad*. Äfven erinras om sådana germ. namn som *Widrebold*, *Widrehad*, anförda af Förstem. I$_2$: 1574.

nsv. *Viringe*, gård i V. Skrukeby sn, Göstrings hd Ög.; jfr fty. ortn. *Wiringi* (Förstem. I$_2$: 1556)?

nsv. *Vässinge*, by i Veinge sn, Höks hd Hall.; jfr fda. *Hwæssinge*[4], ags. *Hwaessingas*[5], eller fty. *Wasunga*[6] eller nsv. *Vessingarp* Smål. (om af *Væssinga þorp*), fda. *Wassingerødh*[7], ags *Wassingas*[8]. Jfr härtill **Væskinge**.

nsv. *Västninge*, by i Lärbo sn Gotl.; möjligen af ett släktnamn, som utgår från ett personnamn på *Væst-*; jfr isl. *Væstarr* samt se **Vistinge**.

nsv. *Vättinge* Ljungby sn, N. Åsbo hd Skå., se **Vætinge** (slutet).

nsv. *Ylinge*, gård i Svärta sn, Rönö hd Sdml.; jfr *Ylingebol* Ånimskogs sn Dalsl.; kanske af ett släktnamn **Ylinger* : fsv. personn. *Iule*, Lundgr. Sv. lm. X. 6: 139.

nsv. *Åninge*, by i Locknevi sn, S. Tjusts hd Smål.

---

1 Kemble I: 392.
2 Se om detta namn Bugge No. indskr. I: 323.
3 Se t. ex. under **Miældrunga** samt öfversikten öfver släktnamnen nedan.
4 Madsen AfnO 1863, s. 313.
5 Kemble I: 373.
6 Förstem. 2: 1489.
7 Madsen AfnO 1863, s. 252.
8 Middendorff Aeng. flurn. s. 143.

nsv. *Åsinge* (Tuneld III . 2: 775 [1832]) Hamneda sn, Sunnerbo hd Smål., se **Æssunga** slutet.

nsv. *Ällringe*, by i Almunge sn, Närdinghundra hd Uppl.; jfr eng. *Aldringham*, *Aldrington*: ags. **Aldringas*[1].

nsv. *Ölfvinge*, gård i Odensvi sn, S. Tjusts hd Smål.; möjligen af äldre **Ylvinge*, till mansnamnet *Ulf*; jfr nord. (-ags.) *Ylfingdene*[2], ags. *Wylfing*, lt. *Wülfing*[3].

nsv. *Öppinge*, by i Snöstorps sn, Tönnersjö hd Hall.; flertydigt; jfr *Uppinge* s. 192 f.

---

1 Kemble 1: 377.

2 Middendorff Aeng. flurn. s. 156.

3 Anf. arb. s. 154.

2.

Öfversikt af de patronymiska ortnamnen på *-inge* o. s. v.[1]

a) Utbredning.

Den ortnamnstyp, som här behandlats, är spridd öfver en stor del af den germanska världen. Den har talrika aflägg öfver hela Tyskland: den uppträder hos saxarne, i Mellantyskland ock södra Tyskland, vid Rhen, i Elsass, i Schwaben, på de alemanniska ock bajerska områdena[2]. Synnerligen vanliga äro de också i England. Om man bortser från de med *wíc*, *hám* o. s. v. sammansatta namnen, hvilka kanske icke böra direkt jämföras med våra här behandlade ortnamn, visar det sig, att af 190 ett antal af icke mindre än 140 anträffas på Englands östra och södra kuster, förnämligast i Kent, Norfolk,

---

1 Därest de under II behandlade ortnamnen äfvenledes äro att betrakta såsom utgående från släktnamn, böra i tillämpliga delar de här gjorda uttalandena äfven anses gälla dessa. Som emellertid det ojämförligt största antalet af *inge*-namn enligt min mening faller under I, har jag förmenat, att frågorna om deras utbredning, bildning o. d. lämpligast afhandlas i detta sammanhang.

2 I ett icke obetydligt antal fall torde emellertid i vissa trakter, t. ex. kring Mosel, ombildningar af keltiska namn på *-ancum* föreligga; jfr Lamprecht Deutsches wirtschaftsleben I. 1: 154.

Vidare må i detta sammanhang påpekas, att man icke utan vidare kan af nytyska namnformer på *-ingen* sluta sig till befintligheten af dylika (osammansatta) namn under äldre tider. Så synes nht. *Hettingen* ha utvecklats ur fht. *Hettincheim* (*Hetting*(*h*)*eim* > **Hettingem* o. s. v.), *Sickingen* ur *Sickincheim*, *Bottingen* ur *Bodinchova* o. s. v. Se härom närmare O. Heilig Litteraturbl. f. germ. u. rom. phil. 1901, s. 280 f., samt jfr äfven Taylor Words and places s. 159 f.

Sussex ock Essex. Medräknas de sammansatta, blir i öfrigt resultatet i hufvudsak detsamma[1].

Vidare uppträda dessa namn i Danmark samt öfver stora områden af södra ock mellersta Sverge, mera enstaka äfven i Norrland och Finnland (om de senare se utförligare nedan).

Däremot finnas, synes det, inga namn af denna typ säkert belagda från det nuvarande Norge[2]. De som nu ändas på *-inge* hafva i allmänhet erhållit denna ändelse i yngre tid. Så hette t. ex. *Glemminge* i Smaalenene i fno. tid *Glymeimar*[3]. Det år 1590 förekommande *Krecklinge*, *Klecklinge* kallades tidigare *Klæklengiom*[4]. Fno. *Giellinge*, *Gullinge*, nu *Gulung*, utgår snarast från ett af ett älfnamn bildat *Gulung*[5]. Fno. *a Riflingi*, *a Riflingom*, *i Røflinge* antages af Rygh NG 2: 5 ha haft nom. *Riflingr* ock vara aflett af sbst. *refill* (jfr **Riflinge** afd. II). Fno. *i Bulunghum* (senare *af Bulunghe*, *Bulunger*), nu *Bulung* Kristians Amt[6], tycks ej häller innehålla ett släktnamn; se närmare Rygh NG IV. 1: 89 ock Bugge hos Rygh o. Kjær NG IV. 2: 128. Fno. *a Brettingi*, nu *Brettingen* Kristians Amt, utgår från en nominativ *Brettingr* och är aflett af adj. *brattr* 'brant'; ordet uppträder icke blott som gårdnamn, utan äfven som benämning på branta höjder[7]. No. *Theplinge* 1590, nu *Täpplingan (Tepling)*, innehåller sannolikt det älfnamn, som ingår i det å annat håll uppträdande *Tiplingelven*; se Rygh NG 15: 390. Icke häller *Tørring*, äldre *Tøringhe*, synes kunna föras till de patronymiska *inge*-namnen, hvarom se Rygh NG 15: 237. *Gran-*

---

1 Se härom Kemble 1: 394 f. (= eng. uppl. 1: 479 f.). I vissa fall har man visserligen anledning att misstänka minnen från den skandinaviska invasionen; men det öfvervägande flertalet af dessa namn bära en god anglosaxisk prägel.

Utom af Kemble ha de engelska *ing*- namnen behandlats af Taylor Words and places ss. 132—142, s. 158 f. (med icke alltid exakta sammanställningar med tyska ortnamn) samt 513 f., där Kembles listor utvidgats ock korrigerats samt tyska ock franska motsvarigheter anförts (dessa sammanställningar kunna endast med stor urskiljning användas).

2 Jfr Hansen Landnåm s. 44.

3 Rygh NG 15: 185.

4 Anf. arb. s. 388 f.

5 Anf. arb. s. 240.

6 Rygh NG IV. 1: 215.

7 Rygh NG IV. 1: 143.

ungæ sokn (1523), nu *Grong*, är en bildning af trädnamnet *gran*; se Rygh NG 15: 295.

I Bohuslän förekomma några namn på *-inge*, men åtminstone ett par af dem äro äfvenledes ombildningar af namn, som i fornnorsk tid haft ett helt annat utseende; se **Halsunga** ock **Näsinge** under afd. III.

Vi återvända så till utbredningen af *inge*-namnen inom det nuvarande Sverge. Man märker då lätteligen, att de ej äro jämt fördelade inom dessa områden. Så t. ex. saknas de i södra Västergötland ock det angränsande Mo härad af Jönköpings län; i Västra härad af samma län ha vi blott *Gnidhlinge (Gnillinge)* nära Vrigstad i en af naturen något mera gynnad del af denna skogiga och fattiga landsända, men icke ens detta namn hör säkert till den här behandlade typen, då det 1301 skrifves *Gnidling.*; i det bördigare Östra härad äro spåren något talrikare; i S. Vedbo skogstrakter finnas inga, ej häller i vissa delar af sydöstra Östergötland (Ydre; Kind har några) ock i norra Kalmar län (N. Tjust; undantag: *Skärpinge*[1]), likasom de också nästan saknas i den egentliga Kolmården: i dess västra förgreningar uppträda dock några, såsom *Risinge* ock *Kvillinge*, hvilka gifvit socknarna namn, *Iglinge* ock *Skärfvinge*[2]. I Värmland, Dalarna ock Norrland förekomma, såsom synes af listan, namnen blott sporadiskt.

I regel uppträda namnen på *-inge* å de bördiga slätterna, i synnerhet i Malmöhus län, Östergötland ock Uppland, samt vid större vattendrag — i allmänhet å lättare tillgängliga orter. Madsen Ann. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1863, s. 201 omtalar, att de själländska ortnamnen af samma typ ofta förekomma vid långsträckta ängs- ock mossmarker, samt sätter denna omständighet i förbindelse med härledningen af namnens senare del. Hans uppfattning i fråga om denna kan jag visserligen ej biträda, men upplysningen är viktig så till vida, som den visar, att äfven de danska *inge*-namnen följa vattendragen — om dessa också numera ofta förvandlats till ängar

1 Såsom under **Skærpinge** ofvan utvecklas, är det dock sannolikt, att detta namn är aflett af adj. *skarp* ock sålunda icke hör till den här behandlade patronymiska typen.

2 Om *Kräplinge* se d. o. ofvan.

eller mossar. Äfven de flesta skånska orter med namn på *-inge* äro, såsom Falkman s. 58 iakttagit, belägna vid eller i närheten af vattendrag.

Dock synes det mig, som man, när det gäller bördiga slättbygder, ganska lätt påträffar *inge*-namn äfven rätt aflägset från de betydligare vattendragen; så t. ex. i Ög. (Gammalkils sn), på Närkesslätten o. s. v. Däremot förekomma skogsbygdernas *inge*-namn nästan utan undantag kring de större insjöarna.

Till belysande af dessa ortnamns utbredning i (det nuvarande) Sverge (ock Finnland) meddelar jag här en lista, som hufvudsakligen baserar sig på uppgifterna i Sv. postortlex. (1894). Jag har i denna upptagit de namn, som kunna hänföras till afd. I ock II; däremot ej dem, hvilka bevisligen höra under afd. III. Om samma namn uppträder två eller flera gånger inom samma socken, ha dessa betraktats som ett enda: i dylika fall har man att göra med delar af samma by. Vidare har jag på samma sätt behandlat sockennamn, som äga direkta motsvarigheter i namn på inom socknen belägna gårdar eller byar. För säkerhetens skull har jag här äfven omnämnt ortnamn på *-ing*, *-ung*, *-ingen*, *-ungen;* åtminstone de förra gå ofta tillbaka på namn af det slag, som här behandlas[1].

Malmöhus län: 48;

Kristianstads län: 39;

Blekinge län: 8;

Hallands län: 39;

Kronobärgs län: 56;

Jönköpings län: 22;

Kalmar län: 32, af hvilka ett synnerligen stort antal kommer på Öland; i fastlandsdelen af länet äro *inge*-namn mycket sällsynta;

Gotlands län: 14; om de många på *-s* se nedan;

Älfsborgs län: 13, hvarjämte ett par namn utan *-a*, *-e*, såsom *Kröckling* (jfr *Kröcklinge* Vstml. l.), *Skötning*, ock några namn på *-en*, som kunna vara utbildade af sådana på *-unge*, *-inge;*

1 Då jag ej ansett det löna mödan att kontrollera dessa siffror, vågar jag ej ansvara för, att de äga mer än approximativ riktighet.

Skaraborgs län: 9, hvarjämte ett par namn utan *-a*, *-e*, såsom *Knäppling* (**Knæplinge*, se d. o.), *Väring*, ock några på *-en*, såsom *Bäsingen*, *Russlingen;*

Göteborgs o. Bohus län: 2 (*Rönninge*, *Sköldunga*), ett par på *-ung: Stenung*, *Surtung*, ock ett par på *-en: Glimmingen*, *Vessingen*, Medräknade äro sålunda ej de bohuslänska *Halsunga* ock *Näsinge*, yngre ombildningar af resp. *Halsfirðir* o. *Næsina* (se nedan). Åtskilliga spår af gamla släktnamn på *-ung* finnas däremot i Boh. i ortnamn på *-röd*, såsom t. ex. fno. *Kolungaruð*;

Östergötlands län: 72;

Nyköpings län: 58;

Stockholms län: 108;

Uppsala län: 59;

Västerås län: 42;

Örebro län: 35;

Värmlands län: 3 (*Aplunga*, *Kärfvinge*, *Välinge)* [samt några på *-en: Koppungen*, *Lenungen*, *Spettungen*, som dock säkert ej böra föras hit];

Gäfleborgs län: 9 (däribland t. ex. *Hänninge* ock *Veflinge* i Häls.); ett utan *-e*, *-a: Stüring* Häls. (= fsv. *Stæringe?*); ett par på *-en* såsom *Malungen*, *Vattingen* böra nog ej sammanställas med namnen på *-inge*, *-unge*;

Kopparbärgs län: 2 (däribland *Tänninge*);

Jämtlands län: 3 (*Bröcklinge*, *Hällinge* samt fsv. *Slandrunga*). *Föllinge* innehåller däremot säkert ett sjönamn; se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Föllingen.* Flera på *-en* finnas, men de ha antagligen intet att skaffa med ortnamnen på *-inge*, *-unge: Greningen*, *Länglingen*, *Messlingen*, *Svaningen;*

Västernorrlands län: 2 (hvaribland *Ledinge*, som sannolikt innehåller ett sjönamn; se Hellquist Sv. lm. xx. 1 afd. 111); vidare några utan *-a*, *-e*, som kunna utgå från äldre former med dessa ändelser: *Bängling*, *Hartung*, *Hemling*, *Jäppling*, *Körning;* flera på *-en* t. ex. *Kväcklingen*, *Leringen*, hvilka säkerligen ha helt annat ursprung;

Västerbottens län: intet på *-a*, *-e*; däremot flera på *-en*, såsom *Fillingen*, *Huddingen*, *Hörningen*, *Knäppingen*, *Steningen*, säkerligen af annat ursprung;

Norrbottens län: 2 *(Bälinge, Kamlunge)* samt utan ändelse: *Myckling* (jfr *Mycklinge* Vstml. l.).

Beträffande utbredningen af de **finländska** ortnamnen på *-ing, -ung, -inge, -unge* o. s. v. hänvisas till Saxén Finska fornm.-för. tidskr. 21, nr 3, s. 36 f.

Åtskilliga af dessa finländska namn synas hafva motsvarigheter i Sverige:

Böling — nsv. *Bölinge* Hall. (se **Bølinge**),

Flemming — nsv. *Flämminge* Ög., jfr ofvan s. 188 ock om det finska namnet T. E. Karsten Några bidr. t. Österbottens uppodlingshistoria s. 7,

Hekklinge, Haeklingby — fsv. *Hæklinge* Uppl. (äfv. Gästr. o. Skå.),

Hemming (åtm. 3 ggr) — gotl. *Hemmungs* 4 ggr (se **Hemblinge**),

Käfflinghol (1545) —fsv. *Kæflinge* Uppl. o. Vstml. (se d. o.),

Käldinge — nsv. *Källinge* i sht i Uppl.,

Ledhunge, nu *Lahdingo* — fsv. *Ledhungaby* Uppl.; se **Ledhunge**,

Seglinge Åland — nsv *Seglinge* Uppl.,

Sellinge (?) — nsv. *Sällinge*, fsv. *Sædhelinge* Uppl. (se d. o.),

Sperring — fsv. *Spærringe* Ög. (se d. o.),

Steninge — fsv., nsv. *Stenunga, Steninge* bl. a. i Uppl., Sdml. o. Ög.,

Tummung — gotl. *Tummungs* (se **Tymblinge**),

[*Vessingsboda* — nsv. *Vässinge* Hall.],

Villinge — fsv. *Villinge* Uppl. (se d. o.),

Önningeby — nsv. *Öninge* Gotl. o. Ög., *Öningeryd* Klm. (se **Øninge**).

De finländska namnen på *-ing, -ung* äro att förklara som de norrländska, där samma ändelser oftast förekomma[1]; jfr vrml. *Aplunga*, nu *Aplung*, uppl. (fsv.) *Mysinge*, nu *Mysing*. På Åland ock i Nyland är däremot ändelsen såsom i mellersta

---

1 De bero på en i dessa dialekter gällande apokoperingsregel. Jfr Saxén Sv. lm. XI. 3: 90.

ock södra Sverige *-inge*. Till frågan om de finländska ortnamnen på *-inge* bör äfven jämföras under art. **Lyminge** (Österb.), **Pæl(l)inge**(Nyl.) ock **Sæminge**(Karelen).

Det öfvervägande flertalet af de svenska motsvarigheterna till de finl. ortnamnen på *-ing(e)*, *-ung(e)* är sålunda till finnandes i Uppland (5), Östergötland ock på Gotland.

Skillnaden mellan bördig slättbygd ock skogstrakterna i fråga om *inge*-namnens förekomst kan lätteligen styrkas med exempel. Så äro de synnerligen talrika i Bobärgs hd (ock angränsande trakter) Ög., i trakterna söder om Boren ock Motala ström till Svartån; men i samma härads skogstrakter (Krigsbärgs sn) norr om dessa vattendrag saknas de alldeles. Lika slående är skillnaden i samma afseende mellan landet söder ock norr om Bråviken, där Kolmården vidtager: i söder märka vi inom ett relativt obetydligt område *Flämminge, Kjortlinge, Gyllinge, Örminge, Hvittinge, Trömlinge, Mysinge, Fyllinge* m. fl., men på andra stranden af viken letar man fåfängt efter dylika namn[1] — några finnas dock längre åt väster (se nedan). Samma förhållande äger t. ex. rum i Skå. Medan där *inge*-namnen äro mycket vanliga i de vid kusterna — vid sundet ock Östersjön — belägna näjderna, aftaga de betydligt, ju längre man kommer mot de nordliga skogstrakterna. I N. Åsbo ock V. Göinge förekomma de blott på mera bördiga fläckar, ganska långt från hvarandra. Exempel härpå äro *Bläsinge, Vättinge* ock *Bälinge* i N. Åsbo samt *Grantinge, Räfninge, Skeinge* ock *Hörlinge* i V. Göinge. Slutligen må framhållas, att *inge*-namnen äro ganska vanliga i den bördigare delen af Örebro hd (t. ex. *Villinge, Hättinge, Tysslinge*), men försvinna alldeles norr om Kilsbärgen.

---

1 I samma trakter söder om Bråviken frapperar oss äfven ett påfallande stort antal af ortnamn på *-stad*, hvilkas första led innehålla namn på *-ing* i gen. sing., hvarom utförligare nedan. Sådana äro: *Bylingstad*, fsv. *Fiælungstadh*, nu *Fjärdingstad*, fsv. *Furungstadh*, nu *Furingstad, Gladingstad*, fsv. *Ydinxstadh*, nu *Idingstad*, fsv. *Ludinxstada* (dock äfven *Ludhin-*), nu *Lucstad, Selingstad*, fsv. *Skioldungstadha*, nu *Skällingstad, Valingstad*, fsv. *Vallungstadh*, nu *Vällingstad, Ylingstad, Ällingstad*. Intet område i Sverige uppvisar inom ett så begränsat område ett lika stort antal dylika namn.

Däremot äro ej *inge*-namnen så vanliga å vissa slättbygder i Vg., som man skulle vänta sig; så känner jag t. ex. från Skånings hd (väster om Skara) blott *Fyrunga*. I allmänhet är för öfrigt den gamla Västgötabygden relativt fattig på *inge*-namn; men då de förekomma, beteckna de i regel de byar, efter hvilka socknarna blifvit uppkallade, hvilken omständighet visar hän på, att de utgjort hufvudorterna i de trakter, där de uppträda (se nedan)[1].

I betraktande af naturens beskaffenhet kunde man t. ex. tycka, att *inge*-namnen äro påfallande många i den gamla Värendsbygden. Ser man närmare efter, finner man emellertid hufvudmassan kring de stora insjöarna. Så ligger *Blädinge* vid den betydliga sjön Salen, *Kläcklinge* på en ö i ock *Vrankunge* vid den ännu större sjön Åsnen. Omedelbart vid den ansenliga Hälgasjön finnes däremot intet *inge*-namn, men inom mindre än en mils omkrets *Risinge* i sydost ock *Vinninge* i nordväst. Att det magra Sunnerbo blifvit begåfvat med så många *inge*-namn, beror på den stora sjön Bolmen, i hvars närhet flera af dem uppträda.

I det skogiga Kinds hd Ög. finns icke häller så få, men äfven här är förhållandet enahanda: *Bällinge* är beläget vid den betydliga sjön Ämmern, *Drättinge* vid Nimmern, *Hycklinge* vid Åsunden, *Gröninge* ganska nära denna sjö, *Folkinge* vid Kisaåns dalgång. I Hällestads sn i norra Ög. uppträder ett enstaka *inge*-namn *Rämninge*, men byn ligger vid ett vattendrag, som står i förbindelse med Glan; *Hyklinge* är ensamt *inge*-namn inom ett rätt stort område af Kalmar län (fastlandsdelen); men byn är belägen vid ett vattendrag blott en half mil från Kalmar sund. *Skärpinge* ock *Kollinge* ligga mycket nära detta vatten. *Gölinge*, *Näringe*, *Tyllinge* ock *Älfvinge* omgifva den stora sjön Tynn. Det tämligen enstaka *Fållinge* i Västbo (Jkpg läns) skogstrakter ligger vid Nissan, *Drömminge* i Östbo mellan de stora sjöarna Vidöstern, Hinsen ock Flåren-Furen. Af de ytterst få *inge*-namnen i Värml. märka vi *Vä-*

---

1 Då därför någon enstaka gång ett *inge*-namn förekommer i Vg. såsom beteckning för en enstaka gård, har man skäl att misstänka bildningar af annan art. Så t. ex. *Hedinge* i Daretorps sn.

linge vid Vänern ock *Aplunga* vid ett system af rätt betydliga vattendrag. I Sdml. äro, som nämnts, *inge*-namnen ytterst vanliga i närheten af ock innanför Mysingsfjärden af Östersjön samt utefter Mälaren. Inåt denna provins aftaga de märkbart; men då de där förekomma, bilda de i regel socken namn samt beteckningar för betydligare härrgårdar.

De få byar ock gårdar med namn på *-inge*, som förekomma i Blekinge, äro likaledes till finnandes i närheten af Östersjön — högst c. 2 mil därifrån. I norra Blek. har jag icke påträffat några sådana namn.

Som ett bidrag till uppfattningen om *inge*-namnens utbredning må äfven nämnas, att de ofta uppträda så att säga i klungor. Så — för att taga exempel ur högen — i Ö. Stenby sn vid Bråviken[1] Ög., i Grebo sn samma provins, i trakterna kring Skänninge, i Bobärgs hd Ög., i Grödinge sn Sdml., i Danmarks sn Uppl. o. s. v. I Västerg. ligga däremot *inge*-orterna i regel på ett rätt betydligt afstånd från hvarandra.

Stundom synas mig dylika gårdar ock byar förekomma så nära hvarandra, att man kan sätta i fråga, huruvida ej i vissa fall ändelsen *-inge* uppstått genom analogisk ombildning. Detta är t. ex. sannolikt fallet med namnen å de små gårdarna *Kyttinge* ock *Sältinge* å Lidingön; däremot bilda de tre säkerligen "äkta" gårdnamnen *Islinge*, *Sticklinge* ock *Yttringe*, samtliga från ön, en "klunga" af ofvan angifna slag.

Mycket talrika i förhållande till folkmängden äro *inge*-namnen i Stockholms län, särskilt kring Mälaren samt de stora vattendragen i Roslagen. Af trakter, som äro synnerligen rika på sådana namn, må äfven framhållas Trögds härad Uppl. (vid Mälaren), Olands hd Uppl. ock Åkerbo samt Fällingsbro härader af Vstml. (innanför Galtfjärden).

Påfallande ymnigt ligga äfven byar med namn på *-inge* strödda kring Skälderviken, vid ock i synnerhet norr om Laholmsbukten i Hall., å det s. k. Vikbolandet (mellan Bråviken ock Slätbaken) samt, såsom i annat sammanhang nämndes

---

1 I denna socken och dess omnäjd synas mig *inge*-namnen tätare packade än i någon annan del af landet — möjligen med undantag af vissa näjder kring Skälderviken ock Mälaren

ofvan, kring ock innanför den stora Mysingsfjärden af Östersjön (Sotholms hd ock kringliggande trakter). Jag tror mig ej taga fel, då jag karakteriserar i synnerhet dessa områden som centra för *inge*-namnens uppträdande.

Dessutom bör ön Öland framhållas; äfvensom Gotland, därest nämligen de där vanliga namnen på *-ings* ock *-ungs* få medräknas.

Med få undantag är det, såsom vi af det föregående sett, nästan uteslutande byar ock ansenliga gårdar, som bära namn, där patronymica ingå. De danska ortnamnen på *-inge* beteckna jämnstora, på Fyen ock i det östliga Jylland t. o. m. stora byar[1]. I detta afseende erbjuda äfven västfaliska ortnamnen på *-husen* en osökt jämförelse. Dessa innehålla nämligen just synnerligen ofta släktnamn ock utgöra den vanligaste beteckningen för en boningsplats, bestående af antingen flera gårdar eller af en hufvudgård jämte därifrån afgrenade gårdar[2].

Att dessa boningsplatser redan från början måste hafva ägt en viss betydenhet, är ju helt naturligt, då, som deras namn angifva, de ursprungligen tjänat hela släkter eller följen till hemvist; jfr härom närmare nedan (under d). Ett annat bevis för samma sats lämnar det förhållandet, att ett synnerligen stort antal af dem gifvit sina namn åt de socknar, inom hvilka de äro eller varit belägna. Så är t. ex. synnerligen ofta fallet i Skåne ock i betraktande af *inge*-namnens relativa sällsynthet i Västerg. ännu oftare i detta landskap, t. ex. fsv. *Aklunga, Kattunga, Bælinge, Essunga, Hyringe, Fyrunga, Miældrunga, Narunga, Nødhinge, Ornunga, Tieldunga* (dessa fyra inom samma — Gäsenes — härad), *Vidhlunga*. Från Hall. erinras om de inom ett icke synnerligen stort område belägna socknarne: nsv. *Slöinge, Getinge, Refvinge, Steninge, Trönninge*.

Där numera *inge*-namn förekomma som beteckning icke för byar, utan gårdar, kan man i allmänhet vara ganska förvissad om, att denna gård i ett eller annat afseende intager en högre rangställning än omnäjdens gårdar. Vanligen bäres i så fall namnet af ett gods, en härrgård eller en af socknens

1 Steenstrup D. Hist. tidsskr. VI R. 5: 347.

2 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 58.

förnämligare bondgårdar. Det är mycket sällsynt, att det har afseende på någon enstaka mindre gård.

Då ett nsv. *inge*-namn betecknar en obetydlig gård, ett torp l. dyl., kan man i de flästa fall vara tämligen säker på, att ordet är en relativ ung bildning eller ombildning af ett namn, som i fsv. icke ändats på *-inge*. Så är väl t. ex. fallet med namnen å de obetydliga ställena *Kyttinge* ock *Sältinge* på Lidingön, hvilka för öfrigt ligga ytterst nära hvarandra (jfr s. 203) — ett annat godt stöd för samma uppfattning om deras ursprung.

En fullständig ock uttömmande behandling af dessa frågor kan emellertid endast ske i samband med jämförande undersökningar af samma art som dem J. Steenstrup anställt af vissa grupper danska bynamn i sin högligen intressanta uppsats i D. hist. tidsskr. VI R. 5: 313 (Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie).

Anmärkas bör äfven det förhållandet, att synnerligen ofta samma namn uppträder två eller flera gånger inom samma provins, men för öfrigt icke kan spåras inom det område, som här behandlats. Så finnas t. ex. två representanter af namnen *Göringe* ock *Svinninge* i Uppl., af *Juringe*, *Röllinge* (1 i Åkers ock 1 i Jönåkers hd), *Stymninge* (2 i Sotholms hd), *Taxinge* i Sdml., *Fläm(m)inge* i Ög., *Nödinge* i (Marks hd af) Vg., vidare tre *Körlinge* i Uppl. I detta senare landskap förekomma (i olika härader) *Sneslinge* ock *Sneslingby*.

Icke sällan är ett *inge*-namn uteslutande till finnandes inom två till hvarandra gränsande provinser. Namnet *Hyklinge* spåras blott i Ög. ock Klm. Namnen *Arninge* ock *Salinge* förekomma blott i Sdml. ock Uppl.; detsamma gäller det ovanligt ofta uppträdande namnet *Gillinge*, om hvilket man på grund af den relativa obetydlighet, som utmärker ställen med detta namn, är frestad antaga, att det utgår från namnet på en släkt, som delat sig i en mängd mindre flockar. *Kröklinge* är uppvisat blott från Uppl. ock Vstml., så ock *Kæflinge* (nsv. *Käflinge* Skå. har annat ursprung).

Flera namn finnas, som äro gemensamma för Skåne ock Själland, men annars icke uppträda på det nordiska området, såsom *Hædhinge*, *Hønsinge*, *Køinge* (äfven i Hall.), *Ællinge*. Hit kan äfven föras skå. *Baldrunge* ∞ fda. *Beldringæ*. Namnet

Plönninge finns blott i Skå. ock Hall. (jfr dock *Plänninge* i Uppl.).

Detta upprepande af samma namn inom begränsade områden förklarar jag såsom i allmänhet beroende därpå, att de härstamma från den tid, då våra förfäder ännu idkade flyttaråkerbruk, hvarom utförligare nedan. I vissa fall kan väl ock en stam, släkt, klan — eller hvad vi nu vilja begagna för uttryck — af olika omständigheter ha kommit att dela sig ock de olika grenarna bibehållit det gamla släktnamnet.

Å andra sidan må framhållas den (inom det svenska området) isolerade ställning, som de flästa *inge*-namnen i Vg. intaga: till flertalet af dem förekomma inga motsvarigheter inom de öfriga svenska provinserna. De skilja sig från hufvudmassan af svenska *inge*-namn äfven därutinnan, att de äro bildade medelst suffixet *-ung-*, ej *-ing-*.

Det är i öfrigt högligen intressant att se, hvilken märklig öfverensstämmelse som råder mellan de svenska ock de västgermanska ortnamnen på *-ing-* (o. s. v.). Som af det föregående framgår, finnas i själfva värket högst få af de svenska namnen, som ej äga direkta motsvarigheter i Tyskland eller England — en omständighet som i hög grad talar för riktigheten af de här framställda tolkningarna.

Denna öfverensstämmelse sträcker sig äfven till åtskilliga namn, som säkerligen varit föga använda. Jag erinrar t. ex om sådana hvar på sitt håll isolerade bildningar som *Gymninge* = ags. *Gumeningas*, *Kypinge* = eng. *Chipping*, *Krællinge* = fht. *Crellingon*, *Kædhinge* = ags. *Ceadingas*, *Kævinge* = fht. *Chauinga*, *Mæminge* = fht. *Mammingun*, *Siringe* ∾ fht. *Siringhem*. Denna märkliga öfverensstämmelse kommer längre ned utförligare till tals (se d).

b) **Morfologi.**

Hvad dessa gårdnamns form beträffar, har man efter min mening att åtskilja flera grupper.

En ganska stor del af dem innehåller — såsom väl också allmänt antages[1] — helt enkelt den plurala genitivformen af

1 Falkm. s. 141.

de släktnamn, som ligga till grund för dem. Man har här alltså att tänka sig appellativerna *by*, *land* o. s. v. underförstådda. Sådana äro t. ex.

Aklunga Vg., *Aplunga* (1571) Vrml., **Askunga* (nu *Askunga* Blek.), [*Farunga* Uppl., tidigare är dock *Farunge* uppvisat], *Furunga* Vg., *Gasunga* Sdml.[1], *Gorsunga*[2] (jämte äldre *-e* ock *-um*) Sdml., [*Hanunga* Sdml.; tidigare är dock *Hanungi* uppvisat], *Hærunga*[3] Sdml., *Kattunga*[4], *Miældrunga*[4] (jämte *-um*) Vg., *Narunga*[4] (jämte äldre *-um*) Vg., *Ornunga*[4] Vg., **Vanunga* (nu *Vanunga*) Vg., **Vatunga* (nu *Vatunga*) Vg., *Vidhlunga* Vg.

I denna lista saknas några namn, ehuru de i det följande upptagas under stickordsformer på *-a* såsom *Finnunga*, *Redhunga*, beroende därpå att jag af dem från fsv. tid endast anträffat plurala dativformer på *-um*, *-om*.

Det öfvervägande flertalet af dylika namn på *-a* uppträder i Västergötland.

Aklunga, *Aplunga* (o. s. v.) betyder sålunda Aklungarnas, Aplungarnas (o. s. v.) gård, by l. dyl., alltså detsamma som fullständigare uttryckes genom sådana namn som:

nsv. *Arfvingatorp* (se **Ærvinge**),
nsv. *Arnungared* (se **Arnunge**),
fsv. (fgutn.) *Atlingabo*,
nsv. *Baldringahus* (se **Baldringe**),
nsv. *Balingemåla* (se **Bælinge** slutet ock **Badhlunge** afd. III),
fsv. *Batu[n]ga bool*[5], nu *Bottningebol* Smål. (se **Bættinge**),
fsv. *Beklingamerke* (SD 5: 682 fr. 1347), gränsmärke,
nsv. *Billingatorp* (se **Billinge**),
fsv. *Birklingarydh* (se **Birklinge**),
nsv. *Bottningebo(l)*, *-ryd*, se *Batunga bool* ofvan,
nsv. *Buxungeröd* Boh.,

---

1 Därjämte *Gasungis* (gen. sg.), väl yngre ombildning.

2 Från SRP. Kanske alltså normaliserad form?

3 Från SRP. Kanske alltså normaliserad form?

4 Styffe. Kanske alltså normaliserad form? Dock är att märka, att dessa namn i alla händelser i nsv. ändas på *-a*.

5 SD NS 1: 488 fr. 1405.

fsv. *Byrsinghaby*[1],
nsv. *Bäsingebol* (se **Bæsinge**),
fsv. *Bøghlingathorp*[2], nu *Böllingetorp* Smål.,
nsv. *Dillingby* Uppl.; jfr eng. *Dillington*: ags. **Dillingas*[3]; knappast vågar man väl antaga, att *Dillingen* Flo sn Vg. är en utvidgning af ett äldre **Dillinge*, som innehåller samma släktnamn,
fsv. *Dæningaland* (se **Dæninge**),
nsv. *Eglingbo* Vstml.,
nsv. *Elingebo* Boh., fgutn. *Elingiahem* (se **Ælinge**),
nsv. *Fallingebärg* Ög.,
fsv. (fgutn.) *Forthingaboe*, nu *Follingbo* Gotl.; jfr eng. *Fordington*: ags. **Fordingas*[4],
fsv. *Fullingarum* (se **Fullunge** afd.I),
fsv. *Færingatunum*, (fda.) *Færingetoftæ* Skå. (se **Færinge**),
nsv. *Getingaryd*, *Getingebärg* (se **Getinge**),
nsv. *Gräflingeryd* Smål. (?),
fsv. (fgutn.) *Grøtlingabo*,
fsv. *Gymmingaby* (se **Gimninge**),
nsv. *Gällingebo* (se **Gællinge**),
fsv. *Hallunghabergh* (se **Hallunge**),
nsv. *Hassungared* (se **Hæslinge** slutet),
nsv. *Hemlingby* (se **Hemblinge**),
fsv. *Hirtingarum*, nu *Hörtingerum* Smål., väl ytterst af ett egennamn *Hiorter*,
nsv. *Hullingaryd* Ousby sn Skå.,
fsv. *Huningaby*, *Hunnongaby*[5], *Hwnninghaby*, *Hunnunghabyy*[6], nu *Håningby* Uppl.,
nsv. *Hveningehult* Smål.,
fsv. *Hytlingavik* (se **Hytringe**),
nsv. *Häringetorp* (se **Hæringe**),

1 SD 6: 225 fr. 1350.
2 SD NS 1: 212 fr. 1403.
3 Kemble 1: 381.
4 Kemble 1: 383.
5 SRP nr 765,766, 2877.
6 SD NS 3: 16, 103.

nsv. *Hässlingby* Sdml. (i samma sn som *Hässlinge*) (se **Hæslinge**),

ä.-nsv. *Höningerum* (se **Høninge**),

nsv. *Ilingetorp* Smål.,

fsv. *Islingby* o. *Itlingaby* (se **Islinge**),

nsv. *Killingerud*, *-röd* o. s. v. (se **Killunga**),

[nsv. *Kipplingebärg*, se **Kyplinge**],

nsv. *Knifvingaryd* (se **Knifvinge**),

nsv. *Knutingarp* (se **Knytlinge**),

fno. *Kolungarud* Boh. (se **Kolunge**),

nsv. *Koppingebygd* Smål., nu *Koppinge* (se nedan s.213); jfr eng. ortn. *Copping*, *Coppingford*, på grund af hvilka Kemble 1: 380 ansätter ett ags. ortn. *Copingas*,

fsv. *Korunga hæradh*, nu *Konga*, nsv. *Korungeröd* (se **Kyringe**),

fsv. (fgutn.) *Kreklingabo* (se **Krækling**e),

fsv. *Kullingatorp* (se **Kullinge**),

fsv. *Kunungaby* (se **Kyninge**),

fsv. *Kurunga hæradh* (se **Kyringe**),

fsv. *Kvillingaby* (se **Kvillinge**),

fsv. *Qvistlyngæthorp* Ög., nsv. *Kvisslingby* Uppl. (se **Kvistlinge**),

fsv. *Qvæningathorp*[1], nu *Kvänjarp* Smål. Det är kanske ingen tillfällighet, att denna gård är belägen inom Kånna socken (Sunnerbo hd Smål.), hvilken i fsv. tid hette *Kvanna*. Detta namn utgår möjligen från ett kortnamn *Kvanne*, hvaraf ett släktnamn **Kvænninger*, som i relativt obetonad sammansättningsled blifvit *Kvæning-*; jfr *pæninger* o. s. v.[2],

nsv. *Kydingeholm* (se under **Kinge**),

fsv. *Kyklingaryth*, nsv. *Kyklingetorp* (se **Kyklinge**),

fsv. *Kylungarydh* (se **Kylinge**),

fsv. *Kyringetorp* Vrml. (se **Kyringe**),

fsv. *Kædelingasunda* (se **Kædhinge**),

nsv. *Källingby*, *Källingemöre*, *Källingerud* (se **Kællinge**),

nsv. *Kärfvingeborn* (se **Kærvinge**),

fsv. *Kærlingaholm*, *Kærlingæskede?* (se **Kærlinga**),

1 SD NS 1: 565, *Quæni[n]gæthorp* s. 610.

2 Liknande fall se under **Hæninge**, **Sotunge**, **Thorpunga** (i Torpa sn).

nsv. *Kättingabo* (se **Kættinge**),
nsv. *Kätlingebo* enl. GS, se *Kättingebo*,
fsv. *Ladhungalunda* (se **Lædhinge**),
fsv. *Lædhunga by*[1], nu *Lidingby* Uppl.,
nsv. *Leingaryd* Skå.,
nsv. *Linningehult* Ög.,
fsv. *Millingaby*, nsv. *Mellingerum*, *-röd* (se **Midhlinge**),
fsv. *Mæninghaaske*, *Mænningasker* (SD NS I), nu *Menigasker* Askers hd Nke; jfr (?) personnamnet *Mane* i fsv. *Manastadha* (SD NS I), nu *Månestad*, två gårdar i Ög., isl. fno. *Máne*, eller ock fsv. ock fda. personnamnet *Manne*,
fsv. *Mærlingæby* (se **Mæringe**),
nsv. *Njupingetorp* Smål., jfr *Nyplings* Gotl.,
fsv. *Nor(dh)ungaradh* (se **Nordhrunge**),
fsv. *Nybblingæ sætær*, *Nyblinghasæter* Ög.[2],
nsv. *Näglingeby* (se **Næglinge**),
nsv. *Patringbo* Vstml. (jfr ags. **Pætringas* i eng. *Patrington*[3]),
fsv. *Pitingæby* Uppl. (jfr ags. **Pitingas* i eng. *Pittington*[4]),
fsv. *Rislingaby* (se **Rislinge**),
fsv. *Ryglingaby*, nu *Rödlingby* Uppl.,
fsv. *Rækningaholm*, nu *Rejmersholm* vid Sthlm,
fsv. *Røthingæsten* (se **Rødhinge**),
nsv. *Rönningaryd* (se **Rønninge**),
nsv. *Sedingehult* Smål.[5],
fsv. *Skeptlinga quærn* (se **Skæftinge**),
nsv. *Skrinningerud* Vg.,
fsv. *Skiæmningæriudh* (SD 3: 78 fr. 1312), nu *Skämningare(d)* Vg., jfr (?) *Skämningsfors* Vg.,
nsv. *Skrötingerud* Vrml.,
nsv. *Skänningeholm* (se **Skæninge**),
fsv. *Skæptlingaquærn (Skept-)* (se **Skæftinge**),

---

1 SD 6: 34 fr. 1348 (äfven *Ledh-* s. s.).
2 SD 5: 167 fr. 1343, Vadst. kl. jordeb. s. 47.
3 Kemble 1: 388.
4 Kemble 1: 389.
5 Här kan dock ett sjönamn ingå; jfr det närbelägna *Femlingehult* vid *Femlingen*.

nsv. *Skäringby* (se **Skærlinge**),
fsv. *Scøfflingerydh* (se **Skøflinge**),
nsv. *Sköningared* Vg.,
nsv. *Sneslingby* (jfr *Sneslinge* s. 192),
fsv. *Snævingia hundare* (se **Snævinge**),
nsv. *Steningaryd*, fsv. *Stenlingarydh* (se **Steninge**), *Steningeboda* i Smål. är beläget vid sjön *Steningen*,
fsv. *Stillingabæk* (se **Stillinge**),
nsv. *Sväcklingebyn* Dalsl.,
nsv. *Svänningeby* (*Sweningaby* Rääf 1: 357 fr. 1600) N. Vi sn Ög.[1], *Svänungerud*, *Sväningerud* Boh., jfr nsv. personn. *Svänning*, fsv. *Svening* (eg. släktnamn),
fsv. *Sæmingia hundare* (se **Sæminge**),
nsv. *Telningaruder* Vg., *Telningbärget* Dalarna,
fsv. *Thøptingiamar* (se **Toptunge**),
nsv. *Tillingebärg*, *-by* (se **Tyllinge**),
nsv. *Tollingeröd* Boh.,
fsv. *Tyllingha by* (se **Tyllinge**),
nsv. *Tärningatorp* Smål.,
fsv. *Udnungaby*[2], nu *Håningby* Uppl., jfr *Hun(n)ing(h)aby* ofvan,
fsv. *Vallingaby* ock fsv. *Vallungadal* (se **Vællinge**),
fsv. *Vamlingabo* (se **Væmblinge**),
nsv. *Vessingarp* (se **Væssinge**),
fsv. *Vikingaker*, nu *Vingåker* Sdml.,
fsv. *Villingarum* (se **Villinge**),
nsv. *Väcklingeö* (se **Væklinge**),
fsv. *Væmblingaby* (se **Væmblinge**),
fsv. *Væslingaby* (se **Væskinge**),
nsv. *Ylingebol* (jfr *Ylinge* s. 193),
nsv. *Ynglingarum* (se **Ynglinge**),
fsv. *Æfflingaby* (se **Æflinge**),
nsv. *Öflingeby* Sdml.,

1 Enl. Noreen Spridda studier 2: 141 betyder namnet, fsv. **Svæningar*, de som bo vid *Svanviken*. Jag känner endast namnen *Svanaviken* (: *Svana*, härrgård) eller *Sommenäsfjärden*. Huru som hälst torde detta sammanträffande i fråga om namnlikhet vara rent tillfälligt; jfr äfven skrifningen *Sweninga-* från 1600.

2 SD 4: 113.

fsv. *Øninggeby*, *Øningiavik* Åland, nsv. *Öningaryd* (se **Öninge**),
fsv. *Ösingabool* (1447), *Öningabool* (1480), *Öwinghabool* (1500)[1], alltså tre olika former!

Med dessa kunna jämföras:

fda. *Brestingarythi* (1085)[2],

fda. *Withlingeruth* (1178)[3], *Widelingbech* (1164)[3] (se **Vidhlunga**).

Däremot hör ej hit *Seglingebo*, som i fsv. hette *Sigloghabotha* (se **Seglinge**).

I denna lista ha ej upptagits analoga bildningar, som utgöra namn på ställen, belägna i närheten af andra, hvilka ha benämningar på *-inge*, *-unge*, sådana som nsv. *Almungebärg* i *Almunge* sn, *Heingatorp* nära *Heinge* (s. 189), *Spärringetorp* i närheten af *Spärringe*. I dylika fall kan nämligen det förra namnet vara uppkommet genom sammansättning med det senare ock behöfver sålunda ej innehålla genit. af själfva släktnamnet. Jfr t. ex. fsv. *Vælingisthorp* (SRP nr 2661) i *Vælinge* socken Skå.

Beträffande ofvan uppräknade ortnamn på *-by* o. s. v. (*Byrsinghaby* o. d.), hvilkas första led innehåller ett släktnamn i gen. plur., må emellertid uttryckligen framhållas, att åtskilliga mycket väl kunnat erhålla andra sammansättningsleden i senare tid ock att vi sålunda bland dessa sammansatta namn kunna förmoda ett ock annat, som egentligen tillhör typen *Aklunga*. Så kallas t. ex. fsv. *Næghlinge* i mina källor både *Näglinge* ock *Näglingeby*. Jag erinrar vidare t. ex. om Bugges, som mig synes, evidenta tolkning af Ekebystenens i Uppl. *aik:a* såsom *Æika*, namn på det nuvarande *Ekeby*[4], om Söderbergs tydning af Gårdbystenens i Uppl. *karþum* såsom dat. pl. af *Garþar*, äldre namn på *Gårdby*, om isl. *Garþar*, sedermera *Garþaríke*[5], om den ytterst vanliga utvidgningen af nordiska vattendragsnamn medelst *sjö*, *å* o. s. v.[6]

1 Vadst. kl. jordeb. ss. 254, 255.
2 Madsen AfnO 1863, s. 281 (dock med annan förklaring).
3 Därs. s. 222 (med annan förklaring).
4 Bugge Runv. s. 145.
5 Ant. tidskr. IX. 2: 17.
6 Talrika ex. se Hellquist Sv. lm. xx. 1 passim.

Å andra sidan äger stundom en alldeles omvänd utveckling rum.

Så hette t. ex. (gården ock) byn *Hällinge* i Näsby sn Smål. i fsv. tid *Hælingaby*, *Tillinge* i Mörlunda sn Smål. *Tyllinga by*, ock för *Koppingebygd* (Wieselgren 2: 760) Virestads sn, Allbo hd Smål., anger Sv. postortlex. formen *Koppinge*. *Konga härad* af fsv. *Kurunga* eller *Korunga hæradh* kallas numera ofta endast *Konga*[1]. I fsv. tid förekommer såväl *Væmblingi* som *Væmblingaby*, där man kan vara tveksam om hvilket namn som är det äldre, ja, intet hindrar, att här två parallellbildningar föreligga.

Jag anser sålunda, att i de allra flästa ortnamn på *-inga*, *-unga* o. s. v. ett appellativ varit underförstått, ock då väl snarast ordet *by*. De patronymiska namnen med utsatt *by* äro vid sidan af de föregående löpande parallellbildningar, men i vissa fall äfven yngre utvidgningar af dessa.

Då förhållandena kräft ett annat bestämningsord såsom *lund*, *härad*, *bärg*, har detta vanligen bibehållits, då i dylika fall helt naturligt ett särskiljande var i högre grad af nöden.

Såsom emellertid nedan framhålles, är det högst sannolikt, att långt innan den fasta byn uppstod, samma område burit namn efter den släkt eller klan, som där idkade ett mera tillfälligt åkerbruk eller betade sin boskap. Älst har man sålunda i ett namn som *Aklunga* att snarast tänka sig ett uttryck för *land* l. dyl. underförstått. Jfr t. ex. fsv. *Dæningaland*.

Då nu i dessa ortnamn på *-a* slutvokalen på grund af svag betoning öfvergått till *-e*, *-i*, ha de kommit att uppfattas som *i̯a*-stammar ock böjas som sådana. Så heter t. ex. *Gasunga* i yngre tid *Gasungis sokn*, *Snævingia hundare*, nu *Snäfringe*, kallas i SD NS 2: 430 *Snævingis hundhare*.

Dock är åtminstone det sista exemplet osäkert. Vi skola nämligen nedan se, att det dessutom finnes en grupp af dessa namn, som måste betraktas som ursprungliga *i̯a*-stammar. Osannolikt är därför ej, att äfven *Snævinge* är en dylik gammal *i̯a*-stam ock att släktnamnet *Snævingiar* uppkommit ur denna samt sålunda betyder 'män från Snævinge'. Härför

1 Se **Kyringe**.

kunde tala, att ordet ej är *a*-stam, utan *ia*-stam; jfr nedan. Utvecklingsgången skulle alltså ha varit **Snævinger* (släktn.) > *Snævingi* (ortn.) > *Snævinge* (*ian*-stam, släktn.). På samma sätt har säkert det patronymicum, som ingår i fsv. *Nærdhingia* jämte *Nærdhunga hundare*, bildats af ett ortnamn, nämligen sjönamnet *Närdingen*.

Känslan af att här gamla genitiver förelågo, synes åtminstone mot slutet af 1300-talet ha varit utplånad. Man böjde *i Krællingæ* (1383⁷) *i Swiningæ* (1409).

Men långt ifrån alltid har man vid dessa namn tänkt sig ett appellativ underförstått. Stundom uppträda nämligen plurala dativformer, såsom *Byrdhingum*, *Etinggum*, *Frødhungghom*, *Fynningum*, *Gorsungum*, *Hwetingum* (1350, jämte *in hwetinge* 1331), *Miællrungum*, *Narungum*, *Nerdrungum* (för *Nord-*), *Oronggum*, *Redhungum*, *Reuingum*, *Skanumgum* (*-ung-*), *Stenungum*, *Walsungum*, *Æssyngum*. Dessa innehålla helt enkelt släktnamnet utan dylikt — tänkt eller utsatt — tillägg. *Frodunghom* betyder sålunda älst 'hos Frödingarna', ock dylika benämningar förságos senare med prepositioner, först *at* 'hos' ock därefter, då namnet erhållit karaktär af lokalbeteckning, *i*. Äfven i fda. finnas dylika former, t. ex. *in Scæftelungum*[1]. Ytterst vanliga äro dessa dativformer på *-un* o. s. v. i fht. ock fsax. Att äfven sådana ortnamn, som bevisligen leda sitt ursprung från vattendragsnamn, såsom t. ex. *Utrunge* (*i Utrungum*, se nedan), fht. *Bodungen*, *Madelungen*, *Thyrungen* (: flodnamnen *Bode*, *Madel*, *Thyra*), uppvisa dylika former, bevisar intet mot detta antagande. Det är nämligen högst sannolikt, att de patronymiska bynamnen i allt tjänat dessa bildningar som mönster, ock för öfrigt är ju icke den möjligheten alls utesluten, att äfven dessa namn uppkommit genom patronymica: *Utrunga(r)* kan ju mycket väl betyda 'männen(s) vid sjön Uttran (gård)' (se II).

Emellertid låta sig långt ifrån alla svenska former af hithörande namn förklaras ur de ofvan angifna källorna. Jag erinrar t. ex. om *de Aklungj* (1311), *in almungi* (1291), *in awngi* (1310), *in bynklingi* (1338), *Byrthingi* (1262), *in gim-*

1 Nielsen Blandinger 1: 188.

ningi (1296), *Grodungi* (1310), *de Grylinghi* (1349), *de hefflingi* (1318), *in heruingi* (1323)[1], *Hillingi* (1316), *de Hisingi* (1299), *de huddungi* (o. 1327), *hwitingy* (1256), *hysingi* (1291), *Kyflingi* (SRD 3: 429), *de kyrlingi* (1335), *Næflingi* (SRD 3: 424) *in risingi* (1291), *á Ræningi* (Yngl.-tal), *in røthingi* (1335), *in sephlingi* (1337), *Siringi* (1250), *in sverthingi* (1305), *in thielungi* (o. 1300), *in Threflingi* (1316), *Vinningy* (SRD 3: 581), *in Wæmblingi* (1296), *Wærlingy* (SRD 3: 478). Så sena former som gen. *Hulthungis* (1410), *Hysingis* (1415), *Quillingis* (1418), *Skiollingis* (1416) ock *Swærdhingis* (1399) kunna dock bero på yngre ombildning af en gen. plur., af samma art som *Gasungis sokn* till *Gasunga* ock *Snævingis* jämte *Snævingia* (hundare). Men äfven dessa namn kunna föras hit: hvad *Snævinge* beträffar, har jag ofvan angifvit ett skäl, som kunde tala för att räkna det till dessa bildningar.

Hufvudstommen af dessa namn tyckes mig nu knappast kunna förklaras annorlunda än som gamla neutrala *ia*-stammar. De böra sammanhållas med sådana namn som fsax. (ä.-mlt.) *Arpingi* (852), sedan *Erpingen*, *Heringi* (1028), sedan *Heringen*, o. s. v.[2].

Suffixet *-ia* har i dessa namn sin gamla betydelse af tillhörighet o. d. Ett *Siringi*, äldre *Siringia-*, betyder alltså eg. 'det Siringska', d. v. s. Siringarnas tillhörighet, alltså i grund ock botten alldeles detsamma som de af gen. plur. uppkomna namnen *Aklunga*, *Gorsunga* o. s. v.

Af denna egenskap hos vissa af namnen att vara gamla neutrala *ia*-stammar kunna sådana omljudsformer som *Flenynge* (1423) (om af *Flenungi*) förklaras: *i*-omljudet uppträdde nämligen i fsv. äfven i starkt bitonig stafvelse. Denna förklaring kan emellertid icke tillämpas på *y*-vokalen i andra stafvelsen af namn med *i*-omljudd stamvokal, såsom: *Børrynge* 1354, *Frænynghæ* 1346, *Glemynge* 1314 (om af **Glæminge*), *Gymynghe*, *Hwælynge* 1395, *Rynynghæ* 1384. Här kunde visserligen *y*-vokalen bero därpå, att innan *i*-omljudet upphört att värka, en *ung*-afledning analogiskt inkommit, som utsatts för inflytande af sista stafvelsens vokal. För detta antagande kan

---

1 Se **Ærvinge**.

2 Dessa ex. äro hämtade från Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80.

i sin ringa mån ett sådant fall tala som *Fyrunga* (1399) af *Fur-*, där *y*-vokalen beror på en afledning med *-ing*. Se för öfrigt om dylik suffixväxling nedan. Men närmare till hands ligger det onekligen att tolka *y*-vokalen såsom uppkommen af *i* på grund af de omgifvande labiala eller labialiserade konsonanternas invärkan. Om denna företeelse se Noreen Aschw. gr. § 108 ock där citerad litteratur. Det synes mig därför olämpligt att för *Flenynge* (hvars stamvokal utgår från gammalt *æi*) tillgripa den tydning, som ofvan angifvits som möjlig. Vi ha sålunda bland dessa namn ej funnit något fullt säkert fall på *i*-omljud i afledningsstafvelsen, alltså på former af samma art som fgutn. *alteri*, *hunderi* o. s. v.

På samma sätt förklaras naturligtvis *Bynklingi* (1338) < äldre *Bink-*, *Fynnungom* (1413) < äldre *Finn-*: här har den af de omgifvande konsonantljuden orsakade öfvergången *i* > *y* försiggått i ordets stamstafvelse.

På tal om dessa *ịa*-stammar må till sist uttryckligen framhållas det viktiga förbehållet, att naturligtvis ofta den möjligheten förefinnes, att ortnamnen, som uppvisats endast i dat. sing., i själfva värket utgå från *a*-stammar på *-inger*, *-unger*. Ur dylika dativformer kunna så nominativformer på *-e* ha uppstått. Jfr t. ex. *Badhlungx sokn*, men *in parochia Badlunge*. Åtskilliga dylika mera säkra fall anföras under afd. II. Goda analogier för en dylik utveckling erbjuda flera ofvan anförda norska ortnamn. Dock vågar jag ej utsträcka denna förklaring till alla eller ens flertalet dylika former på *-e*, *-i*, då de ofta äga motsvarigheter i utländska namn af obestridligt patronymiskt ursprung eller osökt låta härleda sig ur inhemska personnamn.

Slutligen må nämnas, att man bland de germanska *inge*-namnen trott sig finna ännu en typ. De ytterst talrika västgermanska ortnamnen på *-ingas* har nämligen Kögel i ZfdA 28: 110 f. ock PBB 14: 115 f.[1] sökt förklara som indoeur. lokativer i plur. på *-su*: *in Ôtingas* <**Audingá-su* 'unter den nachkommen des *Ôto*'[2]. Denna hypotes har emellertid, som mig

1 Jfr äfven redan Mahlow AEO s. 127.

2 Det stamslutande *a* skulle enl K. naturligtvis ej direkt motsvara ieu *oi* i sskr. *vṛkēṣu*; se anf. uppsats s. 117; jfr härtill Brugmann Grundr. 2: 703.

synes med rätt, icke vunnit allmän anslutning. De fht. formerna på *-as* uppfattas af Henning D. Litteraturzeit. 1888. s. 16 ock sedermera (i en utförligare framställning) KZ 31: 297 f. som från latinska urkunder härrörande ackusativer på *-as*. Då man emellertid svårligen kan skilja de fht. ock ags. formerna på *-as*, synes mig t. v. den gamla, redan af Förstem. KZ 14: 161 f. förfäktade uppfattningen, att här helt enkelt nominativer föreligga, alltjämt att föredraga. Man kunde därvid erinra om att Bruckner Spr. d. langob. s. 179 uppvisat nom. plur. på *-as* (jämte *-os*), hvilka han med tämlig säkerhet betraktar som tyska, såsom *wintingas* 'strumpor', ortn. *Dungas* m. fl. Dessa former anser nu v. Grienberger AfdA 23: 133 vara af den betydelsen, att de bringa den gamla tvistefrågan om namnen på *-ingas* till afgörande : äfven här uppträder nom. plur. på *-as*, hvilken sedermera försvunnit på grund af konkurrensen med gen. sing.

Jag har ansett mig böra lämna ett, om ock knapphändigt, referat af denna fråga bl. a. för den händelse att någon skulle vilja se motsvarigheter till de västgermanska namnen på *-ingas* i de ytterst vanliga ortnamnen på *-ings*, *-ungs*, som förekomma på Gotland.

Sådana äro *Amlings*, (jfr östgot. *Amalung*, se s. 182), *Atlings* (i *Atlingbo* sn, jfr ofvan s. 207), *Audungs* (jfr fht. *Ôtingas?*), *Aurungs* (jfr **Øringe**), *Björnings* (jfr **Biørninge**), *Bläsungs* (jfr **Blæsinge**), *Broungs*, *Bryungs*, *Bräntings* (jfr fsv. släktnamnet *Brænting*[1]), *Fättings*, *Galtungs*, *Gardungs* (jfr *Garding* Span., nht. *Gerting*[2]), *Gimrings* (jfr utan *r* eng. *Gimingham;* se **Gimninge** ock nedan), *Godrings*, *Grymlings*, *Gudings* (jfr **Gydhinge**), *Gällungs* (jfr **Gællinge**), *Gännungs* (jfr fty. ortn. *Gandingen?*), *Gärungs*, *Haldings* (jfr [?] **Hallunge, Hællinge**), *Hardings* (jfr namnet *Peter Harding* å en medeltida gotländsk folkhöfding från samma socken Vall, där Hardings är beläget[3], samt lt. ortn. *Hardingen*[4]), *Hemmungs* (4 ggr; jfr under **Hemblinge**), *Hultungs* (jfr **Hyltinge**), *Häftings*, *Häjdungs*, *Hästings*

1 Lundgr. Personn. på *-ing* s. 9.

2 Se Förstem. 1_2: 600.

3 Läffler Sv. lm. XIX. 6: 18.

4 Jellinghaus Westfäl. ortsn. s. 80.

(jfr ags. ortn. *Hæstingas*, eng. *Hastings*[1]), *Kallings* (jfr *Bottel Kalling*, namn å en gotländsk folkhöfding från samma socken Follingbo, där Kallings är beläget[2], samt se **Kallunge**), *Kaungs*, [*Kaupungs*, jfr nedan afd. III], *Kejlungs*, *Kisslings* (jfr **Kislinge**), *Kodings* (jfr ags. ortn. **Codingas*[3]), *Kopungs*, *Kviungs*, *Kysings* (jfr **Kysinge**), *Kännungs*, *Lifsungs* (jfr **Lyfsinge**), *Lyrungs*, *Myrungs*, *Mällings*, *Nyplings* (jfr *Niupinge*- s. 210), *Näsungs*, *Odungs* (jfr fht. *Ôtingas?*), *Risungs* (jfr **Risinge**), *Rönnings* (jfr **Rönninge**), *Sicklings* (jfr **Sikkinge**), *Skuttlings* (jfr **Skutunge**), *Skymnings*, *Skånings* (jfr **Skanunge**), *Sojdungs* (nära *Soideby*), *Spilling*, *Svalings*, *Talings*, (jfr fty. ortn. *Telingen*), *Teinungs*, *Trosings*, *Tummungs* (jfr **Tymblinge**), *Tällungs*, *Tänglings* (jfr fty. ortn. *Tengihilinga*), *Vatlings* (jfr **Vætinge**), *Viflings* (jfr fty. *Wibilinga* samt ofvan s. 193), *Vifvungs* (jfr ofvan s. 193), *Ytings* (jfr ags. ortn. *Ytingas*[4]), *Ytlings* (jfr fsax. *Utilingon* Heyne And. eigenn.).

Mot att fatta dessa bildningar som direkta motsvarigheter till de västgerm. ortnamnen på *-as* tala emellertid starkt sådana gotl. gårdnamn som *Bingers*, *Biskops*, *Bjärs*, *Bängts*, där tydliga genitiver föreligga. I trots häraf måste väl dock dessa gotländska namn på *-ings*, *-ungs* till funktionen sammanhållas med de här behandlade namnen på *-inge*, då det väl är osannolikt, att personnamn på *-ing* voro så vanliga på Gotl., som dessa gårdnamn annars skulle antyda.

Jag antager därför, att dessa gårdnamn på *-ings*, *-ungs* i regel äro efter typen *Biskops*, *Bängts* (scil. gård) företagna ombildningar af sådana på *-inge* o. s. v., ock identifierar alltså det ofvan omtalade fgutn. *Biernungi* med det gårdnamn, som nu lyder *Björnungs* (se **Biørnunge**). Dylika gårdnamn på *-s* förekomma talrikt redan på 13- ock 1400-talen; se Läffler Sv. lm. XIX. 6: 32.

Naturligtvis kunde man ju också tänka sig, att dessa bildningar snarare böra jämföras med sådana namn som fast-

1 Kemble 1: 373.

2 Läffler Sv. lm. XIX. 6: 18. Jfr *Hardungs* (: *Harding* s. 217). I båda fallen har väl släktnamnet uppkommit af gårdnamnet ock ej tvärtom.

3 Kemble 1: 380.

4 Kemble 1: 375.

landets *Furingsstad*, alltså faktiskt innehålla ett släktnamn i gen. sg. ock sålunda beteckna det ställe, där någon enstaka medlem af en viss klan slagit sig ned. Man häremot talar starkt, att man i så fall på Gotl. ej kan spåra mer än några motsvarigheter till fastlandets osammansatta *inge*-namn. Hvar ha i den gotländska ortnamnsskatten de släkter tagit vägen, hvilkas namn dessa enstaka individer burit? I de fgutn. ortnamnen af typen *Kreklingabo*, som ofvan (s. 207 f.) anföras, uppträda visserligen dylika klannamn, men de äro för få för att häfva denna betänklighet.

Vi ha sålunda rörande dessa namnformer konstaterat följande ursprung:

I. Pluralis af släktnamn, utan afledning.

1. genit. plur., t. ex. *Aklunga*, *Krællingæ*, d. v. s. 'Aklungarnas'; ett appellativ (*by* o. s. v.) har stundom tillfogats, i många fall blott underförståtts. Många af dessa namn ha i yngre tid ombildats efter mönstret af de neutrala *ia*-stammarna. Mången gång har säkerligen från älsta tider vid sidan af dessa släktnamn (i plur.) funnits värkliga bildningar på *-ia* af typen II.

2. dat. plur., t. ex. *Redhungum*.

II. Bildningar med *ia*-suffix af släktnamn t. ex. fsv. *Siringi*, fsax. *Heringi*, eg. 'det Siringska' o. s. v.; mången gång svåra eller omöjliga att skilja från de nyss omtalade nybildningarna samt från de under III (början) behandlade utvidgningarna af namn på *-inger* ock *-unger*.

III. De gotländska ortnamnen på *-s* äro sannolikt ej motsvarigheter till de västgerm. bildningarna på *-as*, utan i regel ombildningar af namn tillhörande någon af de ofvan angifna typerna.

c) Några ord om de i ortnamnen på *-inge* (o. s. v.) ingående släkt- ock personnamnens bildning ock betydelse.

Såsom redan förut (s. 2) antytts ock de föregående undersökningarna torde hafva gifvit vid handen, lämna de af patronymica bildade ortnamnen viktiga upplysningar till de

älsta svenska eller rättare nordiska släkt- och personnamnens historia.

Beträffande bildningen af de germanska patronymica må först (af nyare litteratur) hänvisas till Bugge TfPh. 7: 219, 312, J. Schmidt Vocal. 1: 82 f., Brugmann Grundr. 2: 251 f., 254, Streitberg PBB 14: 224, Kluge Nom. stammb.₂ § 26 a, b, Bugge No. indskr. 1: 220[1].

Det älsta lagret utgöres väl af namnen på *-ung-* < ieu. *-nqó-*, där suffixet *q* tillagts stammar på *-n*. Om förhållandet mellan formerna *-ung-* ock *-ing-* kunna meningarna vara delade; se närmare den ofvan citerade litteraturen samt samlingarna hos Socin Mhd. namenb. s. 185 not 2 f.

Principen att bilda patronymica på *-ung-*, *-ing-* har utan tvifvel existerat i urgermansk tid (se Kluge Nom. stammb.₂ § 26 a not 2) ock sedan kvarlefvat in i särspråklig tid.

Lefvande patronymikalbildning i egentlig mening, d. v. s. (frånsett den formella skillnaden) af typen Τελαμώνιος Αἴας, *HroRaR HroReR*, känna emellertid af de germanska särspråken blott anglosaxiskan (*Scyld Scéfing*, *Hygelác Hréđling* o. s. v.) ock frisiskan (*Hette zoon* = *Hettinga* o. s. v.)[2]. Att dock sådan existerat äfven i Norden, är sannolikt, men säkra exempel ha ej uppvisats. Gullhornens *HoltingaR* kan naturligtvis betyda 'Holtes son', men äfven 'Holtes ättling' eller 'man från Holt'. Det å Kallerupstenen förekommande *suiþks* läses af (Rask ock) Wimmer Da. runm. 2: 337 *Swiþings* och tolkas af W. som 'Svides ättling(s)' ("næppe 'Svides sön' ") o. s. v.

De i denna afhandling uppträdande patronymiska bildningarna äro just af det slag, som Wimmer anser *Swidinger* tillhöra, d. v. s. familj-, släkt- eller klannamn, som icke innehålla namnet på fadren, utan på någon af förfäderna eller stundom väl också höfdingen för flocken. Se härom närmare under d).

Vi öfvergå så till att närmare skärskåda de släktnamn, som i det föregående uppvisats, samt i sammanhang därmed

---

1 Äldre litteratur om germ. släkt- ock ortnamn på *-ing-* finnes förtecknad hos Taylor Words and places s. 132 not 1.

2 Jfr Kluge Nom. stammb.₂ § 26 a, Socin Mhd. namenb. s. 186, Sievers SPBB 29: 309

lämna några öfversiktliga meddelanden om de för dem till grund liggande personnamnen. Många af dessa senare äro kända från historisk tid; men genom sitt uppträdande i patronymiska ortnamn visa de sig äga betydligt äldre anor.

I det föregående ha ofta (inhemska eller utländska) ortnamn på *-ling-* sammanställts med sådana på *-ing-*, *-ung-*. Nedanstående exempel må tjäna till att gifva läsaren en föreställning om, huru ofta en dylik växling uppträtt i de germanska släktnamn, som ligga till grund för dessa bildningar:[1]

fsv. *Askunger* ∾ ags. *Æscling* (se **Askunga**),
Avunger ∾ *Æflinger* (se **Avunge**, **Æflinge**),
Blædhinger ∾ fht. *Platling* (se **Blædhinge**),
Bøkklinger (?) ∾ ags. *Buccing*,
Bøtinger ∾ *Bøt(z)linger* (se **Bøtinge**, **Bøt[z]linge**),
(?) *Fiærsunger* ∾ *Færslinger* (se **Færslinge**),
fty. *Gering*, ags. *Gárung* ∾ fsv. *Gerlinger* (se **Gerlinge**),
Grøninger ∾ fht. *Gruoniling* (se **Grøninge**),
fda. *Gyring* ∾ fsv. *Gyrlinger* (se **Gyrlinge**),
fty. *Haiming* ∾ fsv. *Hemblinger* (se **Hemblinge**),
Hakunger ∾ *Hæklinger*[2] (se **Hakunge**, **Hæklinge**),
fda. *Hasing*, *Hæsing* ∾ fsv. *Hæslinger* (se **Hæslinge**),
fht. *Hepfing* ∾ fsv. *Hæp(p)linger* (se **Hæplinge**),
Hyt(t)inger* ∾ *Hytlinger* (se under **Hytringe),
Isinger ∾ *Islinger* (se **Isinge**, **Islinge**),
fht. *Caching* ∾ fsv. *Kæklinger* (se **Kæklinge**),
Kidhinger (ags. **Cidingas*) ∾ *Kidhlinger* (se **Kidhinge**, **Kidhlinge**),
Klækkinger ∾ *Klæklinger* (se **Klæklinge**),
Knutunger ∾ *Knytlinger* (se **Knytlinge**),
Knæpinger ∾ *Knæplinger* (se **Knæpinge**, **Knæplinge**),
Korunger, *Kyringer* ∾ *Korlinger* (se **Kyringe**, **Kørlinge**),
fsax. *Cuping* ∾ fsv. *Kyplinger* (se **Kyplinge**),
Kvidhinger ∾ *Kvidhlinger* (se **Kvidhinge**, **Kvidhlinge**),
Kvædhinger ∾ *Kvædhlinger* (se **Kvædhlinge**),

---

1 I denna lista tages ingen hänsyn till, om släktnamnen äro uppvisade som sådana eller konstruerats på grundval af ortnamnen.

2 Detta namn kan dock föras direkt till ett personnamn **Hakul*.

Kyrtinger ∾ fsv. *Kyrtlinger*, ags. *Cyrtling* (se **Kyrtinge, Kyrtlinge**),

Kysinger ∾ ags. *Cýsling* (se **Kysinge**),

Kædhinger ∾ *Kædh(e)linger* (se **Kædhinge**),

Kæmpinger ∾ *Kæplinger* (?) (se **Kæmpinge, Kæplinge**),

Kættinger, *Kattunger* ∾ *Kætlinger* (se **Kættinge, Kattunga, Kætlinge**),

? fsax. *Lukking* ∾ fsv. *Lyklinger* (se **Lyklinge**),

Mykinger ∾ *Myklinger* (se **Mykinge, Myklinge**),

Mysinger ∾ *Myslinger* (se **Mysinge, Myslinge**),

Næringer, *Narunger* ∾ *Nærlinger* (se **Næringe, Narunga, Nærlinge**),

fht. *Ohsing* ∾ fsv. *Øxlinger* (se **Øxlinge**),

Risinger ∾ *Rislinger* (se **Risinge, Rislinge**).

Rivinger ∾ *Riflinger* (se **Rivinge, Riflinge**),

ags. *Sceading* ∾ fsv. *Skædhlinger*,

fda. *Skip(p)inger?* ∾ fsv. *Skiplinger* (se **Skiplinge**),

Skiringer ∾ fty. *Sciriling* (se **Skiringe**),

Skutunger ∾ ags. *Scytling*, fsv. *Skytlinger?* (se **Skutunge. Skøtlinge**),

Skæptinger ∾ *Skæptlinger* (se **Skæftinge**),

Skærpinger ∾ *Skærplinger* (se **Skærpinge, Skærplinge**),

Snærtinger ∾ isl. *Snertlingr?* (se **Snærtinge**),

Stæringer ∾ *Stærlinger* (se **Stæringe, Stærlinge**),

Sydhinger ∾ *Syllinger (<*Sydhlinger)* (se **Sydhinge, Syllinge**),

Tummunger, fht. *Zumming* ∾ fsv. *Tymblinger* (se **Tymblinge**),

Thrævinger (jfr urnord. *þrawingan*) ∾ *Thræflinger* (se **Thrævinge, Thrævlinge**),

urnord. *Uwing-* (*?*) ∾ fsv. *Uflunger*, *Yflinger* (se **Uflunge, Yflinge**)[1],

Vantunger, *Væntinger* ∾ *Væntlinger* (se **Vantunge, Væntinge, Væntlinge**),

Vatunger, *Vætinger*, *Vatnunger* ∾ fht. *Wazziling* (se **Vatunga, Vætinge, Vatnunge**),

fty. *Wit(t)ung* ∾ fsv. *Vidhlunger* (se **Vidhlunga**),

---

1 Eller ock: fty. *Ubing* ∾ o. s. v.

fty. *Waring*, urnord. *WaringaR* (?) ∾ fsv. *Værlinger* (se **Værlinge**),

Øringer ∾ *Ørlinger* (fht. *Orling*) (se **Øringe, Ørlinge**),

jfr äfven **Vanunga** ock **Vælinge.**

I vissa fall utgå släktnamn på *-ling* från smeknamn på *-l* (nord. *-le*, fht. *-ilo*), t. ex. *Grillinger: *Grille: Gridh-* (se **Grillinge**). Ur dylika bildningar har sedermera ett patronymikalsuffix *-ling* utlöst sig t. ex. i fda. *Knytlingar: Knut*, isl. *Erplingar : Erpr, Qlmǿdlingar: Qlmǿdr, Valþýflingar : Valþjófr, Vǽpnlingar: Eyvindr vápni* o. s. v. på samma sätt som t. ex. den keltiska afledningen *-i-āco-* ofta uppträder äfven i person- ock ortnamn, hvilkas stam icke slutar på *-i*.

Synnerligen ofta växla släktnamn på *-ung* ock *-ing*. Utom dem, som omnämnts i föregående lista, må här som exempel nämnas:

Alunger ∾ *Ælinger* (se **Ælinge**),
Baldrunger ∾ fda. *Bældringer* (se **Baldrunge**),
Burunger ∾ *Byringer* (se **Burunge, Byringe**),
Furunger ∾ *Fyringer* (se **Furunga**),
Grantunger ∾ *Græntinger* (se **Grantunge, Græntinge**),
Gullunger ∾ *Gyllinger* (se **Gullunge, Gyllinge**),
Hallunger ∾ *Hællinger* (se **Hallunge, Hællinge**),
Hambrunger ∾ *Hæmbringer* (se **Hambrunge, Hæmbringe**),
Hartunger ∾ *Hærtinger* (se **Hartunge, Hærtinge**),
Hvalunger ∾ *Hvælinger* (se **Hvalunge, Hvælinge**),
Kaflunger ∾ *Kæflinger* (se **Kaflunge, Kæflinge**),
Kulunger ∾ *Kylinger* (se **Kulunge**),
Skanunger ∾ *Skæninger* (se **Skanunge, Skæninge**[1]),
Skutlunger ∾ *Skytlinger?*, ags. *Scytling* (se **Skutunge, Skøtlinge**).

Dylik växling är synnerligen vanlig inom namn på samma lokalitet. Vanligen är det i sådana fall *-ung-*, som ersatts med *-ing-*; stundom uppträda *ing*-former till tiden mellan två *ung*-former. Exempel bland de många äro: *Hulthungis* (sokn) 1410 ∾ *Hyltinge* 1382, *Hwitunge* 1358 ∾ *Hwitinge* 1365,

---

1 I *Skæninger* kan dock stamvokalen vara kort, hvilket icke är fallet med *Skanunger*

Jonunge 1358 ∾ *Joninge* 1375 ∾ *Jununge* 1376, *Kaflunge* 1389 ∾ *Kaflinge* 1400, *Madhunge* 1394 ∾ *Madhinge* 1408, *Skioldunge* 1314 ∾ *Skiollinghe* 1404, *þorunge* o. 1314 ∾ *Thuringe* 1381 ∾ *Twrunge* 1409. Fsv. *Baldringe, Stafsinge, Vatninge* visa äfvenledes hän på en äldre afledningsändelse *-unge*. Ännu vanligare är öfvergång af fsv. *-unge* till nsv. *-inge:* exempel på denna företeelse äro knappast behöfliga. I alla dessa fall visar frånvaron af *i*-omljud i stamstafvelsen, att inga gamla växelformer af samma art som de ofvan anförda här föreligga.

Släktnamn på *-l-ung-* ingå i ortn. *Aklunga, Aplunga, *Harlunge, Tutlunga, Uflunge, Vidhlunga;* jfr gotl. *Skuttlungs* (se **Skøtlinge**). Om deras uppkomst gäller detsamma, som ofvan sagts om dem på *-ling*.

Några ortnamn på *-ninge* utgå från släktnamn på *-ninger, -nunger*, der *n*-et i flera fall säkerligen bör förklaras som en lämning af det till grund liggande personnamnets stamkonsonant. Sådana fall äro fsv. *Brytnunge* (:personn. *Broti*); *Gymninge* (= ags. *Gumeningas*); **Rustnunge*, nu *Rustninge; Stymminge*, nsv. *Stymninge; Vatninge*, äldre **Vatnunge* (:personn. **Vati* = fht. *Wazo* o. s. v.). Jfr eng. ortn. *Leavening* York (:ags. *Leafeningas*[1]), fty. personn. (egentl. släktn.) *Ermening, Germening, Heimining, Hrabaning, Leodening, Wahaninc*[2], langobard. ortn. *Waldaningo, Aldeningo, Liodeningo*[3] o. s. v.

Af namnen på *-ring-, -rung-* o. s. v. torde somliga ha erhållit sitt *r* från själfva stammen i det till grund liggande personnamnet, såsom fallet t. ex. är med ags. *Wæceringas* (: fsax. personn. *Wakar*, urnord. *WakraR*[4]). Andra åter ha fått *r*-et från uddljudet i senare leden af ett sammansatt personnamn, närmast genom förmedling af ett s. k. smeknamn, bildat som t. ex. isl. *Ambi* till *Arnbjǫrn*, fty. *Thiemo* till *Thietmar* o. s. v. Vi erinra om hvad som yttrats under **Baldringe, Fidhringe, Gældringe, Hytringe, Hæfringe, Kofrunge, Melrunge, Miældrunga, Nudhrunge, Sitringe, Valrunge**. Jfr gotl. *Gimrings* ock de ags. ort-

1 Kemble (eng. uppl.) 1: 468.
2 Förstem. 1_2: 956 f.
3 Bruckner Spr. d. langob. s. 16.
4 Se under **Baldrunge** ock där citerad litteratur.

namnen *Cytringas*, *Fingringas*, *Piperingas*, *Stameringas*, *Wedringas*, *Witringas*, *Wodringas* o. s v.

Dessa släktnamn på *-ring* o. s. v. synas stundom växla med andra på *-ling* såsom t. ex. fgutn. **Gimringer* (i *Gimrings*) ∾ fda. **Gimlinger* (i *Gimlinge*), fsv. **Hytringer* (i *Hytringe*) ∾ **Hytlinger* (i *Hytlingavik*), **Hæfringer* (i *Hæfringe*) ∾ **Hæflinger* (i *Hæflinge*), ags. **Cycering* (i *Cyceringas*) ∾ **Kyklinger* (i *Kyklinge*), möjligen äfven ags. **Bitering* ∾ fsv. **Bitlinger* (se ofvan s. 187).

Släktnamn på *-s-ung* ock *-s-ing* äro t. ex. **Byrsinger* (i *Byrsingaby*), *Fiærsunger* (se **Færslinge**), **Gorsunger* (se **Gorsunge**), *Hwalsunger* (se **Hvalunge**), **Lyfsinger* (se **Lyfsinge**), **Stafsunger* (se **Stafsinge**), **Thaxunger* (se **Thaxunge**), **Valsunger* (isl. *Vǫlsungr*, se **Valsunge**), **Æfsinger* (se **Æfsinge**). Jfr t. ex. fda. *Bilsingæ*[1] samt *Hønsinge* (se **Heninge**), fty. *Agasinga*, *Frigisingun*, ags. *Banesinga* (villa) (se **Gorsunge**). I vissa fall torde de utgå från personnamn med *s* i stammen, i andra från smeknamn på *-se* (fht. *-iso*[2]) af samma art som t. ex. isl. -fno. *Bense*, *Grímse*, *Hrafse*, fsv. *Bize*, *Bærse*, *Gamse*, *Karse*. Kortnamnen **Hise*, **Kase*, **Luse* (se **Hisinge**, **Kasunge**, **Lusunge**) synas vara bildade med samma afledning af personnamn med stympat första led; jfr fsv. *Guse*.

Nordgermanerna, "ein hartes und rauhes Geschlecht" — säger Stark Kosen. s. 99 — synas ha hyst antipati mot kort- och smeknamn. Emellertid visa våra här postulerade släktnamn, att bristen på sådana icke är på långt när så stor, som Stark synes föreställa sig, då han t. ex. tycks vilja frånkänna Norden diminutivbildningar på *-k*. I det föregående ha vi funnit diminutiver på *-l* ock *-s* (de senare dock osäkra). Äfven sådana på *-k* ock *-t* kunna med stor säkerhet spåras i våra släktnamn.

Personnamn på diminutivsuffixet *k* har jag funnit ligga till grund för de släktnamn, som ingå i ortn. *Binklinge*, *Birk*-

---

1 Madsen AfnO 1863, s. 260.

2 Det är osäkert, om denna — som det synes — allmänt germanska afledningsändelse bör direkt sammanställas med det *-so* som ingår i fty. *Gunzo Luzo*, *Nanzo* o. s. v. (se nedan s. 226 not 3).

linge[1], *Faskunge*, *Væskinge*, i ett par af fallen med motsvarighet i fht. Hit hör väl äfven *Vrankunge*. De här ingående släktnamnen kunna sålunda jämföras med de frisiska *Ghereking*, *Hippeking*, *Rabbeking*, om hvilka se Lübben ZfdA 10: 297. Jfr de fty. bildningarna på *-iko*, *-ihho* samt fsv. *Brunke*, **Gudhke* (Lundgr. Sv. lm. X. 6: 74), **Ladhke* (se **Lædhinge**), isl. *Sveinke*, sv. dial. *Danke* (:*Daniel*), *Jonke*, fda. *Granke* o. s. v. Dock må noga märkas, att i vissa fall *-ke* äfven kan vara en förkortning af namnets senare led; jfr t. ex. fsv. *Gimkæ* (gen.), väl af *Gimkæl* (Lundgr. Ark. 3: 234).

Personnamn med diminutivsuffixet *t* ingå i de släktnamn, som ligga till grund för *Kvattunge (?)*, *Snærtinge* (:**Snarte: Snar*), *Stærtinge* (*?: *Starte: Star*), *Vantunge*, *Væntinge* ock *Væntlinge* (: **Vante*[2]). Möjligen äger etymologiskt sammanhang rum med afledningen *-id-* i t. ex. gr. Λυκίδης[3]. Afledningen har i svenska namn varit produktiv ända in i senaste tid; jfr sv. dial. *Ante* (: *Anders*), *Dante* (: *Daniel*), *Jonte* (: *Jon*), ä.-nsv. *Kalte* (: *Karl*), *Svänte* (: *Svän*), *Brunte* (: *brun*)[4].

Smeknamn, bildade genom konsonantfördubbling, ligga till grund för de släktnamn, som uppträda i ortn. *Bættinge*, *Gladdunge*, *Hyppinge*, *Lippinge*, *Sikkinge*, *Æssunga*. Att vissa af dessa ha urgamla anor, framgår af att de äga direkta motsvarigheter i fht. (se **Hyppinge** o. **Sikkinge**). Släktnamnet **Nybblinger* i *Nybblingæ sætær* (se s. 210) utgår från ett **Nubbe* l. dyl. På samma sätt bildade äro släktnamnen *Ribbing* (jfr Lundgr. Personn. på *-ing* s. 11) ock *Tubbung* (*Folke Twbbung* SD NS 2: 685), af kortnamnet *Tubbe* (t. ex. i fsv. [fda.] *Tubbæruthæ* SD 5: 58).

Andra gamla kortnamn, som här uppvisats, äro t. ex.

---

1 Jfr senast A. Olrik Danmarks heltedigtning 1: 137.

2 Detta namn är ej identiskt med fty. *Wanito*; se ofvan s. 165.

3 Jfr Bezzenberger Gött. gel. anz. 1875, s. 667. Däremot böra de nordiska bildningarna på *-te* icke utan vidare sammanställas med de tyska på *-zo*. Denna afledning har i stället i regel uppstått ur dental + *so*, såsom i *Gunzo: Gundakar*, *Nanzo: Nand-*; se H. Kern Verkleinwoorden op sa sia, Henning Qu. u. F. 3: 123, v. Badher Literaturbl. 1886, s. 483.

4 Se förf. Etym. bemerk. s. XIII.

Alle, Anne, Binne, Minne. En hel mängd släktnamn äro flertydiga ock omnämnas därför ej i detta sammanhang.

Dessa här omtalade kortnamn ha uppkommit genom stympning af fullare namn, dels med oförändrat ock dels med på olika sätt ombildat eller förkortat första led; i vissa fall äro de möjligen äfven bildade af grundnamnets senare led (jfr t. ex. **Næflinge, Sætinge**). Men i de släktnamn, som vi ofvan funnit, ingå också personnamn af helt annat slag.

Så lämna de oss t. ex. upplysning om eller rättare nya stöd för den uppfattningen, att i vår forntid äfven åtskilliga personnamn existerat, som måste leda sitt ursprung från barnspråket ock säkerligen i allmänhet icke utgöra förkortningar af sammansatta namn. Sådana namn äro de, hvilka ligga till grund för släktnamnen **Mæminger* (i *Mæminge*), **Pæplinger* (i *Pæplinge*), af fsv. personnamn *Mame, Pape*, som ha motsvarigheter i andra språk (se de citerade artiklarna). Hit höra också **Thadhunger* i *Thadhunge*, **Tutlunger* (i *Tutlunge*); se närmare ofvan.

Några släktnamn kunna äfven återföras på adjektivstammar. Äfven i dessa fall är det sannolikast, att mellanlänken utgjorts af personnamn. Icke häller här föreligga alltså kortnamn i egentlig mening. Släktnamn med dylikt ursprung spårar jag i t. ex.[1] *Dyringer, Dyvinger, Hvitunger, Kræmplinger, Kyrtinger, Myinger, Nylinger, Skyrtinger, Skærpinger, Snytringer, Styttinger, Sværtinger, Æmtunger*, hvilka tydligen i regel utgå från personnamn, som betecknat mera framträdande kroppsliga eller andliga egenskaper, såsom kort, lång, smal, klok, tapper o. s. v.[2]

Då emellertid adjektivstammar ofta ingå som första led i sammansatta personnamn, kan det vara svårt att skilja egentliga kortnamn ock direkt af adjektiv bildade personnamn från hvarandra; se t. ex. under **Blekinge** (jfr personnamnen *Blek* ock *Blekmund*), **Lysinge** ock **Skiringe**.

1 I denna ock följande exempelsamling tages hänsyn endast till de relativt säkra fallen.

2 Som synes innehålla många af de adjektiviska personnamnen färgbestämningar. Dessa ha emellertid icke blott, såsom Socin Mhd. namenb. s. 457 antager, syftat på hårets färg, utan säkerligen mången gång äfven på hyns

I våra i *inge*-namnen ingående släktnamn ha vi vidare funnit sådana personnamn som *Biur* (: *biur* 'bäfver'), *Biörn*, *Bokker*, *Foghel*, *Get*, *Hani*, *Hiorter* (s. 208), *Hval*, *Høker*, *Ramn* (eg. 'korp'), *Ræver*, *Vrene*; *Haki*, *Kroker*, *Naghel*, *Sparre*; *Hiærne*, *Hofdhe*, *Skalle* o. s. v., hvilka tydligen icke häller utgå från sammansatta personnamn, utan från början säkerligen användts som tillnamn. I regel innehålla dessa benämningar på djur, redskap ock kroppsdelar. Äfven yrkesnamnet *smed* ha vi funnit bland denna namngrupp.

Icke sällan ha dessa namn fungerat som ök- eller spenamn. Flera af dem återgå nämligen ytterst på ord, som betyda 'knöl, klump, käpp, påk' (se t. ex. **Knylinge**, **Kyflinge**) eller uttrycka någon annan mindre behaglig egenskap (se t. ex. **Skræplinge**, **Skrællinge**). Äfven erinras om *Knape* i *Knæplinge* ock *Stuver* i *Styvinge*. Detsamma gäller naturligtvis de af adjektiv bildade personnamn, som kunna anses ha en nedsättande betydelse. Man kan häremot icke invända, att bruket af till- ock öknamn uppkommit efter de aflägsna tider, då dessa släktnamn måste anses ha bildats. Tvärtom har det bevisligen urgamla anor. Vi påminna oss t. ex. inskriften å en urnordisk brakteat från Danmark (*hariuha haitika.) fauauisa* = isl. *fávise*[1]. Andra gamla exempel anföras af Socin Mhd. namenb. s. 457. Ett säkert fall, där för släktnamnet ett tillnamn ligger till grund, är isl. *Vápnlingar*, afkomlingarna af *Eyvindr vápni* (Landnámab. s. 94).

Vidare finnas säkerligen bland våra släktnamn några, som icke afletts af personnamn, utan syfta på den — så att säga — geografiska härstamningen. De relativt säkraste fallen äro: *Grytinger* 'stenbyggare', *Hyltinger* 'skogsbo', *Hølminger* 'holmbo', *Nordhrunger* 'nordbo', *Steninger* (jämte ett af personnamnet *Sten*- aflett släktnamn), *Toptunger* (o. *Tøptinge*) (: *topt* l. ortn. *Topta*), *Oninger* 'öbo', *Oringer*[2]. Hit hör väl också *Sætinger* (se närmare **Sætinge**) ock kanske *Tyrvinger* (jfr västgot. *Tervingi* nedan) samt något eller några af släkt-

1 Se Noreen Aisl. gr.$_3$ bih. nr 39.

2 Som emellertid ortn. *Grytinge*, *Hølminge* o. s. v. också kunna tänkas (möjligen med nominativformerna **Grytinger*, **Hølminger*) vara direkt afledda af resp. appellativ, ha de äfven alternativt uppförts under II.

namnen på *Vidh-* (: *vidher* 'skog'). Att åtskilliga germanska folkslagsnamn böra tydas på analogt sätt, torde vara ganska allmänt erkänt, t. ex. *Greut(h)ungi* (jfr *Grytinger* ofvan), *Tervingi* 'skogsboar', *Juthungi* (se **Ydhinge**).

Därjämte bör man ej blunda för den möjligheten, att äfven vissa andra släktnamn direkt afletts af appellativer, att alltså t. ex. Skäftingarnas, Sköldungarnas, Svärdingarnas, Ynglingarnas namn böra återgifvas med 'spjut-, sköld-, svärd-, lansbärarnas' o. s. v. På samma sätt kunna möjligen sådana namn som t. ex. Rämningar ock Ylfvingar stundom vara bildade icke af personnamnen *Ramn* ock *Ulf* utan af motsvarande namn på djur, som af någon anledning hållits af klanen i ära eller från hvilka den rent af kunnat räkna härstamning.

Slutligen kan man ju — om också som en svag möjlighet — tänka sig, att vissa släktnamn direkt, d. v. s. utan förmedling af personnamn, afletts af adjektivstammar. Ämtungarnas namn bör kanske sålunda, såväl som folkslagsnamnet *Jämtar* ock stamnamnet *Amalungi*, återges med de 'sträfsamma'; se **Æmtunga.**

Däremot bör man med mycket stor försiktighet mottaga sådana tolkningar som t. ex. de af Much PBB 17: 65 framställda, enligt hvilka folkslagsnamnet *Tulingi*, germ. **þulingōz*, skulle betyda 'die geduldigen', *Turingi*, germ. **þuringōz*, 'die wagenden' o. s. v. De germ. orden på *-ing* äro nämligen i alla säkra fall afledda af adjektiv eller substantiv (äfven abstrakta); jfr Kluge Nom. stammb.₂ § 22 f.

De i det föregående omtalade släktnamnen hafva alla antagits vara *a*-stammar. Men i några fall äro äfven släktnamn på *-inge*, gen. pl. *-ingia* säkert uppvisade. Sådana *i̯an*-stammar föreligga i *Snævingia hundare* (se **Snævinge**), *Sæmingia hundare* (se **Sæminge**), *Thøptingiamar* (se **Toptunge**), fgutn. *Elingiahem* (se **Ællinge**), fsv. *Øningiavik* Åland (se **Øninge**); jfr *Arlenningia hundhare* (SD NS 1: 210), nu *Ärlinghundra* hd Uppl. I detta sammanhang erinras äfven om fsv. *Nærdhingia* jämte *Nærdhunga* (hundare), som bildats af sjönamnet *Närdingen*[1], samt om fsv. *Hælsingiar* 'invånare i Hälsingland'.

---

1 Se Hellquist Sv. lm. xx. under *Nälingen*.

Vidare må i fråga om här omnämnda person- ock släktnamn framhållas, att till det urnord. namnet *þrawingan* (Tanum) en parallell uppvisats, som ingår i fsv. *Thræflinge*, att urnord. *haringa* förekommer på en sten från Södermanland, i hvilken provins tre af de fyra gårdarna med namnet *Hæringe* äro till finnandes, att urnord. *niujila* tycks ingå i det släktnamn, af hvilken gårdnamnet *Nylinge* bildats.

Slutligen erinrar jag om ett förhållande, som äfven i det föregående bragts på tal, nämligen svårigheten att — särskilt i fråga om något yngre släktnamn på *-ing* — kunna afgöra, om primärbildningar eller bildningar af ortnamn på *-inge* föreligga (af samma art som familjenamnen *Billing*, *Qviding* af *Billinge*, *Kvidinge*). Man behöfde en särskild undersökning af denna fråga, i främsta rummet tiden, då familjenamn af den senare typen uppstodo. Hurusomhälst torde man emellertid med trygghet kunna påstå, att familjenamn sådana som *Fröling*, *Hulting*, *Häring*[1], *Röding*, *Skierping* (1604 o. s. v.) ock *Vising* ytterst sällan, om ens någonsin, äro direkta fortsättningar af de gamla släktnamn på *-ing*, som ligga till grund för ortnamnen på *-inge*, såsom *Frölinge*, *Rödinge*, *Skärpinge* ock *Visinge*, utan antingen hafva de bildats af dessa ortnamn[2] (hvarigenom sålunda ett slags cirkelgång uppstått, jfr not 3) eller också äro de självständiga nyskapelser: afledningen *-ing* torde ännu vara produktiv vid danandet af svenska familjenamn. Jfr härtill Es. Tegnér i Nord. tidskr. 1882, s. 115[3].

d) Om *inge*-namnens ålder och ursprung[4].

Vi taga i det följande — där ej särskilt annorlunda uppgifves — uteslutande hänsyn till de gamla bynamnen på *-inge* samt de sammansättningar på *-by*, som innehålla släktnamn —

1 T. ex. *Nilss Häring(h)* 1622—26. (Hyltén-Cavallius Vär. o. Vird. 1: 95).

2 Jfr det likartade förhållandet t. ex. bland friserna.

3 Ett släktnamn *Wising* har enl. Tegnér anf. arb. bildats genom ellips ur ortnamnet *Visingsö*, hvilket självt innehåller ett personnamn (urspr. släktnamn?) *Vising* (se **Visinge**); ursprunget till nsv. familjenamnet *Vising* är däremot outrett.

4 Då jag icke äger tillräckliga insikter å vissa af de områden, som man oundgängligen måste känna för att kunna i detalj utreda frågan om *inge*-namnens ålder, måste jag här nöja mig med några strödda antydningar ock förmodanden.

hvilka naturligtvis icke kunna skiljas från de förra — alltså icke till sammansättningar på *-ryd*, *-torp* o. s. v.

Först må då den anmärkningen förutskickas, att då vi i det följande kalla namnen på *-inga*, *-ingom* (*-unga*, *-ungom*) för ortnamn, denna benämning strängt taget icke är fullt exakt, då de ju till sitt ursprung äro släktnamn i gen. ock dat. När det alltså här är fråga om åldern af ett visst dylikt namn, åsyftas naturligtvis den tid, då släktnamnet började användas om en viss bestämd lokalitet, icke släktnamnets ålder som sådant.

I det föregående ha vi sett, att flertalet svenska ortnamn på *-inge* uppvisa motsvarigheter inom andra germanska språk. Att emellertid blott på denna grund sluta till att just dessa bildningar ha samgermanskt ursprung, vore onekligen förhastat. Den anförda öfverensstämmelsen kan på sin höjd visa, att redan vid denna tid bruket uppkommit att med afledningarna *-ing-*, *-ling-* o. s. v. dana, hvad vi här kallat släktnamn eller patronymica. Ock vidare lämnar den oss upplysning om en hel mängd personnamn, som måst vara gemensamma för de germanska språken, men af hvilka ett stort antal utdött i Sverige, under det att t. ex. i Tyskland motsvarigheter till dem kunna uppvisas.

Ett något så när tillfredsställande ock uttömmande svar på frågan om de svenska *inge*-namnens ålder — särskilt rörande utsträckningen af den tid, under hvilken nya dylika uppstodo — måste enligt min mening först och främst föregås af en ännu icke värkställd, grundlig undersökning rörande de älsta ock äldre svenska personnam-nens historia.

En hållpunkt, som ej alldeles bör förbises, ge oss de i släktnamnen uppträdande kort- ock smeknamnen.

Det har förut framhållits, att bland de svenska *inge*-namnen eller rättare de släktnamn, som ligga till grund för dessa, inga afledningar af sammansatta personnamn uppträda. Vi ha intet släktnamn af typen *Arnmóđlingr*, endast af typen **Arnunger*, alltså bildningar af de sammansatta personnamnens

Det vore synnerligen önskvärt, om någon värkligt sakkunnig underkastade densamma en ingående behandling. Tills dato ha dessa bildningar af svenska forskare i allmänhet alldeles förbigåtts i de uppsatser, som med ledning af våra ortnamn sökt sprida ljus öfver vårt lands bosättningshistoria.

första led. Jag tror nu icke, att detta förhållande behöfver fattas så, som om alla dessa släktnamn bildats af kortnamn, som faktiskt vid tiden för dessas uppkomst existerat vid sidan af de sammansatta. I Finska fornm.- för. tidskr. 21, nr 3, s. 37 lämnar dr R. Saxén den intressanta upplysningen, att i södra Österbotten ändelsen *-ung* användes för att beteckna invånarna i en viss ort. Så kallas de från *Harrströms*, *Töjbo* ock *Nämpnäs* byar för *harvungar*, *töjbungar*, *nämpungar*. Vi ha i dessa af bekvämlighetsskäl förkortade namn bildningar af samma art som fsv. *Arnunger*, men några "kortnamn" ligga tydligtvis icke till grund för dem. Man kan sålunda icke sluta, att ett fsv. ortnamn *Arnunge* måste ha uppkommit efter den tid, då kortnamnstypen *Arne* uppstått.

Däremot kunna sådana namn som fsv. *Gladdunge*, *Lippinge*, *Æssunga* lära oss, att *inge*-namn bildats efter den tid, då kortnamnsformer af typen *Gladde*, *Lippe* o. s. v. kommo i bruk. Nu visa sådana motsvarigheter som fsv. *Sigge*, fris. *Siggo*, fht. *Sicco* ock fsv. **Huppe* = fht. **Hupfo* (se **Hyppinge**), att dylika bildningar visserligen redan i urgermansk tid varit för handen, ja, denna typ torde rent af ha indoeuropeiska anor; se Hellquist NTfF 3 R XII. Men ofta äro sådana namn särspråkliga nyskapelser. Detta göres bl. a. troligt däraf att många af dem icke äga motsvarigheter inom de öfriga germanska språken.

I öfrigt må än en gång framhållas, att ett stort antal af de personnamn, som ligga till grund för de här uppvisade släktnamnen, för öfrigt icke äro kända från litterär tid ock sålunda i regel torde vara äldre än vikingatiden. I ett par fall har jag uppvisat öfverensstämmelser med i urnordiska runinskrifter bevarade namn, som för öfrigt veterligen icke äga några motsvarigheter.

Naturligtvis lämnar emellertid denna omständighet ingen fullt säker vägledning för bestämmandet af den tid, då de af dessa personnamn bildade släktnamnen började användas i ortnamn. Släktnamnet kan ju tänkas ha varit i bruk långliga tider före ortnamnets uppkomst. Särskilt har detta kunnat vara fallet i de namn, där det till grund liggande släktnamnet betecknat afkomlingarna af någon viss person.

Vi komma alltså att äfven i denna afdelning[1] beröra frå-

1 Jfr afd c. s. 220. Se äfven Socin Mhd. namenb. s. 186 noten (slutet).

gan om den egentliga innebörden af dessa här behandlade patronymica. Att det i *Arnunge* ingående släktnamnet ej betyder 'Arnes (Arnbjörns o. s. v.) söner' är ju klart. Men har *Arnunger* betydelsen 'afkomling af Arne o. s. v.' eller — hvilket a priori är lika möjligt — 'Arne (o. s. v.) ock hans män, följe'?

I denna punkt torde något bestämt afgörande icke kunna träffas. Analogier finnas för båda uppfattningarna, ock det är väl sannolikt, att dessa betydelser växlat. Utan tvifvel är dock den förra betydelsen afgjort vanligast; särskilt erinras om de många isl., t. ex. från Landnáma kända släktnamnen på *-ingar*, *-lingar*, om hvilkas innebörd ingen tvekan råder.

En god analogi för det senare alternativet erbjuder emellertid isl. *Hjaðningar* (i *Hjaðninga víg*), som användes om den mytiske *Heðenn* ock hans män, icke afkomlingar. *Smedhinge* utgår från ett **Smidhingar*, hvilket likväl kan betyda 'smed och hans familj eller följe' som 'afkomlingar af en *smed* eller af *Smed*'. För det förra alternativet talar i sin mån fsv. ortnamnet *Smidhiaby*, om hvilket se **Smedhinge.** Andra ex. se Kluge Nom. stammb.[2] § 26 c.

I sitt arbete Die Sachsen in England 1: 49 f. förfäktar Kemble den uppfattningen, att en mängd af dessa släktnamn utgå från, hvad man skulle kunna kalla, släktheroer eller andra mytiska personligheter, till hvilka släkten på ett eller annat sätt stod eller ansåg sig stå i särskild förbindelse[1]. På så sätt skulle — om jag fattar Kemble rätt — de ags. ortnamnen *Wælsingas*, **Scylfingas* (eng. *Shilvington*), **Scyldingas* (eng. *Skelding*) o. s. v. vara att förklara. Här förelåge alltså ett slags fingerade härstamningsnamn.

Utan att våga närmare inlåta mig på den svåra ock vidtomfattande frågan, om detta Kembles antagande är riktigt — något osannolikt synes det mig i alla händelser icke innebära — vill jag endast erinra därom, att motsvarande eller likartade

1 Den roll, som den germanska mytologien ock hjältesagan spelat vid namngifningen, ock omvänt den betydelse, namnforskningen äger för kännedomen om utbredningen af dessa myter ock sagor, ha framhållits ock behandlats af J. Grimm Kl. schr. II, Müllenhoff ZfdA XII, Socin Mhd. namenb. s. 565 m. fl.

namn, bekanta från de germanska hjältesagorna, äfven finnas i Sverige. Sådana äro t. ex. *Skioldunge* ock *Skiollunge* i Uppl. ock Sdml., jfr den danska Sköldungaätten, *Valsunge* i Ög., jfr sagans *Vǫlsungar*, *Ynglinge* i Vstml. (ock *Ynglingarum* i Skå.), jfr den svenska Ynglingaätten. På tal om dylika fräjdade namn må i detta sammanhang äfven erinras om *Folkinge* i Kinds hd Ög.

Slutligen erinras äfven i detta sammanhang om den ofvan (s. 229) framställda möjligheten att åtminstone i några fall släktnamnet icke utgår från något personnamn af ett eller annat slag, utan ursprungligen betecknat någon för klanen karakteristisk egenskap, syftat på naturbeskaffenheten af dess hem- eller stamort l. dyl.

En viktig hållpunkt — ock väl den viktigaste — för bedömmandet af våra ortnamns ålder erbjuder naturligtvis läget af de byar och gårdar, som bära namn af en viss typ. Det är då att erinra om, hvad förut nämnts, att *inge*-namnen i allmänhet uppträda på slätterna ock utefter vattendragen — alltså å de lättast tillgängliga platserna; men att de äro föga eller intet spridda å stora områden af vårt land, om hvilka man på grund af naturbeskaffenheten har allt skäl att antaga, att de sist i ordningen mottagit en bofast befolkning, såsom vidsträckta delar af Älfsborgs o. Jönköpings län, Ydre ock Kinds härader, Kolmårdstrakterna, Värmland, större delen af Norrland o. s. v.

Efter alla tecken att döma tillhöra namnen på *-inge* sålunda åtminstone den s. k. primära bebyggelsen å slätterna ock vid vattendragen. De stå i ålder ingalunda efter namnen på *-hem*[1], *-tuna*, *-lösa*, *-hof*, *-by*, hvilka Norrby Sv. lm. XIX. 4: 12 väl med rätta räknar dit (om dem på *-inge* yttrar han sig ej). Om nu dessa namn, såsom N. antager, gifvits af bofaste, bör man enligt min mening beträffande *inge*-namnen gå ännu längre tillbaka ock härleda dem från den tid, då våra förfäder ännu idkade flyttaråkerbruk. För detta antagande talar i sin mån det ofvan omtalade påfallande förhållandet, att samma namn

1 I sitt nyligen utkomna märkliga arbete Landnåm i Norge ss. 23, 44 kommer dr Andr. M. Hansen till det resultatet, att *inge*-namnen i Skandinavien äro äldre än de urgamla namnen på *-hem*.

ofta uppträda i närheten af hvarandra, med några mils afstånd eller i angränsande provinser.

En hel mängd af dessa namn på *-inga*, *-ingom* ha alltså — synes mig — varit i bruk som "ortnamn" (i den betydelse vi ofvan tagit ordet) långt före den fasta bebyggelsen ock betecknat ett område, som af en viss släkt eller klass begagnats till (flyttare)åkerbruk ock betesmark. Då denna släkt sedermera blifvit fast bosatt å ett visst område, har ofta ett *-by*, *-bo* l. dylikt ord tillagts det gamla släktnamnet.

De ortnamn på *-ryd* ock *-torp*, som innehålla gen. plur. af släktnamn, representera naturligtvis ansenligare nybyggen, som grundats af liknande släkter. Jag skulle vara böjd för att räkna dessa till de älsta nybyggena i de trakter, där dylika namn förekomma.

Annorlunda är förhållandet med sådana ortnamn, hvilkas första led är ett namn på *-ung* l. *-ing* i genitivus singularis, såsom t. ex. på *-stad*, af hvilka ett stort antal anföras af Lundgr. Personn. på *ing* s. 12 f., eller på *-torp*, såsom *Aplungstorp* (nära *Aplunga*), *Hyppingstorp* (nära *Hyppinge*), fsv. *Skælingxthorp* (SD NS I), nu *Skärstorp* Vists sn Ög., *Tynningstorp* (nära *Tynninge*).

I vissa af dessa senare ortnamn ingå väl vanliga personnamn, men de flästa synas utmärka nybyggen, grundade af en enstaka medlem af en "släkt", som haft sin hufvudby i närheten. Särskilt påfallande är det stora antal ortnamn på *-stad*, hvilkas första led innehålla ett släktnamn på *-ing* i singularis. Detta förhållande synes tala för Norrbys mening[1], att *stad*-namnen tillhöra den s. k. sekundära bebyggelsen på slätterna. Det bör i detta sammanhang särskilt framhållas, att nästan alla så beskaffade *stad*-namn förekomma just i Östergötland.

Om de danska *inge*-namnen har Steenstrup D. hist. Tidsskr. 6 R: 5: 313 f. uttalat sig; men yttrar ingen bestämd mening om deras ålder.

I Tyskland anses af framstående fackmän ändelsen *-ingen*

---

1 Sv. lm. XIX. 4: 12.

tillhöra bebyggelsens älsta tid, åtminstone gäller detta de i Mosellandet förekommande[1].

Hvad England beträffar, lämnar oss dess ortnamn den ganska viktiga upplysningen, att vid den tid — c. 450 till c. 600 år efter Kr. — under hvilken den germanska eröfringen af landet pågick, principen att uppkalla de eröfrade områdena efter med afledningen *-ing* bildade släktnamn ännu där fullt lefvande bland de inträngande anglerna, saxerna ock jutarna, skandinavernas västgermanska grannar ock stamfränder. Om utbredningen af dessa anglosaxiska ortnamn nämndes ofvan några ord; ock i den etymologiska framställningen ha vi vid flertalet af de svenska *inge*-namnen funnit direkta anglosaxiska motsvarigheter. Om nu också dessa omständigheter icke kunna bevisa något beträffande de skandinaviska namnens ålder, göra de det åtminstone apriori troligt, att ungefär vid samma tid äfven i Norden liknande ortnamn kunnat bildas.

I detta sammanhang må äfven den möjligheten framhållas, att åtskilliga af de eng. ortnamnen på *-ing-* kunna härleda sig från skandinaverna, såsom *Skeckling*, *Skeffling*, *Skelding* ock *Skirlington*, alla från York. Såsom under t. ex. **Skæklinge** omnämnts, är det framljudande *sk* af skandinaviskt ursprung, vare sig nu ursprungligen anglosaxiska namn i ljudligt hänseende omdanats eller de värkligen äro rent nordiska till sin upprinnelse. I senare fallet visa de, att ännu på 800-talet ock kanske senare *inge*-namnen bland de inträngande nordmännen voro lefvande namnbildningselement.

Slutligen kan det vara af betydelse ock intresse att erinra sig, att flera af de ofvan i ortnamn uppvisade släktnamnen af etymologiska eller andra grunder måste betecknas som specifikt nordiska bildningar. Sådana äro *Hiærnungar*, *Krøklingar*, *Kvistlingar*, *Lyptingar* ock *Tøptingar*.

---

1 Lamprecht Deutsches wirtschaftsleben im mittelalter I. 1: 153.

II.

Gård-, sockennamn (o. s. v.) på *-inge, -linge, -unge, -unga,* som sannolikast bildats af andra ord än patronymica (släktnamn).

1.

Afledningar af appellativer.

I denna afdelning behandlas i första rummet sådana säkra fall som *Bränninge, Drättinge, Köpinge* o. d., där tydligen intet släktnamn kan ligga till grund — vare sig aflett af personnamn (*Arnunger*) eller appellativ (*Grytinger*). Sådana namn, hvilka sannolikast äro af patronymisk natur, men som äfven kunna tolkas såsom hithörande, ha däremot behandlats under I ock här endast i korthet omnämnts. Detsamma gäller sådana namn, där representanter för båda dessa typer kunna ha sammanfallit, t. ex. *Skærpinge, Öringe.* Omvänt ha här under afd. II sådana namn hufvudbehandlats, hvilka med större sannolikhet höra hit, äfven om den möjligheten föreligger, att de innehålla släktnamn.

Som stickordsformer ha valts sådane på *-e, -a;* men den möjligheten är för flera ganska stor, att den fsv. formen äist ändats på *-inger, -unger,* hvilkas dativformer sedermera förallmänligats; jfr fno. **Brettingr*, **Riflingr* o. s. v. (se ofvan s. samt nedan s. 243).

Fsv. **Brænninge** (yngre *Brænnunge*).
1. *Bränninge* Habo sn, Vartofta hd Vg.

2. (*de brennyngge*, SD 4: 55 fr. 1328, *Brænninge* SRP nr 1577 fr. 1381)[1], nu *Bränninge*, by i Kaga sn, Hanekinds hd Ög.

3. *Bränninge* (Tham. Link. s. 921), gård i Godegårds sn, Finspånga läns hd Ög.

4. (*Brænnige* SRP nr 612 fr. 1364, tryckfel?, *Brænninge* anf. arb. nr 1442 fr. 1379 m. fl., *Brennunghe* anf. arb. nr 3100 fr. 1400), nu *Bränninge*, rätt ansenlig gård i Tveta sn, Öknebo hd Sdml.

Det är osannolikt, att här ett patronymicum ingår; det vanliga namnet *Brander* skulle i alla händelser gifva ett **Brændinger*[2], men någon form med *d* är ej uppvisad. Jag antar, att namnet innehåller en afledning af fsv. *brænna* 'brand' ock har samma betydelse som sv. dial. *bränna*, 'svedjeland'; jfr sv. sjönamnet *Bränningen*, hvarom Hellquist Sv. lm. xx. 1, samt för öfr. *Rönninge*.

Fsv. **Drættinge.**

1. (*-e-* SRP nr 1215 fr. 1376), nu *Drättinge*, ansenlig gård i Dädesjö sn, Uppvidinge hd Smål., vid *Drättingesjön* l. *Drättingen*.

2. (SD NS 2: 485 fr. 1412), nu *Drättinge*, ansenlig gård i Skärstads sn, Vista hd Smål.

3. (SD NS 2: 565 fr. 1412), nu *Drättinge*, by i Hägerstads sn, Kinds-hd Ög.

4. *Drättinge* (Tham Link. s. 533), by i Gammalkils sn, Valkebo hd Ög.

Drättinge 1 är säkerligen ej bildat af sjönamnet *Drättingen*, utan detta har sekundärt uppkommit ur gårdnamnet liksom t. ex. sjönamnen *Turingen*, *Yddingen* ur resp. gårdnamnen *Turinge*, *Yddinge;* se närmare Hellquist Sv. lm. xx. 1

1 Samma gård omnämnes äfven i SD NS 1: 98 under formen *Bræniu(n)ge*, men betecknas där som belägen i den angränsande Vreta sn. Med afseende på den felaktiga formen jfr *Mysiu(n)ge* å samma sida.

2 Jfr fris. ortn. *Brantgum* af *Brandinga hem* 'brandingarnas boningsplats', se J. Winkler Nom. geogr. neerland. 1: 35. Man kunde äfven erinra om de i Beowulf omtalade *Brondingas*, Brecas underlydande; säkerligen föreligger emellertid här, såsom också antagits af vissa forskare, ett mytologiskt-allegoriskt namn, som syftar på bränningarna vid stranden.

under de olika art. Till grund för gårdnamnet *Drættinge* ligger utan tvifvel fsv. *dræt* 'dragande'; se närmare nyss citerade afhandling under *Drättingen*. Till den där omnämnda möjligheten att tolka fsv. *dræt* såsom ingående i ortnamn vill jag lägga den, att grundordet kan ha samma betydelse som nsv. *drætte* n. nämligen 'ställe där en not kan bekvämt dragas upp ur sjön'; jfr no. *Drætvik* (Rygh NG 15: 52).

Nsv. **Eninge** Stenestads sn, S. Åsbo hd Skå.; ej uppvisat från fda. Namnet är snarast en (yngre?) bildning af trädnamnet *en* (jfr Falkm. s. 209), alltså af samma slag som ä.-no. *Granungæ sokn* (1523), fno. **Granungar:* trädnamnet *grǫn*[1], ock vidare det dock osäkra fsv. *Æspinge* nedan.
Skulle här mot förmodan ett gammalt släktnamn ingå, har man att erinra om fsv. personn. *Enar*, *Enbiorn*, *Ene*, *En*(*e*)-*vald*, *Enfast*.

Nsv. **Fällinge** Hedesunda sn Gästr. utgår nog från ett fsv. **Fælling(er)*, motsvarande no. *felling* 'svedjeland' (jfr no. gårdnamnet *Surfällingen*), liksom det likbetydande sv. *fälla* aflett af sbst. *fall*. Betydelse ock bildning vore analoga med det vanliga sv. gård- ock torpnamnet *Rönningen* (fsv. **Rydhning*).

Nsv. **Grytinge** Sdml. kan innehålla sbst. *gryt* 'sten', snarast dock genom förmedling af ett släktnamn **Grytinger* 'stenbo'; se närmare afd. I.

Fsv. **Hølminge** Smål., om hvilket talats i afd. I, är beläget på en ö i sjön Bolmen, hvarför man har anledning att förmoda en afledning af fsv. *holmber*, kanske genom förmedling af ett **Hølminger* 'holmbo'.

Fsv. **Killunga** (1316[2]), äldre namn på Rasbokils sn, Rasbo hd Uppl., måste liksom fsv. *Resbokil* innehålla sbst. *kil* ock syfta på socknens kilformiga gestalt[3]. Snarast föreligger här ett släktnamn *Kilunger* 'som bor på kilen'.

---

1 Rygh NG 15: 295.
2 Styffe Un. 2 s. 298.
3 K. H. Karlsson Uppland 1: 409.

Fsv. **Kumblinge** Åland kan innehålla fsv. *kumbl* n. 'kummel'; se afd. I.

Fsv. (fda.) **Køpinge.**

1. (1238[1]), äfven *Maglekøpinge* (1398[4]), nu *Storköpinge* sn, Ingelstads hd Skå.

2. (1361[2]), nu *Köpinge* sn, Gärs hd Skå.

3. (*Kirkyköpingæ* 1303[3]), nu *Kyrkköpinge* sn, Skytts hd. Skå.

4. *Dalköpinge* sn i samma hd.

5. (SD 5: 614 fr. 1346) *Hököpinge* sn, Oxie hd Skå.

Något släktnamn bör här icke sökas[4]. Om däremot sbst. *køp* eller *køpunger* ligger till grund, kan visserligen ej med bestämdhet sägas. I förra fallet förelåge här en afledning af det förra ordet med betydelsen 'jord som förvärfvats genom köp'; se Falkm. s. 66. Snarast bör man emellertid utgå från *kopunger* i den betydelse af 'handelsställe, marknadsplats', i hvilken äfven isl. *kaupangr* förekommer (se Fr.$_2$). Samtliga socknarna ligga vid eller nära intill Östersjön. Jag torde därför ej taga alltför fel, då jag antager, att dessa namn samtliga äro minnen af gamla handelsplatser, som förmedlade handelsförbindelser med utlandet, speciellt den mitt emot liggande tyska kusten. Med afseende på dessa socknars läge kan jämföras, att *Köpings* sn på Öland (fsv. *Køpungh*) är belägen kring *Köpingsviken* af Öland.

Fsv. **Lødhunge** (l. **-er?**) *(de løþunge);* se närmare afd. I under **Lødhunge.**

Fsv. **Løtunge** (l. **-er?**) *(In løtungi);* se närmare afd. I under **Løtunge.**

Fsv. **Misunge** (l. **-er?**) *(de misungi);* se närmare afd. I under **Misunge.**

---

1 Styffe Un. $_2$ s. 66.

2 Anf. arb. s. 69.

3 Anf. arb. s. 221.

4 Om personnamnet *Köpe* (hufvudsakligen i Finnl.) se Lundgr. Sv. lm. x. 6: 163.

Fsv. **Riflinge** (l. -er?) (SRP nr 1262 fr. 1377), nu *Reflinge*, gård i Tystbärga sn, Rönö hd Sdml. Man skulle ju kunna tänka sig, att detta namn innehölle ett patronymicum **Riflinger*, af mansnamnet *Ræver*, fda. *Rew* (Nielsen) eller möjligen af ett namn, som vore besläktat med isl. kvinnonamnet *Hrifla*, jfr fda. *Rifli* (Nielsen). En växelform *Rivinger* kunde ingå i **Rivinge*, *Revinge* (afd. I).

Emellertid finnes ett ock annat, som talar för att man här har att utgå från ett vanligt appellativ. Först och främst uppträder i Norge ett gårdnamn, som tycks innehålla en nom. *Riflingr*, t. ex. *Revling* i Hedemarken, hvilket 1315 skrefs *a Riflingi*, 1342 *til Riflings*. Detta härleder Rygh NG 3: 16 från fno. *refill* 'strimmel', hvilket självt stundom brukas som ortnamn, särskilt som skärnamn. Det må då anmärkas, att vårt *Reflinge* är beläget å en höjdsträckning, som skjuter ut i en dalgång, hvilken i forna tider säkerligen varit en hafsvik; jfr t. ex. de i närheten förekommande namnen *Utterö* ock *Långbro*. Möjligt är för öfrigt, att det icke är *refill*, som här ligger till grund, utan sv. *ref*, isl. *rif* 'långsträckt från land utgående grund i vatten'.

I detta sammanhang erinras äfven om *Räflinge* Skärstads sn, Vista hd Smål., om hvars ursprung jag ej har någon bestämd mening.

Fsv., nsv. **Risinge.** I vissa fall innehåller detta gårdnamn sannolikt sbst. *ris* ock har väl då haft en nom. **Risinger;* se härom närmare under afd. I, där jag sammanfört de gårdar o. s. v., som burit eller bära detta namn.

Nsv. **Rislinge** Ög. kan föras hit; se dock ofvan I.

Fsv. (fda.) ***Skedhinge,** nu *Skeinge* Verums sn, V. Göinge hd Skå. Säkerligen föreligger här, såsom också Falkm. s. 87 antager, en afledning af samma stam, som ingår i fsv. *skedhe* n. 'lopp, fart; tidrymd'. Men sannolikt uppträder här liksom i vissa andra ortnamn, där stammen *sked-* ingår (t. ex. fsv. *Skedha*, *Skedhanæs* o. a.), den ursprungliga betydelse 'skillnad, gräns, (väg)skäl o. d.', som innebor i stammen; jfr ty. *scheiden* 'skilja'. Samma bemärkelse vill ock Förstem. 2: 1237 snarast inlägga

i de fht. ortnamnen på *-sceid*. Skeinge är beläget vid ett vägskäl. Knappast har däremot namnet älst afseende på den icke obetydliga af Helgaån genomflutna Skeingesjön, som skiljer Verums ock Ousby s:nar, i hvilket fall denna skulle burit namnet **Skedhinger* ock i fråga om betydelsen vara att jämföra med de Sv. lm. xx. 1 af förf. under *Skälen* behandlade sjönamnen.

Fsv. **Skærpinge** (l. -**er**?). Af de under I uppräknade så lydande gård- ock bynamnen finnas säkerligen åtskilliga, som af där anförda skäl måste antagas innehålla adj. *skarþ* ock sålunda höra hit.

Fsv., fda. **Slimninge** (1459[1], *Slemminge* 1506[2]), nu *Sliminge* sn, Vämmenhögs hd Skå. Något personnamn, med hvilket ortnamnet kunde förbindas, torde ej finnas. Sannolikt är det därför bildat af germ. **slima-* 'dy, gyttja o. d.' i mht. *slîm* 'dy, gyttja, slem', isl. *slím*, fsv. *slim* 'slem' o. s. v. En analog, men formellt felaktig härledning förekommer hos Falkm. s. 88.

Hit bör äfven föras *Slimminge* (GS 1 Ö 40) Vedby sn, N. Åsbo hd Skå.; äldre former af namnet äro mig obekanta. Möjligen är för öfrigt detta namn sammansatt med ordet *äng*. Man vill nämligen gärna identifiera det med danska ortn. *Slimminge*, hvilket i fda. tid just skrifves *Slimenge*[3].

Fsv. ***Steninge** (l.- **er**), nu *Steninge* (GS 3 Ö 34), torp i Ljungs sn Ög.; af *sten;* jfr **Steninge** ofvan.

Fsv. ***Strandunge,** nu *Stranninge*, vid hafvet beläget hemman i Morups sn, Fauräs hd Hall.; sannolikt ytterst af *strand*, möjligen dock genom förmedling af ett **Strandunger* 'strandbo'; jfr slutet af afd.

Fsv. **Sænninge** hör snarare till den rätt allmänt spridda personnamnsstammen *Sand-*, än till sbst. *sand;* se afd. I.

1 Styffe Un.$_2$ s. 62.
2 Falkm. s. 88.
3 Madsen AfnO 1863, s. 293.

Fsv. **Æspinge** Skå. innehåller möjligen trädnamnet *asp;* jfr skå. *Eninge*; se dock ofvan under I.

Fsv. **Øninge,** hvarom närmare i afd. I, kan innehålla sbst. *ö*, möjligen genom förmedling af ett **oninger* 'öbo'; se ofvan.

Fsv. **Øringe** kan vara aflett af sbst. *ör;* se närmare under afd. I.

Ofvanstående bildningar anser jag — om de äro rätt tolkade — i allmänhet snarast vara direkt bildade af appellativer utan förmedling af släktnamn. Vissa kunna dock uppfattas såsom patronymiska i den mening, att de uttrycka den ort eller beskaffenheten af den ort, efter hvilken klanen benämnt sig, alltså såsom bildningar af samma art som det östgotiska folkslagsnamnet *Greutungi* 'bärg- eller stenboarna'. Så kan man t. ex. för *Holminge*, **Strandunge*, nu *Stranninge*, utgå från ett **Hølminger*, **Strandunger* 'holm-, resp. strandbo', liksom *Killunga* (1316), ett annat namn på *Resbokil* (Rasbokil), väl betyder 'kilboarnas'. **Hølminger*, **Strandunger* ock **Killunger* vore då att jämföra t. ex. med fsv. *Hælsinger* (af *hals* i betydelsen 'smalt vattendrag'[1]).

De af föregående ortnamn, hvilka icke hafva dylikt patronymiskt ursprung, utgå sannolikt älst icke från former på *-a*, *-e*, utan från *a*-stammar af samma art som de ofvan omtalade fno. **Brettingr*, **Riflingr* o. s. v., hvilkas dativformer här som i norskan generaliserats.

Dylika fsv. namn på *-ing*, *-ung* äro t. ex.

fda. *Blekyng(h)* (Vald. II: s jordeb. ss. 44, 48, 52), som i yngre tid utbildats med *-e* (*Bleghynge*, *Blegenge* SD NS 2: 452, 824), af fsv. *bleka* 'kalk, krita'[2]. *In Blekingia* (SD 4: 293) är en latiniserad form af samma art som *Scania* o. s. v.;

fsv. *Gnidling* Smål., se **Gnidhlinge** afd. I;

fsv. *Hising*, önamn, nu *Hisingen;*

fsv. *Niudhung*, namn på ett större område i norra Smål.

1 Se Hellquist Sv lm. xx. 1 under *Långhalsen*.

2 Jfr Noreen Nord. tidskr. 1900, s. 145.

2.

Afledningar af vattendragsnamn.

a) på *-inge*, *-unge* (o. s. v.).

Att germ. gårdnamn o. d. af den typ, som i denna afhandling undersökes, kunna vara afledda af vattendragsnamn, framgår till full evidens af de ty. ortnamnen *Bodungen* vid floden *Bode*, *Madelungen* vid *Madel*, *Tyrungen* vid *Tyra*[1], fty. *Osinga*, *Osingen* vid floden *Use*, äldre **Ose*[2].

Fsv. ***Bølminge,** nu *Bölminge*, by i Nöttja sn, Sunnerbo hd Smål.; af det forna namnet på *Bolmån*, af hvilket äfven nsv. *Bolmaryd* bildats; jfr Hellquist Sv. lm. xx. under *Bolmen*.

Fsv. ***Fyllinge, Føllinge** (SD NS 2: 588 fr. 1413), nu *Fyllinge* Snöstorps sn, Tönnersjö hd Hall., vid *Fylleån*, som i fsv. hetat *Fulda* (jfr *Fuldubogha* Valdem. II:s jordeb.); se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Fullhöfden* ock *Uttran*.

Namnet bör noga skiljas från *Fyllinge* Ög., som utgår från ett släktnamn; se ofvan s. 30.

Fsv. **Grodhunge** (*grodungi* SD 2: 614 fr. 1310, *Grodhunge* 1437[3]), nu *Grödinge* sn, Svartlösa hd Sdml. Jag känner intet personnamn, som kunde ingå i detta ortnamn. I betraktande däraf, att kyrkan är belägen vid en å, som står i förbindelse med en fjärd af Östersjön, samt att det i närheten förekommande gårdnamnet *Uttringe* ytterst går tillbaka till sjönam-

---

1 Se Förstem. 2: 836.

2 Lohmeyer Herrigs arch. 70: 380.

3 Styffe Un.₂ s. 230.

net *Uttran*, anser jag sannolikast, att *Grodhunge* — möjligen genom förmedling af ett släktnamn — är bildat af den nordiska älfnamnsstam *Grōþ-*, som jag omtalat i Sv. lm. xx. 1: 188.

Fsv. **Læstrunge** (1408[1]), nu *Lästringe* sn, Rönö hd Sdml.; aflett af sjönamnet *Lästern* (Hermelin 1804); se Hellquist Sv. lm. xx. 1 d. o.

Fsv. **Løpunge** (*i L.* SD NS 2: 220 fr. 1409), nu *Löp(p)inge*, två gårdar i Fors sn, V.-Rekarnas hd Sdml. Något personnamn, från hvilket detta namn ytterst kunde utgå, är mig obekant. Möjligt är ju därför, att vi här ha att söka den i nordiska vattendragsnamn ej ovanliga stammen *löp-*, fno. *laup-*, hvarom se förf. Sv. lm. xx. 1 under *Matlöpen*.

Fsv. **Skutunge** (se närmare afd. I), nu *Skuttunge*, sn o. by i Uppl., är aflett af det gamla namnet på *Skutån;* se afd. I ock min afhandling i Sv. lm. xx. 1 under *Skut-*.

Fsv. **Skæninge, Skænninge** Ög., af det gamla osammansatta namnet på *Skenån*. Har möjligen detta i fsv. tid lytt **Skædhn?* Jfr *Skædhna aa* (1372)[2], namn på ett tillflöde från Bolmen, under medeltiden bekant för sitt fiske.

Fsv. ***Tylinge** (?), nu *Tyllinge*, gammal rätt ansenlig gård[3] i Dalhems sn, N. Tjusts hd Smål.; sannolikt ytterst utgående från namnet å den stora sjön *Tynn*, hvars *n* att dömma af gårdnamnet *Tysebo* i äldre tider icke tillhört stammen. Se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Tynn*. Jfr dock äfven *Tyllinge* ofvan.

Fsv. **Utrunge** (*i Utrungum* SRP nr 561 fr. 1362, *Ytrynge* 1480[4], *Utringe* 1538[5]), nu *Uttringe* Salems sn, Svartlösa hd Sdml.; afledning af sjönamnet *Uttran;* se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under d. o.

1 Styffe Un.$_2$ s. 224.
2 Styffe Un.$_2$ s. 160.
3 Jfr Tuneld III. 2: 660 (1832)
4 Enl. handling anförd af Tibell Beskr. öfv. Uttringe s. 9.
5 Anf. arb. s. 12.

Fsv. *Ytringe* Lidingö utgår däremot från ett släktnamn **Ytringer;* se afd. I s. 180.

Fsv. ***Valunge**, nu *Valinge* Hyltinge sn, Villåttinge hd Sdml., vid sjön *Valingen*. Att dömma af det från samma sn år 1419 omtalade fsv. gårdnamnet *Walasundh* (SD NS 3: 454) synes emellertid sjön ha kallats *Vale*, hvaraf *Valunge* bildats som *Uttringe* till *Uttran* o. s. v. Att sjön nu heter *Valingen*, beror på anslutning till gårdnamnet; jfr sjönamnen *Aplungen* af *Aplunga*, *Yddingen* af *Yddingen* o. s. v., hvarom allt utförligare i min afhandling Sv. lm. xx. 1.

Man kan vara oviss om, huruvida dessa namn bildats med suffixen *-inge*, *-unge* (resp. *-inger*, *-unger*, jfr s. 237) direkt af vattendragsnamnen eller genom förmedling af släktnamn, i hvilket fall t. ex. *Utrunge* skulle betyda 'Utrungarnas gård eller by'. Den senare uppfattningen torde vara den allmännaste. För min del är jag emellertid snarast böjd att i dylika namn se analogibildningar efter de under I behandlade ortnamnen, men vågar ej förneka den möjligheten, att de innehålla släktnamn af samma art som isl. *Alptfirðingar: Alptafjǫrðr*, *Borgfirðingar: Borgarfjǫrðr*, *Breiðfirðingar: Breiðifjoðr*, *Breiðvíkingar: Breiðavík*, *Húsvíkingar: Húsavik*, *Seyðfirðingar: Seyðisfjǫrðr*, i hvilka patronymica — inom parentes — den regelbundna synkopen af första sammansättningsledens ändelse är att observera[1]. Bildningar, fullt analoga med ett släktnamn *Utrungar* (af sjön. **Utre)*, äro t. ex. fty. *Ampsivarii* (: *Ems*), *Chasuarii* (: *Hase*), ags. *Niduari*, om Pikterna (: *Nith*); se Kluge Nom. stammb.₂ s. 18.

b) **på -e, -a**

(afledningen *-ing*, *-ung* tillhör det till grund liggande vattendragsnamnet).

---

1 Denna synkope är mycket vanlig i dylika namn. Ofvan har för parallellens skull endast sådana släktnamn anförts, som bildats af vattendragsnamn. Andra exempel äro: *Axlhegingar : Axlarhagi*, *Hjarðhyltingar: Hjarðarholt*, *Kráknefingar: Krákunefr*, *Máhlíðingar: Mávahlíð*, *Rauðmelingar*, *Rauðimelr*, *Reyknesingar: Reykjanes*; jfr äfven *Ballǽringar: Ballará*. Jfr härtill nu äfven Noreen Aisl. gr 3 § 152 anm. 1, där liknande ex. från fno. anföras.

Dessa namn kunna mycket väl älst ha ändats på *-inger*, *-unger* o. s. v., alltså direkt innehålla vattendragsnamnet, på samma sätt som t. ex. gårdnamnen *Dunker*, *Lång*, *Rist*, *Sotter* o. m. a. utan afledning bildats af likalydande sjönamn. Formerna på *-e* bero då på förallmänligande af dativen. Samma ändelse *-inger* har, såsom ofvan påpekats, sannolikt burits äfven af somliga af de under II, 1 behandlade namnen, ehuru bevis för ett dylikt påstående äro svåra att erhålla, då de flästa redan i fsv. tid fått former på *-e*, *-a*.

Fsv. (fno.) **Filinge** (*i F.* SD NS 2: 278 fr. 1410[1]), nu *Föllinge* sn Jämtl.; af ett sjönamn som varit formellt identiskt med det af förf. Sv. lm. xx. 1: 161 under *Föllingen* behandlade; se äfven Olsson nedan anf. arb.

Nsv. **Gysinge,** stort bruk i Ö.-Färnebo sn Gästr. Bruket är beläget vid en stark ström, kallad *Gysingen*, ock detta namn är, såsom redan Säve insett[2], det primära. Det hör till isl. *gjósa* 'våldsamt bryta fram'. Ett fno. *Gysir* har möjligen existerat som viknamn; se Rygh NG 2: 137; jfr isl. *Geysir*, af det nära besläktade *geysa*. Af detta strömnamn är *Gysinge* bildat; bruket kallas för öfrigt enl. Säve af allmogen *Gysingen*.

Ä.-nsv. **Liminge, Limminghen** (Norask. ark. 2: 677 fr. 1606), nu *Limmingen* Grythytte sn o. bärgsl. Vstml., af sjönamnet *Limningen;* se min afhandling Sv. lm. xx. 1 under d. o.

Nsv. **Melinge,** gård i Björkviks sn, Jönåkers hd Sdml., af ett fsv. **Midhlinge* (se ofvan I under d. o.), som bildats af namnet å den bredvid liggande sjön *Melingen*, fsv. **Midhlinger*, hvarom utförligare Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Melingen*. I närheten ligger gården *Melö*. Det må för öfrigt påpekas, att i dessa trakter gårdnamn på *-inge*, bildade af patronymica, icke förekomma.

---

1 Öfriga former se P. Olsson Socknar och sockennamn i Jämtlands län.
2 Frey 1842, s. 493.

Nsv. **Skeinge** Skå. vid *Skeingesjön* kan ha erhållit sitt namn af ett fsv. sjönamn **Skedhunger* 'gränssjö l. dyl.'; se närmare ofvan s. 241.

Nsv. **Trysslinge** Skagerhults sn, Edsbärgs hd Nke, möjligen bildat af sjönamnet *Trysslingen;* dock kan äfven gårdnamnet vara ursprungligt ock identifieras med fht. ortn. *Thrustlingi;* se ofvan I ock jfr Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Trysslingen.*

Fsv. **Tyslinge** (m. fl. former) (*De Tyslinge* SD 3: 152 fr. o. 1314), nu *Tysslinge* sn Nke; sannolikt af sjönamnet *Tysslingen* (jfr *Tislings hampn* Styffe Un.$_2$ s. 241); se närmare Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Tysslingen.* Emellertid må äfven tagas i öfvervägande, att samma förklaring ej lämpar sig för *Tyslinge* Östuna sn Uppl.; se ofvan afd. I.

Nsv. **Öringe** (= **Øringe** 5 under afd. I, jfr s. 243) kan vara bildat af ett **Øringer*, äldre namn på den sjö, *Öringesjön*, vid hvilken gården är belägen.

I detta sammanhang må äfven erinras därom, att det fsv. häradsnamnet *Nerdunga* ock *Nærdingia hundare* väl innehåller ett patronymicum, som afletts af sjönamnet *Närdingen.*

III.

Ombildningar på *-inge, -unga* m. m.

Ett ganska stort antal ortnamn, som nu ock delvis redan i fsv. tid ändats på *-inge, -unge* o. s. v., tillhöra ursprungligen icke denna kategori, utan äro ombildningar af namn med andra ändelser eller innehålla endast skenbart dessa afledningar. Flera af dem ha redan alternativt upptagits under I, där då närmare upplysningar stå att finna.

Hit höra t. ex. ortnamn som innehålla

a) personnamn på *-ing, -ung* eller möjligen släktnamn på *-ing, -ung* i sing., såsom:

fsv. **Badhlunge** (*in parochia Badlunge* SD 5: 461 fr. 1345), nu *Badelunda* sn, Siende hd Vstml., hör tydligen till denna grupp. Öfriga kända former af sockennamnet visa nämligen hän på en nominativ *Badhlunger*, till hvilket det ofvannämnda *Badhlunge* är dativ: parochia *Bædlunger* SD 5: 516 (1345), *Badhlungx* sokn SD NS 2: 316, 411 (1410, 1411), parochie *Badhlung* SD NS 2: 411 (1411). Namnet har väl ursprungligen varit släktnamn ock hör till isl. *Bǫđvarr*, fty. *Badilo* (se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 12).

Ett släktnamn *Badhlunger* ingår sannolikt i nsv. *Balingemåla* Smål.

fsv. **Bælinge,** nsv. *Bälinge*, sn i Sdml., kallades i äldre tid *Bæling(h);* se närmare afd. I under **Bælinge.**

nsv. **Bälinge,** sn i Uppl., kallades i fsv. tid bl. a. *Bæling* ock ännu äldre *Bæla*, af ett personnamn *Bæli;* jfr fsv. *Dædha hundare:* personn. *_Dædhe;_ se afd. I under **Bælinge.**

fsv. **Karlunge** (*ecclesia Karlunge* SD 4: 192, *Karlunga kirkia* anf. arb. NS 2: 182), af äldre *Karlungs kirkia* (SD 4: 691), *Karlungs kyrkia* (anf. arb. 4: 745), sedan *Karlskyrka* (Söderby-Karl Uppl.), af personn. *Karlunger;* se Lundgr. Personn. på *-ing* s. 5. Jfr **Kærlinga** under I.

Här må det uttryckligen framhållas, att af de under I upptagna ortnamnen, hvilka jag antagit innehålla släktnamn, ett ock annat möjligen bör föras hit. Då emellertid af ortnamnen på *-inge* o. s. v. de af patronymiskt ursprung tydligen bilda majoriteten, har jag föredragit att behandla äfven de tvifvelaktiga fallen under afd. I.

b) Andra åter innehålla ombildningar af ord, som icke innehålla suffixet *-ing*, *-ung*, resp. ljudlagsenliga utvecklingar af självständiga appellativ. Hit höra bl. a. åtskilliga sammansättningar med *-ting*, *-äng*, *ljung* o. s. v.

fsv. **Draftinge** (SRP nr 1811), nu *Draftinge* Ås sn Smål., vid sjön *Drafven*. En i närheten belägen höjd kallas enl. Wieselgren 3: 158 *Tingstad*. Se Hellquist Sv. lm. xx. 1 under *Drafven*.

nsv. **Fjälkinge** sn, Villands hd Skå., fda. *Felkinghe*[1], af äldre *Fialkinn* (SD 1: 49 fr. 1135), *Fyelkind* (SD 5: 613 fr. 1346). Jag anser det fullt säkert, att detta *Fialkinn*, *Fyelkind* är ett personnamn, som bör sammanhållas med sådana fht. (o. s. v.) namn som *Fridekind*, *Liubekind*, *Widukind*, *Willekind* o s. v.[2]. Första leden är *fial-*, *fiæl-* (= isl. *fjǫl*); jfr Lundgrens härledning af personn. *Fiæland* Sv. lm. x. 6: 54.

nsv. **Gölinge** Odensvi sn, S. Tjusts hd Smål., af fsv. *Gylæng* (SRP nr 2133 fr. 1385, anf. arb. nr 2187 fr. 1386): fsv. *æng* 'äng'.

nsv. **Halsunga** (*Holsunge*) Torsby sn, S. Inlands hd Boh., är en ombildning af äldre (fno.) *Halshirðir*[3].

1 Falkm. s. 122.
2 Anförda af Förstem 1_2: 365.
3 Se Holmberg Boh.$_2$ 3: 179.

nsv. **Harlinge** Bettna sn, Oppunda hd Sdml., af fsv. *Harlenge* (SRP nr 888 fr. 1369), *Harlængia* (anf. arb. nr 2569 fr 1391), till en bildning af adj. *lång;* jfr sv. *länga;* på samma sätt har fsv. *Suartlenge* uppkommit, hvarom se **Svallinge** nedan.

nsv. **Harplinge** sn Hall., af fsv. *Harpeliunge* (1430[1]) *:ljung.*

nsv. **Hunninge,** gård i Klinte sn Gotl., skrifves å runstenar *huntenkia* (d. v. s. *hundengia*); se Pipping Månadsblad 1900, s. 55. Här föreligger en sammansättning med *-äng;* jfr **Göllinge** ofvan ock Saxén Finnisch-ugrische forsch. 2: 201 f.

fsv. **Kymmelinge** (se närmare afd. I) bör kanske på grund af *-e-* fattas som en sammansättning, ock då snarast med ett nu förlorat sbst., motsvarande det t. ex. i västfaliska ortnamn uppträdande subt. *linge* f. 'smal jordremsa', eller ock med ett härmed besläktat *længe;* jfr fsv. *Kædhelingasunda* (under **Kædhinge** afd. I), *Sædhelinge* (afd. I ock nedan) samt äfven **Harlinge, Svallinge** i denna afd.

nsv. **Näsinge** sn, Vättle hd Bohusl., af fsv. (fno.) *Næsina* (Styffe Un.2 s. 360).

nsv. **Rödinge** Harlösa sn, Frosta hd Skå., af äldre *Rygginde* (?); se Falkm. s. 82; jfr **Rødhinge** afd. I.

nsv. **Röinge** Stoby sn, V. Göinge hd Skå., år 1648 skrifvet *Röe* (se **Rødhinge** afd. I).

nsv. **Skyttinge** Sdml. (fsv. bl. a. *scøttænge*), se **Skytinge** afd. I.

nsv. **Slimminge** Skå. är kanske sammansatt med ordet *äng;* jfr fda. *Slimenge,* nu *Slimninge* Själland; se närmare afd. II, 1.

nsv. **Svallinge,** två gårdar i Fors sn, V.-Rekarnes hd Sdml., kallas SD 5: 621 (1346) *suartlenge* ock är sålunda sam-

1 Styffe Un. 2 s. 84.

mansatt med samma af adj. *langer* bildade ord som *Harlinge*, fsv. *Harlenge*, *Harlængia* ofvan.

nsv. **Stubbinge** Virestads sn, Allbo hd Smål., tycks vara en yngre ombildning af det ännu hos Wieselgren 2: 760 förekommande gårdnamnet *Stubbalycke*. Annars är det här snarast ett af kortnamnet *Stubbe* aflett släktnamn **Stubbunger*, som ingår.

fsv. **Sædhelinge** (se närmare afd. I) bör kanske på grund af *-e-* fattas som en sammansättning; jfr vidare **Kymmelinge** ofvan samt afd. I.

fsv. **Thiænxlinge** (se närmare afd. I) kunde tolkas som en med *Kymmelinge* ock *Sædhelinge* jämförlig bildning, hvars första led vore fsv. *þiæghn*, *þæghn* 'fri man'; jfr hvad ofvan (s. 136) yttras om *þæghnaby*.

nsv. **Torskinge,** sn i Västbo hd Smål., af fsv *Torskenge* (1440)[1].

Här kan äfven erinras om nsv. *Väring*, sn i Vadsbo hd Vg., af fsv. *Værengh* (1439[2]).

En särskild grupp bilda:

nsv. **Fjär(d)inge** Gothems sn Gotl.; möjligen af fsv. *fiærþunger* 'fjärdedel af by, socken o. s. v.'; jfr **Fämtinge, Åttinge.**

nsv. **Fämtinge,** by i Bringetofta sn, Västra hd Smål., äfven kallad *Fämtingen*, af fsv. *fæmtunger*, *-inger* 'fämtedel af gård l. by'; jfr **Fjärdinge, Åttinge.**

nsv. **Åttinge.** 1) härrgård i Lofta sn, N. Tjusts hd Smål.; 2) Bärgshammars sn, Jönåkers hd Sdml.; 3) Ärila sn, Ö. Rekarnes hd Sdml.; af fsv. *attunger* 'åttonde del af by l. gård'; jfr **Fjärdinge, Fämtinge(n).** Af samma substantiv är äfven fsv. *Wildattungen*, *Wilattungen*, nu *Villåttinge* hd Sdml., bildat.

1 Styffe Un. 2 s. 157.
2 Styffe Un. 2 s. 143.

Till slut må nämnas, att jag under mina undersökningar af de svenska *inge*-namnen ingenstädes funnit skäl att antaga förekomsten af det substantiv *inge* 'jämn mark vid bäckar ock älfvar', som flera forskare velat spåra som senare sammansättningsled[1]. Däremot ingår, såsom i afd. III visats, i flera af de nsv. *inge*-namnen ordet *äng*[2].

---

1 Jfr Hansen Landnåm s. 44.
2 Jfr Madsen AfnO 1863, s. 201.

De viktigaste af de använda förkortningarna.

AfdA = Anzeiger für deutsches Altertum.

Brate o. Bugge Runv. = Runverser. Undersökning af Sveriges metriska runinskrifter af E. Brate och S. Bugge, Stockholm 1891.

Bruckner Spr. d. langob. = W. Bruckner, Die Sprache der Langobarden (Quellen und Forschungen 75).

Bugge No. indskr. I = S. Bugge, Norges Indskrifter med de ældre Runer, Christiania 1891—1903.

Dipl. dalek. = Diplomatarium dalekarlicum, urkunder rörande landskapet Dalarne, samlade och utgifne af C. G. Kröningssvärd och J. Lidén, I. Stockholm 1842, II. Fahlun 1844, III. Fahlun 1846, Supplement, Stockholm 1853.

Dybeck Sv. runurk. = R. Dybeck, Sverikes runurkunder, I, II, Stockholm 1860—76.

Falkm. = Axel Falkman, Ortnamnen i Skåne, Etymologiskt försök, Lund 1877.

Frthl Nyl. mansn. = A. O. Freudenthal, Om nyländska mans- och kvinnonamn under medeltiden (Finska fornm.- för. tidskr. II), Helsingfors 1877.

Förstem. = Ernst Förstemann, Altdeutsches namenbuch, II, Ortsnamen, Nordhausen 1859.

Förstem.₂ = samma arbete I, Personennamen, zweite Auflage, Bonn 1900.

GS = Topografiska kårens (Generalstabens) kartverk öfver Sverige.

Henning Sanctgall. sprachdenkm. = R. Henning, Über die sanctgallischen Sprachdenkmäler bis zum Tode Karls des Grossen (Quellen u. Forsch. 3).

Heyne And. eigenn. = M. Heyne, Altniederdeutsche Eigennamen aus dem neunten bis elften Jahrhundert, Halle 1867.

IF = Indogermanische Forschungen.

Jellinghaus Westfäl. ortsn. = Die westfälischen Ortsnamen nach ihren Grundwörtern von H. Jellinghaus, Kiel o. Leipzig 1902.

Kemble = Die Sachsen in England; öfversättning af följ. (se s. 4 not 2).

Kemble (eng.) = J. M. Kemble, The Saxons in England, I, II, London 1849.

Landn., Landnámab. = Landnámabók udgiven af Det Kongelige nordiske oldskrift-selskab, København 1900.

Lex. = Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige, Stockholm I—VII, 1859—1868.

Liljegr. = J. G. Liljegren, Run-Urkunder, Stockholm 1834.

Lundgr. Personn. på *-ing* = M. F. Lundgren, Om fornsvenska personnamn på *-ing* och *-ung*, Stockholm 1886.

Lundgr. Språkl. int. = M. F. Lundgren, Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverge, Göteborg 1878.

Lundgr. Sv. lm. = M. F. Lundgren, Personnamn från medeltiden (Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen X. 6: 1—166.).

Madsen AfnO 1863 = E. Madsen, Sjælandske Stednavne (Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie 1863).

Middendorff Aeng. flurn. = Altenglisches Flurnamenbuch von Dr Heinrich Middendorff, Halle 1902.

Nielsen = O. Nielsen, Olddanske Personnavne, Kjøbenhavn 1883.

Nom. geogr. neerland. = Nomina geographica neerlandica. Geschiedkundig Onderzoek der nederlandsche aardrijkskundige namen . . uitgegeven door het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, I, 1885.

NTfFil. = Nordisk Tidsskrift for Filologi, København.

PBB = Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur herausgegeben von Herman Paul und Wilhelm Braune.

Rygh NG = O. Rygh, Norske Gaardnavne, Kristiania 1897—1904.

Rygh Personn. = O. Rygh, Gamle Personnavne i norske Stedsnavne, Kristiania 1901.

Rääf = L. Fr. Rääf, Samlingar och Anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland, I—V, 1856—1875.

SD = J. G. Liljegren o. B. E. Hildebrand, Svenskt Diplomatarium.

SD NS = Svenskt Diplomatarium, Nya serien.

Searle = W. G. Searle, Onomasticon anglo-saxonicum, Cambridge 1897.

SRD = Langebek o. Suhm Scriptores rerum danicarum medii ævi I—VIII, Havniæ 1772—1792.

SRP = Svenska riks-archivets pergamentsbref, från och med år 1351, I—III, Stockholm 1866—1872.

Styffe Un.$_2$ = C. G. Styffe, Skandinavien under Unionstiden, 2 uppl., Stockholm 1880.

Tham Link. = W. Tham, Beskrifning öfver Linköpings län, Sthlm 1854.

Tham Nyk. = W. Tham, Beskrifning öfver Nyköpings län, Sthlm 1852.

Th. Miller Place names = Thomas Miller, Place names in the english Bede, Strassburg 1896. (Quellen u. Forschungen 78).

Vadst. kl. jordeb. = Vadstena klosters jordebok 1500 . . . utg. . . . genom Carl Silfverstolpe, Stockholm 1897—98 (Hist. handl. 16, n:o 1).

Wieselgren = P. Wieselgren, Ny Smålands beskrifning, I—III, Wäxiö 1844—46.

Wimmer Da. Runem. = Ludv. F. A. Wimmer, De danske Runemindesmærker, I, II, København 1899—1901.

Wrede Spr. d. ostg. = F. Wrede, Über die Sprache der Ostgoten in Italien (Quellen u. Forschungen 68).

Wrede Spr. d. wand. = F. Wrede, Über die Sprache der Wandalen (Quellen u. Forschungen 59).

ZfdA = Zeitschrift für deutsches Altertum.

Tillägg.

Till s. 48 r. 16 n.: framför SD bör till förekommande af möjligt missförstånd inskjutas: *de Hisingi*.

Till s. 76: Att familjenamnet *Qviding* bildats af ortnamnet *Kvidinge*, meddelas som ett faktum af Es. Tegnér i Nord. tidskr. 1882, s. 115. Jfr ofvan s. 230.

Till s. 105: Fda. **Nyslinge** (1334, Styffe Un.₂ s. 86), nu *Nösslinge* sn, Himble hd Hall.; af ett släktnamn **Nyslinger*, möjligen af äldre **Nytlinger* (jfr *Nyttinge* s. 191) : fda. personn. **Nuti* (Nielsen s. 69); jfr dock äfven fda. **Nosi*, **Nusi* (? Nielsen s. 68) ock vidare **Nitlinge** ofvan.

Till s. 108: Fsv. **Opinge** (SD NS 2: 588 fr. 1413) Hall.; möjligen till germ. personnamnsstammen *Wop-* (Förstem. 1_2: 1635), jfr (?) fsv. *Opa* (SD NS 2: 278), nu *Ope* Jtl.; eller kanske för *Oppinge* (jfr *Uppinge* s. 192).

Till s. 113 not 3: Om fda. namnet *ᛦifla* bör läsas *Rifla*, är naturligtvis ganska osäkert; jfr Brate Vitt. Hist. o. Antiqv. Akad. Månadsbl. 1901, nr 349—360, s. 14.

Till s. 151: **Sætinge**. Med tanke på sådana släktnamn som isl. *Væpnlingar* (: *Eyvindr vápne)* kunde man i **Sætinger* äfven söka en afledning af ett tillnamn. I detta sammanhang erinras därom, att å den i Månadsbl. 1901, nr 349—360, s. 58 behandlade grafskriften med runor från Orléans lektor Brate läser *Ioannes Christiani Sati*, där det sista ordet fattas som binamn ock af prof. Läffler föres till isl. *sáttr*, fsv. *sätter*, sv. *såt* (i en äldre betydelse).

Till ss. 217, 218: Då gotl. *Häjdungs* är beläget i *Heideby* sn (fsv. *Hedeby*) ock *Soidungs* nära *Soideby*, synas dessa namn

på *-ungs* förhålla sig till *Heideby* ock *Soideby* som t. ex. fsv. *Thorpunga* till *T(h)orpa*, namn på den socken, inom hvilken Torpunga är beläget; jfr vidare under **Hæninge, Skæptinge** (*Skeptlingaquærn* nära *Skaftathorp*), **Sotunge** samt s. 209, där *Qvæningathorp* i Kånna sn (fsv. *Kvanna*) om talas. Sannolikt betyda namnen *Häjdungs* ock *Sojdungs* ursprungligen 'de från Heidebyn ock Soidebyn'; jfr s. 232, där en analogi från Finnland anföres.

Möjligen har en ock annan, i öfrigt tämligen likgiltig inkonsekvens insmugit sig till följd däraf att jag i början af afhandlingens utarbetande regelbundet skref alla ortnamn med stor begynnelsebokstaf, men sedermera öfvergick till att äfven härutinnan följa originalhandlingens skrifsätt.

Tillägg II.

En del af följande tillägg härröra från SD 3 ock bero på en tillfällig förväxling från min sida[1] af de tecken med hvilka jag i mitt exemplar af detta arbete betecknat å ena sidan, att formen af mig blott iakttagits, ock å den andra, att densamma blifvit i mina anteckningar införd — en förväxling som förklaras däraf, att arbetet långa tider måst hvila på grund af andra göromål. De allra flästa af dessa tillägg styrka förut i afhandlingen gjorda uttalanden. På samma gång begagnar jag mig af tillfället att meddela några andra fakta, som kommit till min kännedom, några nya förklaringsförsök, som fallit mig in, ett par korshänvisningar och för fullständighetens skull äfven några isolerade eller misstänkta former, som jag förut uteslutit.

Till s. 11: **Bandunge.** Omkr. 20 år tidigare: *in bandunge* SD 5: 681 fr. 1347.

Till s. 16: **Blæsinge.** Hvart (af nr 1—4) hör *Blæsinge* SD 4: 508 fr. 1336?

Till s. 22: Fsv. **Bødhunge** (*de bødhunge* SD 3: 747 fr. 1326) Uppl.; numera försvunnet; jfr ags. ortn. *Beadingas* (Kemble eng. uppl. 1: 449).

Till s. 30: **Fyllinge.** Tillägg: *j fyllinge* Rääf 1: 259 fr. 1455.

Till s. 39: **Grillinge.** Något tidigare: *in Grillingy* SD 3: 581 fr. 1323.

Till s. 41: **Grøninge.** Jfr äfven *Amundh grøningh* Rääf 1: 251 fr. 1447.

1 Densamma, som jag upptäckte vid en sista noggrann efterpröfning, företagen före upplagans utsändande i bokhandeln, drabbar lyckligtvis blott vissa partier af SD:s tredje del samt ett par ex. från SD5.

Till s. 41: Fsv. **Gunnunge** (*de.* . *Gunnungi* SD 5: 351 fr 1344) Uppl.; af ett släktnamn **Gunnunger*, af personnamnsstammen *Gunn-* i fsv. *Gunne* o. s. v. (Lundgr. Sv. lm. X. 6: 80 f.).

Till s. 42: Fsv. **Gøminge** bör naturligtvis upptagas som mom. 2 under **Gyminge**. En korshänvisning bör kvarstå på grund af yngre *ö*-former (såsom t. ex. SRP nr 2528 fr. 1390). Artikeln affattades, då jag endast kände sådana, ock ordalagen ha därför blifvit oegentliga, om ock min förmodan om namnets äldre form bekräftats.

Till s. 43: Fsv. **Hiælmunge,** se tillägget till s. 189.

Till s. 59: Fsv. **Hyltinge**. Formen *hiltinghe* (SD 3: 348 fr. 1318) har ingen etymologisk betydelse; jfr växelformen på *Hult-*.

Till s. 60: **Hæringe** 3 omtalas af Styffe Un.$_2$ s. 232.

Till s. 69: **Kistinge**. Jfr äfven fgutn. mansnamnet *Kista* (Pipping Ardrestenarna s. 25 f.).

Till s. 73. Fsv. **Kryklinge**, se **Krøklinge**.

Till s. 75: **Krøklinge.** 1. Tidigare: *jn kryklingi* SD 3: 510 fr. 1321. 2. Tidigare: *in kryklinge* SD 5: 334 fr. 1344. Om härledningen ur personnamnet *Kroker* skall upprehållas, bör det dock yngre fsv. *krykla* <*krokla* jämföras (Noreen Aschw. gr. § 106, 2 a).

Till s. 76: **Kvattunge**. Omkr. 20 år tidigare: Rääf 1: 186 fr. 1381 (*Quatt-*).

Till s. 79: **Kylinge**. Tidigare: *Jn kylinge* SD 3: 283 fr. 1316.

Till s. 80: **Kyplinge**. Jämförelsen med eng. *Chipping* bör utgå (enl. påpekande af prof A. Erdmann).

Till s. 81: **Kyrlinge**. Formen (*de*) *kyrlingi* något tidigare: SD 3: 628 fr. 1323.

Det i denna art. (slutet) omnämnda nsv. *Körlinge* Angarns sn Uppl. förekommer enl. uppgift af lektor E. Brate med all sannolikhet å en uppländsk runsten under formen *Kuliki* (**Kylinge*, Bautil 116: *Kutiki*); jfr min afh. s. 78 f. under **Kylinge**. Namnets kakuminala *l* har gifvit upphof till skrifningen med *rl;* se liknande fall hos förf. Sv. lm. xx. 1: 444.

Till s. 82: **Kytinge**. Jfr en växelform på *-ung* i fsv. *Kutunga fiardhong* (SD 3: 55 fr. 1312); se s. 221 f.

Till s. 88: Nsv. **Körlinge,** se **Kyrlinge.** Dessutom omtalas ett nsv. *Körlinge* Ösbygarns sn Uppl. under formen *de Kølingi* i SD 3: 366 fr. 1318 (*de kælinge* ibid. s. 367 är sannolikt felaktigt). Möjligen bör **Kylinge** jämföras.

Till s. 90: Fsv. **Litlinge,** se **Lillinge** slutet.

Till s. 97: **Minninge.** Gården kallas år 1472 *Mynninge* (Rääf 1: 270), alltså möjligen en stam *Munn-*, jfr fty. ortn. *Muntinga, Mundilingan* (Förstem.₂ 1: 1135).

Till s. 108: *Otinge* (SD 3: 87 fr. 1312) är skriffel för *Ætinge;* se **Ætinga.**

Till s. 128: **Skytinge.** Namnet förekommer enl. uppgift af lektor E. Brate äfven på en nyfunnen runsten i Tumbo sn: *i Skytiki* (dat. sing).

Till s. 129: **Skæglinge.** Det nordiska personnamnet *Skaghi* ingår äfven i fsv. *Skaghastada* (SRP nr 2853), nu *Skafvesta* Ög.

Till s. 134: Nsv. **Skärtinge,** se tillägget till **Stærtinge.**

Till s. 135: Nsv. **Skörtinge,** se **Skyrtinge.**

Till s. 145: **Stærtinge.** Härmed kan väl knappast åsyftas det rätt långt från Göstrings hd belägna *Skärtinge* Kimstads sn, Mämmings hd Ög. I så fall har att dömma af den nsv. formen ordet icke omljuds-*æ*, utan gammalt *e* (**Stiertunge*), jfr i fråga om brytningsvokalen under **Miældrunga.**

Till s. 145: Fsv. **Stødhlinge** (Rääf 1: 245 fr. 1443), nu försvunnet; väl af ett släktnamn **Stødhlinger*, af ett personnamn motsvarande germ. *Stodilo* (Förstem.₂ 1: 1365).

Till s. 145: Fsv. **Sudhunge,** se tillägget under **Sydhinge.**

Till s. 145: **Svilinge.** Läs: nsv. *Svillinge* (obs. missöde vid tryckningen). Det här ingående släktnamnet kan äfven tolkas såsom en bildning på *-ling* af det personnamn, som uppträder i fsv. *Swiastadha* ock *Swiæsta* (SD NS I), nu *Sviesta(d)* Ög. ock *Svista* Sdml.

Till s. 147: ***Sydhinge** omnämnes i SD 3: 93 o. 1312 under formen *de sudhungi*, alltså, som det synes, en växelform på *-ung;* jfr s. 221 f.

Till s. 150: **Sæflinge.** Ingår möjligen en hithörande personnamnstam i fsv. *Sæwista* ock *Sæwistorppa* (se t. ex. SD NS III Reg.)?

Till s. 153: **Thiælunge.** En personnamnsstam *Thiæl-* sy-

nes ingå i fsv. *Thiælsta* (SRP nr 1272 fr. 1377).

Till s. 154: **Thorpunga**. Uteglömt: (*i Thorpunghum* SRP nr 897 fr. 1369).

Till s. 157: Fsv. **Thyninge** (*de thÿninge* SD 3: 545 fr. 1322), nu *Tynninge* eller *Tynning(s)ö* Värmdö sn Sdml.; af obekant härledning.

Till s. 166: **Vidhinge**. 3. (*Vidhinge* fr. 1421 enl. Styffe Un.2 s. 83), nu *Veinge* sn, Höks hd Hall.

Till sid. 166: **Vidhlunga.** Den i SRP nr 1803 fr. o. 1353 förekommande yngre formen *Wædhelungha* torde icke ha någon etymologisk betydelse; jfr dock **Kymmelinge** ock **Sædhelinge**.

Till s. 172: Till **Vælinge** 2 bör äfven jämföras Styffe Un.2 s. 154 noten 1.

Till s. 179: Fsv. **Yninge** (SD 3: 278 fr. 1316)? Af de under **Jonunge** anförda namnen på *Jun-*, *Jon-*.

Till s. 184: Under **Øninge** bör såsom stöd för den framställda tolkningen af de åländska namnen äfven erinras om, att ölänningarne i fsv. tid kallades *Öningar*, jfr Styffe Un.2 s. 213.

Till s. 189: Nsv. *Hjälmunge* omnämnes SD 3: 100 under formen *De hielmungi*.

Till s. 209: Fsv. *Krunungabol* (SD 3: 55 fr. 1312) Smål.

Det bör möjligen i öfrigt tydligt framhållas, att de former på *-ungi*, som jag antagit vara *ia*-stammar (jfr s. 215 f., men äfven det viktiga förbehållet å s. 216), icke blott kunna förklaras enligt Noreen Aschw. gr. § 60, utan äfven ock kanske snarare böra tolkas som beroende på en helt naturlig invärkan från de vid sidan stående släktnamnen, särskilt gen. pl. på *-unga*. Exempel på dylika paralleller finnas i afhandlingen flerstädes anförda, t. ex. *de aklungi* jämte *Aklunga* o. s. v.

Knappast torde jag behöfva påpeka, att af yngre former blott ett urval anförts.

Slutligen anhåller jag, att läsaren vid sökandet efter hithörande namn erinrar sig afsnittet s. 186—195 samt afd. II ock III, ock vidare, att samtliga tilläggen måtte införas å vederbörliga platser för bokens begagnande.

Innehållsförteckning.

INBJUDNING

TILL DEN OFFENTLIGA FÖRELÄSNING,

MED HVILKEN

INNEHAFVAREN AF ANDREW CARNEGIES PROFESSUR I ENGELSKA SPRÅKET OCH LITTERATUREN

Fil. Dr. ERIK BJÖRKMAN

KOMMER ATT INSTÄLLAS I SITT ÄMBETE

VID GÖTEBORGS HÖGSKOLA

AF

HÖGSKOLANS REKTOR

Bifogad skrift: **STUDIER I DEN FRANSKA ROMANEN OM HORN**

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1905

Ehuru först 1887 genom en Kungl. förordning ämnet nyeuropeisk lingvistik vid universiteten uppdelades i romanska språk och germanska språk, och sedermera småningom särskilda professurer i dessa ämnesgrupper inrättades, ansågs professuren i germanska språk redan på 1890-talet vara alltför omfattande och behöfva klyfning. Detta framhölls särskildt af dåvarande professorn vid Göteborgs Högskola F. Holthausen i en uppsats i Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, år 1900. Vid 1903 års riksdag framlades också, framför allt med hänsyn till utbildningen af dugliga elementarlärare i tyska och engelska, en Kungl. proposition, som genom uppdelning af professuren i germanska språk ville tillgodose behofvet af förbättrad universitetsundervisning i de nämnda två språken. Sedan denna proposition blifvit af riksdagen antagen, utfärdades den 27 nov. 1903 af Kungl. M:t en förordning, som bestämde, att tyska och engelska skulle vara skilda examensämnen i filosofie kandidat- och licentiatexamina.

Denna förordning trädde i kraft den 1 jan. 1904, och Göteborgs Högskola, som då endast ägde en lärare i de germanska språken, oafsedt tillfälligt biträde af infödde engelsmän för den praktiska undervisningen i engelska, måste, för så vidt hon ville tillämpa sin examensrätt i de viktiga ämnena tyska och engelska, gå i författning om inrättandet af lärareplatser i hvart och ett af dessa språk. Styrelsen beslöt därför den 26 nov. 1903 att vid sidan af den befintliga professuren i germanska språk upprätta en aflönad docentur i samma ämne, och den 11 jan. 1904 förordnade Styrelsen på Lärarerådets förslag till innehafvare af denna docentur (med undervisningsskyldighet i engelska) dåvarande docenten i engelska språket vid Upsala Universitet F. D. *Erik Björkman*, och, sedan Dok-

tor Björkman den 15 apr. s. å. utnämnts till e. o. professor vid Lunds Universitet, docenten i engelska språket vid Upsala Universitet F. D. *Eilert Ekwall.*

Att lärareplatsen i engelska ej från första stund inrättades såsom professur, berodde endast därpå, att tillräckliga medel härför ej stodo till förfogande; men önskvärdheten af en sådan anordning var uppenbar. Detta behjärtades också af Högskolans outtröttligt verksamme välgörare Konsul *Oscar Ekman.* Ledd af den tanken, att anordnandet af en tillfredsställande undervisning i engelska kunde påräkna understöd af engelsktalande män med vetenskapligt intresse, vände sig Konsul *Ekman* genom Herr *James Carnegie,* likaledes en af Högskolans välgörare, till den kände mecenaten *Andrew Carnegie* med en framställning i antydda syfte. Herr *Andrew Carnegie* omfattade genast med intresse denna framställning och lät genom Herr *James Carnegie* den 29 juni 1904 till Högskolans kassaförvaltare såsom gåfva öfverlämna en summa af 10000 £ eller 181,500 kronor, afsedda att användas till en lärostol i engelska vid Göteborgs Högskola. Denna gåfva öfverlämnade Herr *Andrew Carnegie* desto hellre, förklarade han i ett bref till en af förmedlarne af denna angelägenhet, som han hyste stor sympati för den svenska nationen, hvilken försåg honom med de bästa arbetarne i hans stora stålverk i Amerika.

För förverkligandet af syftet med herr *Andrew Carnegies* donation beslöt Styrelsen den 23 aug. 1904 på Lärarerådets förslag att i stället för den hittills varande docenturen i germanska språk vid Högskolan upprätta en professur, som i öfverensstämmelse med en af Herr *James Carnegie* till Högskolans rektor muntligen framställd önskan skulle benämnas *Andrew Carnegies professur i engelska språket och litteraturen.* Denna professur förklarades färdig att tillträdas den 1 jan. 1905, och Lärarerådet anmodades att för platsens besättande vidtaga de åtgärder, som på detsamma ankomme. På förslag af professor *Wadstein,* som i skrifvelse till Lärarerådet dels hänvisat till de utlåtanden, som vid besättandet af den lediga e. o. professuren i germanska språk vid Lunds Universitet 1904 af sakkunnige afgifvits angående dåvarande docenten *Björkmans* kompetens för en professur i här ifrågavarande

ämne, dels åberopat egen kännedom härom, beslöt Lärarerådet den 8 okt. 1904 att hos Styrelsen anmäla e. o. professorn vid Lunds Universitet, F. D. *Erik Björkman* till erhållande af Andrew Carnegies professur i engelska språket och litteraturen. I öfverensstämmelse härmed beslöt Styrelsen den 15 okt. att utan ansökan kalla professor *Björkman* till ofvannämnda professur. Sedan Kansleren för Rikets Universitet i underdånig skrifvelse af den 23 nov. förmält sig icke hafva något att mot denna kallelse erinra, blef den af Kungl. M:t den 2 sistl. dec. fastställd.

Då Högskolan nu sålunda ser ett länge och djupt kändt behof tillgodosedt, riktar hon sin varma tacksamhet därför i främsta rummet till Herr *Andrew Carnegie.* Hans stora välvilja mot Högskolan är för henne en maning att genom ett värdigt användande af hans gåfva söka bereda honom den tillfredsställelse, han bör kunna känna af utbredandet af kännedom om och kärlek till det engelska språket och den engelska litteraturen. Denna uppgift tillfaller nu vid Högskolan en man, om hvilken hon har berättigade förhoppningar, att han åtager sig den med ej mindre samvetsgrannhet och nitälskan än han äger skicklighet att utföra den. Så har Högskolan dubbel anledning att glädja sig, då den nu hälsar professor *Björkman* såsom innehafvare af den af *Andrew Carnegie* stiftade lärostolen.

Professor *Björkman* har om sig meddelat följande:

Jag, ERIK BJÖRKMAN, är född den 13 Juni 1872 i Eskilstuna. Föräldrar: dåvarande komministern Carl Gustaf Björkman och hans maka Anna Helena Fredrika Söderberg. Efter erhållen undervisning i hemmet genomgick jag tredje t. o. m. sjette nedre klassen vid Örebro Högre allmänna läroverk (1883—87) samt de öfriga klasserna vid Nyköpings Högre allmänna läroverk, där jag aflade mogenhetsexamen den 22 maj 1890. Inskrefs som student vid Upsala universitet den 15 september s. å. och ingick i Södermanlands och Nerikes nationsförening.

Aflade filosofie kandidatexamen den 14 december 1892 och filosofie licentiatexamen den 25 april 1896.

Disputerade vid samma universitet för filosofie doktorsgrad den 27 maj 1896 och promoverades den 30 maj s. å. till filosofie doktor.

Aflade efterpröfning i romanska språk (fil. kand.-examen) den 29 maj 1897 och i germanska språk (fil. lic.-examen) den 30 maj 1899. Aflade disputationsprof i engelska språket den 5 maj 1900.

Jag antogs h. t. 1894 till e. o. biblioteksamanuens vid Upsala Universitetsbibliotek, i hvilken egenskap jag tjänstgjorde vid samma bibliotek i tre terminer. Kallades till docent i engelska språket vid Upsala Universitet d. 16 maj 1900 och erhöll förordnande såsom docent i germanska språk med undervisningsskyldighet i engelska vid Göteborgs Högskola för vårterminen 1904.

Erhöll d. 12 december 1903 af konsistoriet vid Lunds universitet andra förslagsrummet till e. o. professorsämbetet i germanska språk vid samma universitet och utnämndes till detta ämbete den 15 april 1904.

Kallades till innehafvare af Andrew Carnegies professur i engelska språket vid Göteborgs Högskola d. 15 okt. 1904, hvilken kallelse af Kungl. Maj:t stadfästes d. 2 dec. s. å.

Erhöll Fjärde-novemberstipendiet för studier i Norge 1900 och 1901. Tillerkändes 1901 för vetenskapligt arbete halfva årsräntan å Konung Oscar II:s jubelfästdonation.

Har företagit följande studieresor: Till Tyskland juni—augusti 1892, okt. 1897—aug. 1898 (Göttingen), juni—augusti 1899 (Göttingen); till England juni —sept. 1897, augusti 1899—april 1900, juni—augusti 1904 (England och Wales); till Norge juni—augusti 1900, juni—sept. 1901.

Har af trycket utgifvit:

Smålandslagens ljudlära; akademisk afhandling, Upsala 1896.

Zur dialektischen Provenienz der nordischen Lehnwörter im Englischen, Språkvetenskapl. sällskapets i Upsala förhandlingar 1897—1900.

Scandinavian Loan-words in Middle English I, II. Halle 1900, 1902.

Everhards von Wampen Spiegel der Natur. Ein in Schweden verfasstes Mittelniederdeutsches Lehrgedicht. Upsala Universitets Årsskrift 1902.

Blandspråk och lånord. Några synpunkter med särskild hänsyn till engelskan. Sjätte nordiska filologmötets förhandlingar 1902.

Bemerkungen zu den niederdeutschen Bearbeitungen des Narrenschiffs. Språkvetenskapl. sällskapets i Upsala förhandlingar 1900—1903.

Det lågtyska skriftspråkets ställning till det högtyska under olika tider. Därsammastädes.

Beowulf, öfversatt i Schücks Världslitteraturen i urval ser. II.

Etymologiska småbidrag i Nordiska studier tillägnade Adolf Noreen, Upsala 1904.

I Arkiv f. nordisk filologi: *Till växlingen fn: mn i fornsvänskan* (Band XII s. 270 f.).

I Archiv f. das Studium der neuren Sprachen: *Miscellen zur englischen Wortkunde* (Band CI s. 390 ff.); *Zur englischen Wortkunde* (Band CIII s. 347 ff.); *Drei deutsche Pflanzennamen* (Band CVII s. 375 ff.); *Me. bellen* (Band CXI s. 408 f.); *Recensioner* och *bokanmälningar.*

I Zeitschrift für deutsches Altertum (Band XLIII) 1899: *Altvile im Sachsenspiegel.*

I Zeitschrift für deutsche Wortforschung: *Die Pflanzennamen der althochdeutschen Glossen* (Band II, III, VI.).

I Språk och Stil II: *Smärre bidrag.*

I Englische Studien: *Etymological Notes* (Band XXX, s. 377 ff.).

Recensioner och *bokanmälningar* i Journal of English and Germanic Philology; Literaturblatt für germ. u. rom. Philologie, Deutsche Literaturzeitung, Nordisk Tidskrift, utgifven af Letterstedtska föreningen; smärre *tidningsuppsatser*.

Professor Björkman kommer att tisdagen den 14 innevarande mars kl. 1 e. m. inställas i sitt ämbete med en offentlig föreläsning i Högskolans Stora Hörsal öfver *Vikingatågen till England i språklig belysning*.

Då Högskolan icke vågar hoppas, att få se närvarande vid detta tillfälle den nya professurens stiftare, Herr *Andrew Carnegie*, må det vara tillåtet att uttala, att det skulle vara för Högskolan synnerligen kärt, om han någon gång ville hedra henne med ett besök.

På uppdrag af Högskolans Styrelse har jag äran att härmed till bevistande af Professor *Björkmans* installationsföreläsning vördnadsfullt inbjuda *Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet K. N. O. I kl., F. D. Herr CARL VON FRIESEN, förutv. Kansleren för Rikets Universitet, förutv. Statsrådet, R. O. K. af K. M. O., F. D. Herr GUSTAF FREDRIK GILLJAM, tillförordnade Kansleren, Prokansleren för Upsala Universitet, H. H. Ärkebiskopen, K. m. st. K. N. O., T. och F. D. Herr JOHAN AUGUST EKMAN, förutv. Konsuln, K. m. st. K. N. O. m. m. Herr OSCAR EKMAN*, Ordföranden i Högskolans Examenskommission, *Professorn, En af de Aderton i Svenska Akademien, K. N. O. 1 kl. m. m. T. och F. D. Herr ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR, Biskopen öfver Göteborgs Stift, K. m. st. k. N. O., T. och F. D. Herr EDVARD HERMAN RODHE* samt förre ledamöterna af Högskolans Styrelse *f. d. Borgmästaren, K. W. O. 2 kl. m. m., F. D. Herr GUSTAF SVANBERG* och *f. d. Lektorn, R. N. O., F. D. Herr ANDERS OLOF HEURLIN.*

Desslikes får jag vördsamt rikta en särskild inbjudan, utom till Högskolans *Lärare* och *Lärjungar*, till de korporationer, som äro med Högskolan förbundna genom rätten att utse ledamöter i hennes Styrelse: *Herrar Stadsfullmäktige i Göte-*

[illegible] *Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, Göteborgs* [illegible] *Styrelse* samt *Rektorer och Lärare vid Göteborgs Allmänna Läroverk.*

Äfvenledes anhåller jag att få vördsamt inbjuda *Herrar Medlemmar af Länsstyrelsen* och *af Stiftets Domkapitel, Chefen för Kungl. Göta Artilleriregemente, Göteborgs Stads Borgmästare och Magistrat, Drätselkammarens Herrar Ledamöter* samt en och hvar, som med intresse följer arbetet vid Göteborgs Högskola.

För dem, som erhållit inträdesbiljetter till föreläsningen, öppnas Stora Hörsalen kl. 12,30 e. m. Efter kl. 1 lämnas, så långt utrymmet medgifver, tillträde äfven åt personer utan biljetter.

Göteborg den 9 mars 1905.

Johan Vising.

STUDIER I DEN FRANSKA ROMANEN OM HORN

II.

AF

JOHAN VISING

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1905.

Kap. IV.

Fastställande af stafvelseantalet.

I det föregående kapitlet har visats, att redan en jämförelse af handskrifterna för de partier af *Horn*, hvilka äro bevarade i flere än en handskrift, ger till resultat, att verserna i allmänhet äro regelbundna alexandriner (s. 29); och detsamma är förhållandet med verserna i det parti, v. 4235—4594, som innehålles blott i C, den omsorgsfullaste handskriften (s. 31). Endast en liten rest verser, ungefär två procent, befanns här öfverlämnad i oregelbunden eller felaktig metrisk form.

Författaren af *Horn* har således haft den bestämda afsikten att skrifva regelbundna alexandriner, och han har i allmänhet däri lyckats. Med detta som utgångspunkt kan man fastställa, hvilka principer han följt för bestämmandet af stafvelseantalet i versen; och dessa principer skola befinnas vara icke blott oväntadt konsekventa för ett anglonormandiskt diktverk, utan äfven i mycket öfverensstämmande med ett relativt ålderdomligt språkbruk, hvilket förlänar dem en ej ringa betydelse för diktens daterande.

Detaljerna af denna stafvelseräkning följa här, ordnade i öfverensstämmelse med framställningen i Toblers *Versbau* (4:e uppl., 1903) s. 34 ff.

De läsarter, som anföras, hafva erhållits genom jämförelse af handskrifterna, hvarvid C, såsom tillförlitligast, ofta fått företräde framför OH.

I. *Inklination* (*Versbau* s. 36 ff).

Denna företeelse förekommer i stor utsträckning, hvilket är ett relativt ålderdomligt drag[1].

---

[1] Jf. Gaston Paris, *L'Estoire de la guerre sainte par Ambroise*, s. XIX f.; Rydberg, *Zur Geschichte des franz. ə* II, s. 444 ff.

Det är öfverflödigt att gifva exempel på *al*, *as*, *del*, *des*, *el*, *es*, hvilka äro obligatoriska i *Horn* liksom i fastlandsfranskan. Det är först den senare anglonormandiskan, som ofta underlåter dessa inklinationer, t. ex. *Boeve* v. 487: *de le chef le sengler*, 514: *de le fort roi Bradmound*, 259: *si oi en le paleis*, 287: *en le paleis en haut*, o. s. v.; *Continuation du Brut*[1] s. 67: *A li Bastard purrez dire*, s. 87: *E de les enfanz desputé* o. s. v.[2]

Andra inklinationer äro

sil 192, 253, o. s. v., *sel* 523 C, tillsammans 44 gånger; men *si*=*issi* alltid fritt, alltså *si le* upplöst 56, 156, 1551, 1552, 4678.[3];

kil, *quil* 368, 421, o. s. v., tillsammans ungefär 20 gånger; man märke 2292 där *le* är inklineradt till *qui* styrdt af *a: Mut en semblout plus beaus a kil plout esgarder;* upplöst *ki le* förekommer icke[4];

jol 363 O, 608a, 712, o. s. v., tillsammans 28 gånger; skrifvet *iel* i H 2485 2784; *jo le* förekommer icke;

nel 49, 50, 131, o. s. v., tillsammans omkring 70 gånger[5]; upplöst *ne le* förekommer icke med säkerhet, hvarför det synes ovisst, huruvida det bör införas i v. 728, 1975, ehuru dessa med inklinationen *nel* ha en stafvelse för litet; förra halfversen 728 lyder nämligen[6]: *Pas nel changereie* (anglonormandisk cesur?); förra halfversen 1975: *Ke faire nel deie*, lika öfverlämnad af alla handskrifterna (anglonormandisk cesur?);

sis 30, 121, 146, o. s. v., tillsammans 20 gånger; anmärkningsvärd är skrifningen *sils* i O v. 285, 286; *si les* förekommer icke;

kis, *quis* 124, 223, 338, 1723, 3416, 4000, 4121 C, 4576,

---

[1] Ed. Fr. Michel i *Chroniques anglonormandes* (1836); midten af XIII årh.

[2] Men t. ex. Bozon har konsekvent dessa inklinationer. — Om sällsynta undantag i kontinentalfranskan se *Versbau* s. 37, not 1. I modern franska är ju *en le*, *en les* ej sällsynt; jf. *Romania* XXVIII 293.

[3]. därför är v. 1912 C att läsa: *Issi le soleil faire;* H: *Si le;* jf. Walberg, *Bestiaire*, s. XL.

[4] I v. 57: *cels ki lui sunt reclamanz* är att läsa: *cels kil s. r.*

[5] V. 1898 medräknad, ehuru C där har *ne* för *nel;* jf. v. 1967. I v. 4733 kan *kil* upplösas: *ke il.*

[6] I C; O har *Jo nel changereie veirs.*

5191; anmärkningsvärdt är fallet 3416: *kis autres dut e guie* C, där artikeln *les* ingår som beståndsdel (H har med förstörd meter: *kis cunduit e guie*); *ki les* förekommer icke[1].

jos, jes 44, 1931, 2876 C, 2974, 3732 C; *jo les* förekommer icke;

nes 68, 85, 126, o. s. v., tillsammans 18 gånger; *ne les* förekommer icke;

jal 1266, 1701; *ja le* metriskt riktigt 4434;

kel 1788, 3135 C, 5092; väl också 1554 C: *bel m'est kel graantez,* där *ke le grantez,* som C har, mindre stämmer med *Horns* språkbruk; upplöst *ke le* (skrifvet *ke lu* C, *kel* H) är metriskt riktigt 2608;

ul 2241 C (O: *v le* öfvertaligt; H: *ou il le*);

tul 2482 C, 2955;

çol 4212 C (skrifvet *coel*);

us 3425 C (H: *Ou les* med en stafvelse för mycket);

jas 4734;

tresques 2315 C (H: *tresquil les* öfvertaligt; O: *des kis*);

kem 2101 C (H: *ke me* med en stafvelse för mycket, O: *ke*); annars vanligen metriskt riktigt *que me* 616, 1111, 1122, 1422, o. s. v.[2];

nem 3746 C, 4016 C (i båda fallen H: *ne me* med en stafvelse för mycket); annars metriskt riktigt *ne me* 976, 1128, 1273, 1484, o. s. v.;

sim 3052 C (H: *se uus me* öfvertaligt); metriskt riktigt *si me* 1147, 1890, 2029, 2406, o. s. v.

Det är anmärkningsvärdt, att de mindre vanliga af dessa inklinationer endast eller företrädesvis förekomma genomförda i C, under det de andra handskrifterna mot metern upplöst dem, uppenbarligen emedan de ej mera för deras skrifvare voro gängse språkbruk.

Med inklinationen må sammanföras sammandragningarna med *en:*

sin 55,[3] 238, 298, o. s. v. tillsammans ungefär 30 gånger; *si en* 461 C, 798 O[4], 2269, 4230, 5031;

---

[1] V. 2547 C: *Ki les* är fel för *K'il les* (H).

[2] Blott upplöst *ki me* 1420.

[3] Blott här är *si* = lat, *si*, annars = *sic*.

[4] C mot metern: *sin*.

jen, jon 668b, 991 C, 1773, 2346, 2402 C, 2869 C, 4902;
kin 421, 1797, 2010 C, 2190 C, 2263, 2594 C, 2652, 4568;
ki en metriskt riktigt 2091, 2553, 2740;
ken 837, 2488[1];
jan 1039 C; *ja en* 1521 CH, 3592 C.

Äfven många af dessa sammandragningar förekomma endast i C.

II. *Undertryckande af interkonsonantiskt e (Versbau* s. 39).

Det handlar om några ord med *r* i förbindelse med *e*; den längre formen är den äldre, den synkoperade den yngre:

debonairté 1240 C;

guerredon[er] 501, 553, 608a, o. s. v., tillsammans 14 gånger; *guerdoné* 2150[2], väl äfven 352 (*guerdonant*) och 3074 (*guerdoné*), då annars *li* framför *erc, iert* skulle elideras, hvilket är sällsynt; se nedan;

soverain 162, 307, 341, 1433, 3052a, 4593;

serrement 1925, 1944, 1977, 2022, 2037; *serment* 1941; obestämdt 1961, där man kan läsa *ferez* eller *frez;*

tricherusement 5054 fyrstafvigt; jf. *tricherie* trestafvigt hos *Adgar*, Rolfs, *Rom. Forsch* I, 197;

ferai 156, 189 C, 189a, o. s. v., tillsammans 63 fall, hvaraf många dock endast förekomma i C; *frai* 183, 210 2360[3] o. s. v., tillsammans 30 gånger; obestämda fall verserna 1961 (*serement* eller *serment?*), 2512, som är svårt fördärfvad; som bekant förekommer *frai* ofta alltifrån *Philippe de Thaun* och *Brandan;* se t. ex. Walberg, *Bestiaire;*

veng(e)ras 325, 3834, *am(e)ra* 689, *am(e)rai* 4402 och möjligen *fin(e)ra* 1030O äro sällsynta fall af ett förmodligen redan af författaren synkoperadt *e*.

På motsatt sätt ha futurerna *tenderai* 1897[4], *vendera* 4719 och *meterai* 3826 H (väl äfven C) behandlats, en bekant företeelse från skilda tider och dialekter i medeltidsfranskan.

---

[1] I v. 3650 C är *ken* = *k'en*, relativt + preposition.

[2] C skrifver mot metern *guerredone*.

[3] C mot metern: V *sis ferez veneter*.

[4] Handskrifterna ha *tendrai*, som dock ger en stafvelse för litet; O har inskjutit *sire*, som dock mot CH ej kan upptagas.

De vanliga futurerna och konditionalerna af de svaga konjugationerna med synkoperadt *e*, *i* förekomma naturligtvis: *merrom* 1398, *jurrunt* 1938a[1], *durra* 2496, äfven *guerredorrai* 608a, 1883, *cumparra* 4725 (af *cumparer)*, *parra* 5034 (af *pareir)*, *garra* 68 o. s. v.

Ovisst är, om i v. 1816 bör läsas *turtrele*, *turtrel* med OH eller *turturele*, *turturel* med C; den senare läsarten synes vara att föredraga, då tillsatsen af *me* i OH förefaller något konstlad och C för öfrigt i allmänhet bör ha företräde; *turturele* är ock den metriskt riktiga formen 3307 C.

III. *Svagt e* (*ẹ*) *efter hörbar vokal* (*Versbau* s. 40 ff.).

1. *Efter hufvudtonen.*

Redan studiet af rimmen har visat, att *e* efter tonvokalen endast i sällsynta undantagsfall och i förbindelse med flexiviska och syntaktiska företeelser undertryckes; jfr Kap. II, s. 10 f. och tiraderna 22, 25, 38, 44, 73, 79, 106, 122, 136, 197, 233, 241 på — *ée*, 36, 65, 78, 91, 119, 125, 134, 163, 207, 212, 230 på — *ie*, 84 på — *ue*, 96 på — *eie*.

Detta resultat af undersökningen af rimmen bekräftas genom stafvelseräkning i versens inre. Där förekomma följande ord med finalt *e* såsom stafvelsefyllande: *amie* 1041, *blandie* 537 C, *coe* 882, 4266[2], *descoloree* 711, *entree* 2003, *espee* 1441, 1445, o. s. v., *issue* 4467, *joie* 4578 o. s. v., *lees* 3546, *mesnee* 2202, 2534, *mie (mica)* 1126, 4654, *mie (media)* 4968, *mue* 4259, *nee* 1124, *notee* 1195 (*notee entre gent* med hiatus), *pasmee* 2015, *plaie* 3377, *soudees* 2209, 3469, *sue (sua)* 496, 1465, 4880 o. s. v., *trovee* 839, 4884, *vestues* 2181, *vie* 1333, 3391, 5246, o. s. v., *veie* 1717, 3681, o. s. v., tillsammans utom rimmen omkring 60 fall.

Undantagsfall, där *e* i sådan ställning synes vara undertryckt, äro 1148: *ferue sui d'un quarrel*, där C skrifver *feru*, lämnande predikativet oböjdt; 1581: *par une sue norrie*, där O först skrifvit, såsom det synes, enligt örat *su*, sedan ändrat till *sue;* 1661: *sonee meinte buisine*, där O skrifver *sone*, lämnande predikativet oböjdt; 2834: *De l'armonie del ciel*[3].

---

[1] Äfven C:s *jurerez* och H:s *jurez* 4013 äro = *jurrez*.

[2] I v. 1666 med orätt räknadt enstafvigt af OH.

[3] Mindre säkert är förhållandet i v. 3670: *seit tenue leaument*, där *leaument* möjligen kan räknas tvåstafvigt.

Detta undertryckande af *e* börjar i anglonormandiskan redan hos *Gaimar*, särskildt i predikativer, såsom v. 89, 941, 2055; det fortsättes hos *Fantosme* och i *Modwenna* o. s. v.; se Vising, *Etude sur le dial. anglonorm.* 3, 81, 93, Suchier, *Saint Auban* s. 34. Om senare sporadiska fall i fastlandsfranskan se Tobler, *Versbau* s. 44.

Särskild uppmärksamhet förtjäna vissa verbformer. Syllabisk valör har *e* i *aie* 1170, o. s. v., *avreie* 668b, *die* 5248, *diseie* 3060, *direie* 3555 C, *fereie* 968, *fiet* 5156, *larraie* 1976 *prie* 512, *rendreie* 2368 C, *salue* 511, *seie* 974, o. s. v., *sereie* 668a, *veie* 3207, i pluraler såsom *aient* 60, o. s. v., *aveient* 433, *bevreient* 2691, *dient* 70, o. s. v., *direient* 1219, *diseient* 2546, *envient* 1935, *escrient* 4619, *esteient* 925, *jetoent* 2578 C, *orreient* 2692 C, *poent* 389, *preisoent* 2548 C, *prient* 2113, *puient* 2298, *purreient* 2390, *seient* 41, o. s. v., *sereient* 4472, *seent (sedent)* 1370, 2392, o. s. v., *senefient* 4662, *serveient* 4159, *traient* 1431, *veient* 2828, 4702, o. s. v., tillsammans utom rimmen 120 antecknade fall.

Undantag göra v. 2690: *Qu'il irreient a Lenburc;* 4471: *tost serreient enbatuz*[1]. Om dessa former se Tobler, *Versbau* s. 46, Suchier, *Seint Auban* s. 34.

2. *Före hufvudtonen* (*Versbau* s. 40 ff.).

a. *Futurer och konditionaler med syllabiskt e*[2]: *delaiera* 1034, *ennuiera* 2509 *otrierai* 3836, *paiereit* 4081, *preierez* 995 C, *preierom* 2861.

b. *Verbalsubstantiv och adverb på -ment* med föregående syllabiskt *e: afaiteement* 2252, [*r*]*aliement* 1185, 1645, *aruteement* 2261 C, *chastiement* 687, 5055, *deduiement* 2688, *delaiement* 1037, *destruiement* 3611, *desveement* 846, 2255, *effreement* 2962 C, *esbaneiement* 2690, *essaiement* 4284, *koiement* 2679, 3220, 5071[3], *leement* 4597, *liement* 665, *menuement* 854, *merciement* 3213, 4593, *noceiement* 3659, *obliement* 5056, *otriement*[3]

---

[1] Osäkra äro *murreie* 4759, där *suef* kan läsas enstafvigt, och *joereient* 2692, där *oe* kan läsas med synizes.

[2] Som undantag möjligen att anteckna *guiera* 1655 OH, hvilkas läsart här synes vara att föredraga framför *guie* i C.

[3] Felaktigt skrifvet i O.

5049, *priveement* 5068, *seement* 2959, *sudeement* 682 C; *turneiement* 2259 o. s. v.; *veraiement* 1930 fyrstafvigt; v. 2062 räknas *veraiement* trestafvigt, men den vårdslöse skrifvaren af O kan mycket väl hafva skrifvit fel för *veirement*[1].

c. *Verbalsubstantiv* på *-erie: avoerie* 1861, 2582, 4523 femstafvigt, *druerie* 1584, 1860 fyrstafvigt;

d. Dessutom *paenur* 2903, 4884, 4899 trestafvigt, *paenie* 1589, 3420, 4860, *paenisme* 1647 fyrstafvigt *(paienise* 923*)*.

IV. *Svagt e (ę) eller o framför hörbar vokal* (*Versbau* s. 50 ff.) har i regeln syllabisk valör:

1. *Afledningar* på *-tore, -tura, -ticiu: boisëur* 3811, 5183; *chantëor* 5190, *cummandëur* 2717, *cunquerëur* 4898, *donëur* 3505 *emperëur* 1215, 3719[2] (5 fall), *enginnëor* 2709 a, *entaillëor* 2709, *escotëor* 2904 b, 4044, 4902, [*es*]*mirëur* 479, 526, 712, o. s. v., *espermentëor* 5185, *gabëor* 4056, *jetëur* 2615, *joëur* 2727, 4037, *juglëor* 5176, *losengëur* 1220, *maintenëor* 3508, 3820, 4896, *mentëur* 1219, 3812, *peschëor* 4046, *plaignëur* 473, *poignëur* 1207 C, *portëor* 4038, 4052, *po|ur* 159, 293, 3104, o. s. v. (*po|urus* 289, *espo|uré* 4878), *recuntëor* 2712 (*encuntëur H*), *regardëor* 4050, *rotëor* 5189, *salvëor* 3813, 4890, *vantëur* 2701, *venëor* 1907, *vengëor* 2904; *corneïz* 4680, *ferreïz* 4690, 4740.

I analogi med orden på *-eor* har behandlats *contëor (comitore)* 481, 4053; men tvåstafvigt *cuntur* 1208.

Undantag är endast *jour*, tvåstafvigt för *joëur* 2698. Oviss är mätningen af *vesture* i v. 1134: *n'eust vesture chiere*, där äfven *eust* kan räknas enstafvigt, *vesteure* fyrstafvigt[3]; samt af *preecheur* 2900, där antingen *ee* eller *eu* äro att läsa med synizes.

2. *Particip på -utu:*

aparcëu 2667 C, 4002, 4093, 4491; trestafvigt 4468[4];

---

[1] V. 1638 C H *esparniement* torde vara = *esparnement* i O med *ni* = *ñ*. Konsekvent räknas *huniement* trestafvigt, v. 385, 886, 1194, 1921 OH, 4775; med rätt såsom afledning af *hunir;* C:s *hunissement* 886 är felaktigt, rätt däremot 1921.

[2] C genom felskrifning *enperere*.

[3] Om detta ord se *Versbau* s. 53.

[4] Om sådana undantag se *Versbau* s. 53, f; som bekant tidiga i anglonormandiskan; hos *Gaimar* enligt Vising, *Etude* etc., s. 82, hos *Adgar* enl. Rolfs, *Rom. Forsch.* I, 195.

arestëuz 2012 (*arestez* 2120 o. s. v.);
bëu[1] 2566, 4013;
cha|u 3135 C, jf *chaït* 5203, *chëet* 4765;
conëu 254, 262, 2162, o. s. v., tillsammans 11 gånger; tvåstafvigt 4468, 4489, 4495; jf. *Vie de St. Gilles* v. 766;
crëu (credutu) 1964, 3533;
crëu (crescutu) 335, 349, 423, 1768a, 3999;
cunsëu 4479;
ëu 955, 1164, 3140, 3558;
mëu (esmëu, cummëu) 2673, 4000, 4001, 4084, 4469;
recëu 1583, 2005, 3128, o. s. v., 7 gånger; *decëue* 831;
sëu 478, 1204, 1705;
tëu 4098;
tonëu 4470 (bildadt af *toner* såsom *arestëu* af *arester*);
vëu 136, 138, 139, 298, o. s. v., tillsammans 36 gånger; enstafvigt 661 C, 4675, 4746[2]; så ofta hos *Adgar*; jf. Rolfs *Rom. Stud.* I, 195.

3. *Imperfekt konjunktiv på -usse, -isse* och *ändelsebetonade perfektformer:*

bëust 4227;
conëust 4019 C;
crëust, crëist (credidisset) 1341, 4781;
cro|ust (crevisset) 2893;
deïst 2847 C; enstafvigt 2427 C, men måhända att utbyta mot H:s *dit;* ofta enstafvigt äfven hos *Adgar*, se Rolfs, s. 195;
dëust, do|ust 3086 C, 3581 C, 3582, 3862 C; *deussez* tvåstafvigt 2063, *dousse* tvåstafvigt 3868; jf *Adgar* enl. Rolfs s. 195;
ëusse, ëust, o|ust etc. 25, 365, 393, o. s. v., i 30 fall[3]; *oust* enstafvigt 3201, 4834, 4835; *eussez* tvåstafvigt 3649;
feïst 421 C, 1282 C, o. s. v. (8 fall);
pëust 418, 662, 1135, o. s. v. (12 fall); enstafvigt 655[4]; så ock ofta hos *Adgar*, se Rolfs a. a. s. 195;

---

[1] I v. 596 torde O:s *bèu* vara att föredraga framför C:s *b͡eu*.

[2] I v. 4311 torde *Des* böra strykas.

[3] I v. 1762 kan ifrågasättas, huruvida man bör behålla C:s läsart: *cum l'oust engendré* i st. f. OH:s *cum sil e͡ust engendré*. V. 2552 blir *oust* tvåstafvigt enligt H:s läsart. Oviss räkning af *oust* 2767.

[4] I 3037 torde H:s läsart med *pëust* vara att föredraga framför C:s *se pust*

plo|ust 1083, 2803 C;

preïst 2221, 3290, 3378 C;

sëust 374, 1472, 1615, o. s. v. (9 fall);

veïst etc. 571, 1573, 1586, o. s. v. (10 fall);

feïs 5057; enstafvigt 5059; så ock ofta hos *Adgar*, jf Rolfs a. a. s. 195.

veïs 972, 1234 C, 3772.

4. *Infinitiver på -ëer, -ëir, ëeir, ändelsebetonade presens- och imperfektformer* af hithörande verb, *particip på ëant och ëé:*

avëer 124;

chëeir, cha|eir 343, 1533, 1634, o. s. v., 5 fall;

costeïr 2058, 3052 a, o. s. v., 5 fall;

[re] crëez, crëant etc. 68, 330, 992, o. s. v., tillsammans 22 gånger; därjämte afledningen *crëance* 1305 C;

cunrëer[2] 13, 233, 1024, o. s. v., 9 fall; (annars *cunreiez* 2694);

enricheïz? 3481;

envëer 3442, 3606, o. s. v. 6 fall (*enveié* 2929 o. s. v.);

esbanëer[1] 135, 1243 (*esbaneier* 901 o. s. v.);

esfrëé 157, 4989; (annars *effreié* 2517);

geïr 3573, 3895;

[a]grëer 909, 2205 , 2518, 4543;

[re]nëer 274, 1486, 2032, 4615, 4806, 4855 (*reneier* 3190);

nëer (necare) 100, 4645, 4653, 4973;

ordëant 4025;

prëez, prëant 1807, 3145 (*preiez* 1785 o. s. v.);

rivëer 214; (annars *riveier* 2202 o. s. v.);

sëeir, sëez, sëant 204, 534, 544, o. s. v. tillsammans 18 gånger; här må ock anföras *sëez (sëum* 4349) af *estre* 341, 346, 356 o. s. v., ungefär 25 fall;

soudëez 2119, 2148 (*soudeier* 2233 o. s. v.);

treït (traditu) 5, 4819;

ultrëer 5239, men *utrez* 2127;

[de]vëer (vetare) 165, 1448, 1786 b, o. s. v. tillsammans 14 gånger;

---

[1] Den vanliga anglonormandiska formen på *-ëer* i st. f. *-eier, oier* anvisar detta och andra liknande verb plats här.

vëeir, vëez, vëant 49, 109, 145, 299 C, o. s. v., tillsammans 34 fall; v. 4484 har O, den enda handskriften, räknat *veez* enstafvigt; så förekommer det äfven två gånger hos *Adgar*, enligt Rolfs, a. a. s. 195.

5. *Andra ord* (*Versbau*, s. 51):

abbeïe 4868;

beneïçon 3626; men *benei͡çon* 2870 C, 2879, 4555 och *bene͡it* 3516, 4241, *male͡ite* 1558 C; jf *Vie de St Gilles* XXIII, anm.;

crëatur 1212, 2898 C, 4885; (tvåstafvigt 3807 H);

dëerein 3512 (skrifvet *derein*); tvåstafvigt 3997, 4985;

ëé, a|é, ëage 139, 284, 311 o. s. v., tillsammans 12 fall; men *e͡ed* 363;

[*e͡s*]*lëecer* 532, 544, 573, 609, 639, 1021, 1555 C, 4579;

ëur 24;

fëage 425;

fëeilz 4540;

gëant (jaan) 1419, där C:s *toli* är att anse = O:s *toil*, stark perfektform;

lëal med afledningar, 108, 213, 668, 677 o. s. v., ungefär 30 fall; ovisst v. 3670 (jf ofvan s. 5, not 3)[1];

meïsmes 2084, 3449, vanligare *me͡ismes:* 2768, 4218, 4225, 4390; jf. *Versbau* s. 54, *Adgar* enl. Rolfs s. 198; *Vie de St Gilles* s. XXIII, anm.[2];

nëelet 4801:

nëent 100, 241, 412 o. s. v., 18 fall; men *ne͡ent* (stundom skrifvet *nent*, såsom 1096 C) v. 159, 687 C, 1096, o. s. v., 9 gånger; så ock hos *Adgar*, se Rolfs s. 198; *anëenti* 3429;

neïs 1879, 4298; äfven 3350 C torde vara att läsa: *ne lais neïs letrez* i st. f. handskriftens *ne lais ne nis letrez; neis* är endast enstafvigt hos *Adgar*, Rolfs a. a. 178;

pëor (pejore) 3312 a, 3500 o. s. v. 4 fall (annars *peior* 2896 o. s. v.);

---

[1] I v. 828 har O *lel*, som där passar i metern, men C har annan läsart.

[2] I v. 2649 har H *me͡isme*, C: *maigne*, hvilket kan vara = *meisme*, men ock = *maigne (magnus)*, det gamla lånordet; i v. 4216 C är stafvelseräkningen osäker.

rëal 201, 255, 369, o. s. v., tillsammans 20 gånger;
rēaume 1893 (annars *reiaume* 1307 o. s. v.);
reïne 956, 2387, 2475, o. s. v., tillsammans 12 gånger, hvarvid dock O eller H ofta mäta *reîne;* i C (jämte H) förekommer *reîne* endast 3544;
repitëanz 298;
[*a*]*sëur* (med afledningar) 158 (*asïure* C), 164, 243, o. s. v. 14 gånger (skrifvet *seguran*[*ce*] 1324 C, 1412 C);
trëu 1482, 1491, 1636, o. s. v. i 10 fall; men *treû* 3023 och 1344 C mot O; enstafvigt *treu* förekommer äfven i *Vie de St Gilles*, v. 1546.

Anmärkningsvärda äro vissa sammansättningar med *re-;* sålunda *rëaler* 2878, *raler* 3964 (det senare hos *Adgar*, se Rolfs, a. a. s. 196); *rèavrez* 1139 och *raveit* 2932, *runt* 3294 C, *rad* 3453 C; *rest* 2627 C, 3168; *rert* 4947 (jf *rest* hos *Adgar*, Rolfs s. 196); *roscire* 4834[1].

V. *Svagt e (ę) före och efter konsonant* (utom *r*, jf. ofvan s. 4) förlorar i sällsynta fall sitt syllabiska värde. Denna företeelse blir först i den senare anglonormandiskan vanlig, men den kan redan med säkerhet konstateras hos *Gaimar*[2], och det är därför att vänta, att äfven *Horn* erbjuder exempel därpå[3]. De där förekommande fallen äro

halfvers 286: *pur fair(e) lor laboré;*
,, 492: *iert fait(e) cele asemblée* (predikativet före);
,, 974: *Merveill(e) si vivrai tant;*
,, 2370: *al rich(e) resemblera;*
,, 3303: *e doluros(e) querelle;*
,, 3665: *A une fill(e) qu'il ot;*
,, 3675: *e a plus bass(e) se prent;*
,, 4227: *cum el li cov(e)nança;*
,, 4704: *Volenters fus(ent) turné;*
,, 4841: *li sir(es) del halt soler;*
,, 4913: *belle fill(e) cument vat;*

---

[1] Jf Meinicke *Das Präfix Re- im Französischen* (1904), knapphändigt härom s 6 f.

[2] Vising, *Etude sur le dial. anglonormand* s. 59. — Redan *Brandan* har ett fall i v. 588 (*uitaves* räknadt tvåstafvigt).

[3] Om förhållandena i nyare tider se Tobler, *Versbau* s. 35 f.

halfvers 5175: *Harpes porter(ent) asquanz;*
„ 5229: *od grant riches(ce) doné.*

I v. 1627 torde väl ock vara att läsa med H: *vers les nefs isnel(e)ment;* detta adverb förekommer trestafvigt hos *Adgar* (Rolfs s. 197) och i Godefroy; vanligen är det fyrstafvigt i *Horn*, ss 589, 2958.

I halfversen 77: *dė la coste dan adan* ligger däremot alltför nära till hands att utesluta *dan* såsom skriffel och sålunda erhålla stafvelsevalör åt *e* i *coste* (med hiat).

Handskriften C:s *angele* 1807 är grafiskt för *anjle* (jf *Versbau* s. 38); men *angelin* räknas än trestafvigt, ss 15, 318, 725, 946, än tvåstafvigt, ss 1054 (hos *Adgar* har *e* syllabisk valör i detta ord, Rolfs 198).

Här må ock anföras följande namn:

Wikele förekommer
trestafvigt[1] 1832, 1839, 1849, o. s. v., tillsammans 16 gånger; tvåstafvigt[2] 1869, 3693, 3765, o. s. v., tillsammans 17 gånger; med obestämbart stafvelseantal 3717, 4066, o. s. v., tillsammans 8 gånger[3].

Denna osäkerhet torde bero på att ordet är anglosaxiskt[4] och föreföll den anglonormandiska diktaren svårhanderligt.

Gudolf, Gudlof tvåstafvigt i C 1326, 1642, 1693; trestafvigt *(Gudelof)* 1647, 1665;

Godreche trestafvigt i C 2132, 2197, 2313 o. s. v.; fyrstafvigt *(Gudereche)* 2448;

Rigmel företer blott i O mot metern stridande trestafviga former *Rigmenil, Rimenil*; det skrifves i C alltid (tillsammans 108 gånger) *Rigmel*, hvilket är den metern tillfyllestgörande formen. Dess anglosaxiska motsvarighet torde vara *Rimenhild-Irmenhild*[5].

Fenenie fyrstafvigt i C 3715, annars trestafvigt (*Fenie* eller *Fenice*) 3959, 4003, 4506 (*Finee* 5228).

---

1 Bortsedt från grafien i O.

2 Bortsedt från handskrifternas grafi.

3 Om detta namn se Mettlich, *Bemerkungen zu.... Horn*, s. 17 n. 2

4 Enligt Schofield i *Publications of the Modern Lang. Ass. of America* XVIII 33.

5 Schofield a. a. s. 35.

VI. *Sammanstötande vokaler (utom ę) i ordets inre.*

1. *Ursprungligen skilda af konsonant (Versbau* s. 73*)*:

a|aisié 2157, 4623[1];

A|aluf 2, 169, 251 o. s. v., tillsammans 26 gånger; men tvåstafvigt 1833, 2362, 2931; obestämdt 262, 784, 2368;

a|ancree 4698;

aït, aïe 618, 827, 1087, 1301 o. s. v., tillsammans ungefär 40 fall[2]; äfven i förtonig stafvelse *aï: aïder* 336, *aïdast* 1175, *aïderont* 3325 C, *aïdet* 4804; annars vanligen med synizes: *aidanz* tvåstafvigt 60, 302, *aidez* 222, *aidera* trestafvigt 1560, *aider* tvåstafvigt 1702, o. s. v., äfven *ait* synes förekomma med synizes, åtminstone enligt handskrifterna, i v. 2864;

alu|ez 3650;

ama|et 116, 241;

a|ol 1125 C (annars *aiol* 3720, o. s. v.);

a|ornement 3475;

a|ovrit 104;

apa|ee 2531;

a|uner 1566, 2175;

a|urer 1549, 5014;

avu|é 229, 277, 391 o. s. v. i 15 fall; men *avoêz* 4187;

avo|eisun 148;

ba|é, ba|ant 1622, 3283;

bra|el 3402, 4846;

bru|ant 2998;

bu|ele 3317;

cha|ene 620;

chastïer 688, 1895, 2521, 5092;

co|ard 1165, 1704, 2034 C, o. s. v. i tillsammans 6 fall[3],

acu|ardiz 4692;

crïer (creare) 268, 307, 551, o. s. v., i tillsammans 5 fall;

[es]crïer 1614, 1701, 1754, o. s. v., 10 fall;

deslïee 868;

---

[1] Skrifvet *cisez* med en stafvelse för litet. I v. 991 bör troligen också läsas *aeisant* för *eisant*, jf. O:s *auisant*.

[2] Däri inberäknadt v. 2085, där C:s läsart gör *aie* tvåstafvigt och synes böra utbytas mot OH:s *si m'ait seint Michel*.

[3] Oräknadt v. 1836, där C ensam har *coart* i en vers, som synes förstörd.

envaïr 3049, – *aïe* 1577a, 3425, – *aïssement* 1642;
esbaïst 1014 C;
esma|et 4798, 5095 (*esmaier* 116, 241, 4514, o. s. v.);
espïer 2856;
espo|enta 4232;
estro|er 1156, 4729;
fa|é 269[1], 453, 752, o. s. v., 6 fall; *defa|ez* 5090;
faïdé 3178C;
fïee 4140;
[*de*]*fïer* med afledningar 1310, 1345, 1390, o. s. v., tillsammans 16 gånger;
fla|or 2711;
fuïr 3697, 3891, 4879; men v. 3054 synes *fuir* vara mätt enstafvigt, ett ovanligt förhållande i fornfranskan; jf. *Versbau* s. 76.
ga|aigner 1730, 3770, 3843; men *gaignera* i öfverensstämmelse med metern trestafvigt 522; så vanligen hos *Adgar*, Rolfs 198;
glurifïer 5139;
gra|anter 357, 653, 1069, o. s. v., 12 fall; men *grant*[*er*] metriskt riktigt 466, 1554, 1812, 4544; synizes äfven i *Vie de St Gilles* v. 2553, och hos *Adgar*, enligt Rolfs s. 198;
guïer 1071C, 1354, 1742, 3944; *guïonage* 3249C;
haïr 1298, 1585, 1704C, o. s. v., 5 fall; fut. *harrez* 2106; kond. *harreit* 1038;
ja|al 3384;
jo|ant 461, 2551, 3772, o. s. v. 15 fall (annars *joiant* 1098, o. s. v.);
[*es*]*joïr* med afledningar 699, 1720, 2064, o. s. v., 9 gånger;
joïs 2283 (metaplastiskt till *joius*);
ju|er 902, 1246, 1778, o. s. v., tillsammans 24 fall; i v. 2220: *L'autre juout as esches* synes *juout (jocabat)* vara mätt som en stafvelse;
lïart 1696;
[*a*]*lïer* 21, 1648; obestämdt är *aliez* 1340C: *a qui il iert*

---

[1] O: *saé*, C: *faidis*.

aliez, där antingen *il* kan strykas (= O), eller *qui il* läsas med krasis, eller *aliez* med synizes; *ralïer* 3331C;

lo|er med afledningar 120 C, 398 C, 445, o. s. v., ungefär 30 fall; *lo|enge* 1222, 261;

Lo|uvis 3466 H;[1]

luëe 2199;

ma|ele 4730; men *maeles* tvåstafvigt 1525 CH;

ma|esté 4409 (annars *maiesté* 162; 550, o. s. v.)

mana|ez 38;

manïer 2824, 2831 C;

ma|or 1222, 1308, o. s. v. 4 fall (annars *maior* 480);

marïer 4580;

[re]mu|er (mutare) 633, 873, 2488, o. s. v. 6 fall;

mu|eisun 633;

mu|er (mutariu) 134, 840;

no|al (natale) 1850, 2175 *(na|al)*;

no|auz (nugale) 2372;

no|er (natare) 3435[2];

obeïr 3883;

oblïer 126, 1031, 1244 C, o. s. v. tillsammans 9 gånger;

oïl 978, 1918, 2791;

oïr 1, 34, 55, 127, o. s. v. i ungefär 90 antecknade fall; men 2508 mätes *oir* enstafvigt i både C och H, och i 5006 har O (enda manuskriptet) *oit* enstafvigt, men det synes riktigare att i stället för manuskriptets *Haderof quant il oit* läsa *Haderof quant l'oït*, såsom t. ex. i liknande satsställning v. 1002: *E Herland quand l'oït*, v. 1055: *Rigmel quant l'ad vëu*, 1555: *E dan Horn quant l'oï*, 1579: *Rigmel quant l'ot oï*, o. s. v.; *ou|ee* 2192, 2525 torde vara biform för *ouïe*; fut. *orra* 2505;

otrïer 193, 650, 1081, o. s. v., tillsammans 11 gånger (*otreiant* 1104, *otreier* 2048, o. s. v.);

pa|é (payé) 4770;

pa|en 84, 118, 1425 o. s. v. tillsammans ungefär ett tjugutal gånger (annars *paien* 171, 1380, 1389 o. s. v.); v. 3222

[1] Skrifvet *lowis* i både C och H; trestafvigt enligt H:s läsart, tvåstafvigt enligt C:s.

[2] Obestämdt 5154.

synes *paene* vara tvåstafvigt; jf. dock *icele* i Kap. V; 3621 enligt C:s läsart *paen* enstafvigt, men enligt H torde man böra läsa *n'esclavon* i st. f. *e esclavon*;

païs 2, 29,283, o. s. v., tillsammans 39 antecknade fall;

palaïn 10, 728, 941, 967, 3092;

paraïs 413, 1083, 1264, 4272;

po|estif[1] 107, 315, 1282 a, 4273, 4410 *(po|esté)*;

po|er, *po|ant* 296 C, 359, 1781, o. s. v., tillsammans 15 gånger[2];

pra|el[e] 2079, 3301;

ra|ançon 4541;

ra|ançor 2904a (afl. af *raançon* eller felskrifning för *raantor*);

rïant 580, 776, 803, o. s. v., 8 fall;

ro|ez 1719;

ru|ez 4616;

[re]salu|er 161, 166, 211, 1357 O,[3] o. s. v., tillsammans 10 fall;

sa|ulee 494;

senifïance 1319;

su|er 123;

tra|ant 304 C, *traez* 2734, 3156;

traïn[er] 303, 959, o. s. v., tillsammans 7 gånger; men 65 *trainanz* tvåstafvigt;

traïtre, -tor 1821, 1835, 1836 OH, o. s. v., tillsammans 16 gånger;

u|elment 3478, 4574;

vïandes 5128.

2. *Ursprunglig hiatus*, till största delen i lånord eller nybildningar *(Versbau* s. 78);

alïen 3602;

---

[1] Af *po|esteïf* finnes i *Horn* ej ett spår, ett förhållande som stöder Försters och andras afledning af formen *poestif* af *poeste* (anm. till *Er. och En.* v. 5607; jf. ock t. ex. *Tristan* ed. Muret, *Glossaire*.)

[2] Däri inberäknadt v. 4127 C: *Mes ele n'en poeit mes*, där man bör läsa *el*, vanligt för *ele*, se nedan Kap. V.

[3] C:s: *Primes les ont salué* bör utbytas mot O:s *Primes l'ont salué*. — I v. 2482 är *poez* att fatta som 2:a sing, alltså enstafvigt.

avisïun[1] 730, 740, tvåstafvigt 155, 4969;
Belïal 3210, 3371, 4777;
blïaut 12, 204, 575, o. s. v., tillsammans 11 gånger;
ça|enz 546, 1071 C, 2076, o. s.v . tillsammans 6 fall;
Chaïn 6, 1811;
champïun 3029;
cordou|an 3340;
crestïen med afledningar 118, 406, 962, o. s. v., tillsammans 9 gånger[2];
cuntentïon 1507 C;
cunversïon 3024;
Danïel 1404, 2083;
destru|ant 4816,
desuëe 2523; men *desvé* 872, 4399, *desver* 4444, *desvant* 4017, 4828;
dïable 3209;
Diu|elin (Dublin) 2937;
emperïal 207, 376, 883, o. s. v., 9 gånger; antagligen äfven v. 3378, där senare halfversen bör läsas *od l'heaume enperïal*; *od le heaume enperïal* skulle strida mot *Horns* vanliga språkbruk (jf nedan s. 20);
ententïun 3153;
envïé 1772; *envïus* 1935;
escïent 232, 244, 468, o. s. v., tillsammans 13 fall;
esparnïer 1538 C, 1904, 3282, o. s. v., 7 fall; men *esparnia* 1535, *esparnié* 3439 C trestafvigt;
Gabrïel 1145;
gracïer 1570 C;
hu|er 4658;
Isra|el 2082;
la|enz 545, 760, o. s. v., 4 fall;
Lïons 3956;
lïun (lëun) med afledningar 1404, 1503, 1531, o. s. v., 5 fall;
Malbroïn 7, 19;

[1] Det är bekant, huru vacklande i allmänhet behandlingen af icke populära latinska ord på *-ione* är. Flere exempel följa här nedan.

[2] Inräknadt v. 4873, där jag läser *E crestïenté est par lui tut recovrie.*

Malbru|art 1708;
mercïer 101, 341, 642, o. s. v., 6 fall;
Micha|el 1807; men *Michel* 2085;
Moïsan 75; *mo|ysie* 2460 (adj.);
Moro|an 1427 C; men *Moroan* (*Morvan*) 1406, 1408, 1434 (1427 O);
natïun 141; men 1391 tvåstafvigt;
nuncïer 1146, 2408, 3259, 3646; men *nuncier* 2503, 2798, 2975, 5109;
noru|est 105[1];
ocïant 4823;
orïent 680, 4304;
passïun 2864, 2881, 3032;
precïus 547;
pru|esce 1308, 1652, 1775, o. s. v., 5 fall;
quïeté 1343 C, 1756, 1763;
regïun 152, 617, 1389, o. s. v., tillsammans 21 gånger;
religïun 108;
retractïun 2873;
rotru|enges 1248;
salvacïun 147, 2876;
su|ef, *su|avet* 197, 510, 739, o. s. v., tillsammans 15 gånger; oviss är räkningen 4759: *Pus murreie plus suef*, där äfven det finala *e* i *murreie* kan lämnas ur stafvelseräkningen, jf ofvan s. 6, n. 1;
to|enart 1704 O H;
venatïun torde böra ansättas 4930, där handskrifternas öfverensstämmande *veneisun* ger en stafvelse för litet, och måhända äfven 1908, där C med grafien *veneison* likaledes har en stafvelse för litet;
vïele(r) 3312 a, 3563, 4124, 5175[2];

3. *Diäres* förekommer äfven (*Versbau* s. 87 ff.); *l'autrïer* 2304 enligt C H (tvåstafvigt enligt O:s läsart), under det att det är tvåstafvigt 2582. Diäres torde vara att ansätta äfven i halfversen *lores reprochïé* 2629C[3], och *d'armes bien preisïez*

---

[1] Jf Tobler, *Versbau* s. 80.
[2] Anmärkningsvärdt är enstafvigt *anuel* 438 C. (O:s läsart *a nuel* är oriktig.)
[3] Men *apruciez* 2749 trestafvigt.

1173 C, måhända äfven *fu tres bien preisïee* 2814C[1] (annars *preisez* tvåstafvigt 1466, 1596 o. s. v.).

Till här under VI behandlade ord höra verbformer på *-ions*, *-iez*, nämligen under mom. 1, om de återgå på former på *-ebamus*, *-ebatis*, under mom. 2 i andra fall (*Versbau* s. 77). Dessa former beräknas i *Horn* med afseende på stafvelseantal på följande sätt:

imperf. ind. och konditionalis ha tvåstafvigt *-iez*: *metïez* 732 C, *purrïez* 1127, *semblïez* 1132, *conoistrïez* 1164 C, *passïez* 2327, *solïez* 2378, *erïez* 3745, *perdrïez* 4317; undantag gör blott *avriez* 1090 C, där dock O:s läsart ger ett trestafvigt *avriez*[2];

pres. och imperf. konj. ha enstafvigt *iez*: *fussiez* 1566, *pussiez* 2647;

tvåstafvigt *-iez*: *fussïez*[3] 4619, 4816, 4933, 5094, såvida man ej vill anse dessa verser såsom metriskt felaktiga[4].

VII. *Hiatus och elision.*

1. *Initialt h såsom hinder för elision* (*Versbau* s. 57) förekommer i följande ord på nedanstående ställen:

Haderof 869 C;

hair 1704 C, 4872; i. v. 1038 måste dock elision *l'harreit* antagas; jf. *Versbau* s. 57;

hanste 1505;

Hardré 4749, 4817, 5003;

harpe 2776, 2810, 2818, 2821, 2830[5];

haschee 1467;

haster 1031, 2455;

hauberc 1706, 3339, 4831, men med elision *l'auberc*

---

[1] C har *preisee*, men med en stafvelse för litet.

[2] Trestafvigt är *esteiez* v. 3780, där H har den rätta läsarten. I v. 4208 kan C:s *uollez* läsas *volïez*, men torde hellre böra utbytas mot H:s *vosissez*.

[3] Skrifvet *fussez* eller *fuissez*.

[4] I de här under I—VI angifna resultaten af stafvelseantalets beräkning ha icke upptagits orddubletter såsom *areisonez* 30, 2965 etc, *areisné* 2971 (*deraisner* 2979), *nobile* 127, 3208 etc., *noble* 4575, *regne* (*regnum*) 129, *regné* (*regnatum*) 791, 1768 a, *verté* 247, 978 a, *verité* 271, 1238 etc. Om *ele* och *el* se nedan, Kap. V.

[5] I v. 2806 (endast i H) bilda *la harpe* en stafvelse för mycket, men versen är antagligen oäkta.

1667, 3314; om *h* i detta ord se Gaston Paris i *Romania* XVII, 425 ff.

haut 615, 3585 C, 4272;

hautan 3337;

heaume 1683 C[1], 3337[1], 3368[1], 3398[1], 4764, 4845; men med elision *l'heaume* 1993 och troligen 3778 (jf ofvan s. 17); se härom *Romania* XVII, 425 ff;

hee 4708

heitee 749;

Herland 919, 975, 1027, 1495, 3705;

Herselot 740;

Horn 4,361, 403, 416, o. s. v., tillsammans 148 gånger; i. v. 4,161 synes vara att läsa *k'Horn*, i v. 4609 *sire Horn* såsom tvåstafvigt[2]; om v. 4390 se ofvan s. 10.

huer 4658;

huit 2 665;

Hungerie 1590;

huni(e)ment (jf s. 7 n. 1) 1194;

Hunlaf 1324, 1327[3], 3850, 4547;

hunte 1881, 2604, 4647;

hurter 4231.

Ovisst är, om i v. 4886 man bör läsa *De herbes vesqui puis* eller *D'herbes* etc. med ansättande af bristfällig stafvelseräkning[3].

2. *Enstafviga ord eliderade eller i hiatus* (*Versbau* s. 58 ff.).

a. *Obligatorisk är elisionen* och såsom sådan iakttagen *i Horn* af artikelformerna *le*, *la*, personalpronomina *me*, *te*, *le*, *se*, possessivpronomina *ma*, *ta*, *sa*, prepositionen *de* och negationen *ne*.

Den yngre anglonormandiskan emanciperar sig ofta från denna regel, som torde få anses suspenderad äfven i äldre tider framför egennamn och egendomliga ord[4], liksom de egennamn, som ändas på *-e*, ofta bilda hiatus med följande ord.

---

[1] I dessa verser står *el heaume*, hvilket torde betyda "aspireradt *h*"; annars hade väl skrifvits *en l'heaume*.

[2] I v. 1063 torde C:s läsart böra utbytas mot O:s.

[3] Enligt O:s grafi; obestämdt i C.

[4] Se Rydberg, *Zur Geschichte des franz. ə* s. 90.

Exempel sådana som *de Edelfriz* förekomma redan hos *Gaimar* (v. 1006)[1]. Något senare i tiden förekomma sådana hiatusfall, som Tobler citerar från *Vie de St Gilles*[2]: *de els, de autre.* Editorerna af texten föredraga dock att med iakttagande af elision ansätta de ifrågavarande verserna såsom för korta. I *Boeve de Haumtone* förekomma ofta grafier såsom *de espeie, le emperur,* o. s. v.[3], hvilka synas vara att tolka så som de föreligga, alltså med hiatus, ehuru Stimming icke medgifver denna tolkning. Men en dylik ortografi, som blir mer och mer vanlig i de anglonormandiska handskrifterna, torde dock representera ett verkligt språkbruk.

I *Horn* synas åtskilliga fall af sådan hiatus vara att antaga.

Framför namn och egendomliga ord:

v. 2999: *de Aufrike la grant* C (H: *hors d'aufrike le grant);*

v. 944: *de Horn le orphanin* C (versen förstörd af O); *orphanin* opopulärt lånord;

v. 577: *e d'or e de asmal* C (O: *dor e de esmal);* att jämföra med 4106 C: *de pierre e de asmal,* där dock ej hiat *de asmal* nödvändigt behöfver antagas, och där H har: *de peres e de esmal (= d'esmal);*

framför *un,* behandladt i likhet med räkneord[4] grafiskt stundom ·I·

v. 4115: *Dreit al chief de un banc,* lika i både C och H; möjligen ock i v. 3642 C: *De un mantel purprin,* där H visserligen har annan läsart, som dock är oantaglig.

Möjligen har *a* i *sa* starkare resistens än ett *e*[5], så att i 172 skulle kunna läsas med C: *Tute sa aventure,* och i 2793 med C: *kar coe͡est sa herité* (H: *kar cest sun herité*), samt i 707 mot handskrifternas *mamie: kar tu es ma amie.*

Tvifvelaktigare är, om man i följande fall bör antaga hiatus, som ger tillräckligt stafvelseantal, eller anse stafvelseantalet orätt beräknadt:

[1] Jf. *Zeitschr. f. fr. S. u. L.* XXII, 2, s. 26.

[2] *Versbau,* s. 60.

[3] Stimmungs edition s. XXXV.

[4] Jf. Nyrop, *Grammaire historique* § 282.

[5] Se Tobler, *Versbau* s. 59. Cloran och Pope antaga hiat med *sa* hos Angier, se Popes *Etude,* s. 71; *Vie de St Grégoire* v. 77: *sa ante.*

1331 C: *u mut se est fiez* (O har förstört versen);
2557 C: *dunt me oez parler* (O: *dunt moez parler*);
4456: *De ices savez bien.*

I nedanstående fall åter ligger ändring af läsarten alltför nära till hands[1]:

661: *pus si s'est reposé*, af C:s *se est* och O:s *si est;*

2775 *si s'est seeir alé*, likaledes af C:s *se est* och H:s *si sen est;*

2487: *e vessele d'or cler*, där *e* fordras af meningen och torde ha fallit bort, därför att första halfversen slutar på *e;*

2893: *Que il armes n'usa* i st. f. handskriftens *Quil armes ne usa.*

Annars ersättes *ne* räknadt som stafvelse framför vokal af *nen*[2], regelbundet i C, mindre ofta i O och H[3], t. ex. 119 C: *kar nen ont latimer* (annorlunda i O), 881: *ja nen irra paral* (*ne irrad* O), 1761 C: *Si ke nul nen est taunt* (*nest* i O H), o. s. v.

I halfversen 2979: *Lais le avant venir* behåller *le* sin vokal såsom enklitiskt till verb[4].

b. *Den fakultativa elisionen* (*Versbau* s. 60) förhåller sig i *Horn* på följande sätt:

ne < *nec* bildar vanligen hiatus, tillsammans på 32 ställen, t. ex. 222: *Sigle ne autre rien.*[5] Det elideras i följande verser: 74: *guvernail n'esturman*[6]*;* 1107: *N'a autre nel dirrai*[7]*;* 1169: *n'anel n'autres buntez;* 1813: *or n'argent ne vessel* O[8]; 2057: *N'en bataille champel;* 2435: *N'el ne seit ki joe sui;* 2527 *n'a autre chevauchee* C; 3511: *en cembel n'en estur;* 3821: *amirail n'aumazor*[9] 4468: *ne konu n'aparceuz;* 4864: *N'entre bon n'entre mals*[5]*;* om v. 3621 se ofvan s. 16.

[1] Oafsedt de fall, där C:s läsart motsvaras af en bättre i de andra hdss såsom 3702 C: *ne finai de errer*, H: *ke ne finai derrer;* jf v. 2551, 3632.

[2] Se Tobler, *Versbau* s. 60.

[3] Däremot förekommer i O ofta *nen* framför konsonant, där C har det riktiga *ne*, t. ex. 134, 380 o. s. v.

[4] Tobler, *Versbau* s. 62 f.; Rydberg, *Zur Geschichte des franz.* ə, 475 ff.

[5] Se Rydberg a. a. s. 99 ff.

[6] Skrifvet *ne struman.*

[7] Läsart gifven af jämförelse mellan C och O.

[8] C utelämnar det första *ne.*

[9] I 3067 synes H:s läsart utan elideradt *ne* vara bättre än C:s; i 3293 är H:s läsart utan elision af *ne* lika god som C:s.

ce, i CH vanligen skrifvet *coe*, i O *co*, bildar hiatus i följande fall:

çoe est 762, 960, 1374, 1836 C, 1847, 1949, 1954, 2655, 2799, 2852, 3093, 3804, 3892[1], 4286, 4482, 5020[1];

çoe iert 360, 2103, 2556a, 2612, 2699 C, 2817, 3357 C, 3999, 4003, 4517, 5063, 5151;

ço estreit 4671[2];

ço esteit 4891 *(= co 'steit?);*

çoe estes 4276;

çoe ai 3747;

çoe ad 4510, 5067;

ço ot dit 71;

çoe avrom 2723;

çoe orent fait 3561;

çoe oï 3911 C;

çoe ont comandé 4474;

ce elideras i följande fall:

c'est 453 C[3], 887, 1193, 2188 C[4], 2468, 4709[5], 4950, 5051;

c'iert 734, 3847[4], 4097 C, 4234[6];

c'estreit 322[7];

c'estes 4271;

c'estre 4915.

que, konjunktion och pronomen, förekommer elideradt ungefär 460 gånger; i hiatus ungefär 110 gånger; båda delarne framför alla slag af ord. Denna räkning afser meterns fordringar, äfven där handskrifternas grafi, såsom ofta är fallet, står i strid med dessa;

je bildar hiatus i följande fall, hvarvid det i C konsekvent skrifves *ioe* (*io* v. 1550, såsom alltid i O):

---

[1] Ovisst är förhållandet i 2793, jf. ofvan s. 18. Om *Pur co est* 5028 se nedan s. 26.

[2] Handskrifterna mot metern *Cest*.

[3] O mot metern *co streit;* äfven tydbart såsom *co' streit*, jf *Brandan* 859: *ci 'streit* (Calmund, *Prolegomena* s. 67).

[4] O (OH) har här *il*.

[5] Handskriften (O): *co est* mot metern.

[6] C: *ceiert*.

[7] O: *co streit*.

joe ai 1876 (så vida man ej vill läsa med hiatus: *j'ai novele|oie)*, 3796, 4288, 4318, 4413;

joe aie 1170;

joe oi 4047, 4639;

jo avrai 4610;

joe irrai 4368, 5159;

joe istrai 4365;

joe ocis 3155 C;

joe i vinc 3040 C;

joe e li seneschal 592;

joe armes avrai 1205;

sui joe ore 1550 C;

je elideras i följande fall, hvarvid det i C skrifves *ioe* och *i:*

j'ai 46, 677, 3810 C, 4937, 5019;

j'aie 515;

j'irrai 3936, 3977[1];

j'i irrai 2956[2];

se < *si*, skrifvet *se* eller *si*, bildar ungefär lika ofta hiatus som det elideras (ett fyrtiotal gånger bådadera); elision inträder framför *il* 47, 116, 150, o. s. v., *el(e)* 682, 1014, o. s. v., *est* 713 C, *estreit* 717, *aparceit* 1036 C, *oez* 2120 C, *unc* 270, *encore* 4052, *or* 4028, *aukun* 374, *om* 2537, 2551; hiat förekommer framför alla slags ord[3];

se < *sic*, skrifvet *se* och *si*, bildar konsekvent hiatus, tillsammans något mer än 100 gånger; elision torde dock få antagas 4692: *s'erent acuardiz*, 4964: *s'est la nuit anuitee*. Denna fasthet af *i* i detta ord är ett ålderdomligt drag, som erinrar om *Philippe de Thaun* och *Gaimar*[4].

li, artikel nom. sg. bildar hiatus ungefär ett tjugutal gånger, t. ex. *li enfes* 168; elideras ungefär ett fyrtiotal gånger, vanligast i förbindelsen *l'en (l'em, l'om)*, t. ex. v. 399;

---

[1] Skrifvet *ioe irrai* i både C och H.

[2] C: *ioe i irrai*, H: *ioe irrai*.

[3] Ovisst 2767: *Mes si autre l'oust fait*, där äfven *oust* kan läsas enstafvigt, jf ofvan s. 8.

[4] Se Walberg, *Le Bestiaire* XXXVI, och Vising, *Etude sur le dial. anglo-norm*, s. 62.

li, artikel nom. pl. bildar alltid hiatus (tillsammans 23 gånger), t. ex. *li enfaunt* 115, 203, *li autre* 771, o. s. v.

li, pronomen svagbetonad dativ, bildar konsekvent hiatus, t. ex. *li ad rendu* 29, o. s. v., utom förbundet med *en*, då elision alltid inträder: *l'en* t. ex 168, 173 o. s. v.; därjämte fordrar metern elision af *li* v. 2804: *l'estreit abandonée*[1]; 4770: *si l'ad paé un tal*, där dock en dubbel akusativ är tänkbar[2];

ki, fråge- och relativpronomen, nom. sing. och pl., bildar i regeln hiatus (*Versbau*, s. 64), tillsammans ungefär 130 gånger; följande elisioner äro dock att anteckna

för förenadt relativ:

v. 1060[3]: *K'en Bretaigne les mist;* 175: *k'od vus sunt arivé;* 430 C: *k'erent en comandage;* 1006: *Del servise qu'iert grant;* 1197 C: *qu 'a vostre dreit apent*, 1327 O[3]: *K'en la terre Hunlaf;* 1469: *k'encore iert cumparée*[4]*;* 1478: *Si est k'encuntre mei;* 1653: *k'ad vertu leonine;* 1822: *K'iert sis cosins proceins;* 2362: *le bon rei k'i regna;* 2590: *Pur sun fiz k'iert vencu*; 2712: *Des espieces k' i sunt;* 3259 C: *E as reis k'od aus sunt;* 3897: *E l'amur qu'est entr' aus;* 3914: *Acels k'od lui irront*[5]*;* 3919: *K'od lui deivent aler;* 4086: *cum hom k'ert irascuz;* 4088: *cum cil k'iert de vertuz;* 4185: *un vessel k'iert dorez;* 4297: *n'ai fors coe qu'al col (me) pent;* 4988: *Pur le sunge qu'ert gref*[6]*;*

för frågepronominet:

v. 30 f. *(sis ad areisonez) K'il sunt e de quel lin;* detta *k'il sunt* återkommer 119 C, 160, 167; men 148 metriskt riktigt *ki il sunt* (O: *kil sunt*).

3. *Krasis* (*Versbau* s. 72) torde vara att antaga i följande fall, där antingen det första ordet ej är af art att kunna elideras eller har den starka satsställning, att elision af dess vokal ej kan ifrågakomma:

---

[1] C: *li estreit a.*; H: *li sereit a.*; måhända att läsa *li 'streit* eller med krasis *liestreit*.

[2] I 3886 *ne l'estoece murir* föreligger *le*, ej *li*; H skrifver också *nel estoece*; i talrika exempel i Godefroy skrifves alltid *l'estuet*, aldrig *li estuet*; jf. Walberg till Philippes af Thaun *Bestiaire*, s. XXXVI; *Angier*, *Vie de St Gregoire*, v. 2734.

[3] C: *Ki en* .

[4] C: *kincore*, som möjligen kan upptagas; O: *kuncor*; H: *ki uncore*.

[5] C: *ki od*.

[6] O: Det enda ms, som har versen, har *que ert*. —V. 2999: *Ki ci* eller *K'ici*?

2773 O: *a ki il vint en aie*[1];
3148: *E deus pur qui il cumbat*[2];
2135: *la est sis chemins turnez;*
3182 C: *Escrit i est li granz nuns;*
4134: *Ke firent si anceisor*[3];
4631: *Mult i aveit vassal gent;*
5028: *Pur co est bon d'amener* (= *co'st?* jf ofvan *co 'streit* s. 23, not 3).

4. *Flerstafviga ord, som sluta på ę* (*Versbau* 64 ff) elideras i allmänhet framför vokal, tillsammans ungefär 380 gånger; t. ex. v. 7: *En language alfrican*, 1 : *bliaut ynde e purprin*, 13: *d'un paile alexandrin*, 484: *en la chambre est alee*, o. s. v. Stundom måste sådan elision antagas mot handskrifternas grafi, t. ex. v. 96: *ki salver(es) est puissant*, 989: *ke mis per(es) est tenant.*

Men i stor utsträckning måste också hiatus antagas bildad med sådant *e;* enligt min uppskattning i ungefär 130 fall. Många af dessa fall kunna visserligen lätt förklaras enligt vissa af Rydberg i *Zur Geschichte des franz.* ə, s. 89 ff. uppställda grunder, nämligen:

a. *Egennamn: Wothere out a nun* 5053, *de la coste Adan* 77 (jfr ofvan s. 12);

b. *Vokativer: Bele, alez laenz* 760; *danzele, a cest tur* 1203; *Sire, ore ai servi* 4358;

c. *Verbformer på -e(t)*[4]: *sace* 124, *prise* 373, *apele* 706, o. s. v. tillsammans 32 fall[5];

d. *Ord med tyngre konsonantgrupper:*
noble 94, *fable* 4667, *cercle* 3185 C, *siecle* 3871 C;

---

[1] C: *a quil*; möjligen kan *il*, som icke behöfligt, strykas; så ock trots CH i v. 1943; om v. 1340 C se ofvan s. 15.

[2] Lika i C och H. Däremot är *a kil iol oi doné* 4241 oriktigt i st. f. *a ki iol* etc.

[3] Annars bildar possessivet *si* hiatus: v. 767, 4095.

[4] O skrifver i dessa fall vanligen *et*.

[5] De öfriga fallen äro v. 375, 725, 929, 1200, 1253, 1478, 1677, 1705, 1735, 1745, 1950, 2011, 2438, 2457, 2468, 2481, 2489, 2505, 2578 2641, 2674, 2847, 2874, 3457, 3914, 3935, 3968, 4334, 5248. Oviss är platsen för hiatus v. 3047: *Ne porte arme od sei.*

estre 1150 C, 1620, *nostre, vostre* 1117, 3629 C, 4607, 1840 C, *autre* 1199 C, 1852, 3833, 4158 C, *traïtre* 1835 C, *ventre* 1405, *fevre* 1159 C, *povre* 4035, *beivre* 4210, *numbre* 1611;

coilte 814 C;

enfance 367 C, *lance* 1597;

alme 4838;

iceste 437 C[1], *feste* 748, *teste* 4984;

harpe 2810 C;

bataille 1691, 3063 C, 3141, *esteille* 2173, *fille* 3421 C, 4522 *enseigne* 1658, *anguisse* 4976; m. m.

Oafsedt detta finnas dock en mängd fall, där hiatus utan sådan förmildrande omständighet måste antagas, t. ex. v. 329: *maneie e pitez,* 1195: *notee entre gent,* 1843: *ore enperial,* 2644: *ki bele est, co crei,* o. s. v.

Kap. V.

Stafvelseräkningens resultat för flexion och syntax.

I. *Substantivens genus*:

gent behandlas i de attributiva bestämningarna såsom fem.: *tute gent* 376, 696 etc. *icele gent* 1298, *gent sarazine* 962, o. s. v., pl. *tutes voz genz* 1547, *diverses genz* 911, men för rimmets skull mask. *genz enveisez e druz* 3993, *gent irascuz* 4476; i predikativen behandlas *gent*, *genz* vanligen som mask. plur[2]: *A lui sunt alié (raliez) la gent de paenisme* 1648, *La gent le rei Modin sunt de la nef eissuz* 3986 o. s. v.; dock *E quant gent est sanz chief, tost est aneentie* 3429 C, hvarest dock H har *sunt* på båda ställena.

Orden på *-té* behandlas än som mask. än som fem.:

parenté mask. 228[3];

---

[1] O: *icele esemblee.*

[2] Jf. Kap II s. 11.

[3] Enligt skrifningen, men ej bevisadt genom stafvelseantalet v. 326, 1953 C, 2333, 3177, 4250.

buntez mask. 2389 C, fem i OH, dock med predikativet *anumbrez* i följande vers (i rim);

amisté obestämdt 1818, då rimordet (*fermez*) ej är bevisande;

för *richetez* är uttrycket *od tuz les (lur) richetez* 1347, 1569 ej bevisande, då *odtuz* kan vara sammansatt preposition;

ascheisuns är behandladt som mask. v. 5083;

rien är mask. 1778b i både C och H[1]; annars fem.: 1808, 2074, 2323[2], o. s. v.;

ille mask. 3329;

armes är fem. 3920; det behandlas af kopisterna som mask. 2923 (CH), utan att stafvelseräkningen ger något stöd, och 2498 (H), där C har annan läsart; i 1440: *Les armes ke devant vus ai ci devisez* är *armes* knappast heller att fatta som mask., jf. Kap. II. s. 11.

II. I *nominalböjningen* konstateras stundom användning af oblikform för nominativform af imparisyllaba:

home 2010 C 3058, 3858, 3861, 4389, 4821, 4930; motsatsen äger rum 3090 C, 4197, där *hom* användes som oblik. form.

newu är nom. 256 (*nefs* 263);

sorur är nom. 3305.

Substantiv på *-e (pere, sire,* etc.*)* ha i nom. än *e* än *es*

-e v. 585: *li pere espirital*, 989: *kemis pere*[3] *est tenant*, 1278: *mis pere encore asis*; v. 96: *ki salvere*[4] *est puissant*, 357: *sire issi le graaunt*, 382: *li sire esperital*, 1817 C: *si cum li livre espel*[5], 747: *qui li servise agree*; 757 *Li servise ad duré*[6], 1070: *ki sage est e membré*;

-es v. 272: *Pus ke mi perres ot*, 278: *Mis peres i fud pris*, 365: *Ke mis peres oust*, 384: *e humbles e leal* (predikativt; ett *humble* med hiat kunde dock äfven lätt förekomma), 840 C:

---

[1] Man kan äfven stryka det inledande *E* eller *Kar*, hvarom hdss ej äro eniga och läsa *Nule rien* etc.

[2] Äfven i C, om *ioc*, som saknas i O H, strykes.

[3] Båda hdss *peres*.

[4] Skrifvet *salveres*.

[5] Men OH *cum li livres espel*.

[6] C: *servises*, O: *servis*.

que tut poeples atent, 1012 C: *li mieudres alosez*, 1029: *Li servises est grant*, 1146: *cum li livres espel* etc.

Adjektiven af typen *grant* ha, såsom Kap. II, s. 16 framhållits, i fem. ej *e*; undantag *tele* 839, 4053 (1637 OH, men ej C), *quele* 1963[1] och väl äfven 710 mot handskrifternas *quel*.

III. Bland *pronominalformer* är att anteckna femininet *el*, synnerligen vanligt för *ele:* 513, 520, 529, 531 C, 533 o. s. v., ungefär 60 gånger, däri inberäknade ett fåtal fall, där ett *ele* i C med hänsyn till metern bör utbytas mot *el*, såsom v. 812: *Ele vet vers Haderof*, 2470: *Mes ele l'en aime plus*. I alla dessa sextio fall skrifva O och H *ele* vanligtvis med förstörande af metern, stundom med någon ändring af läsart, t. ex. af *fereit* till *frad* 674. Plur. *els* för *eles* finnes skrifven i O två gånger v. 2188, men där gifven läsart torde ej vara riktig; däremot kan *Els* införas v. 1246, där *Eles* ger en stafvelse för mycket. — I v. 3222 kunde måhända äfven *icel* för *icele* ansättas[2], jf. Cloran, *The Dialogues of Gregory the Great*, s. 69.

IV. För *verbalböjningen* bekräftar stafvelseräkningen hvad rimmen redan visat (Kap. II, s. 16), att sekundärt, oorganiskt -*e* ej förekommer som ändelse.

Att i 3:e sg. lat. eftertonigt -*at* blifvit -*e*, visa rimmen (Kap. II, s. 13); detsamma bekräfta de talrika fall där verbformer med denna ändelse undergå elision, t. ex. *Herlaund entre el paleis* 208, *s'en pusse estre pleignant* 353, o. s. v. Huruvida *t* kunde bibehållas, är svårt att afgöra, då de 32 fall (se ofvan s. 26), i hvilka elision af detta *e* framför vokal ej förekommer, kunna tolkas som hiatusfall lika väl som former på -*et*. Då emellertid handskriften O, i likhet med så många andra anglonormandiska handskrifter, i sådana fall så ofta skrifver -*et*, måste man antaga, att denna form fakultativt kunde tillkomma denna ändelse; jf. O:s *kis sacet aveer* 124, *voillet en champ entrer* 1478, *defiet asprement* 1735, o. s. v.

V. Slutligen uppvisar stafvelseräkningen ett par *syntaktiska egenheter* som böra framhållas.

Som hjälpverb vid reflexiva verb förekommer emellanåt *avoir*, i det att ofta handskrifternas grafi *sunt* bör upplösas i

---

[1] C med orätt *quelque*, H: *quel*.

[2] Jf. ofvan s. 16.

s'unt, t. ex. 1230: *Mes ainz ke il s'en issent, s'unt sovent regardé*, 1503: *Si' s'unt entreferu*, 1657: *Les oz s'unt encuntrez*, 1831: *Si joerent entr'aus, si s'unt entregabez*, o. s. v.; jf. ytterligare verser, där *sunt asis* förekommer, sannolikt i st. f. *s'unt asis*, 1368, 2383, 2560, 2758 C; i 2165 *a deu se sunt cummaundé* bör läsas *a deu s'unt c.* Äfven *sad* eller *sa* bör tolkas som *s'a* 2432 C, 4142 (C: *sa reposéé*, H: *se a reposéé*)[2]. Detta bruk af *avoir* har flerfaldiga gånger diskuterats; se litteraturförteckning i *Zeitschr. f. fr. S. u. L.* XXV, 49 (Ref.)

En andra syntaktisk egendomlighet är participets kongruens med subjektet vid *avoir:*

v. 741 f: *Tresque vint al matin que la gueite ad mustréé Par sun corn ke ja est bien l'aube escrevee;*

824: *Bele, dit li vallet, n'avez pas ben enquise Ki joe sui, ne ke vail;*

2185 C: *U la nef ariva ki Horn out aportée;*

2529: *Or sacez veirement tiel vie ad ennuiée*
A Gudmod le vaillant;

2532: *E la triwe prise out qui trop aveit durée*[1].

Denna anomali, som i *Horn* måste anses fullt konstaterad genom de anförda exemplen, har väl här och där förekommit i franskans äldre skeden. Redan Andresen har i sin afhandling *Über den Einfluss von Metrum, Assonanz und Reim* (1874) anfört exempel därpå (s. 55), och dessa böra knappast bortförklaras, såsom Gaston Paris gjort det (*Romania* IV, 286). Senare skrifver Desportes

Car sa faveur ne leur avoit donnée
Tant de clairtés,

hvilket Malherbe kritiserar[2]. Hos Molière finner man .... *une faiblesse qui lui a prise;* hos Pascal .... *autres maux qu'elle m'avait causée*[3].

---

[1] H har äfven *as genoilz l'a bassé.*

[2] C har rättat den ursprungliga grafien i v. 2705 till *Vestue out un bliaut.*

[3] Se Brunot, *La doctrine de Malherbe* s. 454.

[4] Haase, *Französische Syntax des XVII Jahrhunderts*, s. 143.

GRAMMATISKA STUDIER

AF

HUGO PIPPING

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1905

I *Noreen's* Aisl. Gr.III § 74.2 konstrueras en urn. form **āwaR* = got. *aƕôs*.

För så vidt jag känner till saken, står denna *Noreen's* konstruktion i full öfverensstämmelse med gängse åsikter och innehåller intet direkt påstående, mot hvilket jag skulle kunna framställa någon anmärkning. Men fråga vi oss, på hvilka grunder *Noreen* anser, att got. *aƕôs* med kort stamvokal motsvaras af urn. **āwaR* med lång sådan, så torde anledning till debatt icke saknas.

Jag tror mig icke taga miste, om jag säger, att både *Noreen* och de många forskare, som helt visst med obetingadt gillande läst hans framställning, låta **āwaR* utveckla sig ur *aƕaR* genom *h*-bortfall och ersättningsförlängning.

Mot denna uppfattning vore intet att invända, om man kunde vara säker på, att got. *ƕ* i urn. motsvarades af *h* + *w*. Denna uppfattning torde nog vara representerad på en del håll[1], men den mest spridda åsikten är väl, att det gotiska tecknet *ƕ* icke blott på gotiskt, utan äfven på urnordiskt område motsvarades af *ett* ljud, som till sin kvalitet påminte dels om *h*, dels om *w*. Ställer man sig på denna ståndpunkt, kan »bortfallet af *h*» i **aƕaR* icke innebära någonting annat än en kvalitativ förändring af det enkla ljudet *ƕ*, genom hvilken detsamma öfvergick till *w*. Denna förändring af kvaliteten hos *ƕ* kräfver naturligtvis ingen ändring af ljudets kvantitet. Om man det oaktadt opererat med ersättningsförlängning[2] hos den

[1] Jfr *Streitberg* IF. XIV 495 ff.

[2] Prof. *Kock* antager i Ark. XVII 362, not 1, alternativt en utveckling **seƕR* > **sehR* > *sér*. Vid denna konstruktion undviker *Kock* det af andra forskare begångna felet att låta en kvalitativ förändring hos *ƕ* verka ersättningsförlängning på föregående vokal. Men *Kock's* behandling af *ƕ* lider i stället af andra brister. Det sannolikaste är väl, att inljudande *ƕ* förlorade

föregående vokalen, beror detta utan tvifvel på *skriftens* vilseledande inflytande. Man är van att utsätta längdtecken öfver en vokal, när ett omedelbart efterföljande *h*-tecken strukits, och man har gjort det af gammal vana äfven i de fall, där *h*-

---

sin *h*-kvalitet vid den tidpunkt, då inljudande *h* föll, och att *w*-elementet förlorades framför konsonant, då antekonsonantiskt *w* bortföll. Kock's konstruktion **sehwR* > **sehR* > *sér* synes sålunda förutsätta, att antekonsonantiskt *w* skulle fallit förrän inljudande *h*. Men det är lätt att uppvisa, att gången varit den motsatta.

Bortfallet af *w* i **sehwR* inträffade gifvetvis först efter den samnordiska synkopen, som gjorde *w*-t antekonsonantiskt.

Däremot skedde *h*-bortfallet i inljud före synkopetiden. Detta framgår bl. a. af följande konstruktion:

faihiðō > **fāhiðō* > **fā-i-ðō* > *fāða.*

Såsom jag framhållit i Neuphil. Mitteil. 15/11—15/12 1902 s. 17, betingas frånvaron af omljud i pret. *fáða* just däraf, att den stafvelse, efter hvilken *i* synkoperats, blifvit två-morig, d. v. s. kort, sedan *h* fallit. *Noreen* Aisl. Gr.III § 501 förkastar min framställning utan motivering, men jag kan stödja den med ännu ett viktigt exempel. *Merr* 'sto' heter i fno. stundom *marar* i gsg. och nackpl. [Aisl. Gr.III § 374]. I Dipl. N. I 349 s. 275—6 heter det . . . *en han være heldr kono sun en mararenne.* I Dipl. N. VI 561 [jfr Fritzner I 499 a]: *marafudhone [= *mararfuðunni].* I Gulaþingslagen 223⁵: — *skal gialda hesta en eigi marar.*

Denna form *marar* är ljudlagsenlig:

**marhiōR* > **mari-aR* > *marar*,

ty efter *h*-bortfallet blef stamstafvelsen 2-morig och synkopen af *i* skedde sålunda efter kort stafvelse. Jfr fsv. *marfyl* 'stoföl', nsv. dial. *marr* 'sto'. Se Ögl. BB XXV pr. [*marfyl* = stoföl; *hæstfyl* = hingstföl] samt *Rietz* sid. 432 a. Om *marfyl* se dock äfven *Kock* Ark. XII 255.

Till dessa mina två exx. fogar prof. *Lidén* ett tredje, näml. det lapska lånordet *ālē* 'plugg', se *Qvigstad*, Finn. Ugr. F. II 137, som förutsätter en böjning nsg. **hǽ-ill*, npl. **hālar* < **hą̄-i-lōR* < **hąhilōR* < **hanhilōR*. Detta exempel är i viss mån ännu mera upplysande än de af mig framdragna, ty det visar, såsom *Lidén* framhåller, att *nasalerad lång vokal* räknades som två-morig, icke som tremorig. [Då jag loc. cit. uttalade en afvikande mening, berodde detta närmast på min önskan att icke utan tvingande skäl frångå de af *Noreen* i Aisl. Gr.II § 49 framställda principerna för beräkningen af en stafvelses kvantitet.]

Äfven de forskare, som uppfatta härledningen af pret *fáða* annorlunda än jag [se Neuphil. Mitteil. 15/11—15/12 1902 s. 17 not 1 och 2] antaga för öfrigt enstämmigt, att *h* i **fāhiðō* fallit, förrän *i* synkoperats.

Vill man härleda *sér* ur **sehwiR* [med *i*-omljudet aflägsnadt på analogisk väg], blir utvecklingen sålunda:

**sehwiR* > **sēwiR* > **sewR* > *sér*.

tecknets försvinnande icke anses beteckna bortfall af ett ljud eller ens någon reduktion af dess kvantitet. I händelse det vore brukligt att beteckna ljudet *ƕ* med digrafen *wh*, tror jag ingen skulle tänkt på att förklara **āwaR* ur **awhōs* genom att antaga ersättningsförlängning.

Det synes mig alldeles oomtvistligt, att vi antingen måste öfvergifva teorien om *ƕ* som ett enkelt ljud, eller också söka en ny förklaring till vokallängden i stamstafvelsen af urn. **āwaR*.

För min del föredrager jag det senare alternativet[1] och tror, att den önskade förklaringen icke är svår att finna. Jag tror, att vokalförlängning ffr intervokaliskt *w* ägt rum i ganska stor utsträckning i de nordiska språken.

Innan jag går att framställa bevisen för, att en dylik förlängning förekommit, vill jag till en början diskutera några fall, i hvilka förlängningen uteblifvit.

Det synes mig omedelbart klart, att om vokalförlängning inträdt i ställning ffr intervokaliskt *w*, så har detta inträffat efter den samnordiska synkopen. Urn. n. sg. **mawiR* har icke öfvergått till **māwiR*, ty en sådan grundform skulle gett fisl. **mǿr* icke *mǽr*. Urn. pret. **hawiðō* har icke förändrats till **hāwiðō*, ty häraf hade blifvit fisl. **hǿða*, icke *háða* (pret. till inf. *heyia)*.

Efter synkopetiden torde däremot vokalförlängning hafva inträdt ffr *w*.

En form, som vid första ögonkastet kunde synas tala emot hvarje förlängning fför intervokaliskt *w*, är det en gång (Vegtamskviða 5. 5) belagda participet *snifin* (n. sg. fem.). Af metriska grunder är det så godt som säkert, att stamstafvelsen har kort vokal[2]. Men denna korta vokal behöfver ingalunda hafva ljudlagsenlig kvantitet. Participiet **snifinn* kunde knap-

---

[1] Fisl. *léa* > **līƕan* bevisar naturligtvis icke, att ersättningsförlängning skulle inträdt vid bortfall af *h*-elementet i *ƕ*. Den ändrade *kvaliteten* hos *ƕ* medförde ändrad *kvalitet* hos den föregående vokalen; med ersättningsförlängning har öfvergången ī > ē intet att skaffa.

[2] I typen xxx́x-́x (fornyrðislag), dit versen *vas ek snifin sniófi* hör, är den 3:dje stafvelsen kort 112 ggr af 119. Se *Pipping* 'Bidrag till Eddametriken'. Skrifter utgifna af Sv. Litteratursällskapet i Finland. LIX s. 103.

past undgå att röna inflytande af de många starka particip på *-ifinn*, som hade ljudlagsenligt kort *i* i stamstafvelsen, emedan den efterföljande konsonanten varit *ð*, icke *w*. Särskildt bör framhållas, att **snifinn* till betydelsen är = *sniódrifinn* (*Fritzner* III 462 a), och att *snifin* i Vgt. 5. 5 (det enda anträffade belägget) just sammanställes med *drifin* (Vgt. 5 : 7)[1].

För öfrigt finner jag inga[2] invändningar mot antagandet af vokalförlängning ffür intervokaliskt *w*. Men det gäller naturligtvis framförallt att få positiva stöd för en hypotes, om den skall kunna göras sannolik.

Adj. ***frár*** 'rask', hvars stam *frawa-*, belagd på Möjebrostenen[3], har kort *a* (jfr. fht. *frawêr*), visar i de tvåstafviga formerna *fráfir*, *fráfar*, superl. *fráfastr* genomgående lång vokal, såsom min förlängningshypotes fordrar det. Nsg. *frár* > **frawʀ* kan utan tvifvel hafva spelat in här, men det är dock anmärkningsvärdt, att tvåstafviga former med kort stamvokal icke annoterats.

Till adj. ***fár*** 'fåtalig' hör i fisl. subst. *fǽð* f. 'fåtalighet' (*Fritzner* I 527 a). Ordet ingår äfven i sammansättningarna *mannfǽð* (*Fritzner* II 641 b), *matfǽð* (*Fr.* II 656 b) och *vistafǽð* (*Fr.* III 967 b). Då stammen till *fár* är *făwa-* (belagd på Sjællandsbrakteaten, se *Läffler*, Ark I 275, not 2; jfr. got. *fawai*, fht. *fao* > *fô*) kan man väl icke konstruera någon annan urn. grundform till *fǽð* än **făwiþu*. Denna grundform ger i fisl. enligt gängse regler nsg. **fǫ̆fið*, gsg. **făðar*, men i ingen form finnes ljudlagsenligt *ǽ*. Enligt min förlängningsregel heter nsg. **fǽfið* och med analogisk synkope *fǽð*.

Vidare vill jag fästa uppmärksamheten vid de till fisl. ***hár, hór*** 'hög' hörande tvåstafviga formerna med långt *á* (typen *háfir*, *háfar* etc.). Det torde väl icke kunna bestridas, att de förklaringar af paradigmet *hór*, *hár* etc., som hittills gifvits, blott i en del punkter äro evident riktiga, men i andra punkter kvarlämna en liflig känsla af otillfredsställdhet.

Några af de svåraste problemen, som äro förknippade med

---

[1] Ännu en förklaring af stamvokalens korta kvantitet i *snifin* meddelas längre ned s. 21.

[2] Jfr dock s. 38 om nyno. *sleva* 'ormslå'.

[3] Jfr *Läffler*, Ark I 275, not 2.

ordet *hög*, hafva som kändt lösts af *Läffler* i hans grundläggande uppsats Ark. f. n. fil. I, s. 266 ff. Ehuru invändningar icke saknats, (se *Söderberg* Öfversigt af Filologiska sällskapets i Lund förhandlingar 1881—1888 s. 93) torde det numera vara allmänt erkändt, att vokalen *ó* i *hór* beror på kontraktion af *auh* > *ōh*. Meningarna synas vara delade endast beträffande den utsträckning, i hvilken kontraktionen ägt rum. [Se härom *Noreen* Aisl. Gr.III § 94. 2, *Falk-Torp* Etym. Ordb. I s. 321 b, *Bugge-Olsen* No. Indskr. I 454]. Vidare ha de fleste forskare[1] [*Kluge* Etym. Wb.VI s. 177 a, dock med frågetecken; *Söderberg* loc. cit.; *Noreen* Aisl. Gr.III § 55] efter *Läfflers* föredöme sökt förklara ett större eller mindre antal former af adj. *hög* ur en stam **hawa-*, om de också delvis afvikit från *Läffler* i sin uppfattning af denna stamforms ursprung och ålder.

Ehuru jag icke kan instämma i någon hittills gifven härledning af stamformen **hawa-*[2], så tror jag dock, att den måste accepteras. Men nu bör det märkas, att man utgående från densamma icke kommer till de sökta formerna *háfir, háfar* etc., utan till **hăfir, *hăfar*. För att förklara längden hos *a* har man nödgats antaga utjämningar af delvis rätt komplicerad natur, medan frånvaron af de ljudlagsenliga formerna lämnats oförklarad. Problemet gestaltar sig ofantligt mycket enklare, om man accepterar min vokalförlängningsregel. Nsg. **hawR* ger *hár* med vanlig ersättningsförlängning, och npl. **hăwēR*, där *w* stått intervokaliskt ännu efter synkopetiden, blir *háfir* med förlängning enligt min regel. Formerna med *ǫ́* kunna förklaras på olika sätt. Dsgm. och dpl. torde hafva genomgått följande ljudlagsenliga utveckling: **hawum* > **ha-um* > *hǫ-um*

[1] Dock icke *Falk-Torp*, Etym. Ordb. I 321 b, där *hár* förklaras som en nybildning till *hór* efter mönstret af växlingen *miór* ∽ *miár*. *Bugge-Olsen*, No. Indskr. I 454 utgå i alla kasus från stammen *hauh-*; huruvida den af *B.-O.* antagna utvecklingen **hauhēR* > *háfir* gått genom mellanstadiet *hăvir* säges icke. *Zupitza*, Die germ. Gutturale s. 64, anser acc. *háfan* vara en nybildning till nom. *hór* efter mönstret *frór* ∽ *fráfan*. Men själfva mönstret har han icke förklarat nöjaktigt.

[2] Närmare om denna stamform i en exkurs, som är fogad till denna uppsats.

> *hǫ́m*. Dessutom uppkom utan tvifvel med stöd af npl. **hāwiR* nybildningen **hǫ́wum* > *hǫ́m*.

På samma sätt som *fǽđ* f. till **fawiþu* (se ofvan) förhåller sig äfven *hǽđ* f. 'höjd' [*Fritzner* II 152, *Bugge-Fritzner* III 1105[1]] till **hawiþu*. Äfven här kommer sålunda min förlängningsregel till användning[2].

Om vokalförlängningen fför intervokaliskt *w* så länge undandragit sig forskarnes uppmärksamhet, så beror detta till stor del därpå, att det intervokaliska *w*, framför hvilket förlängningen skett, i många fall bortfallit enligt en hittills förbisedd regel. Man har då ständigt varit frestad att ställa vokalförlängningen i kausal-samband med *w*-bortfallet och förklara båda fenomenen genom anslutning till former, i hvilka *w* icke följts af vokal. Så har man t. ex. härledt nom. *ái* (stam *ăwan-*) ur gpl. *āna* (se härom längre ned), ehuru denna kasus omöjligen kan tänkas hafva utöfvat ett så stort inflytande på nominativen, eller förklarat inf. *gá* (< **gawan*) genom inflytande från verbformer, hvilka eljes icke pläga influera på inf. (se nedan).

För att få klarhet i dessa och liknande fall måste vi närmare undersöka frågan om behandlingen af intervokaliskt *w* i de nordiska språken.

Tanken på ett *w*-bortfall i dylik ställning är icke ny. *Bugge* i KZ XIX 432 härleder fisl. *klé* m. 'sten för spänning af väfnader eller nät' ur en stam **klewan-* och i KZ XX 10 [jfr. *Fick* KZ XXI 14] ansätter *B.* för fisl. *lé* m. 'lie' stammen **lewan-*. Båda konstruktionerna synas förutsätta, att intervokaliskt *w* bortfallit i någon utsträckning. I Ark. I 156 not 2 diskuterar *Noreen* former, af hvilka en del synas honom tala för bortfall af intervokaliskt *w* i vissa ställningar, medan andra synas hindra ett dylikt antagande. *Noreen* besluter sig för att icke antaga *w*-bortfall, men framhåller, att icke hela materialet villigt fogar sig efter hans teori, i det man väntar **avi* och **þavi* för fisl. *ái* m. och *þái* m. *Brate* Ä. Vml. lj. s. 15 noten framhåller, att ett oförklaradt *w*-bortfall föreligger i *lé*, *ái*, *þái*.

---

[1] Jfr äfven *virđingarhǽđ*, *sómđarhǽđ*. *mannhǽđ*, *borgarhǽđ*, *hifnahǽđ*, *hugskotshǽđ*, *upphǽđ*.

[2] *Falk-Torp* Etym. Ordb. 321 anse *hǽđ* f. som en nybildning till *hár*, hvilket är öfverflödigt.

Jag förbigår tillsvidare den kasuistiska behandling af de ofvan berörda fallen, genom hvilken man ansett sig kunna eliminera åtminstone de flesta af dem ett och ett, och föredrar att påpeka några fakta, som torde visa den väg, på hvilken problemets lösning står att finna.

I. Det synes mig högst anmärkningsvärdt, att intervokaliskt *w* i de nordiska språken *så godt som aldrig*[1] anträffats fför infinitivändelsen *a*. De viktigaste exemplen torde vara följande. Fsv. [*vt*]*spia*[*s*] 'utspys' [*Rydqvist* I 126, jfr got. *speiwan*]; fisl. *þiá* 'undertrycka' [jfr got. *ga-þiwan*]; fisl. *gá* 'gifva akt på' [jfr. de me. låneformerna *gawen*, *gowen*; *Björkman* i 'Nord. St. tillegnade A. Noreen' s. 169 ff]; fisl. *léa*, *liá*, fsv. *lē*(*i*)*a*, *lǣ*(*a*) 'låna' [jfr. got. *leihan*]; fisl. *séa*, fsv. *sē*(*i*)*a* 'se' [jfr. got. *saihan*]; fisl. *ná*, fsv. *nā*, 'nå' [jfr. got. *nêhjan*]; fisl. *gliá* 'glänsa' [jfr. fisl. *glýia* 'to brighten' där *ý* uppkommit genom *j*-omljud af *eu*]. Äfven fisl. *klá*, fsv. *klā* 'klå' har enl. min mening tappat ett *w* fför infinitivens *a*. Formen behöfver ingalunda vara nybildad, såsom Noreen antager (Aisl. Gr.III § 491 anm. 1.), utan går tillbaka på **klawan*. Fisl. *klá* förhåller sig sålunda till fisl. *kleyia*, som fisl. *vaxa* till got. *wahsjan* (fsv. *væxa*), fisl. *skapa* till *skepia*, fisl. **hafa* (jfr. *hǫfundr* 'upphofsman') till *hefia*.

II. Intervokaliskt *w* har ljudlagsenligt kvarstått fför ändelserna *-ir -ar* i npl. af den starka nominalböjningen Jfr. t. ex. fisl. *háfir*, *háfar*, *sǽfar*, *siáfar*, *máfar*.

III. Framför *-an*-stammarnas böjningsändelser har intervokaliskt *w* stundom kvarstått och stundom bortfallit. Exx. fno. *lófi* 'loge' (fi. *luuva*); fno. *láfi* 'loge' (jfr. fi. *lava* 'ställning af bräder'); fisl. *ái* 'Urgrossvater' (jfr. got. *awô* 'Grossmutter'); fisl. *klé* m. (enl. *Bugge* loc. cit. af stam **klewan*-); fisl. *hiá* 'hos' (jfr got. *heiwa-frauja*) m. fl. Angående *hiá* bör särskildt framhållas, att formen måste vara ljudlagsenlig. En såsom preposition stelnad singular kasus torde icke lämpligen förklaras genom analogi-inflytelser från pluralen. Detta har redan för många år sedan påpekats för mig af prof. *Lidén*, som dock icke meddelat mig något förslag till förklaring af *w*-bortfallet. Annorlunda *Noreen* Aisl. Gr.III § 395.

[1] Om verbet *snīva* 'snöa' i nysv. dial., samt fisl. *snióſa*, *sniáfa* se sid. 35. Om fisl. *frǽ*[*f*]*a*, *frí*[*ó*]*fa* 'göra fruktbar' se sid. 36.

Under dessa omständigheter kan väl ingen undgå att ställa till sig själf följande fråga:

Finnes det någon egenskap, som alltid utmärker infinitivändelsen, som alltid saknas i de starka nominaländelserna *-ar, ir*, och som slutligen anträffas hos somliga af *-an*-stammarnas ändelser, men icke hos alla?

Svaret ligger lika nära till hands som frågan. Infinitivens ändelse-vokal var i urn. tid nasalerad, detta var icke fallet med de starka nominala pluraländelserna *-ir- ar*, och i *an*-stamsböjningen voro en del ändelsevokaler nasalerade, andra icke. Detta framgår af gotiskan, där ett *n* finnes i vissa af *an*-stammarnas kasusändelser, men saknas i andra.

Jag kan icke undgå den slutsatsen, att bibehållandet af intervokaliskt *w* motverkats af den följande vokalens nasalitet. Åtminstone i den urn. ändelsen *-an*[1], som ju var representerad både i infinitiven och hos *-an*-stammarna, var vokalens nasalitetsgrad säkerligen tillräcklig att framkalla bortfall af ett föregående intervokaliskt *w*.

Huruvida bortfallet af intervokaliskt *w* fför nasalerad vokal sträckte sig äfven till sådana fall, där den urn. ljudgruppen *-an* icke följde, är en fråga, som måste särskildt undersökas. Af alla vokaler var *a* mest mottaglig för nasalering[2] och troligtvis utöfvade ingen annan nasal en så kraftig inverkan på en angränsande vokal som *n*[3].

Sedan vi nu funnit, att intervokaliskt *w* bortfallit åtminstone fför den urn. ändelsen *-an*[1], torde det emellertid vara lämpligt att för en stund återgå till problemet om vokalförlängning fför intervokaliskt *w*, ty redan denna trånga formulering af lagen om *w*-bortfallet sätter oss i stånd att öka exemplen på vokalförlängningen med ett antal viktiga sådana.

Såsom jag tidigare nämnt, påpekar *Noreen* i Ark. f. nord. filologi I s. 156, att fisl. *áí* 'Urgrossvater', som sammanställes med lat. *avun-culus* och got. *awô*, har förlorat ett *w* på oklara

[1] Jag ser här bort från den omständigheten, att yngre urn. *-an* i vissa fall motsvaras af äldre urn. *-ōn*.

[2] Jfr *Sjöros* Ark. XX 210 ff.

[3] Om förhållandet mellan *m* och *n*, se *Noreen* Aschw. Gr. § 128. 5.

grunder. Också i Altnord. Gr.[1] § 223 anm. 1 lämnas *w*-bortfallet i *ái* oförklaradt, och likasom *Noreen* afstår äfven *Brate* Ä. Vml. lj. s. 15 noten från problemets lösning.

Genom *Läffler's* förslag [Antiqv. tidskr. VI 2 s. 14] att tolka *auna* på brakteaten från Sjælland som gen. pl. af *ái*[1] blef uppmärksamheten fäst vid denna kasusform och det inflytande den kan hafva haft på ordets gestaltning. *Noreen* i Ano. Gr[1] pag. 193 återger urn. *auna* med fisl. *ána*. *Burg* Die älteren nordischen Runeninschriften (s. 51, not 2) anser, att sistnämnda form icke är belagd och borde utmärkts med stjärna. *Burg* framkastar vidare den tanken, att formen *ána* (af B. försedd med stjärna) kunde tjäna som förklaring till *w*-bortfallet i *ái*, men tillbakavisar själf förslaget som betänkligt, ehuru han framhåller, att n. pl. *gumnar, skatnar* influerats af gen. pl. *Falk* Ark. III 187 påpekar, att formen *ána* icke är hypotetisk, utan »uddragen af ... *ána-sótt*». Alldeles oberoende af de ofvan citerade vinkarna[2] har *Läffler* i Ark. III 188—189 visat, att g. pl. af *ái* är belagd i ordet *ána-sótt*[3] och uttalat som sin mening, att n. sg. *ái* uppkommit genom analogien *ái* : *ána* = *gumi* : *gumna*.

Jag håller det för möjligt, att *Läffler* har rätt, då han i g. pl. *ána* ser *en* anledning till *w*-bortfallet i *ái*[4]. Men jag tror likasom *Burg*, att denna form ensam knappast kan hafva åstadkommit en så stark verkan. I IF. V s. 164 har *Kock* med rätta framhållit, att gen. pl. af ett ord med betydelsen 'Urgrossvater' måste vara en alltför sällsynt form, för att i nämnvärd grad kunna påverka öfriga former af paradigmet. Kock söker därför en annan källa till *w*-bortfallet i *ái* och anser sig hafva funnit en sådan i ett fem. **awa* (= got. *awô* 'Grossmutter', fda. kvinnonamnet *Awa*), hvars oblika form **au* kunde påverka icke blott den till densamma hörande nominativen utan äfven böjningen af det närbesläktade maskulina ordet[5].

---

[1] Mot detta förslag polemiserar *Bugge* i No. Indskr. I 32.

[2] Om prioritetsfrågan se Ark. III 287—288.

[3] Om *ána-skapr*, *ánalegr* se *Brim*, Ark. XI 10—11.

[4] *Schagerström* (Ark III 138, not 1) skiljer *ái* helt och hållet från got. *awô*, lat. *avus*. Hans mening har bemötts af *Kock* i IF. V 163—164.

[5] I förbigående må nämnas, att den af Kock anförda runformen *aq* numera bör strykas. Se *Wimmer* Da. Ru. II 319 ff., *Bugge* Ark. XVIII 96.

Noreen Aisl. Gr.III § 227 anm. 4 ansluter sig till *Kock's* mening.

Så fyndig Kocks förklaring än är, tror jag dock icke, att vi böra slå oss till ro med densamma. Det måste ju alltid betraktas som en nödfallsutväg, om man förklarar ett belagdt ords former ur ett obelagdt. Got. *awô* f. kan naturligtvis icke *bevisa*, att de nordiska språken engång (och ännu efter *w*-bortfallets tid) haft ett fem. **awa*, och namnet *Awa* lämnar alltför många förklaringsmöjligheter öppna för att kunna tjäna som pålitligt belägg.

Innan jag går att diskutera de möjligheter till förklaring af formen *ái*, som enligt min mening föreligga, måste jag förutskicka några ord om fisl. *afi* 'Grossvater'.

Läffler Ark III 189, *Kock* IF. V 164, *Noreen* Aisl. Gr.III § 227 anm. 4 anse, att *afi* är den ljudlagsenliga nominativ, från hvilken den analogibildade nom. *ái* differentierats så till form, som till betydelse (*afi* = 'Grossvater'; *ái* = 'Urgrossvater'). För min del tror jag, att fisl. *afi* 'Grossvater' etymologiskt bör skiljas från *ái* 'Urgrossvater' och i stället sammanföras med fisl. *afi* 'man' (= got. *aba*). Enligt *v. Grienberger* 'Untersuchungen zur gotischen Wortkunde' s. 3 betydde *aba* ursprungligen 'fader', och det är lätt att förstå betydelseöfvergången 'fader' > 'Grossvater' hos ett urn. **abē*, som vid sin sida hade ett **awē* med betydelsen 'Urgrossvater'.

Så snart *afi* etymologiskt skiljes från *ái*, äro det senare ordets former lätta att förklara. Den långa kvantiteten hos *a*, som förut tycktes svära mot det korta *a* i got. *awô*, förklaras genom min regel om vokalförlängning fför intervokaliskt *w*, och *w*-bortfallet, som utan tvifvel är af yngre datum än vokalförlängningen (se här nedan under *gá*), har sedermera ljudlagsenligt inträdt fför ändelsen *-a[n]* i de oblika kasusformerna i sing.

Fisl. ***pái*** m. 'påfågel'. *Noreen* Ark I 156, not. 2, Aisl. Gr.I § 223, anm. 1 och *Brate* Ä. Vml. lj. s. 15 noten anse *w*-förlusten i detta ord oförklarad. *Läffler*, Ark III 189 vill, likasom vid *ái*, förklara nominativen ur gpl. *(*pána)*. Kock IF. V 166 anser, att fisl. *pá[i]* är ett me. lån. *Noreen* Aisl. Gr.III § 227 anm. 5, § 394 anm. 1 ansluter sig till *Kock's* mening.

Enligt de regler jag här ofvan uppställt, kan *pái* härle-

das ur ett lgt. *þawe* på samma sätt som *ái* ur ett urn. **awē*. Formen *þá* synes dock närmast bero på lån från me.

Fisl. ***klé*** m, gen. *kliá* 'sten, som användes för att spänna ut en väf eller ett nät'. Enligt *Bugge* KZ XIX 432 är stammen **klewan-*. Efter min förlängningsregel måste *e* få ljudlagsenlig längd fför det intervokaliska *w*, och detta *w* måste bortfalla i de oblika kasusformerna i sg., hvarigenom dessa kommo att heta **klēa* > *kliá*. Ur **klēa* nybildades nom. **klēe* > *klé*. En ännu yngre nybildning är nom. *kliár*. Se *Bugge* l. c., *Fritzner* II 295, *Noreen* Aisl. Gr. § 394 och anm. 1.

Fisl. ***lé[e]*** m., fsv. ***lē*** m. 'lie'. Enligt *Bugge* KZ XX 10 (jfr äfven *Fick* KZ XXI 14) föreligger här en stam **lewan-*. *Läffler* Ark. III 189 vill (dock med frågetecken) förklara nsg. ur gpl. **léna*. *Noreen* Aisl. Gr.[I] § 233 anm. 1 och *Brate* Ä. Vml. lj. 15 noten anse *w*-bortfallet svårförklarligt.

Då *Noreen* Aschw. Gr. § 114 anm, 2 och § 419 frångår den af *Bugge* uppställda stamformen, beror detta väl blott på misströstan om att kunna aflägsna *w* på ljudlagsenligt sätt.

Enligt mina regler heta de oblika kasus af stammen **lewan-* i fisl. ljudlagsenligt *léa* > *liá* och efter *léa* nybildades nsg *lé[e]*. Den fsv. oblika formen *lēa* (jfr nysv. nsg *lie*) är lätt att förklara, *om* man med *Noreen* Pauls Gr.[II] § 195.4 och *Brate* Ä. Vml. lj. s. 15 noten, vill antaga *i*-omljud hos *an*-stammar.

Vokalen *i* i *lie* diskuteras äfven af *Åström* Sv. Landsm. VI. 6. 103 och *Lindgren* ibid. XII. 1. 126

Fisl. *liár* m. är en nybildning, se *Fritzner* II 543 b, *Noreen* Aisl. Gr.[III] § 394 anm. 1.

Fisl. ***gá*** 'gifva akt på'. Grundformen är enligt *Björkman* (Nord. st. tillegnade Adolf Noreen s. 169 ff.) **gawa[n]*. Ur denna form erhåller man enligt mina regler **gāwa[n]* > **gāa* > *gá*. *Björkman* anser loc. cit., att urn. *găwa* inlånats i me. och där antagit formerna *gawen*, *gowen*. Sedan jag delgifvit prof. *Björkman* min förlängningshypotes, har han emellertid haft vänligheten meddela mig, att åtminstone formen *gowen* i Orrm. måste hafva lång stamvokal, emedan ordet står i slutet af en septenar.

Me. *gawen*, *gowen* lämnar sålunda ett kraftigt stöd åt min förlängningshypotes, och utgör belägg för det mellanstadium

**gāwa[n]*, genom hvilket **gawan* utvecklat sig till *gá*. Dessa former visa, att vokalförlängningen fför intervokaliskt *w* är af äldre datum än förlusten af intervokaliskt *w* fför nasalerad vokal[1].

Fisl. ***séa***, fsv. ***sē[i]a***. Ur *seƕan* (got. *saiƕan*) utvecklade sig till en början **sewan* [*naturligtvis* utan ersättningsförlängning] och sedan enligt min vokalförlängningsregel **sēwa[n]*, och med *w*-bortfall fför *-a[n]*, fisl. *séa*, fsv. *sē(i)a*.

Det närmast föregående exemplet *gá* visar bäst, huru öfverflödigt det vore att offra principen om *ƕ* som ett enkelt ljud för att kunna förklara längden hos *é* i *séa* genom ersättningsförlängning på grund af *h*-bortfall. Ty i **gawa[n]* har förlängning inträdt fför ett *w*, som icke utvecklats ur *ƕ*.

Med stöd af ofvan anförda exx. anser jag det obestridligt, att vokalförlängning efter synkopetiden inträdt fför intervokaliskt *w*. Därjämte tror jag mig ha visat, att intervokaliskt *w* fallit åtminstone fför *a*, om vokalen i urn. tid efterföljts af *n*. Detta bortfall har jag ställt i samband med nasaliteten hos vokalen *a*. Då återstår att efterforska, huruvida vokalen i ännu någon annan ändelse varit tillräckligt nasalerad för att verka *w*-bortfall.

Till en början vill jag då påpeka, att jag icke känner något exempel på bortfall af intervokaliskt *w*, där den efterföljande vokalen nasalerats af ett *ng*-ljud. Bevaradt genom association är det intervokaliska *w* i det fsv. namnet *Snævinge* [*Hellquist*, Göteb. Högsk. årsskr. 1905 I 137]. *Thrævinge* [loc. cit. 155] har gammalt *ƀ*. Jfr *Thræflinge* ibid.

Huru har då intervokaliskt *w* behandlats i ställning fför vokal, som nasalerats af *n*, men som varit en annan än *a*? Denna fråga kan icke besvaras omedelbart, ty den är förknippad med en hel del andra invecklade problem.

Till en början önskar jag eliminera ur diskussionen fsv. **þræwin* > nsv. *trägen*. I motsats till *Noreen* [Ark I 156 not 2, Aisl. Gr.[III] § 157.1] anser jag, att detta ord icke är = fisl. *þráinn* utan bör [enligt ett förslag, som jag hört framställas muntligen af prof. *Cederschiöld*] sammanställas med fisl. *þrifinn*.

[1] Jfr. sid. 12.

som är belagdt i samma betydelse[1]. Öfvergången *w* (< *ƀ*) > *ʒ* förklaras, om man antar, att det sent belagda *trägen* beror på lån från danskan[2]. [Aschw. Gr. § 273.3].

Fisl. **Þráinn** m. och **dáinn**, prt. ptc. af *deyia*, härleder Noreen Ark I 156 not 2 och Aisl. Gr.III § 157.1] ur **þrawinaR*, **dawinaR*, men anser, att en ljudensenlig utveckling skulle gett **þrefinn*, **definn*. De faktiskt föreliggande formerna anser han uppkomna genom anslutning till de synkoperade kasus **þránir*, *dánir* etc. Anledningen till denna uppfattning har varit trefaldig. För det första förklaras *w*-bortfallet i de synkoperade kasus genom *w*-ts antekonsonantiska ställning. För det andra förklaras längden hos stamvokalen genom den ersättningsförlängning, som inträdde vid *w*-bortfallet. Och för det tredje saknas omljudet i de synkoperade formerna enligt kända ljudlagar, ty *i* har här synkoperats i mellanstafvelse efter kort stamstafvelse.

Efter den framställning af villkoren för vokalförlängning fför *w* samt *w*-bortfall, som jag gifvit här ofvan, torde förklaringen af formerna *dáinn*, *Þráinn* få underkastas en ompröfning. Vokalförlängningen inträder enligt min mening äfven i de osynkoperade kasus, i det *a* här förlänges fför intervokaliskt *w*, och det kan ju tänkas, att *w*-t sedan bortfallit fför den efterföljande nasalerade vokalen, ehuru denna varit en annan än *a*. *Dáinn* skulle sålunda ha utvecklats ur **dawinaR* på samma sätt som gdack. ***kléa** [> **kliá**]* ur ***klewan***. [Jfr. sid. 13]. En viktig fråga, som här först måste afgöras, är emellertid orsaken till *i*-omljudets uteblifvande. För så vidt man anser, att omljudet lagenligt saknas blott i de synkoperade kasusformerna, kan man icke undgå att taga utjämningen till hjälp vid förklaringen af ***þráinn***, ***dáinn***. Men min öfvertygelse är, att omljudet regelrätt saknas äfven i de former af dessa ord, där *i* kvarstått.

Det är en känd sak, att kortstafviga ord med afledningsändelsen *-in[n]* alltid sakna omljud i vnord., där *i* ej förgås af en palatal konsonant *(k, g.)*. T. ex. *arinn* m. 'eldstad', men *Reginn* m.

---

[1] Se *Fritzner* III 1041 b, särskildt citatet *þrifit býflygi*.

[2] *Kalkar* meddelar frasen: *en treven moder føder en lad dotter op*. Verbet *treve* växlar enl. *Kalkar* med *træve*.

Detta förhållande har man velat förklara, dels genom att antaga utjämningar från de ljudlagsenligt oomljudda synkoperade formerna, dels genom en hypotes om, att vokalen *i* i suffixet *-inn* skulle kunna gå tillbaka på ett äldre *a*. Detta ur *a* utvecklade *i* skulle vid omljudstiden haft kvaliteten *e* och icke kunnat palatalisera stamvokalen utom i samverkan med en palatal konsonant. Se härom *Noreen* Ark. I. 150 ff.[1], Aisl. Gr.III § 71, Aschw. Gr. § 384 och 3 b; *Kock* PBB. XXIII 484 ff; *Bugge* No. Indskr. I 105.

Den förra förklaringen har mycket starka stöd på öno. område, där den lyckligt tyder växlingar sådana som *upin* ∽ *ypin* 'öppen' och *arin* ∽ *ærin* m. 'eldstad'. Men öfverförd på vnord. område möter den svårigheter. Såsom *Kock* med rätta framhållit (loc. cit. 487—488), förstår man icke, hvarför de osynkoperade formernas vokal här alltid skulle segrat, där *-inn* föregicks af *k*, *g* [t. ex. *Reginn* m.; *regin* npl. 'numina'; *megin* n. 'kraft'; *tekinn*, *sleginn* ptc. af *taka* 'taga', *slá* 'slå'], men de synkoperade formernas, där annan konsonant föregick [t. ex. *arinn* m. 'eldstad' *alinn* ptc. af *ala* 'uppföda'].

Kock's mening, enligt hvilken motsatsen *alinn* ∽ *tekinn* skulle bero på, att *-inn* utvecklats ur *-ann* och vid omljudstiden kunnat framkalla palatalisering endast i samverkan med en palatal konsonant, kan jag här icke upptaga till en uttömmande diskussion. Men jag måste framhålla en vigtig omständighet. *Äfven om* det vore riktigt, att ändelsen *-inn* kunnat utvecklas ur *-ann* genom mellanstadiet *-enn, äfven om* man finge antaga, att detta ur *-ann* utvecklade *-enn* i samverkan med en palatal konsonant kunnat verka omljud, så vore därmed *i*-omljudsproblemet hos orden på *-inn* icke löst. Som oförklaradt kvarstår följande faktum. *De vnord. kortstafviga orden på* ***in[n]*** *sakna* [utom där *-inn* föregås af *k*, *g*] *regelbundet* ***i****-omljud, och detta äfven, där man på grund af omljudet i önord. har skäl att tro, att urn.* ***i*** *föreligger.*

Fvnord. *Arin- [biǫrn]* motsvaras i fönord. af *Ærin- [gisl]*[2], skrifvet *erin-[gisl]* i Sdml., se Corpus Juris IV 2 : 15. Fvord. *Heðinn* har icke *i*-omljud af *a*, såsom framgår af den brutna

[1] Jfr äfven *Noreen* IF. XIV 399 ff.

[2] Vid sidan af namn på *Arin- Arn-*. Se *Lundgren* Sv. Landsm. X. 6 sid. 14.

vokalen i afledningen *Hiaðningar* [*Noreen* IF. XIV 399], utan stamvokalen är synbarligen gammalt *e*[1]. Detta *e* saknar omljud i fisl. men har omljud i den ymnigt belagda önord. formen *Hiþin*. Jag hänvisar till *Noreen* loc. cit., där nödiga beläggställen citeras[2]. Ännu kunde tilläggas namet *wlwiþin* = **Ulf-hiþin* [latin. ack. *Vluidum*] i konung Birgers *Confirmatio* till U. L.[3] Fvnord. *arinn* m. 'eldstad' har aldrig omljud; i fönord. föreligger växling mellan *ærin* och *arin*. Fsv. *yþin* (jämte *uþin*, *oþin*) visar, att ordet 'öppen' åtminstone alternativt haft *-in* -suffix; fvnord. har endast den oomljudda formen *opinn*. Fsv. har omljud i participierna *lytin* (af *lūta*, se *Noreen* Aschw. Gr. § 529.3) *givin, gitin, grævin*[4], men fvnord. har aldrig omljud i part. på *-inn* af motsvarande klasser, där *-inn* ej [i klass VI] föregås af *k, g*.

För mig står det fast, att den osynkoperade afledningsändelsen *-in[n]* i föstn. kunnat verka omljud på vokalen i en föreg. kort stamstafvelse[5], i fvnord. däremot icke, såvida ej *i* föregicks af *k* eller *g*.

Förklaringen till denna företeelse är mycket enkel. För att finna densamma behöfva vi blott draga oss till minnes följande fakta:

I. I önord. hafva vokalerna tidigare förlorat sin nasalitet än i vnord[6]. Detta framgår af en jämförelse mellan beteckningen af nasalvokal på de danska runstenarna [se härom *Sjöros* Ark. XX 211 ff.] och de vittnesbörd om bevarad nasalering under litterär tid, som lämnats af isländska grammatiker [se *Noreen*, Aisl. Gr.III § 22 och § 50, *Bugge-Fritzner* III 1105—6.]

II. Vokalen *i* kan på grund af sin höga gomsegelställning blott med svårighet nasaleras, och nasaleradt *i* förskjutes därför gärna i riktning mot de lättare nasalerade vokalerna

[1] Eller möjligen *i*? Jfr *Noreen* loc. cit.

[2] *Hithinus* hos Saxo samt *Lundgrens* namnförteckuing i Sv. Landsm. X. 6 s. 99 ff.

[3] *O. v. Friesen* Upplandslagen efter Ängsöhandskriften s. 2 : 16. *Schlyter* Corpus Juris III 2 : 10.

[4] Enligt min mening är det dessa particip, som i samverkan med 2.3 sg. presens framkallat infinitiverna *giva*, *gita*, *græva* och icke omvändt. Annorlunda *Noreen* Aschw. Gr. § 537.3, § 540.3, samt Aisl. Gr.III § 490 anm. 3.

[5] Om fsv. *Uþain* se s. 19, not 2.

[6] Jag ser här bort från förhållandena i det ålderdomliga dalmålet.

e—ä. Jfr det nyfr. uttalet af *vin, linge*. [Om hela denna fråga se *Sjöros* Ark. XX 211 f., XXI 177 f.].

III. Konsonanterna *k, g* visa genom sin höga tungrygg-ställning frändskap med vokalen *i*. Denna frändskap röjer sig i de nordiska språken bl. a. genom täta inskott af *i (j)* mellan *k, g* och vokaler med mindre hög tungställning än *i*. Följaktligen är det klart, att hvarje tendens till depalatalisering af *i* måste motverkas genom grannskapet till *k, g*.

Dessa fakta peka enligt min mening enstämmigt mot följande lösning af de här tangerade problemen:

Grundorsaken till den olika behandling, som orden på *-in[n]* erhöllo i fvnord. och fönord., var den större seghet, med hvilken nasaleringen bevarades i vnord. I önord. med dess tidigare förlust af vokalernas nasalitet ägde vokalen i förbindelsen *-in-* ren *i*-kvalitet vid *i*-omljudets sista epok, eller den tid, då kvarstående *i* palataliserade vokalen i en kort stamstafvelse. Däraf omljudet i önord. *Æringisl, Hiþin, ærin, gitin, grævin, lytin, ypin*. I vnord., där *-in-* ännu var nasaleradt, hade suffixvokalen i dessa och liknande ord en dragning åt *e*, hvarför omljudet uteblef, alltså *Arinbiǫrn, Heðinn, arinn, getinn, grafinn*. Endast där *i* föregicks af palatal konsonant, kunde dess rätta palataliseringsgrad upprätthållas äfven i vnord. och den däraf betingade omljudsverkningen inträda[1]. Exempel på detta förhållande äro fisl. *Reginn, regin, megin, tekinn, sleginn*[2] m. fl.

Mot min framställning strider icke, att namn sammansatta med *-vin* äfven i vnord. kunna få omljud [jfr *Brýn, Hœn*; *Noreen* Aisl. Gr.III § 129]. Subst. *vin* var *jō*-stam och det

---

[1] Redan för många år sedan har *Läffler* insett, att motsatsen *tekinn* ∽ *alinn* ej berodde på den palatala konsonantens inflytande på stamvokalen, utan på den olika kvalitet, som tillkom suffixvokalen, alltefter som en palatal föregick eller ej. Se Tidskr. f. Fil. NR II 274 anm. och 'Om *v*-omljudet af *i*, *ī* och *ei*' s. 5 not 3.

[2] Af urn. *slaȝinaR* [Möjebro]. Jfr *v. Friesens* fotografi, reproducerad hos *Montelius*, Lifvet i Sverige under hednatiden, Stockholm 1905, s. 82, samt *Noreens* yttranden i IF. XIV s. 401.

i en del kasus bevarade *j*-et kunde lätt hindra stamvokalen *i* från att depalataliseras vid nasaleringen[1].

Jag tror mig icke med ofvanstående rader hafva löst alla svårigheter beträffande vokalisationen i participierna på *-inn*. Dunkel blir ännu *i*-omljudets sällsynthet i önord. [särskildt i de långstafviga verben], samt *a*-omljudets förekomst både i fvnord. och fönord. På denna punkt åtager jag mig hvarken att döma mellan *Kock* [P B B. XXIII 484 ff.] och *Noreen* [I F. XIV 399 ff] eller att framställa någon ny mening.

Men under alla omständigheter torde det vara säkert, *att ett bevaradt* **i**, *följdt af* **n**, *i fvnord. icke verkat omljud, såvida icke* **i**-*ets palatala kvalitet skyddats genom grannskapet af ett palatalt ljud.*

Att de osynkoperade formerna af långstafviga ord på *-in*[*n*] i fvnord. följde samma *i*-omljudsregler, som motsvarande former af de kortstafviga, tager jag nämligen för gifvet. Omljudet i fisl. *myrginn* m. 'morgon' tillskrifver jag sålunda icke ändelsevokalen ensam; den hade icke kunnat bevara sin *i*-kvalitet utan medverkan af det föregående *g*. Vid de långstafviga orden kompliceras bevisföringen emellertid därigenom, att omljud här väl måste anses hafva inträdt i de synkoperade formerna. Ty obetonade vokaler voro i de nordiska språken icke lika tillgängliga för nasalering, som de betonade [Se *Noreen* Aschw. Gr. § 128. 1]. I fisl. *heppinn* 'lycklig' torde omljudet delvis bero på inflytande af de synkoperade formerna, men delvis också på anslutning till *úheppni* f. 'olycka'.

Efter denna långa utflykt återkommer jag till de ord, som utgjorde utgångspunkten för densamma, nämligen fisl. *dáinn*, *þráinn*. Jag tror mig nu kunna påstå, att omljud regelrätt saknas i alla former af dessa ord[2], vare sig att *-inn* har urnordiskt *i* eller icke. Tidigare har jag visat, att **dăwinn*, **þrăwinn* efter min vokalförlängningsregel måste utvecklas till **dáwinn*, **Þ***ráwinn*. Vidare har jag visat, att intervokaliskt *w*

[1] Är det en tillfällighet, att omljudet saknas i fisl. *Móinsheimar*, där *vin* urspårat från den ursprungliga böjningen?

[2] I fsv. skulle de osynkoperade formerna kanske hafva omljud. Fsv. *Uþain* [*Noreen* Aschw. Gr. § 225 anm.] saknar beviskraft, emedan den andra sammansättningsleden ej har hufvudton.

faller framför vokal, nasalerad af *n*, åtminstone om denna vokal varit *a*. Då ligger det ofantligt nära att taga steget fullt ut och säga, att intervokaliskt *w* fallit för alla vokaler, som nasalerats af *n*. Därvid blifva formerna *dáinn, Þráinn* helt ljudlagsenliga.

Det kunde synas öfverflödigt att vindicera ljudlagsenlighet åt former, hvilka *kunna* förklaras genom utjämningar. Men detta torde dock icke vara fallet, då de ljudlagar, som konstrueras, icke göras *ad hoc*.

De regler jag åberopat för att förklara vokalförlängningen och omljudslösheten i *dáinn, Þráinn* hafva stödts med så många exempel, att de torde stå sig äfven utan hjälp af dessa två fall. Men ljudlagen om *w*-bortfall framför annan nasalerad vokal än *a* är tillsvidare styrkt blott med exemplen *dáinn, Þráinn*. Jag skyndar mig att tillfoga fisl. *náinn* 'närbelägen, närbesläktad' [jfr got. *nêƕ*, *nêƕa*, *nêƕjan*]. Detta exempel är mera bevisande än de förut nämnda, ty pluralformerna *nánir*, *nánar* kunna knappast användas som utgångspunkter för förklaringen af *w*-bortfallet i singularen. Dessa synkoperade former kunna själfva förklaras blott med tillhjälp af de osynkoperade: på grund af stamvokalens ursprungliga längd skulle de ovillkorligen fått labialomljud, då det omedelbart efter vokalen följande *w*[1] försvann i antekonsonantisk ställning [jfr *nó-granni* Aisl. Gr.III § 74. 2).

Och ännu kan jag tillfoga exemplen *Brýn* (*Brúvin*), *Hǽn* (*Hávin*) [Se Aisl. Gr.III § 129]. Att *w* i dessa ord alternativt kunde kvarstå, berodde naturligtvis på anslutning till det enkla *vin;* det alternativa bortfallet stöder min hypotes om förlust af intervokaliskt *w* för vokal af godtycklig kvalitet, som nasalerats genom inverkan af ett följande *n*.

Äfven det tidigare (sid. 5) diskuterade participiet **snifinn* måste beaktas i detta sammanhang.

Om det inflytande från ptc. *drifinn* [< **drīƀinaR*], hvilket jag loc. cit. framställde som sannolikt, inträdde så tidigt, att urn. **snīwinaR* ersattes med **snīƀinaR*, så förklaras härigenom

[1] Huruvida detta *w* passerade stadiet *u* eller icke, innan det verkade omljud, är en fråga, som ej berör det problem jag här diskuterar. Jfr *Kock* Ark. XX 280 not 1.

icke blott den korta vokalkvaliteten i **snifinn*, utan äfven kvarståendet af den intervokaliska konsonanten. Ty lika som vokalförlängning inträdde blott fför *w*, icke fför *ƀ*, likaså var det blott *w*, icke *ƀ*, som kunde falla fför nasalerad vokal.

Ett annat förslag till förklaring af **snifinn* har jag hört framställas af prof. *Lidén*. Efter mönstret *slíta: slĭtinn* skulle man till infinitiven **sntfa* bildat participiet **snĭfinn*. Infin. **sntfa* är visserligen icke belagd i fisl. men väl som nsv. dialektform[1]. Innan jag lämnar problemet **snifinn*, vill jag framhålla, att i alla de fall, där intervokaliskt *w* bortfallit fför nasalerad vokal, den vokal som föregick *w* var *lång*, antingen af gammalt eller på grund af min förlängningsregel[2]. Part. **snifinn* med sitt korta *i* är sålunda icke fullt likställdt med de ordformer, i hvilka *w*-bortfall inträffat.

Vid diskussionen af *w*-bortfall i intervokalisk ställning förtjänar det ännu påpekas, att de flesta exempel på *w*-bortfall efter *ó*, som omtalas af *Noreen* i Aisl. Gr.III § 227. 1. d., äro af den art, att bortfallet kan tillskrifvas den följande vokalens nasalitet. Sådana fall äro inf. *róa*, *flóa*, *glóa*, gdack. *spóa* till nom. *spóe*, *Móensheimar*, *þrønder*. Af de återstående exx. kan *Nóa*[*tún*] hafva förlorat sitt *w* i anslutning till nom. och ack. sg.; *Hróaldr* och *Móǫld* i den ljudlagsenliga nominativen[3], där den senare sammansättningsleden säkerligen begynte med *o* [*u*-omljud af *a* i bitonig ställning, jfr dat. pl. *hǫrþǫrom*]; *Hróarr* och *Móeiþr* äro bildade i anslutning till sådana egennamn, sammansatta med **Hróđu-*, **Móđu-*, där *đ* ljudlagsenligt måste falla, sedan *u* synkoperats [se *Noreen* Aisl. Gr.III § 282].

Stryker man regeln om *w*-bortfall efter *ó*, blir formen *lófe*[4]

---

[1] *Rietz* 643 b. Jag har icke upptagit nsv. *snīva* som instans emot min regel om bortfall af intervokaliskt *w* fför ett *a*, som nasalerats af *n*, ty här föreligger säkert inverkan från de tvåstafviga former af ordet 'snö', där *w* ljudlagsenligt bevarades. Likasom fisl. *sniófa*, *sniáfa* nybildades i anslutning till gsg. npl. *sniófar*, *sniáfar*, så konserverades *w* i *snīva* genom inflytandet af **snīwi* n. Om denna form se sid. 35.

[2] Att vokalförlängningen fför *w* är äldre än *w*-bortfallet fför nasalerad vokal, framgår af me. *gawen*, *gowen* [se ofvan s. 13 f.].

[3] Jag antar, att den urn. nominativen till *Hróaldr* lydde **Hrōþuwalduʀ*. Jfr *Herioldus* < **Haria-walduʀ*.

[4] Belagd i den stockholmska homilieboken, se *Bugge* Ark. II 208—209.

(Aisl. Gr.III § 227 anm. 2) ljudlagsenlig, hvilket säkert måste betraktas som en vinning.

Såsom stöd för antagandet, att *w* i fisl. skulle bortfallit efter *ó* kan man knappast anföra motsvarande regel i fsv[1]. Denna regel omfattar, i motsats till den isländska, äfven *w*-ljud, som uppkommit ur *ƀ*, och tillhör uppenbarligen ett mycket yngre skede af språkets utveckling. Bland exemplen finnes ett så ungt lånord som *prōaster*.

En af de frågor, med hvilka nordiska språkforskare sysslat mest på sista tiden, är den fvnord. växlingen *ǽ-ió-iá*. Jag säger med afsikt 'fvnord.' och icke 'samnordiska', ty jag tror icke, att ifrågavarande trefaldiga vokalisation haft samma kvalitet öfver hela norden.

I sitt stora arbete »De östsvenska dialekterna» [Finländska bidrag, Helsingfors 1894, s. 121 noten] samt i Ark. XVII 215 har *Hultman* framhållit, att den fsv. diftong *iō*, som stått i växling med *ǽ*, *iá*, i svenska riksspråket utvecklats till *iø* och i vissa dialekter till *iå*, medan diftongen *iō* är bevarad, där den nämnda växlingen ej föreligger. En liknande iakttagelse har *Kock* gjort i IF V 156. Båda de nämnda forskarne anföra nära nog samma exempel. Äldre fsv. *sniō*[*r*], *siō*[*r*], *sliō*[*r*], *miō*[*r*] ger i senare tid *sn*(*i*)*ø*, *siø*, *sl*(*i*)*ø*, *miø* [*hunder*], finl. dial. *mjå-är* [*Hultman*], men ortnamnet *Hjo* (fsv. *Hiō*), partikeln *jo* 'ja' (fsv. *iō*), egennamnen *Jōn* (fsv. *Iōn*), *Johan* (fsv. *Iōhan*) bibehålla ljudet *ō* ännu i nusvenskan. Både *Hultman* och *Kock* hafva därför antagit, att den fsv. diftongen *iō* i de ord, där växling med *iá*, *ǽ* förelegat, haft ett annat (enligt *Hultman* öppnare) uttal, än i öfriga fall. *Noreen*, Aschw. Gr. § 99 ansluter sig till denna mening och betecknar den fsv. diftong, som motsvaras af fisl. *ió* (∽*ǽ* ∽*iá*) med *iǫ*. *O. v. Friesen* i Nord. bidrag, Hum. Vet. Samf. skr. VII. 2, s. 50, not. 1, opponerar sig emellertid mot denna uppfattning. Ett af hans skäl är, att fsv. *ǭ* i förlitterär tid sammanfallit med *ā*, och att man därför, om *Hultman*, *Kock* och *Noreen* hade rätt, skulle vänta sig skrifningen *siā*, icke *siō*. Denna invändning har bemötts af *Kock* i Ark. XVIII 255,

---

[1] *Noreen* Aschw. Gr. § 324. 3.

där det framhålles, att diftongen (*s*)*iō* mycket väl kan hafva afvikit från diftongen (*H*)*iō*, utan att dess senare led därför behöfde *sammanfalla* med *ǭ*[1].

O. v. Friesens hufvudinvändning grundar sig emellertid på den isl. ortografien. Han framhåller, att handskrifter, som noga skilja mellan *ó* och *ǫ́*, skrifva *siór* icke **siǫ́r*, samt att nyisl. ännu har *siór*, ehuru tecknet *ǫ́* redan i början af 1200-talet ersattes med *á*.

Detta argument ser vid första påseendet mycket öfvertygande ut, men förlorar hela sin kraft, så snart man blir uppmärksamgjord på det faktum, att fisl. *alls icke kände till någon ljudlagsenligt utvecklad diftong iǫ́*. Vid genomletning af *L. Larsson* 'Ordförrådet etc.' har jag funnit blott ett par exx. på diftongen *iǫ́*, nämligen *iǫ́tom* H. 59: 11 [vid sidan af *iótom* (bis), *ióto*], en tydlig analogibildning till *iáta* efter mönstret *láta* ∽ *lǫ́tom*, samt [med sekundär längd hos diftongens andra led] *siǫ́lfom* H. 206: 19 [vid sidan af ett 50-tal exx. på *siólf*(*om*) i samma hdskr.], en analogibildning till *siálfr* efter mönstret *sárr* ∽ *sǫ́rom*. Dpl. *diǫ́cnom* H 70: 27 har naturligtvis icke heller något vitsord.

Men om nu fsv. skiljer mellan två olika *iō*-diftonger [*siǫ́r* > *sjö; Hiō* > *Hjo*], medan fisl., så snart man frånser några påtagliga analogibildningar, icke gör det, så synes det mig sannolikt, att fsv. på denna punkt bättre bevarat det samnordiska ljudskicket, under det diftongerna *iǫ́* och *ió* i fisl. sammanfallit i *ió*.

Lika litet som fisl. *ió* i växlingen *ió*—*ǽ*—*iá* representerar det samnordiska stadiet, lika litet torde vokalen *ǽ* göra detta.

I alla de fall, där ifrågavarande växling föreligger, har efter den variabla stamvokalen följt ett *w*, och förhållandena i de äldsta isländska handskrifterna visa [se *Hultman* Ark. XVII 211], att vokalisationen *ǽ* hörde hemma just i de former, där *w* kvarstått. Nu bör märkas, att vokalen *é* fför *w* icke är belagd i fvno. Vi äro sålunda oförhindrade att antaga,

[1] Då jag i det följande skrifver *iǭ*, innebär detta sålunda icke en identifikation af (*i*)*ǭ* och *ǭ*, utan därmed angifves blott, att diftongens andra led har ett öppnare uttal än *ō*.

att *ǽ* ffőr *w* kan återgå på ett äldre *é*. Än mer, vi äga positiva stöd för uppställandet af en fvästn. ljudlag *é* > *ǽ* ffőr bevaradt *w*[1].

I. Enligt *Noreen*, Aisl. Gr.III § 104 utgör grannskapet till *w* en af de viktigaste betingelserna för den fno. öfvergången *ĕ* > *ǽ̆*.

II. Vissa nordsvenska dialekter, som icke känna till rikspråksdialekternas massöfvergång *ē* > *ǣ*, visa former, utvecklade ur samnordiskt *ē*, där fisl. har *ǽ* växlande med *ió* (*iá*). Sålunda går dalmålets form för fisl. *frǽ*, *frió* tillbaka på urn. **frē* [*Bugge* Sv. L. IV 54, not 3], och den norrländska orten *Säfvar*[2] har i Degerforsmålet en form, som af Åström [Sv. Landsm. VI. 6. 55—56] härledes ur ett äldre **sēwar* [icke **sǣwar*]. *Lindgren*. Sv. Landsm. XII 1. 63, *v. Friesen* Nord. bidrag. s. 45, *Kock* Ark. XVIII 256, XX 280 anse visserligen, att de norrländska formerna för detta ortnamn böra härledas ur ett äldre **siāwar*. Men det synes mig icke riktigt att lägga en relativt sällsynt, enligt de flestes mening analogibildad form till grund för ett ortnamn, om detta ortnamn kan identifieras med en kasusform, sådan densamma lyder i de äldsta för oss tillgängliga beläggen.

III. Om *é* ffőr *w* i fisl. blifvit *ǽ* kan adj. *hlǽr* 'blid, mild' härledas ur stammen **hlewa-*. Enligt en af de regler, jag tidigare demonstrerat, skall *e* förlängas i de former, där *w* kvarstod intervokaliskt, och om *ē* i samma ställning ytterligare öfvergick till *ǽ*, få vi i plur. formerna **hlǽfir*, **hlǽfar*, från hvilka *ǽ* kunde sprida sig till öfriga delar af paradigmet. Enligt denna uppfattning blir subst. *hlé* n. [< **hlewa*] 'lä' helt enkelt ett dentallöst neutrum till adj *hlǽr*. Den ljudlagsenliga formen för nsgm. återfinnes i gudanamnet *Hlér* < **hlewaʀ* [Jfr äfven *Hlésey*].

Äfven fsv. *liō*[*r*] 'ljum' kan och bör enligt min mening[4]

---

[1] I fsv. öfvergick *ē* till *ǣ* ffőr *alla* konsonanter och i slutljud. *Noreen* Aschw. Gr. § 114. 1.

[2] Detta ortnamn är synbarligen en gammal genitiv, löst ur sammanställningen *til sǽfar*. Annorlunda *Kock*, Ark. XX 280.

[3] Jfr fortfarande *Hultman* Ark. XVII 211.

[4] Se sid. 30, men jfr äfven *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 38, *Hultman* Ark. XVII 216 f.

förklaras ur stammen **hlewa-*. Fisl. *hlý* n. 'värme' har som kändt till stamm *hliu-ia*, likaså nisl. *hlýr* 'ljum'.

IV. Den föreslagna ljudlagen förklarar på ett enkelt sätt dubbelformerna *glið*, *glǽa* 'glänsa', samt deras samband med *glýja*, 'to brighten' och namnet *Himinglǽfa*[1]. Stammen *ʒleu-*, säkert belagd i *glýia* < **ʒliu-ian*, ger vid böjning efter 1:sta svaga verbklassen:

inf **ʒlĕwōn* > **glēwa[n]*[2] > **glēa*[3] > *glið*; 2 sg pres. **ʒlĕwōR* > **glēwaR*[2] > **glǽfar*.

Infin. *glǽa* är en kompromissform mellan **glēa* och pres. ind. **glǽfar*. [*Himin*]*glǽfa* åter är en fullt ljudlagsenlig nom. sg. till stammen **ʒlewōn*. I denna kasus skulle *w* icke falla, ty att döma af gotiskans ändelse *ô*, har det nasalerande elementet här försvunnit mycket tidigt.

Med stöd af det ofvan sagda vågar jag påstå, att den fisl. växlingen *ǽ∾ió∾ið* kan återföras på en samnordisk växling *ē∾iō∾iā*. Tager man ännu i betraktande, att lång vokal fför *r* kan hafva sekundär längd, så finner man, att det öppnar sig helt nya möjligheter till förklaring af den omdebatterade variationen. Allt pekar på en urn. stamvokal *ĕ*, som brutits i några former och lämnats obruten i andra, hvarefter förlängning inträdt både i de brutna och de obrutna formerna — dels vid bortfall af *w*, dels fför intervokaliskt *w*.

Innan jag går denna fråga närmare in på lifvet, önskar jag eliminera ett af de exempel, som anförts till förmån för antagandet af urn. former på *aiw* såsom bas för växlingen *ǽ∾ió∾ið*. Fisl. pret. *spió* har likställts med got. [*ga-*]*spaiw* och i utvecklingen **spaiw* > *spió* har man sett ett stöd för den analoga öfvergången **snaiwaR* > *snióṛ*[4]

Nu bör det emellertid märkas, att got. *ga-spaiw*, fht. *spêo*

---

[1] Jfr *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 37, där dock en helt annan uppfattning af hithörande former uttalas.

[2] Med vokalförlängning enligt min regel, sid. 14.

[3] Med *w*-bortfall enligt min regel sid. 14. Öfvergången *ē* till *ǣ* fför *r* är synbarligen yngre än bortfallet af intervokaliskt *w*. Jfr utvecklingen **klewan* > **klēa* > *klið*, **sehwan* > **sewa* > **sēwa* > *séa* m. fl. fall, som behandlats sidd. 9 och 13 f.

[4] *Falk* Ark. III 292 f.

Kock Ark. XVII 359 f.; XVIII 233 f.

äro nybildningar. Enligt mångas mening [se t. ex. *Streitberg* I F. I 513 f.] tillhör verbet *spýia* ursprungligen den 2:dra starka verbklassen och *Streitberg* framhåller [Urg. Gr. § 105 1], att former hörande till denna böjningstyp äro bevarade i nederländskan. Det är sålunda ingalunda otänkbart, att sådana former kunnat bevaras äfven i fisl. Enligt böjningen efter 2:dra klassen lydde pret. sg. i urn. **spiau* [till inf. **spieu̯an* > **spīwan*], en form, som enligt min mening ljudlagsenligt ger fisl. *spió*.

I Neuphil. Mitt. 15/11—15/12 1902 har jag framställt den meningen, att fsv. *iū* utvecklats ur urg. *eu* genom mellanstadiet *iau*, som finnes bevaradt dels i fgotl., dels på en del önord. runstenar. Jfr t. ex. fsv. *niūta*, fgotl. *niauta* runda. imper. *niąut* [på Nørrenærå-stenen]. Huruvida äfven öfvergången urg. *eu* > fisl. *ió* (*iú*) haft att uppvisa ett dylikt mellanstadium, därom ville jag vid den tidpunkten icke yttra mig.

Numera föreligga fastare hållpunkter för bedömande af denna fråga. *Nordenstreng* i 'Nordiska studier tillegnade A. Noreen' s. 63 ff. och *F. Jónsson* i Ark. XXI 244 ff. hafva i anslutning till *B. Kahle* [Ark. XII 374—77] definitivt ådagalagt, att den *fisl.*[1] *u*-brytningsdiftongen varit *iǫ*, icke *io*. Vidare har *Nordenstreng* loc. cit. s. 68 framhållit, att exemplen på brytningsdiftongens öfvergång till *iu* fför kvarstående *u* i fisl. äro få och motsägas af vida talrikare fall, där labialisationen icke fortskridit så långt, hvarför man torde få anse, att ett kvarstående *u* i *fisl.*[2] icke gifvit något annat brytningsresultat än ett *u*, som synkoperats. Bortsedt från de fall, i hvilka urg. *eu* efterföljts af *f*, *g*, *k*, *p*, äro vi sålunda oförhindrade att för fisl. antaga följande utveckling af urg. *eu*.

eu > *iau*[3] > *iǫu* > *iǭ* > *ió*[4].

Antagandet, att urn. *iau* i fisl. gett *ió* motsäges icke af

---

[1] Gäller icke *fsv.* Se Kock, fsv. lj. s. 481 f.

[2] Gäller icke *fsv.*

[3] Det synes mig a priori sannolikt, att fisl. *nióta* likaväl som fsv. *niúta* engång passerat det stadium *niauta*, som finnes belagdt såväl i fgotl. som också i runda.

[4] Den sista öfvergången skedde enligt samma regel, som kräfde utvecklingen **iǭr* > *iór*. Se sid. 23.

fisl. *siau* 'sju'. Denna form kan icke hafva framgått ur **seƀun* på ljudlagsenlig väg, ty förbindelsen *-eƀu-* ger i fisl. *ió* eller *iú* [jfr *biórr*, *Giúke*, *Noreen*, Aisl. Gr.III § 127b anm]. Räkneordet *siau* har väl antingen, såsom *Kock* vill [PBB. XV 252], uppkommit under inflytande af **ahtau*, eller också har vokalen *e* vid en jämförelsevis sen tidpunkt uppfriskats under inflytande af *sex*. Genom brytning af detta sekundärt införda *e* kunde sedan bildas ett *siau*, hvars triftong var af för ungt datum för att hinna genomlöpa samma utveckling som *-iau-* i **niauta*.

Om nu urn. *iau* gett fisl. *ió*, så är vi oförhindrade att i pret. *spió* se en ljudlagsenlig form, hörande till den andra starka verbklassens böjningsschema. I och med detsamma förlorar formen hvarje betydelse för *aiw*-problemet.

Jag går nu till diskussionen af några enskilda ord, i hvilka växlingen *æ∾ió∾iá* är företrädd i större eller mindre utsträckning.

Fisl. ***iór*** 'häst'. Såsom appellat. förekommer detta ord blott i fvnord. och då alltid med vokalisationen *ió-*. Men som sammansättningsled i nomina propria synes det hafva varit spridt öfver rätt stora delar af det nord. språkområdet och uppträder då i skiftande former.[1]

I 'Tillæg II' till 'Norske Elvenavne' af *O.* och *K. Rygh* Kristiania 1904 s. 322—323 framhåller prof. *Bugge*, att en del ortnamn, som i fornspråket begynte med *Jona- Juna-*[2], bland dem det nuvarande *Jönköping*, sannolikt äro att härleda från *iór* 'häst'. Oberoende af denna *Bugges* anmärkning, på hvilken jag helt nyss blifvit uppmärksamgjord af prof. *Lidén*, har jag i Neuphil. Mitteilungen 1904 s. 155 f. uttalat som min mening, att namnet *Jönköping* har ordet *iór* som första sammansättningsled, och jag har därtill sökt förklara upphofvet till den i kompositionsfogen uppträdande ändelsen *-na*. Jag ser i formen *iōna* en gen. pl. uppkommen i den säkerligen mycket vanliga förbindelsen *yxna (øxna) ok iōna*.

---

[1] Lätt igenkänneligt är ordet i de fsv. namnen *Iōar*, *Iōgēr* *Iōgærþ*, *Iōmunder*, se *Lundgren* Sv. Landsm. X. 6. 135 f.

[2] Jfr *Rygh* Norske Gaardnavne IV. 2. s. 157. Norske Elvenavne s. 121 f.

Alla forskare torde vara ense om, att fisl. *iór* bör härledas ur ett urg. **ehwaz,* men de mellanstadier, som konstruerats, differera högst betydligt från hvarandra[1].

Då jag här ofvan om behandlingen af förbindelsen *hv*[2], samt om vokalernas, särskildt vokalen *e*-s utveckling för *w* framlagt åsikter, som vidt skilja sig från de förut gängse, inses lätt, att jag icke kan obetingadt underskrifva någon tidigare utläggning af problemet *iór*. Närmast anknyter sig min uppfattning till ett yttrande af *Kock* i Ark XVII 362. Kock framhåller här, att förbindelsen *h* + *w* i urg. **ehwaz* måhända motsvaras af ett urn. **ehaR* med det enhetliga ljudet *hv*, eftersom motsvarande sammansmältning synes hafva ägt rum i gotiskan[2]. Denna mening synes mig a priori plausibel[3] och den vinner i styrka genom den enkla förklaring af problemet *iór,* som vinnes genom densamma, fastän icke just så, som *Kock* tänkt sig saken.

Urn. **ehvaR* gaf vid *h*-bortfallets tid (då äfven *hv* blef *w*), **ewaR*, naturligtvis utan ersättningsförlängning, och följaktligen äfven utan hinder för *ĕ* att sedermera undergå brytning[4]. Genom *a*-brytning öfvergick **ewaR* till **iawR*[5].

För att kunna afgöra, huru ett urn. **iawR* skulle utveckla sig vidare, måste vi draga oss till minnes reglerna för behand-

---

[1] *Brate* Ä. Vml. lj. s. 36.
Bugge PBB XV 399; Sv. Fornm. för. tidskr. XI 118 f.
Burg Die älteren nordischen Runeninschriften s. 49.
Falk Ark III 293.
v. Friesen Nord. Bidrag, s. 4, 48, 49.
Kock Ark. XVII 362, XVIII 236.
Läffler Om *v*-omljudet af *ĭ*, *ī* och *ei* s. 10 not. 1.
Noreen Aisl. Gr.[III] § 102 anm. 1.

[2] Jfr got *aihva-tundi.*

[3] *Streitberg* IF. XIV 495 ff. anser, att skillnaden mellan *labialiserad guttural* och *guttural* + *w* icke existerar i de germanska språken; dock tyckes hans mening vara den, att *guttural* + *w* ersatt *labialiserad guttural.*

[4] *Noreen* Aisl. Gr.[III] § 87. Viktiga tidigare inlägg i frågan om *h* som hinder för brytning finner man hos *Läffler* Om v-omljudet s. 10 not 1, och *Kock* Ark. XVII 167 not 1.

[5] Att urn. *-þewaR* ger fisl. *[Egg]þér [Hialm]þér* etc. utan brytning, beror på ordets användning såsom icke hufvudtonig kompositionsled.

lingen af vokal, efter hvilken ett omedelbart efterföljande homosyllabiskt *w* bortfallit. *Noreen* har i Aisl. Gr.II § 57 anm. 2 [jfr Aschw. Gr. § 80 anm. 2 och Aisl. Gr.III § 74.16[1]] uttalat som sin mening, att homosyllabiskt *aiw* gett samn. *øy*, hvarvid *w*-et alltså skulle hafva verkat omljud på den föregående diftongen. I en känd uppsats [IF. V] har *Kock* s. 166—167 fastslagit, att fallande [antekonsonantiskt eller slutljudande] *w* omljuder den föregående vokalen, om den är lång, men icke om den är kort. Rörande behandlingen af diftonger gör Kock här icke något direkt uttalande, men härledningen *ey* < **aiw* (s 158) visar hans benägenhet att likställa diftongerna med de långa vokalerna. [Jfr äfven *Kock's* uttalanden Ark. XVII 368 och XVIII 248]. I Nord. Bidrag s. 24 antager *v. Friesen* en öfvergång *aiw* > *øy*[1].

De åberopade exemplen skola diskuteras längre ned. Huru som helst finner jag det a priori sannolikt, att ett fallande tautosyllabiskt *w* verkat omljud på en föregående diftong lika väl som på en lång vokal.

Något vägande skäl för att behandla en brytningsdiftong annorlunda än andra diftonger kan jag ej finna — den omständigheten, att på diftongens plats en gång stått en enkel, kort vokal, bör väl ej vara afgörande för dess öden. Jag måste därför antaga, att **ïäwR* ljudlagsenligt skulle utveckla sig till ett samnordiskt *iǫR*, hvaraf fisl. *iór*, äldre fsv. *iǫ*[*r*], belagdt i *Ionacopia,* yngre fsv. och nsv. *iø*, belagdt i *Jønekøpinger*, *Jönköping*.

Från nsg. **ïäwR*, grundformen till fisl. *iór*, kunde vokalisationen *ïä* naturligtvis öfverföras till pluralen, som därvid fick gestalten **ïäwaR* och med vanlig förlängning ffför intervokaliskt *w*: **ïäwar* [jfr. *Iænækopunger* Aschw. Gr. § 100].

Noreen i Aschw. Gr. § 100 antager, att andra leden af diftongerna i *Iunabækker, Ionacopia, Iønekøpinger, Iænækopunger* varit kort. Denna kvantitering har säkerligen blott varit

---

[1] Jag lämnar här ur räkningen *v. Friesens* hypotes om en vokalisering af *w*, som skulle föregått omljudet. För den fråga, som här behandlas, är det likgiltigt, om ett dylikt mellanstadium funnits eller ej. Jfr *Kock* Ark. XX 280 not. 1.

alternativ och framkallats vid betoning af namnens andra kompositionsled.

Sid. 24 f. har nämnts, att fisl. ***hlǽr*** 'blid', 'mild' kan härledas ur adjektivstammen **hlewa-*, samt att fsv. ***liō[r]*** 'ljum' kan hänföras till samma paradigm. Vokalisationen *ió* torde hafva uppkommit i kasus nsgf. och nackpln. [grundform **hlewu*]. Den regelrätta utvecklingen af denna form var förmodligen **hlewu* > **hle-u*[1] > fisl. **hlé*, fsv. **lǣ*. Härpå tyda åtminstone fisl. nackpl. *tré* och *kné*, fsv. *trǣ* och *knǣ*. Men å andra sidan är det tämligen säkert, att formen **hlewu* genom inflytande från de många former af adjektivet, där *w* stod fför annan vokal än *u*, kunde bevara sitt *w* ända till synkopetiden. Så vidt jag vet, talar ingenting emot, att ett sålunda bevaradt *-ewu*, då *u* synkoperades, öfvergick till *iō*[2]. Tvärtom skola vi längre fram finna flere stöd för detta antagande. [Se sid. 36]. Jfr dock äfven *Noreen* Aisl. Gr.III § 102 anm. 1.

Vokalisationen *iō* var, som synes, representerad blott i ett fåtal kasus[3] af paradigmet och hade sannolikt icke kunnat tränga igenom, om detta stått isoleradt. Men då växlingen *ǣ∾iō* fans äfven på annat håll [t. ex. i *sliō[r]* *miō[r]*], och *iō*-formerna där på goda grunder afgingo med segern[4], så finner jag ingenting förvånande däri, att fsv. har endast *liō[r]*, icke **lǣr*.

Efter diskussionen af *iór* och *hlǽr* torde det vara klart, att man om möjligt måste söka förklara växlingen *ǽ∾ió∽iú* ur stammar, som i urn. tid slutade på *-ewa-*. Jag vill yttermera styrka detta mitt påstående genom att visa, huru enkelt t. ex. paradigmet *siór* framstår under denna förutsättning.

---

[1] Framför ändelsevokalen *u* måste *w* hafva fallit före synkopetiden, såsom framgår af utvecklingen *knewu* > **kne-u* > fisl. pl. *kné*. Om *w* hållit sig till synkopen, hade utvecklingen blifvit: **knewu* > **kniǫw* > *kniú*, en form, som visserligen finnes i fno., men är ung och sällsynt. Sannolikheten af att formen *kné* (fsv. *knǣ*) < **knewu* är ljudlagsenlig, har med eftertryck framhållits af *Hultman* i Ark XVII 217.

[2] Att vid denna öfvergång *u*-brytning spelat in, håller jag för sannolikt. Jfr. fgotl. *briauta*, *liauta*, där *u*-brytning icke synes hafva hindrats af föregående *l*, *r*. Men se å andra sidan *Noreen* Aisl. Gr.III § 74.3.

[3] Dsgm. dpl. och dsgn. hade måhända formerna **liūm*, **liū*, eftersom förbindelsen *eu* i fsv. plägade gifva *iū* där *u* icke skulle synkoperas. Om fda. *liut* se *Kock* PBB XXIII 535, *Hultman* Ark. XVII 217.

[4] Se härom sid. 36—37.

Nsg. **sewaR* > **siawR* > **siǫr* > fisl. *siór*[1].

Npl. **sewōR* > *sēwaR*[2] > fisl. *sǽfar*[3].

Under inflytande af mellanstadiet nsg. **siawR* bildades i pl. äfven en kontaminationsform npl. **siăwaR*, hvaraf [enligt min förlängningsregel] *siáfar*.

Utgående från urn. **sewaR* kan man sålunda förklara icke blott förekomsten af växlingen *ǽ*∾*ió*∾*iá* i paradigmet *siór*, utan äfven de olika vokalisationernas ursprungliga fördelning på olika kasusformer. Såsom *Hultman* först uppvisat, hörde *ió* hemma i de enstafviga formerna af paradigmet, *ǽ* i de tvåstafviga[4]. Formen *siár* är, såsom man kan vänta af en kontaminationsform, jämförelsevis sällsynt, men förekommer redan i en af de äldsta fisl. handskrifterna [*Plácitús drápa*, se *Larsson*, Ordförrådet], hvarför det icke torde möta något hinder att förlägga dess uppkomst till förlitterär tid.

Men om en urn. grundform **sewaR* med nödvändighet ger upphof åt en växling *sǽr*∾*siór*∾*siár*, därtill med samma fördelning på olika kasus, som framträder i gamla handskrifter, så påstår jag, att just denna grundform måste vara den riktiga. Det är helt enkelt otänkbart, att två olika grundformer skulle kunnat konvergera i en så karaktäristisk och egendomligt fördelad vokalvariation. Och då vi icke kunna skilja fallen *sǽr*, *snǽr*, *frǽ*, *frǽr*, *slǽr*, *mǽr* från hvarandra, leder vårt resonnemang oss ovillkorligen till att konstruera följande urn. stammar: **sewa-*, **snewa-*, **frewa-*, **slewa-* **mewa-*.

Å andra sidan hafva *Hultman*[5], *Kock*[6] och *v. Friesen*[7] i en ytterst grundlig debatt af problemet *ǽ*∾*ió*∾*iá* enats väsentligen blott om en sak: de utgå alla från urg. stammar **saiw-*, **snaiw-*, **fraiw-*, **slaiw-* och stödja sig därvid på mycket goda grunder, i

---

[1] Jfr. utvecklingen **ewaR* > *iór* s. 28 f.

[2] Jfr. den gsg. **sēwar*, som fortlefver i Degerforsmålets *fēvar*. [Se härom sid. 24].

[3] Jfr. nplf. **hlǽfar* till stammen *hlewa-* [s. 24].

[4] Se Ark. XVII 210 f.

[5] Ark. XVII 209 ff.

[6] Ark. XVII 355 ff., XVIII 226 ff., XX 255 ff.

[7] Ark. XIX 334 ff., samt ffÖr allt *Nordiska Bidrag* Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskapsamfundet i Uppsala VII 2.

det de hänvisa till belägg, hemtade dels från gotiskan, dels från de vgerm. språken, dels från båda hållen.

Ur detta dilemma finnes blott *en* utväg. *Urg.* **-aiw-** *måste i urn. hafva öfvergått till* **-ew-**.

Innan jag går att verifiera detta påstående genom exempel, skall jag i korthet rekapitulera det viktigaste af *-ew-* stammarnas böjning, sådan den samma ter sig enligt mina hypoteser om vokalförlängning fför intervokaliskt *w*, om *w*-bortfall framför vokal, nasalerad af *n*, samt om två fvästn. ljudöfvergångar *[ē > ǽ* fför intervokal. *w*, samt *iǫ > iö]*.

(1) Urn. *-ĕwaR* med kort obetonadt *a* öfvergår genom brytning och synkope till *-iawR*, hvaraf genom *w*-omljud samnord. *-iǫR*, fisl.*-iór*, äldre fsv. *-iǫ[r]*, yngre fsv. *iö*. Ex. fisl. *iór*, fsv. *Iönekøpinger* [sid. 28 f].

(2). Yngre urn. *-ĕwaR* med ett *a*, som på grund af sin förhistoria och sin biton icke synkoperats, öfvergår efter synkopetiden, men förrän brytning verkats af kvarstående *a*, enligt en för denna tid gällande regel om vokalförlängning fför intervokaliskt *w*, till *-ēwaR*, hvaraf fvno. *-ǽfar*. Jfr fisl. *hlǽr* 'blid' [stamm *hlewa-*] med vokalen lånad från nackplf. **hlǽfar* m. m [sid. 24]. Enligt samma regler ger urn. *-ĕwē*[*R*] naturligtvis fisl. *-ǽfi*[*r*].

(3). Yngre urn. *-iăwaR*, med diftongen införd analogice från synkoperade former, ger enligt den nyss nämnda förlängningsregeln *-iāwaR*, fisl. *-iáfar*. Jfr fsv. *Iænækopunger*.

(4). Urn. *-ĕwan*[1] ger *ēa* > fisl. *iá* enligt vokalförlängningsregeln samt regeln om *w*-bortfall fför vokal, nasalerad af *n*. T. ex. fisl. gdacksg. *kliá*, *liá* [sid. 13]. Likaså naturligtvis urn. *-ewana* > fisl. *-ián*.

(5). Urn. *-ĕwu* med obetonadt *u* ger *-e-u* > *ē*. T. ex. fisl. *tré*, *kné*. [Jfr s. 30 not 1].

(6). Urn. *-ĕwu* med obetonadt *u* ger samnord. *iō*, om *w* bevarats analogice ända till synkopetiden. [Se sid. 30]. Ex. fsv. nsgf. **liō* 'ljum' < **hlewu*. Märk att MB II har *lyoe* 338:32 [med *-iō* < *-ewu* i nsgf. och nackpln.] men *siø* 316:12 [med samma öfvergång *iǫ* > *iø* som i *Iønekøpinger*, där *iǫ* bevisligen utvecklats ur **ewaR*]

[1] *a* betecknar här: vokal, som i litterär tid uppträder såsom *a*.

Ofvanstående 6 härledningar skola här nedan citeras med blotta siffrorna (1), (2), (3), (4), (5), (6).

Angående tidpunkten för öfvergången *aiw* > *ew* vill jag ännu tillägga, att jag anser densamma hafva inträffat

a. efter det *w* bortfallit i ställning fför ändelsevokalen *u*[1].

b. före synkopetiden.

Då Bø-stenens *hlaiwa* ristades, hade öfvergången *aiw* > *ew* synbarligen ännu icke begynt. Jfr *Noreen* Aisl. Gr.I § 88 anm. 4.

Jag går nu att diskutera exemplen.

Fisl. **hué** 'huru'. Urn. **hvaiwa* [= got. *hvaiwa* 'huru'] > *hēwa* > *hué*. Frånvaron af labialomljud visar, att den vokal *e*, som ersatt *ai*, varit kort. Sammanställningen got. *hvaiwa* = fisl. *hué* gjordes af *Noreen* redan i Aisl. Gr.I § 88 anm. 3 och § 90, men har sedan öfvergifvits. Se Aisl. Gr.III § 464 anm. 1.

Fisl. **mǽr, miór, miár** 'smärt', 'smal'. Stam: **mewa-*, som kan hafva uppkommit ur äldre **maiwa-* eller **miwa-* men också kan hafva gammalt *e*. Möjligheten af att *w* uppkommit ur labialiseradt *h* eller *ȝ* är icke heller utesluten. Dock får en stam **maihva-* på inga villkor antagas, ty den skulle gett urn. **māwa-*. Jfr *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 15, mom. 6.

Nsgm. enligt (1): fisl. *miór*, fsv. *miǭ[r]* > *miø*. Nplm. nackplf. samt acksgf. enl (2): *mǽfir, mǽfar*, *mǽfa*[2]. Acksgm. och ackplm. enl. (4): *mián*, *miá*.

Fisl. **sǽr, siór, siár** m. 'sjö'. [Got. *saiws*, fht *sêo*.] Stam **saiwa-* > **sewa-*. Nsg. enl. (1): fisl. *siór*, fsv. *siǭ[r]* > *siø*; fgtl. **siōr*. Se *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 44 f. Gsg. och npl. enl. (2) fisl. *sǽfar*, eller sekundärt enl. (3) *siáfar* [Fgotl. dsg. *sia*]. Fisl. sällsynt dat. ack. *sǿ* < **sēw*, **sǣw* i analogi med gen. **sēwaR*[3] > *sǽfar* [se *Noreen* Aisl. Gr.III § 74. 8, samt äfven *Kock*[4] IF. V 159, not. 1].

Intressant är behandlingen af *ia*-stammen **saiwia*. Under förutsättning, att vokalförlängningen ffför intervokaliskt *w* in-

[1] Såsom framhållits på sid. 30 not 1, måste detta bortfall hafva varit äldre än synkopen. Jfr äfven *Kock* Ark. XX 277 f.

[2] Här har vokalens nasalering försvunnit så tidigt, att *w* ej behöfde falla. Jfr *Sjöros* Ark. XX, 213, 217.

[3] Samn. **sēwaR* > Degerforsm. *fēvar*. Se sid. 24.

[4] Invändningar af *v. Friesen* mot *Kock* i Nord. Bidrag. s. 28—29.

trädde senare än *i*-omljudet af *e*, verkadt af kvarstående *i*, så fingo vi bland andra följande ljudlagsenliga former.

Nsg. **sai-wi-a* > **sē-wi-a* > **sīwi* > **sīwi.*

Dsg. **sai-wi-ē* > **sē-wi-ē* > **sēwe*[1] > **sēwe* > fisl. *sǽfi.*

De kasus, i hvilka den tredje stafvelsen synkoperades, voro i majoritet, och stamvokalen *ī* skulle därför haft stora utsikter att utthänga *ǣ*, om icke *ǣ* hade stödts af gsg. och npl. *sǽfar* [till *siór*]. Det faktiska resultatet synes hafva blifvit, att både *ǣ* och *ī* lefde kvar. Vokalen *ǣ* hafva vi i fisl. *ofsǽfi* n. 'hög sjö', *rúmsǽfi* n. 'öppen sjö' samt i fno. *Heiðsǽfi*[2] n., enligt *Fritzner* I 754 = trakten kring Mjösen, enligt *Bugge* Ark. XX 353 = 'den Del af *Mjösen*, som var ved Hedemarken'. Vokalen *ī* finnes i gårdsnamnet *Sivesin* > **Sīwis-vin* [*Bugge* loc. cit.] samt i namnformen *Eiðsifaþing* < **Heiðsífaþing*. Plur. **Heidsífi* begagnades måhända som namn på sjöarna i Hedemarken, och **Heidsífa* vore då att uppfattas som gen. pl. af **Heidsífi*. Måhända är Bugges förklaring af *Eiðsifaþing* dock att föredraga. [**Heiðsivar* = "de Folk, der boede ved **Heiðsǽvi*"]. I hvarje fall tror jag, att namnet bildats i anslutning till **sifi*, n., och att den korta kvantiteten hos *i* beror på betoningsförhållandena [*Noreen* Aisl. Gr.[III] § 144. 3]. Sedan var vägen banad för folketymologien **Heiðsifiar* [*Noreen* loc. cit. § 144. 6. *Fritzner* I 755 a].

Fisl. **snǽr, snióR, sniár** 'snö'. [Got. *snaiws*, fht. *snéo*]. Stam **snaiwa-* > **snewa-*. Nsg. enligt (1); fisl. *snióR*; fsv. *sniǫ[r]* > *sniø;* fgotl. **sniōr*. [Bevaradt i egennamnet *Snyovaldus*, *v. Friesen* Nord. Bidr. s. 26.] Gsg. och npl. enl. (2) fisl. *snǽfar* eller sekundärt enl. (3) *sniáfar*. Jfr fgotl. run. *sniaval[ts]*, *Säve* 45. Se *v. Friesen* Nord. Bidr. s. 43. Fsv. *snø* [vid sidan af *sniø*] < **snēw*, **snǽw*[3] [i analogi med **snēwaR*[4] > **snǣwar*].

---

[1] Jfr dat. sg. *sumre* med synkope af den andra stafvelsens vokal. I-omljudet uteblef, emedan *i* synkoperats i mellanstafvelse efter *kort* rotstafvelse. Jfr s. 3 not 1.

[2] Belagdt blott i kompositionsformen *Heiðsǽfis-* [*þing, lǫg*].

[3] Annorlunda *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 23.

[4] I anslutning till öfvergången **sniōwaR* > **sniōaR* [*Noreen*, Aschw. Gr. § 324.3. § 385] ombildades i vissa trakter **snēwaR* till *snē-aR*. Häraf nyda. *snē* [Jfr *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 42, där dock en helt annan förklaring gifves.]

Stammen *-*snaiwia* lefver kvar i fisl. *nýsnǽfi* n. 'nyfallen snö'. Den ljudlagsenliga nom. *-*snīwi* [se under *siór* ∾ *-sǽfi* ∾ *-sīwi*] spåras ännu i nda. dialektformer af 'snö', utvecklade ur fspråksformer med stamvokalen *ī* [se *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 42 f.]. Den ljudlagsvidriga infinitiven nsv. dial. *snīva*, där *w* borde hafva fallit fför -*a*[*n*], får äfven sin förklaring genom *-*snīwi* n. [Likaså förklaras *w* i fisl. inf. *snióf a*, *sniáfa* genom inverkan af gsg. *sniófar*, *sniáfar*]

Nygotl. *snoy* [*Noreen* Aisl. Gr.[II] § 57 anm. 2] är väl väsentligen en nybildning till **sniō* efter mönstret af växlingen **friō* ∾ *froy*, hvarom härnedan[1]. De två enda fgotl. beläggen vi äga i behåll visa vokalisationen *iō* ∾ *iā* [se sid. 34].

Fisl. ***frǽ, frió*** n. 'frö'. Got. *fraiw*. Nsg. **fraiwa* > **frewa* > *frē*, en form som lefver kvar i många dialekter [*v. Friesen*, Nord. Bidrag s. 35]. I npl. **fraiwu* föll *w*, innan *aiw* hade blifvit *ew*. Men det är klart, att den sålunda uppkomna formen **frai-u* kunde få sitt *w* återinfördt genom inflytande af sing. **frewa*. Där restitutionen skedde. efter det ljudlagen *aiw* > *ew* upphört att verka, uppkom en npl. **fraiwu* > *frøy*[2] > nygotl. *froy*[3], fsv. *frø*[4].

Där *w* i npl. **fraiwu* bevarades kontinuerligt genom inflytande från sing. **frewa* erhölls naturligtvis *frewu*. Enligt (6) utvecklade sig denna form till fisl. *frió*.

I anslutning till växlingen *siór* ∾ *sǽr* kunde till fisl. *frió* bildas växelformen *frǽ*, och denna kunde så mycket lättare uttränga den ljudlagsenliga nsg. **fré*, som dat. sg. regelrätt hette *frǽfi*[5] (enligt mom 2), och adj. *frǽr* ∾ *friór* i en del kasus hade ljudlagsenligt *ǽ*.

Fisl. ***frǽr, friór*** 'fruktbar'. Stam **fraiwa*->**frewa*. Nplm.

---

[1] Annorlunda *Hultman* Ark. XVII 218; *Kock* Ark. XVII 369, XVIII 249, XX 281; *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 24.

[2] Formen bevarad i östsv. dial., se *v. Friesen* Nord. Bidr. s. 26.

[3] *Kock* anser [Ark XX 281] att **fraiu* äfven utan *w*-uppfriskning skulle gett *frøy*. Detta håller jag dock icke för säkert. Jfr *Noreen* Aisl. Gr.[III] § 74. 16.

[4] *Noreen* Aschw. Gr. § 69. 7. Annorlunda *Kock* Ark. XVII 367.

[5] Dat. **frēwe* > *frǽfi* gaf upphof åt den fvn. analogibildningen *frǽ* > **frew*, **frǣw*. Se *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 35.

frǽfir, nackplf. *frǽfar*, acksgf. *frǽfa*[1] enligt (2). Nsgf. samt nackpln. **fraiwu*> **fraiu* etc., men genom utjämning från den i många kasus representerade stammen **frew-* uppstod och underhölls formen **frewu*, som enligt (6) gaf *frió*. Likaså dsgm., dpl. *frióm*, dsgn. *frió*. Acksgm. enligt (4) **frián*, ackplm. **friá*.

Nsgm. skulle gett **frér*. Jfr *Hlér*[2] af stammen *hlewa-*, där *a*-brytning likaledes hindrats af den konsonant, som föregår *e*.

Verben *frǽ[f]a* och *frió[f]a* 'göra fruktbar' stodo synbarligen i så liflig kontakt med adj. *frǽr*, att deras ljudlagsenliga utveckling icke kan verifieras.

Fisl. **slǽr, slíór, slíár** 'slö' [Fht. *slêo*]. Stam **slaiwa->* **slewa-*. Formerna *slǽfir, slǽfar, slǽfa, slió[m], sliá[n]* förklaras som *frǽfir, frǽfar, frǽfa, frió[m], friá[n]*.

Till undanträngande af nsgm. **slér* < **slewaR* [utan *a*-brytning på grund af det föregående *l*-et] bidrogo de ljudlagsenliga komparationsformerna *slǽvari, slǽfastr,* som stödde positivformerna med *ǽ*[3]

De östn. formerna af paradigmet *sliō[r]* tyckas hafva till hufvudutgångspunkt böjningen i nsgf. och nackpln., hvilket är ganska naturligt, då man vet, att *øx*, *yx* 'yxa' var femininum och *swærþ, vapn* neutra.

Af urn. **slai-u*, genom *w-* uppfriskning **slaiwu*, fick man **sløy* > nygotl. *sloy[gur]* m. fl.[4] Under inflytande från de former, där *w* kvarstått hela tiden och *aiw* sålunda öfvergått till *ew*, hölls en nsgf. nackpln. **slewu*, som gaf fsv. *sliō* enligt (6). Jfr *frió* < **frewu* sid. 35, *lió* af **hlewu* sid. 30.

Såsom påpekades redan på sid. 32, bör man skilja mellan fsv. *iō*, som uppkommit ur *-ewu-* och fsv. *iǫ* > *iø*, alstradt genom *w*-omljud af brytningsdiftongen *ia* samt ersättningsförlängning. I fsv. *liō* kan diftongen blott härledas ur **hlewu*, emedan *a*-brytning icke varit möjlig efter *l*; i fsv. *siø* < *siǫ* < **siawR* < **sewaR* föreligger säkert *w*-omljud af *ia*. Nu har

[1] Se sid. 33 not 2.

[2] Se sid. 24.

[3] Äfven vid böjningen **hlér* pl. **hlǽfir*, **frér* pl. *frǽfir* torde komparationen hafva bidragit till att eliminera *é*-formerna och stödja vokalen *ǽ*.

[4] Jfr beläggen hos *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 26, samt ngotl. *froy*, fsv. *frō* af **fraiwu*, denna uppsats sid. 35.

M B II 338: 32 *lyoe* vid sidan af *siø* 316: 12. Diftongen *iō* [af *ewu*] har icke förändrats, men *iǫ* [< *ewa*] har blifvit *iø*.

I stammen **slew-* < **slaiw-* är *a*-brytning utesluten på grund af det *l*, som föregår stamvokalen. Vi hafva därför att vänta blott formen *sliō* [< **slewu*], icke *sliǫ* > *sliø*. Emellertid är formen *sliø* vanlig. Men det intressanta härvidlag är, att *sliō* lefver kvar långt efter det *sliø* begynt uppträda, hvilket omedelbart framgår af den rikhaltiga citatsamlingen i *Söderwalls* ordbok. *L B* har ännu *slio*, redan *Bir*. har *sliø* vid sidan af *slio*.

Detta förklarar jag på följande sätt. I adj. *miō[r]*, där *a*-brytningen kunde försiggå obehindradt, hade vi nsgm. *miǫ[r]*[1] < **mewaR* och nsgf. *miō*[2] < **mewu*. Efter den ljudlagsenliga växlingen **ǣ* ∾ *iø* ∾ *iǫ* i fsv. *miō[r]* bildade man till växlingen **ǣ* ∾ *iō* i *sli[ōr]* äfven varianten *iǫ*. Det ljudlagsenliga *sliō* lefde kvar ännu vid slutet af medeltiden; analogibildningen *sliø* [< *sliǫ*] spåras redan hos Birgitta.

Vid sidan af adj. **slaiwaR* har det enligt min tanke funnits ett subst. **slaiwu* f. 'ormslå' [= slöorm: den orm, som ej biter]. I Ark VI 117 har [*orm-*]*slå* af *Falk* sammanställts med *slǿr*, 'slö'. Men denna etymologi har sedermera uppgifvits af alla[3]; såvidt jag förstår, med orätt. Jag tänker mig att urn. **slaiwu* utvecklat sig på följande sätt: [Kontaminationsformerna äro placerade mellan de former, ur hvilka de fått sitt upphof].

							Samnord.
Nsg.	**slaiwu*	>	**slai-u*[3]	>	**sla-ȝu*	>	?
Kontam. gsg. nackpl.					**sla-wōR*	>	**slāwaR*
Gsg. nackpl.	**slaiwōR*	>	**slewōR*	=	**sle-wōR*	>	**slēwaR*

Vokalisationen i **slāwaR* lefver kvar i fsv. *slā* [Cod. Bur.

[1] Jfr nsv. dial. *mjå-är*, *Hultman*, Finl. Bidr. s. 161.

[2] » » » *mjö-vär* » » » s. 161.

[3] Jfr *K. F. Johansson* P B B. XIV 302, XV 243; *Noreen*. Urg. Lautl. 184, Aschw. Gr. § 73.2; *Hellquist* Ark. VII 53, not 2; *Falk-Torp* Etym. Ordb.

[3] Jag har konsekvent antagit, att *w* fför obetonadt *u* fallit före synkopetiden samt förrän *aiw* blef *ew*. Jfr sid. 33.

506: plur. *slar*], nysv. [*orm*]*slå*. Nsv. dial. *slō* härledes ur **slāw* enl. *Noreen* Aisl. Gr. III § 74.2[1].

Nyno. *sleva* 'ormslå' [*Falk* Ark. VI 117—118, *Aasen* 703 b, *Vidsteen* 170 a] kan jag icke förklara nöjaktigt.

Fvno. **vá** ∾ **vǽ** f. 'smärta, olycka, elände'. Stam **waiwō* [jfr fi. *vaiva*, fht. *wêwo*, ags. *wâwa*][2].

		Samn.	Fornord.
Nsg.	**waiwu* > **wai-u* > **wa-i̯u* >	?	
Kontam. gsg. nackpl.	**wa-wōR* >	**wāwaR* >	**vá́far*
Gsg. nackpl.	**waiwōR* > *wewōR* = *we-wōR* >	**wēwaR* >	**vǽfar*[3]

Fvno. *vá* och *vǽ* äro naturligtvis abstraherade ur pluralerna **váfar*, **vǽfar*. Mönstret *ǫ́* ∾ **áfar* gaf därjämte upphof åt formen *vǫ́*.

Fvno. *ve*[*sǽll*], *ve*[*sall*] kan, såsom *v. Friesen* [Nord. Bidr. s. 29 noten] anmärker, vara en svagtonighetsform af *vǽ*, men *e*-kvaliteten kan äfven bero därpå, att kompositionsformen **waiwa-* gaf **wewa-* > **vé-*.

Fisl. **véla**, **vǽla** 'jämra sig' [Kock Ark. XVII 367]. Urn. **waiwalōn* och **waiwilōn* ge **wewalōn*, **wewilōn* > *véla*. *Vǽla* ansluter sig till *vǽ*.

Fisl. **ey** [fno. *øy*]; **ei** [fno. *æi*, fsv. *ē*, fgotl. *ai*]; **æ**, **é** [fsv. *ǣ*, fgotl. *ē*], samt fsv. **ā**: 'alltid', 'icke'.

Det skulle otvifvelaktigt ligga närmast till hands att söka förklara dessa växelformer ur en *i*-stam, svarande mot got. *aiws* m. 'tidrymd'. Måhända vore detta icke ogörligt, men vår uppgift förenklas i alla fall betydligt, om man med *v. Friesen* [Nord. Bidrag s. 15 not. 1] och *Kock* [Ark. XX 280—281] antar, att den funnits en urn. neutralstam **aiwa* 'tidrymd'.

Jag utgår till en början blott från nacksg. **aiwa* och nackpl. **aiwu*. Det är klart, att dessa båda former, som tidigt gingo i sär [då **aiwu* förlorade sitt *w*, men **aiwa* behöll sitt och där-

---

[1] Jag tager här icke ställning till frågan, huruvida *w* vokaliserades eller icke, innan det föll. Slutresultatet torde i alla fall hafva blifvit detsamma.

[2] *Kock* Ark. XX 259 ff.; *v. Friesen* Nord. Bidr. s. 29.

[3] Enligt (2).

för blef *ewa], under sin utvecklingstid skulle påverka hvarandra ömsesidigt, dels sålunda, att stammarna kontaminerades, dels så, att former, som slutat på *a*, i stället antogo ändelsen *u* och omvändt. Jag uppställer här ett schema öfver de kontaminationer och analogibildningar, som torde inställt sig nära nog med naturnödvändighet. Grundformerna och deras ljudlagsenliga descendenter trycker jag med fet stil, de öfriga med finare, och grupperar dessa senare så, att kontaminationsformer i egentlig mening stå emellan de ljudlagsenliga former, af hvilka de utgöra en blandning, medan former, som bero på analogisk variation af ändelsevokalen, ställas antingen ofvanför eller nedanför båda de ljudlagsenliga utvecklingsserierna:

			Samnordiskt	
	*ewu >	*e-u >	ē	= fisl. é, fsv. ǣ, fgotl. ē
*aiwa >	*ewa	*ewa >	ē[1]	= » » »
	*aiwa >		øy	= fisl. ey, fno. øy[2]
		*awa >	ā	= fsv. ā
*aiwu	*ai-u >	*a-i̯u >	?	
	*ai-a >		æi	= fisl. ei, fno. æi, fsv. ē, fgotl. ai[2].

Oaktadt jag tagit i betraktande endast kontaminationer och analogibildningar af första graden och lämnat alla s. k. dubbla utjämningar å sido, synas alla belagda former hafva fått sin förklaring, utom fisl. *ǽ* = samnord. *ǣ*. Denna variant har säkerligen sitt ursprung i dativen af **aiwa*, som genomgått följande utveckling:

*aiwē > *ewē > *ēwe > fisl. *ǽfi enligt (2).

Att de enstafviga formerna kunde utbyta sin vokal mot vokalen i en tvåstafvig form, är ju naturligt. Dativen af **aiwa* var sannolikt icke så litet använd i adverbiala uttryck.

Fisl. **langǽr** 'långvarig' [lat. *longævus*, *Noreen* Aisl. Gr.II § 57.3 och III§ 93.3]. Vokalen *ǽ* härstammar från de former af den andra sammansättningsleden, som voro tvåstafviga: *-*ǽfir*, *-*ǽfar*, *-*ǽfa* enligt (2).

Fisl. **ǽfi** f. [gen *ǽfi* och *ǽfar*] 'lif, lifstid, tidsålder'. Vokalen *ǽ* är ljudlagsenlig i formen *ǽfar* enl. (2), samt i det adverbielt använda *ǽfa[-gi]* och stödes dessutom af *ǽ*, *[lang]ǽr*.

[1] I händelse brytning uteblef, hvilket alltid var fallet i svagton.

[2] Jfr *Kock* Ark. XVII 368.

På det närmaste samhörigt med *æfi* är naturligtvis fisl. *æfin-[leikr, ligr* etc.] = got. *aiweins*, 'evig'.

Fisl. **hræ** 'lik' [got. *hraiw*] har i dsg. genomgått utvecklingen **hraiwē* > *hræfi* enligt (2). Nsg. måste ljudlagsenligt ha lydt **hré* < **hraiwa* [Jfr. *hué* < **hvaiwa*]. Sannolikt har detta ord engång likasom *fræ* haft växlingen *ió* (< *ewu*)∾*é*∾*æ* [se sid. 35], och äfven här vållade mönstren *siór*∾*sær*, *snióor*∾*snær*, att vokalen *æ* segrade öfver *é*, ehuru *é*-kasus voro i majoriteten. För öfrigt synas de tvåstafviga formerna hos neutralstammarna på *-aiwa* > *-ewa* haft en större lifskraft, än man a priori vore benägen att tro. Detta framgår af

Fisl. **læ** 'skada' fördärf. Stam *laiwa-* [fht. *lewes* ags. *lā* 'tyvärr' se *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 29].

Här visar sig inflytandet från de tvåstafviga kasus icke blott däri, att *æ* segrat öfver *é*, utan äfven i formerna *lø*, *lø-[braut]* där omljudet endast kan bero på, att *w* sekundärt införts från de tvåstafviga formerna till de enstafviga. Se *Noreen* Aisl. Gr.III § 74.8.

Fisl. **Hlæ** ***[-fǫðr, -freyr]***, namn på Odin. Stam *hlaiwa*, belagd på Bøstenen [se *v. Friesen* Ark. XVI 178, Nord. Bidrag 18, *Noreen* Aisl. Gr.III § 93.3]. Vokalen *æ* hemtad ur tvåstafviga kasus, där den uppkommit enligt (2).

Fisl. **læfirki** m., fsv. **lærikia** f.[1] 'lärka'. Stam **laiwiʀ-* [ags. *láwerce*, se *Noreen* Aisl. Gr.II § 57.3, III§ 93.3, Svenska Etymologier s. 27 f., *v. Friesen* Nord. Bidrag s. 18]. Den ljudlagsenliga utvecklingen skulle blifva:

A. Där andra stafvelsen synkoperas:

**laiwiʀ-* > **lewiʀ-* > **lewʀ-*[2] > fisl. **lēr-*, fsv. *lær-*[1].

B. Där tredje stafvelsen synkoperas:

**laiwiʀ-* > **lewiʀ-* > **liwiʀ* > **līwiʀ*, eller då *ē* införes analogiskt från A-formerna:

**lēwiʀ* > fisl. *læfir-*.

---

[1] Det är måhända öfverflödigt att alls upptaga denna form till diskussion, då den torde bero på lån. *Kock* Ark. XVII 366.

[2] Enligt *Lidéns* *i*-omljudsteori [refererad af mig i Neuphil. Mitteil. 15/11—15/12 1902 s. 14] har *i* icke verkat omljud, då det stått i mellanstafvelse eller i absolut slutljud, efter kort rotstafvelse, och synkoperats.

Fisl. **hión, hiú[n]** n. pl. 'äkta makar' 'husfolk', fsv. **hiōn** n. d:o, men användt äfven i sing., *Hiō*, ortnamn; fgotl. gpl. **hiauna**[1] 'äkta makars'. Man kan utgå dels från stammen **haiwan-* [batav. *Haeva* 'maka'] dels från **hīwan-* [got. *heiwa-*][2].

Några af de viktigaste nordiska former, som höra till detta paradigm, te sig för mig på följande sätt:

A. Stam **haiwan.* Sg. **haiwą-* **hewą-* > **hēwą*[3] > **hē-a*[4]. Hit hör fsv- *hæ-skaper* [*Noreen*, Aschw. Gr. § 163. 1], samt med kontraktion fisl. *hiá* 'hos', som dock kan härledas äfven ur stam *B*. En nybildning till sg **hewą-* var nackpl. **hewu-* > **he-u-*[5]. Denna vokalisation återspeglas af fisl. *hión*, fgotl. gpl. *hiauna*.

B. Stam **hīwan-*. Sg. **hīwą-* > **hī-a*[4]. Jfr fisl. *hiá* 'hos', *híbýli* 'hus, hem[6], fgotl. *hī-skepr* 'husfolk'. Kompositionsformen **hīwa*[7]- ger *hý-*. Jfr fisl. *hýbýli* 'hus, hem'. Npl. *hīwu-* ger fisl. *hiú* [*Noreen* Aisl. Gr.III § 127 b].

Enligt *Noreen* loc. cit. har fsv. [*hiōn*], *Hiō* sin vokalisation från gpl. af stam B [fht. *hîwôno*]

De nordiska formerna af fisl. **skiór** f. skata och **sǫl** f 'själ' lämnar jag här åsido, icke för att undgå svårigheter, utan emedan ett öfverflöd af förklaringsmöjligheter föreligger. Under sådana omständigheter har ingen förklaring någon nämnvärd beviskraft.

Om fisl. **mór** m. 'mås' se *v. Friesen* Nord. Bidr. s. 15 mom. 6.

---

[1] På bildstenen från Levide [*Säve* 136], undersökt af mig sommaren 1902.

[2] Se *Noreen* Aschw. Gr. § 80. I. 3, § 93.3.

[3] Enligt min regel om vokalförlängning fför intervokaliskt *w*.

[4] Enligt min regel om *w*-bortfall fför vokal, som nasalerats af *n*.

[5] Med biton på ändelsen, hvarför exemplet ej faller under mom. (5).

[6] Annorlunda *Noreen* [Aisl. Gr.III § 74. 6], som nödgas konstruera en *a*-stamsböjning för vårt paradigm. Den gotiska kompositionsformen *heiwa-* hör gifvetvis till *an*-stamsparadigmet och kan icke användas som stöd för en *a*-stamsböjning.

[7] Jfr got. *heiwa-frauja*.

Genom ofvanstående framställning hoppas jag hafva lämnat fullgodt stöd för följande ljudlagar:

A. Samnordiska ljudlagar:

I. *I urnordisk tid öfvergick fonemet* ***aiw*** *till* ***ēw***. Öfvergången skedde, efter det *w* bortfallit fför ändelsevokalen *u*, men före synkopetiden. Exx. s. 33—41.

Anm. Ett *aiw*, som uppkommit först i urn. tid genom kontamination mellan former på *ewa* [< *aiwa*] och *ai-u* [< *aiwu*], drabbades icke af denna ljudlag. Jfr *Kock* Ark. XVII 368, XVIII 248.

Exx. fisl. *ey* (s. 38), nygotl. *froy* (s. 35), *sloygur* (s. 36).

II. *Då urn.* ***hw*** *i inljud förlorade sin* ***h****-kvalitet och blef* ***w***, *inträdde ingen ersättningsförlängning af en föregående vokal.*

Exx. fisl. *séa* s. 3 not 1, s. 14; fisl. *iór* s. 28.

III. *Fallande tautosyllabiskt* ***w*** *verkade omljud icke blott på en föregående lång vokal, utan äfven på en diftong, t. o. m. om denna uppkommit genom brytning.*

Exx. fisl. *iór* (s. 29), *siór, miór* (s. 33), *snióer* (s. 34), *ey* (s. 38), nygotl. *froy* (s. 35), *sloygur* (s. 36).

IV. *Framför intervokaliskt* ***w*** *förlängdes vokal.* Öfvergången inträffade efter synkopetiden[1], efter det *i*-omljud verkats af kvarstående *i*[2], men förrän kvarstående *a* verkade brytning[3], och förrän reglerna V, VI genomfördes[4].

Exx. sidd. 6, 10, 12—15, 24, 25, 33—40.

V. *Intervokaliskt* ***w*** *föll fför vokal, som nasalerats genom ett i urn. tid bevaradt* ***n***. Anm: Enligt regel IV föregicks *w* i alla föreliggande exx. af lång vokal.

Exx. sidd. 9—10, 12, 13, 14, 15, 21, 25, 33, 36, 41

B. Fornvästnordiska ljudlagar [yngre än alla de föregående]:

VI. *Fonemet* ***ēw*** *blef* ***ǣw***. Vid ifrågavarande tidpunkt var *w* i denna kombination alltid intervokaliskt.

Se under fisl. *sǽr* (s. 24, 33), *hlǽr* (s. 24), *glǽa*, *Himinglǽfa* (s. 25) *mǽr* m. fl. exx. s. 33—40.

VII. Fonemet ***ıǭ*** blef ***ıō***.

Exx. fisl. *iór* (s. 29), *miór, siór* (s. 33), *snióer* (s. 34).

[1] Se sid. 5.

[2] Se sid 33 f.

[3] Se sid. 32 mom. (2).

[4] Se sid. 21 not 2, sid 25 not. 3.

Exkurs.

Fisl. *hár, hór* 'hög'.

Sid. 7 har nämnts, att många forskare härledt vissa former af adj. *hár, hór* 'hög' ur en stam **hawa-*, men att ursprunget till denna stam är mycket omtvistadt.

Noreen i sin Aisl. Gr.III § 55 anser, att **hawa-* i urn. tid sekundärt utvecklats ur **hauha-* i de kasusformer, där den efter *h* följande vokalen icke synkoperades [t. ex. acksgm. **hawan* < **hauhana*]. Där synkope inträdde, så att fonemet *auh* kom att stå autekonsonantiskt eller i slutljud, kontraherades *auh* till *ōh* [§ 94. 2]. Fisl. nsgm. *hór* [< **hǫuhR*] förklaras sålunda i enlighet med *Läffler's* teori [Ark. I 266 ff.].

Noreen's åsikt torde icke kunna genomföras konsekvent. I Aisl. Gr.III § 478 anm. 4 identifierar *Noreen*, säkerligen med rätta, fisl. *tióa* 'räcka till, hjälpa' med got. *tiuhan*. Men om **hauhana* gett **hawan*, kan **teuhan* icke hafva gett *tióa*, utan diftongens andra led hade måst föras öfver till den andra stafvelsen.

Noreen's konstruktion *hór* < **hǫuhR* vid sidan af **hauhana* > **hawan* [§ 55] stöter på den svårigheten, att inljudande *h* sannolikt fallit före synkopetiden [jfr. Aisl. Gr.III § 224, samt denna skrift sid. 3 not 1] Nsg. **hauhaR* torde blifvit *hór* genom mellanstadierna **hōhaR* > **hō-aR*. Men om antevokaliskt *auh* här blef *ōh*, så bör **hauhana* äfven hafva gett **hō-an*.

Om man accepterar *Läffler's* kontraktionslag utan annan inskränkning än den jag i Gotl. stud. s. 130 ff. föreslagit för gotländskans vidkommande, kan urda. *frōhila*[1] härledas ur ett urn. **frauhila*, som jag återfinner i det nygotl. sockennamnet *Froyel*. Enligt *Noreen's* teori blir denna, åtminstone för mig tilltalande sammanställning af *frohila* och *Froyel* omöjlig.

Bugge-Olsen's regler för behandlingen af fonemet *auh* [No. Indskr. I 454] synas mig innebära en väl godtycklig begränsning af den *Läffler*'ska kontraktionslagens verkningssfär[2].

---

[1] *Darum* II. *Bugge* No. Indskr. I 83 och 247 uppfattar *h* i *frohila* som hiatusfyllande, hvilket synes mig vara en nödfallsutväg.

[2] *auh* skulle enligt *Bugge-Olsen* blifvit *ōh*, blott då fonemet redan urnordisk tid stod i slutljud, fför konsonant eller fför *u*.

Den enligt min mening mest osökta uppfattningen af urda. _frohila_ [< _*frauhila_] omöjliggöres äfven genom _Bugge-Olsen's_ regler.

För min del hyser jag ej något tvifvel om, att _Läffler_ hade rätt, då han i sin uppsats om 'hög' [Ark. I 266 ff.] antog, att urn. från urgerm. ärft två stammar: _*hauha-_ och _*hawa-_. Läffler's förklaring af stammen _*hawa-_ [ur ändelsebetonadt _*haw-wa_] synes alltmera hafva öfvergifvits [jfr t. ex. _Zupitza_ Die germ. gutturale s. 64], men andra förklaringar torde kunna tänkas.

Läffler har [loc. cit. s. 277 not 2] gent emot en del tviflare framhållit, att fht. i det adj. som svarar mot fisl. _fár_ 'paucus' äger parallelstammarna _*fauha-_ [belagd i _fôhêr_] och _*fawa-_ [belagd i _fao_], Numera torde ingen bestrida, att Läffler haft rätt på denna punkt [jfr _Zupitza_ loc. cit.].

För förklaringen af det fisl. adj. _hór_, _hár_ räcker redan kunskapen härom. Då det i urg. tid fans en säkert belagd stamväxling _*fauha-_ ∽ _*faua-_, kunde eller måste till _*hauha-_ sälla sig en nybildning _*hawa-_. Ur dessa båda stammar fås de faktiska fisl. formerna enligt min framställning sid. 6 ff.

Men ofrivilligt gör man sig den frågan: hvarpå beror den genom fht. säkert belagda urg växlingen _*fauha-_ ∽ _*fawa-_? _Zupitza_ svarar, att stammen _*fau-_ stundom uppträder utvidgad med en guttural. Men då växlingen _h_ ∽ o uppträder i väl många väsentligen likartade fall, synes det mig, att _Läffler_ med rätta spårat en ljudlag bakom denna företeelse. Ett förslag till ljudlag, som skulle förklara nämnda växling, har jag, stödd på exempel, som till en del voro onöjaktiga, framställt i Neuphil. Mitteilungen 1904 s. 145 ff. Jag är ej nu i tillfälle att närmare utlägga min ståndpunkt i frågan. Intill dess detta skett, hoppas jag att mitt uttalande icke måtte upptagas till diskussion.

I nyssnämnda häfte af Neuphil. Mitteilungen har jag på förhand framlagt de flesta af de här på sid. 42 formulerade teserna. Satserna II, III, VI och VII täcka reglerna IV, V, IX och X i Neuphil. Mitteil.; satserna IV och V afvika blott i oväsentliga detaljer från reglerna VI och VII i N. M. Vidare har jag redan i N. M. visat, att växlingen _æ—ió—iá_

måste härledas ur urn. stammar på *-ewa-*. Men emedan jag då ännu trodde, att urg. *aiw* gett dels samnord. *øy*, dels *āw-*, var jag tvungen att antaga afljud i gruppen *siór, sniór* etc. Detta är numera obehöfligt.

Öfverallt där differenser mellan mitt förberedande meddelande och denna uppsats föreligga, önskar jag, att blott den senare måtte anses som exponent för mina åsikter.

Till sist ber jag att till min gode vän och lärare prof. *E. Lidén* få frambära ett hjärtligt tack för många af honom uttalade tvifvelsmål, som föranledt mig att söka fördjupa min uppfattning af de här diskuterade problemen, samt för mången värdefull upplysning.

INBJUDNING

TILL DEN OFFENTLIGA FÖRELÄSNING

MED HVILKEN

PROFESSORN I GEOGRAFI (MED HANDELSGEOGRAFI) OCH ETNOGRAFI VID GÖTEBORGS HÖGSKOLA

FIL. DR NILS OTTO GUSTAF NORDENSKJÖLD

KOMMER ATT INSTÄLLAS I SITT ÄMBETE

AF

HÖGSKOLANS REKTOR

Bifogad skrift: **La Plainte d'Amour, Poème anglo-normand**

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1905

Den professur i *geografi (med handelsgeografi) och etnografi*, som nu tillträdes af sin förste ordinarie innehafvare, är den tredje af de professurer, som upprättades vid Högskolan på grund af *August Röhss'* storartade gåfva år 1901. De tvenne öfriga, nämligen professurerna i *statskunskap och statistik* och i *nationalekonomi och sociologi*, hafva redan blifvit tillsatta (1902 och 1903).

Vid besättandet af lärostolen i geografi har samma tillvägagångssätt följts som vid besättandet af flertalet af lärostolar vid Högskolan. Styrelsen vände sig först, på Lärarerådets förslag, till sakkunnige med förfrågan, huruvida de ansåge, att tillfälle gåfves att besätta platsen genom kallelse eller de funne lämpligare, att den förklarades ledig till ansökan. De tillsporda sakkunnige, hvilka, sedan professorn i geografi vid Lunds Universitet Friherre *H. H. von Schwerin* anmält förhinder, voro professorn vid Kungl. Vetenskaps-Akademien Dr *A. G. Nathorst*, dåvarande bibliotekarien vid Kungl. Vetenskaps-Akademien, sedermera öfverbibliotekarien Dr *E. W. Dahlgren* samt professorn i geografi vid Köpenhamns Universitet Dr *E. Løffler*, uttalade såsom sin mening, att den ifrågavarande platsen borde anslås till ansökan ledig. Detta blef ock Styrelsens beslut, den 21 april 1902. Vid ansökningstidens utgång, den 27 juni s. å., hade såsom sökande anmält sig docenterna i geografi vid Upsala Universitet Dr *Karl Ahlenius* och Dr *Sven Lönborg*, docenten i mineralogi och geologi därsammastädes Dr *Otto Nordenskjöld*, samt Dr *Artur Hollender*. Att såsom sakkunnige yttra sig om dessa sökande utsågos på Lärarerådets förslag af Styrelsen bibliotikarien Dr *E. W. Dahlgren*, professorn Dr *E. Løffler* samt, sedan Professor *Nathorst* anhållit att blifva befriad från detta uppdrag, professorn i geologi vid Stockholms Högskola Friherre *Gerard De Geer*. Sedan dessa

sakkunnigas utlåtanden inkommit i maj 1905, och sedan under tiden såväl Dr *Hollender* som Docenten *Ahlenius*, hvilken i juli 1904 blifvit utnämnd till professor vid Upsala Universitet, återtagit sina ansökningar, förklarade Lärarerådet (den 20 maj) bådade kvarstående sökandena, Docenterna *Nordenskjöld* och *Lönborg*, för skickliga till ämbetet och, i öfverensstämmelse med de sakkunniges enhälliga mening, förtjänta att därtill nämnas i här angifven ordning. Styrelsen utsåg den 29 maj Docenten *Nordenskjöld* till professurens innehafvare, och Kungl. Maj:t stadfäste honom i denna egenskap den 30 sistl. juni.

Att Högskolan sålunda fått vid sig fästa Professor *Nordenskjöld*, bereder henne en synnerlig tillfredsställelse, ty hon skattar högt det lefvande intresse, han ådagalagt för vetenskapen, och de rika bidrag, han skänkt den såväl genom sin skriftställareverksamhet som genom sina storartade forskningsresor. Högskolan gläder sig äfven öfver att åt en så förtjänt forskare bereda plats i ett samhälle, som med så stor frikostighet städse understödt den geografiska vetenskapen, en frikostighet, hvarför äfven den donation af Herr *August Röhss*, som nu tages i anspråk, är ett uttryck.

Professor *Nordenskjöld* har om sig meddelat följande:

Jag, *NILS OTTO GUSTAF NORDENSKJÖLD*, är född den 6 december 1869 i Hessleby församling af Jönköpings län. Föräldrar: öfversten Otto Gustaf Nordenskjöld och Anna Elisabet Sophia Nordenskiöld.

Aflade mogenhetsexamen vid Östersunds högre allmänna läroverk den 26 maj 1886. Inskrefs som student vid Upsala Universitet hösten 1886, aflade därstädes filosofie kandidatexamen den 26 januari 1889 samt filosofie licentiatexamen den 31 maj 1893 och 24 februari 1894. Disputerade för filosofiska graden den 14 mars 1894 och promoverades till filosofie doktor den 31 maj s. år.

Kallades till docent i mineralogi och geologi vid Upsala Universitet den 17 april 1894. Uppehöll under läseåret 1894—95 en del af den med professuren i mineralogi och geologi förenade undervisningsskyldighet och har sedermera flere terminer föreläst vid Upsala Universitet.

Uppfördes af matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Upsala år 1896 på tredje förslagsrummet till professuren i mineralogi och geologi vid samma universitet; af det större akademiska konsistoriet i Lund 1900 likaledes i tredje rummet till e. o. professuren i geologi och mineralogi därstädes; samt år 1904 af det större akademiska konsistoriet i Upsala på andra förslagsrummet till e. o. professuren i geografi därstädes.

Tjänstgjorde åren 1889 och 1890 som extra geolog vid Sveriges Geologiska Undersökning.

Har under år 1893 idkat studier vid Universitetet i Greifswald och 1895 vid Muséum d'histoire naturelle i Paris.

Har företagit talrika resor i Skandinavien och utlandet, däribland 1895—97 som ledare för en svensk expedition till det sydliga Sydamerika, 1898 till Alaska, 1900 till Ostgrönland och 1901—1904 som ledare för den svenska sydpolsexpeditionen.

Deltog i de internationella geografiska kongresserna i London 1895 och Berlin 1899.

R. D. D. O. 1900; R. N. O. den 11 januari 1904; K. Sp. Alf. XII O. m. kr. 1904; Off. Fr. H. L. 1905.

Har af svenska sällskapet för Antropologi och Geografi erhållit dess Vegamedalj; samt mottagit medaljer från de geografiska sällskapen i Antwerpen, Brüssel, Köpenhamn, Paris och Rouen, från staden Paris och från Club Alpin i Lyon.

Hedersledamot af bl. andra Naturvetenskapliga studentsällskapet (Upsala); det norske geografiske Selskab (Kristiania); Geographische Gesellschaft (Greifswald) och Verein für Erdkunde (Leipzig), Royal Geographical Society (London; "honorary corresponding member"); k. k. geographische Gesellschaft (Wien) och Ungarische Gesellschaft für Geographie (Budapest), Nederlandsch aardrijkskundig Genootschap (Amsterdam), Société de Géographie (Genève), Société de Géographie (Marseille), Real Sociedad Geografica (Madrid); Instituto geografico argentino (Buenos Aires) och Société scientifique de Chili (Santiago); Arctic Club of America (New York); Président d'honneur i Société d'océanographie (Bordeaux); Korrsponderande ledamot af Geografiska föreningen i Finland (Helsingfors), Roy. Scottish Geographical Society (Edinburgh), Zoologisch-botanische Gesellschaft (Wien), Société Roy. belge de Géographie (Brüssel), Sociedad cientifica argentina (Buenos Aires), Instituto solar internacional (Montevideo); ledamot af American Philosophical Society (Philadelphia).

Utnämndes den 29 maj 1905 af Styrelsen för Göteborgs Högskola till professor i geografi (med handelsgeografi) och etnografi vid högskolan, hvilken utnämning af Kongl. Maj:t stadfästes den 30 juni samma år.

Har af trycket utgifvit bl. annat följande arbeten i geografi, geologi och petrografi:

1. Zur Kenntniss der s. g. Hälleflinten des nordöstl. Smålands (Bull. Geol. Inst. Ups. 1893).

2. Über basische Ergussgesteine aus dem Elfdalener Porphyrgebiet (B. G. I. U. 1893).

3. Om de porfyriska gångbergarterna i östra Småland (G. F. F. 1893).

4. Über archæische Ergussgesteine aus Småland. Gradualafhandling (B. G. I. U. 1894).

5. Eldslandet (Ymer 1894).

6. Über postarchœischen Granit von Sulitelma in Norwegen (B. G. I. U. 1895).

7. Om sjöarna Övre Vand och Nedre Vand mellan Saltenfjorden och Sulitelma (G. F. F. 1895).

8. Om Bossmo grufvors geologi (G. F. F. 1895).

9. Nya bidrag till kännedomen om de svenska hälleflintbergarterna (G. F. F. 1895).

10. Om förmodade spår af en istid i Sierra de Tandil i Argentina (G. F. F. 1895).

11. Das Feuerland und seine Bewohner (G. Zeitsch. 1896).

12. Den eldsländska ögruppen (Ymer 1896).

13. L'expédition suédoise à la Terre de Feu (Ann. de Géogr. 1897).

14. A Journey in South Western Patagonia (Geogr. Journ. 1897).

15. Notes on Tierra del Fuego (Scott. Geogr. Mag. 1897).

16. Über die Natur der Magellansländer (Peterm. Mitt. 1897).

17. Algunos datos sobre la naturaleza de la Region Magellanica (An. Soc. Cient. Argent. 1897).

18. Übersicht der zoologischen Arbeiten während der Schwed. Expedition nach den Magellansländern (Sv. exp. Magellansl. 1898).

19. Über die posttertiären Ablagerungen der Magellansländer (Sv. exp. Magellansl. 1898 och 1899).

20. Från Eldslandet. 255 s. Stockholm 1898 (I bearbetning utgifven äfven på franska språket).

21. Tertiary and Quaternary deposits in the Magellan Territories (Am. Geologist 1898).

22. Über einige Erzlagerstätten der Atacamawüste. I. II. (B. G. I. U. 1898, 1899).

23. En expedition till Klondike och Yukonterritoriet sommaren 1898 (Ymer 1899).

24. Die geologischen Verhältnisse der Goldlagerstätten des Klondikegebietes (Z f. pr Geol. 1899).

25. Notes to accompany the geological map of the Magellan Territories (Sv. exp. Magellansl. 1899; med karta).

26. Preliminary notes on the surface geology of the Yukon territory. (Am. Geol. 1899).

27. Sydpolarforskningens nuvarande ställning och mål (Ymer 1900).

28. Om pampasformationen (G. F. F. 1900).

29. Topographisch-geologische Studien in Fjordgebieten (B. G. I. U. 1900).

30. Über die Landschaftsformen der Magellan-Länder (VII intern. Geogr.-Kongr. 1899).

31. Über die Kontaktverhältnisse zwischen den archæischen Porphyren und Graniten im nordöstlichen Småland (B. G. I. U. 1900).

32. Die krystallinischen Gesteine der Magellansländer (Sv. Exp. Magellansl. 1901).

33. The Swedish Antarctic Expedition (Scott. Geogr. Mag. 1902).

34. Notes on some specimens of rocks from the East coast of Greenland (Meddel. om Grönland 1902).

35. The Swedish Antarctic Expedition. Scientific work at the winter station (Geogr. Journ. 1904).

36. Den svenska sydpolarexpeditionen 1901—1903 (Ymer 1904; tills. med J. G. Andersson och C. A. Larsen).

37. Résultats scientifiques de l'expédition antarctique Suédoise (La Géographie 1904).

38. The Swedish Antarctic Expedition (Geogr. Journ. 1904).

39. Note sur la glaciation antarctique (La Géographie 1904).

40. Antarctic. Två år bland sydpolens isar. (Tillsammans med J. G. Andersson, C. A. Larsen och C. Skottsberg). 2 delar. Stockholm 1904. Samtidigt utkommen äfven på engelska, tyska, franska och spanska språken.

41. Petrographische Untersuchungen aus dem westantarktischen Gebiete (B. G. I. U. 1905).

42. Referat af litteratur rörande Sveriges geografi under åren 1898—1900 i Annales de Géographie (Paris).

43. Redigerat hittills utkomna afdelningar af arbetet "Wissenschaftliche Ergebnisse der schwedischen Expedition nach den Magellansländern 1895—1897". Stockholm 1898—1905.

44. Redigerat utkomna delar af arbetet "Wissenschaftliche Ergebnisse der schwedischen Südpolar-Expedition". Stockholm 1904—05.

Har vidare publicerat dels åtskilliga uppsatser i kemi och mineralogi, dels kortare redogörelser för Eldslands- och sydpolarexpeditionerna i norska, danska, finska, tyska, belgiska, franska och chilenska geografiska tidskrifter, dels talrika uppsatser rörande utförda resor i populära tidskrifter t. ex. Atheneum (Helsingfors), Deutsche Revue (Stuttgart), Pall Mall Magazine (London), Je sais tout (Paris); dels artiklar och uppsatser i tidningar, hufvudsakligen Aftonbladet och Svenska Dagbladet (Stockholm), Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning samt Aftenposten (Kristiania).

Professor *Nordenskjöld* kommer att fredagen den 22 innevarande september kl. 1 e. m. inställas i sitt ämbete med en offentlig föreläsning i Högskolans Stora Hörsal öfver *De viktigaste kusttyperna med särskild hänsyn till deras naturskönhet.*

På uppdrag af Högskolans Styrelse har jag äran att härmed till bevistande af professor Nordenskjölds installationsföreläsning vördnadsfullt inbjuda *Statsrådet och Chefen för Kungl Ecklesiastikdepartementet, K. N. O. 1 kl., J. D., Herr KNUT*

HJALMAR LEONARD HAMMARSKJÖLD, Kansleren för Rikets Universitet, förutv. Statsministern, R. o. K. af K. M. O., F. D., Herr ERIK GUSTAF BOSTRÖM, förutv. Kansleren för Rikets Universitet, förutv. Statsrådet, R. o. K. af K. M. O., F. D., Herr GUSTAF FREDRIK GILLJAM, förutv. Konsuln, K. m. st. k. N. O. m. m., Herr OSCAR EKMAN, Ordföranden i Högskolans Examenskommission, *Professorn, En af de Aderton i Svenska Akademien, K. N. O. 1 kl. m. m., T. och F. D., Herr ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR, Biskopen öfver Göteborgs Stift, K. m. st. k. N. O., T. och F. D., Herr EDVARD HERMAN RODHE* samt förre ledamöterna af Högskolans Styrelse *f. d. Borgmästaren, K. V. O. 2 kl. m. m., F. D., Herr GUSTAF SVANBERG* och *F. D., K. V. O. 2 kl. m. m., Herr PHILIP LEMAN.*

Desslikes får jag vördsamt rikta en särskild inbjudan, utom till Högskolans *Lärare* och *Lärjungar*, till de korporationer, som äro med Högskolan förbundna genom rätten att utse ledamöter i hennes Styrelse: *Herrar Stadsfullmäktige i Göteborg, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, Göteborgs Musei Styrelse* samt *Rektorer och Lärare vid Göteborgs Allmänna Läroverk.*

Äfvenledes anhåller jag att få vördsamt inbjuda *Herrar Medlemmar af Länsstyrelsen* och *af Stiftets Domkapitel, Chefen och Officerarna vid Kungl. Göta Artilleriregemente, Göteborgs Stads Borgmästare och Magistrat, Drätselkammarens Herrar Ledamöter* samt en och hvar, som med intresse följer arbetet vid Göteborgs Högskola.

För dem, som erhållit inträdesbiljetter till föreläsningen, öppnas Stora Hörsalen kl. 12,30 e. m. Efter kl. 1 lämnas, så långt utrymmet medgifver, tillträde äfven åt personer utan biljetter.

Göteborg den 15 september 1905.

Johan Vising.

LA PLAINTE D'AMOUR

POÈME ANGLO-NORMAND

PUBLIÉ POUR LA PREMIÈRE FOIS

PAR

JOHAN VISING

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1905.

I. Les Manuscrits.

C'est M. Paul Meyer qui, dans ses investigations dans les bibliothèques anglaises, a découvert le poème que je publie ici pour la première fois. Il en a parlé à plusieurs reprises (*Romania* VIII 326; XIII 507; XV 292; XXIX 4; XXXII 73) en indiquant et en décrivant les manuscrits qui nous l'ont transmis, et dont il a communiqué quelques extraits.

Ces manuscrits sont au nombre de cinq, à savoir:

1. Le ms. Harleien 273 du Musée Britannique, décrit une première fois par Nares dans *A Catalogue of the Harleian Manuscripts* (1808), ensuite par Ward dans son *Catalogue of Romances* I, p. 587. Ce manuscrit, écrit par différents copistes de la première moitié du XIVe siècle, se compose de 215 feuillets mesurant 88 mm. sur 66 et divisés en trois colonnes. Il renferme, d'après Nares, cinquante morceaux, dont quelques-uns sont en français, les autres en latin. *La plainte d'Amour* commence fol. 199 v° col. a et va jusqu'au fol. 203 v° col. b. Le copiste de cette partie a souvent omis la première lettre d'une nouvelle strophe, ou bien il l'a indiquée en marge; c'est afin de laisser l'enlumineur former cette lettre telle qu'il la voulait. J'appelle ce manuscrit H.

2. Le ms. G. g. 1. 1. de la Bibliothèque de l'Université de Cambridge. Ce manuscrit a été décrit en détail par M. Paul Meyer, *Romania* XV 283 et s. L'écriture en est, selon lui, des premières années du XIVe siècle. *La plainte d'Amour* va du fol. 113 v° col. b jusqu'au fol. 120 v° col. b. Je désigne ce manuscrit par U.

3. Le ms. Rawlinson Poetry 241 de la Bibliothèque Bodléienne, à Oxford. C'est le manuscrit que M. Stengel a

décrit en détail, sous le titre de *Rawlinson Miscellanea No* 473, dans la *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur* XVI 122—37. Après lui M. Paul Meyer a consacré à ce manuscrit une ample description accompagnée d'extraits, dans la *Romania* XXIX 1—84. Selon lui «l'écriture des 210 premières pages est une cursive anglaise (court hand) de la première moitié du XIVe siècle». *La plainte d'Amour* commence p 21 col. a et finit p 37 col. b. J'appelle ce manuscrit R.

4. Le ms. O. 1. 17 du Trinity College, Cambridge. Ce manuscrit a également été l'objet de deux descriptions détaillées, dont l'une, de M. Montague Rhodes, se trouve dans son catalogue *The Western Manuscripts in the Library of Trinity College, Cambridge* (1902), l'autre, de M. Paul Meyer, dans la *Romania* XXXII 68—74 (1903). *La plainte d'Amour,* écrite par une main différente de celle qui a écrit les morceaux précédents, commence fol. 266 r° et va jusqu'au fol. 273 v°. L'écriture de ces feuillets me paraît dater du commencement du XIVe siècle. Je désigne ce manuscrit par T.

5. Le ms. Phillipps-Fenwick N° 8336, Cheltenham. M. Paul Meyer a donné une description et de nombreux extraits de ce manuscrit, *Romania* XIII 497—541. Selon lui, les diverses mains qui ont contribué à la composition de ce manuscrit, paraissent toutes «appartenir au même temps, le milieu du XIVe siècle environ». *La plainte d'Amour* commence fol. 40 v° et va jusqu'au fol. 49 v°. Je dois la copie que je possède de ces feuillets, à l'obligeance de mademoiselle Amy Despard, à Cheltenham. Je désigne ce manuscrit par Ph.

Il est difficile d'établir une filiation exacte entre ces manuscrits. D'abord les copistes qui les ont faits, se sont permis, à la manière des copistes anglo-normands, toutes sortes d'altérations, surtout d'ajouter ou de supprimer les petits mots tels que *il, un, ja, bon.* Il se peut donc très bien que deux ou plusieurs copistes commettent les mêmes fautes indépendamment les uns des autres, et que les fautes communes ne prouvent pas absolument une commune origine des manuscrits qui les portent. Puis dans un texte anglo-normand, la mesure

du vers n'offre qu'un très faible contrôle du texte, et l'on hésite souvent entre deux leçons de valeur métrique différente.

Cependant il me semble qu'on peut obtenir, à l'aide de fautes communes ou de leçons particulières, du moins un groupement probable de nos manuscrits.

Je ne citerai pas, dans les pages qui vont suivre, les formes qui, pour les Anglo-normands du XIVe siècle, étaient tout à fait équivalentes, comme *ke ki* (v. 31), *ces ses* (v. 76), *avera averai* (v. 821), *desert deserte* (v. 761), *vus (vous) vois* (v. 782), *ceo ces ceux* (v. 813) etc., ou qui sont trop peu différentes comme *tel teu* (v. 33), *tel cel* (v. 201), *tens temps* (v. 154), *nunt ne unt* (v. 753), *od ove* (v. 175 s.), etc.

Ce qu'il est facile de constater, c'est que H U ont une source commune. Qu'on veuille bien considérer les passages suivants:

H = U:

v. 14 *acrescez* pour *agregez* (RT); l'original a dû porter *agregez* que le copiste de la source de H U (comme celui de Ph) a échangé contre un verbe beaucoup plus usité;

v. 25 *Ore* pour *jeo* (RTPh);

v. 26 *ma* pour *sanz* (RTPh);

v. 27 addition de *Ne* (omis dans RTPh);

v. 32, 58 *fous* pour *feus* (RTPh);

v. 40 *voleit* pour *il vout* (RTPh);

v. 42 *tuz* pour *ceo* (RTPh);

v. 61 omission de *tant* (RTPh);

v. 62 omission de *douz* (RTPh);

v. 67 *si* pour *cruel e* ou *fier e* (RTPh);

v. 77 omission de *baus e* ou *fiers e* (RTPh);

v. 94 omission de *ceo* (RTPh);

v. 107 *e en* pour *a la* (RTPh);

v. 115 *bele* pour *tele* (RTPh);

v. 146 addition de *E* (contre RTPh);

v. 156 *nape* pour *nate* (exigé par la rime); l'original a probablement eu *nate*, car il n'y a pas, dans ce poème, des assonances telles que *nap(e): estat;* la leçon de T Ph: *mat* ne donne pas de sens.

v. 161 omission de *par tut* (RTPh);

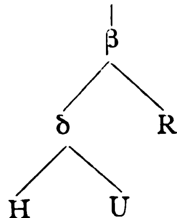
v. 185 omission de *nobles* ou *beaus* (RTPh);
v. 188 addition de *riche* (contre RPh);
v. 193 omission de *ja* (RTPh);
v. 200 *curteis* pour *courouce* (RTPh);
v. 204 *Ne* pour *En* (TPh);
v 221—26 omission de ces vers et altération du vers 228 afin d'obtenir une rime;
v. 242 addition de *tut* (coutre RTPh);
v. 247 *Ke* pour *Kar* (RT);
v. 276 *Vers* pour *Envers* (R; Ph: *A ver;* lacune dans T);
v. 286 *lur* pour *les* (RPh; lacune dans T);
v. 289 *ne* pour *ni* (RPh; lacune dans T);
v. 292 *De les* pour *Ne des* (RPh; lacune dans T);
v 325 omission de *beau* (RPh; lacune dans T);
v. 338 *a* pour *la* (RT);
v. 353 *ma* pour *sa* (RPh; lacune dans T);
v. 359 *de petit* pour *en graut* (RPh);
v. 360 *Ces deus* pour *Ne* (Ph; lacune dans T);
v. 390 *loie* (la bonne leçon incertaine);
v. 406 *esquise* pour *enquise* (RTPh);
v. 446 omission de *hautz* (contre RPh);
v. 482 *lessent* pour *lessé* (RTPh);
v. 500 omission de *su* (Ph);
v. 515 omission de *grant* (RPh; T: *mult*);
v. 517, 518 dépourvus de sens; cf TPh;
v. 538 *sui jeo* pour *jeo sui* (RPh; lacune dans T)
v. 613, 614 rimes en — *ers* pour rimes en — *er* (RTPh);
v. 628 omission de *lur* (RT; lacune dans Ph);
v. 642 *faut* pour *defaut* (RTPh);
v. 664 omission de *lur* (RTPh);
v. 678 *Dc blucher* pour *D'eplucher* (Ph; *De buchier* R; lacune dans T);
v. 683 *duresce* pour *divorce* (RPh; lacune dans T);
v. 685 omission de *poverte* (R; lacune dans Ph);
v. 696 addition de *Ja* (contre RT);
v. 701 omission de *ne* (TPh);
v. 734 *enbracerole* pour *bracerole* (RTPh);
v. 738 *E* pour *En* (RPh);

v. 742 *ni* pour *n'* (RTPh);
v. 761 *mettez* pour *muscez* (TPh; R: *meissez*);
v. 773 omission de *e* (RTPh);
v. 777 *fetes* pour *fes* (RTPh);
v. 794 *gete* pour *sete* (RPh);
v. 797 omission de *par* (RPh);
v. 814 *adressera* pour *dressera* (TPh);
v. 827 omission de *ley* (contre RTPh);
v. 859 omission de *E* (RTPh);
v. 871 *ren* pour *mult* (RPh);
v. 879 *E* pour *De* (RTPh);
v. 881 *homage* pour *huntage* (T; *outrage* R; lacune dans Ph);
v. 914 addition de *les* (contre RT; lacune dans Ph);
v. 957 *funt* pour *sunt* (RTPh)

Ajoutons encore un passage curieux. Au vers 817, H porte *lamour*, U R *lau iour*, T *amur* (mais déplacé). Je crois que l'original a eu *laut' iour*, leçon qui a été négligemment rendue par quelque copiste sous la forme de *lau iour*; cette faute a été conservée telle quelle dans U R et changée par H en *lamour*, qui ne donne pas de sens. Le copiste de T a, comme souvent, copié au hasard.

Quelques-unes de ces leçons se retrouvent dans R: à savoir celles des vers 156, 204, 221—26, 228, 360, 500, 517, 518, 701, 814

C'est surtout la lacune v. 221—26 et le contresens des vers 517, 518 qui prouvent le rapport qui existe entre R et H U, et que je désignerai ainsi

Ce groupement sera évidemment renversé s'il y a des fautes importantes qui sont communes soit à H R, sans la participation de U, soit à U R sans la participation de H.

Les quelques cas où l'on pourrait supposer dans H R des altérations qui ne se trouvent pas dans U seraient:

H = R contre U:

v. 259, où H R (en commun avec Ph) ont *bien* pour *haut* (UT); il était trop facile de prendre ce *bien* au vers précédent, pour que les copistes de H R Ph n'eussent pu le faire, chacun de son propre chef;

v 400 *povere* (= TPh) contre *proveir* (U);

v. 610 où il y a dans H R (en commun avec Ph) une leçon de la teneur suivante: *Jeo vinck (= viens) monté*[1]) *beau roncin,* contre U T: *Jeo venk mounté un beau ronein.* On se demande d'abord laquelle de ces deux leçons est la bonne. Si c'est celle de H R Ph, U et T ont dû ajouter, indépendamment l'un de l'autre, l'article *un*, ce qui est d'autant plus explicable que l'article paraît ici bien à sa place. Mais bien que H et aussi Ph soient plus dignes de foi que les autres manuscrits, j'hésite à accepter leur leçon dans ce cas, l'omission de *un* me paraissant peu conforme à l'usage. Si au contraire U T rendent le texte original, il y a eu dans HRPh une omission qui ne laisse pas que de surprendre. Il est vrai que les copistes anglo-normands ne se gênent pas pour supprimer des mots comme *un*, mais il semble que dans ce passage ils aient dû en sentir un certain besoin. C'est donc avec hésitation que je suppose que les copistes de H R Ph aient omis cet *un* indépendamment les uns des autres. On pourrait supposer aussi que la leçon sans *un* ait déjà été introduite par erreur dans un manuscrit (α) dont dériveraient tous les cinq manuscrits existants, et que U et T aient réintégré l'article de leur propre chef;

v. 665 *Ke* pour *Kar* (UTPh);

v. 670 *l*[*a*] pour *ma* (UTPh);

v. 769 addition de *E* contre UTPh;

v. 802 *en* pour *de* (UTPh).

Il y a également peu de leçons communes à UR qui puissent être considérées comme fautives:

U = R (contre H):

v. 52 *bon* pour *un* (HTPh);

---

[1]) Le participe *monté* avec un régime direct est anglo-normand; c *Boeve de Haumtone* 3586: *sont monté lur chivals,* 3422: *est le mur montez,* et la note de M. Stimming au vers 138.

v. 106 *Jeo* pour *Ke* (RTPh);

v. 229 *solai* pour *fesei* (HTPh); cette substitution aura été amenée par l'emploi de *solai* dans les deux passages analogues des vers 223, 224; pour ce qui est de R, ce manuscrit substitue aussi *solai* à *fesei* au vers 644;

v. 299 omission de *e* (contreHPh; lacune dans T);

v. 335 omission de *ja* (HTPh);

v. 361 *Festes* pour *Fetes* (HTPh);

v. 398 *un* pour *entier* (HPh; T porte *entier un*); l'expression *un quartier* devait se présenter spontanément à tous les copistes; à preuve celui de T, qui écrit *entier un quarter;*

v. 698 omission de *de* (HTPh);

v. 704 omission de *E* (HT);

v. 708 omission de *tut* (HTPh);

v. 754 omission de *ja* (HTPh);

v. 862 *bon* pour *beau* (HTPh);

v. 902 *a* pour *ke* (HT; lacune dans Ph).

Il me semble que ces leçons ne s'opposent pas au groupement proposé ici pour H U R.

Mais il est évident que ce groupement serait également contestable si quelqu'un de ces manuscrits ou deux d'entre eux avaient des fautes importantes en commun avec T ou Ph, qui n'entrent pas dans ce groupe; car ces fautes seraient difficiles à expliquer, si elles ne provenaient d'une source commune, laquelle aurait nécessairement dû fournir son texte aussi à β et à tous les manuscrits qui en dérivent.

Il y a d'abord quelques leçons que j'ai déjà citées comme des altérations dans H U et qui se retrouvent dans T ou Ph, savoir *acrescez* pour *agregez* v. 14, l'addition de *riche* v. 188, de *ja* v. 696; l'omission de *hautz* v. 446, de *poverte* v. 685, de *par* v. 797; *E* pour *En* v. 738, *ren* pour *mult* v. 871.

En outre il faut considérer les passages suivants:

T a, en commun avec H, quelques leçons que je considère comme altérées; la plupart de ces leçons se retrouvent dans Ph.

T = H (= Ph):

v. 254 *E* pour *En* (URPh);

v. 520 omission de *a* (Ph; U: *od*; R: *ove)*;
v. 590 *atendre* pour *entendre* (URPh);
v. 722 *si* (HTPh) pour *il* (UR);
v. 737 omission de *ne* (contre UR);
v. 812 *doute* (HTPh) pour *me doute de* (UR);
v. 842 omission de *pur* (RPh; lacune dans U);
v. 1004 *conte* (HTPh) pour *court*[*e*] (UR).

T (seul ou avec Ph) et U ont en commun:
T = U (= Ph):
v. 110 *La sus* pour *La munt* (HRPh);
v. 187, 188 la rime au pluriel (sing. dans HR);
v. 259 omission de *bien* (HRPh);
v. 208 omission de *pur* (contre HRPh);
v. 398 omission de *bon* (contre HR);
v. 499 *la* pour *sa* (HRPh);
v. 541 et 793 *En* pour *Entre* (HRPh);
v. 590 *de* pour *a* (HRPh);
v. 844 omission de *e* (HR);
v. 998 addition de *me* (contre HRPh).

T (seul ou avec Ph) et R ont en commun:
T = R:
v. 29 addition de *hors* (contre HUPh);
v. 77 omission de *trop* (HU);
v. 79 *Un* pour *Sun* (HUPh);
v. 201 *eschange* pour *enchange* (HUPh);
v. 246 omission de *bien* (contre HUPh);
v. 380 addition de *Il* (contre HUPh);
v. 390 *porie* (la bonne leçon est incertaine);
v. 428 *porta* pour *perca* (H, *p ceo* U, *depeca* Ph); cette altération était facile, vu la ressemblance de *o* et de *e*, de *t* et de *c;*
v. 721 omission de *duz* (contre HUPh);
v. 840 *ceo* pour *se* (HUPh);
v. 869 addition de *mult* (contre HUPh);
v. 963 *E* pour *Es* (UR; Ph: *A*);
v. 1013 *soiez* pour *doingne* (HUPh), altération très explicable par le *vus* qui précède.

Quant aux coïncidenees de Ph avec H ou U ou R, il y a d'abord les leçons des vers 14, 338 696, 738 relevées p. 5, 6, celles des vers 259, 610 discutées p. 7, 8, et celles des vers 722, 812, 1004 communes à PhTH et citées p. 10.

En outre il y a dans Ph et H les coïncidences suivantes:

Ph = H:

v. 36 omission de *E* (contre URT);

v. 172 *me iouai* (H), *men iuai* (Ph), contre *menai* (U), *me menai* (T. lacune dans R); je me figure que la leçon originale a été *me menai,* laquelle, mal lue, a pu donner *me iuai,* et *men iuai*;

v. 335 addition de *ja* (contre UR; lacune dans T).

v. 422 *de penser* pour *despenser* (URT);

v. 482 addition de *Si* (contre URT);

v. 598 *en* pour *a* (URT);

v. 500 addition de *un* (contre URT);

v. 661 omission de *e* (UR; lacune dans T);

v. 746 omission de *il* (contre URT);

v. 944 omission de *les* (contre URT);

v. 959 *dirai* pour *defray* (RT; lacune dans U);

v. 974 addition de *ja* (contre URT).

Ph et U ont en commun, outre l'omission de *bon* (v. 398, p. 10):

Ph = U:

v. 139 omission de *vus* (HRT);

v. 247 *bon affere* pour *bone feyre* (HRT);

v. 260 omission de *sount* (contre HRT);

v. 306 addition de *E* (contre HR; lacune dans T);

v. 314 *Si* pour *E* (HR; lacune dans T);

v. 321 *pur* pour *par* (HRT);

v. 341 *la* pour *ja* (HRT);

v. 394 addition de *la* (contre HRT);

v. 412 addition de *il* (contre HRT);

v. 585 *pusse* pour *peus* (HRT);

v. 666 addition de *sai* (contre HRT);

v. 670 *ma* pour *la* (HR; lacune dans T);

v. 790 *jeo* pour *ceo* (HRT);

v. 967 omission de *E* (HRT).

Une mention spéciale mérite la leçon *fis* (UPh) du vers

520. HRT ont *feseye;* et il est difficile de dire laquelle des deux leçons est la bonne. Un auteur continental aurait sans doute écrit *fis;* mais on connaît la prédilection que les Anglo-normands avaient pour l'imparfait, même comme temps historique. Du reste, il est plus facile d'altérer *feseye* en *fis* que vice versâ. Je crois donc que l'on doit préférer la leçon *feseye*.

Enfin Ph et R ont en commun:

Ph = R:

v. 24 addition de *ja* (contre HUT);
v. 29 addition de *hors* (contre HUT);
v. 72 addition de *a* (contre HUT);
v. 374 omission de *le* (contre HU; lacune dans T);
v. 481 *seisin* pour *disseisin* (HUT); un des cas nombreux où les Anglo-normands laissent tomber un préfixe;
v. 590 addition de *Que* (contre HUT);
v. 623 *la* pour *al, a* (HUT);
v. 634 omission de *un* (HU; lacune dans T);
v. 637 *tresdur (treisdur)* pour *treitur* (HUT);
v. 738 *En* pour *E* (HUT);
v. 805 *a* pour *que* (HUT);
v. 946 addition de *il* (contre HUT).

Pour ce qui est des leçons que T et Ph ont en commun soit avec H ou avec U ou avec R, voir p. 9—11

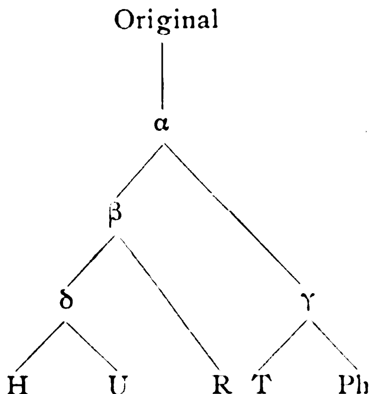
En considérant tous ces passages, je crois devoir maintenir le groupement auquel les coïncidences frappantes de H U R donnent lieu. Cependant j'avoue qu'il ne s'impose pas, et qu'on est tenté de supposer du moins que T et Ph ont eu accès à quelque manuscrit appartenant à la famille de HUR, tout en suivant ordinairement quelque autre manuscrit. D'autre part, tout autre groupement me paraît impossible.

Il reste à voir si T et Ph ont quelque rapport intime entre eux. Je le crois J'ai déjà cité plusieurs passages où TPh ont, en commun avec soit H, soit U, soit R, des leçons fautives ou que l'on peut considérer comme telles. Voir les vers

v. 41 *Peines e dolurs* pour *Peine e dolur* (HUR);
v. 71 *force de guere* pour *forte guere* (HUR);
v. 86 *mendiant* pour *mendinant* (HUR);

v. 100 *Kar pricz donc (donc pricz) voz amys* pour *Pur qucy ne pricz vos amis* (HUR);
v. 156 *Ore estes (Sanz estre) mal* pour *sus la nate* (HUR; cf p 5.);
v. 161 omission de *jeo* (contre HUR);
v. 187 addition de *les* (contre HUR) et la rime au pluriel;
v. 235 *fet* pour *freit* ou *fra* (HUR);
v. 398 omission de *bon* (contre HUR);
v. 533 *por* pour *par* (HUR);
v. 596 addition de *bon* (contre HUR);
v. 632 *turne* pour *turnont* (H) ou *ticnent* (U) ou *est trove* (R);
v. 699 omission de *ne* (HUR);
v. 722 *si* pour *il* (UR);
v. 737 omission de *ne* (UR);
v. 776 *aire* pour *heyre* (HUR);
v. 787 *E* pour *Mes* (HUR);
v. 812 *doute* pour *me doute de* (UR);
v. 844 omission de *e* (HR);
v. 866 addition de *grant* (contre HUR);
v. 991 omission de *ne* (HUR);
v. 1004 *conte* pour *coårt[e]* (UR)

La plupart de ces leçons ne prouvent pas grand'chose. Cependant celles des vers 71, 100 et 156 me paraissent de nature à assigner à T et Ph une source commune, que l'on pourra mettre en rapport avec la source de H U R de la manière suivante:

Cependant, je ne donne ce résultat que sous réserve.

II. Le Texte.

Le texte que je donne est en général celui de H, qui à tout prendre est le meilleur manuscrit. Je n'y ai fait d'autres altérations que celles motivées par les leçons des autres manuscrits et dont l'explication se trouve dans les pages précédentes, ou celles que j'ai introduites aux vers 279, 848, où aucun manuscrit ne donne un texte acceptable. Ces altérations seront discutées dans le commentaire. J'ai aussi respecté l'orthographe de H, toute bizarre qu'elle soit. Mais elle est en somme bien anglo-normande. Je ne l'ai corrigée que quand elle est absolument fausse ou quand les autres manuscrits, également anglo-normands, portent une orthographe qui se rapproche plus d'une langue ou d'une versification régulière. Ainsi je laisse persister *ke ey* au vers 18, parce que cette orthographe est dans tous les manuscrits; mais j'élide *ke* au vers 101, parce que T a cette élision et qu'elle donne un vers de huit syllabes.

Parmi les variantes je ne relève pas celles qui sont purement orthographiques, comme *ke que qe* (v. 20) ou *faucon faukon* (v. 260), ni *e et* (v. 17 etc.), ni *vus vous* (v. 5 etc.), ni *lur lour* ou les formes dérivées de — *ore* latin (*amur amour* etc.) Mais je cite par exemple *avant* et *avaunt*, *non* et *noun*, parce qu'il y a dans — *aun*, — *oun* des phénomènes phonétiques anglo-normands, les variations de *c* et *s*, de consonnes simples et de consonnes doubles, parce qu'il y a là parfois des traits caractéristiques.

J'ai résolu les abréviations dans le texte comme dans les variantes (à quelques exceptions près), en les indiquant par des italiques. J'ai partout distingué *u* et *v*, *i* et *j*, mais *s* et *ſ* seulement dans le texte, d'après H.

En dehors du texte de H, T a cette introduction:

Volez escuter un deduit
Ke jeo oy cestre autre nuit } tut en cochant.

Entre tresduz fin amur
Et son p*ro*dome de grant valur } issi disant.

C'est ainsi que sont disposés, dans T, tous les vers de notre poème.

Le manuscrit R ajoute à la fin, après le vers 1014:

Le prodhomme que ceo livre fyst,
La mere Jesu en aide eist
Et en consaille.
Et qui escrit ceo dité
Soit benet de la bouche dee.
Amen saunz faille.

Ici commence la pleynte de amour.

I Amur, Am*ur*, ou eſtes vouſ?
— Certes, ſire, en poi de liuſ,
Car jeo ne os.
— E pur quey n'oſez eſtre veu,
V*us* ke estes ſi bien conu
De bon los?

II Jeo parlaſſe a v*us* a leiſſir,
Si v*us* veniſt a pleiſſir,
Priveement,
Pur ſav*er* mun la v*er*ité,
Pur quoy eſtes si rebotė
De la gent.

III — Allaſ, allas, ceo dit Am*ur*,
V*us* agregez ma dolur
Par voſtre dit.
Si jeo faſ a v*us* ma plei*n*te,
Jeo s*er*roi las e tut atei*n*te,
Avant ke ey dit.

La rubrique manque URTPh. **1.** amour amour *UR (comme par la suite)* amur amur *T (comme par la suite)*, amur amour *Ph* (amour *par la suite)* — v'*U* — est *Ph* — veus *H.* **2.** sire *manque U*, syre *Ph* — ml't poi *U*, poy *Ph* — des *R* — luys *UPh*, lus *R*, leus *T.* **4.** E *manque RT* — quei *URT*, que *Ph* — noses *H*, ne osez *RPh*. nen osez *T* — vu *Ph.* **5.** qi *UT* — ci *R*, sy *Ph* — boen *Ph* — coneu *U.* **7.** Jeo vo*us* parlase aleiser *R* — parlas *U* — od *T*, ove *Ph* — aleissir *H*, aleisir *U*, aleiser *T*, aleisyr *Ph.* **8.** Si il *T*, Sy *Ph* — — vensit *U*, veusist *Ph*. — pleisir *U*, pleiser *RT*, pleisyr *Ph.* **9.** Privement *URPh*, Tut pr*i*vement *T.* **10.** Por *T* — moun *UR*, mon *T*, *manque Ph* — veritee *H.* **11.** Par kyv o*us* *R* — quei *U*, quei vo*us* *T*, que *Ph* — si *manque HUR* — rebotee *H*, reboute *R.* **13.** Alas alas *UPh* — sceo *T* — dist *RT.* **14.** acressez *H*, acrescez *U*, agreggez *R*, accrescet *Ph.* **15.** voster *T* — dist *RT.* **16.** Se *T*, Sy *Ph* — face *URPh*, feisse *T* — pleint *UR*, pleynte *Ph.* **17.** Je *T* — serrai *UPh*, s*e*rra *R*, serroie *T* — tost *U*, tout *R*, *manque Ph* — ateint *UR*, atteinte *T*, ateynte *Ph.* **18.** ei *U*, ai *R* — dist *R.*

IV — Douz Am*ur*, ne leſſez pas
Ke v*us* ne me diez v*ost*re cas
E voſtre ennui.
Diteſ, dites, jeo v*us* pri,
P*ur* quoy eſteſ ſi revili
En cheſcun liu?

V — Jeo v*us* dirrai, ceo dit Am*ur*,
Ke dire ne puis sanz dolur
Ma enchiſun.
P*ar* meſ enemis sui enchacé
Hors de vile e de cité
E hors de meiſun.

VI — Cher Am*ur*, ki ſu*n*t ceus
Ke ſu*n*t ſi hardi e ſi feus
A teu chose fere?
En nos livres avum t*ro*vé,
Ke p*ar* v*us* fiſt la Trinité
Ciel e tere.

VII V*us* feite*s* deu a n*us* deſce*n*dre,
V*us* li p*ri*aſtes de char p*re*nd*re*,
E il vus granta.

19. Douce *URT*, Duz *Ph* — lesse T. **20.** Dyet *Ph* — vot*re* *T*. **21.** vot*re* *T* — ennuy *UPh*, enuy *R*. **22.** Beau sire dites jeo T — Dytes dites *Ph* — prie *U*, pry *Ph*. **23.** Por *T* — quei *URTPh* — vo*us* estes *T* — si *manque U* — reuilie *U*, revily *Ph*. **24.** Ja en *RPh* — chescune *U*, chekun *RT* — luy *UPh*, lu *RT*. **25.** Jeo] Ore *HU* — dist *RT*. **26.** Ke] Or ne *R* — puisse *U*. pus *RPh*, poiz *T* — sauz] ma *HU*. saunz *RPh*. **27.** Nema *HU* — enchesoun *U*, enchison *R*, encheson *T*, enchesun *Ph*. **28.** enemys *R* — su *RPh* — enchacez *T*. **29.** viles *T* — e hors de *RPh* — des citez *T* — cyte *Ph*. **30.** hors *manque T* — mesoun *U*, meson *R*, meison *T*. **31.** Chere *U*, Chier *T* — ami *T* — ke *HPh*, q̄ *T* — sount *UT* — ceux *U*, cels *T*. **32.** Qi *U* — sount *T* — sy *Ph* — herdi *H*, hardiz *T*, hardy *Ph* — fous *HU*, fels *T*. **33.** cele *U*, tele *RPh*, *manque T* — chace *U*, ceo *T* — faire *RT*. **34.** liveres *Ph* — aum *H*, avom *UTPh*, awoms *R* — trovee *U*. **35.** Qi *U* — fit deu sa trinite *T* — trinitee *H*. **36.** E ciel *URT* — cele *U* — terre *RT*. **37.** feistes *RT* — dieu *U*, dieux *R*. **38.** lui *RT*, ly *Ph* — de *manque R*. **39.** vus *manque T* — graunta *UT*.

P*ar* v*os*tre p*ri*ere il vout ſoffrir
Peine e dolur e puiſ morir,
E ceo nus ſauva.

VIII
Ja n'eſt home ky ſeit sauvé,
Si p*ar* v*us* ne ſeit amené
A ſauvaciun.
Dunt me m*er*veille dureme*nt*
Ke trové eſtes ſi releme*nt*
En cheſcun meſun.

IX
Jeo ſui alé sove*nt* q*ue*rant
La ou duſez eſtre mena*nt*
Par bone reiſun,
Entre amiz de bon lignage,
Entre clers *e* baronage
En cheſcun ſeiſun.

X
Cu*m* pl*us* ſovent v*us* voiſ q*ue*re,
Tant v*us* voi jeo pl*us* retrere
Hors du païs.
Douz Am*ur*, ki ſunt li feus
Ke v*us* enchace*nt*? ki sunt ceus
Vos enemis?

40. voster *T* — prier *UT* — il *manque HU* — voleit *HU*, vost *Ph* — soeffrer *R*, suffrir *TPh*. **41.** Payne *R*, Peines *T*, Peynes *Ph* — e *manque T* — dolurs *TPh* — pus *RPh* — morer *R*. **42.** ceo] tuz *H*, tous *U*. **43.** ne est *URTPh* — homme *RPh* — qe *U*, q̄ *R*, ki *T*, ke *Ph* — seyt *Ph*. **44.** Si] *E* (*presque effacé*) *T* — seyt *Ph* — mene *T*. **45.** sauvacioun *U*, la salvacion *R*, salvaciun *Ph*. **46.** Dount *R* — merueil *H*. **47.** Qui *R* — trovee *U*. **48.** chescune *U*, chekun *R* — mesoun *U*, meson *R*, meison *T*, meisun *Ph*. **49.** su *UR*, suy *Ph* — sovent] mout *T*. **50.** v' *T* — dusse *U*, duscez *R*, dussez *TPh* — manaunt *R*, manant *T*. **51.** bon *T* — resoun *U*, reson *R*, reison *T*. **52.** amis *UPh*, amys *RT* — bon] un *H*, bone *U*, une *TPh* — linage *URT*. **53.** clerks *R*, cleres *T* — e] de haut *R* — baronage *Ph*. **54.** En *manque R* — chescune *UTPh*, Chekun *R* — seisoun *U*, seson *R*, seison *T*, sesun *Ph*. **55.** Come *R*, Tant cum *T* — sovent *manque T* — voys *RPh*. **56.** Taunt *R*, De tant *Ph* — vei *URTPh* — jeo] le *T* — recrere *H*, retreire *T*, restrer *Ph*. **57.** del *T*, de *Ph*. **58.** Douce *UR*, Duce *T*, Duz *Ph* — ke *HRPh* — sount *T* — les *R*, le *TPh* — fous *HU*, fels *T*. **59.** enchasent *R* — ke *HU* — sount *T* — eous *H*, cels *T*. **60.** Voz *T* — enemys *RT*.

XI — Pur ceo ke tant m'avez req*ui*s,
Beau douz frere, meſ enemis
Vus voil deſclore.
Mes jeo ne p*ur*roi tote la ſo*m*e
De ma dolur a nul home
Parcunter ore.

XII Un p*ri*nce eſt venu cruel e fier
E ſa banere ad fet lever
Encontre moy.
Si m'ad engeté horſ de t*er*e
E hors me te*n*t par forte guer*e*;
Hore creiez moy.

XIII Su*n* nu*n* eſt nomé Coveitiſe;
P*ar* li ai p*er*du ma f*ra*nchiſe
E ſui enchacé.
Ire e Orgoil, ſeſ ·II· baruns,
Vers moi ſu*n*t trop baus e felu*n*s
E me unt plaié.

XIV Sun chevaler m*u*lt renomé,
Sire Envie, ad ben juré,
Si jeo retorne,

61. Por *T* — ke me auez *R*, ke vo*us* me auez *U*, qu*e* taunt me avez *R*, ke vo*us* mauez tant *T*, ke me avez tant *Ph*.. **62.** douz *manque HU*, douce *RT*, duz *Ph* — enemys *RT*. **63.** voile *U*, voyl *Ph*. **64.** purrai *UR*, pois *T*, porrai *Ph* — tute *T* — soume *U*, su*m*me *RTPh*. **65.** dolour dire a ho*m*me *R* — hu*m*me *Ph*. **66.** Par cunter *HUPh*, Par counter *R* — hore *R*. **67.** Une *U* — venuz *T* — cruel e] si *HU*, cruels e *T* — fiere *U*, feer *R*, fer *Ph*. **68.** E] Que *R* — baner *U* — fait *R* — lemer (= leuier?) *T*. **69.** Encuntre *U*, En countre *RT* — moi *RT*, mey *Ph*. **70—72** *manquent U*. **70.** Sy *Ph* — me ad *RPh* — degete *R*, gete *T* — t*er*re *T*. **71.** tint *R*, tient *T* — force de guerre *T*, forte de guere *Ph*. **72.** Ore *TPh* — creez *RPh*, co*n*tre *T* — a moi *R*, moi *T*, a mei *Ph*. **73.** Soun *U*, Son *RT*, — noun *URTPh* — covetise *Ph*. **74.** lui *RT*, luy *Ph* — ad *H* — fraunchise *RT*. **75.** su *RPh*. **76.** orguille *U*, orgul *RPh*, orguil *T* — ces *URT* — deus *UPh*, deux *R*, dous *T* — barouns *U*, barons *R*. **77.** Ver *RPh* — mei *Ph* — sou*n*t T — trop *manque RTPh* — baus e *manquent HU*, fiers e *T*, baud e *Ph* — felons *R*, felouns *T*. **78.** mei unt *U*, me ount *R* — plae *Ph*. **79.** Soun *U*, Un *RT* — ch$^{e}_{i}$valer *H*, chivaler *URPh* — mout *U*, moltz *R*, k est *Ph*. **80.** envye *Ph* — bien *RT* — jurre *R*. **81.** ja *T* — returne *UTPh*, retourne *R*.

Ke il me fra p*ar* gr*a*nt ire
Primeſ batre *e* puis occire;
Dunt jeo ſui murne.

XV
P*ur* ceo voiſ jeo tapisant
De liu en liu com me*n*dina*n*t
E ne ſai ke dire.
Du*n*t jeo v*us* p*ri*, beau duz frere,
Ne me grevez par p*ri*ere
De plus dire.

XVI
— Si frai, ceo ſachez, duz Amur.
V*us* me dirrez en ceſt eſtur
Un autre choſe:
S'il eſt veirs ceo ke eſt eſcrit,
Ke p*ar* la lettre n*us* eſt dit
E par la gloſe.

XVII
V*us* aviez jadis tel poier
Ke nul v*us* puiſt co*n*treeſter
En ceſte vie.
P*ur* quey ne p*ri*ez voſ amiſ
K'il v*us* ve*n*ge*n*t des enemiſ
Par curteiſie?

82. *Kil T* — graunt *U*. **83.** pus *RPh* — ocire *RPh*. **84.** Dount *R* — su *RPh* — mourne *UR*. **85.** Por *T* — me voys *R* — tapissaunt *U*, tut peisant *T*, tapisaunt *Ph*. **86.** lui en lui *U*, lu en lu *RT*, lu en luy *Ph* — com *manque U*, come *R*, cum *TPh* — mendinaunt *UR*, mendiant *T*, mendyant *Ph*. **87.** quei *R*, qui *Ph*. **88.** Dount *R* — jeo *manque H* — prie *U* — beau *manque U* — douce *UR*, douz *Ph* — frere] sire *T*. **89.** par vostre p. *T*. **91.** Uncor vous pri jeo duz amur *T* — frai jeo ceo *Ph* — ceo *manque H* — douce *UR*, cher *Ph*. **92.** Ke vous me diez *T* — ceste *UPh* — estour *URTPh* **93.** Une *UR*. **94.** Si il *HPh*, Se il *T*, Si *R* — voir *RT*, veir *Ph* — ceo *manque HU* — ke *manque T* — escrist *T*. **95.** la *manque T* — dist *T*. **97.** Vous deistes jadys por veir *T* — iadys *R* — tun *H*, teu *U*, tiel *R* — pouer *U*, poer *RPh*. **98.** nuls *T* — pot *U*, pout *RPh*, voeit *T* — cuntre ester *U*, countreester *R*, contrester *T*, en contre ester *Ph*. **100.** Car priez dunc voz amys *T*, Kar dunc priez vous amis *Ph* — quei *UR* — amys *R*. **101.** Ke il *HURPh* — venge *U* — de vos enemis *Ph* — enemys *R*. **102.** corteisie *T*.

XVIII — Beau duz frere, be*n* avez dit,
E ben eſt veirs ke eſt eſcrit
De ma meſtrie,
Ke ſoley av*er* en ceo munde
De haut *e* bas a la rou*n*de,
Ke ore eſt faillie.

XIX Ceus ke volei*n*t ke fuiſſe mestre,
Lamu*n*t al ciel unt p*ri*s lur eſtre
En bone ſeiſun.
Ore ſu*n*t venus aut*re*s ap*re*s
Ke ne me ſeofrent vivre en pes
En nule meiſun.

XX Jeo ſoley aver tele g*ra*ce
En q*ue*ors des ge*n*z e ta*n*t d'eſpace
Ke a mun pleiſir.
Jeo p*ur*rei demorer *e* ſojurn*er*
E mun ſojur bien garder
Sanz departir.

XXI — Ore v*us* pri jeo, duz Amur,
Ke v*us* me diez quel ſojur

103.. douce *UR*, douz *T* — bien *URT*. **104.** bien *URT* — voir *RT*, veir *Ph* — qest *U*. **106.** Ke] Jeo *UR*, Ki *T* — solai *UR*, soleient *T*, sole *Ph* — ceste *UT* — mund *HPh*, mounde *RT*. **107.** e bas] cleres *T* — a la] e en *HU* — round *H*, rund *Ph*. **108.** Ke *manque* — hore *R* — failli *H*, folie *T*. **109.** Ceux *UR*, Cels *T* — voleyent *R* — feusse *U*, fuse *R* fusse *Ph* — lour mestre *R*, maistre *T*. **110.** La sus *UT*, La amount *R* — en *UR*, el *T*, a *Ph* — unt *manque U*, ount *R* — pris *manque R*. **111.** bon *UT* — seisoun *U*, seson *R*, seison *T*, sesun *Ph*. **112.** Hore *R* — soun *T* — venuz *URT* - atres *U*. **113.** Ki *T* — me ne *H* — soeffrent *UR*, suffrent *T*, seoffrent *Ph* — vivre *manque H*, uncore *R* — em *Ph* — pees *R*. **114.** nul *U* — mesoun *U*, meson *R*, meison *T*, mesun *Ph*. **115** Jeo] E *U* — solai *UR*, solei *TPh* — avoir *T* — bele *HU*, itele *T*. **116.** queors] honour *R*, quers *T*, quer *Ph* — de *HPh*, del *T* — gens *U*, gentz *R*, gent *Ph* e] en *R* — taunt *R*, tante *T* — d *manque T*, de *Ph*. — **117.** — moun *UPh*, mon *RT* — pleiser *R*, plaisir *T*. **118.** porrai *U*, purrai *R*, porroi *T*, poei *Ph* — morir *H*, dormer *R* — soiorner *URT*. **119.** moun *U*, mon *RT* — soiourn *U*, soiorn *R* — beu *Ph*. **120.** Saunz *RPh*. **121.** Hore *R* — prie *U* — jeo *manque T* — douce *UR*, douz *Ph*. **122.** me *manque R* — quele *U*, a quel *Ph* — soiour *UR*.

V*us* eſt livré.
Car jeo ſui de v*ost*re enui
Mut eſp*ri*s e mut eſmui
E ai pité.

XXII
Jeo v*us* dirrai sa*nz* fei*n*tiſe,
Si v*us* querez ma f*ra*nchiſe,
Ou ert trovee.
V*us* me troverez en celer,
V*us* me troverez en gerner
Deſuz le ble.

XXIII
Jeo ſui coché en ſac de leine,
Jeo ſui taſſé en taſ d'aveine,
Ben enmuré.
Si la ne trovez ren de moi,
Jeo v*us* dirrai en bone foi
Ou ſerrai trové.

XXIV
En la burſe v*us* me q*ue*rez
E p*ur* veir la me troverez,
Mut ferm lié.
Le*s* un*s* me q*ue*rent en la bouch*e*
Ke q*ue*re me duſſe*n*t en la huche,
Mut ſuef coché.

123. estes *Ph* — livere *HURTPh.* **124.** su *URPh* — votre *T* — ennuy *UR*, ennu *TPh.* **125.** Mout *UPh*, Moltz *R*, Ml't *T* — ml't *UT*, moltz *R*, mout *Ph* — esmuy *U*, marry *R*, esmu *T*, enmu *Ph.* **126.** ay *Ph* — pitee *H*, gr*a*nt pite *T.* **127.** Je *U* — saunz *RTPh* — feyntisse *R.* **128.** querrez *R*, quere *T* — fraunchise *RTPh.* **129.** V *T* — est *R* — trove *URPh.* **130.** E vo*us* *U* — celere *U.* **132.** De suz *H*, Desouth *R*, De souz *T*, De suth *Ph.* **133.** su *RPh* — coche] en preent *T* — sacs *R*, sak *Ph* — lein *U* leyne *R.* **134.** su *URPh* — tassie *T* — tasse *U* — de avė *H*, de aveine *TPh*, d'avein *U*, de aveigne *R.* **135.** Bien *URT* — enmuree *H*, en virroune *U*, meure *R.* **136.** troverez *U* — rien *UR*, p*ar*fit *T* — mey *Ph.* **137.** bon *T* — fey *RPh.* **138.** serra *H*, ert *Ph* — trouee *H.* **139.** bourz *U*, bource *R* — vus *manque UPh*, la *R* — querrez *URT.* **140.** por *T* — voir *RT.* **141.** Mult *UT*, Moltz *R*, Mout *Ph* — ferme *UR.* **142.** unes *U* — querrent *R* — buche *T.* **143.** Ki *T* — huche] vuche *Ph.* **144.** Mult *UTPh*, Moltz *R* — swef *R.*

XXV Acune fez jeo gis en drach*e*,
Acu*ne* fez od beof *e* vache
Ai fet mun lit.
Les aut*res* tene*nt* seign*ur*ie,
Si jeo gis en porcherie
Sanz co*n*tredit.

XXVI — Allaſ allaſ, cher Amur,
Mult eſt la vil ſojur
A voſtre eſtat.
V*us* ke ſoliez aukun tens
Seer en ſale p*ar* dedens
Sus la nate.

XXVII — Oil, frere, ſi mun honur
Uſſez ſeu avant ce jour,
Quant jeo fu meſtre,
V*us* uſſez pité de mu*n* eſtat,
Cu*m* jeo ſui grevé par tut *e* mat
De mun eſtre.

XXVIII Jeo ſolei port*er* croz *e* mit*re*,
Jeo ſolei eſtre p*ar* tut litt*re*

145, 146 *ont changé de place T*. **145.** Aucune *T*, Acun *Ph* — fiez *U*, foye *R*, foiez *T* — gise *U*, siu *T* — drage *U*, drasche *R*. **146.** E acune *HU* — Aucune *T*, Acun *Ph* — fiez *U*, foye *R*, foiz *T* — od] en *R*, ove *Ph* — boef *UT*, beef *R*, beos *Ph* — e] en *R*, ou *Ph*. **147.** Jeo ai *R*, *E* ai *T*, Ay *Ph* — fait *R* — moun *U*, mon *RT*. **148.** teinent *R*, tindrent *T* — seignorie *U*. **149.** Si] *V T* — gise *U*, gys *T* — en lour p. *R*. **150.** Saunz *R* — contre dit *HTPh*, cuntredit *U*, countredit *R*. **151.** Alas alas *UPh* — chere *U*, chier *T*, cheir *Ph*. **152.** Moltz *R* — la] illoec *T* — vile *U* — sojour *UR*. **153.** Pur *R* — voster *T* — estate *U*. **154.** ki *T* — soleiez *RPh* — ascune *U*, akun *RPh* — temps *RTPh*. **155.** Estre *T*, Ser *Ph* — saal *U*, sales *R* — par dehors *e T* — dedenz *RT*, de dens *Ph*. **156.** Ore estes mat *T*, Sanz estre mat *Ph* — Suz *U* — nap *H*, nape *UR*. **157.** Oil] Beau *U*, Oy *R*, Oyl *TPh* — mon *UT*, bon *R*. **158** Eussez *UT* — seu *H*, rien *U* — ceo *URTPh* — iur *T*. **159.** jeo *manque T* — fui *T* — maistre *T*. **160.** Vus] Dunc *T* — eussez *UT* — moun *UPh*, mon *RT* — estate *U*. **161.** Com *U*, Come *R* — jeo *manque TPh* — su *UPh*, fu *R* — par tut *manque HU* — tot *R* — e mat] part *Ph*. **162.** mon *UT*. **163.** solai *R*, soley *Ph* — crotz *U*, croce *R*, croiz *TPh* — mistre *UPh*. **194.** solai *R* — tuit *H*, tot *R* — listre *URTPh*.

En ſeinte Egliſe.
Jeo ſolei eſtre coroné
E de pluſurs honoré
Par f*ra*nchise.

XXIX Od g*ra*nt ſeign*ur*s fui mena*n*t,
En religion ſojurnant
A leiſir.
Entre veiſinſ me menai
E meſ parenz enbraçai
A pleiſir.

XXX Od moi ala la pape a pe,
Od moi ſiſt le roi en ſee
E vout jouer.
P*ar* moi ent*ra* devant juſtiſe
Li povreſ home a ſa deviſe
Sanz rien doner.

XXXI Jeo defendi le*s* taillageſ,
Jeo fiz re*n*dre leſ damage*s*
A pov*re*s gens.
Jeo fiz crier le*s* grant feſteſ,
Jeo fiz chanter leſ nobles geſteſ
En mun tens.

165. seint *U*, seynte *Ph*. — englise *H* **166.** soloi *U*, solai *R* — coronee *H*, coroune *UT*. **167.** des *T* — honoree *H*, honure *UTPh*. **168.** fraunchise *RT*. **169—174** *manquent R*. **169.** Ove *Ph* — seignours jeo fu *Ph* — fu *UT* — manant *T*, menaunt *Ph*. **170.** *E* en *T* — religioun *U* — soiornant *U*, sojurnaunt *Ph*. **171.** Tut aplaisir *T* — leysir *Ph*. **172.** veisines *U*, veisyns *Ph* — me *manque U*, men *Ph* — jouai] *H*, juai *Ph*. **173.** parens *Ph* — enbraceai *U*, enbrascai *T*, enbrazai *Ph*. **174.** Ml't alaisir *T* — pleysir *Ph*. **175.** Ove *RPh* — mai *H*, mei *UPh* — le *R* — apee *R* — pie *T*. **176.** Ove *RPh* — mei *Ph* — sit *U* — li *TPh* — rei *U*, reis *Ph* — sie *T*, sene *Ph*. **177.** jouver *H*, jeuer *U*, juer *RTPh*. **178.** mei *UPh*. **179.** Lui *R* — poveres *T*, povrere *U*, povere *Ph* — homme *RPh* — la divise *Ph*. **180.** Saunz *R* — ren *Ph*. **181.** ses *U*. **182.** Jeo] Et *R* — fis *Ph*. **183.** As *T* — povre *U*, povers *R*, povere *Ph* — gentz *R*, genz *T*. **184.** fist *U*, fis *TPh* — grans *R*, granz *T*. **185.** fis *RTPh* — chaunter *URT* — nobles *manque HU*, beaus *R*, noble *Ph*. **186.** A *Ph* — moun *U*, mon *RT* — tempus *U*, temps *RT*.

XXXII Jeo fiz marier ge*n*til fe*m*me
Sanz don*er* or ou riche ge*m*me
Mult noblement.
Meſ ore ad fet mun enemi
Ke la choſe n'eſt pas iſſi,
Meſ autrement.

XXXIII Ne ſeit ele ja ſi meſ entecché,
Si Coveitiſe l'eit p*ri*s a gre,
L'envancera
E ſi vers li ad querele,
Ne ſeit ele ja ſi bone *e* bele,
Ele faudera.

XXXIV P*ur* ceo, frere, jeo v*us* dirrai
Ke deu eſt corucé, be*n* le ſai,
De cel enchange
Kar ho*m*e ke ad aſez deſ be*n*s
Ne deit paſ eſpoſer fens
. En la grange

XXXV Le*s* pov*re*s peiſſanz en mo*n* te*n*ſ
Soleie*nt* av*er* bon defens

187. fis *TPh* — gentile *R*. *manque T*, les gentils *Ph* — femmes *UPh* les femmes *T*. **188.** Sans *U*, Saunz *R* — rien doner *R* — dener et or *Ph* — v *T* — riche *manque RPh* — gemmes *UTPh*. **189.** Moltz *R*, Mout *Ph*. **190.** ore] ceo *R*, *manque T* — mad *R* — fait *R* — mon *URT*. **191.** chose] bosoing *T* — ne est *R*, ne het *T*, ne passe *Ph* — pas *manque Ph* — ensi *R*. **193.** soit *T* — elle *U* — ja *manque HU* — mes] mal *Ph* — enteche *Ph*. **194.** la ert *U*, la prent *R*, le eit *T*, la eit *Ph* — pris *manque R* — agre *HRTPh*. **195.** La en vancera *H*, Le envancera *U*, Len vauncera *R*, Il lavancera *T*, Len avencura *Ph*. **196** E si ele ne seit cruele *Ph* — lui *RT*. **197.** Ne seit ele fou ne fele *U* — soit *T* — bon *HT* **198.** *E* le *HURT* — faudra *UTPh*. **199.** Por *T*, *E* pur *Ph* — dirra *Ph*. **200.** dieu *U*, dieux *R*, deus *Ph* — coruce] curteis *H*, corteis *U*, corouce *R* — bien *URT* — sa *Ph*. **201.** cele *U*, tiel *R*, tel *Ph* — enchaunge *U*, eschaunge *R*, eschange *T*. **202.** Ke *H*, Car *URT* — homme *RPh* — ki *T* — de *Ph* biens *UT*, bienz *R*. **203.** tant fens *U*, finz *R*, fiens *T*. **204.** En] Ne *HUR*, Mes *T* — graunge *U*. **205.** poveres *RPh* — paissauns *U*, peisibles R. peisanz *T*, peisuns *Ph* — muon *Ph* — temps *RT*. **206.** Soleint *U* — avoir *T* — bone *Ph*.

Deſuſ ma main.
Jeo fiz lur ſeign*urs* p*ur* els defe*n*dre
E lur defe*n*di de ren pre*n*dre
For lur certein.

XXXVI

Ore ai p*er*du ma f*ra*nchiſe
P*ar* mun enemi Coveitiſe,
Ke tort me fet.
Il eſpeluke le*s* povres ge*n*s
E leſ reynt deſqueſ a de*n*ſ
E lur fet g*ra*nt let.

XXXVII

Jeo ſolei dire: Venez ma*nger*;
Jeo ſolei dire: Venez juer,
Beau ſeignurs.
Ore ſ'e*n* ve*n*t ſire Coveitiſe
E les somunt devant juſtiſe
En plusurs curs.

XXXVIII

Jeo feſoi batre groſſes moyes
Por amender les dures voyes
En mo*n* paſſage.
Ore eſt venuz sire Coveitiſe,
Si ad gaſté ma franchiſe
En murage.

207. Suz *U*, Desouth *R*, De souz *T*, De suth *Ph* — mayn *R*, meyn *Ph*. **208.** fu *T*, fis *Ph* — lur] les *U* — seigñur *T*, seignour *Ph* — pur *manque UT* — eus *UTPh* — eux *R*. **209.** lur] les *T* — rien *URT*. **210.** Fors *URT* — certayn *R*, certain *T*, certeyn *Ph*. **211.** Hore *R* — perdu ai *Ph* — fraunchise *URT* **212.** mon *URT* — enemy *U* — coveitise *Ph*. **213.** tort] trop *T* — fait *R*, ad fet *Ph*. **214.** espouleche *U*, espluche *R*, despoille *T*, destrut *Ph* — poweres *U*, povere *Ph* — gentz *R*. **215.** reint *UR*, rent *Ph* — desk *U*, dekes *RPh*, jekes *T* — adens *HPh*, as dens *UT*, en denz *R*. **216** lur *manque T* — fait *R* — led *UT*, leet *R*. **217.** solai *R*. **218.** solai *UR* — dier *T* — iouer *U*. **219.** Beau*s UTPh*, Beaux *R* — seignur *U*. **220.** Mes hore *R* — si *U*, se en *Ph* — vient *UT*, vynt *R* — covetise *Ph*. **221—26** *manquent HUR*. **221.** lur *Ph*. **222.** Sauz plus socurs *T*. **223.** solei *Ph* — bater les *T* — grosse *Ph* — meyes *Ph*. **224.** Pur *Ph* — les *manque Ph* — dure *Ph* — veyes *Ph*. **225.** mon] mal *Ph*. **226.** venu *Ph* — sire *manque T* — covetise *Ph*. **227.** Se] *E H* — waste *HPh*, degaste *R* — fraunchise *RT*. **228.** *E* mes honurs *HR*, E mes honur *U*.

XXXIX Jeo feſei fu*n*der relígiu*n*ſ
E lur donai poſſeſſiunſ
Mult largement.
Ore ſ'en vent ſire Coveitiſe
E leſ tent a ſa deviſe
XL Eſtreitement.

Kar il freit barun e counte,
S'il trovat renable aco*n*te
E eut poer
De reprendre poſſeſſiun
Ke lur anceſt*re*s de f*ra*nc doun
Voleient doner.

XLI Mes p*ur* ceo ke Coveitiſe
Ne puet mie a ſa deviſe
Repeler,
Li awouee ne lerra pas
De p*re*ndre un palefrey groſ e graſ
P*ur* ben comencer.

XLII Car p*ar* chivauſ de bone feyre
E p*ar* mang*er* *e* p*ar* beyvre

229. solai *UR*, fesoi *T* — fere *R* — fundre *Ph* — religiouns *U*, religions *RTPh*. **230.** *E*] Jeo *Ph* — dona *R* — possessiouns *U*, pocessiuns *R*, possessions *TPh*. **231.** Moltz *R*, Mut *Ph*. **232.** Hore *R* — sen] si *U*, *manque Ph* — vient *UT*, vint *R* — covetise *Ph*. **233.** lur *Ph* — tient *UT*, tint tot *R* — divise *U*. **234.** Estretement *Ph*. **235.** Ke *H* — fra *R*, fet *TPh* — baroun *UT*, baron *R*, baruns *Ph* — cunte *UTPh*. **236.** Se il *T*, Si il *Ph* — il *manque R* — trovast *RT* — resnable *R* — acunte *UT*, acompte *R*, a cumte *Ph*. **237.** Ou *U* — eust *UT*, out *Ph* — pouer *UR*. **238.** rependre *Ph* — possessiouns *U*, possession *R*, possessioun *T*, possessions *Ph*. **239.** auncestres *UR*, aunceteres *Ph* — dons *U*, douns *Ph*. **240.** Voleint *U*, Soleient *T*. **241.** Mes pur] *E* pri *T* — covetise *Ph*. **242.** peot *UPh*, poit *R*, pusse *T* — mye *Ph* — tut a *H*, tot a *U*, *manque Ph* — devise] guise *R*. **243.** De repeller *U*, reappeler *R*, Ceo repeler *T*. **244.** De lour abbe ne *R* — avoue *U*, avoie *T*, avowe *Ph* — lerreit *Ph*. **245.** une *U* — palefrai *UPh*, palfrei *R*, palefrei *T* — grose] moltz *R*, *manque T* — grace *T*. **246.** Por *T* — bien *U*, *manque RT*, beau *Ph* — commencer *T*. **247.** Ke *HU*, Quei *Ph* — chevaus *U*, chivaux *R*, chivas *T* — bon *URTPh* — affere *U*, eire *T*, afere *Ph*. **249.** *E*] Quei *Ph* — mager *U* — e quei *Ph* — beueyre *H*, beivre *UT*, beivere *R*, bevre *Ph*.

Seit afſwagé
Lur maukorage*s* p*ur* leſ t*er*reſ
Que lur au*n*ceftre*s* ap*res* lur g*er*es
Unt en aumoné.

XLIII
Si lur chivauſ fee*n*t recreuz,
En leſ abeyes ſunt receuz
Pur ſojurner.
Dunt lur cove*n*t de la meyſon
Enp*ro*mt*er* chivauſ p*ur* la ſeiſon
De riveer.

XLIV
Kant les aueſ ſunt bien levez
E leſ fauconſ ſu*n*t haut mo*n*tez,
Ferrez, ferrez
Deſ eſporonſ le haut ſorel;
Frapez, frapez le bon morel;
Trop ſojurnez.

XLV
Ja ne ſeit eſparnié
Li bon ferrant pomelé;
Trop est graſ.
Si meſ ne vaille al abeye,

249. Sount *R*, Soit *T* — swage *U*, assoignez *R*, assuage *T*, asuage *Ph*. **250.** mau corage *UPh*, maufez *R*, mal corages *T* — por *T* — lour *R*, ses *T* — teres *UPh*. **251.** ancestres *UT*, aunceteres *Ph* — apres] ad pris *R*, pur *Ph* — guerrez *U*, terres *R*, guerres *T*. **252.** Ount *UR*, Aveient *Ph* — en ameigne *U*, en aumoignez *R*, enaumone *T* enanem e *Ph*. **253.** chevaus *U*, chivaux *R*, chevals *T* — seient *URTPh* — recurs *U*, recruz *RPh*, recruez *T*. **254.** *E HT* — ler *Ph* — abbeis *U*, abbeys *RPh*, abbees *T* — soient *T* — receus *U*, recuz *Ph*. **255.** Por *T* — sojorner *UR*. **256.** Dunke *RPh* — covient *UT*, covynt *R*, mesoun *U*, meson *R*, meison *T*, mesun *Ph*. **257.** Prompter *T*, Empreste *PH* — chevaux *U*, chivals *R*, chevals *T*, — *par U* — resoun *U*, seson *R*, sesun *Ph*. **258.** Por ariveer *T* — river *HURPh*. **259.** anes] ewes *U* — sou*n*t *T* — bien *manque UT*, ben *Ph* — leveez *H*, leve *Ph*. **260.** faucuns *UPh*, faucouns *T* — sunt *manque UPh*, sount *T* — haut] bien *U*, ben *Ph* — mu*n*tez *T*, muntez *Ph*. **261.** Frapez ferez *T*, Ferez ferez *Ph*. **262—64** *ont changé de place, dans R, avec* 257—7. **262.** esporoms *R*, esporouns *TPh* — li *HU*, *manque TPh* — haut] ben bon *Ph*. **263.** li *HUT*, *manque R*. **264.** seiornez *U*, sojornez *R*, sojorne *T*. **265.** Ja] La *U* — soit *T* — il esparnies *R*. **266.** Lui *R*, Le *Ph* — ferraunt *R*, ferant *TPh* — pomilie *U*, pomiles *R*, pomile *T*. **268.** Sy *Ph* — faille *H*, vail *U* — abbeie *UT*, abbeye *RPh*.

Il port*er*a bien p*ar* la veye
Mon ſak a dras

XLVI Ore va dire au celerer
Ke n*us* venum herberger
En lur meyſun;
Ke il face emplir nos bariz,
*Qua*nt nos leveru*m* de nos liz
Enver meyſon.

XLVII Tut eſt aumoyne ke abeye te*n*t,
E li awouhee illuek vent
Payn prier pur deu.
Ore eſt li ſires mendina*n*t,
E li me*n*difs payn dona*n*t,
Beneit ſeit deu.

XLVIII Tel amor est ore trové
Ent*re* fou*n*dez e lur awouhé
En mouz de luiz.
Jeo les ſolei avancer
E leſ volei eſparnier
E jours e nuiz.

269. porterra *H* — bien *manque Ph* — veie *URT*. **270.** Mun *Ph* — saac U. sakedras *R*, sake de dras *Ph*. — **271—275** *manquent T*. **271.** Hore *R* — al *U*, a *Ph* — **272.** nus *manque Ph* — venom *U*, veignoms *R*, veunin la *Ph*, herbeger *H*. **273.** De dens *Ph* — meisoun *U*, meson *R*, mesun *Ph*. **274.** Qil *U*, Quil *R*, *E* ke il *Ph* — empler *U*, emplier R. enpler *Ph* — baris *U*, barryz *R*, baritz *Ph*. **275.** levoum *U*, leverom *R* — lis *U*, litz *Ph*. **276.** Ver *H*, Vers *U*, Envers *R*, *A* ver *Ph* — mesoun *U*, meson *R*, mesun *Ph*. **277.** Tot *UR* — amoyngne *U*, aymorgne *R*, amene *Ph* — le abbeie *U*, abbe *R*, le abbey *Ph* — tint *U*, tynt *R*. **278.** lui *R*, ly *Ph* — avou *U*, awoue *R*, avowe *Ph* — ilok *U*, illeques *R*, la *Ph* — vint *U*, vynt *R*. **279.** Pay *H*, Pain *UPh* — prier *manque HURTPh* — dieu *U*, dieux R. **280.** Hore *R* — lui *R*, ly *Ph* — mendiant *UPh*. **281.** lui *R*, ly *Ph* — pain *UPh* — donant] querant *U*. **282.** Boneit *H*, Bene *R* — dieu *U*, dieux *R*. **283.** Tele *R* — hore *R* — trovee *H*. **284.** foundes *U*, fundez *Ph*, abbeys *R* — avoue *U*, awoue *R*, avowe *Ph*. **285.** mult *U*, molt *R*. mout *Ph* — des *UR* — luis *U*, luez *R*, lus *Ph*. **286.** les] lur *HU*, — solai *R* — avauncer *R*. **287.** les] lour *R* — voleit *H*, solai *R*. **288.** jour *U* — nutz *U*, neuz *R*, nuts *Ph*.

XLIX Il n'i out nul en mun tenſ
Ke fu ſi hardiz p*ur* ſeſ denſ
De mander diſme
De leſ clerſ de ſeint Egliſe,
Ne des lays par coveitiſe
Le trentiſme.

L — Chier Amor, de ceſ clerſ
De v*us* enqueyſe volentierſ
Mervaile haute:
De ceo ke deu eſt mau s*er*vi
En moulz de*s* egliſes e mis en obli
P*ar* lur defaute.

LI — Jeo v*us* dirrai, ceo dit Amor,
Ke dire ne puiſſe sanz dolur
La encheyſon.
Leſ don*ur*s dounen*t* le*s* egliſes
En male man*er*e a lur de' iſe*s*
Sanz reyſon.

LII En mo*n* te*n*s jeo fiz eſpier
Povre eſcolerſ e avancer

289. n'i] ne *HU*, ny *R* — mon *UR*, moun *Ph* — temps *R*. **290.** fust *U*, fert *RPh* — hardi *URPh* — ces *HUR*, ceo *Ph*. **291.** Demaunder *R*, Demander *Ph* — manger *U* — dyme *R*, dime *Ph*. **292.** Ne des *R*, Ne de *Ph* — seinte *R*, seynte *Ph*. **293.** de *HRPh* — lais *UPh*, laies *R* — covetise *Ph*. **294.** trentime *UPh*. **295.** Chere *U*, Cher *RPh* — ses *HU*, ceux *R* — clerks *R*. **296.** Jeo vodray saver volent*er*s *R* — onq*ue*isse *U*, enquisse *Ph* — volenters *UPh*. **297.** Merveille *URPh* — hautee *H*, haste *U*. **298.** dieu *U*, dieux *R* — mal *U* — servie *U*, servy *R*. **299.** E *H* — plusurs *U*, moltz R, mult *Ph* — des *manque U*, de *Ph* — eglisez *H* — e *manque UR* — mys *R* — ublie *U*. **300.** defaut *U*. **301.** dist *R*. **302.** puse *R*, pus *Ph*. **303.** La] Ma *Ph* — cheyson *H*, enchesoun *U*, encheson *R*, enchesim *Ph*. **304.** donnent *RPh* — les] lour *R* — esglises *R*. **305.** mal *U* — men*er*e *R* — divises *R*. **306.** *E* sanz *U*, Saunz *R*, *E* hors de *Ph* — resoun *U*, reson *R*, resun *Ph*. **307.** moun *U* — temps *RPh* — fis *U*. **308.** Pouvers *U*, Povres *R*, Povereres *Ph* — e *manque R* — avauncer *URPh*.

Pur lur bounté.
A cel houre en sei*n*t Egliſe
P*ar*tut fu t*ro*ve beu ſerviſe
E honeſteté.

LIII Ore v*us* vent mun enemi
E ne fet de ren iſſi,
Sire Coveitiſe.
Il reſcet leſ g*ra*ce meynſ,
Il reſceit leſ hauteynſ
E honit fei*n*t Egliſe.

LIV Il reſceit leſ leſcheourſ,
Il reſceit leſ corteourſ
P*ar* doute e p*ar* douns.
Il reboute leſ fr*a*nc querſ,
Il reſceit leſ loſengerſ
E durſ e feluns.

LV Ore achatez un beau poleyn,
Si li donez assez d'aveyn,
Mi sire le avra.
Jeo ai bien trové en mon livre
Ke, bone Egliſe quant est delivre,

309. bunte *Ph*. **310.** en] a *H* — seinte *URPh*. **311.** Partot *U*, Par tot *R*, Par tut *Ph* — fut *R* — bele *U*, beau *RPh* — service *R*. **312.** honestee *R*. **313.** Hore *R* — vus] sen *R*, nus *Ph* — vient *U*, vint *R* — mon *UR* — enemie *U*, enemy *RPh*. **314.** Si *UPh* — fait *R* — rien *U*, riens *R* — issy *Ph*. **316.** receit *UPh*, recet R — gras *U*, graz *R*, grasse *Ph* — meins U, mayns *R*. **317.** receit *URPh* — hauteins *U*, *grans* gaynz *R*. **318.** honit] en hoyt *H*, honist *R* — seinte *RPh*. **319.** receit *URPh* — les *manque H* —lechors *U*, lecchours *R*, lechurs *Ph*. **320.** receit *URPh* — curteours *U*, coveitours *R*, curteurs *Ph*. **321.** Pur *UPh* — pur *UPh*. **322.** rebout *R* — fraunk *R* — queors *U*, *convers R*. **323.** receit *URPh*. — lozengers *R*. **324.** dure *U* — felouns *UPh*, felons *R*. **325.** Hore *R* — beau *manque HU* — polein *UPh*, polayn *R*. **326.** Sil *U* — lui *R*, ly *Ph* — de aveyn *H*, davein *U*, de avein *Ph*. **327.** sires *U*. **328.** Je *Ph* — trove ben *Ph* — mun *Ph* — livere *HRPh*. **329.** Quant *R* — bon *UR* — quant *manque R*, kaunt *Ph* — est *manque Ph* — livere *H*, delivere *Ph*.

Par li paſſera.

LVI Donour d'egliſe que ap*er*ſeit
Ke ſon doun ne prent espleit,
Si fet preſenter
De la cour un g*ra*nt meſtre
Ke ja n'ad cure illuek eſtre
Pur ſojurner.

LVII De ſei*n*t Egliſe il fu*n*t deſert,
Q*ua*nt la ſojorne*n*t sanz deſert
E ſanz reiſon.
Kar il p*re*ne*n*t tuz leſ fruz,
Meſ ja ne vene*n*t jourſ ne nuz
Dever la meiſon.

LVIII Force ne fu*n*t de corporauz,
Meſke il eie*n*t beau chivalſ
A mounter.
Povre chaliz en le egliſe
E riche cope en ſerviſe
A manger.

LIX Nule toalle al ſacreyre
E blanche nape, douze peyre,

330. li] si *H*, ci *R*, la *Ph* — ne passera *Ph*. **331.** que] kant *Ph* — ceo apparceit *R*, aparceit *Ph*. **332.** sun *U*, soun *Ph* — ne ***manque*** ***Ph*** — espleit] a apleit *H*. **333.** fait *R*. **334.** A *U* — curt *UhP*, court *R*. **335.** ja *manque* *UR* — ne ad *R* — ilokes *U*, illeq*ues* *R*, illeke *Ph*. **336.** Pour *R* — sejourner *U*, sojourner *R*. **337.** sainte *R*, seinte *Ph* — fount *R* — deserte *R*. **338.** Q*ua*nt asojornu*m* *H*, Q*ua*nt a sojourne *U*, Q*ua*nt la sojour fount *R*, Kar assez unt *Ph* — deserte *R*. **339.** resoun *U*, reson *R*, resun *Ph*. **340.** Ky H — preignent *R*, pernent *Ph* — touz *R* — fruts *Ph*. **341.** ja] la *URPh* — veignent *R*, veinent *Ph* — jour *Ph* — nuts *Ph*. **342.** De ver *HPh*, De veer *U*, Pur ver *R* — mesoun *U*, meson *R*. mesun *Ph*. **343.** fount *R* — des *UR* — corporaus *RPh*. **344.** Mes qil *U*, Mes que yl *R*, Fors ke il *Ph* — beaus *U*, bons *R* — chivaus *URPh*. **345.** munter *Ph*. **346.** Pore *H*, Povere *RPh* — chalice *R* — la eglise *U*. **347.** coupe *URPh*. **348.** maunger *Ph*. **349.** Nulle *R*, Vile *Ph* — touaille *U*, tualle *R*, towale *Ph* — a *H*, a la *Ph* — sacrarie *U*, sacrer *RPh*. **350.** blaunche *RPh* — naps *H* — doze peire *U*, dieux paier *R*, a maunger *Ph*.

Ne acordent rien.
A meſſe s*er*vir un clerion
E diz eſquierſ en sa meiſon
Acordent bien.

LX Povre chancel p*ar*tut overt
E riche lit de ſey covert
Ne ſe acordent.
Lur povre chapelei*n*s poy en p*r*is
E lur livreſ en grant p*r*is
Ne ſe acordent.

LXI Feteſ nos venir no*s* offre*n*deſ,
Come*n*t funt nos p*ro*ve*n*des
E nos beſtes.
Couplez, venour, vo*s* chienſ coranz,
Si irru*m* p*re*ndre les cerfs g*ra*nz
A nos feſtes.

LXII Rien no*us* g*re*ve fors poveraille,
A peine ſuffiſt a une maille
Noſtre rente.
Ne dorrei paſ la baloce,
Si cheſcun povre verſ Eſchoce

351. ren *Ph*. **352.** A la m. Th — server nest un *R* — servir ne mye un *Ph* — clergeoun *U*, clerum *Ph*. **353.** dis *U* — sa] ma *HU* — mesoun *U*, meson *R*, mesuu *Ph*. **354.** ben *Ph*. **355.** Povere *URPh* — chauncel *UR* — par tut *HUPh*, partot *R*. **356.** sei *U*, seie *R*, seye *Ph* — couvert *Ph*. **357.** Ces deus acordent *Ph*. **358.** Lur *manque U*, Des *R* — poveres *R*, povere *Ph* — chapelein *U*, chapelains *Ph* —poi *UPh*, de poi *R* — apris *R*, unt pris *Ph*. **359.** liveres *U*, leveres *Ph* — en grant] de petit *HU*. — **360.** Ses deus se acordent *H*, Ces deus acordent *U*, Ceux deux acordent *R* — se *manque UPh*. **361.** Festes *UR* — nos *manque Ph* — venir] enceins *U* — vos offrendres *Ph*. **362.** fount *UR* — pruendres *Ph*. **364.** vaneour *U*, venur *Th* — nos *U* — chens *RPh* — corans *U*, corranz *R*. **365.** Sirroum *U*, Nus irrum *Ph* — serfs *HU* — grans *U*, grantz. **366.** Pur *Ph*. **367.** Ren *Ph* — poverail *H*, poveraile *U*. **368.** pein *U*, peyne *R* — suffit *RPh* — un *HR*, la *Ph* — mail *H*, maile *U*. **369.** rent *U*. **370.** durrai *UR*, dirrai *Ph* — la] un *R* — balote *H*, peis encouz *R*. **371.** checune *U*, chekun *R* — povere *RPh* — eschote *H*, escoce *U*, escoz *R*, escote *Ph*,

Ut pris la sente.

LXIII Suz l'auter metez g*ro*ce here
E suſ nos cors le menu vere
A bon dreit.
Le cors eſt tendre e frilluſ,
La dure pere get suurs,
Si n'at freit.

LXIV Du*n*t ſerve*n*t ore ta*n*t de frereſ,
Vaudereint pl*us* od lur pereſ
A boiſ chacer
Ke de precher tant de ga*n*gle
E de ſeer en cheſcun angle
Pur confeſſer.

LXV Joie e peine vunt p*re*chant
E no*s* almeſ vunt pleignant
E funt folie.
Leſſum paſſer le ve*n*t de byſe,
Ja lur ſarmon pluſ ne p*ri*ſe
Ke poume alie.

372. Eut *UR* — la *manque U*, sa *Ph* — assent *U*. **373.** Sur *URPh* — le auter *HPh* — mettes *U*, mettez *R* — grosse *UPh*, gros *R* — heire *U*, haire *R*. **374.** sur *UR* — corps *R*, litz *Ph* — le *manque RPh* — munivere *H*, menevaire U, menu veire *R*, menivere *Ph*. **375.** boin *Ph*. **376.** corps *Ph* — frillous *URT*, freillus *Ph*. **377.** piere *R* — gette *U*, si get R, iget *Ph* — suurs] de sus *H*, sours *U*, suors *R*, suours *T*. **378.** Et *R* — nad *UR*, ne a *T*, ne ad *Ph* — freid *U*, nul freit *R*. **379.** Dount *UR* — hore *R* — taunz *R*, tanz *T* — des *RT*. **380.** Vaudrent *U*, Il vaudereint R, Il vaudreint *T*, Vaudreit *Ph* — ove *R*, a *Ph* — piers *R*, perres *T*. **381.** *E* pl*us* p*ro*fitables *T* — boys *URPh*. **382.** taunt *R* — jangle *U*, jaungle *RT*, changle *Ph*. **383.** ser *Ph* — chekun *R*, checun *Ph* — aungle *RT*. **384.** Nu count*er* fables *T*. **385.** Joye *RT* — peyne *R* — vouunt *U*, vount *RT* — prechaunt *URT*. **386.** noz *T* — vount *URT* — pleignaunt *U*, pleinaunt *R*, pleniant *T*. **387.** fount *URT* — g*ra*nt folie *T*, fólye *Ph*. **388.** Lessom *UR* — bise *URTPh*. **389.** sermoun *UR*, sermon *T*, sermun *Ph* — preise *U*. **390.** poume] poi me *U*, pome *T*, pomme *Ph* — loye *H*, loie *U*, purrie *R*, porie *T*.

LXVI

Fetes mettre hors de Eglise
Ceus q*ue* gerreynt la f*ran*chise
Ke a n*us* apent.
Li sire e dame esp*ar*niez
E la p*ar*oche bien haстez
P*ar* n*ost*re assent.

LXVII

Si la dame veut ap*ro*mt*er*
De bo*n* forme*n*t entier q*uar*t*er*,
Li seit doné.
Si li proveir p*ri*e un grein,
Tantost seit p*ri*s p*ar* la mein
E conveé.

LXVIII

Veez ci, frere, ceo dit Amur,
Entre clers quel sojur
Jeo ai trové.
Du*n*t ma pe*n*sé est enquise
Ke si est mene seint Eglise
E si gardé.

LXIX

P*ur* ceo, frere, dites as seign*ur*s
Q*ue* des eglises sunt donors,
Ke deu se vengera
De ceo ke doune*n*t par simonie

391. Festes *U*. **392.** Ceux *R*, Cels *T* — guerrent *U*, gerreient *R*, guerreient *T*, gerrunt *Ph* — fraunchise *UR*. **393.** appent *R*. **394.** Lui *R* — sere *U* — la dame *UPh*. **395.** paroisse *T*, parosse *Ph* — bien *manque U*, ben *Ph* — hastiez *U*, **396.** vostre *H*. **397.** voleit *H*, voille *RT*, veille *Ph* — emprompt*er* *R*, rie*n* p*ro*mpter *T*, aprompter *Ph*. **398.** bon *manque TPh* — furment *RTPh* — entier un *T*, entier] un *UR*, enter *Ph*. **399.** Lui *RT*, Ke *Ph* — soit *RT* — donee *H*, liveree *T*. **400.** E si *U*, Se *T* — poveres *HPh*, povere *R*, poures *T* — prent *R* — greine *U*, grayn *R*. **401.** Taunt tost *R*, Tant tost *Ph* — soit *T* — le *H* — maine *U*, mayn *R*, meyn *Ph*. **402.** convoie *R*, issi *con*veie *T*. **403**. si *HR*, cy *Ph* — dist *T*. **404**. clerks *R* cleres *T* — queus *H* — sojour *URT*. **405**. trovee *HU*. **406**. Dount *R* — esquise *H*, esquis *U*. **407**. ensi *R*, issi *T* — seinte *HTPh*, sainte *R*. **408.** gardee *HR*. **409.** frere *manque Ph* — a *H*, au *RPh*. **410.** Ki *T* — de *Ph* — sount *URT*. **411.** Ke *manque R* — de *H*, Deux *R*. **412.** ceo] ceux *R* cels *T* — qil *U*, ki *T*, ke il *Ph* — dounent *RPh* — done*n*t *T* — symonie *UPh*.

Le treſor Jhesu, ke *par* ſa vie
Chier rechata.

LXX
Certeſ, amor aſſez eſt dit
E *par* sarmon e *par* eſcrit,
Meſ rien ne vaut
Noſtre ſarmon tene*n*t ja*n*gle;
P*ar* Coveitiſe ke lur est*ran*gle
Ne lur eſchaut.

LXXI
Mes v*us* duſſez bien enformer
La court de Rome, chef despe*n*ser,
De ſeinte Egliſe.
— Veire, veire, beau duz frere,
Celi porte la banere
De real Coveitise.

LXXII
Par li perdi mun estru,
Car il perſa mun eſcu,
Si me a bati;
Puiſ me p*ri*st e mit en croiz,
E ſanz la croz ne vaut la voiz
De nul ami.

413. par] eu *R*. **414.** Chere *U*, Cher *RPh*, Si chier *T*. **415.** amor frere *U*. **416.** E *manque T*, Ke *Ph* — sermoun *UT*, sermon *R*, sarmun *Ph* — e] qe ke *Ph*. **417.** ren *Ph*. **418.** sermoun *UT*, sermon *R*, sarmoun *Ph*. — tienent *U*, teignent *R*, ml't tient *T*, teinent *Ph* — jaungle *RT*. **419.** Pur *Ph* — couveitise *U*, covetise *Ph* — lor *U*, les *RT* — estraungle *TPh*. **420.** lui *U* — chaut *Ph*. **421.** Me *H* — ben *Ph* — eufournier *R*. **422.** courte *U*, curt *TPh* — Romme *T* — chief *T* — de penser *HPh*. **423.** seint *HT*, seynte *R*. **424.** Veir veir *U*, Voir voir *R*, Voue voue *T* — douce *UR*, douz *T*. **425.** Celui *R*, Cele *TPh* — benere *T*. **426.** real *manque T*, reale *Ph* — covetise *Ph*. **427.** li] qi *U*, lui *RT*, ly *Ph* — perdu *Ph* — mon *UR*, moun *TPh* — estreu *U*. **428.** Car il *par* ceo avoum eskeu *U*, Par ly depesca moun escu *Ph* — el *T* — persa] porta *RT* — mon *RT*. **429.** me ad bati *HU*, me abaty *Ph*. **430.** Pus *RPh* — mist *RT*, mizt *Ph* — croys *R*. **431.** saunz *R*, san *Ph* — croiz *UTPh*, croys *R* — voys *R*. **432.** amie *U*, amy *Ph*.

LXXIII A cele court jeo n'oſe p*ar*ler,
Ne nuit ne jur apparer
Sanz la croiz.
Bele p*ar*ole ne bon los,
Si la croz ne vent a dos,
Ne vaut la noiz.

LXXIV Jeo ſolei p*ri*er p*ur* les genz,
E la court p*ri*ſt frein a de*n*z,
Si me enchaça.
P*ur* ceo p*er*riſt la fr*an*chiſe
P*ar* toteſ t*er*es de ſeint Egliſe
E perira.

LXXV — Douz Am*ur*, ore diteſ veirs:
Sunt rien leſ courſ de reis,
Vos amis?
— Les reiſ ſu*n*t bo*n*, me*s* lur co*n*ſeil
Munt defublé de mu*n* ma*n*tel
E en priſon mis.

LXXVI Ceo ſeve*n*t bien lays e clers
E bie*n* le ſentent f*ra*nc e ſers
En touz pais.

433. Jeo ne ose a cele court p. *U* — curt *TPh* — ne ose jeo *R* — ne os *TPh*. **434.** Ne] De *U* — nut *R Ph*, noit *T* — jour *URTPh* — apparrer *R*. **435.** Saunz *R* — croyz *R*. **437.** le *U* — croiz *UTPh*, croyz *R* — ven *U*, vint *R*, veigne *T*, veygne *Ph* — au *R*. **438.** la] un *U* — voiz *HT*, noyz *R*. **439.** solaie *U*, solai *R* — la *HPh* (*U*, *mais corrigé après en* les). — gentz *R*, gent *Ph*. **440.** Hore ad la *R* — curt *TPh* — pris frayne au *R* — freine *T*, frain *Ph* — dient *Ph*. **441.** Et me enchasca *Ph*. **442.** Por *T* — perit *UPh*, perist *RT* — fraunchise *RT*. **443.** tote *U*, tut *T*, tute *Ph* — terres *RT*. **445.** Douce *UR* — hore *R*, *manque Ph* — ditez *U* — moi voirs *T*, **446.** Sount *T* — il riens *U* — rien *manque R*, nent *Ph* — cors *U*, curts *T*, curs *Ph* — des hautz r. *R*, de les r. *T*, de haute r. *Ph* — rois *T*. **447.** Voz *T* — amys *R*. **448.** Li rois sount *T* — bons *URT* — lur *manque T* — consaile *U*, consail *RPh*. **449.** Me unt] Me ount *R*, Mult *T* — defubli *HPh*, deseisi *R* — de] le *T* — mon *UR*, bon *T* — mauntele *U*, mauntel *RPh*, mateil *T*. **450.** prisoun *U*, prisun *Ph* — mys R. **451.** Ceo] E *U* — ben *Ph* — lays *manque U*, as lais *R*, lais *TPh* — e] les *U* — clerks *R*. **452.** ben *Ph* — sevent *R* — francs *UT*, franks *RPh* — serfs *URTPh*. **453.** tuz *T*, tut *Ph*.

V*us* t*ro*vez bien en v*ost*re livre
Ke tot le tens ke ſu delivre
Jeo eſtei enpris.

LXXVII
Ore ſu jeo enpriſoné
En wapentak e en conté
P*ar* bayllifs.
Il me dounent a manger
Bele p*ro*meſſe ſanz rie*n* doner,
Du*n*t ſu enmegris.

LXXVIII
Ma priſon eſt en treſorie
E acune fez en chancelerie
P*ar* dure leis.
D'iluk ſu jeo pus enmué
Devant juſtiſe e la jugé
Pur maweis.

LXXIX
Il me dient ke j'ai t*ra*hi
La court le roi, p*ur* ceo q*ue* eſp*ar*ni
Leſ povres gens.
Tort e force enco*n*tre dreit
Vene*nt* a moi a g*ra*nt eſpleit
Devant les gens.

454. troverez *U* — ben *Ph* — vostre] moun *U*. **455.** tut *TPh* — le *manque U* — temps *RT* — estoit *T*. **456.** estoie *U*, estoi *T* — en pris *UR*, de prie *T*. **457.** Hore *R* — sui *T* — jeo pris et e. *R* — ben enprisone *Ph*. **458.** En] de *Ph* waspentak *U*, un apecail *T*, wappentage *Ph* — e *manque Ph* — counte *UR*, cunte *TPh*. **459.** baillifs *URPh*, les baillyfs *T*. **460.** donent *T*, maunger *Ph*. **461.** Beal pmes *T* — saunz *R*, *e T* — rien *manque Ph*. **462.** Dount *R* — sui *T* — en megriz *U*, amegrez *R*. **463.** prisone *UPh* — en *manque Ph* — treisorde vie *R*. **464.** E *manque R* — akune *UR*, aucune *T* — fiez *U*, foye *R*, foiz *T* — chauncelerie *URPh*, chevalerie *T*. **465** dures *RT* — lais *R*, leys *T*. **466.** De luk *H E* ileok *U*, De iloeck *RT*, De pleges *Ph* — sui *T* — jeo *manque H* — puis *U*, *manque T* — amene *U*, envoie *R*, envoye *T*, enue *Ph*. **467.** De vaunt *Ph* — justice] auncele *T*, justice *R*, justices *T* — la *manque U* — jugge *R*. **468.** Por *T* — mauveys *R*, maveys *Ph*. **469.** ke *manque R* — jeo ai *HRTPh* — trai *Ph*. **470.** courte *U*, curt *TPh* — le] de *H* — rei *U*, rey *Ph* — por q *(le reste manque) T* — que *manque U* — esparny *R*. **471.** poveres *UR*, pours *TPh* — gentz *R*, genz *TPh*. **482.** Torte *U* — fort *Ph* — e encuntre *U*, encountre *R*, cuntre *T*, encuntre *Ph* — dreite *U*. **478.** Vienent *UT*, Veignent *R* — a *U* — espleite *U*, esploit *R*. **474.** De vant *Ph* — la *HT* — genz *UPh*, geutz *R*, gent *T*.

LXXX L'un me couvre des*us* la manche,
L'aut*re* me pi*n*ce p*ar* la haunche,
Ke jeo le ſent
Haut taillage e v*er*te cire,
L'un me boute, l'aut*re* me tire
Mult vilement.

LXXXI Novele diſſeiſine e bref de dreit
M'unt deſpoili *e* leſé freit
Seer tuit nu.
Bref de porchaz e bref d'entré
Deſus lur peeſ me u*n*t deſolé
E dur batu.

LXXXII Mordaunceſtre e freſche force
Ne vouche*n*t ſauf en moy l'escorce
De une breke.
Sequeſtre e teſtament
Si me funt gr*a*nt torment
Devant l'eſveſke.

475. Le un *H*, Le une *U*, Li un *T* — me *manque T* — court *H*, covre *U* coure *R*, coevre *T*, covere *Ph* — de sus *H*, desouz *U*, dc south *R*, de suz *TPh* — sa *U*, maunche *UPh*. **476.** Le autre *UPh* — prince *T* — le *H* — hanche *Ph*. **477.** lejne *Ph*. **478.** Haute *URPh* — vert *T* — cyre *Ph*. **479.** Le un *HPh*, Le une *U*, Li un *T* — bote *Ph* -- li autre *T*, le autre *Ph* — tyre *Ph*. **480.** Moltz *R*. **481.** Novel *HR*, Novelle *UT* — deseisine *U*, sesin *R*, desseisine *T*, seisyne *Ph* — dreyt *Ph*. **482.** Si me unt *HPh*, Me unt *U*, Me ount *R*, Mes unt *T* — despoilli *UR*, despoille *T*, despoille ke jeo sent freit *Ph* — e *manque U* — lesent *H*, lessent *U*, lesse *RT* — freid *U*. **483.** Sire *R*, Sier *T*, E seer *Ph* — tut *UTPh*, tot *R* — neu *U*, nue *R*. **484.** purchace *U*, purchas *R*, aele *T*, purchaz *Ph* — bref *manque U* — de entre *HUPh*, de entroie *T*. **485.** De sus *H*, Desouz *U*, De south *R*, De suz *T*, Sy *Ph* — mon piez *U*, lur pies *T*, *manque Ph* — ount *R* — defolie *T*, ja defole *Ph*. **486.** dure *U* — batue *R*. **487.** Mort de auncestre *UT*, Mort dauncestre *R*, Mort de auncetere *Ph* — freche *U*. **488.** bouchent *H*, envouchent *U* — sauf *manque Ph* — mei *U*, moi *RT*, me *Ph* — leestoche *H*, leschorche *U*, lescorche *R*, lestorce *T*, sauve le escorche *Ph*. **489.** un *T* — kerse *R*, pesche *T*, kreke *Ph*. *Ce vers manque dans U, qui après le vers 488 laisse suivre les vers qui sont numérotés ici 586—681, et après lesquels U place les vers 490—585.* **490, 491** *ont changé de place Ph*. **491.** Si me] Disme *U* — me *manque T* — fount *RT* — tenement *U*, turment *RT*, **492.** Devauntesse *R* — Devaunt esvek *Ph* — le evesque *U*, leveck *T*.

LXXXIII D'iiuck me vois al official,
E il me prent e get aval
Deſuſ ſeſ pies.
E jeo ſaut ſus e vois au ſeen,
E la ſu livré ſuſ au deen
Mout preyſés.

LXXXIV En ſa bourſe ta*n*toſt me clot
Ne su mie ſi hardi ke die mot
Forſ ce k'il veut.
P*ur* ceo ai jeo la bourſe p*er*ſé
E de pluſors ſui eſchapé,
Kar fere l'eſtut.

LXXXV Jeo vois vacrant de lu en lu
Quere mo*n* hoſtel cu*m* deſconu
En touz pais.
Ki me voudreit herberger
Le ciel li dorrei p*ur* louer,
Mou beau pais.

493. Deluck *H*, De illeok *U*, De illoek *R*, De iloec *T*, De illeke *Ph* — men va *R*. **494.** Qil *U* — gette *U* — enval *R*. **495.** De sus *H*, Desuz *U*, De south *R*, De suz *TPh* — ces *U* — peez *UR*, pes *Ph*. **496.** Ore saut sus ore ms mot neasone *T* — E *manque U* — sau *HRPh* — suz *U* — e] si *Ph* — voys *R* — al *U*, a *RPh* — sen *Ph*. **497.** A lui mil livres sus ai donc *T* — livere *HRPh* — suz *Ph* — al *U*, a *RPh* — den *HPh*. **498.** Mult *UTPh*, Moltz *R* — preise *U*, preisez *R*, suz prisiez *T*, prises *Ph*. **499.** la *UT* — bours *U*, bource *R*, burse *T*, burce *Ph* — taunt tost *Ph*. **500.** Su *manque HURT* — Ne su mie] Nemi *U* — mye *RPh* — mie si] misi *T* — hardy *R*, ardi *Ph* — dye *RPh* — un mot *HPh*. **501.** Sour *U*, For *RPh* — ceo *UT* — ke il *HRPh* — vout *UR*, veot *Ph*. **502.** Pur ceo ai Purra *R* — jeo *manque T* — bours *U*, bource *R*, burse *TPh* — perce *UPh*, percer *R*, percie *T*. **503.** des *T* — su] *UPh*, moi *R*, faittes *T* — eschaper *R*, eschapie *T*, achape *Ph*. **504.** Ke *H*, Ca *U*, *manque T* — fer *U*, Faire *T* — le estut *H*, me estoit *U*, lestout *R*, me estut *T*, le me estut *Ph*. **505.** voiz *U*, vous *R*, voys *T* — wacraun *U*, wakeraunt *RPh*, wacraunt *T* — leu *U* — leu *U*. **506.** mun *Ph* — ostel *TPh* — come *R*. **507.** Par mile pays *T* — tut pays *Ph*. **508.** Car qi *U*, Ky *T*, Ke *Ph* — mei *H* — vodreit *U*, vodra *R*, voudra *T*, voleit *Ph* — herbeger *HU*. **509.** lui *URT*, ly *Ph* — dorrai *UT*, durrai *RPh* — por *T* — louuer *U*, lower *RPh*. **510.** *E* parays *T* — Moun *U*, Moltz *R*, Mun *Ph* — pays *Ph*.

LXXXVI

— Am*ur*, vu*s* avez cha*m*breſ beles
Entre dames *e* damoiſeleſ,
Bien le ſai.
Les unes me font g*ra*nt hon*ur*
E les autres grant deſhonur,
E prové l'ay.

LXXXVII

Pur une pucele q*ue* m*u*lt amai
Totes fe*m*mes mult honorai
Pur ſa bounté.
Du*n*t jeo la fesſeye a deu ſi chere
Ke deu la eſlut a ſa mere;
Bien li vient a gre.

LXXXVIII

Ele me fiſt ſi g*ra*nt honur
E tant me pleut nuit *e* jur
Ke jeo ne voyl
Si bie*n* nun de fe*m*me dire;
Tute ey jeo g*ra*nt matire
En ceo toyl.

LXXXIX

Mes benet ſeie*n*t totes gens
Ke fu*n*t aſ fe*m*mes reverens
Pur m'amye.

511. chambre *Ph*. **512.** damaiseles *R*, da*nun*oiseles *Ph*. **513.** Ben *Ph* — say *T*. **514.** uns *HUPh* — funt *UPh*, fount *RT*. **515.** E *manque Ph* — grant *manque HU*, ml't *T*, graunt *Ph*. **516.** provee *H* — Espie le ai *U*, Prove lai *R*, Prove le ay *T*, A prove le ai *Ph*. **517.** Pur *manque HUR*, Por *T* — moltz *R*, jeo *Ph* — me ama *HUR*. **518.** Tutes *T* — mult] li *H*, le *U*, moltz *R*, si *Ph* — honora *H*, honura *UR*, honurai *TPh*. **519.** Par *HR*, Por *T* - bunte *TPh*. **520.** Dount *R* — le *Ph* — fis *UPh*, fesei *R*, fesoi *T* — a *manque HT*, od *U*, ove *R*, — dieu *U*, dieux *R*, *manque T* — cher *U*. **521.** deu] il *R* — elust *T*, elut *Ph*. **522.** Bien] Tant *U*, Ben *Ph* — lui *RT*, ly *Ph* — vint *RTPh* — agre *HUTPh*, agrei *R*. **524.** taunt *RPh* — plut *U*, plust *RTPh* — nut *RPh*, noit *T* — jour *URPh*. **525.** voil *UTPh*, voylle *R*. **526.** Sy ben *Ph* — noun *URTPh*. **527.** Tut *UTPh*, Tant si *R* — ei *UTPh*, ai *R* -- grant] ml't *T*. **528.** E *H*, Pur *U* — icest *T*, cet *Ph* – me toil *U*, toille *R*, toil *T*, oil *Ph*. **529.** beneit *U*, bene *R*, beneitz *T* — soient *R*, seent *Ph* — tuz *UT*, tote *Ph* — genz *UPh*, gentz *R*, crestienz *T*. **530.** ki *T* — fount *RT* — a femme funt *Ph* — a *T* — reverenz *UT*, reverent *R*, reverence *Ph*. **531.** Por *T* — ma mye *H*, ma amie *UTPh*, ma amye *R*.

P*ar* ceo t*ro*vera plus toſt p*ar*dun
De ſes pechiez p*ar* le nun
De Marie.

XC — Ore me dites, douz Amor,
Si v*us* trovez bon ſojor
En religioun.
— Aucune fez ſui jeo reſceu
E aucune fez mesconu
Pur compaingnoun.

XCI Entre eus euſe bone vie,
S'il outtaſſent une honerie
Ke trop eſt baude:
Fole Quidance *e* Suſpeciun
Si me greve*n*t ſanz reiſon
En cele faude.

XCII La choſe eſt mey ey*n*z eſt mey,
Si me unt p*er*cé p*ar*mi la feye
Dedenz le cloſtre.
Jeo ne voil ne jeo ne peuſ,
Si me gette*nt* hors al huſ
Cum une oſtre.

532. Pur *UPh* — le plus *Ph* — tost] de *U* — p*ar*doun *U*, pardon *R*. **533.** ces *UPh* — pecchez *UT*, pecches *R*, pechez *Ph* — por *T*, pur *Ph* — noun *URTPh*. **534.** De seinte marie *T*. **535.** Hore *R* — ditez *Ph* — douce *URPh*, duz *T*. **536.** bone *U* — sojour *UR*, sojur *TPh*. **537.** religun *Ph*. **538.** Acune *UR*, Acun *Ph* — fiez *U*, foze *R*, foiz *T* — su *U*, jeo su *RPh*, jeo sui *T* — receu *URT*, rescu *Ph*. **539.** E *manque Ph* — acune *URPh* — fiez *U*, foze *R*, foiz *T*, desconu *R*, mescu *Ph*. **540.** Par compaignie *U* — Por *T* — compaignoun *R*, compaignum *Ph*. **541.** En *UT* — eux *R* — ense] est *U*, seroit *R*, eussent *T*, usse *Ph*. **542.** Si il boutasent sire envye *R* — Si il *HPh*, Se il *T* — ostassent *U*, oustassent *T*, ne hauntassent *Ph* — un *HU* — hoyngnerie *U*, homerie *T*, hoignerie *Ph*. **543.** baud *U*. **544.** quidaunce *RT* — e *manque R* — suspeccioun *U*, sospecion *R*, suspescioun *T*, suspiciun *Ph*. **545.** Cil *T* — resoun *U*, reson *R*, reisoun *T*, reisun *Ph*. **546.** fraude *Ph*. **547.** est mey uest sur *T*, mue *Ph* — meie *U*, moye *R* — einz *U*, enz *R*, ainz *T*, eynz *Ph* — est] ke *Ph* — meie *UPh*, vraye *R*, moie *T*. **548.** ount *UR* — percie *T* — par mi *HUTPh* — feie *UPh*, feye *R*, foie *T*. **549.** Dedeinz *U*, De denz *Ph* — la cloistre *U*, en cloistre *R*, leuchoistre *T*, le cloistre *Ph*. **550.** puis *U*, pus *RPh*, poys *T*. **551.** Se il me unt gete *T* — jettent *U* — del *T* — eus *R*, huis *T*. **552.** Come *R* — un *HTPh*, oistre *UTPh*, oystere *R*.

XCIII Serra celi ſegerſteyn,
Serra celi cha*m*berleyn
Si tard entré.
Pur ceo ſu jeo en dedeyn,
Du*n*t jeo ſu pris p*ar* la meyn
E conveyé.

XCIV Feteſ venir lui hoſtiller,
Fetes venir lui celerer
A nos hoſtes.
Si me unt ja ſi deſolé
Ke d'une part me unt debriſé
Les deuſ coſtes.

XCV V*us* receiverez leſ eſtranges
E v*us* irrez verſ nos g*ra*nges
E v*us* au piler.
Ces III p*ri*ent ſire Envie
Ke il me toyle la meſtrie
Ke duſſe aver.

XCVI Meſ q*ua*nt il penſe*n*t de lur eſtat,
Lorſ ſe rende*nt* a moi mat
Par co*n*tricio*n*.

553. il *U*, celui *RT*, celu *Ph* — secrestein *UPh*, segerstayn *R*, sekerstein *T*. **554.** E serra *H*, serra *Ph* — il *U*, celui *RT*, celu *Ph* — chaumbrelein *U*, chamberleiu *T*. **555.** tart *URT* — entree *H*, entrie *T*. **556.** Par *HT* — ceo] temps *T* — sui *T* — en] ben *Ph* — de deyn *HR*, de dein *U*, desdein *T*. **557.** Dount su jeo *R* — sui *T* — par *manque Ph* — mein *UT*. **558.** convee *UPh*, conveie *R*, puis conveie *T*. **559.** le *URTPh* — hosteiller *U*, hostiler *RPh*, celerer *T*. **560.** E fetes apeler le hostiler *T* — le *URPh*. **561.** hostesz *T*, hostelez *Ph*. **562.** Cil *T* — ount *R* — si *manque U* — defolee *U*, defule *Ph*. **563.** d'une] de le mie *H*, del un *UPh*, de une *T* — me *manque H* — ount *R* — debrusee *U*, debrese *R*, bruse *Ph*. **564.** Mes *UT* — deux *R*, dous *T* — costez *TPh*. **565.** receverez *RPh* — estra — unges *TPh*. **566.** ver *R*, veer *T* — noz *T*, les *Ph* — graunges *TPh*. **567.** vus] mis *Ph* — a *URPh*, al *T*. **568.** Ceo *H*, Ceux *UR*, Ceus *Ph* — perent *R* — en vie *H*. **569.** Qil *U*. Ki (il *manque*) *Ph* — toile *U*, tole *R*, tolle *T*, tollent *Ph* — ma *Ph*. **570.** desse *H*, duce *R* — aveer *H*. **571.** quant *manque Ph* — pensernt *Ph*. **572.** se]ceo *R* — mei *Ph*. **573.** contricioun *U*, contreciun *Ph*.

E jeo revenk p*ar* lur assent
E lur p*ar*doin mon mautale*n*t
Par confession.

XCVII — Trechier Am*ur*, jeo ente*n*k bien
Ke les veisins v*us* eime*n*t bien,
Les mene gens.
Chescu*n* de aut*re* ad m*u*lt affere,
P*ur* ceo s'aforse*n*t de v*us* plere
En touz tens.

XCVIII — Nanal veirs, beau douz frere,
Entre veisins en bone man*e*re
Ne peus vivre.
Li uns unt joie d'autrui mal
P*ar* sire Envie, le fort vassal,
Ke m*u*lt est wivre.

XCIX Ta*nt* su*n*t pensa*n*t de aver te*re*,
Ne pou*n*t entendre a moi plere
Ne fere honur.

574. revienk *U*, revink *R*, remeine *T*, revenke *Ph*. **575.** lui *Ph* — pardoine *U*, pardou *R*, pardoni *Ph* — mun *Ph* — maltalent *T*, mau talent *Ph*. **576.** confessioun *U*, confecion *R*, confessiun *Ph*. **577.** Trescher *UT*, Trei cher *R*, Tres cheir *Ph* — enteng *T* — ben *Ph*. **578.** veisines *U* — ayment *R*, aiment — ml't bien *T* — ben *Ph*. **579.** *E* les meine *T* — menie *Ph* — genz *UT*, gentz *R*. **580.** Checun *UR* — des autre *T* — mout *UPh*, moltz *R* — afere *U*, affaire *RT*, a fere *Ph*. **581.** Moltz les enforcent *R* — Por *T* — se aforsent *H*, saforcent *U*, se afforcent *T*, a forcent *Ph* — plaire *T*. **582.** tut *T*, tote *Ph* — temps *RT*. **583.** Nanaile *U*, Nanyl *RT* — veir *U*, vers *R*, por voyr *T*, veire *Ph* — beu *R*, beal *T* — dou *H*, duce *U*, douce *R*, duz *TPh*. **584.** veisines *U*, veisyns *Ph*. **585.** pusse *UPh*, pus *R*, pois *T* — vivere *UR*, jeo vivere *T*. **586.** Les *URPh* — unes *R* — ount *R* — joye *RPh* — de autre *H*, de autri *UT*, dautre *R*, de autry *Ph*. **587.** en vie *HU*, envye *Ph* — li *H*. **588.** moltz *R*, top *Ph* — est] deit *U*, veut *T* — vivre *U*, yvre *R*, noire *T*, delivre *Ph*. **589.** Taunt *URPh* — sount *R*, sont *T* — pensaunt *UR*, pincanz *T* — de autri *U*, daver *R*. **590.** Que il ne *R*, Ke ne *Ph* — poent *T* — atendre *H*, attendre *T* — de *UT* — mei *Ph*. **591.** fer *U*, faire *R*.

P*ar* lur playt e lur tenſoun
Il me tene*n*t hors de meiſou*n*
Nuit *e* jur.

C Si unt comandé a lur gens
Ke cheſcune porte eit defe*n*s,
Ke jeo n'i entre.
E ſi jeo veigne a lur hoſtel,
Ke jeo ſei doné de bon cotel
Par mi le ventre.

CI Od les pov*r*es ne os entrer
A nule almoine demander
Par charité.
Car les uns unt m*er*veilles
E lur greve aſ orailles,
Q*ua*nt ſui nomé.

CII Meſ eſcotez ke jeo faz,
Q*ua*nt g*ra*nt mest*er* me chaz
De manger.
Jeo vinck monté un beau roncin
En meſſage ſire Baudewin,
Le cha*n*celer.

592. plee *UR*, plai *TPh* — tenson *R*, decicioun *T*, tensun *Ph*. **593.** Il] Si *Ph* — teinent *R*, tienent *T* — du *H* — resoun *U*, meson *R*, meisun *Ph*. **594.** Nut *R*, Noit *T*, E nut *Ph* — jour *URPh* **595.** ount *R* — comaunde *RPh* — commande *T* — genz *UT*, gentz *R*. **596.** checune *UR* — ait *RT* — defenz *UR*, bon defenz *T*, bone defens *Ph*. **597.** ne y *R*, ne *T*, ny *Ph*. **598.** E *manque R*, Ke *Ph* — viegne *U* — en *HTPh*. **599.** jeo *manque T* — seit *U*, soi *R*, soie *T* — bon] un *T* — cutel *T*. **600.** la *U*. **601.** Od] Et *R*, O *T* — poveres *Ph* — ni *TPh* — hos *H*, ose *U*, osent *R* — enter *T*. **602.** A] Pur *R*, Por *T* — nul *HU*, *manque T* — amoygne *U*, amoigne *R*, laumone *T*, amoyne *Ph* — demaunder *URPh*. **603.** charitee *H*. **604.** les uns] il *Ph* — ount *R* — mervailles *RT*. **605.** les *R* — as] en lor *U* — oreilles *U*, orrailles *R*. **606.** Kaunt *Ph* — su *URPh*, sount *T* — nomee *HU*. **607.** escutez ore *T* — quei *R* — face *URT*. **608.** Kaunt *Ph* — mestier *UT* — chace *UR*, enchace *T*. **609.** maunger *Ph*. **610.** venk *U*, vink *RPh*, veigne *T* — mounte *UR*, munte *TPh* — un *manque HRPh* — bon T — ronsyn *R*, runcin *T*, runcyn *Ph*. **611.** Baudewyn *R*, baudel kyn *Ph*. **612.** Le] Que est *R*, Ki est *T* — chaunceler *URTPh*.

CIII «Entrez, ſunt il, eſquier!»
«Wat'en, garçoun, toſt waer
Sun roncin!»
Mes ſi jeo fuiſſe la conu,
Jeo ſerrai tost reſpondu:
«Wat'en pelrin!»

CIV V*us* quidez, frere, ke jeo ſey
A lur feſtes p*ar* nobley;
N'eſt pas iſſi.
Qui mal puet fere ou ren don*er*,
Celi vendra a mang*er*
Cum bon ami.

CV La gent ke ſerro*n*t ſur enqueſteſ
Serront p*ri*és a lur feſtes
En mon lu.
Ceo peert apres en lur fet,
Q*ua*nt le mang*er* deſpendu eſt,
Ke jeo n'i fu.

CVI Bien p*ro*mette*n*t a la table,
Meſ en boſoygne turnont a fable
Lur p*ro*meſſe.

613. sunt *U*, fount *RT* — il] les *U*, yl *R* — esquiers *HU*. **614.** Vaten *UT*, Va tn *R*, Va ten *Ph* — garson *R*, garsun *Ph* — tot *H*, vaten *U* — waers *H*, vaers *U*, wayer *R*, waier *Ph*. **615.** Soun *U*, Toun *R*, Son *T* — rouncin *U*, rounsyn *R*, runcin *T*, runcyn *Ph*. **616.** jeo *manque U* — fusse *UPh*, fuse *R* — coneu *U*. **617.** serroi *T* — tot *H* — respundu *UT*, rebotou *Ph*. **618.** Vaten *UT*, Va ten *RPh* — pilrym *R*, pelerin *T*, vileyn *Ph*. **619.** seye *H*, sei *URTPh*. **620.** feste *Ph* — nobleye *H*, noblei *URTPh*. **621.** Ne est *R*, Ne (est *manque*) *Ph*. **622.** Que *HURPh* — mal *manque T*, peut *U*, put *RTPh* -- frere *T* — ou *manque T* — rien *UR*, ml't *T*. **623.** Celui *RT*, Il *Ph* — al *UT*, la *RPh* — maunger *Ph*. **624.** Com *U*, Come *R* — amie *U*. **625.** Les gentz *R*, Les genz *T* — serrunt *UPh*, serrent *R* — sur] en lur *U*, sus *RPh*, en *T* — equestes *H*, esquestes *U*. **626.** Serrunt *UPh*, Serrent *R*, Serrou*n*t *T* — priez *UT*, prie *Ph*. **627.** mon] bon *H*, moun *Ph* — lui *UT*, nun *Ph*. **628.—30** *manquent Ph*. **628.** apert *U*, pert *RT* — enfet (lur *manque*) *HU*. **630.** Kar *U* — ni *manque U*, ny *R*, ne i *T*. **631.** Beau *R*, Ben *Ph* — prometent *R*. **632.** bosoigne *URPh*, bosoingne *T* — tienent *U*, est trove *R*, torne *T*, turne *Ph* — a *manque UR*. **633.** promes *T*. **634—85.** *manquent T*.

Un demi marc unt pluſ chier
Ke veiſin autre pur eyder
Par nat*ur*eſſe.

CVII Li mond eſt ore si treitur
Par defaute de mon ſojur,
Ke rien ne vaut.
Il soley*en*t jadiſ eſtre largeſ,
E ore de pov*er*te ſe fu*n*t targeſ;
Quer lur defaut.

CVIII Jeo fiz la ge*n*z mult despe*n*dre
E lur feſei le double re*n*dre
Tut par mi.
Pl*us* riches fure*n*t p*ar* ma f*ra*nchiſe
Ke ore ne ſunt par Coveitiſe,
Mon enemi.

CIX — Amor, Amor, avisez v*us*:
V*us* avez esſté en mouz deſ luſ,
V*us* savez bien.
Le pueple crest de jur en jur,
Le frut decreet e get la flur,
Si ne porte rien

634. Un *manque RPh* — demy *UR* — mar *R*, mart *Ph* — ount yl *R*, ou *Ph* — chere *U*, cher *RPh*. **635.** Ke] Le *Ph* — veisyn *R* — a autre *R*, put autre *Ph* — pur *manque Ph* — eider *U*, aider *RPh*. **636.** naturesce *U*. **637.** Le *URPh* — munde *U*, mounde *R*, mund *Ph* — hore *R* — traiture *U*, treisdur *R*, tres dur *Ph*. **638.** Pur *U* — defaut *U* — de *manque Ph* mon] bon *H*, moun *Ph* — socoure *U*, sojour *R*. **639.** ren *Ph*. **640.** soleint *U*, soleient *R*, soleent *Ph* — ja dis *HU* — estre jadis riches et larges *Ph*. **641.** hore *R* — povert *UPh* — fount *R*. **642.** Queor *U*, E quer *Ph* — lur *manque R* — faut *HU*. **643.** fis *U*, fi *R* — les *Ph* — gent *UR*, gens *Ph* — moltz *R*, mut *Ph* — dependre *H*. **644.** fesoie *U*, solai *R* — le] de *U* — duble *Ph*. **645.** Tot *UR* — moi *H*, moy *U*, my *R*. **646.** riche *U* — furent *manque U*, fussent *R* — de *R* —fraunchise *U*. **647** hore *R* — ne *manque U* — couveitise *U*, coveitisse *R*, covetise *Ph*. **648.** Moun *U*, Mun *Ph* — enemy *R*. **649.** avez *H*. **650.** moltz *R*, mult *Ph* — de *UPh* — lius *U*, luz *R*. **651.** ben *Ph*. **652.** people *UPh*, poeple *R* — tret *H* — jour *URPh* — jour *UR*. **653.** fruit *U* — de creet *H*, descrest *U*, descret *RPh* — echet *U*. **654.** E *Ph* — ren *Ph*.

CX — Bien eſt veirſ, beau duz frere;
Meſ eſcotez la manere
Coment.
Frut eſt failli p*ar*mi la te*re*,
P*ur* ce q*ue* verſ moi u*n*t p*ri*s guere
La gent.

CXI Deu ſuztret e frut *e* ble
P*ur* ce q*ue* il me unt enchacé
De lur quers.
Uncore eſt m*er*veille q*ue* ta*n*t lur fet,
Kar ma bonté lur deſplet,
Ke deu ad chiers.

CXII Ma bele file Douce Pieté
Ho*rs* de t*er*e est alopé,
Ne ſai ou eſt.
E l'autre file Verité
Ne ſai ou eſt ore muſcé,
Ne quoy ele fet.

CXIII Ma terce file Natureſce
Si eſt tenu en ta*n*t deſtreſce
Ke ele n'ad voiz.
Ma q*ua*rte file Chaſteté
Si eſt ore au boys alé
D'eplucher noyz.

655. Bein *R*, Ben *Ph* — veir *Ph* — douce *UR*, douz *Ph*. **656.** escotes *U* — ma *R*. **658.** Fruit *U* — terre *R*. **659.** ceo *UR*, quei *Ph* — mei *U*, me *Ph* — gere *RPh*. **661.** Deux *R* — sustret *URPh* — e *(devant frut) manque RPh*. **662.** ceo *URPh* — qil *U*, que yl *R* — ount *R* — enchce *H*. **663.** queors *U*. **664.** lur *manque HU*. **665.** Ke *HR* — ma *manque U* — bounte *UR*, bunte *Ph* — tut lur *U*. **666.** dieu *U*, dieux *R*, deus *Ph* — chers *RPh*. **667—668** *ont changé de place Ph*. **667.** fille *UPh* — douz *Ph* — pite *URPh*. **668.** aloie *U*, alopee *R*. **670.** lautre] ma *U*, ma autre *Ph* — fille *UPh* — ke est verite *Ph*. **671.** hore *R* — misse *R*. **672.** Ne sai quei *U*, Ne sai ke *Ph* — quai *R*. **673.** Ma tresfile *H* — fille *UPh* — naturesse *R*. **674.** tenu] hore *R* — tant] grant *R*, taunt *Ph* — destresse *R*. **675.** ne ad *UPh* — voyz *R*. **676** fille *Ph*. **677.** hore *R* — a *URPh* — boiz *U* — alee *H*. **678.** De blucher *HU*, De buchier *R*, De plucher *Ph* — noiz *UPh*.

CXIV Ma chere ſeur Humilité,
Du*n*t Jh*es*u eſt enamouré,
Ne ſai ou eſt.
En ceo monde l'ai mariee,
Meſ la divorce eſt purchacee,
E ja eſt fet.

CXV Ne ma nece ke tant eyme,
Ne truef jeo ho*m*e q*ue* la cleyme
Pur la ſue:
La chere Pov*er*te qu'eſt eyr du ciel,
Ke endoucit l'alme pl*us* q*ue* mel
E plus l'aproue.

CXVI E ma coſyne Bone Pees
Si eſt engetté de haut des
E mis a tere.
Ne damoyſele Leauté
A peine eſt ore trove
En nule tere.

CXVII Ap*re*s ſerviſe Bon Louer
Se mit de peſa en la mer,

679. soere *U*, seor *R*, fille *Ph*. **680.** Dount *UR* — en amore *Ph (c'est après ce vers que U a placé la partie 490—585; cf la note v. 489)*. **682.** En ceo mund ne est ele mie *Ph* — mod *H*, mounde *UR* — le ai *H*, le oi *U*, lavei *R* — marie *UR*. **683.** Mes] Par *Ph* — divorce] duresce *HU*, divors *Ph* — purchace *UR*, purchacie *Ph*. **684.** est *manque R*. **685—90** *manquent Ph*. **685.** Ma nece poverte que taunt ayme *R* — eime *U*, aime *T*. **686.** treove *U*, treue *R*, troef *T* — jeo *manque UR*, ja *T* — homme *R* — ki *T* — cleime *U*, clayme *R*, claime *T*. **687.** Por *T*. **688.** Ceste damoisele est heir de ciel *R* — La chere *manque U* — que est *HU*, *manque T* — eir *U*, heir *T* — du] ou *T*. **689.** endulcist *UT*, fet *R* — l' *manque H* — plus duce que *R* — miel *T*. **690.** Le ewangelie la preue *R* — la prouhe *H*, la prowe *U*, lenprue *T*. **691.** cosiue *URTPh* — re bone *Ph* — pes *TPh*. **692.** Si *manque T* — degette *R*, engete *T* — dees *R*, deis *T*. **693.** mys *R*, mise *T*. **694.** damisel *U*, la dameisele *R*, damoisele *T*, dammoisele *Ph* — leautee *H*, suate *T*. **695.** pein *U* — ele hore *R* — trovee *HU*. **696.** Ja en *HUPh* — terre *T*. **697.** service *T* — bon] doun *U* — louher *H*, lower *RPh*. **698.** Ssi mi *Ph* — mist *RT* — de *manque UR* — pescea *U*, peca *R*, pescher *T*, pesca *Ph* — mere *T*.

Ne point ne ariva.
La nef debriſe e Louer get;
Ou eſt devenu nuſ ho*m*e ne ſeet;
En mer demora.

CXVIII Tut li mund eſt ja enco*m*bré
E de mey e de ma meynee;
Ceo peert bien.
Car meſ enemiſ ſu*n*t tuz meſtreſ
Ja p*ar* tut en lur eſtres,
E jeo n'ai rien.

CXIX Jeo ne truef en tut ce mound
For poy de ge*n*z q*ue* leynſ ſunt
Ke me unt amé,
Ent*re* amis ne ent*re* veyſins,
Entre pare*n*z ne ent*re* coſi*ns*
Pur verité.

CXX — Amor, Am*ur*, entre parenz
V*us* deuſſez aver bon defenz
Par reyſoun.

699. Ne] Et *R*, En nul *T* — poynt *R* — ne *manque TPh* — varia *T*. **700.** debrisa *U*, debrusa *RPh* — louher *H*, lour *R*, locher *T*, lower *Ph* — chet *UPh*, chiet *T*. **701.** Hou *H*, V *T* — ert *Ph* — deveuuz *R* — nul *URPh*, *manque T* — homme *RPh*, om *T* — ne *manque HUR*, siet *UT*, set *RPh*. **702.** mere *UT* — demorra *R*. **703.** Tot *R* — le *URTPh* — mounde *UR*, mu*n*de *T* — ja] si *T* — encombree *H*, cumbre *Ph*. **704.** E *manque URPh* — mei *U*, moi *RTPh* — meisnee *U*, meyne *R*, meisne *T*, meine *Ph*. **705.** apiert *U*, piert *R*, pert *TPh* — ben *Ph*. **706.** enemis *manque U*, enemys *RT* — sou*n*t *T* — touz *UR*, tut *T*, tus *Ph* — maistres *T*. **707.** Jeo nai p*ar*t en touz lour estres *R* — partot *U* — en lur] unt tuz les estres *T*. **708.** ne ai *HUPh* — ren *Ph*. **709.** ni *HPh* — treove *U*, trove *R*, troef *T*, tref *Ph* — tut *manque UR*, ceste *U*, ceo *R*, cest *T*, le *Ph* — mounde *UT*, mund *Ph*. **710.** Fors *URT*, Ke *Ph* — poi *UTPh* — des *R* — gentz *R*, gent *T* — q*ue* jeo acompt *R* — leinz *UPh*, la einz *T* — sount *T*. **711.** ount *R*. **712.** amys *RT* — ne] et *RPh* — veisins *UT*, baillyfs *R*, veisyns *Ph*. **713.** parens *Ph* — ne] e *URPh* — cosyns *RPh*. **714.** Por *T*. **715.** parens *Ph*. **716.** dussez *URTPh* — avoir *T* — bon] grant *R* — defens *UPh*. **717.** resoun *U*, reson *R*, reisou *T*, resun *Ph*.

Ceus q*ue* ſu*n*t de un lignage
V*us* deivent sauver de damage
En lur meiſoun.

CXXI — Oyl, beau duz frere, il me eyment,
E lur p*ri*ve ſi me cleyme*n*t,
Meſ coment?
Ki richeſ ſu*n*t e unt a don*er*
E lur pare*n*z pount avanc*er*
Tant ſolement

CXXII Serru*n*t amez e honurez
E p*ro*cheins coſins appelez
Mult douſement.
Ki rien n'a, ſi ſ'en va:
«Ki estez v*us* qui venez ça?
Alez v*us* ent!»

CXXIII Il fu*n*t mun lit en bele p*ar*ole
E me couvrent de bracerole
Ke rien ne vaut.
Car jeo m'en voiſ e q*ua*nt ſu quis,

718. Ceux *UR*, Cels *T* — ki *T* — sount *T* — un] vostre *R*, une *Ph* — lingnage *U*, linage *RT*, lygnage *Ph*. **719.** dussent *R*, devent *T*, deveient *Ph*. **720.** mesoun *U*, meson *R*, meison *T*, mesun *Ph*. **721.** Oil *UT* — beau *manque U* — douce *U*, *manque RT* — yl *R* — eiment *UPh* ayment *R*, aiment *T*. **722.** lur] pur *U* — — si] il *U*, yl *R*— cleiment *UR* claiment *T*, clement *Ph*. **723.** Mes] Oez *T*. **724.** Ke *HURPh* — richez *U* — sount *T* — ount *R* — a] ke *T*. **725.** parens *Ph* — poent *T* — avauncer *UPh*. **726.** Taunt *UR* — soulement *UR*, sulement *T*. **727.** Serrent *R* — ames *R*, ame *Ph* — honures *R*, honure *Ph*. **728.** p*r*ocheine *U*, p*r*ocheines*R*, precheyns *Ph* — cosin *U*, cosínes *R* — apelez *U*, apellez *T*, apele *Ph*. **729.** Moltz *R*, Mout *Ph* — doucement *URTPh*. **730.** Que *RPh* — ren *Ph* — aa *H*, nen ad *U*, ne ad *RPh*, ne a *T*. **731.** Qe *UPh* — estes *URT*, este *Ph* — qe *URPh* — cea *U*, sa *RPh*, la *T*. **733.** fount *URT* — moun *UPh*, mon *R*, *manque T* — lyt *T*. **734.** E] Il *U* — covrent *R* — coevrent *T*, coverent *Ph* — en] de *Ph*, enbracerole *HU*. **735.** ren *Ph*. **736.** Q*u*ant *R* — me *U* — voiz *U*, voys *R* — e *manque T* — su] si *U*, sui *T* — quys *T*.

Rien for drapeus n'i eſt remiſ
En lit tut chaut.

CXXIV

Leſ loynteyns e leſ veiſynſ,
Treſtouz ſunt les coſyns
A home riche.
Mes li povres n'ad parent
Qui li doune de forment
Une eſtriche.

CXXV

Povres ho*m*e de ge*n*til lyn
Ne eyt il ja le quer ſi fyn,
Li faut lignage.
Mes ho*m*e riche, ſurs de bas,
De g*ra*nt ge*n*z ne faudra paſ
En parage.

CXXVI

Il enveient beau preſenz
A ceus ke ſunt lur parenz,
Ke ne unt meſter.
A povre pare*n*t ne fu*n*t ja p*re*ſſe,
Car Coveitiſe ad tret ſa leſſe
E va chacer.

737. Rens *Ph* — fors *UTPh* — drapels *UT*, dras *R* — n] *manque HTPh*, ne *UR* — iest *H*, est *U*, y est *RPh* — remys *RT*. **738.** E *HUT* — lyt *T* — tot *UR* — chaud *UT*, chaunt *Ph*. **739.** Li *U* — loynteys *H*, lointeins *U*, loyntyns *R*, lointeinz *T*, longteyns *Ph* — veisins *URT*. **740.** Trestuz *UT*, Trestut *Ph* — sount *T* — les] il *U*, lour *R*, *manque Ph* — cosinz *U*, cosines *R*, cosins *T*. **741.** homme *URPh*. **742.** lui *RT* — povere *UPh* — niad *HU*, ne ad *T* — parente *U*. **743.** Qe *URPh* — lui *RT*, ly *Ph* — done *T* — du *T* — furment *RT*. **744.** Un *HRTPh* — estrik *R*. **745.** Pouvre *U*, Poveres *R*, Povere *Ph* — homme *Ph* gentyl *T* — liu *UTPh*. **746.** eit *UPh*, ait *RT* — il manque *HPh* — queor *U*, coer *R*, quoer *T* — fin *UTPh*. **747.** Lui *URT* — linage *UT*, lygnage *Ph*. **748—50** *manquent U*. **748.** homme *RPh* — riche] ki est *T* — sourde *R*, sours *T*, fiz *Ph*. **749.** Des grantz *R* — gentz *R*, gent *TPh* — faudera *R*. **751.** envehent *R*, envoient *T*, enveent *Ph* — bele *U*, les *T* — presens *U*. **752.** ceux *R*, cels *T* — ke sunt] fount *R* — parens *U*, presenz *R*. **753.** Ki *T* — ount *R* — mestier *T*. **754.** poveres *R*, povere *Ph* — parens *UPh*, parenz *R* — ne *manque U* — fount *RT* — ja *manque UR* — prece *R*. **755.** covetise *Ph* — treit *Ph* — salesse *H*, la lesse *Ph*. **756.** chacier *T*,

CXXVII Desnat*ur*eſce ad te*n*du le ark
De aler od li en ſun park
A la chace.
Ore v*us* haſtez, chier Pov*er*te;
Si v*us* muscez en deſſerte,
Pardu aſ ci grace.

CXXVIII Veez ſi, frere, le beu ſolaz
Ke jeo ai de haut *e* bas
Entre parenz.
Ma file eſt p*er*du, Natureſce,
Si eſt entre la dureſce
En quers des genz.

CXXIX — Chier Am*ur*, leſ queuſ marcha*nz*
Su*nt* vos amiſ e be*n*voillanz?
Savez queus?
— Veyre, frere, veyre,
Blanche chauce e neyre
Ore y ceit deus.

CXXX Q*ua*n jeo ving a lur feyre,
Il me eſcrient tuz en heyre:
«Key fes tu cy?

757. De naturesce *HU* — Des naturesse *RPh*, Desnaturesce *T* — rendu *T* — son arc *T*. **758.** Por *T* — ove *RPh* — lui *URT*, ly *Ph* — son *RT*. **760.** Hore vount chacer povert *R* — astez *H* — chier] sire *U*, chere *TPh* — povert *U*. **761.** metez *H*, mettez *U*, le meissez *R*, mussez *Ph* — desert *UR*, deserte *TPh*. **762.** Car ci ne as *grace T* — Perdu *URPh* — ici *U*, ta *R*, cy *Ph*. **763.** ci *U*, *manque Ph* — le] cy *Ph* — bele *U*, bon *R*, beal *T*,quel *Ph* — solas *URT*, soleiz *Ph*. **764.** de *manque Ph*. **765.** Et en p*r*iere *U*. **766.** fille *UTPh* — perdue *RTPh* — naturesse *RPh*. **767.** la] en *R* — duresse *RPh*. **768.** queores *U*, coers *R*, q*uo*ers *T*, quer *Ph* — de *HPh* — gens *U*, gentz *R*, suens *T*. **769.** E chier *H*, Cher *UPh*, Et cher *R*, Chere *T* — lequex *R*, lesquels *T* — marchant *H*, marchauns *U*. **770.** Sount *UT* — voz *T* — amys *RT* — be*n* voillans *H*, bien voillauns *U*, bien voillanz *RT*, ben veillanz *Ph*. **771.** queux *R*, quels *T*. **772.** Veire *URPh*, Voir *T* — veire *UPh*, voir *R*, oyl voires *T*. **773.** Blaunche *URTPh* — — chanouns *T*, chances *Ph* — e *manque HU* — neire *UPh*, noire *R*, les noirs *T* —. **774.** Hore *R* — i *TPh* — seit *UPh*, soit *T* — dieux *R*. **775.** Quant *URTPh* — vienc *U*, vink *RPh*, vieng *T* — la faire *UT*, feire *RPh*, feire *RPh*. **776.** me scrient *U* — tot *R*, *manque Ph* — heire *U*, haiere *R*, aire *T*, eyre *Ph*. **777.** Quai *R*, Ke *TPh* — fetes *HU*, fais *T* — ici *U*, icy *Ph*

Ore v*us* alez de ci toſt
Ou v*us* p*er*derez le ſorcot
E eerſ hony.»

CXXXI E jeo me doute de damage,
Si vois tapir deſus boscage
Mult priveement.
Car ſi boſoyne voil eſpleit*er*,
Ne porrai mie bien apparer
Apertement.

CXXXII Meſ ſi taillur taillie chape,
De argent troise jeo la hape
Pur reverence.
Car ceo v*us* dirrai e di ſanz faile
Ke plus u*n*t chier den*er* ou maile
Ke ma preſence.

CXXXIII Entre achaz e lur venz
Il me unt seté de ſereme*nz*
E enchacé.
Par balance e meſure,
P*ar* treget e uſure
Me unt salué.

778. Hore *R* — aleez *H* — cy *RPh*. **779.** perdrez *T* — surcot *URTPh*. **780.** heers *H*, serrez *U*, ers *R*, iers *T*, hers *Ph* — honni *U*, honi *T*. **781.** Si deu me sauve dedamage *T*. **782.** Jeo me vois *T* — Sy *Ph* — vus *H*, vous *Ph* — taper *RPh* — de sus *H*, sus *U*, en *R*, de suz *T*, suz *Ph* — bo*n* gage *H*, bosi-$^{k}_{g}$age *Ph*. **783.** Moltz *R*, *manque Ph* — privement *RTPh*. **784.** Ki ses bosoignes *T* — si *manque U*, bosoing *U*, bosoigne *RPh* — voille *RTPh*. **785.** Jeo ne pois *T* — porra *H*, purra *UPh*, purrai *R* — mye *Ph* — a bien *T* — ben *Ph* — eschaper *R*. **787.** E si *TPh* — taille *URTPh*. **788.** Dargent *R*, — treof *U*, croys *R*, croiz *T*, croise *Ph* — le *H*, me *T*. **789.** Por *T*. **790.** ceo] jeo *UPh* — vus dirrai e *manque U* — die *U*, di *RTPh* — saunz *UR* — faille *URTPh*. **791.** cher unt *Ph* — ount *R* — cher *UT*, chers *R* — ou] qe *U* — maille *URTPh*. **793.** En achate *U*, *E* en achatz *T* — e] en *U*, *e* en *T*, a *Ph* — vent *UT*. **794.** unt] fait *R*, defoulent *T* — sete] gete *H*, gette *U* set *R*, *manque T* — de forment *U*, desermenz *R*, p*ar* serement *T*, de sermenz *Ph*. **795.** E *manque R* — enchacee *H*, unt enchacie *T*, en chace *Ph*. **796.** balaunce *UR*, blaunches *T* la balance *Ph* — par mesure *R*. **797.** troget *H* — par usure *RPh*. **798.** saluee *H*, sauve *RPh*, eloignie *T*.

CXXXIV — Chier Am*ur*, ne v*us* peyse,
Ne ſeez paſ a maleyſe
De ma p*ar*ole.
Ki ſunt la ge*n*t de ſei*n*t Egliſe
Ke pluſ ſe p*re*ne*n*t a l'ap*ri*ſe
De vostre escole?

CXXXV — Ceſ ſu*n*t la gent ke n'unt quey p*er*dre,
Ne se voillent al mond aherdre
Fors a g*ra*ce.
Illuekeſ ey jeo mon recet,
Meſ Envie p*ar* mal abet
Me manace.

CXXXVI Jeo ſu oncore aſſez a eyſe,
Meſ jeo me doute de maleyſe
Ap*re*s ceo jours,
Q*ua*nt Envie se dreſcera,
P*ar* clergie ke ſormontera
Leſ bons mours.

CXXXVII Jeo ju l'autre jour en mon lit,
E vent Envie, ſi me dit

799. E chier *H*, Chere *U*, Cher *RTPh* — peîse *UTPh*, poise *R*. **800.** seiez *R*, vo*us* soit *T* — mie *U* — ma heise *U*, malese *R*, maleise *T*, mal heise *Ph*. **801.** De] Pur *U*. **802.** Ke *HRPh*, Quels *T* — sou*n*t *T* — la *manque T*— de] en *HR* — seinte *T*, seynte *Ph*. **803.** a la prise *HURPh*, al aprise *T*. **805.** Ceux *UR*, Ceus *Ph* — sou*n*t *T* — ne unt *HTPh*, nou*n*t *U*, ne ount *R* — qe *UT*, a *RPh*. **806.** *E* ne *T* — se] ce *H*, *manque R* — velent *U*, vulent *T*. — amond *H*, al munde *UT*, au mounde *R*, al mund *Ph*, a herdre *H*, aerdre *T*, herdre *Ph*. **807.** Fors ke a *T*. **808.** Illokes *U*, Illoek *R*, Iloek *T*, Ileoke *Ph* — ai *URTPh* — jeo *manque R* — moun *U*, ma *R*, fet mun *Ph*. **809.** en noy *H*, envite *T*, envye *Ph* — abiet *T*, enbet *Ph*. **811.** sui *T* — uncore *URTPh* — assez] bien *U* — aeise *UT*, a ese *RPh*. **812.** me *manque HTPh* — dute *T* — de] la *HT*, *manque Ph* — mal eyse *H*, maleise *UT*, malese *R*, mesese *Ph*. **813.** ceux *R*, ces *TPh* — jour *U*, jurs *TPh*. **814.** Kaunt *Ph* — envye *Ph* — ce andrescera *H*, se adressera *UR*. **815.** surmountera *U*, surmunt*er*a *RPh*, surmontra *T*. **816.** Lur *T*, Le *Ph* — bon *Ph* — mours] jurs *T*, murs *Ph*. **817.** Jeo amur geg *T* — jut *U* — l'autre jour] lamour *H*, lau iour *UPh* — mun *Ph*. **818.** Si *Ph* — vient *UT*, vint *RPh* — Envie] enui *H*, en vye *Ph* — si] *e R* — dist *T*.

Tut en riaunt:
«Freres deſputent de la fey,
P*ar* unt jeo avrai meillor ley
Ke n'oi avant.»

CXXXVIII E jeo reſpondi tut irrement:
«Alez, mauves, alez vus ent!
Ne p*ar*lez plus!
Deſput*er* covient de la fey
P*ur* ſaver mon la verrey ley
Tut ſau*n*z v*us*.»

CXXXIX Envie reſpont: «En haſte v*er*rez
Ke p*ar* ma force v*us* en irrez
Hors al hus.
Mo*n* pere Orgoille ne vodreit mie
Ke ceo caſ fut ſanz envie
E ſanz coruz.

CXL E mon frere Veyne Gloyre
Lur ad baille g*ra*nt eſtoyre
Entre meyns.
E tant ad fet ke deuſ o treis
Unt mis leſ autreſ a maleys
E se eyme*n*t mens.»

819. Tot *R* — en *manque Ph* — ryaunt *R*, riant *T*, erraument *Ph*. **820.** desputerent *U* — lafey *H* — fei *URT*, fai *Ph*. **821.** ount *U* — auera *HU*, auerai *RT*, averoi *Ph* — meillour *U*, meillur *T*, merveille *Ph* — lei *UT*, lai *RPh*. **822.** ne oi *H*, ne ei *U*, nai *R*, avoi *T*, ne oy *Ph* — avaunt *U*, vent *Ph*. **823—28** *manquent Ph*. **823.** respundi *U* — tut *manque U* — irreement *T*. **824.** A le *H* — maufe *U*, maveis *R*, mauveis *T* — alez vus] alus *H*. aler vous *R*. **825.** Ne ne *U*, Neu *T*. **826.** cunvient *U*, covynt *R* — fei *RT*. **827.** Por *T* — savoir *T* — moun *U* — verraie *U*, verrai *R*, droite *T* — ley *manque HU*, lei *T*. **828.** Tot *UR*, Trestut *T* — sanz *UT*. **829.** Envye *Ph* — respunt *UPh*, respond *R*, respund *T* — en haute vertez *Ph*. **831.** hoeus *T*. **832.** Mun *Ph* — piere *R* — orgoil *U*, orgul *RPh*, orguil *T* — vodra mye *R*. **833.** cest *T*, tel *Ph* — fust *UT* — saunz *R* — en vie *H*, envye *Ph*. **834.** Ne *U* — saunz *UR* — corouce *U*, corus *R*, corouz *T*. **835.** moun *U*, mun *Ph* — veine *UTPh*, vayne *R* — glorie *URTPh*. **836.** baillie *T* — moltz grant *R* — estorie *URTPh*. **837.** mains *UT*, mayns *R*. **838.** taunt *RPh* — fait *R* — ke *manque T* — deuz *U*, deux *R*, dous *U* — otreis *H*, ou treis *URPh*, v'treis *T*. **839.** Mut fet les *T* — mys *R* — amaleys *H*, en maleis *U*, en mes lays *R*, a maloeus *T*, amal heis *Ph*. **840.** se eiment *UPh*, ceo aiment *RT* — meyns *URPh*, meins *T*.

CXLI
E jeo reſpondi en tele man*ere*:
«Ne pur v*us* ne pur v*ost*re frere
Ne plus ne meins.
S'il deſpute*nt* e jourſ e nuiſ
De ſeint eſcript*ure*, il valent pl*us*
E nent le meyns.»

CXLII
«A meyns v*us* frai jeo en ceo kas,
Ceo dist Envie, voide e cas,
Si jeo puis.»
Jeo trovai veyrs ke Envie dit;
Dunt jeo ſailly hors de lit
E iſſi le hus.

CLIII
Une pece me ſouztreis
E fu rema*n*dé tost apres
De returner.
Il me ad fet mult g*ra*nt ſolaz
En mouz deſ luz, en mouz de caz
Ceo meſſager.

CXLIV
— E qui eſt celi, chier Amor,
Ke v*us* vi*nt* cum ſomenour
De rapeler?

841—43 *manquent* *U*. **841.** jeo] lui *R* — respundi *TPh* — tiele *R*, tel *T*. **842.** por *HT* — pur *n'est pas répété HT*. **843.** Ne *manque Ph* — meyns *R*. **844.** Si il *HUPh*, Se il *T* — e *manque UTPh* — jurs *TPh* — nuiz *U*, nuz *R*, nuts *Ph*. **845.** seinte *T* — valent] sevent *R*, vaillent *T* — le plus *Ph*. **846.** nient *U*, nynt *R*, meint *T* neynt *Ph* — le *manque U*, les *T* — meins *URT*. **847.** meynz *U*, meinz *T*, meins *Ph* — fraige *H*, fra jeo *R* — cest *T*, cet *Ph*. **848.** dit *URPh* — en vie *H*, envye *R* — voide e cas] *vostre* cas *H*, vender le cas *U*, vendre dras *R*, voidre cas *T*, tu vendras *Ph*. **849.** S *U* — pusse *U*, puse *R*, pus *UPh*. **850.** trova *H* — veires *U*, veirs *R*, voir *T*, veir *Ph* — Envie] en me *H*, envye *RPh* — dist *T*. **851.** Donc *H* — jieo *Ph* — sailli *URT*, fallai *Ph* — du *T* — mon lit *R*. **852.** issie *U*. **853.** Une] Ne *T* — piece *UT*, prece *R* — sustreis *U*, soeffrent es *R*, suffrez *T*, sustres *Ph*. **854.** fui *T* — remaunde *URPh*, remandie *T* — tut *H*. **855.** retourner *UR*. **856.** ad *manque U* — fe *H*, fait *R* — mult] mon *R*. **857.** E mult des biens en *U* — moitz *R*, multes *T*, mult *Ph* — des *manque T*, de *Ph* — lus *TPh* — en] et *R*, *e* en *T* — mult *UPh*, moltz *R*, meint *T* — des *R*, *manque T* — cas *URTPh*. **858.** Ceo] E en *H*, Cele *U*, Cel *T*. **859.** E *manque HU* — ky *Ph* — celui *RT*, celu *Ph* — cher *UPh*. **860.** Ke vus] Ky la *T* — vint] die *U*, fut *R*, vent *Ph* — com *U*, come *R* — semounour *U*. **861.** repeler *HPh*, repeirer *U*, reapeler *R*, repeller *T*.

— Avant ai nomé ſun beau non:
Il eſt appelé Confeſſioun,
Li bon messag*er*.

CXLV Sachez, frere, ſi il ne fut,
En mouz deſ luſ ke tort i eut,
Ke il defet.
. Car il ve*n*t m*u*lt humbleme*n*t
E me p*ri*e doucement
Ke peſ ſeit fet.

CXLVI Kant religioun ad mult affere
De m*er*ci crier ou g*ra*ce querre,
P*ar* li eſt fet.
Meſ gent du ſiecle t*ro*p releme*n*t
Le me enveient, bien le ſent
P*ar* lur fet.

CXLVII Pur ce ſu jeo par tut forcloſ,
Ou meſ enemiſ unt ados
De haut e bas.
Lur poer crest de jur en jur,
Le men amenuſe cheſcu*n* jur,
Allas, allas!

862. Avaunt *UPh*, Devant *R* — ay *R* — soun *U*, sou *R* — bon *UR*, beal *T* — noun *URT*, nun *Ph*. **865.** appelee *H*, apele *UPh*, appelle *T* — confession *R*, confessiun *Ph*. **864.** Lui *R*, *manque T*, Le *Ph*. **865.** douz frere *T* — se *T*, ke si *Ph* — ne] me *U* — fust *T*. **866.** moltz *R*, ml't *T* —de *U*, *manque T* — luis *U*, luz *R*, leus *T* — mouz des lus] ceo mund *Ph* — ke] le *U*, *manque RTPh* — tort] cort *H*, descord *R*, *grant* mal *T*, graunt tort *Ph* — i$^{e}_{u}$t *H*, iut *U*, eut *R*, i eust *T*, yut *Ph*. **867.** Se ele defece *T*. **868.** Q*u*ant *R* — ele *T* — vient *UT*, sen vint *R* — moltz *R* — homblement *U*, humlem*ent* *R*, umbleme*nt* *T*. **869.** moltz doucement *R*, ml't doucement *T*. **870.** peez *U*, pees *R* — soit *RT* — fete *T*. **871.** Kaunt *Ph* — religion *RT*, religius *Ph* — mult] ren *H*, rien *UT*, moltz *R*, mout *Ph* — afere *U*, affaire *R*, a fere *T*, a frere *Ph*. **872.** crier] p*r*ier *H*, *manque T* — v' de *T* — quere *URTPh*. **873.** lui *RT* — fait *R*. **874.–76** *manquent U* — **874.** Ma *Ph* — genz *T* — de *RPh* — secle *RPh*. **875.** De me *T* -- me *manque Ph* — envoient *RT* — si bien *T*, ben *Ph*. **876.** fait *R*. **877.** P*ar* *H*, Por *T* — ceo *URTPh* — sui *T* — tot *R* — for dos *H*. **878.** Ou[Od *H*, Qe *U*, V' *T*, E *Ph* — ememis *H*, enemys *R* — ount *U*, vount *T* — a dos *HURTPh*. **879.** De] E *HU* — haus *U*. **880.** pouer *U* — tret *H* — jour en jour *UR*, jour en jur *Ph*. **881.** E le *T* — La *Ph* — miene *U*, moen *R*, mien *T* — menuse *U*, descrest *T* — chekun *R*, chascun *T* — our *UR*. **882.** Alas alas *UPh*.

CVLVIII E ſi duſent treſtuz saver
Ke ſanz moi ne vaut nul av*er*
Ne nule rien;
Du*n*t il funt lur damage.
Qui me fu*n*t tel huntage
Ne funt mie bien.

CXLIX — Treſcher Am*u*r, ne v*us* *gr*evez;
Voſtre eſtat bie*n* recovrez,
Si deu plet.
La gent p*ar* tut ſ'ame*n*deru*n*t
E p*ar*doun v*us* prieru*n*t
De lur meſſet.

CL — Nanal, frere, le mond e*m*pire,
De pluſ en pl*us* a mal ſe tire,
La fin aproche.
Clers e lays e baruns
P*ar* tut me funt le ſomouns
Ke jeo me aloche.

CLI Jeo preng mon *con*gé de haut e baſ,
Ke n'unt ke fere de mo*n* ſolaſ
P*ar* Coveytyſe.

883. si] ceo *R* — dussez *U*, dussent *TPh* — trestouz *R* — savoir *T*. **884.** saunz *RPh* — mei *U*, moy *T*, me *Ph* — vaunt *Ph* — nul *manque T* — avoir *T*. **885.** Ne] Ke *H* — nulle *R* — ren *Ph*. **886—930.** *manquent Ph*. **886.** Dount *UR* — fount *UR*. **887.** Que *HURT* — il me *T* — — fount *UR* — cele *U*, tele *R* — homage *H*, houmage *U*, outrage *R*. **888.** fount *R* — pas *R*. **889.** Treschere *U*, Treischer *R*, Treschier *T*. **890.** estate *UT* — recoverez *HR*, recouverez *U*, recoverrez *T*. **891.** dieu *U*, dieux *R* — plest *URT*. **892.** Les genz *T* — tot *R* — se amenderunt *HT*, sa amenderount *U*, se amenderent *R*. **893.** *E* de p. *T* — dep*r*ierent *R*. **895.** Nanale *U*, Nanyl *R* — mounde *U*, munde *RT* — enpire *UR*. **896.** en] *e T* — male *T* — se *manque T*. **897.** fyn *R*. **898.** Clercs *T* — lais *UT* — barouns *UT*, barons *R*. **899.** tot *UR* — fount *UR* — somons *R*. **900.** jeo na loche *R* — alosche *T*, **901.** Jeo] *E T* — prenk *UR*, prenge *T* — moun *U*, *manque T* — de *manque R*. **902.** Ki *T* — ne unt *HT*, ne ount *R* — ke] a *U* — fere *U*, affaire *R* — salas *H*, solaz *U*. **903.** coveitise *URT*.

E me voys a mes amis
P*ur* fere lur joye, ſolaz e ris
A lur deviſe.

CLII

Saluez mout le courſ de reyſ,
Si lur dites ke dure leys
Me unt flaelé.
La court de Rome m*u*lt ſaluez,
Ke Coveitiſe unt avancez
E mis en ſee.

CLIII

Saluez auſſi leſ uns p*re*laz,
Ke en pouches de kanevaz
Unt herbergé.
Mon enemi, ſire Coveitiſe,
Eſt receite en ſeint Egliſe
E moi forbarré

CLIV

Saluez conteſ e barons,
Ke m'enchace*n*t de lur meiſo*n*ſ
Trop crueleme*n*t
Par dureſce de veiſinage;
Du*n*t lur veiſins unt damage
Trop ſovent.

904. men *R* — vois *UT* — amys *RT*. **905.** Por *T* — fer *U* — lour faire joye *R* — joie *UT* — solas *R* — rys *RT*. **907.** moltz *R*, ml't *T* — la *U*, les *R*, *manque T* — court *U*, curts *T* — de] les *U*, des *T* — reis *U*, rois *T*. **908.** Saluez e dites *U* — que de dur laies *R* — leis *UT*. **909.** Ne me unt faillie *T*, **910.** curt *T* — mout *U*, moltz *R*. **911.** ad *T* — avauncez *URT*. **912.** mise *U*, mys *RT* — cee *R*, sie *T*. **913.** auxi *R* — les uns] les sire *R*, tuz voz *T* — prelas *R*, p*re*latz *T*. **914.** Ki *T* — en le pont hes *H*, en les pouches *U* — en pokets *T* — canevas *RT*. **915.** Hount *U*, Si unt *R* — herbrege *U*, herbergez *R*, herbergie *T*. **916.** Moun *U* — enemie *U*, enemy *R*. **917.** resceu *R*, recettie *T*. **918.** moy *U* — forbariez *R* forbarrie *T*. **919.** Saluez moltz *R* — countes *URT*, barouns *UT*, baruns *R*. **920.** me enchacent *H* — mei *U* — enchasent *R* — mesouns *U*, mesons *R*, meisouns *T*. **921.** cruelment *T*. **922.** Pur lour d. *U*. **923.** Que a lour veysins fount d. *R* — visines *U*, veysins *T*. **924.** Trop me sent *T*.

CLV En paſtures e en parks
A moi tendent lur arcks
De trere.
Pur ce ke prie p*ur* la gent
Ke lur beſteſ teinne*n*t einz
Sanz meſſere.

CLVI Saluez auci le juſtiſes
E la dozeyne en aſſiſes,
Ke me unt grevé.
E des clers corteours
Sovenez v*us* par amours;
Ne ſeit oblié.

CLVII Saluez sovent leſ veſcontes,
Ke tant acreſſent leſ aco*n*teſ
Al eſcheker.
Ne obliez mie lur baillifs,
Ke me unt eſcorgé tut vifs
Pur le dener.

CLVIII Saluez auſſi leſ g*ra*nz meſtreſ,
Ke unt en garde les beleſ eſtreſ
Pur bien garder

925. pasture *UR* — en] e *H*. **926.** unt tendu *T* — arkes *U*, arks *R*, arcs *T*. **927.** Por moi traire *T*. **928.** Por *T* — ceo *URT* — ke *manque U* — prie *vous U* — pri *T* — por *T* — les *URT* -- genz *UT*, gentz *R*. **929.** Quant*T* — tenent *U*, teignent *R*, estoient *T* — enz *R*. **930.** Saunz *R* — mesfaire *T*. **931—33** *ont changé de place avec* **934—36** *dans Ph*. **931.** ausi *UTPh*, auxi *R* — les *URT*, *manque Ph* — justices *URT*. **932.** les *R*, de la *T* — dozeine *UPh*, dozeynes *R*, duzeine *T* — asises *Ph*. **933.** Ki *T* — ount *U* — grevez *R*. **934.** de *HTPh* — clerks *R*, clercs *T* — courteours *UR*, curteurs *T*, cunteurs *Ph*. **935.** Soveignez *TPh* — vus *manque Ph*. **936.** seient *R*, soit *T* — ublie *U*, obliez *R*. **937.** sovent *manque H*, souvent *UPh* — viscuntes *UTPh*, viscountes *R*. **938.** Ki *T* — taunt *U*, *manque T* — aacreissent *U*, encressent *R*, accrescent *Ph* — les] lour *R* — acuntes *UTPh*, acomptes *R*. **939.** A *HUPh*. En *R*, Del *T* — lescheker *UR*, eschecker *T*, eschere *Ph*. **940.** ubleiez *U* — mye *RT* — baillyfs *R*, bailiffs *Ph*. **941.** Ki *T* — unt *manque Ph* — eschorche *U*, escorche *R*, escorchie *T*, escorchent *Ph* — tot vyfs *R*, tut le vis *Ph*. **942.** Por *T*, Par *Ph* — le] lour *R*, *manque Ph* — doner *R*. **943.** ausi *UT*, auxi *R*, ausy *Ph* — grantz *R*, grant *Ph*. **944.** Ki *T* — engarde *HURTPh* — les *manque HPh*, le *T* — beaux *R*, bele *Ph*. **945.** Por *T* — ben *Ph*.

De les gardes ke unt engarde.
Or ren ne pe*n*ſe*n*t de autre garde
For de waſter

CLIX
Boys e gardins e paſture,
Ke deuſſent garder ſanz blemure,
E aprower.
Iſſi l'avei jeo ordeiné,
Q*ua*nt mon co*n*ſeil fut amé
E tenu chier.

CLX
Saluez mout leſ contours,
Meſ pluſ avant leſ pledours,
Ke durſ me sunt.
Si lur diteſ ke jeo me plei*n*drai
De g*ra*nt tort e de defray
Ke il me ſunt.

CLXI
Plus deſirent un bref pleydé
Ke un acort bien affermé;
Esprové l'ai.
Il me tolent meſ beau jurs,
Ke ſunt appellez jours d'amorſ,
P*ar* lur play.

946. Mes des choses que yl unt en garde *R* — ke il unt *Ph*. **947.** Ou *HUTPh*, Poi *R* — rien *UT*, *manque R* — ne *manque U*, en *R* — pensunt *Ph* — de] en *R* — warde *T*. **948.** Fors *URTPh* — gaster *RT*. **949.** Bois *UT* gardeyns — *R*, gardyn *T*, gardin *Ph* — pastour *R*. **950.** dussent *URTPh* — blemur *U*, blemour *R*. **951.** esparnyer *R*, appwer *T*, apruer *Ph*. **952–54** *manquent U*. **952.** Ensi *R* — le avei *HPh*, lavoi *R*, le vei *T* — ordeyne *R*. ordine *Ph*. **953.** moun *Ph* — consail *RTPh* — asemble *R*, done *T*. **954.** cher *RPh*. **955.** moltz *R*, ml't *T manque Ph* — countours *UR*, cunturs *T*, cuntors *Ph*. **956.** Et *R* — avaunt *UPh* — pleidurs *TPh*. **957.** Ki *T* — dures *UPh* — funt *H*, fount *U*, sont *R*, sount *T*. **958–60** *manquent U* **958.** pleindray *R*, pleidrai *Ph*. **959.** Du *R* de — defray] dirai *H*, del defrai *T*, dirrai *Ph*. **960.** font *R*, fount *T*. **961.** un] en *Ph* — bref *manque T* — plede *UR*, pleindre *T*, plaider *Ph*. **962.** une *U*, deun *Ph* — acorde *U*, acord *RTPh* — ben *Ph* — aferme *U*, affermie *T*, affermer *Ph*. **963.** E prove *HT*, A prove *Ph* — le ai *UTPh*, lay *R*. **964.** toillent *U* — beaus *UT*, bons *R* — jours *URPh*. **965.** apellez *UT*, appeles *R*, apele *Ph* — jurs *T* — de amors *HUTPh*. **966.** plai *TPh*.

CLXII E ſaluez marchanz, meſ amiſ,
Ke me unt vendu a veiſins
P*ar* uſure.
E ſaluez tuz, haut e bas,
Ke de fere a moy ſolaz
Ne unt cure.

CLXIII Ore v*us* ai jeo fet ma pleinte,
Dunt jeo ſu las *e* ateinte,
Jeo pri repos.
Ja ne querrez mon ſojour
Entre ceuſ ke p*ar* reddour
Me unt forclos.

CLXIV Si v*us* me volez enbracer,
Ne v*us* eſtuet trop t*ra*veiller
P*ur* moi quere.
V*us* me troverez ou Jhesu Criſt;
La eſt ma cha*m*bre e mon lit
Tut hors de guere.

CLXV Jeo fu od li ſanz come*n*ceme*n*t
E ſerrai od li durablement
A touz jours.
Unq*ue*ſ creature ne fiſt

967. E *manque UPh* — marchans *Ph* — amys *RT*. **968.** Ki *T* — me *manque R* — unt *manque H* — as *UT*, a lour *R* — — veysins *T*. **970.** saluez] sachez *U* — touz *URPh* — hautz *T*. **971.** Qui *RT* — faire *RT*, frere *Ph* — — moi *RT*, mei *Ph* — solas *RT*. **972.** Nen *T*. **973.** Hore *R* — a vous *T* — fait *R*. **974.** Dount *R*, *manque Ph* — sui *T* — e ja *HPh* — ateynte *R*, atteinte *T*. **975.** Jeo] Et *R* — pris *H*, prie *UR* — repose *U*. **976.** querez *UTPh* — moun *UPh* — sojur *TPh*. **977.** En *U* — ceo *U*, ceux *R*, cels *T* — ki *T* — reddure *U*, reddur *T*. **978.** ount *U* — for clos *H*. **979.** vus *manque U* — voilletz *R*, voillez *Ph*. **980.** estuez *H*, estut *URPh* — travailler *URTPh*. **981.** Por *T* — mei *UPh* — querre *U*. **982.** od *UT*, ove *RPh*. **983.** chaunbre *RT* — moun *U*, mun *Ph* — lyt *T*. **984.** Tot *R* — quere *H*, gerre *U*, tere *Ph*. **985.** Od lui fui *T* — fut *Ph* — ove *RPh* — lui *UR*, lu *Ph* — sanz] a *R*. **986.** serra *HU* — ove *R* — lui *RT*, lu *Ph* — duraument *Ph*. **987.** tut jur *T*, tuz jurs *Ph*. **988.** Unke *TPh* — fit *UPh*.

Ke p*ar* mon co*n*ſail ne le fiſt
Par ses douzours.

CLXVI En ciel ne en t*er*e ne en mer
De moi ne wut celer
Nule rien.
Od ly ve*n*dray au drain jour
Pur fere a ceus g*ra*nt honour
Ke me unt fet bien.

CLXVII Tuz iceus ke me u*n*t revili
E ne voleient crier merci,
Le comperont.
Ire e Orgoyl, meſ enemſ,
E Coveytiſe, lur chier amiſ,
Me vengeront.

CLXVIII Touz leſ autreſ ke me unt receu,
A la court lur ert rendu
Mult hautement.
En la court le roi celeſtre
Jeo lur frai ſire e meſtre
Durablement.

989. par *manque Ph* — mon *manque U*, moun *Ph* — consaile *U*, conceil *T* — ne le] nel *UR*, ne *T* — feist *T*, fit *Ph*. **990.** ses] ceo *H*, ces *URPh*, sa *T* — douce coueres *U*, doucours *R*, ducur *T*, duscurs *Ph*. **991.** cel *R* — ne *manque TPh* — terre *T* — mere *UT*. **992.** A moi *R*, Unks de moi *T* — mei *UPh* — wut] pount *U*, vout *TPh*, vout unkes *R* — celere *U*. **993.** Nul *U* — reu *Ph*. **994.** O *H*, Ove *R*, Ou *Ph* — lui *URT*, li *Ph* — vendrai *URTPh* — al *T* — drein *U*, dreyn *R*, derein *T*, derain *Ph* — jur *TPh*. **995.** faire *T* — ceuz *U*, ceux *R*, cels *T* — grant *manque Ph*. **996.** Ki *T* — me *manque Ph* — unt fet] funt *Ph* — fait *R* — ben *Ph*. **997.** Touz *R*, Tutz *T* — ceux *UR*, cels *T* — ki *T* — revilie *U*, revily*R*. **998.** ne] me *U*, ne me *T* — veilleunt *U*, voleyent *R*, voillent *Ph* — mercy *R*. **999.** Len *U* — comperount *U*, acomp*e*rent *R*, comparru*n*t *T*, cumparunt *Ph*. **1000.** Eire *Ph* — orgille *U*, orgul *RPh*, orguil *T* — enemys *URT*. **1001.** E] Ne *Ph* — coveitise *URT*, covetise *Ph* — chiers *U*, cher *RPh* — amys *RT*. **1002.** Me] Ne *Ph* — vengerount *U*, vengerent *R*, vengerunt *TPh*. **1003.** Tuz *UT*, Tus *Ph* — ki *T* — rescu *Ph*. **1004.** co*u*te *H*, courte *R*, cunte *TPh* — serra *R*. **1005.** Moltz *R*. **1006.** curt *TPh* — rei *U*, rey *Ph* — celestres *T*. **1007.** les *R* — sires *URT* — mestres *T*

CLXIX — Trechier Am*ur*, p*ur* ceo requer
Ke od moy voilliez herberg*er*
Sanz dep*ar*tyr.
Jeo pri Jhesu le fiz Marie
Ke v*us* me do*in*gne en *com*pai*n*gnie
A mon dep*ar*tir. Amen.

Ici finiſt le romanz que eſt appellé la pleynte de amour.

1009. Treschier *UT*, Treisch*er* *R*, Tres cher *Ph* — pur ceo] jeo vo*us* *U* — requier *U*, requere *T*. **1010.** ove *R* — me *U*, moi *R*, mei *Ph* — voillez *UTPh*, voilletz *R* — herbeger *Ph*. **1011.** Saunz *R* — departer *U*, departir *RPh*, returner *T*. **1012.** prie *URTPh*. **1013.** vus *manque* *T* — doygne *U*, soiez *RT*, doune *Ph* — compaignie *URPh*, *com*paynie *T*. **1014.** mun *Ph* — departer *U*. *Les deux dernières lignes de H manquent URTPh.*

DIE ETRUSKISCHE DISCIPLIN

I.

DIE BLITZLEHRE

VON

C. O. THULIN

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1906

GEORG WISSOWA

zugeeignet.

Die sichere Deutung der etruskischen Schriftdenkmäler, deren Zahl sich schon auf ungef. 8000 beläuft und in der letzten Zeit auch durch längere Inschriften und einen wirklichen Text, den der Agrambinden, bereichert worden ist, steht noch aus. Wenn auch die Archäologie die hohe Blüte der etruskischen Kunst und die auswärtigen Beziehungen der Etrusker hat feststellen können, gibt sie doch über den Ursprung uud die Geschichte des Volkes keine endgültigen Aufschlüsse. Eine Hauptquelle für die Kenntnis des Lebens und der Kultur der Etrusker ist also immer noch die römische Literatur. Zwar fliessen glaubwürdige Nachrichten nur über einen Teil dieser Kultur verhältnismässig reichlich, nämlich über den Teil, der das politische Absterben des Volkes überlebt hat: die Religion und den Kultus und zwar speziell die Divination. Aber eben weil sehr wichtige etruskische Schriftdenkmäler aus diesem Gebiete stammen, ist es um so nötiger, den Wert der hierher gehörigen Textstellen durch möglichst genaue Heranziehung und kritische Sichtung aufzuklären. Es könnte überflüssig scheinen, nach den eingehenden Behandlungen von K. O. Müller (Die Etrusker, neu bearb. v. W. Deecke 1877) und Bouché-Leclercq (Histoire de la divination IV, 'Divinatio' und 'Haruspices' bei Daremberg-Saglio, Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines), um von Einzelabhandlungen[1] abzusehen, die

[1]) *G. Schmeisser*, Quaestionum de etrusca disciplina particula, Vratislaviae 1872.

— Die Etruskische Disciplin vom Bundesgenossenkriege bis zum Untergang des Heidentums, Progr. Liegnitz 1881.

— Beitr. zur Kenntnis der Technik der etruskischen Haruspices, Progr. Landsberg 1884.

P. Clairin, De haruspicibus apud Romanos, Paris 1880.

W. Deecke, Etr. Fo. IV Das Templum von Piacenza 1880. Etr. Fo. u. Stud. II Nachtrag zum Templum von Piacenza 1882.

etruskische Divination von neuem zu behandeln. Aber teils kann die Sammlung der Belege vervollständigt werden und die Archäologie so wie auch die Textkritik neues beibringen, teils haben die erwähnten Verfasser nicht streng genug Römisches und Etruskisches auseinandergehalten.

Bevor wir das eigentliche Thema in Angriff nehmen, müssen wir in aller Kürze die Beziehungen der Etrusker zu anderen Völkern betrachten, Beziehungen, die wir besonders nach drei Richtungen zu verfolgen haben: zu Rom, Griechenland und dem Orient.

1. Etrurien und Rom.

Die römische Tradition erzählt, dass die Etrusker einstmals fast das ganze Italien beherrschten (z. B. Serv. Aen. X 145 *omnem paene Italiam subiugasse*, XI 567, Georg. II 533), und die Archäologie hat diese Tradition zum Teile bestätigt. Ist doch selbst Rom allen Anzeichen nach einmal von den Etruskern beherrscht worden[1]. Nur leben in der Überlieferung die beiden Tarquinier und Servius Tullius nicht als Eroberer, sondern als diejenigen, die etruskische Baukunst in Rom einführten und das politische Leben der Römer ordneten (— beides Hauptteile der etr. libri rituales[2] —). Die römische Kultur setzt nicht darin ihre grösste Ehre, autochthon zu sein. Man macht aus den etruskischen Einflüssen kein Hehl. Wie man die Sage von Aeneas schuf und stolz darauf war, Kultur und Religion von Osten her geholt zu haben, gab es eine stattliche Reihe von Sitten, Gegenständen und Einrichtungen, besonders im politischen Leben, welche als von den Etruskern entlehnt angeführt wurden (vgl. Cuno, Vorgeschichte Roms II 1888 S. 142 f, 276 f.; Wissowa, Rel. u. Kultus d. Römer S. 36 f.; Martha, L'art Etrusque: L'architecture S. 135 ff.; W. Schulze, Zur Gesch. lat. Eigennamen 1904 S. 65 A. 3).

Die etruskischen Denkmäler müssen vielfach genauer untersucht und gründlicher hervorgesucht werden, ehe wir im einzelnen die etruskischen Einflüsse verfolgen und bestimmen können.

---

1) *E. Meyer*, Gesch. d. Altertums II s. 703.

2) s. Festus p. 235.

Niemand hat diesen Einflüssen breiteren Raum eingeräumt als derjenige, der soeben ein Gebiet dieser Beziehungen einer ausserordentlich gründlichen Einzelprüfung unterzogen hat: W. SCHULZE, Zur Geschichte lateinischer Eigennamen, Abh. d. königl. Ges. d. Wiss. zu Göttingen Neue Folge V. 5 1904. Wenn auch das Gebiet der Nomenklatur durch das niemals genau zu bestimmende Mass von Willkür, welches darin herrscht, leicht in die Irre führen kann, ist doch das Beweismaterial Schulzes so zwingend, dass wir seine Folgerungen nicht ablehnen können: nicht nur die italischen nomina gentilicia gehören zum grossen Teil dem reichen Schatz etruskischer Namen an, sondern auch das cognomen und also die typische Dreizahl des römischen Namensystems ist den Etruskern ganz entlehnt. (Schulze S. 322.) Die grosse Bedeutung der Dreizahl bei den Etruskern hat, glaube ich, zu der Entwickelung dieser etr. Sitte beigetragen, deren Ursprung Schulze sicher richtig in dem Streben findet, sowohl die mütterliche wie die väterliche Abstammung zu bezeichnen (Schulze S. 321. »Bekanntlich legen die Etr. auf die mütterliche Abstammung nicht weniger Gewicht als auf die väterliche»). Eine Untersuchung dieser römischen Cognomina, die Schulze aufgespart hat, wird wünschenswerte Zeitbestimmungen für die etruskischen Einflüsse ergeben. »Die ganz officielle Sprache der Gesetze und Senatsbeschlüsse hat es (das Cognomen) bis in die Sullanische Epoche überhaupt ignoriert», sagt Schulze S. 321 nach Mommsen. Wenn also auch früher lange Zeit das Cognomen im privaten Leben gebraucht wurde, so ist der völlige Durchbruch doch erst in der Blütezeit der etruskischen Disciplin erfolgt. Denn eben in dieser nachsullanischen Periode, nachdem die Etrusker römische Bürger geworden und die etruskische Nation politisch tot war, wetteiferten die Etrusker, ihre Literatur in die römische Sprache zu übertragen (Tarquitius Priscus, Capito, Caecina), und die römischen Forscher benutzten eifrig auch diese Quellen, um die Vorzeit Roms zu erforschen (Nigidius, Varro u. a.). Von dieser Zeit an weiss die Tradition zu erzählen, dass selbst Rom von Romulus etrusco ritu gegründet worden ist (Plutarch Romulus 11.), und Varro hat bei Volnius, einem etruskischen Verfasser, die Angabe gefunden, dass die drei

ersten Tribus der Tities Ramnes Luceres etruskische Namen haben (Varro l. l. 5. 55 *omnia haec vocabula tusca Volnius, qui tragoedias tuscas scripsit, dicebat)*. Nach Schulzes abschliessender Darstellung dürfen wir die als sagenhaft angesehene Tradition nicht mehr bezweifeln. Nicht nur *titie ramne luχre* sind als Bezeichnungen etruskischer gentes jetzt noch — direkt oder indirekt — erkenntlich (Schulze a. a. O. S. 182. 218); auch *Roma* selbst scheint ein etruskischer Name (S. 579 ff.) zu sein, und Romulus und Remus (S. 219) Eponymen verschiedener etruskischer gentes.

Wenn wir also insofern Rom »eine etruskische Kolonie«[1] nennen können, als etruskische Geschlechter schon an der Gründung teilgenommen haben, und von Anfang an mit etruskischen Einflüssen rechnen müssen, dürfen wir doch nicht darum uns der Pflicht entziehen, Römisch-italisches und Etruskisches zu unterscheiden. Das Volk, dessen Sprache gesiegt hat, muss auch seine Kultur gehabt haben, und wir müssen der Tradition gegenüber immer Vorsicht walten lassen, wenn sie auf Etrurien auch solches zurückführt, was uns in Rom bekannt ist, in Etrurien nicht.

Wenn z. B. die Tradition den Attus Navius, auf welchen die augurale Disciplin der Römer zurückgeführt wird, mit den etruskischen Lehren vertraut macht, dürfen wir nicht daraus schliessen, dass die römische Augurallehre eigentlich etruskisch ist. Wie stark die Beziehungen zwischen den beiden Völkern auch gewesen sind[2], in der Religion und dem Kultus sind sie niemals verschmolzen. Den *ritus etruscus* des Kultus hat man in Rom immer von dem heimischen geschieden, und die Vertreter der disciplina etrusca sind in Rom immer als Fremde betrachtet worden. Gross ist schon der Unterschied in dem Wesen der Götter der Etrusker und der Römer, wenn auch beide griechische Elemente aufgenommen haben, aber noch grösser in dem Verhältnis beider zu ihren Göttern. Bei den Römern hat von Anfang an der praktische Sinn in der Schöpfung der Göttertypen sich geltend gemacht, aber die Menge so

---

1) So *P. O. Schjött* Nordisk Tidskrift 1904 s. 319 'Den antike Stat og Spartas forfatning'.

2) S. besonders Livius 9. 36, 4.

geschaffener Götter mit engen Wirkungskreisen ist bald vor wenigen Eindringlingen ausgestorben. In ihrem an strenge altherkömmliche Formalien gebundenen Kultus herrschte vor allem der Begriff der Furcht, und die Sprache ihrer Götter war auf die zwei Worte 'ja' oder 'nein' beschränkt. — Bei den Etruskern lebte immer noch die ansehnliche Menge dienender Wesen und vergöttlichter Menschenseelen, die bei den römischen Identifizierungsversuchen grosse Schwierigkeiten verursachten. Zwar fällt die grosse Zahl der etruskischen Unterweltsgötter auf, die der Religion so düstere Züge aufprägen; aber bei einem Besuche in den etrusk. Nekropolen, wo die Wände oft mit Darstellungen von Gelagen verziert sind[1], empfindet man von der Furcht des Volkes vor diesen Göttern nichts, und für die Haruspices ist es bezeichnend, dass sie in sehr nahem Verkehr mit den Göttern standen, deren Sprache sie an der Gestalt der Eingeweide, an Blitzen und sonstigen Naturerscheinungen zu erkennen glaubten. Blitze und Eingeweide befragten die Römer sowohl wie die Etrusker, jene aber nur um die Genehmigung oder Missbilligung der Götter zu erkunden. Wunderzeichen der Natur nahmen die Römer wie die Etrusker wahr, aber sie waren den ersteren nur Zeichen des Zorns der Götter, die versöhnt werden mussten. Nicht einmal wer die zürnende Gottheit sei, konnten die Römer von selbst angeben. Gegenüber einem farblosen römischen 'si deus si dea' oder dergleichen stehen die bestimmten Antworten der etrusk. Haruspices, die mit Hilfe ihres entwickelten Systems von Götterwohnungen, sowohl am Himmel als in den Eingeweiden, auch die betreffende Gottheit bestimmen konnten. Ferner kannten nur die Etrusker die Deutungen und Voraussagungen dieser drei Arten von Götterzeichen, und auch in den Sühnungen, durch welche der Zorn der Götter abgewendet werden musste, fehlte es den Römern an Inspiration. Wenn die wenigen altherkömmlichen Mittel nicht ausreichend erschienen, musste immer fremde Divination in Anspruch genommen werden: die griechischen Orakelbücher oder das Gutachten der herangezogenen etruskischen Haruspices. Hingegen von der einzigen Form der Divination, die bei den

[1]) Cuno, Vorgeschichte Roms II S. 157 f.

Römern literarisch und praktisch entwickelt und eine heimische Kunst geworden war, der eigentlichen Auguraldisciplin, die an ein bestimmtes Gesichtsfeld (Himmelstemplum) oder an bestimmte Erscheinungen (z. B. signa ex auibus auguralibus, s. ex tripudiis) gebunden war, finden wir bei den Etruskern keine sicheren Spuren. Es muss darum bei dem Versuche, die Einzelheiten der etruskischen Lehre klar zu stellen, immer eine Hauptaufgabe sein, Römisches so genau wie möglich auszuscheiden.

2. **Etrurien und Griechenland.**

Die Denkmäler Etruriens bezeugen klar, wie die griechische Kunst und Literatur und die griechischen Götter in das Land Eingang gefunden haben, und dies in einer Zeit, wo Latium davon noch ziemlich unberührt war. Die Möglichkeit ist darum nicht ausgeschlossen, dass unter den römisch-griechischen Göttern einige über Etrurien nach Rom gekommen sind.

Aber das Wesen der griechischen Divination: die immer lebendige, unmittelbare Inspiration der Orakelgötter, ist den Etruskern fremd geblieben. Cicero unterscheidet zwei Arten von Divination: de div. I. 34, II. 26 *unum artificiosum*, (i. e. haruspicum, augurum, omne genus coniecturale) *alterum naturale; artificiosum constare partim ex coniectura, partim ex observatione diuturna: naturale, quod animus arriperet aut exciperet extrinsecus ex divinitate, — concitatione mentis — aut — per somnum.* Er kennt das Fehlen der Offenbarung in der römischen Divination und sagt spottend von den Etruskern de div. II 80 *'Etrusci tamen habent exaratum puerum* (Tagetem) *auctorem disciplinae suae; nos quem?'* Auf göttliche Offenbarung geht die etruskische Divination nach Cic. har. resp. 10, 20 zurück (*'veterem ab ipsis dis immortalibus, ut hominum fama est, Etruriae traditam disciplinam'*), die gewöhnlichere Tradition lässt den Tages, der *Genii filius, nepos Iovis* (Fest. 359) ist, aus der Erde entstehen, um die Lehre den Lucumonen Etruriens zu verkündigen (s. Müller Etr. II 23. Cuno Vorgesch. Roms 147 ff; über das Verhältnis zwischen diesen beiden Traditionen s. Bormann Arch. epigr. Mittheil. aus Oesterr. XI S. 101). Aber eben diese offenbarte Lehre bindet alle künftigen Vorverkündungen an äussere Erscheinungen, die man nur allmählich zu

beobachten und verstehen gelernt hat (B. L. 'Haruspices' bei Daremberg-Saglio III 18 »la divination toscane ne connaît pas la révélation intérieure, l'enthousiasme mantique: elle est tout entière *inductive*, uniquement occupée à interpréter des signes extérieurs». Vgl. Hist. de la div. IV, 15 f). — Darum ist von griechischen Einflüssen in den Lehren der Haruspices nicht viel zu merken. Denn Wundererscheinungen scheinen die Griechen nur wenig zum Zweck der Divination beobachtet zu haben (Plinius erwähnt n. h. 17, 241 ein Buch der Aristandros über ostenta arborum). Spuren griechischer — und zwar stoischer — Philosophie sind in der etruskischen Blitzlehre in den Beobachtungen der Wirkungen des Blitzes zu erkennen, aber die Entwickelung scheint mit diesen Ansätzen zur Naturphilosophie stehen geblieben zu sein. Zu Naturerklärungen ist es nicht gekommen. Eine methodische Blitzschau kennen wir aber bei den Griechen nicht, keine Blitzlehre, keine priesterlichen Blitzdeuter, nur einige allgemeine Regeln: dass sie glückliche (rechts) und unglückliche (links) Blitze unterschieden, wie immer vom Osten her das Glück holend; und dass sie Blitze bei heiterem Himmel für glückbringend hielten (Hom. Od. 20. 103—104, 113—114. Herod. III 86). Doch scheint man in den meisten Fällen mit griechischem Optimismus ohne weiteres den Blitz für ein glückliches Auspicium angesehen zu haben (Bouché-Leclercq 'Divinatio' bei Dar.-Sagl. II 302. Fougères ebendaselbst 'Fulmen' 1353—4). In der Behandlung blitzgetroffener Orte (κεραυνοβόλια, ἐνηλύσια) besteht grössere Übereinstimmung (Fougères 'Fulmen' 1351). Doch kennen wir die griechischen Ceremonien nicht, und ob es eine griechische Blitzbestattung oder Blitzsühnung gab, wissen wir nicht.

Weitgehendere Übereinstimmungen bietet die eigentliche Haruspicin. Nicht nur wurden hauptsächlich dieselben Eingeweide derselben Tiere der Betrachtung unterzogen, sondern auch dieselben Weissagungen zum Teil aus ihnen herausgelesen (s. Deecke Etr. Fo. u. Stud. II s. 68 ff). Aber weder ist die weit mehr entwickelte etruskische Haruspicin auf Griechenland zurückzuführen, noch wie Müller Etr. II 188 geglaubt hat, die griechische — welche übrigens dem Homer noch unbekannt, erst den Hellenen d. V. Jahrhunderts vertraut war (B. L. 'Divinatio'

298) — auf Etrurien. Denn jetzt kennen wir die gemeinsame Urquelle: die Lehre der Chaldäer.

3. Etrurien und der Orient.

Während in der Erforschung der etruskischen Sprache die von PAULI standhaft und erfolgreich vertretene Auffassung derselben als einer nicht-italischen und nicht-indoeuropäischen Sprache sich mehr und mehr als die einzig richtige herausgestellt hat, weisen auch die sachlichen Gründe immer bestimmter über Italien und Griechenland hinaus, und zwar auf den Orient.

Die chaldäische Astrologie, die auch nach Ägypten und Griechenland den Weg gefunden hatte, kann mehrfach in Vergleich gezogen werden. Die Götterwohnungen der Etrusker entsprechen, wenn auch die 16-Zahl etruskisch ist, den »*loci sortes* ἆθλα« der Astrologen[1], bisweilen sogar auch im einzelnen[2]. Gemeinsam ist die grosse Bedeutung der Geburtsstunde und die Unterscheidung von Perioden des menschlichen Lebens[3]. Die Zahl elf, die Zahl der etruskischen Manubien (Blitzarten), findet sich nach Servius (Georg. I 33) bei den Chaldäern, und die zwölf dei consiliarii (consentes vel complices) der Etrusker werden von BOLL (Sphaera 476) richtig mit den zwölf θεοὶ βουλαῖοι der Ägypter, i. e. den zwölf Zodiakalzeichen, zusammengestellt. Nur scheint die Lehre auf etruskischem Boden ihres astrologischen Gewandes nach und nach entkleidet zu sein. Eine plausible Erklärung für eine solche Entwickelung gibt aber Cicero de div. I, 93, wenn er die Abhängigkeit der divinatio von den lokalen Verschiedenheiten hervorhebt. In den Ebenen Chaldäas mit einem unbeschränkten Himmel hatte die Astrologie alle Voraussetzungen zu gedeihen, in dem hügeligen Etrurien nicht. Nicht die Sterne walten bei den Etruskern über das Leben der Menschen, sondern die Götter, die ihre Zeichen nach Belieben senden; nicht von den Sternen fahren die Blitze herab, sondern werden immer von den Göttern geschleudert u. s. w.

---

1) *Bouché-Leclercq* 'Haruspices' S. 19; L'astrologie grecque 297 ff.; Hist. de la div. IV. 25.

2) *Thulin* Die Götter des Martianus Capella (I 41—61) und der Bronzeleber von Piacenza, Religionsgesch. Versuche u. Vorarb. III 1 S. 79.

3) *Bouché-Leclercq* 'Haruspices' S. 27 ff.

Aber für alle Zweige der etruskischen Divination gibt es bei den Babyloniern Anhaltspunkte. Die *Blitzlehre* ist zwar der Teil, den wir bei den Etruskern am besten, bei den Chaldäern am wenigsten kennen. Doch entdecken wir in den wenigen babylonischen Bruchstücken dasselbe Princip, das in der etruskischen Lehre obwaltet, mehreren Göttern den Blitz zuzuteilen. So heisst es in der babylonischen Leber, Sammlung Budge[1], von der weiter unten gesprochen wird, in der Region 30 »Die Göttin Ninkarrak wird Unheil über das feindliche Heer sprechen», in der Region 37 »am Schlusse(?) des Jahres wird Rammân (= der Donnerer[2]) fürchterlich sprechen (= donnern)».

Die Beobachtung der übrigen Erscheinungen der Natur (*ostenta)*, die systematische Entwickelung und schriftliche Abfassung der Deutungen derselben sind den Babyloniern und den Etruskern derart gemeinsam, dass über die Verbindungen zwischen diesen Völkern kein Zweifel bestehen kann. Wir kennen zum Teil die babylonischen[3] Lehren besser als die etruskischen. Diese sind uns nämlich hauptsächlich durch die Römer übermittelt und darum durch den römischen Prodigiumbegriff, der nur die Wundererscheinungen umfasste, verdunkelt, während die Babylonier wie die Etrusker auch die Natur selbst in ihre Systeme hineingezogen und auch für ganz natürliche Vorkommnisse eingehende Vorschriften gegeben haben. Die babylonischen Deutungen waren in einer grossen Anzahl von Werken abgefasst. Die erhältenen Reste zeigen, wie peinlich genau alles bestimmt war. Von den etruskischen Vorschriften ist uns nur wenig direkt erhalten, aber das Erhaltene genügt, um dieselbe Specifizierung (Macrob. Sat. III. 20. 3 *in ostentario arborario*) und dieselbe weite Ausdehnung des Begriffs *ostentum* (z. B. Plin. X. 19 ein Zug aus dem Leben der Vögel) erkennen zu lassen.

---

[1]) *A. Boissier.* Note sur un monument babylonien se rapportant à l'extispicine Genève 1899 (Cuneiform Texts Brit. Mus. Coll. Budge (89—4—26, 238).

[2]) *Thompson*, The Reports of the Magicians and Astrologers No. 254.

[3]) *Boissier. A.* Documents assyriens relatifs aux présages 1894—99. s. IV f.; *Zimmern*, Beiträge zur Kenntnis der babylonischen Religion: II Ritualtafeln für den Wahrsager SS. 81—219, Leipzig 1901.

Gemeinsam ist besonders die grosse Bedeutung der sog. *monstra*, und das Princip, nach dem Stande des Fragenden verschiedene Deutungen aus demselben Zeichen vorzubringen.

Am auffallendsten sind jedoch die Übereinstimmungen in der eig. *Haruspicin*, die in der babylonischen Religion eine überaus wichtige Rolle gespielt[1], in der etruskischen den immer auf Tages selbst zurückgeführten Hauptteil der divinatio gebildet hat. Hier ist nicht der Platz, auf Einzelheiten einzugehen. Ich hebe nur hervor, wie die schon längst erkannten Beziehungen auf diesem Gebiete zwischen Etrurien und dem Orient (MÜLLER Etr. II 182. 188. DEECKE Etr. Fo. u. Stud. II 79) neulich durch A. BOISSIER[2] ihre schlagende Bestätigung gefunden haben, da er unter den Cuneiform-Texts des British Museum zwei Leberabbildungen erkannt hat, die den zwei von DEECKE (Etr. Fo. IV, Etr. Fo. u. Stud. II) beschriebenen etruskischen auffallend entsprechen.

Eine so verwickelte Lehre musste natürlich Eigentum eines Priesterstandes sein. Wie die etruskischen Haruspices die Erben der Lehre waren, welche Tages den Vornehmsten Etruriens, den Lucumonen, nach Lydus dem Tarchon, verkündigt hatte, und wie auf deren hohe Geburt viel Gewicht gelegt wurde (Tac. Ann. XI 15 *primores Etruriae — retinuisse scientiam*), so rühmten sich die babylonischen *bârû* von dem uralten König Enmeduranki zu stammen, der die mystischen Riten von Shamash und Adad selbst empfangen und den Sehern von Sippara und Babylon mitgeteilt hatte. Immer mussten sie von dieser hohen Abkunft sein[3]. Sogar die Gestalt des Tages, der, obgleich gött-

[1]) vgl. *Knudtzon.* Assyrische Gebete an den Sonnengott II Leipz 1893 s. 51 «glaube ich — dass die omina durchweg von Beobachtung geschlachteter (geopferter) Tiere herrühren». *Boissier*, Documents assyriens relatifs aux présages 1894—97 S. VI ff. *Zimmern* a. a. O. S. 84 f.

[2]) *A. Boissier.* Note sur un monument Babylonien se rapportant à l'extispicine, Genève 1899; Note sur un nouveau document Babylonien se rapportant à l'extispicine, Genève 1900; Choix de textes relatifs à la divination assyro-babylonienne, Genève 1905 S. 76 ff. Die Terracottaleber Bu. 89—4—26, 238 ist publiziert in *Cuneiforms Texts from Babyl. tablets*, *Brit. Mus.* Part VI London 1898.

[3]) *Zimmern* a. a. O. S. 87; *Schrader* Die Keilinschriften und das alte Testament. 3 Aufl. 1903 S. 533 f.

lichen Ursprungs (Fest. 359), aus der Erde entstand (Cic. div. II 50), die Lehre verkündigte und dann starb (Isidor. Orig. VIII 9, 13), scheint mir bei ihrer Ähnlichkeit mit den anthropomorphen ägyptischen und assyrischen Göttern ganz orientalisch zu sein (Vgl. CUNO, Vorgeschichte Roms II 147 »eine auf dem gesamten Gebiete der griechischen und römischen Mythologie einzige Erscheinung«).

Dass die oben erwähnten Übereinstimmungen in der Lehre der Etrusker und der Semiten des Orients einem gemeinsamen Ursprunge beider Völker zuzuschreiben sind, dafür hat die Erforschung der etruskischen Sprache, der natürlich die Entscheidung dieser Frage vorbehalten ist, bisher gar keinen Anhalt geboten[1]. Es fragt sich nur, ob wir diese Berührungen der Etrusker mit dem Orient erst in der Zeit, wo sie Italien schon besiedelt hatten, anzusetzen haben, oder ob schon voritalische Verbindungen anzunehmen sind.

Auf viele Übereinstimmungen im Privat- und Staatsleben zwischen Etrurien und dem Orient hat DENNIS[2] hingewiesen, und neue gemeinsame Züge haben andere hinzugefügt, die nach ihm versucht haben, die Tradition über die kleinasiatische Herkunft der Etrusker zu verteidigen[3]. Von grösster Bedeutung sind die Berührungen auf dem Gebiete der Kunst und Architektur. Das Gewölbe, der Ruhm der Etrusker, war eine orientalische, den Assyriern wie den Aegyptern wohlbekannte Erfindung[4]. Die älteste Spur von Polygonalmauern finden wir auf Kreta[5]. Die Gräbertechnik Kleinasiens zeigt auffal-

[1]) *Stickel* »Die Etrusk. Sprache durch Erklärung v. Inschriften u. Namen als semit. Sprache erwiesen«, Leipz. 1858 ist nicht ernst zu nehmen.

[2]) *Dennis* Cities and Cemeteries of Etruria I² S. XXXV, XLIV f., 100, 309.

[3]) Ich verweise auf die von *Modestow* gegebene Übersicht *La questione etrusca*, Rivista d'Italia 1903 Bd. I S. 896—923 und *In che stadio si trovi oggi la questione etrusca*, Atti del. Congr. intern. di Scienze storiche (Roma 1903) Vol. II Sez. I S. 23—48 und dazu die Recenzion *Herbigs* Berlin. Phil. Wochenschrift 1905 S. 1086—1092. Ausserdem sind zu erwähnen die Untersuchungen von *G. Karo* Tombe arcaiche di Cuma, Bulletino di paleontologia italiana XXX 1904, *Hommel* Grundriss der Geographie und Geschichte des alten Orients, Handb. d. klass. Altert. III, 1, S. 63 ff., *Lehmann* Aus und um Kreta, Beiträge zur alten Geschichte IV 1904 S. 387, 396.

[4]) *Martha* L'art Etrusque S. 152.

[5]) s. Beiträge zur alten Geschichte V 1905 S. 336 ff.

lende Parallelen zu der etruskischen[1]. Aber eben hier fehlt leider noch eine eingehende vergleichende Darstellung, die doch wohl allein die endgültige Lösung der etruskischen Frage geben wird. Dass solche Elemente der Architektur wie der Gewölbebau mit seiner vielseitigen grossartigen Anwendung auf dem Wege überseeischer merkantiler Verbindungen vermittelt worden seien, ist schon höchst unwahrscheinlich. Aber noch weniger verbreiten sich auf diesem Wege die besonderen Arten der Bestattung.

Es gibt doch auch Züge aus dem Leben, die einen kaum weniger sicheren Anhalt für die Beurteilung der Frage geben als die Archäologie. Solche sind, meine ich, die Nomenklatur und die Religion des ganzen Volkes. Erst durch die oben erwähnte Untersuchung SCHULZES ist es recht klar geworden, wie grosses Gewicht die Etrusker auf die mütterliche Abstammung gelegt haben. Diese Eigentümlichkeit, durch welche die Etrusker sich von den übrigen Völkern Italiens stark unterscheiden, bezeugt ja Herodot I 173 für die Lykier. Auch die von HOMMEL a. a. O. angeregte vergleichende Untersuchung etruskischer und asiatischer Orts- und Personennamen wird wohl, wenn das Material gesammelt wird, feste Resultate geben können. Ferner kann man fremde Götter, fremde Kulte aus fernen Ländern importieren; aber eine codifizierte Lehre, die das ganze Leben des Volks so beherrscht wie die Etrusker ihre Haruspizin, ist sicher nicht durch kaufmännischen Verkehr übermittelt worden. Wenn es sich also bei genauer Prüfung dieser Lehre herausstellen wird, dass sie in ihrem ganzen Aufbau stark an die chaldäische erinnert, ist auch der Schluss berechtigt, dass das etruskische Volk einstmals in Gegenden gewohnt hat, wo sie in sehr naher Berührung mit den Chaldäern standen. Man hatte lange gehofft, durch die lemnische Inschrift die greifbare Bestätigung dieser Annahme und zugleich der griechischen Tradition über die Tyrrheno-Pelasger (Thuc. IV 100, Herod. V 29, VI 137) zu gewinnen, aber der Stein ist trotz aller Deutungsversuche[2] noch unerklärt,

[1]) *Martha* L'art Etrusque S. 136 ff. 208.

[2]) *C. Pauli* Altitalische Forschungen II 1886—1894, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos. *A. Torp* Die vorgriechische Inschrift von Lemnos, Christiania Videnskabs-Selskabs Skrifter II. Hist. fil. Klasse 1903 No. 4.

und das Resultat der Untersuchung TORPS, dass der Stein eine der etruskischen verwandte Sprache zeigt, ist nur als wahrscheinlich zu bezeichnen. Den einzigen Anhalt für die Konstatierung voritalischer Etrusker geben also bis jetzt die ägyptischen Turscha-Inschriften von Karnak aus der Zeit des Menephtah II, Ende des XIII. Jahrh. v. Chr. und von Medinet Abu aus der Zeit des Ramses III, Anfang des XII Jahrh. v. Chr.[1]. Durch keinerlei Funde ist es aber belegt, dass schon zu dieser Zeit die Etrusker in Italien sesshaft waren. Vielmehr ist wohl eben in dieser grossen Auswanderungsperiode des Volkes auch der Teil der späteren Etrusker nach Italien versprengt worden. Mit der von LEHMANN a. a. O. ausgesprochenen Annahme, dass die Etrusker vom Osten des Mittelmeers nach Italien gekommen sind, verträgt sich zweifelsohne am besten das orientalisch-griechische Gepräge dieses Volkes.

---

[1]) s. *Krall.* Die Etr. Mumienbinden S. 18. »Wir finden es wieder in den Inschriften des Ramses III in Medinet Abu im Bunde mit einer Reihe von Völkern, welche alle als Bewohner der Inseln und Küstengegenden des Mittelmeers bezeichnet werden. Die Angabe der Texte von Medinet Abu, dass diese Küstenvölker, unter denen die Turscha einen ganz hervorragenden Platz einnahmen, die Gebiete der Cheta, von Kati Karchemisch, Arados, Arosa plündernd durchzogen und keines derselben ihnen Stand gehalten, dann im Lande der Amoriter erschienen und endlich Ægypten bedrängten, veranlasst uns, als Ausgangspunkt der Mehrzahl dieser Völker Kleinasien anzunehmen».

INHALT.

I.

DIE HEILIGEN BÜCHER
DER ETRUSKISCHEN DISCIPLIN.

ETRUSCA DISCIPLINA ist der allgemeine Name für die ganze Lehre der etruskischen haruspices: Liv. V. 15, 11 *(sic — libris fatalibus, sic disciplina Etrusca traditum esse)*, Plin. n. h. index auct. ll. II et XI *(qui de Etrusca disciplina scripsit)*, Serv. Aen. IV. 166 *(secundum Etruscam disciplinam)* Agrim. Frontin ed. Lachm. I, p. 27 (nach Varro); *Etruriae tradita d.* Cic. har. resp. 20; *Etruscorum d.* ibid. 18. Sen. n. q. II. 50, Serv. D. Aen. I. 2, *disciplinae Etruscae* Arnob. III. 40. Fulgent. sermones. 4; *disciplinarum scripturae* Vitruvius I. 7. 1). In demselben Sinne sagt Cicero *haruspicum disciplina* de div. I. 41 (auch Agrim. Hygin I p. 166), **haruspicina** de div. II 28. 37. 42. 49. 50, ja sogar *haruspicinae disciplina* de div. II, 50, wie auch Isidor. Orig. VIII. 9. 34. *aruspicinae artem*. Auch *haruspicium* (sonst =extispicium) hat bisweilen denselben weiten Sinn: Cens. d. d. nat. 17. 6 *haec portenta Etrusci pro haruspicii disciplinaeque suae peritia* [har. D, ar. V]. Fest. 359 *discipulinam aruspicii* Agrim. Dolab. I. p. 303. *secundum aruspicium* (Sueton Vesp. 5 *haruspicio* = consultatione haruspicis).

Die heiligen Schriften der gesamten Disciplin werden am häufigsten nur als etruskische angegeben (**Etrusci libri** Cic. har. resp. 37, Censor. d. d. nat. 17. 6, Serv. D. Aen. III. 537, VIII. 398; *Etruscorum l.* Macrob. Sat. III. 7. 2. Serv. Aen. I. 42. Ecl. IV. 43; *E. scripta* Cic. har. resp. 25; *chartae E-ae* Cic. div. I. 20; *Tuscorum litterae* Plin. n. h. II. 138; *Etruscae disciplinae volumina* II. 199; *Tusci libelli* Iuven. V. 13. 62.), einmal als **carmina** bezeichnet (Lucret. VI. 381 *Tyrrhena carmina)*, öfter nach dem Urheber Tages genannt: Macrob. Sat. V. 19. 13 *in*

Tageticis *eorum sacris*. Longinian ep. ad Augustin. 234 *praecepta Tagetica;* Lydus Ost. c. 54 c ἐκ τῶν Τάγητος στίχων[1]). Amm. Marc. XVII. 10. 2. *in Tagetinicis libris legitur Vego[nic]is*[2]). Auf Fulgent. serm. 4 *disc. Etruscas Tagetis et Bacitidis* (»ein Schwindelcitat» sagt Wissowa 'Begoë' bei Pauly-Wissowa Realenc.) ist nichts zu geben.

Wie wir oben gefunden haben, dass *haruspicina* für die gesamte Disciplin gebraucht wird, so ist wohl der Ausdruck *aruspicinae libri* bei Serv. Aen. VIII. 398 identisch mit dem unmittelbar vorhergehenden des Serv. Dan. *Etrusci libri*.

Diese heiligen Bücher der Offenbarung bestanden aus drei Hauptteilen: **libri haruspicini, fulgurales, rituales.** Cicero ist unsere einzige Quelle für diese Einteilung (de div. I. 72 *quod Etruscorum declarant et haruspicini et fulgurales et rituales*[3]) *libri*). Da er aber meint, die ganze Disciplin mit dieser Dreiteilung erschöpft zu haben (de div. II. 49 *Sed quoniam de extis et de fulgoribus satis est disputatum, ostenta restant, ut tota haruspicina sit pertractata.* 42 item), und exta fulgura ostenta in derselben Reihenfolge behandelt, so dass kein Zweifel darüber bestehen kann, wie Cicero sich den Inhalt der Bücher gedacht hat, sehe ich keinen Grund mit Schanz Gesch. d. röm. Litt. I. 398 a. 4 zu glauben, »dass die libri rituales alle Zweige der Disciplin umfassten, dass daher Cicero ungenau ist». Wir werden auch sehen, dass alles in jenes Schema sich gut hinein fügt. Aber Cicero hat nur einen Teil des Inhaltes der libri rituales, die ostenta, angegeben, weil das übrige sein Thema de divinatione nicht berührte.

1. **Libri haruspicini** — das Wort gibt auch Fulgentius serm. 48 *ut Tages in aruspicinis* — werden von Cicero an erster Stelle erwähnt. Sie waren auch, nach der Bedeutung des Namens *haruspex* zu urteilen, der älteste und wesentlichste Bestandteil der Disciplin[4]), welcher auch vor allem auf die Offenbarung

---

[1]) Neben Tages wird Bigois (Vegoie)' quae artem scripserat fulguritarum apud Tuscos' (Serv. Aen. VI. 72), in einem Citate aus der Blitzlehre erwähnt.

[2]) *Libri Tagetinici* = Etrusci, *Vego[nic]is* = fulgurales, s. unten.

[3]) *rituales* BV²; *trituales* AHV; *tonitruales* cod. deteriores, fälschlich von Herz, de Nigidii studiis Berl. 1845 und Fries Rh. Mus. 1900 s. 32 verteidigt.

[4]) Vgl. Schmeisser, Die etrusk. Disc. 19. Weiterer über *haruspex* unten.

des Tages zurückgeführt wird: Censorin d. d. nat. 4. 13. *puer—nomine Tages, qui disciplinam cecinerit extispicii.* Amm. Marc. XXI. 1. 10. *Extis —. cuius disciplinae Tages nomine quidam monstrator est.* Mart. Cap. II. 157. *Tages sulcis emicuit et ritum statim genti*[*s*] exti*spiciumque monstravit.* [So ist sicher mit Schmeisser, Die etrusk. Disc. 21 a. 96, zu lesen anstatt *gentis sypnumque* D oder *g. sipnumque* B. Nach (*g*)*enti* hat *exti-* leicht ausfallen können; *genti* scheint mir besser als *gentis* zu sein.] Serv. Aen. II. 781 *Tusci autem a frequentia sacrificii dicti sunt, hoc est* ἀπὸ τοῦ θύειν. *Constat namque, illic a Tage aruspicinam repertam, ut Lucanus (I 636) miminit 'sed conditor artis finxerit ista Tages.* Zwar haben wir oben gesehen, dass *haruspicina* und *haruspicium* auch für die ganze 'ars harupicum' gebraucht wird, aber in diesem Zusammenhange, wo nur von Opfern die Rede ist, muss das Wort die eigentliche Bedeutung *extispicium* haben. Auch Lucanus spricht von demselben Teile I. 636 *Et fibris sit nulla fides; sed conditor artis Finxerit ista Tages.*

In weiterem Sinne findet sich wohl das Wort bei Isid. Orig. VIII. 9. 34 *aruspicinae artem primus Etruscis tradidisse dicitur quidam Tages.* 35 — *aruspicinam dictasse —. Quos libros Romani ex Etrusca lingua in propriam mutaverunt*, vielleicht auch *haruspicium* bei Festus 359. *Tages nomine Genii filius, nepos Iovis, puer dicitur discipulinam dedisse aruspicii duodecim populis Etruriae.* Aber nicht ohne Grund sind eben diese Worte für die Erfindungen des Tages benutzt.

Ein neues Wort *haruspicatio* haben die Acta lud. Saecul. Sept Severi Eph. ep. VIII 1889 p. 286 zu Tage gebracht: *mox har*[*usp*]*icatione.*

II. **Libri fulgurales** werden ausser von Cicero bezeugt durch Amm. Marc. XXIII. 5. 13 *fulgurales pronuntiant libri* und Serv. D. Aen. I. 42. *Etrusci libri de fulguratura.* Dieser Teil wird niemals dem Tages direkt zugeschrieben, wenn auch der Kirchenvater Arnobius adv. nat. II. 69 zusammenfassend sagt, dass vor dem Tages niemand weder Blitze noch Eingeweide beobachtete. Dagegen führt Servius als Urheberin dieses Teiles die Nymphe Bigois (Begoe, Vegoie) auf.

Serv. Aen. VI. 72. *qui libri* (Sibyllini) *in templo Apollinis*

servabantur, nec ipsi tantum, sed et Marciorum et Bigois nymphae, quae artem scripserat fulguritarum apud Tuscos.

[bigois C, bygois F, beogoes H. begoes ceteri, vulgo.]

Fulguritarum würde, wenn richtig, wohl nur von blitzgetroffenen Bäumen zu verstehen sein (BOUCHÉ-LECLERCQ 'Haruspices' s. 22 a. 3). Aber das Bruchstück derselben Verfasserin bei Amm. Marc. XVII. 10. 2 (s. unten) handelt von blitzgetroffenen Menschen. THILO schlägt *fulguritorum* vor, eine Lesart, die schon MÜLLER Etr. II. 30 hat mit der Erklärung: »wahrscheinlich eine Kunst, die vom Blitz getroffenen Orte zu sühnen». Vgl. *Fulguritum* Festus ep. 92. Aber sprachlich scheint mir '*ars fulguritorum*' schwerfällig zu sein. Wie man dagegen disciplina haruspicum sagt, würde ein *ars fulguratorum* oder *fulguriatorum* vorzüglich die Blitzlehre bezeichnen. Diese beiden Formen des Spezialnamens der Haruspices sind bezeugt, *fulguriator* durch die Bilinguis CIL XI 6363 Dess. 4958 [*L. Ca*]*fatius L. f. Ste haruspe*[*x*] *fulguriator, fulgurator* durch Non. 63. 19 *Fulgoratores. Ut extispices et aruspices ita hi fulgurum inspectores*[1]). *Cato de moribus Claudii Neronis »haruspicem fulguratorem si quis adducat»*, wo nicht mit MÜLLER < *extorum* > '*extispices* zu schreiben ist, sondern *fulgurum inspectores* für ein mit *extispices et aruspices* paralleles **fulgurispices* steht; Serv. Aen. III. 359. *aut furor est, ut in vaticinantibus: aut ars ut in aruspicibus, [fulguritis sive] fulgoratoribus, auguribus* (so mit Recht THILO. *fulgoratoribus sive fulguritis* M. *fulguratoribus* FE. *fulgoritis* L. *fulguratis* E.); Cic. de div. II . 109 . *haruspices et fulguratores et interpretes ostentorum.* (vgl. Sil. Ital. Pun. VIII. 476). Vielleicht ist *fulguritarum* am leichtesten aus *fulguriatorum* durch Versetzung des *a* zu erklären. Ich glaube darum, dass Bigois für die Verfasserin der gesamten Blitzlehre gehalten wurde, wie die Nymphe Egeria den Numa auf diesem Gebiete instruiert hatte. Dagegen streitet nicht Amm. Marc. XVII. 10 . 2 . *mortem metuens ut in Tagetinicis libris legitur Vegonicis fulmine mox tangendos adeo hebetari ut nec tonitrum nec maiores aliquos possint audire fragores.* Denn wenn auch Tages als Urheber der

---

[1]) *Fulguratores a fulmine, extispices ab extis, aruspices ab aris* index marg. in B^A.

ganzen etr. Disciplin gilt und darum das Wort *Tagetinici* hier für *etrusci* oder *disciplinæ etruscae* gebraucht ist, werden die angeführten Verse aus der Blitzlehre durch den Zusatz *Vegonicis* zweifelsohne der Bigois zugeteilt. An <et> oder <vel> vor *Vegonicis* ist also sicher nicht zu denken (*et* Gardth., *vel* Haupt Opp. II p. 493. Schmeisser, Die etr. Disc. 21 a. 100, Wissowa bei Pauly-Wiss. 'Begoe'), noch weniger dürfen wir *Veiovis* für *Vegonicis* mit Gelenius, Eyssenhardt, Bormann Arch. Epigr. Mitth. aus Oesterr. (1887) XI s. 100 einsetzen. Für *Tagetinici* wird allgemein *Tagetici* nach Macrob. V. 19. 13 gelesen. Doch ist wohl die eigentümliche Form aus dem erwähnten Grunde absichtlich gewählt, um allgemeiner zu sein (= etrusci); *Vegonicis* aber, woraus Schmeisser ohne Fug den Namen *Vegone* hat herauskonstruieren und überall einsetzen wollen, scheint durch falsche Assimilation an *Tagetinicis* aus *Vegoiicis* (Preller R. M. 235 a. 2, Adjekt. zu *Vegoie* s. unten) oder vielmehr *Vego[nic]is* entstanden zu sein. Nach Servius, wurden die *libri Bigois* zusammen mit denen der Marcii und den sibyllinischen im Templum des Apollo seit Augustus aufbewahrt. Damit stimmt gut, dass die Bücher, denen ein Citat aus der etr. Fulgurallehre Serv. D. Aen. II. 649 entnommen ist, mit dem Namen *libri reconditi* bezeichnet werden, (*sane de fulminibus hoc scriptum in reconditis invenitur quod si quem principem civitatis vel regem fulmen afflaverit, et supervixerit, posteros eius nobiles futuros et aeternae gloriae.* Vgl. Caes. b. c. 3. 105 *Pergamique in occultis ac reconditis templi).* Aber warum gerade nur dieser Teil unter die geheimen Bücher in Rom aufgenommen worden ist, ist nicht zu erraten[1]). Aus den Worten Serv. D. Aen. I. 398 *in libris reconditis lectum esse posse quamlibet avem auspicium adtestari* – möchte ich schliessen, dass wenigstens zum Teil auch die *libri rituales* sich dort befanden oder vielmehr, dass die *libri Bigois* auch zum Teil die *libri rituales* umfassten. Und diese Vermutung wird durch das bei den Agrimensores erhaltene Fragment einer Vegoie bestätigt: ein Ausspruch über Recht und Heiligkeit der Grenze (Agrim. ed. Lachm. I p. 350):

[1]) *Schmeisser*, Die etr. Disc. 22, 102 und *Deecke* bei Müller Etr. II 31 a. 46 glauben, dass die Nachricht des Servius nur eine spätere Fiction ist, um den betreffenden Büchern einen erhöhten Wert zu verleihen, und dass Sueton Octav. 31 *solos retinuit Sibyllinos* Recht hat.

Idem Vegoiae Arrunti Veltymno. Scias mare ex aethera remotum. Cum autem Juppiter terram Aetruriae sibi vindicavit, constituit iussitque metiri campos signarique agros. sciens hominum avaritiam vel terrenum cupidinem, terminis omnia scita esse voluit. quos quandoque quis ob avaritiam prope novissimi octavi saeculi data sibi homines malo dolo violabunt contingentque atque movebunt. Sed qui contigerit moveritque, possessionem promovendo suam, alterius minuendo, ob hoc scelus damnabitur a diis. Si servi faciant, dominio mutabuntur in deterius. Sed si conscientia dominica fiet, cælerius dominus extirpabitur, gensque eius omnis interiet. motores autem pessimis morbis et vulneribus efficientur membrisque suis debililabuntur. tum etiam terra a tempestatibus vel turbinibus plerumque labe movebitur, fructus saepe ledentur decutienturque imbribus atque grandine, caniculis interient, robigine occidentur. Multae dissensiones in populo. fieri haec scitote, cum talia scelera committuntur. Propterea neque fallax neque bilinguis sis. disciplinam pone in corde tuo.

Dass diese Vegoie mit Bigois (Begoe) identisch ist, dürfen wir kaum mit MÜLLER Etr. II s. 31, 45 bezweifeln. Aber den Zusammenhang dieses Fragments mit der Blitzlehre (MOMMSEN Chron. 189, 372, »die sicher mit Recht als ein Bruchstück der von — Begoe geschriebenen — 'Blitzlehre' gilt») vermag ich nicht einzusehen. Nur auf die *libri rituales* können sich meiner Meinung nach die Worte beziehen. Denn mit Städte- und Tempelgründungen muss die Feldmesserkunst zusammen erwähnt werden, wenn Varro diese Kunst mit Recht den etr. Haruspices zugeschrieben hat (Agrim. ed. Lachm. I. p. 27. 13). Also umfassen die *libri Bigois* auch Gebiete aus den etr. Ritualbüchern. Wie sie bei Servius mit den Marcii zusammengestellt wird, so bei den Agrimensores p. 348 mit einem Mago: *ex libris Magonis et Vegoiae auctorum*, wo ein auf Grenzsteine, Wege und Wasserleitungen bezügliches Fragment angeführt wird. Dass sie auch die *historiae Tuscae* verfasst habe, in denen die Lehre über die 10 *Saecula etrusca* dargestellt war, will MOMMSEN Chronol. 188 ff. aus dem Umstande schliessen, dass auch diese *historiae* in dem achten etrusk. Saeculum geschrieben waren nach Censorinus 17. 6 *(Quare in Tuscis historiis, quae octavo eorum saeculo scriptae sunt, ut Varro testatur*, —). Der Beweis ist nicht stark

und beruht auf einem von Mommsen angenommenen Zusammenhange zwischen der Fulgurallehre und der Lehre über die Saecula, für welchen ich keine genügenden Gründe finde (Mommsen Chronol. 189 »(die Saecula) unzweifelhaft nach bestimmten Todesfällen oder Blitzbeobachtungen — angesetzt»). Im Gegenteil mussten sicher über die Saecula ungewöhnlichere portenta als Blitze bestimmen. Die einzigen, die wir kennen, sind Serv. D. Ecl. 9. 46 ein Komet, Plut. Sulla 7 ein lauter, klagender Trompetenton vgl. Serv. D. Aen. VIII 526. Plutarchus Sulla 7 sagt κινεῖσθαί τι σημεῖον ἐκ γῆς ἢ οὐρανοῦ θαυμάσιον.

Aber nicht nur über die Namensform und die Autorschaft dieser Bigois wissen wir zu wenig, auch über ihre Zeit und Existenz. Servius nennt sie '*nympha*' und lenkt so unsere Gedanken auf einen Vergleich mit der Quellnymphe Egeria, der Ratgeberin des Numa, hin. Aber durch die Prophezeiung der Vegoie über die Heiligkeit der Grenze (Agrimensores Lachm. p. 350. *Idem Vegoiae Arrunti Veltymno*) erscheint sie uns zeitlich greifbarer als der nur mythische Tages. Sie giebt diese Prophezeiung in dem achten etrusk. Saeculum *(avaritia prope novissimi octavi saeculi)*, und deren gab es nur zehn (Censorinus d. d. n. 17. 6). Doch die Zeit der etruskischen Saecula können wir nicht näher bestimmen, und die Zahlangabe ist vielleicht erst dann hinzugefügt worden, als der Spruch in Umlauf gesetzt wurde. Nur dass Bigois eine spätere Offenbarung als Tages repräsentiert, dürfen wir annehmen, und zwar hat sie speziell die Blitzlehre gegeben, aber auch sonst die Disciplin ausgebildet. Das Wort 'nympha' des Servius aber ist nicht anzutasten. Mir scheint es wenigstens glaublich, dass Numa und Egeria nur die römische Parallele ist zu dem Paare Aruns und Bigois, welches wir wohl auch in der von BORMANN[1]) behandelten Inschrift über Tarquitius zu erkennen haben: C I L XI 3370 (ergänzt von Bormann).

M. Tarq]*uitio M.* [f. Tro. Prisco
qui primus ritu]*m comit*[ialem et sacra,
quibus placare n]*umina Aru*(n)*s a m*[agistro
edoctus erat ex I]*ovis et Iustitiae e*[ffatis,

[1]) Arch. ep. Mitth. aus Oest. XI. 94 ff. Iahresh. d. Öst. Arch. Inst. Wien II 129 ff.

et reliquom ven]*erandum discipul*[inae
antiquae ritum] *carminibus edidit* [et in
urbe Roma trigin]*ta annis ampliu*[s artem
suam docuit][1]).

Später ist sie wohl als eine etruskische Sibylla aufgefasst worden, und darum hat man ihre Bücher neben den sibyllinischen in Rom aufgenommen.

Wenn Bormann in v. 2 et 3 *(sacra quibus placare n)umina Aru(n)s a m(agistra*[1]) *edoctus erat)* die richtige Ergänzung gefunden hat, ist es nicht zu kühn, in den Agrambinden geradezu Fragmente aus ihren Büchern erkennen zu wollen. Denn der Inhalt, den Torp Etrusk. Beitr. 2 mit überzeugendem Scharfsinn herausgelesen hat, entspricht genau diesen Worten, und die Ausstattung des Textes dieser Binden ist so ausserordentlich prachtvoll[2]), dass wir davon überzeugt sein können, ein hochheiliges Buch vor uns zu haben. Dann müssen wir aber für die Deutung das Fragment der Vegoie vergleichen. Nach diesem zu urteilen, waren ihre Bücher überhaupt zur Belehrung des Aruns verfasst. Ob wir berechtigt sind, für unsere Mutmassung darin einen Beleg zu sehen, dass die Form *arus* Col. X 5 sich findet, wage ich nicht zu entscheiden.

III. **Libri rituales**. Der ursprüngliche Bestandteil der libri rituales regelte das Leben des Staates und des Einzelnen (Festus 285. *Rituales nominantur Etruscorum libri, in quibus praescribtum est, quo ritu condantur urbes, arae, aedes sacrentur, qua sanctitate muri, quo iure portae, quomodo tribus, curiae, centuriae distribuantur, exercitus constituant<ur>, ordinentur, ceteraque eiusmodi ad bellum ac pacem pertinentia.* Censorin d. d.

---

[1]) Unverkennbar ist der Zusammenhang zwischen dem Inhalte des Vegoie-Fragments und den Worten *Iovis et Iustitiae*. Darum ist nicht *magistro* in Z. 3 zu ergänzen, sondern *magistra*, wenn nicht geradezu *n(ympha Bigoe)*. Denn der erste Buchstabe kann wohl auch *n* sein.

[2]) nach privater Mitteilung von Prof. A. Torp. Vgl. *I. Krall*: Die etr. Mumienbinden (Denkschr. d. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Classe XLI Wien 1892) s. 13 »Die Texte auf den Binden sind in Columnen geschrieben, welche von rothen Linien rechts u. links eingefasst waren». s. 22. »die Regelmässigkeit und die Sicherheit, mit welcher die vielen Tausende von Buchstaben auf der Leinwand aufgetragen sind, lässt uns in dem Schreiber einen geübten Kalligraphen erkennen».

nat. 17. 5. *quae sint naturalia saecula, rituales Etruscorum libri videntur docere.* 11. 6. *numero — septenario — quo tota vita humana finitur, ut — Etruscorumque libri rituales videntur indicare.* In 14. 6 nennt er dieselben Bücher nach Varro *fatales.*) Dieser Teil ist ein Werk des Tages nach Macrob. Sat. V. 19. 13 *prius itaque et Tuscos aeneo vomere uti, cum conderentur urbes, solitos, in Tageticis eorum sacris invenio* (Taieticis PR), Mart. Cap. II. 157. *Tages — ritum statim genti[s] <exti>spiciumque monstravit.* Zu diesen Belegen füge ich auch Serv. Dan. Aen. I. 2. *est enim in libro qui inscribitur terrae † iuris Etruriae scriptum vocibus Tag<a>e, eum qui genus a periuris duceret, fato extorrem et profugum esse debere,* wo ich nicht mit Bergk u. Thilo *litterae* für *terrae* lese, sondern *ritus* für *iuris (ritus—riius—iuris).* Auch die Feldmesserkunst muss hierher gehören: Agrimensores Lachm. I p. 27. 13. Frontin. *Limitum prima origo, sicut Varro descripsit, a disciplina Etrusca* etc., p. 166. 10 Hygin. *unde primum haec ratio mensur<a>e constituta ab Etruscorum aruspicum — disciplina* etc., also auch das Fragment der Vegoie Agrim. p. 350 s. oben. Der Abschnitt über das Schicksal des Einzelnen im Leben und nach dem Tode wurde mit einem Spezialnamen **libri acherontici** genannt, welche gleichfalls dem Tages zugeschrieben werden: Serv. Aen. VIII 398 *sed sciendum secundum aruspicinae libros et sacra Acheruntia*[1]), *quae Tages composuisse dicitur, fata decem annis quadam ratione differri.* Arnob. a. n. II. 62 *neque quod Etruria libris in Acheronticis pollicetur, certorum animalium sanguine numinibus certis dato divinas animas fieri et ab legibus mortalitatis educi.* Dass diese zu den libri rituales gehörten, sehen wir aus Serv. Aen. III. 168 *potest — ad ritum referri, de quo dicit Labeo in libris qui appellantur de diis animalibus: in quibus ait, esse quaedam sacra quibus animae humanae vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant.*

Libri fatales umfassen nicht nur das Schicksal des Einzelnen, sondern auch das des Staates (s MÜLLER Etr. II 30): Censor. 14. 6. *Etruscis quoque libris fatalibus aetatem hominis duodecim hebdomadibus discribi Varro commemorat.* Liv. V. 15.

[1]) Falsch ist die Vermutung Bormanns (Arch. ep. Mitth. aus Oesterr. XI 103), dass die Lesart *Aruntia* vielleicht hier die richtigere sei. Tages, nicht Aruns, wird ja ausdrücklich als der Verfasser angegeben.

11. *sic igitur libris fatalibus, sic disciplina Etrusca traditum esse, quando aqua Albana abundasset, tum, si eam Romanus rite emisisset, victoriam de Veientibus dari.* Cicero nennt sie nur *fata* (de div. I. 100. *ex fatis, quae Veientes scripta haberent —. in isdem fatis —.*) Dass sie nicht von den libri rituales zu trennen sind, wie Müller Etr. II. 33 getan hat, bezeugt ausdrücklich Censorinus, der dieselben 11. 6 *rituales* nennt. Die ganze Lehre über **saecula** (Censorinus 17 . 5 s. oben), welche auf ausgesprochenen fata gegründet ist, ist sicher zu diesem Abschnitte zu stellen.

Ostentaria. Dass die ostentaria zu den libri rituales zu rechnen sind, müssen wir nach der deutlichen Anweisung des Cicero annehmen. Wie eng der Zusammenhang ist, geht auch mit wünschenswerter Klarheit aus den Nachrichten über saecula hervor bei Censor. d. d. nat. 17. 5 *in una quaque civitate quae sint naturalia saecula, rituales Etruscorum libri videntur docere, in quis scriptum esse fertur initia sic poni saeculorum: —. sed ea quod ignorarent homines, portenta mitti divinitus, quibus admonerentur unum quodque saeculum esse finitum 6. haec portenta Etrusci pro haruspicii disciplinaeque suae peritia diligenter observata in libros retulerunt.* Die Entwickelung und Weiterführung dieses Zweiges der Disciplin wird also dem Stande der Haruspices zugeteilt. Die ostentaria, der jüngste Zweig der libri rituales und der ganzen Disciplin, stehen darum in der Überlieferung ohne Urheber und haben in der römischen Tradition zum Teil unter dem Namen des lateinischen Übersetzers Tarquitius fortgelebt. Amm. Marc. XXV, 2. 7 *Etrusci haruspices — — ex Tarquitianis libris in titulo de rebus divinis id relatum esse monstrantes quod face in caelo visa committi proelium vel simile quicquam non oportebit.*

Dasjenige, was einer bestimmten Partie der Lehre angehörte — wie die ostenta saecularia —, wurde wohl dieser angefügt, das übrige nachträglich gesammelt. Schmeisser hat das Verhältnis nicht ganz treffend so ausgedrückt (Die etr. Disc. s 16): »die libri rituales enthielten nämlich die Regeln über die Prodigiendeutung nur skizziert, während sie in den Ostentarien spezialisiert waren«, und glaubt, entschieden falsch, einen Beleg dafür in der Zusammenstellung von zwei verschiedenen Citaten

bei Macrob. Sat. III. 7. 2 zu finden, teils aus den libri Etrusci: *traditur autem in libris Etruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit inductum, portendi imperatori rerum omnium felicitatem*, teils aus dem Buche des Tarquitius: *est super hoc liber Tarquitii transcriptus ex Ostentario Tusco ibi repperitur purpureo aureove colore ovis ariesve si aspergetur, principi ordinis et generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate laetioremque efficit.*

Es ist offenbar, dass Macrobius hier zuerst nur den Inhalt mit eigenen Worten zusammenfasst, dann den Wortlaut der Stelle mitteilt, und dass also diese beiden Citate, die Schmeisser verschiedenen Büchern zuteilt, nur auf eine Quelle zurückzuführen sind. Überhaupt glaube ich an skizzierte Regeln in diesem Zweige der etr. Disciplin gar nicht. Alles sind von Anfang an nur Einzelbeobachtungen und Einzeldeutungen, denen nach dem Gutachten der Haruspices immer neue hinzugefügt worden sind. Wie schon oben hervorgehoben, sind leider nur sehr wenige Bruchstücke aus den etr. Büchern über die Ostenta auf uns gekommen (Amm. Marc. XXV. 2. 7 s. oben. Macr. Sat. III. 20 . 3 *Tarquitius autem Priscus in ostentario arborario sic ait etc.*). Aber vielleicht ist der Zusammenhang derselben mit den libri rituales schon daran zu erkennen, dass sie von demjenigen Verfasser stammen, dessen Ruhm nach einem erhaltenen Inschriftenfragment es war, vor allem über den *ritus* gesungen zu haben, dem Tarquitius, C I L. XI 3370 (s. oben).

Dieselbe Spezialisierung wie *ostentarium arborarium* bezeugen auch die *libri exercituales* bei Amm. Marc. XXIII . 5 . 10, wohl ein Handbuch für die Feldharuspices, mit Rücksicht auf ihre Obliegenheit aus den Ostentaria ausgezogen. Einen Blitz deuteten aber dieselben Haruspices bald nachher bei Amm. § 13 nicht nach den *l. exercituales*, sondern nach den *l. fulgurales.*

Grundverschieden dagegen, nur auf natürliche Wetterprophezeiungen (προγνωστικά) bezüglich, waren die *libri navales* des Varro (Veget. epit IV. 41 *Aliquanta ab avibus, aliquanta significantur a piscibus, quae Vergilius in Georgicis divino paene conprehendit ingenio et Varro in libris navalibus diligenter*

excoluit), über welche BOUCHÉ-LECLERCQ 'Haruspices' s. 17 unrichtig sagt »rédigés peut-être d'après les livres toscans».

Über die ausführlicheren Fragmente chaldäischer 'ostentaria' verweise ich jetzt nur auf das soeben erschienene Werk von BOISSIER, 'Choix de textes relatifs à la divination Assyro-Babylonienne' Genève 1905, ein ersehntes Komplement zu seiner Arbeit 'Documents assyr. relat. aux présages', Paris 1894—99, mit Übersetzungen auserlesener, systematisch geordneter Texte. Die Verfasser der etruskischen Disciplin werde ich in einer besonderen Arbeit behandeln Der Reihenfolge Ciceros zuwider nehme ich im folgenden erst den Teil in Angriff, den wir durch römische Überlieferung am besten kennen: die Fulguralbücher, dann die eigentliche Haruspicin, schliesslich die Ritualbücher, und will nachher versuchen, die Geschichte der Haruspices — ein Blatt aus der Geschichte Roms — darzustellen.

II.

LIBRI FULGURALES.

Unsere Kenntnis von der etruskischen Blitzlehre verdanken wir in erster Hand den ziemlich ausführlichen Darstellungen bei Seneca nat. quaest. II 31—41 und Plin. nat. hist. II 137—148, welche beide hauptsächlich auf dem Etrusker Caecina, dem Zeitgenossen Ciceros, fussen, und einzelnen Notizen bei Cicero, Festus (Verrius Flaccus) und vor allem den Vergiliuserklärern, besonders dem s g. Servius Danieli. (die Kursive in der Edition des Servius von Thilo-Hagen), welche bei ihrem ständigen Bestreben zu zeigen, wie vertraut Vergilius mit den Lehren nicht nur der römischen sondern auch der etruskischen Religion war, eine reiche Fundgrube für etruskische Dogmen und Kulte sind.

Die Überlegenheit der Etrusker in der Kunst, Blitze zu beobachten und zu erklären, erkennen alle antiken Schriftsteller an (Cic. de div. I. 92. *Etruria autem de caelo tacta scientissime animadvertit.* Sen. n. q. II 32 *Tuscos, quibus summa est fulgurum persequendorum scientia.* Dionys IX 6 4. οἵ τε μάντεις ἀκριβέστερον τῶν ἄλλοθί που δοκοῦντες ἐξηταχέναι τὰ μετάρσια, πόθεν τε αἱ τῶν κεραυνῶν γίνονται βολαὶ καὶ τίνες αὐτοὺς ὑποδέχονται μετὰ τὰς πληγὰς ἀπιόντας τόποι, θεῶν τε οἷς ἕκαστοι ἀποδίδονται καὶ τίνων ἀγαθῶν ἢ κακῶν μηνυταί).

Aber um zu verstehen, wie unwissenschaftlich und abergläubisch ihre »Wissenschaft« ist, genügt es diese Worte des Seneca zu lesen: n. q. II 32. 2 *Hoc inter nos* (philosophos) *et Tuscos — interest: nos putamus, quia nubes conlisae sunt, fulmina emitti, ipsi existimant nubes conlidi, ut fulmina emittantur. nam cum omnia ad deum referant, in ea opinione sunt, tamquam non, quia facta sunt, significent, sed quia significatura sunt, fiant.* »Aufmerksam auf die Erscheinung des Blitzes

musste allerdings ein solcher Glaube die Etrusker machen, aber von der Nachforschung der Ursachen eher abhalten als dazu antreiben» (MÜLLER Etr. II 178). Auf diese äusseren Beobachtungen beschränken sich auch die Beziehungen zu der griechischen Naturphilosophie, die wir in der physischen Dreiteilung der Blitze erkennen (Sen. n. q. II 40 . 41. Arist. Meteor. III. 1 . 8—11. De mundo IV. 395 Müller Etr. II 178 f.). Über Arrian s. unten. Vielleicht ist Posidonius, der Verfasser der Μετεωρολογικά und περὶ μαντικῆς und der Lehrer des Cicero, auch der Lehrer des Caecina gewesen.

Wenn wir mit Recht vermutet haben, dass die etruskische Divination zum grossen Teil auf die chaldäische zurückgeht, dürfen wir mit Benutzung des von Cicero angeführten Arguments (de div. I. 93 *Ac mihi quidem videntur e locis quoque ipsis — divinationum opportunitates esse ductae*) annehmen, dass die Blitzlehre den selbständigsten Teil der etr. Divination bildet, weil die Blitze in Italien viel häufiger sind als im Orient[1]). Dazu stimmt es auch gut, dass so wenige Spuren einer Blitzlehre der Chaldäer gefunden worden sind (s. oben s. XI), und dass die etruskische Blitzlehre nicht der ursprünglichen Offenbarung des Tages, sondern der späteren Belehrung der Bigois zugeschrieben wird (Serv. Aen. VI. 72 s. oben s. 3—4).

Den Leitfaden der Darstellung gibt Seneca n. q. II. 33 wohl nach Caecina, der jedoch (nach 48 . 2 *passim et vage dicunt*) demselben eben so wenig wie Seneca selbst gefolgt ist: *nunc ad fulmina revertamur, quorum ars in haec tria dividitur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus, prima pars ad formulam pertinet, secunda ad divinationem, tertia ad propitiandos deos.* Weil es aber bei den Etruskern keine Divination gibt, die nicht von aussen her die Inspiration holt, können wir die äusseren Erscheinungen von den Deutungen nicht trennen. Auch müssen wir zwei zur Erforschung gehörige Momente, die Einteilung des Himmels und die Blitzgötter, ihrer Wichtigkeit wegen in besonderen Abschnitten näher untersuchen. Wir behandeln also:

---

[1]) Vgl. Plin. n. h. II, 136.

A. Die Einteilung des Himmels in 16 Regionen.
B. Die Blitzgötter und ihre Manubien.
C. Die Erforschung und Deutung der Blitze.
D. Das Sühnen (Abwenden, Herabziehen) der Blitze.

A. **Die 16 Himmelsregionen.**

Die Etrusker teilten den Himmel in 16 Regionen ein — eine Zahl, die sich in keiner anderen Lehre findet und darum wohl als etruskische Erfindung anzusehen ist. Sie ist sicherlich auf die Vierzahl — welche Varro (de l. l. VII. 7 s. unten) für das römische *templum caeleste* bezeugt —, wie Cicero und Plinius (s. unten) es darstellen, zurückzuführen und ist aus dieser entstanden nur zur Erzielung grösserer Genauigkeit, nicht wie Bouché-Leclercq (Hist. de la divination IV 28) meint, durch eine Vermengung des viergeteilten Templum mit der Zwölfzahl des astrologischen Zodiacus (Cic. div. II. 42. *Caelum in sedecim partis diviserunt Etrusci. Facile id quidem fuit quattuor, quas nos habemus, duplicare, post idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte venisset*). Wie Cicero, setzt auch Plinius diese Einteilung mit der Blitzschau ausdrücklich in Verbindung (Plin. n. h. II 143. *In sedecim partes caelum in eo spectu divisere Tusci* i. e. für die Beobachtung der Blitze); ob sie auch für andere Götterzeichen benutzt worden ist, wissen wir nicht. Aber für die Vogelschau ist die Annahme nach den Worten des Livius, dem einzigen Belege, wahrscheinlich (Liv. I. 34 · 9. *Tanaquil, perita, ut vulgo Etrusci, caelestium prodigiorum mulier. excelsa et alta sperare complexa virum iubet: eam alitem, ea regione caeli et eius dei nuntiam venisse*). Und dass ein Zusammenhang zwischen der Blitzlehre und der Lehre von der Opferschau besteht, ist durch die Piacenzaleber (s. unten) klar geworden, in der zwar die Gesamtzahl der eingeschriebenen Regionen 40 (= 16 + 16 + 8) beträgt, aber die Randregionen gerade 16 ausmachen (s. Deecke Etr. Fo. u. Stud. II s 81) — Auf 16 Regionen hat endlich auch Martianus Capella (I 44—61) die Götter verteilt (I 45 *nam in sedecim discerni dicitur caelum omne regiones*), ein Umstand, der Bürgschaft dafür leistet, dass der Verfasser, dem Martianus in diesem Abschnitte gefolgt ist, auf etruskischem Grunde baut — *Physici*

bei Servius Aen. VIII. 427 *dicunt physici de sedecim partibus caeli iaci fulmina* muss nach Diodor. V. 40 verstanden werden, der die Etrusker als gute Physiologen lobt (γράμματα δὲ καὶ φυσιολογίαν καὶ θεολογίαν ἐξεπόνησαν ἐπὶ πλέον, καὶ τὰ περὶ τὴν κεραυνοσκοπίαν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ἐξειργήσαντο). Die Conjectur Schmeissers *Thusci* halte ich nicht für nötig. Unzulässig ist es aber aus dieser kleinen Notiz Schlüsse auf eine allgemeine Verbreitung der 16-zahl ziehen zu wollen (wie Bouché-Leclercq a. a. O.).

Dass diese Einteilung des Himmels **gegen Süden orientiert** war, bezeugt Plinius allein (Plin n. h. II 143. *In sedecim partis caelum in eo spectu divisere Tusci. prima est a septentrionibus ad aequinoctialem exortum, secunda ad meridiem, tertia ad aequinoctialem occasum, quarta optinet, quod reliquum est ab occasu ad septentriones. Has iterum in quaternas divisere partis, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dextras*). Glücklich sind die Blitze, die von der linken Seite, dem Sonnenaufgang, her kommen (142 *laeva prospera existimantur quoniam laeva parte mundi ortus*), am glücklichsten, die vom ersten Teile des Himmels, i. e. nach den oben angeführten Worten des Plinius *a septentrionibus ad aequinoctialem exortum*, ausgehen und dahin wieder zurückkehren (144 *ideo cum a prima caeli parte venerint et in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Sullae dictatori ostentum datum accepimus*, wohl eine Beobachtung des Postumius, des Hofharuspex Sullas), die schrecklichsten die im Nordwesten (143 *ex his maxime dirae quae septentrionem ab occasu attingunt*) Die übrigen sind je nach ihrer Himmelsregion glücklich oder unglücklich, aber nicht in gleichem Masse. (144 *cetera ipsius mundi portione minus prospera aut dira*).

Die Etrusker beobachteten aber nicht nur die Richtung, woher der Blitz kam, sondern auch wohin er ging. (Plin. n. h. II. 143 *itaque plurimum refert, unde venerint fulmina et quo concesserint*). Ja bei den einschlagenden Blitzen wurde noch mehr auf die Ankunft geachtet (Plin. n. h. II 142 *nec tam adventus spectatur quam reditus, sive ab ictu resilit ignis sive opere confecto aut igne consumpto spiritus remeat.*). Es war also die Ansicht der Etrusker, dass der Blitz immer zurückkehrte.

entweder der Strahl selbst (*ignis resiliens*, ein Rückschlag), oder der *spiritus*, der nach Plinius II. 142 *ocior fulmine* war. Seneca meint darum die Etrusker, wenn er n. q. II. 57 . 4 sagt: *quidam existimant utique fulmen reverti.* Dass auch Lucretius VI, 86—89 die etruskische Lehre beschreibt, sagt er ja selbst v. 381 *non Tyrrhena retro volventem carmina frustra Indicia occultae divum perquirere mentis*, (86 *ne trepides caeli divisis partibus amens. Unde volans ignis pervenerit aut in utram se Verterit hinc partim, quo pacto per loca septa Insinuarit et hinc dominatus ut extulerit se*). Wenn man bei den einschlagenden Blitzen die Ankunft nicht genau beobachten konnte, hat man wohl die Richtung des herausfahrenden Blitzes nach den Spuren beurteilt und ihr grösseres Gewicht beigelegt (Cic. div. II. 45 *caeli enim distributio... et certarum rerum notatio docet, unde fulmen venerit, quo concesserit.* Auch Dionys. IX. 6 . 4 (1752), gehört hierher: πόθεν τε αἱ τῶν κεραυνῶν γίνονται βολαὶ καὶ τίνες αὐτοὺς ὑποδέχονται μετὰ τὰς πληγὰς ἀπιόντας τόποι).

Die **römische** Augurallehre gab Vorschriften über die Richtung des *fulgur* (ἀστραπή) wie über die der *alites* (Dionys. II . 5. 2 (245) τίθενται δὲ Ῥωμαῖοι τὰς ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἀστραπὰς αἰσίους s. VALETON Mnemos. XVII. 317 f.); ja auch über die Richtung des Donnerrollens (Schol. Veron. Aen. II 693 *sed fulmen, unde exoritur, id observari oportet et tonitru, ubi desinit. <si sinistr>a tonat, optimum fit auspicium, si modo non posticis sed anticis evenit*). Davon wissen wir bei den Etruskern nichts, aber wir dürfen nicht deswegen ihnen unbedingt die Lehre absprechen, wie VALETON a. a. O geneigt ist zu tun. Dionysius stellt diese Lehre als beiden gemeinsam dar, glaubt aber nicht, dass die Römer sie den Etruskern entlehnt haben. Es war natürlich, dass die römischen Verfasser (Plinius, Lucretius) eben das Nichtrömische bei den Etruskern hervorheben wollten, und nicht-römisch ist also sicher die Lehre vom *reditus fulminis.*

Den einschlagenden Blitzen standen die Römer selbst ziemlich ratlos gegenüber. Aber eben in der Behandlung derselben lag das Hauptgewicht der etruskischen Lehre, und nur diese Seite ist uns bekannt geworden.

Es ist wichtig, in der oben angeführten Darstellung des Plinius die zwei bestimmenden Principien zu beachten.

1. Die Blitze der Ostseite sind überwiegend glücklich, die der Westseite unglücklich (*laeva prospera* etc.).

2. Die Blitze der Nordseite sind in höherem Grade als die der Südseite glücklich oder unglücklich (*a prima parte* i. e. Nordost *summa felicitas — maxime diræ, quæ septentrionem ab occasu attingunt* (Nordwest), *cetera* (= die Südseiten) *minus prospera aut dira*); sie sind also bedeutungsvoller, nicht aber an sich glücklicher als diejenigen der Südseite.

Es ist für Valeton verhängnisvoll geworden, dass er einseitig den Satz verfolgt hat, der erste Gesichtspunkt sei griechisch, der zweite etruskisch. Sie sind beide in der etruskischen und, wie wir finden werden, auch in der römischen Lehre vereinigt, und es sind zwei Principien, die nicht gegen einander streiten, sondern sich gegenseitig ergänzen.

1. Die Worte des Plinius n. h. II. 142 *laeva prospera* etc. gehören dem Zusammenhange nach sicher der etruskischen, nicht der römischen Lehre an; denn das Vorausgehende *ideo quati prius omne et adflari quam percuti, nec quemquam tangi qui prior viderit fulmen aut tonitrum audierit* stimmt beinahe wörtlich zu dem einzigen erhaltenen Citate aus den etr. Fulguralbüchern (Amm. Marc. XVII. 10 . 2. *fulmine mox Tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum nec Maiores aliquos possint audire fragores*); und das Folgende *(reditus fulminis)* wird ja durch ein Beispiel etruskischer Deutung gleich darauf (144 *ostentum Sullae* s. oben) erklärt. Dass aber die römische Ansicht dieselbe war, wird sowohl durch eine Fülle von Belegen (s. Valeton Mnemos. XVII, 296) als theoretisch von Varro bezeugt: (Festus 339 *Sinistrae aves sinistrumque est sinistimum auspicium, i. quod sinat fieri. Varro l. V epistolicarum quaestionum ait: »A deorum sede cum in meridiem spectes ad sinistra<m> sunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes; factum arbitror, ut sinistra meliora auspicia, quam dextera esse existimentur"* [1]).

Die Überlegenheit der Ostseite können wir wohl ruhig

[1]) Müller ergänzt <*quod*> nach *spectes*. Besser: <*sic*> *factum arbitror*.

als einheimisches oder vom Orient herstammendes Gemeingut der Bewohner Italiens und Griechenlands ansehen. Erst die Verwirrung in den Bezeichnungen der profanen röm. Sprache (dexter nach δεξιός für glücklich, scaevus nach σκαιός für unglücklich) zeigt den griechischen Einfluss.

2. Die höhere Bedeutung der Nordseite beruht gewiss auf der von Varro angegebenen Auffassung, dass die Götter im Norden wohnen (Festus 339 s. oben *a deorum sede* etc.). Die Himmelsgegenden sind in der religiösen Sprache als von diesem Wohnsitze der Götter aus gesehen bestimmt worden — im Gegensatz zu den griechischen Bezeichnungen. Dieser Gesichtspunkt ist ohne Zweifel für die etruskische Südorientierung bestimmend gewesen; aber dieselbe Südorientierung bezeugt Varro für das römische templum caeleste (l. l. VII. 7). Ich sehe also keinen Grund, die Worte des Servius Dan. Aen. II, 693 anzuzweifeln, dass auch für die Römer aus demselben Anlasse die Blitze der Nordseite *significatiora* waren (*Sinistras autem partes septentrionales esse augurum disciplina consentit, et ideo ex ipsa parte significatiora esse fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio Iovis.* Iupp. war der einzige Blitzgott der Römer). Dasselbe Dionys. II. 5. p. 246 τιμιώτερα δὲ τὰ πρότερα (i. e. τὰ πρὸς τὴν ἄρκτον) πέφυκεν. Mit Unrecht sagt Valeton Mnemos. XVII (1889) p. 291 a. 3 'Servium Dionysium Iubam eodem errore inductos perperam hanc sententiam Etruscam rettulisse ad disciplinam auguralem Romanam'. Nur Iuba Plut. Q. Rom. 78 τὸ βόρειον — δεξιὸν ἔνιοι τίθενται καὶ καθυπέρτερον (Valeton 299) ist im Irrtum. Servius ist dagegen eine unserer besten Quellen für die Unterscheidung römischer und etruskischer Elemente. Ich bin darum geneigt, die höhere Bedeutung des Nordens sowohl für etruskisch als römisch und, da die Iguvinischen Tafeln dieselben Bezeichnungen aufweisen, auch für italisch anzusehen. Aber war diese Auffassung den Griechen, die die Götter auf den hohen Olymp versetzten, wirklich fremd? Waren ihnen alle Zeichen im Osten in gleichem Masse glücklich? Ich glaube es kaum. Es fehlen jedoch Belege, um die Frage entscheiden zu können.

Wie weit erstrecken sich denn die Beziehungen zwischen der römischen und der etruskischen Fulgurallehre? Cicero scheint

anzunehmen, dass die etruskische Himmelseinteilung sich aus der römischen entwickelt habe (div. II, 42 — *Facile id quidem fuit quattuor, quas nos habemus, duplicare, post idem iterum facere*), Plinius dagegen, dass die römische aus der etruskischen vereinfacht sei (Plin. n. h. II. 138. *Romani duo tantum ex iis servavere*); und demgemäss sagt Bouché-Leclercq: Hist. de la div. IV 104 'La divination romaine n'est, à certains égards, qu'un fragment de la science étrusque'. — Aber fast die einzigen Vergleichspunkte sind die oben angeführten, die italisches, vielleicht mittelländisches Gemeingut sind (Das Glück im Osten, die (grössten) Götter im Norden). Der Vergleich zwischen der etruskischen Einteilung des Himmels und dem varronischen Himmelstemplum beschränkt sich auf die Südorientierung. Die Zahl der Regionen ist ja verschieden, und wozu dies *viergeteilte templum caeleste* bei den Römern gedient hat, darüber schweigen die Texte völlig. — Valeton Mnemos. XVII 290 ff. nimmt an, es sei nur die ein für allemal aus dem oben angeführten, von Varro angegebenen Grunde bestimmte Einteilung des Himmels, auf der die sakralen Ausdrücke *antica* und *postica* beruhen (= Süden und Norden), die auch bei der immer gegen Osten gerichteten Auspicatio für die zwei Teile *laeva (sinistra)* und *dextra* beibehalten sind Aber auch wenn wir mit Wissowa (Pauly-Wiss. 'Augures' II 2341) annehmen, dass dieses *templum caeleste* bei den mit Himmelsbeobachtungen — und zwar nur Blitzschau — verbundenen Kulthandlungen der Augurn *(auguria)* wirklich zur Anwendung gekommen ist, was ich bezweifle[1].

---

[1]) Durch diese Auffassung wird Wissowa genötigt, weil sowohl Süd- wie Ostorientierung bezeugt ist, dem Augur das Recht zu erteilen, in jedem Falle die Orientierung selbst zu bestimmen (*Wiss.* Augures a. a. O.). Aber gegen eine solche Annahme sprechen so bestimmte Ausdrücke wie Serv. Dan. Aen. II 693 *sinistras partes septentrionales esse augurum disciplina consentit.* Cic. leg. II. 21. *caelique fulgura regionibus ratis temperanto*, III. 43 *caeli partes sibi definitas esse traditas.* Wenn Dionys. II . 5 . 2 (245) sagt στάσις ἀρίστη τῶν οἰωνοῖς μαντευομένων ἡ βλέπουσα πρὸς ἀνατολάς, lässt er dem Augur damit keine Wahl, denn natürlich durfte der Augur immer nur die beste Stellung wählen. Auch bei Liv. I. 18 . 7 *augur — regiones ab oriente ad occasum determinavit, dextras ad meridiem partes, laevas ad septentrionem esse dixit, signum contra, quod longissime conspectum oculi ferebant, animo finivit* finde ich nichts von freier Wahl, sondern nur die Erfüllung der Vorschrift, dass er die Bestim-

so müssen wir doch eine der etruskischen Lehre fremde Begrenzung *(templum)* des Gesichtsfeldes durch den Lituus annehmen (Serv. Ecl. IX 15 *augures designant spatia lituo*). Und bei den *Auspicien* ist der Unterschied zwischen Römischem und Etruskischem um so grösser. Denn von dem Wesentlichen bei dem römischen Einholen der *auspicia*, von der *legum dictio*, der Bestimmung des Gesichtsfeldes (*templum aërium* bei VALETON) und der darin erwünschten Zeichen (Serv. Aen. III. 89), fehlt jede Spur bei den Etruskern, in deren Lehre die Natur und Bedeutung jedes Blitzes nach Himmelsregionen sowie nach anderen Gesichtspunkten (Farbe, Wirkung u. s. w.) ein für allemal fest bestimmt war und eine *legum dictio* mit dem Sechzehnregionen-System nicht zu vereinigen ist (Vgl. VALETON Mnem. XVII (1889) S. 292[1] u. 436). Wenn wir dazu den grossen principiellen Unterschied bedenken, dass der Blitz bei den Etruskern die von den in verschiedenen Wohnungen sesshaften Göttern geschleuderte Waffe ist, bei den Römern ursprünglich der heruntergestiegene einzige Blitzgott selbst, Juppiter Fulgur (s. WISS. Rel. S. 107), später ein Zeichen, gesandt von ihm oder seinem nächtlichen Vicarius Summanus, dass ferner die Vorbedeutung des Blitzes nur den Etruskern bekannt war, und die Römer diese Kunst niemals lernten, so können wir ruhig auch bei Übereinstimmungen und Beziehungen in Einzelheiten von einander unabhängige Entwickelungen annehmen, wie Dionys. Hal. II . 5 p. 245 geneigt ist zu glauben.

Eine Unterscheidung und verschiedene Behandlung der

---

mung der traditionellen Regionen laut verkünden musste. Ich fasse darum mit Valeton Serv. Ecl. IX 15 *augures designant spatia lituo et eis dant nomina, ut prima pars dicatur anterior, posterior antica, item dextra et sinistra* nach Festus ep. 220 *dexteram anticam, sinistram posticam dicimus* auf; also *item* = *eaedem*. Eine wirkliche *postica* (Rückseite) des Gesichtsfeldes ist für den unbeweglich nach vorn blickenden Augur ein Unding und wird auch bei Livius (s. oben) nicht erwähnt. Antica und postica sind nur die Namen der religiösen Sprache für dextera und sinistra. Bei dieser Auffassung ergibt sich für römische Südorientierung in der Praxis kein Beleg. (Isidor. Orig. XV. 4 . 7 hat Theorie und Praxis vermengt, ohne die von Festus angegebene Identität von *dextera-antica* und *sinistra-postica* zu erkennen, und bekommt so ein viergeteiltes, gegen Osten orientiertes templum.)

[1]) »tota ratio templi aërii ignota fuit Etruscis. Cfr. Cic. div. 2.75.«

signa impetrativa und *signa oblativa*, die in der römischen Augurallehre eine so grosse Rolle spielt (Wissowa 'Augures' 2331), spüren wir zwar in der etruskischen Fulgurallehre, insofern die Etrusker wahrscheinlich nur den Juppiter, nicht die übrigen Blitzgötter befragten (*consulere fulmen* s. unten); sonst aber gibt es für diese Lehre der Augurn bei den Etruskern keinen Anhalt. Die Unterscheidung von 'alites' und 'oscines', die Beschränkung der Zahl der Auguralvögel, die 'signa ex tripudiis', 'ex acuminibus' etc., kennen wir nur als römisches Gut. Wie weit man aber die arge Verwirrung des Etruskischen und Römischen noch in der letzten Zeit getrieben hat, zeigt eine Abhandlung von Detlefsen über Quellenschriften des Plinius, Hermes 36 S. 1—27. D. macht nämlich ohne Bedenken den Haruspex Umbricius zur Hauptquelle für die Behandlung der römischen Auguralvögel bei Plinius Buch X und sagt sogar S. 20: »was man zu jener disciplin (disc. etrusca) rechnete, besagt Festus p. 262 f. *quinque genera signorum observant augures publici: ex coelo* etc»!! Die römischen augures publici vertreten also für ihn die etruskische Disciplin. — Die nähere Behandlung der *auspicia* so wie auch der *ostenta* fällt aber unter die *libri rituales*.

B.

DIE BLITZGÖTTER UND IHRE MANUBIEN.

Rein etruskisch war die Lehre, dass gewisse Götter besondere Blitze herausschleuderten, *manubiae* genannt (Serv. Aen. I. 42 *in libris Etruscorum lectum est iactus fulminum manubias dici et certa esse numina possidentia fulminum iactus* — Schol. Stat. Theb. I 258. »*Secundum pontifices*» ist nur Phantasie), die man teils an der Gegend des Himmels, aus der sie kamen, erkannte, teils an ihrer Farbe, ihrer Wirkung etc. Der Blitzgötter waren 9 — vgl. die etrusk. Woche *nundinum* —, Juppiter aber hatte 3 Manubien, es gab also im Ganzen

11 Manubien (Plin. n. h. II. 138. *Tuscorum litterae novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum, Iovem enim trina iaculari.* Serv. Dan. Aen. I 42 '*duodecim*' ist eine unzuverlässige Angabe).

Die Römer dagegen hatten nur zwei Blitzgötter, Juppiter und Summanus, deren Blitze man nicht nach Regionen unterschied, sondern, was leichter zu beobachten war, nach Tag und Nacht, *fulgur dium* und *summanum* Nur echtrömische Vorsicht war es, dass man, um die Gottheit nicht zu verfehlen, zu diesen beiden Blitzen eine dritte Art, *provorsum*, den Dämmerungsblitz fügte, der beiden Göttern angehörte (Festus ep. 75 *Dium fulgur appellabant diurnum, quod putabant Iovis, ut nocturnum Summani.* Festus 229 *Provorsum fulgur appellatur, quod ignoratur noctu an interdiu sit factum. itaque Iovi fulguri et Summano fit* —. Augustin c. d. IV. 23, fin. *Romani veteres nescio quem Summanum, cui nocturna fulmina tribuebant, coluerunt magis quam Iovem, ad quem diurna fulmina pertinerent.* Für Varro als Quelle siehe Münzer, Beitr. zur Quellenkritik des Plinius S. 245). Plinius meint, dass die Römer von allen etruskischen Blitzgöttern nur diese beiden beibehalten haben. (Plin. n. h. II 138. *Romani duo tantum ex iis servavere, diurna attribuentes Iovi, nocturna Summano*). Für Summanus aber, den nächtlichen Blitzgott, war kein Platz in dem etruskischen Regionensystem. Der Name ist römisch *(sub* und *mane)*, ursprünglich ein Epitheton des Juppiter (CIL V. 3256 . 5660.), das zu einem selbständigen Gotte dissociiert worden ist (Wissowa Rel. u Kult. d. Röm. 124). Er ist also nur eine Erscheinungsform des Juppiter, später sein nächtlicher Vicarius geworden. (Man hätte eigentlich auch einen 'deus Provorsus' so ausbilden können.) Das ältere römische Stadium repräsentiert Servius Aen. I. 42. *antiqui Jovis solius putaverunt esse fulmen;* und Summanus hatte man bald wieder über Juppiter vergessen (Ov. Fast. VI. 731 *quisquis is est, Summano.* Augustin c. d. IV. 23 *ut vix inveniatur qui Summani nomen, quod audire iam non potest, se saltem legisse meminerit* — Über seine Vermischung mit Dis Pater wegen falscher Etymologie *(manes)* siehe Wissowa Rel. 124).

Dass nach italischer Auffassung auch Juno wie Juppiter Blitze schleuderte, schliesst Wissowa Rel. u. Kultus S. 115 mit

Unrecht aus Serv. D. Aen. I. 42 et VIII. 429. Hierin liegt weder römische noch italische Auffassung, sondern poetische Erfindung in Serv. Dan. Aen. I 42. *Accius ait; »praefervido fulgore ardor iniectus Iunonis dextra ingenti incidit«* (wie Vergilius selbst Aen. I 42 Minerva (Pallas) als blitzschleudernd darstellt), naturphilosophische Speculation in Serv. Dan. Aen. VIII. 429. *non nulli vero manubias fulminis his numinibus, id est Iovi, Iunoni, Marti et Austro vento, adserunt, quod hoc loco ostendunt, nam cum dicit — »tris nubis aquosae«, Iunonem intelligit* etc. (vgl. I. 42 *Iuno — cum nubes suae sint*). Diese vier Blitzgötter sind offenbar aus Vergilius selbst herausgelesen, also nur gelehrte, mit griechischen und etruskischen *(manubias)* Elementen verquickte Kombination. Auch Varro spricht von vier Blitzgöttern nach Serv. Dan. Aen. I 42 *cum Varro divinarum quinto quattuor diis fulmina adsignet.* Aber *quinto* ist sicher korrupt für *tertio*, da er doch nicht in dem Buche *de sacellis* (Augustin. d. c. d. 6. 3) die Blitzgötter behandelt hat, sondern in dem dritten *de auguribus* (Augustin a. a. O.; *tertio* Merkel Praef. in Ovid. fast p. CXV) Um so wahrscheinlicher ist darum die Konjektur Schmeissers Quaest. de etr. disc. p. 17 *novem* pro *quattuor* (III VIIII für V IIII)

Aber auch bei den Etruskern war Juppiter so speziell der Blitzgott, dass wir sowohl von der Verteilung der Regionen unter die übrigen Götter als auch sonst von ihren Blitzen wenig wissen.

1. Juppiter *(Tinia)* hatte besonders drei Regionen des Himmels inne, und zwar die drei ersten nach Pseudacro (Hor. carm I. 12 . 19 *secundum aruspicum dicta vel disputationes, qui Iovi primam secundam et tertiam partem caeli solum volunt in fulminibus tenere*), wo wir ihn auch bei Martianus Cap. finden (I. 45 *post ipsum Iovem.* 46 *præter domum Iovis quae ibi quoque sublimis est.* 47 *Iovis secundani*), während die Piacenzaleber *tin* am Rande der 15. und 16. Region, in dem gefährlichsten Teil nach Plinius, hat, *tins* im Inneren der 1. Region. Dass diese Anordnung die echt etruskische ist, habe ich in meiner Studie »Die Götter des Martianus Capella etc.» S. 32 nachgewiesen.

Aber es gab einen Blitz, den Juppiter allein vom ganzen Himmel, also von allen 16 Regionen, aussenden konnte, *fulmen praesagum* (Serv. Dan. Aen. X 177 *praesagi fulminis ignes est*

enim Iovi<s> filius fulmen, de quo tantum futura noscuntur. Die als korrupt angesehenen Worte *Iovi filius*, für die man gewöhnlich nach Mascivius *Iovis solius* schreibt, z. B. Schmeisser De Etrusc. deis Consentibus, Comm. in hon. Reifferscheidii Vratisl. 1884 S. 31, für die Thilo aber *Iovis illud* vorgeschlagen hat, gehen, wie unten S. 45 gezeigt wird, wahrscheinlich auf eine etruskische Vorstellung zurück. Serv. Aen. VIII 427 *faciebant fulmen in eorum similitudinem, quae Juppiter iacit toto caelo, hoc est de diversis partibus caeli, scilicet sedecim*). Es ist ohne Zweifel dieselbe Blitzart, die Caecina *consiliarium* nennt (Sen. n. q. II 39 *cum aliquid in animo versantibus aut suadetur fulminis ictu aut dissuadetur.* s. Schmeisser a. a. O. S. 31). So sind die Worte bei Martian I 46 (s. unten) *ut est in omnibus* aufzufassen, die Eyssenhardt mit Unrecht streichen wollte. Jup. wohnt zwar in allen Regionen und kann aus allen seine *consiliaria* senden, aber er wird nur in den dreien erwähnt, wo er eigentlich seine Residenz hat.

Also gilt das '*consulere fulmen*' bei den Etruskern wie bei den Römern immer nur Juppiter, den sie auch allein herabziehen konnten (*arcessere invitare elicere*, z. B. Sen. n. q. II 49). Auf diese Weise löst sich der scheinbare Widerspruch zwischen Seneca, der nur von Juppiter als Blitzgott spricht, und Plinius, der neun Blitzgötter anführt. Sie haben — direkt oder indirekt — aus derselben Quelle (Caecina) verschiedene Teile erwählt. Und es war um so natürlicher, dass Seneca diesen Teil herausgriff, als er gerade dagegen seine Opposition richten wollte, dass der Blitz überhaupt von dem Gotte selbst, wer dieser auch sei, geschleudert wurde. Ausserdem wollte er sich der drei Manubien des Jupp. bedienen, um dem Nero einen Seitenhieb zu versetzen (Sen. n. q. II. 43 . 2[1]).

Juppiter hatte aber *drei Manubien.* (Sen. n. q. II 41 *haec adhuc Etruscis philosophisque communia sunt: in illo*

[1]) '*Discant hi, quicumque magnam inter homines adepti sunt potentiam, sine consilio ne fulmen quidem mitti: advocent, considerent multorum sententias, wcilurum temperent, hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Iovi quidem suum satis esse consilium.* Es sind dies Worte des verstossenen Lehrers und Ratgebers des Fürsten.

dissentiunt, quod fulmina a Iove dicunt mitti et tres illi manubias dant. Plin. n. h. II. 138. *Iovem enim trina iaculari*). Da er, wie wir jetzt schon gesehen haben, auch in drei Hauptregionen wohnte, muss man unbedingt annehmen, dass diese beiden Dreizahlen so zusammengehören, dass er aus je einer dieser Regionen eine der drei Manubien schleuderte.

1. *Prima manubia.* Der Blitz, den Jup. nach eigenem Ratschlusse schleuderte, war friedlich und riet nur zu oder ab. (Sen. n. q. II. 41. *prima ut aiunt monet et placata est et ipsius Iovis consilio mittitur.*)

Zu dieser ersten Manubia, die Juppiter *suo consilio* sandte, müssen wir auch diejenigen Blitze rechnen, die er allein imstande war, wenn man den Himmel um Rat fragte *(consulere fulmen*[1]*)*, auszuschleudern: *fulmina praesaga, consiliaria* (s. oben). Auch ist offenbar die erste Manubia unter dem Worte *praesagum* zu verstehen in der auf die drei Manubien Juppiters bezüglichen Dreizahl bei Serv. Dan. Aen. VIII 429 *ostentatorium* (II), *peremptorium* (III), *praesagum* (I). Und *fulmen consiliarium* wird ja bei Seneca ganz in demselben Sinne wie *prima manubia* definiert. (Sen. n. q. II 39. *consiliarium — cum aliquid in animo versantibus aut suadetur fulminis ictu aut dissuadetur* = 41 *prima monet*, Festus 129 *quae moneant*).

Verrius Flaccus hat die drei Manubien Juppiters mit der physischen Dreizahl (Sen. n. q II 40 *fulminum genera sunt illa: quod terebrat, quod discutit, quod urit*) zusammengestellt, wie ich glaube nach Caecina: Festus 129 *Manubiae Iovis tres creduntur esse, quarum unae sint*[2] *minimae, quae moneant placataeque sint.* Das Wort *minimae* entspricht also folgenden Worten bei Sen. n. q. II 40: *quod terebrat subtile est et flammeum, cui per augustissimum fuga est ob sinceram et puram flammae tenuitatem.* Vgl. Serv. Aen. I. 230 *est quod adflet*, Serv. D. Aen. VIII 429, Festus 352 *terebrat.* Die Erklärung des Seneca (nach Attalus s. unten) stimmt zu der des Aristo-

---

[1]) Claudian in Eutrop. 1. 12 *fulmineos sollers Etruria consulat ignes.*

[2]) Der Coni. obliquus *sint minimae* ist nicht mit MÜLLER in *sunt* abzuändern; dagegen müssen wir in der nächsten Zeile *alterae quae maiores sint ac veniant* für *sunt* schreiben, da der Coniunctiv das ganze Citat beherrscht, sogar den Haupsatz l. 22 *hac proprian differentiam habeant.*

teles meteor. III. 1 . 9 ἀργῆτα 10 ὁ μὲν γὰρ διὰ τὴν λεπτάτητα φέρεται etc., vgl. de mundo IV 395 οἱ δὲ ταχέως διάττοντες ἀργῆτες. DIELS Doxographi graeci 422. Bei Plinius n. h. 2. 137 entspricht *clarum* den λαμπροὶ ἀργῆτες des Arrhian. Stob. ecl. Wachsm. I S. 236. (Weiteres darüber s. unten »Die Stärke und Wirkung des Blitzes« S. 64).

2. *Secunda manubia.* Der Blitz, den er auf das Anraten der **12 Götter (Consentes**, Complices, Consiliarii) schleuderte, war gefährlich, auch wenn er dem Scheine nach gut war (Sen. n. q. II, 41. *secundam mittit quidem Jupiter sed ex consilii sententia. duodecim enim deos advocat; hoc fulmen boni aliquid aliquando facit. sed tunc quoque non aliter, quam ut noceat: ne prodest quidem impune*). Er war mächtiger als der erste und es folgte ihm erschreckender Donner und lautes Krachen (Festus 129 *Alterae quae maiores sint ac veniant cum fragore discutiantque. aut divellant quae a Iove sint, et consilio deorum* < XII > *mitti existimentur.* Serv. Dan. Aen. VIII. 429. *ostentatorium est quo terror incutitur:* Serv. Aen. I. 230 *est enim fulmen quod terreat* (II), *est quod adflet* (I) —; *est quod puniat* (III)).

Aber wie dieser böse Blitz bisweilen trügerisch etwas Gutes verkündigte, so war auch der Schrecken nicht immer ernstlich gemeint (Caecina bei Seneca n. q. II. 49. 1 *dentanea quae speciem periculi sine periculo adferunt* [*dentanea* hs, *ostentanea* SCHMEISSER nach Serv. D Aen. VIII 429 *ostentatorium*]). Darum nennt Seneca mit Recht diese Blitze *lusoria* (Sen. n. q. II. 44. 2. *Iovem modo* < *gravioribus modo* > *levioribus fulminibus et lusoriis uti*).

Mit dem *genus discutiens* wird diese zweite Manubia bei Festus 129 *alterae quae maiores sint ac veniant cum fragore discutiantque* zusammengestellt (vgl. Sen. n. q. II. 40, 2 *quod dissipat (discutit) conglobatum est et habet admixtam vim spiritus coacti ac procellosi*[1]; — *rumpit icta non perforat.*). Dagegen hat Verrius mit den Worten *aut divellant quae a Iove sint* eine andere Lehre hineingezogen, die nämlich, dass *maior manubia vincit.* Dieser Gedanke liegt in den Bestimmungen der drei Manubien bei Festus 129 *minimae — maiores — his ampliores;*

[1]) i. e. *venit cum fragore* nach Sen. n. q. II 27. 3 *cum conglobata dissolvitur nubes et — spiritum emisit. Hic proprie fragor dicitur.*

und mit weiterer Ausdehnung, aber doch mit greifbarer Beziehung auf die Manubien Juppiters entwickelt Verrius dieselbe Lehre nach einem Graccus bei Festus 245 und 214 *Peremptalia fulgura Graccus ait vocari, quae superiora fulgura ut*[1]) *portenta vi sua peremant duobus modis, prioribus tollendis aut maiore manubia, ut tertia secundae, secunda primae cedat. nam ut omnia superentur fulgure, sic ictum fulgur manubiis vinci* Wir dürfen darum bei Festus 129 nicht *discutiantque aut divellant* verbinden — es wäre nur sinnlose Tautologie —, sondern müssen annehmen, dass *aut* = *atque* die beiden erwähnten Lehren zusammenknüpft.

3. *Tertia manubia.* Verheerend war endlich der Blitz, den Juppiter im Einverständnisse mit den **»dei superiores et involuti»** ausschleuderte, den Moiren der Etrusker. Diese Blitze kommen mit Feuer und gestalten den Zustand des Einzelnen und des Staats um (Sen. n. q. II. 41, 2 *tertiam manubiam idem Jupiter mittit sed adhibitis in consilium diis, quos superiores et involutos vocant, quia vastat in quae incidit et utique mutat statum privatum et publicum, quem invenit: ignis enim nihil esse quod fuit patitur*[2]) und sind noch stärker als die beiden ersten (Festus 129 *Tertiae his ampliores, quae cum igne veniant et — — aut adurant aut fuligine deforment aut accendant* —).

Mit dem *genus quod urit (aut fuscat)* identificieren sowohl Seneca als Verrius diese dritte Manubia, beide wohl nach Caecina. Ausführlicher wird dasselbe *genus igneum* von Seneca n. q. II. 40 3—6, wie ich glaube nach Attalus, beschrieben. Über diese Stelle und über Plin. n. h. II. 137 s. unten »Die Stärke und Wirkung des Blitzes» S. 56 f. und 67.

Als der tötende Blitz der zürnenden Gottheit wird diese Manubia *fulmen peremptorium* genannt in der Dreizahl bei Serv. D. Aen. VIII. 429 *ostentatorium* (II), *peremptorium* (III), *praesagum* (I) —, *at cum dicit 'flammisque sequacibus iras' peremptorium docet,* der strafende Blitz nach Servius Aen. I 230 *est enim fulmen quod terreat* (II), *est quod afflet* (I) —; *est quod*

[1]) In Festus 214 *fulgura ut portenta* ist *ut* = 'sowohl als' und nicht mit A. Aug. et Urs. in *aut* zu verbessern, sondern als zu der Sprache des Festus gehörig zu betrachten. Es kehrt Festus 245 zweimal wieder z. 20: *votorum ut sacrificiorum* z. 22 *fulgura ut portenta.*

[2]) *utique, incidit* und *fuit* E. *inique* oder *ut qu(a)e, includit* und *sit* die übr. Hs.

puniat (III), *ut, vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras': peremptorii autem fulminis late patet significatio; est quod praesaget*[1]). Aber diese *peremptoria* sind wohl von den oben erwähnten *peremptalia* kaum verschieden (Festus 214, 245 *peremptalia, quae superiora fulgura ut portenta peremunt, idest <t>ol-<l>unt*). Denn vor allen ist ja die mächtigste dritte Manubia, welche die Wirkung aller anderen Blitze aufhebt, ein *fulmen peremptale*.

Den Römern machte die Auffassung und Identificierung dieser Götter grosse Schwierigkeit Man hat seine Zuflucht genommen zu den Wesen, über deren Natur, Zahl und Namen die Römer selbst immer unsicher gewesen sind, den Penaten. Nigidius, der vier Arten von etruskischen Penaten angibt (Arnob. a. n. III. 40 *idem rursus in libro sexto exponit et decimo, disciplinas Etruscas sequens, genera esse Penatium quattuor et esse Iovis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mortalium hominum quartos, inexplicabile nescio quid dicens*) scheint unter Penates Iovis die 'XII consentes' verstanden zu haben (Mart. Cap. I. 41. *ac mox Iovis scriba praecipitur pro suo ordine ac ratis modis caelicolas advocare praecipueque senatores deorum, qui Penates ferebantur Tonantis ipsius, quorumque nomina quoniam publicari secretum caeleste non pertulit, ex eo quod omnia pariter repromittunt, nomen eis consensione perfecit* s WISSOWA Überlief. üb. d. röm. Penaten, Gesamm. Abh. S. 126). Um die Stellung Varros richtig zu beurteilen, ist es nötig, noch einmal die bekannte Stelle Arnobius III, 40 zu besprechen, die trotz aller Behandlungen noch nicht erledigt ist:

Arnob. a. n. III. 40 *Varro qui sunt introrsus atque in intimis penetralibus caeli deos esse censet quos loquimur (Penates) nec*

---

[1]) Thilo hat den Zusammenhang nicht richtig aufgefasst, venn er sagt: »*peremptorii — — significatio* si modo Servii sunt, post *quercus* collocanda videntur». Diese Worte sind nämlich nur eine dem *fulmen quod puniat* zugefügte Erklärung: die Bedeutung dieses *fulmen puniens sive peremptorium* sei sehr gross. Dagegen ist *est quod praesaget*, wie wir oben gesehen haben, als die erste Manubia identisch mit *est quod adflet*. Weil aber das Beispiel *ut — — quercus* in allen Handschriften ausser C³lm fehlt und alle Handschriften den Indikativ *praesagit* geben, scheint der ganze Satz, welcher die Dreizahl stört, interpoliert zu sein. Möglich ist es allenfalls, dass die Interpolation schon mit *peremptorii* anfängt, da alles von diesem Worte an in K fehlt.

eorum numerum nec nomina sciri. hos Consentes et Complices Etrusci aiunt et nominant, quod una oriantur et occidant una, sex mares et totidem feminas, nominibus ignotis et miserationis parcissimae; sed eos summi Iovis consiliarios ac principes existimari.

Müller Etr. II, 84, 6 begnügt sich damit, nur die Verwirrung zu konstatieren und dem Arnobius die Schuld daran zuzuschreiben. Dsgl. Boll Sphaera S. 477. Schmeisser (Comm. in honor. Reiffersch. 1884 S. 32 f.) nimmt wegen des Wechsels von indirekter und direkter Rede ein Einschiebsel an: — *nec nomina sciri* [*hos* — *Etrusci aiunt* — *parcissimae*] *sed eos* — *existimari.* Wissowa (Überlieferung üb. die röm. Penaten, Gesammelte Abh. 1904 S. 127) stellt die Hypothese auf, Varro hätte die nach Namen und Zahl unbestimmbaren '*di superiores et involuti*' für penates erklärt, »während er dabei nach seiner Gepflogenheit auch der abweichenden Ansicht des Nigidius gedachte: dadurch dass die letztere bei Arnobius — sei es durch dessen, sei es durch Labeos Schuld — ebenfalls unter den Namen Varros gebracht ist, ist das Verständnis der Stelle erschwert worden». Bei allen diesen Versuchen hat man das ausschlaggebende Wort entweder nicht berücksichtigt oder durch eine nichtige Konjectur ersetzt. Arnobius sagt: *sed eos summi Iovis consiliarios* **ac principes** *existimari.* Eyssenhardt praef. in Mart. Cap p. 37 streicht *ac*, Boll Sphaera 478 und Wissowa a. a. O. haben die Konjectur Scaligers *participes* für *principes* aufgenommen. Es ist aber offenbar, dass *principes* nur ein anderes Wort für *superiores (et involuti)* ist. Die indirekte Form zeigt, dass die Worte ein Citat aus Varro sind. Es kann also kein Zweifel bestehen, dass Varro selbst diese beiden Götterklassen, sowohl *superiores et involuti* als die *XII dei consentes*, für Penates gehalten hat. Der Ausdruck ist praegnant. *Principes Iovis* kann man so wenig allein sagen wie *participes Iovis.* Aber in der Zusammenstellung fällt der Ausdruck nicht auf: *Iovis consiliarios ac principes* (sc. *caeli*).

Arnobius können wir durch eine einfache Konjektur retten: *<et qu>os consentes* pro *hos.* So fällt der anstössige Wechsel von direkter und indirekter Rede ganz weg. Doch bleibt noch

immer die Möglichkeit, dass Arnobius den Unterschied zwischen den beiden Klassen nicht gesehen und darum sinnlos citiert hat.

Nach den oben angeführten Stellen waren die *dei superiores et involuti (dei principes)* ohne Namen und Zahl, unbestimmt wie einstmals die homerische Διὸς αἶσα, dagegen die *dei consentes vel complices (consiliarii)* dem Namen nach zwar unbestimmbar, aber der Zahl nach bestimmt: sechs Götterpaare (Varro bei Arnob.). Caecina, der Fachmann, gibt uns die Zwölfzahl, und da allem Anscheine nach Verrius Flaccus den Caecina benutzt hat (s. Caecina n. 7 bei Pauly-Wissowa), glaube ich, dass die Zahl XII bei Festus 129 *consilio deorum* ausgefallen ist (MÜLLER schlägt < XII > oder < *consentium* > vor, SCHMEISSER verwirft es a a. O. 34).[1]

Den Namen *Consentes* bezeugen Nigidius und Varro, doch mit verschiedenen Erklärungen: Nigidius[2] bei Mart. Cap. I 41 *quorumque nomina quoniam publicari secretum caeleste non qertulit, ex eo quod omnia pariter repromittunt, nomen eis consensione perfecit;* Varro bei Arnob. a. n. III. 40 *quod una oriantur et occidant una, sex mares et totidem feminas.* BOLL hat mit Heranziehung des Schol. zu Apoll. Rhod. 4. 262 den Sinn dieser dunkeln Worte aufgeklärt und damit eine neue Brücke zwischen Chaldäa—Ägypten und Etrurien geschlagen. Es sind die 12 θεοὶ βουλαῖοι der Ägypter — mit den Tierkreisbildern identisch —: »sie gehen täglich miteinander am Himmel auf und unter. Diese etruskischen Götterpaare entsprechen also ganz denen des römischen Bauernkalenders wo auch jedesmal von einem Paar der Gott untergeht, während gleichzeitig die Göttin heraufkommt, und umgekehrt: also z. B. Jupiter steht als Gott des Löwen im Aufgang, während Juno als Göttin des Wassermanns im Untergang steht, und so fort bei sämmtlichen Paaren. Die Zwölfzahl wird demnach ebenso wie der Ausdruck consiliarii in der Varrostelle durch das '*quod una oriantur et*

[1]) Auf eine Möglichkeit, das unbestimmte *deorum* zu erklären, habe ich hingewiesen 'Die Götter des Martianus Capella I § 41—61 und der Bronzeleber von Piacenza'. Religionsgeschichtl. Versuche u. Vorarbeiten herausg. v. *Dieterich* u. *Wünsch* III 1906 S. 36.

[2]) Über Nigidius als Quelle des Martian s. meine Studie Die Götter des Martianus Cap. etc. Kap. V.

occidant una' vollkommen gesichert; und dass nicht eine blosse Übertragung der Zwölfgötter des griechischen oder römischen Kalenders vorliegt, lehrt Varros Angabe, dass diese Götter in Etrurien ihrem Namen nach unbekannt sind, während sie doch im Kalender 12 grossen Göttern entsprechen». BOLL Sphaera s. 478.

Es fragt sich nur, ob diese Erklärung Varros wirklich etruskischen Ursprungs ist. Schon dass der in disciplina etrusca bewanderte Nigidius eine andere Erklärung hat ausklügeln müssen, macht die Sache fraglich. Noch schlimmer stellt es sich, wenn wir bedenken, dass diese Götter bei Mart. Cap. in die erste Region gestellt sind, ein Umstand, der mit der richtigen astrologischen Erklärung, die Varro gibt, unvereinbar ist und auf der Voraussetzung beruht, dass man den eigentlichen Sinn dieser von aussen entlehnten Zwölfzahl verloren hatte. Ist es übrigens anzunehmen, dass man, wenn man wirklich diese Götter als Zodiakalzeichen aufgefasst hätte, ihnen keine Namen beigegeben hätte? Dass die Zwölfzahl bei den Griechen, Römern und Etruskern nach Chaldäa hinweist, glaube ich mit BOLL[1]). Aber während man in Griechenland und Latium die Zwölfgötter akklimatisierte, sind sie in Etrurien durch ihre unbestimmte Eigenart immer als Fremdgut erkennbar geblieben. Vielleicht hat also Varro mit dem Worte *Complices* eine Übersetzung des betreffenden etruskischen Wortes[2]), mit *Consentes* aber die römische Identificierung versucht und die astrologische Erklärung als Etymolog hinzugefügt (con-, una).

2. Welches sind nun die **neun blitzwerfenden Götter** der Etrusker gewesen?

1. Für *Tinia*-**Juppiter** haben wir oben die Textstellen angeführt (S. 24 ff.). Ausser ihm sind folgende bezeugt:

[1]) BOLL Sphaera S. 478. »Dieses Aufblitzen kalendarischer und zodiakaler Bedeutung des Zwölfgötterrats an so verschiedenen Punkten der langen Linie wird kaum ein Ergebnis späterer Spekulation sein, vielmehr wird der zwölfgötterkreis in der That überall auf die 12 babylonischen Zodiakalgötter zurückführen.»

[2]) In meiner Studie Die Götter des Marianus Cap. etc S. 34 f. habe ich geglaubt, die Inschrift der Bronzeleber, *ϑuflϑas* mit den *di Consentes* des Martian gleichstellen zu dürfen. In *ϑuflϑas* scheint aber das Zahlwort *ϑu* 'eins' zu stecken.

2—3. **Juno**[1] und **Minerva**[2] (Serv. D. Aen. I. 42 *ut testantur Etrusci libri de fulguratura, in quibus duodecim genera fulminum scripta sunt, ita ut est Iovis Iunonis Minervae, sic quoque aliorum.* Für Minerva kann auch der Ausdruck Serv. Aen. XI. 259 *manubiae Minervales* als Beweis gelten, obwohl dort nicht von Etrurien die Rede ist (s. unten S. 49), für Juno gleichfalls das Wort *manubias* Serv. D. Aen. VIII. 429 (Vgl. Serv. Aen. I. 42 *in libris Etruscorum lectum est iactus fulminum manubias dici*).

4. **Vulcanus** und Minerva (Serv. Aen. I. 42 *in libris Etruscorum lectum est iactus fulminum manubias dici et certa esse numina possidentia fulminum iactus, ut Iovem, Vulcanum, Minervam. cavendum ergo est, ne aliis hoc numinibus demus.* [*est rusticorum lectum* B H, *et r. l.* K. *manibus* B, *manuuias* K. *Iunonem* für *Vulcanum* las Mascivius]); — sonst ist Vulcanus nur der Blitzschmied (Verg. Aen. VIII. 427. Val. Flacc. II. 97).

---

[1]) Bei Statius Theb. I 256 ff. sagt *Juno:*

illam odimus urbem,
Quam vultu confessus adis, ubi conscia magni
Signa tori tonitrus agis et mea fulmina torques.

Die richtige Erklärung gibt Lactantius Placidus ad v. 258 *et mea fulmina torques* i. e. *insignia matrimonii mei, quae debui sola sentire.* Die physikalische Erklärung, die hinzugefügt wird: *mea fulmina physicum est — fulmen esse sine aere non potest, quia ipse aer Iuno est, etenim si non fuerint nubes aere collisae, fulmen nullum est* begegnet uns auch bei Serv. Aen. I. 42 *'e nubibus' secundum physicos qui dicunt conlisione nubium fulmen creari.* Serv. Dan.: *et indignatur Iuno quod cum nubes suae sint, pariter eis Minerva ac Iovis fulmine usa sit.* Ähnliches Serv. D. Aen. VIII. 429 *cum vero 'tris nubis aquosae' Iunonem intelligit.* Für die etruskische Lehre sind diese Stellen ebensowenig zu verwenden wie der von Serv. D. Aen. I. 42 citierte Vers des Accius: *praefervido fulgore ardor iniectus Iunonis dextra ingenti incidit* (Ribb. Trag. Rom. rel. p. 220 ed. II). Dass diese Zeugnisse auch nicht genügen, um der italischen Juno den Blitz zuzuteilen, habe ich schon oben S. 24 bemerkt. Der vermeintliche Parallelismus zwischen Juppiter und Juno (*Wissowa* Relig. S. 113—114) besteht sicher nicht in ihrer Beziehung zu den Blitzen. (S. jetzt *Otto* Philologus 1905 S. 161 ff. 'Juno').

[2]) Bei den römischen Dichtern schleudert Minerva bald ihren eigenen Blitz (Val. Flacc. Arg. IV. 670 *aegide Virgo Fulmineam iaculata facem.* Sil. It. XIV. 476 *fulmen iaculante Minerva*), bald den des Juppiter Verg. Aen. I. 42 *ipsa Jovis rapidum iaculata e nubibus ignem.* Sen. Ag. 528 *fulmine irati Jovis armata Pallas — igne patrio —*). Die Lesart *Palladis* Pseudacr. Hor. carm. I. 2. 1—4 ist nur Konjektur einer schlechten Handschrift für *pallida.*

5—6. **Mars** und **Saturnus** (Plin n. h. II 139 *a Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant sicut cremantia a Martis, qualiter cum Volsinii oppidum Tuscorum... concrematum est fulmine.* Wenn auch diese Stelle Astrologisches in dem Ausdruck *a Saturni, Martis sidere* enthält, so zeigt das angeführte Beispiel aus Etrurien, dass hier etruskische Lehre vorliegt[1]. Mars wird auch Serv. D. Aen. VIII. 429 erwähnt, und zwar so, dass die Worte zu denen des Plinius stimmen *cum rutuli tris ignis, Martem* (sc. *significat*) s. unten S. 36. Für die übrigen Götter fehlen feste Zeugnisse.

7. Unter der Voraussetzung, dass alle Blitze nach der etruskischen Lehre von einem Gotte geschleudert wurden, — was wir nach den Worten Senecas n. q. II. 32. 2 *Hoc inter nos et Tuscos, quibus summa est fulgurum persequendorum scientia, interest: nos putamus, quia nubes collisae sunt, fulmina emitti. ipsi existimant nubes conlidi, ut fulmina emittantur. nam cum omnia ad deum referunt etc.* kaum ablehnen dürfen —, sind wir berechtigt aus Plin. n. h. II. 138 *Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quae* **infera** *appellat, brumali tempore facta, saeva maxime et exsecrabilia* den Schluss zu ziehen, dass auch der Gott der Unterwelt unter die Blitzgötter gezählt worden ist. Aber Plinius sagt in der Fortsetzung § 139 *a Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant,* und vielleicht ist diese Hypothese dadurch entstanden, dass es Saturnus war, der als Gott der Erde diese Blitze aussandte. Der Platz des *satres* auf der Piacenzaleber (Region 12[1] bei Deecke in der westlichen Hälfte) und der Saturnus bei Martianus Capella (Reg. XIV) würde nicht gegen die Annahme sprechen[2].

Allgemein wird angenommen, dass *Summanus* ein etruskischer Blitzgott gewesen sei auf Grund von Plinius n. h.

[1]) Dagegen nur Astrologisches, nichts Etruskisches enthält Lucan. B. C. X. 199 ff. *sideribus — — diversa potentia prima Mundi lege data est.* 206 *habet ventos incertaque fulmina Mavors.* [*flumina* M, *flamina* Bentley] Vgl. Plin. n. h. II. 82. Sen. n. q. VII. 4. 2.

[2]) *Iacob* (Index S. 208) hat gesehen, dass Manil. II. 892 *Imaque submersi contingens fulmina mundi* sich auf die fulmina infera der etruskischen Disciplin bezieht. Dass diese Worte, die in dem s. g. 'Octotopos' Manil. II 840—970 dem Cardo des Saturnus angehören, aus derselben Quelle (Nigidius) wie Plin. II 139 *a Saturni sidere* stammen, habe ich in meiner Abh. 'Die Götter des Martianus etc.' Kap. IV—V näher ausgeführt.

II. 138 Tuscorum litterae novem deos emittere fulmina existimant eaque esse undecim generum. Iovem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis *servavere*, diurna attribuentes Iovi, nocturna Summano[1]. Ich habe oben schon diese Meinung zurückgewiesen. USENER Keraunos Rh. Mus. 60. S. 17 hält Summanus für einen von Juppiter ganz verschiedenen Gott der Unterwelt und hat damit die Blitze der Nacht und die Blitze der Unterwelt (inferna Sen. n. q. II. 49) verwechselt, deren Identität dadurch nicht bewiesen wird, dass man sowohl dem nächtlichen Blitzgotte als auch den Göttern der Unterwelt schwarze Tiere opferte. Die Etrusker erkannten die fulmina inferna an der Richtung (Plin. n. h. II. 138 *rectos ictus*), nicht an der Zeit. Vor dem Parallelismus zwischen *fulgur dium* und *fulgur summan(i)um*, Dius und Summanus[2], muss die Annahme eines ursprünglichen Sondergottes[3] Summanus weichen, und damit steht die natürliche Erklärung der Inschriften C I L V 3256 u. 5660 Juppiter Summanus (WISSOWA Relig. 124) fest. Wie Summanus ist auch Dius ein selbständiger Blitzgott mit eigenem Tempel geworden (WISSOWA Relig. 107. 121. 124). Summanus hat nur die Entwickelung früher durchgemacht, während Dius sich wohl dadurch erhalten hat, dass man in dem Namen immer noch den Juppiter (Diovis Diespiter) zu hören glaubte.

8. *Hercules.*

Seneca teilt auch dem Hercules den Blitz zu, indem er den Chorus mit folgenden Worten, den Schlussworten des Dramas, den vergötterten Heros anreden lässt:

---

[1]) *Dennis* Cities and Cemetries of Etrur. 2 aufl. 1878 p. LVI. *Müller* Etrusk. II. 60 (Dagegen s. *Deecke* a. h. l. und Etr. Forsch. II 143).

[2]) Z. B. die radförmigen Erzscheiben des Dius Fidius und die radförmigen Kuchen des Summanus (Liv. VIII. 20. 8 u. Fest. 348. *Wissowa*, Relig. s. 121 u. 124).

[3]) Dass Ovid und Augustinus ihn als einen schon vergessenen Gott darstellen (oben S. 23), beweist doch für seine ursprüngliche Sonderexistenz nichts. Ob auf die Zeugnisse des Arnob. V. 37 und Mart. Cap. 2. 161 etwas zu geben ist, muss die Etymologie entscheiden. Es ist doch wohl kaum an eine andere Herleitung zu denken als die von *sub* und *mane* (*Wissowa* Relig. 124 Corp. Gloss. II. 348. 11 Fulgur submanum κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωῒ ἢ νυκτερινόν).

Herc. Oet. 1991 *nunc quoque nostras respice terras*
et si qua novo belua voltu
quatiet populos terrore gravi
tu fulminibus frange trisulcis:
fortius ipso genitore tuo
fulmina mitte.

Diese Worte des Dichters beweisen für sich nichts. Wenn aber Hercules bei den Etruskern ein Blitzgott gewesen ist (s. darüber unten S. 46), so wäre es nicht ausgeschlossen, dass Seneca, der mit den Schriften Caecinas sehr vertraut war, in der Wahl des Bildes der etruskischen Lehre gefolgt ist.

Dagegen ist dem *Vejovis*, der auch wie Summanus immer als etruskischer Blitzgott angeführt wird, nur durch eine Konjektur ein Platz unter den neun gegeben: Amm. Marc. XVII. 10. 2 (s. oben S. 4 f.) wo Eyssenhardt und Bormann (Arch. Epigr. Mittheil. aus Oesterr. 1887 XI S. 100) nach Gelenius *Vejovis* für *Vegonicis* lesen.

Lucretius führt noch einen Blitzgott an V. 745 *auster fulmine pollens.* Dies ist natürlich nur ein poetischer Ausdruck, den ich nur deshalb erwähne, weil derselbe Gott bei dem Vergiliusscholiasten neben drei etruskischen Blitzgöttern erscheint: Serv. D. Aen. VIII. 429. *non nulli vero manubias fulminis his numinibus, id est Iovi, Iunoni, Marti et Austro vento adserunt attributas;* dass aber dieser Gott den Worten des Vergil und übertriebenem Erklärungseifer des Scholiasten seine Blitze verdankt, erhellt aus der Fortsetzung: *quod hoc loco ostendunt. nam cum dicit 'tris imbris torti radios', Iovem significasse intelligitur; cum vero 'tris nubis aquosae', Iunonem intelligit; cum autem 'rutuli tris ignis', Martem; et sic adiectum 'alitis Austri', <scilicet> venti.* [*cum autem* et *et sic adiectum* omittit T, *alitis aliis ventis* F, *alitis austri ventum austri significasse videtur* T, *<scilicet>* Thilo].

Wo die Texte versagen, müssen wir uns zu den **bildlichen** Darstellungen der etruskischen Denkmäler wenden. Aber auch hier beherrscht Juppiter alles derart, dass wir ausser

ihm nur Minerva als blitzwerfende Gottheit mit voller Sicherheit erkennen. Ausserdem ist die etruskische Kunst von der griechischen so sehr abhängig, dass Darstellungen heimischer Religionsvorstellungen zu den Ausnahmen gehören.

Auf die symbolischen Deutungen ist nichts Sicheres zu bauen. Zwar bezeichnet vielleicht die Lanze des Zeus den Blitz[1]; aber damit ist nicht bewiesen, dass auch die Lanze der Athena, der Speer der Juno Lanuvina[2] den Blitz darstellen. Der Blitz des Zeus ist zwar oft als Doppelbeil oder Hammer gezeichnet[3], aber unsicher ist der Schluss, dass der Hammer des Hephaistos den Blitz bezeichnet. Der Blitz hat zwar schon in babylonischer Zeit[4] die Form eines Tridens angenommen, aber damit ist es nicht bewiesen, dass der Tridens des Poseidon ihn als einen Blitzgott bezeichnet[5]. Auch der Pfeil ist als Symbol des Blitzes aufgefasst worden[6]. Deshalb dürfen wir aber in dem Pfeil des Apollo nicht ohne weiteres eine Darstellung des Blitzes erblicken, eben so wenig wie in dem Pfeil der Artemis.

---

[1]) Z. Labrandys s. *Conze* Heroen u. Göttergestalten d. griech. Kunst, Wien 1875 Taf. I, 1; Z. Strategos auf bithynischen Münzen s. *Usener* Keraunos Rhein. Mus. 60 (1905) S. 19.

[2]) So sagt *Conze* a. a. O. S. 10 zu Taf. V: "Der Speer ist der Blitz, wie wir ihn bei Zeus in Labranda Doliche und sonst fanden." Den richtigen Gedanken, dass die Lanuvinische Juno keine italische Erfindung ist, sondern auf eine jonische Athena zurückgeht, hat *Petersen* Römische Mitteilungen IX. 297 'Bronzen von Perugia' erst ausgesprochen. Nur aus dem Bestreben heraus, die Göttin als Pendant zu dem an ihrer Seite stehenden Schützling erscheinen zu lassen, hat man, glaube ich, ihrer Aegis dieselbe Form wie dem Felle des Herakles gegeben. Über Iuno und die Ziege, Juno Curritis, Quiritis, s. jetzt *Otto* Philologus 1905 S. 183 ff.

[3]) s. *Usener* Keraunos Rh. Mus. 60 S. 20 ff. *Furtwängler* Die antiken Gemmen III. S. 37 A. 5.

[4]) s. *Conze* a. a. O. Taf. I. 4.

[5]) Der von *Usener*, Keraunos Rh. Mus. 60 S. 23 angeführte Beweis beruht auf der unbewiesener Annahme, dass die italische Ansicht auch griechisch gewesen sei.

[6]) *Usener* Keraunos S. 19. Vgl. *Milani*, Rendiconti dei Lincei 1901 S. 143 fig. 11: der Gott *Marduk* mit Bogen und Pfeilen bewaffnet S. 142 A. 1 "per cui viene appunto assimilato al dio fulguratore caldeo". Die heutige Verehrung des steinernen Pfeilspitzes als Verkörperung des Blitzes geht wohl auf diese antike Vorstellung zurück. S. *Bellucci*, La grandine nell' Umbria Perugia 1903 34. *Usener*, Keraunos S. 19.

Es sollen hier nur die sicheren Darstellungen des Blitzes berücksichtigt werden.

1. *Minerva* (Athene, Nike).

Zweimal kommt der Blitz auf etruskischen Spiegeln als Epitheton der *Minerva* vor:

GERHARD Etrusk. Spiegel Taf. 246, wo die Göttin den grossen geflügelten Blitz in der Hand hält;

GERH.-KÖRTE Etr. Spieg. V Taf. 7. 2, wo die Göttin selbst mit Lanze und Schild bewaffnet ist, aber Helm und Blitz den leeren Raum links und rechts dekorativ ausfüllen. Die eigentümliche Form des Blitzes Taf. 246 ist sicher etruskisch. Bei den Griechen wird gewöhnlich die blitzwerfende Göttin durch die hervorgestreckte Aegis bezeichnet, und die Lanze, nicht der Blitz ist ihre Waffe. Aber für die Beziehungen zwischen Etrurien und Kleinasien ist es bezeichnend, dass eine blitzbewaffnete Athena uns eben auf einer Silberdrachme von Phaselis begegnet (*BMC Coins Lycia* Phaselis 15 pl. XIV 13, IACOBSTHAL, Der Blitz in der orient. u. griech. Kunst, Berlin 1906 S. 16. Münzt. No. 12, 190—168 v. Chr.). Nach SAVIGNONI ist die geflügelte blitzwerfende Göttin einer boeotischen Münze eine Athena[1] (auf der andern Seite ein Herakleskopf). Es ist jedoch fraglich, ob nicht diese Gestalt eher eine *Nike* ist, die z. B. auf einer süditalischen Münze[2] und einer hellenistischen Glaspaste[3] mit Blitz bewaffnet ist. Nike vertritt aber nur die Stelle des Adlers als Blitzträgerin des Zeus. Dass sie in Etrurien eine Blitzgöttin gewesen ist, haben wir keinen Grund anzunehmen, wenn sie auch dort nicht unbekannt gewesen ist.

2. *Juppiter. Dius Fidius.*

Auf etruskischen Spiegeln kommt Juppiter mit dem Blitz oft vor. (GERHARD Etrusk. Spieg. 66. 74. 75. 181. 282. 284,1. 325 Diovem. 396. V 1. 6. 59. 98, 1. Nachtr. 1. 21).

Unter den *italischen Kleinbronzen* ist der blitzwerfende Gott eine häufige Erscheinung, und zwar begegnet uns oft neben dem gewöhnlichen bärtigen Juppiter ein ganz *jugend-*

---

[1]) *Savignoni*, Röm. Mittheil XII. 1897 S. 310 u. 317.

[2]) *Garrucci*, Le monete dell' Italia Antica II. CI, 1.

[3]) *Furtwängler*, Beschreibung d. geschnitt. Steine d. Antiquarium Berlin N:o 1069.

licher, den man, wenn der Blitz nicht da wäre, eher für jeden anderen Gott als für einen Juppiter halten würde. Nur wenige von diesen Votivstatuetten sind publiziert, nämlich:

1. REINACH, Repertoire de la statuaire II S. 5 n:o 8 "Louvre 449. Pretendu Vejovis italique".

2. ibid. n:o 9 "Sanct-Moritz (Suisse), Coll. Baduitt." Blitz in der halb erhobenen R., Ring in der gesenkten L.

3. ibid. III S. 2. n:o 5 "Rouen. Phot. Antique?"

5. GORI, Museum Etruscum I Tav. 22 = MICALI, Monumenti per Storia d. antichi pop. ital. Firenze 1832 Tav. 32,4 (Cortona), IACOBSTHAL Fig. 23.

Ausserdem habe ich im Museo Etrusco zu Firenze Sala XI zwei ähnliche Repliken gesehen (= REINACH 1 u. 3), im Museo Civico zu Bologna vier, im Museo Kircheriano zu Rom vier.

Auf *italischen Gemmen* begegnet uns ferner der jugendliche Blitzgott:

1. Mus. Berlin Katal. n:o 6714, FURTWÄNGLER Die Gemmen XLIII. 44 "Chalcedon. Gute hellenistisch-römische Arbeit. Jugendlicher Zeus mit Blitz in der Linken und Scepter in der Rechten; statuarisches Motiv; lockenumrahmter Kopf, polykletisierende Körperformen. Die Gemme giebt eine der seltenen Statuen des unbärtigen Zeus wieder. Ähnlich ist ein vortrefflicher Chalcedon der Eremitage in St. Petersburg (B. I, 4, 15): unbärtiger bekränzter Zeus mit Blitz, Scepter und unten Adler".

2. Dasselbe Motiv stellen mit einigen Variationen folgende spätrömische Steine dar: Mus. Berl. Katal. 2610 (Blitz in der Rechten, Scepter in der Linken, unten Adler), 2613 (undeutlich). Vgl. 2615 = 6714, anstatt des Blitzes ein kleines Gewand um den linken Arm; 2614 = 2610, anstatt des Blitzes Schildkröte an der Linken.

Endlich erscheint er auf *Münzen:*

des Cn. Cornelius Blasio: BABELON Monnaies de la rép. Rom. I 396 u. 397; ROSCHER II 610 u. 757; IACOBSTHAL Münztaf. Fig. 13, Text S. 17 "in der ältesten Darstellung der kapitolinischen Dreiheit";

des L. Corn. Scipio Asiagenus, Quaestor u. 90 v. Chr.: BABELON, Monnaies de la rép. Rom. I 399 f. "Juppiter nu dans

un quadrige au galop à droite, tenant le foudre et un sceptre" (das Scepter—*scipio*—tritt besonders hervor;) und des Cn. Corn. Sisenna (ca. 135 v. Chr.) BABELON I S. 394. — Zu vergleichen ist die Münze des Vibius Pansa Cons. 43 v. Chr.: Juppiter anxur (*Iovis axur.)* thronender, bartloser Jüngling mit langen Locken (BABELON II 546);

des M'. Fonteius C. f. (ca. 88 v. Chr.): COHEN Méd. cons. Taf. XVIII. 5; BABELON I 507 n:o 10; MÜLLER-WERNICKE Ant. Denkm.[4] Taf. V 15. Text S. 60 "Die Vorderseite zeigt den lockigen, bartlosen Kopf des lorberbekränzten Veiovis(!) — Unter dem Kopfe der Blitz. Auf der Rückseite erblickt man in einem Lorberkranze den Genius des Veiovis als geflügelten Knaben auf einer Ziege nach rechts reitend, unterhalb wieder den Blitz" (Apollo-Vejovis nach BABELON Monn. de la rép. I 506 f.);

der Kaiser von Antoninus bis Carausius mit der Aufschrift *Iovi Statori* (s. IACOBSTHAL a. a. O. S. 18, Münztafel Fig. 15. 16); ohne der Aufschrift ein Bronzemedaillon des Antoninus Pius COHEN Med. imp. Bd II[2] S. 288 N:o 169 MÜLLER-WERNICKE A. D. IX. 14 "Jugendlicher bartloser Juppiter in Vorderansicht, unbekleidet, hält in der gesenkten Linken den Blitz und stützt die Rechte auf ein Scepter".

Aber auch auf *etruskischen* Denkmälern begegnet uns dieser bartlose, jugendliche, bekränzte Gott, der nicht nur durch den Blitz, sondern auch durch die Inschrift *tinia* als Juppiter bezeichnet ist (GERHARD Etrusk. Spieg. Taf. 74. 75. 282. KÖRTE V. 98,1), übrigens einem Apollo (wie Taf. 77 *aplu*) oder *usil* (Taf. 76) ganz ähnlich. Der Gott der Kaisermünze wird ausdrücklich *Iuppiter Stator* genannt, und da die Gemme FURTW. Taf. XLIII 44, wie IACOBSTHAL a. a. O. S. 18 A. 2 bemerkt hat, mit der Goldmünze Antonins COHEN 458 völlig übereinstimmt, wird auch der junge Gott der Gemmen, den ausserdem Adler und Scepter kennzeichnen[1], *Iuppiter Stator* sein. Wir brauchen darum bei den kleinen Statuetten an keinen anderen Gott als Juppiter zu denken, wenn auch einige von diesen noch

[1]) Auf den Münzen des L. Caesius und C. Licinius (*Babelon* Monn. I. 281, II. 133) ist die Waffe des junge Gottes nicht deutlich zu erkennen. *Babelon* a. a O. hält sie für Pfeile, *Kluegmann* Arch. Zeit. 1878 S. 106 für einen Blitz.

jugendlicher, beinahe kindlich, zu sein scheinen (z. B. eine unedierte des Bologner Museums). Aber wir müssen uns fragen: Woher stammt dieser Typus? Wie ist seine Erscheinung im Kultus zu erklären?

Der bartlose, jugendliche Zeus fehlt ganz im eigentlichen Griechenland[1] und wenn er uns bei den Griechen in Italien begegnet, ist es von vornherein anzunehmen, dass eben dies den Typus hervorgerufen hat. Ohne Blitz erscheint er

1) auf einer Kupfermünze von Syracusae, (MÜLLER-WERNICKE A. D. Taf. IX. 30 (282—278 v. Chr.). 'OVERBECK Kunstmythologie 'Zeus', Münztafel III. 2): *Zeus Hellanios* (διὸς ἑλλανίου), jugendlicher bartloser Kopf mit Lorberkranz[2];

2) in einem Wandgemälde aus Pompeji MÜLLER-WERNICKE A. D. Taf. VI. 2: "bartloser Jüngling von apollinischem Äussern...; er hat im lockigen Haar einen Kranz";

3) dito PETERSEN Röm. Mittheil. 1900 S. 168 (nach MAU): Zeus und Danae; bartloser bekränzter Gott mit Scepter.

Mit Blitz bewaffnet ist der thronende, bartlose Gott eines Wandgemäldes im Haus der Vettier zu Pompeji (SOGLIANO Monum. Ant. (Linc.) VIII. 261, Röm. Mitth. 1896 S. 23, 1900 S. 161.), "dessen Unterkörper vom Purpur umhüllt ist und dessen Linke, im Schoosse ruhend, einen grossen Blitz hält, während die Rechte hoch ein senkrecht gestelltes Scepter fasst". PETERSEN Röm. Mitth. 1900, 160.

Aber für den statuarischen jungen Blitzgott Zeus gibt es überhaupt keine griechischen Belege. FRÖHNER hat die wahrscheinlich aus Olympia stammende, sehr archaische Statuette Coll. Tyskiewicz München 1892 Taf. 21 mit der Inschrift Ηυβρίσστας ἐποίεσε so ergänzen wollen, dass er seine abgebrochene, erhobene Rechte mit dem Blitze bewaffnet[3]. WER-

---

1) Den Doppelkopf auf einer Münze von Tenedos deutet *Milani* (Studie Materiali I. 197 Fig. 28 u. 29, II. 202 Fig. 102) als einen bärtigen und einen bartlosen Zeus.

2) So auch auf der feinen italischen Gemme *Furtwängler*, Gemmen XXIV. 67 (ohne Blitz) der unbärtige Gott, den *Furtw.* ohne Grund Vejovis nennt.

3) *Reinach* Repertoire de la statuaire II S. 1. n. 1 bezeichnet demnach das Bild als Zeus.

NICKE Röm. Mittheil. IV 168 ist vorsichtiger gewesen, da er das Bild 'guerriero ignudo' nennt und mit der Lanze ergänzt. Noch weniger ist auf die griechische Gemme des Berliner Museums FURTWÄNGLER Beschreibung n:o 355 (MÜLLER-WIESELER Denkm. d. alt. Kunst II Taf. 39 n. 451) zu bauen. Die Deutung der Scene ist ganz unsicher, und es steht nicht einmal fest, ob wirklich ein Blitz gemeint ist[1]. Modern ist die Inschrift Νεισου MÜLLER-WIESELE Ant. Denkm. T. 4 n. 9. WERNICKE will übrigens in diesem Bilde den Alexander des Apelles (nach Plutarch de Isid. et Osir. 24, Alex. 4, Plin. n. h. 35. 92) erkennen, weil die Jünglingsgestalt ausser Aegis und Donnerkeil einen Speer trägt.

MAU (bei PETERSEN Röm. Mitth. 1900. 160) glaubt, dass die Mode der Herrscher in der hellenistischen Zeit, sich rasieren zu lassen, zu diesem Typus Anlass gegeben hat. Doch werden die ganz jugendlichen Züge keineswegs durch die Bartlosigkeit allein erklärt[2]. PETERSEN a. a. O. sucht die Erklärung in solchen Scenen, in denen den hellenistischen Künstlern der jugendliche Zeus besser am Platze zu sein schien, wie bei seinen ersten Liebesabenteuern. Aber daraus lässt sich schwerlich der statuarische junge Blitzgott herleiten.

Anders steht es in Italien: dort können wir ruhig die Beliebtheit dieser Figur aus heimischen Vorstellungen erklären.

Wir wissen, dass Dius Fidius, eine Kultform des Juppiter (Ζεὺς πίστιος), wenigstens in der Kaiserzeit der Blitzgott war, dessen Kult die Sacerdotes bidentales besorgten. Durch einen glücklichen Fund im J. 1879 ist aber festgestellt worden, dass sein Kultbild einem griechischen Apollo nachgebildet ist[3]. Wenn wir nun die Bilder der oben erwähn-

[1]) Sicher falsch ist die Deutung *Wieselers* "vermutlich der Sonnengott als Pfleger des Weingottes". *Furtwängler* a. a. O. sagt "vielleicht Alkibiades unter dem Schutze seines blitztragenden Eros, eine Komposition im Geiste des Aristophon".

[2]) Für das pompeianische Gemälde mit dem thronenden Blitzgott könnte die Erklärung gelten, denn gegenüber den jugendlichen italischen Bronzefiguren erscheint er wie ein rasierter Herrscher.

[3]) *C. L. Visconti* Studi e Documenti di storia e Diritto II 1881 S. 105 ff. *Iordan* in Annali d. Inst. 1885 Tav. d'agg. A. Statua Vaticana di semone sanco S. 105 ff. Die Inschrift der Basis lautet: *semoni sanco sancto Deo Fidio sacrum decuria sacerdotum bidentalium.*

ten Gemmen (Mus. Berl. Katal. n:o 2610. 6714) und der Münze des Antoninus Pius mit diesem Standbilde des Semo Sancus Dius Fidius vergleichen, so können wir, bei dem auffallend ähnlichen Bau des Körpers und Typus des Gesichts, kaum dem Gedanken widerstehen, dass auch der vorn abgestumpfte, halb ausgestreckte linke Arm dieser Statue mit dem Blitz einstmals bewaffnet war. Die gesenkte Rechte hat wahrscheinlich den aus dem Kultus des Dius Fidius bekannten *orbis aeneus* (Liv. 8. 20. 8) gehalten, wie die oben erwähnte Statuette REINACH Repertoire II S. 5 n:o 9, die also meines Erachtens für eine wenn auch schlechte Reproduktion des Kultbilds des Dius Fidius zu halten ist.

Ist denn der griechische Apollo auch als Blitzgott gedacht und dargestellt worden? Zeugnisse der Texte können wir zwar dafür heranziehen. Den Blitz führt er bei Soph. Oed. rex 469 ἔνοπλος γὰρ ἐπ' αὐτὸν, ἐπενθρώσκει πυρὶ καὶ στεροπαῖς ὁ Διὸς γενέτας, und mit Blitzen schützt er sein Heiligtum in Delphi gegen die Phlegyen (Pausan. 9. 36. 3), die Gallier (Pausan 10. 23. 1 f.) und gegen Xerxes (Iustin. 2. 12. 8)[1]. Die Aegis gibt ihm Homer Il. XV 229. 318, XXIV 20. — Aber ob er jemals in bildlicher Darstellung diese Waffe getragen hat, bleibt sehr fraglich. BURMANN (Zeus καταιβάτης p. 339) erwähnt, dass auf einer Münze Apollon mit dem Blitze bewaffnet ist, eine Angabe, die ich nicht habe kontrollieren können. Der Bogen ist oft von einem Blitzbündel kaum zu unterscheiden (s. unten). Andere Belege gibt es aber nicht, weder für einen griechischen, noch für einen italischen Blitzgott Apollo. Denn darauf, dass die im Museum Cortonense Romae 1750 tav. 27 abgebildete Gemme, den Blitz neben anderen Symbolen des Apollo zeigt[2], wage ich nicht zu bauen. Und was WIESELER[3] sonst angeführt hat, betrifft den Sonnengott, nicht Apollo: auf zwei apulischen Vasen[4] ist nämlich neben dem

---

[1]) *Bellermann* Soph. Oed. rex. 469.

[2]) Ein Rabe, eine Wage im Schnabel, steht auf einem Köcher. Über dem Raben der Blitz.

[3]) Bulletino dell' Inst. Archeol. 1852 p. 184 ff.

[4]) Arch. Zeitung Neue Folge 1848 Taf. XX. Text s. 306 ff.: ein rotfigurisches Oxybaphon und ein ähnliches Krater.

Sonnengotte ein geflügelter Blitz gezeichnet, der aber ausser der Sonnenscheibe, von der die Quadriga des Gottes umgeben ist, steht. — Der Gott *Veiovis* wurde in Rom unter dem Bilde des Apollo verehrt (Gellius V. 12. 12 WISSOWA Rel. 191). Darum verteidigt BABELON immer noch die Deutung des Zeichens A auf den oben erwähnten Münzen des Man. Fonteiius, auf denen ein Blitz unter einem Apollokopf gezeichnet ist, als Apollo. Doch hiess der Gott Veiovis im Kulte sicher nicht Apollo, wenn er auch seine Züge angenommen hatte, und die Statue des Veiovis hatte mit dem Blitze nichts zu tun (Ov. Fast. III 446 *manu fulmina nulla tenet* Gell. V. 12. 11 *Sagittas tenet*), — wie ich oben bemerkt habe, dass wir für einen Blitzgott Veiovis keine Zeugnisse besitzen.

Ist der römische Dius als eine von Juppiter ganz verschiedene Gottheit aufzufassen? Dagegen spricht das Zeugnis Plinius' (s. oben S. 23), dass die Römer nur zwei Blitzgötter kannten, Juppiter und Summanus. Die Frage, ob es einen griechischen blitzwerfenden Apollo gegeben hat, ist also ohne Belang: die Römer wollten keinen Apollo darstellen, sondern einen Juppiter, der nicht nur wie Apollo Schirmer der Treue war, sondern auch die Jugend mit ihm gemeinsam hatte. Denn der Kultus des jugendlichen Juppiter in Italien ist eine Tatsache: auf Münzen des Vibius Pansa (Cs. 43 v. Chr.)thront *Juppiter Anxur* (IOVIS AXUR.) als bartloser Jüngling mit langen Locken (MÜLLER-WERNICKE A. D. IX. 12 "der volskische Stammesgott von Anxur-Tarracina", "ein Frühlingsgott"?); *Veiovis* wurde allmählich als ein Juppiter iuvenis (Ov. Fast. III 447) aufgefasst (s. WISSOWA Relig. 191); wohlbekannt ist der Kultus des *Juppiter puer* in Praeneste[1], der insofern besonders wichtig ist, als er unverkennbar auf etruskischen Einfluss hinweist. Aber auch Dius Fidius hat sich nicht von etruskischen Einflüssen frei gehalten, wie am besten daraus erhellt, dass in Rom in der Kaiserzeit sein Kultus einem Priestertum (sacerdotes bidentales) anvertraut war, dessen Name besagt, dass sie dem etruskischen Ritus gefolgt sind (*bidental* ist der

[1]) s. Rhein. Mus. 1905 S. 256 ff. Minerva auf dem Capitol und Fortuna in Praeneste.

Name des etruskischen Blitzgrabes s. unten 'Das Sühnen der Blitze' S. 94 ff.).

Nun hat aber Iacobsthal a. a. O. S. 17 ff. nachgewiesen, dass die Form des Blitzes auf den oben erwähnten Münzen und Gemmen jonisch-etruskisch ist und dass also die auf diesen wiedergegebene Iuppiterstatue ein von den Etruskern übernommener Tinia ist. Der bartlose apollinische Iuppiter als Blitzgott ist also etruskischen Ursprungs. Wie die Etrusker zu diesem Typus gekommen sind, ist nicht mit Sicherkeit zu entscheiden. Entweder haben sie eine hellenistische Darstellung eines mit Blitz bewaffneten, jungen Herrschers, wie den Alexander des Apelles (Plin. n. h. 35. 92), als Götterbild verwendet, oder der Kultus hat selbst einen jugendlichen Iuppiter ausgebildet. Gegen die erste Annahme spricht die jonisch-etruskische Form des Blitzes, für die letzte nicht nur der pränestinische *Iup. puer*, sondern auch ein Bruchstück aus der etruskischen Blitzlehre.

Nach einer etruskischen Notiz ist das fulmen praesagum, der Blitz des Juppiter(s. oben S. 25), für seinen Sohn gehalten worden (Serv. Dan. Aen. X. 177 *praesagi fulminis ignes*] — *est enim Iovi filius*[1] *fulmen, de quo tantum futura noscuntur*). Wie der Adler erst das Symbol des schnellen Blitzes selbst gewesen, nachher sein Träger geworden ist[2], so haben vielleicht die Etrusker aus dem als Gottessohn aufgefassten Blitze einen jugendlichen Blitzträger gemacht. Der Gedanke liegt nahe, dass Aelius Stilo bei seiner etymologieserenden Erklärung (*Dius Fidius* = *Diovis filius*[3]) einer solchen etruskischer Ansicht folgte, und ich glaube, dass wir unter den neun etruskischen Blitzgöttern einem Sohne des Juppiter einen Platz anweisen müssen: seinem Genius, der nach Festus auch sein Sohn war, oder vielmehr dem *Pales*, der nach Martianus Capella I § 50 sein *filius*, nach Arnob. a. n. III. 40 sein *minister* war und wie der Genius zu seinen Penaten gehörte. Dieser Pales ist meiner Meinung nach mit *caϑa* auf der Piacenzaleber

1) *Iovis solius Mascivius, Schmeisser, Iovis illud Thilo.*
2) s. *Usener* Keraunos Rhein. Mus. 1905 LX S. 24 ff.
3) Varro L. L. V. 66.

identisch[1]. Auf einem etruskischen Spiegel (GERH.-KÖRTE V, T 59) wird der Sonnengott *caϑesan* genannt, was, wie ich glaube als *caϑa* Sohn der *ϑesan* (Aurora) zu erklären ist[2]. Dann wären die oben (S. 43 A. 4) erwähnten apulischen Vasen zu vergleichen.

3. Auf einer etruskischen Gemme (FURTWÄNGLER Die Gemmen T. XVIII 6) steht ein mit Blitz und Tridens bewaffneter Gott im Begriff, den Wagen zu besteigen. FURTWÄNGLER nennt ihn *Tinia* und ich wage nicht es zu bestreiten. Der Tridens ist wohl ursprünglich aus dem Scepter des Zeus hervorgegangen, der bisweilen noch diese stilisierte Form aufweist[3]. Das Seetier unter dem Wagen könnte dafür sprechen, dass der Gott der Gemme von dem etruskischen Künstler als *Neϑuns*-Neptunus aufgefasst sei, genügt aber nicht, um dem Gott einen Platz unter den neun zu sichern[4].

4. Es wird oft behauptet, dass auch *Hercules* bei den Etruskern ein Blitzgott war. Da kein Gott in Etrurien beliebter oder mehr verehrt war als er, so hat diese Annahme nichts Befremdendes. Aber feste Beweise fehlen bisher.

---

[1]) S. meinen Aufsatz Die Götter des Martianus Capella I 41— 61 und der Bronzeleber von Piacenza S. 49 f.

[2]) *Körte* Etrusk Spieg. V 159 teilt das Wort in *ca* u. *ϑesan* "dies ist *ϑesan*" und glaubt, dass der Künstler irrtümlich den Namen der Aurora statt den des Sonnengottes *usil*, *aur* geschrieben hat; *ca* kommt aber auf Spiegeln nur einmal vor (V 60) in einem vollständigen Satz, niemals dem blossen Namen vorgestellt, und mit Irrtümern zu operieren ist immer der letzte Ausweg. Ich erkläre den Namen wie *Mars'hercles* (Mars, Sohn des Hercules). Die Auslassung des Genitivzeichens ist bei *clan* Sohn, *seχ* Tochter (*Torp* Etruscan Notes 1905 S. 61) und auch sonst (s. Nord. Tidskrift for filologi 1905 S. 110 u. 114) bezeugt.

[3]) *Walters* Poseidons Trident in Journal of Hellenic Studies XIII. 13 ff. besonders fig. 24 (*Gerh.* Auserl. Vasenb. 128) und Text S. 19; *Furtwängler-Reichhold*, Griech. Vasenmalerei Taf. 30 Hydria aus Ruvo; auf dem Spiegel *Gerh.-Körte* V 60 läuft das Scepter des Zeus in einen blumenartig stilisierten doppelten Dreizack aus.

[4]) Auf einer in Archäol. Ztg. 1851 S. 305 ff. von *Panofka* beschriebenen und abgebildeten Vase aus Chiusi stehen drei blitzbewaffnete Götter vom Zeustypus, von denen der eine durch den Dreizack als Poseidon-Neptunus bezeichnet zu sein scheint. Panofka hat darum nicht gezweifelt, dass die drei hohen Brüder gemeint sind. Leider ist die Vase längst verschollen, und die Abbildung beruht nur auf einer Gerhard zugesandten Zeichnung. Doch beweist sowohl die Behandlung des Motivs (s. *Müller-Wernicke* Ant. Denkm. IX 1) wie die ganz unbelegbare Form der Blitze, dass eine Fälschung vorliegt.

GERHARD Über die Gottheiten der Etrusker, Akad. Abh. 1866 p. 309 A. 98 sagt: "Ausserdem scheint jedoch Herkules zuweilen den Blitz geführt zu haben: nach einer späten Kaisermünze (MÜLLER II. 165. 17), aber auch nach einer etruskischen Gemme meines Besitzes, wo er sowohl Blitz als Keule hält." Diese Gemme habe ich im Kataloge des Berliner Museums, wo die Gerhardsche Sammlung vollständig verzeichnet ist, nicht wiedergefunden, wohl aber einige, auf denen der Bogen des Hercules einem Blitz sehr ähnlich ist[1]. — Unter den Kleinbronzen steht der beliebte Keulenschwinger Hercules dem jugendlichen Blitzgotte sehr nahe: jener hat Keule und ein kleines Fell, dieser Blitz und Mantel auf dem Arm. Aber an einem Exemplare dieses Blitzgottes, das ich im Bologner Museum gesehen habe, ist der kleine flatternde Mantel offenbar durch kleine Linien als ein Fell angegeben. Ist es ein Hercules oder ein Juppiter mit Aegis[2]?

Von den neun etruskischen Blitzgöttern haben wir also nur die folgenden 6 bestimmt angeben können:

Juppiter *tinia*
Juno *uni*
Minerva *menrva*
Vulcanus *s'eϑlans*
Mars *maris'*
Saturnus *satres*

Über die übrigen sind nur Vermutungen möglich. Ein Gott der Unterwelt *(fulmina inferna)*. Ein jugendlicher Blitzgott *(caϑa?)*. Hercules?

---

[1]) Berlin Mus. *Furtwängler* Beschreibung N:o 317 griechische Gemme, 385 italische.

[2]) Zu der rätselhaften italischen Gemme *Furtwängler*, Die Gemmen XIX. 53, Berlin Katal. N:o 238, auf der vor einem Reiter ein Blitzbündel archaischer Form gezeichnet ist, will ich daran erinnern, dass auf einem etruskischen Spiegel ein Reiter Hercules genannt wird (*Körte* Etr. Spieg. V. 51 a *hercle pakste*). *Körte* glaubt, dass der Name irrtümlich hinzufügt sei. Ich halte es für ausgeschlossen, dass ein schreibverständiger Spiegelverfertiger den Hercules, den gewöhnlichsten Typus der etruskischen Kunst, nicht gekannt hätte; *pakste*-Pegasus ist nur als allgemeiner Name eines berühmten Pferdes aufzufassen, wie auf dem Spieg. Gerhard Taf. 235 das hölzerne Pferd *pecse* genannt wird. Hercules mit einem Pferde s. *Furtwängler*, Die Gemmen Taf. VI. 47, VIII. 59.

Die Blitze der neun Blitzgötter wurden hauptsächlich durch die Himmelsregionen, aus denen sie kamen, unterschieden. Und diese können wir durch einen Vergleich zwischen drei wichtigen Denkmälern: dem Regionensystem des Plinius, den Götterwohnungen des Martianus Capella und den Inschriften der Bronze von Piacenza, zum Teil noch bestimmen, wie ich es in meinem oben zitierten Aufsatz ausgeführt habe.

Es gab elf Manubien der Blitzgötter (s. Plin. n. h. II. 138 S. 23), und auf diese elf Manubien waren also die 16 Regionen (s. oben S. 15 ff) verteilt. Eine gleiche Verteilung ist dadurch ausgeschlossen. Wie es von Juppiter ausdrücklich bezeugt wird, dass er drei Regionen (entsprechend seinen drei Manubien) beherrschte (s. oben S. 24), so erscheinen sowohl auf der Bronze von Piacenza wie auch bei Martian viele Götternamen in mehreren Regionen[1].

Wenn wir uns fragen, woher die Etrusker diese befremdende Zahl elf geholt haben, so gibt es meines Wissens nur einen Anhalt: Serv. Georg. I. 33 *Aegyptii duodecim esse adserunt signa. Chaldaei vero undecim*, und in der Fortsetzung hören wir auch über die verschiedene Grösse der Teile: *iidem Chaldaei nolunt aequales esse partes in omnibus signis, sed pro qualitate sui aliud signum XX, aliud XL habere, cum Aegyptii tricenos esse partes in omnibus velint.* Früher hätte man dieses Zusammentreffen als einen Zufall betrachten können, jetzt aber kaum, wo man die einzigen Gegenstücke zur etruskischen Leber eben bei den Babyloniern gefunden (s. oben S. XII), und auch sonst (s. S. 31) Beziehungen zwischen Chaldäa und Etrurien festgestellt hat.

[1]) Auf der Bronze ausser *tinia;*
leϑn 2', *leϑns leϑms* 9, *leϑam* 17,
cilensl 14, *cilen* 15 u. 7',
ϑuflϑas 16', *ϑvf* 16 u. 1',
fuflus 5', *fufluns* 7,
tluscv 10, *tlusc* 14'.
Bei Martianus ausser Juppiter:
Lar militaris II u. IV, *Nocturnus* XVI u. I,
Favor IV u. VI, *Favores* I, *Mars* II u. VI,
Mulciber IV, *Vulcanus* V,
Genius V u. VI,
Pales VI u. VII,
'*cuncti superius corrogati*' VIII.

Über die Blitze der besonderen Götter sind nur wenige Notizen überliefert. Wir wissen nur, dass die Blitze des Juppiter an der roten Farbe erkannt wurden (Pseudacro Hor. Carm. I. 2. 1—4 *Omnes manubiae albae et nigrae pallida coruscatione esse dicuntur, Iovis rubra et sanguinea*), dass die Blitze des Mars zündend waren (Plin. II. 139 *A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant, sicut cremantia a Martis, qualiter cum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine*), dass endlich die Erdblitze unheilbringende Winterblitze waren, die man an ihrem senkrechten Lauf erkannte (Sen. n. q. II. 49 *inferna*. Plin. n. h. II 138 *Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quae infera appellat, brumali tempore facta, saeva maxime et exsecrabilia —. Argumentum evidens quod omnia a superiore caelo decidentia obliquos habent ictus, haec autem, quae vocant terrena, rectos*). Diese Blitze waren nach einer von Plinius (n. h. II. 139 v. supra) erwähnten Version die des Saturnus. Aber von "Coincidence des foudres avec les fêtes des diverses divinités" hätte Bouché-Leclercq[1] nicht mit Bezug auf diese Pliniusstelle sprechen sollen. Denn das Zusammenfallen mit dem römischen Feste Saturnalia hat nichts mit etruskischer Blitzlehre zu tun. Noch weniger kann man aus den Worten des Servius (Aen. XI 259 *constat Graecos tempestate laborasse aequinoctio vernali, quando manubiae Minervales, id est fulmina, tempestates gravissimas commovent)* schliessen, dass "Minerve tonne à l'epoque des Quinquatrus"; denn diese Worte handeln von Griechenland. Der Scholiast hat nur mit der 'etruskischen' Phrase *manubiae Minervales* glänzen wollen, und hat es auch nötig gefunden, diesen gelehrten Ausdruck selbst zu erklären: *id est fulmina*.

[1]) *Bouché-Leclercq*, Daremberg-Saglio, Dictionnaire "Haruspices" S. 20.

C.

DIE ERFORSCHUNG UND DEUTUNG DER BLITZE.

Da wir oben die Frage über die Richtung der Blitze und die Kunst, daraus die blitzwerfende Gottheit zu ermitteln, erledigt haben, so haben wir zu untersuchen, was man sonst noch bei den Blitzen beobachtet hat. Seneca erwähnt, dass die etruskische Lehre darüber nur verstreute Notizen gab, dass aber Attalus, der Stoiker, den Versuch gemacht hatte, die unsystematische etruskische Disciplin nach den Normen seiner Philosophie darzustellen: Sen. n. q. II. 48. 2. *Quae inspicienda sint*[2] *in fulgure, passim et vage dicunt, cum possint sic dividere, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinae dediderat, divisa sunt, ut inspiciant, ubi factum sit, quando cui, in qua re, quale, quantum,* und fügt hinzu: *Haec si digerere in partes suas voluero, quid postea faciam? in immensa procedam.*

Ohne diese Befürchtung Senecas zu teilen, wollen wir die von Attalus aufgestellten Gesichtspunkte verfolgen und betrachten also

I. die Blitzerscheinung *(quale);*
II. die Wirkung des Blitzes *(quantum);*
III. den getroffenen Ort oder Gegenstand *(ubi factum sit, cui);*
IV. die Zeit und die näheren Umstände, unter denen der Blitz erscheint *(quando, in qua re).*

I. Die Blitzerscheinung.

Drei Dinge hatte man hierbei zu beobachten:

1) das Blitzleuchten: *fulgur, fulgetrum, fulgetra, fulguratio,*

---

[2]) *sunt* δ E H'.

2) das Einschlagen des Blitzes: *fulgur, fulmen,*

3) den Donner: *tonus, tonitrus, tonitrua.*

Über die Bedeutung und Unterscheidung der Wörter *fulgur fulmen* etc. s. meinen Aufsatz Wölfflins Archiv 1905 S. 369 ff.

1. *Das Blitzleuchten.*

Dass man schon dem Blitzleuchten Bedeutung beimass, beweist die Stelle des Pseudacro, welche besagt, dass man an der roten *Farbe* und dem feurigen Schimmer die Blitze des Juppiter erkannte[1]. (Pseudacro Hor. Carm. I. 2. 1—4 *Omnes manubiae albae et nigrae pallida coruscatione esse dicuntur, Iovis rubra et sanguinea*). Den Text des cod. A haben alle Herausgeber als sinnlos korrigieren wollen. In einigen Handschriften ist die Konjektur *Palladis* für *pallida* versucht worden, um die Blitze der Zeustochter denen des Vaters entgegenzustellen [*palladesse* v, *palladis esse* r, *esse* cp]. KELLER hat aus den auffallenden Worten *albae et nigrae* geistreich das Wort *alienigenae* = aliorum numinum gemacht. Aber dies Wort ist viel zu künstlich um das Richtige zu treffen. Einfacher wäre: Omnes manubiae al*iae* [et] *p*igra e<t> pallida coruscatione esse dicuntur Iovis rubra et sanguinea. Aber ich bin jetzt überzeugt, dass die Lesart der Pariser Handschrift A richtig ist. Denn der Begriff *niger* ist gar nicht mit dem Blitz so unvereinbar, wie man geglaubt hat. Silius Italicus sagt IV. 431 *tum fulminis atri Spargentem flammas* und Statius gleichfalls Silv. I. 4. 64 *ne fulminis atri sit metus.* Noch einleuchtender ist der Versuch des Verrius Flaccus, das Wort *fulgus* aus *furvus* (= niger vel ater) herzuleiten: Festus M. 84 *Furvum nigrum, vel atrum. Hinc dicta furnus Furiae funus, fuligo, fulgus, fumus.* Ich glaube zwar nicht, dass diese Verfasser die etruskische Lehre vor Augen gehabt haben, in der wir einen schwärzenden Blitz,

---

[1]) Die rote Farbe wird auch von den griechischen und römischen Dichtern den Blitzen Juppiters zugeschrieben: Pindar Ol. 9. 6 Δία τε φοινικοστερόπαν. Hor. Carm. I. 2. 4 *rubente dextra.* Claudian rapt. Proserp. II. 228 *ni Juppiter — — rubri torsisset fulminis alas,* aber nicht als etwas besonders für den Blitz Juppiters, sondern für den Blitz überhaupt bezeichnendes, wie das Epitheton *rutilum* bei Val. Flacc. VII. 647 *rutilique a fulminis aesta.* VI. 56 *rutilas-alas.* Ov. Heroid. III. 64. *rutilo missi fulminis igne.*

fulmen fuscans, ψολόεις, werden kennen lernen. Ich glaube auch nicht dass Pseudacro diesen Blitz gemeint hat, denn er beschreibt die Farbe, nicht die Wirkung der Blitze. Aber die angeführten Belege sind völlig genügend, um das Wort *nigrae* zu verteidigen[1]: und dass Pseudacro etruskische Weisheit darstellt, zeugt nicht nur das Wort *manubiae*, sondern auch der Umstand, dass er die Manubien des Juppiter von anderen unterscheiden will und also eine Mehrzahl von Blitzgöttern annimmt.

Es stellt sich also heraus, dass die Etrusker auch betreffs der Farben der Blitze wie öfters eine Dreiteilung gemacht haben:

manubiae albae
,, *nigrae*
,, *rubrae*

Die beiden ersten Arten hatten einen blassen Schimmer, die letzte einen feurigen. Zu dieser letzten Art scheinen aber nicht nur die Manubien Juppiters gehört zu haben, sondern auch die *fulmina* des *Mars*, welche nach Plinius *cremantia* (oben S. 49),nach Servius D. Aen. VIII 429 *rutuli ignis* waren: *cum autem (dicit) 'rutuli tris ignis' Martem (significat)*.

Wir müssen annehmen, dass die römischen Augurn bei der Einholung von Auspicien *(consulere fulmen, servare de caelo)* die Blitze ohne Rücksicht darauf, ob sie einschlugen oder nicht, beobachteten (*signa impertativa:* als *signum oblativum* genügte sogar der Donner allein: s. unten). Der Beweis dafür, dass auch die etruskische Lehre schon dem blossen Blitzleuchten *(fulgetrum)* Bedeutung beimass, liegt in der Natur der Regioneneinteilung, die eben für die nicht einschlagenden Blitze von grösster Bedeutung war, während man bei den einschlagenden schwerlich immer die Region wahrnehmen konnte und darum auf die Wirkung und auf den getroffenen Ort oder Gegenstand die grösste Aufmerksamkeit richtete. Mit den eingeholten Auspi-

[1]) Übrigens brauche ich wohl kaum daran zu erinnern, dass *niger* bei weitem nicht immer schwarz bedeutet; es dient sowohl zur Bezeichnung des dunkelblauen Wassers und des dunklen Grüns der Bäume (Verg. G. IV. 126 *niger — Galaesus*. Hor. Carm. III. 27. 23 *aequoris nigri*. Verg. Ecl. VI. 54 *ilice sub nigra*. Georg. II. 258 *hederae — nigrae*. Ov. Art. am. III. 690 *nigraque myrtus* Hor. Carm. I. 21. 7 *nigris — silvis*), als auch des dunkelrothen Weins und der violetten Farbe der Blumen (Martial VIII. 56. 14 *nigra Falerna*. Verg. Ecl. 10. 39 *et nigrae violae sunt et vaccinia nigra*).

cien der Römer können wir zwar die oben S. 25 erwähnten *fulmina praesaga, consiliaria* der Etrusker vergleichen, die Juppiter von allen Regionen her aussenden konnte, aber die Einzelheiten der etruskischen Lehre sind uns in diesem Punkte unbekannt (vgl. unten S. 79 ff.).

2. *Das Einschlagen des Blitzes.*

Nur über die als Prodigia aufgefassten Blitzschläge wurden die etruskischen Haruspices von den Römern befragt; darum kennen wir aus der Praxis nur die Behandlung der einschlagenden Blitze, und auch was uns sonst von etruskischer Blitzlehre überliefert ist, betrifft vor allen diese. In den folgenden Abschnitten wird also unsere Darstellung in erster Linie diese berücksichtigen.

3. *Der Donner.*

Nicht nur den Blitz, sondern auch den Donner hielten die *römischen* Augurn für ein auspicium oblativum gravissimum, das die Auflösung der Volksversammlung bewirkte (Cic. Div. II 18. 42 *Iove tonante, fulgurante comitia populi habere nefas*), die Auspicien vereitelte (Serv. D. Aen. IV. 161 *murmur autem caeli ad infaustum omen pertinet, quia tonitru dirimuntur auspicia*) und eine Ehe ungültig zu machen vermochte (Serv. Dan. Aen. IV. 339 *tonuisse; quae res dirimit confarreationes*). Und bei der Einholung von Auspicien beobachteten sie nicht nur die Richtung des Blitzes, sondern auch die des Donnerrollens: Schol. Veron. Aen. II. 693 *Sed fulmen, unde exoritur, id observari oportet et tonitru, ubi desinit.*| *<si sinistr>a tonat, optimum fit auspicium, si modo non posticis sed anticis evenit* [*si sinistra* nach Serv. Aen. II 54 u. Serv. D. II 693].

Auch in der *etruskischen* Divination dürfen wir dem Donner eine Bedeutung nicht absprechen. An ihm erkannte man die zweite Manubia des Juppiter (Festus 129 *Alterae quae maiores sint* (codd. *sunt*), *ac veniant cum fragore* = Serv. Aen. I. 230 *est enim fulmen quod terreat*, Serv. D. Aen. VIII. 429 *ostentatorium est quo terror incutitur;* vgl. unten Sen. n. q. II. 40. 2. und oben S. 27). Caecina hat in seiner Behandlung der etruskischen Fulgurallehre auch den Donner besprochen, denn Seneca erwähnt, jener habe darin die Formen *tonitrus* und *tonus* gebraucht, während man zur Zeit Senecas *tonitrua* sagte:

Sen. n. q. II. 56 *tonitrua nos pluraliter dicimus, antiqui autem tonitrum dixerunt aut tonum. Hoc apud Caecinam invenio, facundum virum qui habuisset aliquando in eloquentia nomen, nisi illum Ciceronis umbra pressisset.* [*qui* MURET. GERCKE; *si* trad.; *et qui* ET][1] —

Möglich ist, dass schon Cap. 27 bei Seneca Caecina entlehnt ist. Seneca unterscheidet dort *grave murmur — tonitrua venturi praenuntia imbris* und *genus acre —. hic proprie fragor dicitur, subitus et vehemens, quo edito concidunt homines et exanimantur, quidam vero vivi stupent et in totum sibi excidunt, quos vocamus attonitos* (Vgl. Serv. D. Aen. IV. 282 *a Iove —, a quo et fulmina iaciuntur quae attonitos faciunt*).

Da aber *genus acre* hier mit fast denselben Worten[2] beschrieben wird wie *genus fulminum discutiens* in c. 40, das meiner Meinung nach von Attalus stammt (s. S. 67), so sehe ich in ihm die Quelle auch für c. 27. Seneca hätte wahrscheinlich nach diesem Capitel über genera tonitruum dasselbe wie nach c. 40 über die genera fulminum schreiben können: *haec adhuc etruscis philosophisque communia sunt* (c. 41,1). Denn griechische Naturphilosophie scheint in beiden enthalten zu sein, wie Attalus überhaupt *Etruscorum disciplinam Graeca subtilitate miscuerat* (c. 50. 1).

[1]) *Schmeisser*, Quaest. de etr. disc. S. 25 zieht aus diesen Worten nur den falschen Schluss, dass Caecina grammatische Studien, die die ältere Sprache betrafen, getrieben hätte. Er ist durch das Wort *antiqui* in die Irre geführt worden. Dass aber Seneca wirklich die Zeit des Caecina, der ungefähr 100 Jahre vor ihm lebte, mit diesem Worte bezeichnet, können wir dadurch konstatieren, dass wir bei Varro das Wort wiederfinden, von dem Seneca sagt: *haec* (i. e. *fulgurationes*) *antiqui fulgetra dicebant.* Denn *fulgetrae* ist sicher mit Mercerus zu lesen bei Nonius 28 *Varro* περὶ κεραυνοῦ: *cognitio enim trium, fulgetrae, tonitrûm, fulguris, a fulmine orta* [*fulget et* S.]. Und *fulgetrum fulgetra* stehen parallel z. B. Plinius n. h. 2.112 *fulgetra*, 35. 96 *fulgetrum*. Die Form *tonitrus*, welche Seneca auch den 'antiqui' zuschreibt, kommt noch bei Lucret. VI. 164. Vergil Aen. 4. 122, 8.391 vor, ja sogar bei Seneca selbst: n. q. II. 11. 3 *tonitru* (v. l. *tonitruo*), 30. 1 und 2 *tonitrum* (v. l. *tonitruum*). — Ausserdem wäre der erklärende Zusatz Senecas *facundum virum* sinnlos, wenn man annehmen wollte, dass es sich hier um grammatische Studien handelte. Seneca will mit diesen Worten nur ausdrücken, dass er jene Form bei einem guten Stilisten gefunden hat.

[2]) Vgl. c. 27. 3 *talia eduntur tonitrua, cum conglobata nubes dissolvitur et eum quo distenta fuerat spiritum emittit* und c. 40. 2 *conglobatum est et habet admixtam vim spiritus coacti ac procellosi.*

In der Bilingue
CIL XI 6363 [*L. Ca*]*fatius L. f. Ste. haruspe*[*x*] *fulguriator. Cafates. Lr. Lr. nets'vis. trutnvt. frontac.*
muss *nets'vis* der dem *haruspex* entsprechende *Haupttitel* sein, weil es hier zuerst steht und in einer Inschrift Fabretti 560 ter h, t. XXX *nae. cicu* |*peϑnal*| *netsvis'* (s. DEECKE, Etr. Fo. u. Stud. V. 32) als einziger Titel erscheint[1]. Wenn auch durch die Inschrift Ga. 799 (s. TORP, Etr. Beitr. 2. 111) gezeigt wird, dass *nets* nicht dem Worte *haru-*, wenn es wirklich derselben Wz. wie *hira*, χορδή (s. SOLMSEN K. Z. 34. 2) gehört[2], entsprechen kann, dem Sinne nach müssen sie sich decken (Schlachtopfer? und Eingeweide). Dagegen repräsentiert wohl *trutnvt* denjenigen Teil der etr. Disciplin, für dessen Ausübung es keinen römischen Spezialnamen[3] gab: die *libri rituales* (s. oben S. 8 ff. Festus 285 — *quo ritu condantur urbes, arae aedes sacrentur, qua sanctitate muri* etc.). Da nun *trut*, wie es scheint, *sacer* ist (DEECKE, Etr. Fo. u. Stud. II. 53 f. V. 31. TORP, Etr. Beitr. 2.41), so wird *trutnvt* etwa dem griechischen ἱερεύς entsprechen, ein Titel, der wirklich bei Lydus de ost. C. 2. 8A Τάρχοντί τε τῷ ϑυοσκόπῳ καὶ Ταρχύτῳ τῷ [— — καὶ Κα]πίτωνι ἱερεῖ ebenso wie ϑυοσκόπος einen Haruspex zu bezeichnen scheint, und also eher für Übersetzung eines etruskischen Wortes als wie WACHSMUTH annimmt für einen sinnlosen Titel zu halten ist (Prol. in Lyd. p. XXVI: "quod autem Capito ἱερεύς a Lydo appellatur, id tanti facio").

Also muss wohl, wie auch allgemein angenommen wird,

---

[1]) Die Spezialtitel wie *prodigiator fulgur(i)ator extispex* bezeichnen verschiedene Seiten der Tätigkeit, die die Haruspices ausübten. Zwar waren verschiedene von ihnen in dem einen oder anderen Teile der Lehre besonders gewandt und berühmt (z. B. die Fulguratoren von Faesulae nach Silius VIII. 477), aber besondere Priester für diese Spezialfunktionen gab es nicht.

[2]) Diese Etymologie ist doch gar nicht als sicher anzusehen. Die Annahme, dass *haru(spex)* ein Fremdwort ist, wird dadurch gestützt, dass dies Wort in den Inschriften sehr verschieden geschrieben wird (*arespex arresp. arusp. harusp.*) Und so ist immer noch mit der Möglichkeit zu rechnen, dass *haru* mit dem babylonischen Worte HAR-*kabittu* 'Leber' zu verbinden ist (*Boissier*, Memoire de la Societé de Linguistique de Paris XII. S. 35).

[3]) *Prodigiatores* werden die Haruspices nur insofern genannt, als sie die römischen Prodigien deuten. Dies war aber nur eine Seite der zu den libri rituales gehörenden Tätigkeiten, denen zum Teil die der Augures und Pontifices entsprechen.

frontac mit *fulguriator* identisch sein; natürlich muss es als Lehnwort aufgefasst werden, nicht aus dem Griechischen, sondern wahrscheinlich aus dem Oskischen (vgl. die osk. Inschr. F. 28 79 t. LV *tanas: niumeriis: frunter*). Zu meiner Annahme (S. 14), dass die Blitzlehre nicht der ursprünglichste Teil der etruskischen Disciplin ist, stimmt es vorzüglich, dass man zur Bezeichnung deselben ein Lehnwort benutzt hat. Anderseits scheint *frunter*, nach der erwähnten oskischen Inschrift zu urteilen, der Haupttitel bei den Oskern gewesen zu sein und also die Blitzschau den wesentlichsten Teil der oskischen Divination ausgemacht zu haben. Jedenfalls besagt aber das Wort *frontac*, dass die Etrusker bei ihren Weissagungen auch den Donner berücksichtigt haben, und wir dürfen nicht der βροντοσκοπία des Nigidius[1] bei Lydus de ostentis c. 27—38 schon des Titels wegen unbedingt alles Etruskische absprechen (wie WASCHSMUTH Prol. in Lydum p. XXXVI. MÜLLER Etr. II 177). Ob die Etrusker schon aus dem blossen Donner geweissagt haben, können wir nicht entscheiden.

II. Die Stärke und Wirkung des Blitzes.

Nach der Wirkung des Blitzes unterschied man die Dreizahl:

I. *genus quod terebrat,*
II. ,, *quod discutit,*
III. ,, *quod urit aut fuscat.*

[1]) Zwar genügen die übrigen Gründe, die Wachsmuth a. a. O. p. XXXVIII sq. vorgebracht hat, um die Autorschaft des Nigidius für die erwähnte Partie bei Lydus in Abrede zu stellen, und das hier waltende (ägyptische und chaldäische) Prinzip, nur nach Monaten und Tagen zu weissagen, kann mit der verwickelten Kunst der offiziellen etruskischen Blitzdeuter nichts gemein haben. Aber dass Lydus den Namen des Nigidius ganz aus der Luft gegriffen hat, glaube ich nicht. Nig. hat durch sein Buch *augurium privatum* (Gellius VII. 6. 10) gezeigt, dass er die nicht Eingeweihten praktisch belehren wollte; — vielleicht ist im Privatleben der Donner von grosser Bedeutung gewesen —; und er war abergläubisch und originell genug, um eine Art "Bauernpraktik" aus verschiedenen Doktrinen zusammenzuschreiben. Eine solche Contamination erkennen wir in dem *fulgurale Labeonis* bei Lydus noch ganz deutlich, in dem die etruskischen Elemente nicht ganz verwischt sind (s. unten). In dem *tonitruale Nigidii* wäre es verlorene Mühe. Etruskisches im Detail ausscheiden zu wollen. (Über einzelne Reste s. *Swoboda* Reliquae Nigidii p. 32). Nur die einstmalige Existenz eines an die etruskische Lehre sich anlehnenden tonitruale Nigidii wage ich nicht anzuzweifeln.

Die Belege sind folgende:

Sen. n. q. II. 40. 1 *fulminum genera sunt illa: quod terebrat*[1], *quod discutit, quod urit.*

quod terebrat subtile est et flammeum, cui per angustissimum fuga est ob sinceram et puram flammae tenuitatem.

2. *quod dissipat conglobatum est et habet admixtam vim spiritus coacti ac procellosi: itaque illud fulmen per id foramen, quod ingressum est, redit et evadit; huius late sparsa vis rumpit icta, non perforat.*

3. *tertium illud genus quod urit, — igneum magis est quam flammeum; — nullum quidem sine igne fulmen venit, sed tamen hoc proprie igneum dicimus quod manifesta ardoris vestigia imprimit, quod*[2] *aut urit aut fuscat*[3]. 4. *tribus modis urit; aut afflat et levi iniuria laedit aut comburit aut accendit.* — 6. *nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscantur; hoc aut decolorat aut colorat.*

Festus 352 *Trisulcum fulgur — aut incendit a<ut discutit aut te>rebrat.*

Serv. D. Aen. VIII 429 *fulmen trisulcum est: aut enim <t>erebrat <aut> incendit[ur] aut dis<cuneat>.*

[*gerebat* cod. F, *terebrat aut* corr. SCHMEISSER Quaest de etr. disc. 27; *incenditur* cod. F, corr. MASCIVIUS; *incendit <et>ur<it>* SCHMEISSER nach cod. T; doch ist dies nur Tautologie; *disclina* cod. F, *dissipat* MASCIVIUS; *discuneat* schlage ich nach cod. T vor: *fulgus quod tangit, fulgur quod incendit et urit, fulmen quod cuneat id est findit.* Denn ohne Grund ist das ungewöhnliche Wort *cuneat* hier nicht gewählt worden. Falsch haben SCHOELL und THILO die Stelle zu ergänzen versucht,

SCHOELL: *a<ffla>t enim terebrat incendit <ut ait Caecina de Etrusca> disc<ip>lina,*

THILO: — *aut <afflat ut testatur Etruscorum de fulguratura> disc<ip>lina* (cf. Georg. I 332 *disclina*); denn dadurch würde — abgesehen von der ungeeigneten Form (*Etruscorum de fulguratura libri* kann man sagen, aber nicht *Etrusc. de fulguratura disciplina*) und der Unwahrscheinlichkeit eines solchen

[1]) *terebrat* A ϑ λ (P) Z, *terrebat* P^I, *terebat* H^I B O, *tenebrat* ε F.

[2]) "*quo* vel *quia*" Gercke.

[3]) *aut urit et fuscat aut fuscat* ε, *urit fuscat* Δ.

Zusatzes nach den Worten *alii volunt* — die Dreizahl verschwinden. Dass nämlich *afflat* dasselbe genus wie *terebrat* bezeichnet, erhellt aus]

Serv. Aen. II. 649 *tria sunt fulminum genera: est quod adflat* (I), *quod incendit* (III), *quod findit* (II).

Serv. Aen. I 230 *est enim fulmen quod terreat* (II), *est quod adflet* (I) —; *est quod puniat* (III).

Comm. Bern. Lucan. I 151 *tria sunt genera fulminum, unum afflatorium* (I) *tantum ut Verg. (2.649)* — —, *aliud quod incendit* (III), *tertium quod transfigit* (II) *<ut> item Verg. transfixo pectore flammas'.*

Nur aus übertriebenem Erklärungseifer[1] führt Serv. D. Aen. I. 43 vier Arten an *(quidam volunt fulminum genera quattuor esse: unum quod dicitur disiiciens idemque fragosum, alterum transfigens, tertium corripiens, quartum infigens).* Diese Arten hat der Scholiast selbst erfunden, indem er die Worte des Vergilius, die er erklären wollte, benutzte (Vgl. Serv. Aen. VIII 429 *Austro vento* s. oben S. 36).

Die drei etruskischen Blitzarten begegnen uns auch bei Isidorus Orig. 13. 9. 2 *Tria sunt nomina eius* (fulminis) *fulgor, fulgur et fulmen. Fulgor quia tangit, fulgur quia incendit et urit, fulmen quia findit;* er hat nur willkürlich die Erklärungen dazu benutzt, die drei Worte fulgor, fulgur und fulmen auseinander zu halten. Das erste genus heisst hier *quod tangit.*

Über diese physische Einteilung der Blitze sagt Seneca n. q. II 41 *Haec adhuc Etruscis philosophisque communia sunt,* und diese Angabe können wir zum Teil noch kontrollieren: Aristoteles gibt Meteor. III. 1. 7. folgendes System, das auch bei Stob. Ecl. I 29. 1 = Arii Did. ep. 12 s. *Diels* Doxogr. 452 und bei Lydus de mensibus III 52—53 ed. Wuensch c. 175 u. 178 zu finden ist:

1) *Quadrifidum* nennt Valerius Flaccus I. 662 nach Langen absichtlich den Blitz des Salmoneus, der einen noch kräftigeren Blitz als *fulmen trisulcum* des Juppiter führen wollte. Gelehrte Speculation wie bei Servius begegnet uns bei Schol. Stat. Theb. III 321 *trisulca pro quadrisulca, quia fulmen ex quattuor consistit: aqua igni nube vento.*

1. τυφών, πνεῦμα ἄπυρον,
2. πρηστήρ, „ ἡμίπυρον καὶ ἀθρόον,
3. κεραυνός, „ διάπυρον,
   a) ἀργής, κεραυνὸς ταχέως διάττων, οὐκ ἐπικάων διὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὸ τάχος,
   b) ψολόεις, κεραυνὸς βραδύτερος, αἰθαλώδης,
   c) σκηπτός, „ ὅσ κατασκήπτει εἰς τὴν γῆν.

Die Arten τυφών, πρηστήρ, κεραυνός begegnen uns auch bei Anaxagoras (Diels Doxographi 368) Chrysipp (369) und Straton (370), κεραυνός u. πρηστήρ bei Demokrit (369). Die ganze Liste erscheint noch bei Arrianus dem Physiker Stob. ecl. 29. 2 ed. Wachsm. I S. 235 und in der Pseudoaristotelischen Schrift περὶ κόσμου (IV395), die auf Posidonius zurückgeht[1].

Die drei etruskischen Blitzarten: *genus quod terebrat, quod discutit, quod urit aut fuscat* können wir teilweise wenigstens unter diesen griechischen erkennen. Denn dem *genus terebrans*[2] entsprechen zweifelsohne die ἀργῆτες, dem *genus* (urens aut)] *fuscans* die ψολόεντες (so mit Recht Müller Etr. II 180, während Ideler ad Arist. Meteor. II p. 260 sie entschieden falsch mit dem *genus quod discutit* gleichgestellt hat). Müller a. a. O. identifiziert auch die σκηπτοί mit *genus discutiens*: die πρηστῆρες sind vielleicht das *genus urens*. Diese vier Arten, die den etruskischen zu entsprechen scheinen, sondert auch Lydus de ostentis c. 44 ab: ἀργῆτας σκηπτούς πρηστῆρας ψολόεντας, und fügt dann die nicht gemeinsamen Arten hinzu: τυφῶνες, ἐκνεφίαι, αἰγίδες, ἑλικίαι. Aber während das Bruchstück de mensibus III 52.53 die griechische Lehre nach Aristoteles gibt, schöpft er hier aus Quellen, in denen schon Griechisches und Etruskisches vermengt ist (Labeo-Apuleius), und wir dürfen aus seiner Darstellung höchstens schliessen, dass sein Autor mit diesen griechischen Wörtern die etruskischen Blitzarten wiedergegeben hat. Ob wir aber wirklich berechtigt sind, die σκηπτοί mit dem *genus discutiens*, die πρηστῆρες mit dem *genus*

---

1) s. *Zeller* Philos. III. 1³ p. 647 A. *Fr. Malchin*, De auctoribus quibusdam, qui Posidonii libros meteorologicos adhibuerunt, Diss. Rostock 1893 p. 25 f. *Capelle* Die Schrift von der Welt Neue Iahrbb. 1905, 529 ff.

2) Sen. n. q. II 40. 1 *quod terebrat subtile est et flammeum, cui per angustissimum fuga est ob sinceram et puram flammae tenuitatem.*

urens zusammenzustellen, ist unsicher. Denn σκηπτός wird als gemeinsamer Name für alle einschlagenden Blitze angegeben[1]; und wenn auch einmal ein πρηστήρ als ein zünderer Blitz erwähnt wird (Xen. Hell. I. 3 1 ὁ νεὼς ἐνεπρήσθη, πρηστῆρος ἐμπεσόντος), so werden bei der Systematisierung πρηστῆρες immer nur als ἡμίπυροι bezeichnet, und ihr Hauptmerkmal ist die heftige Gewalt des πνεῦμα (*spiritus conglobatus* Sen. n. q. II. 37. 4), das den gewaltigen Donner hervorruft. Darum sind diese πρηστῆρες eher mit dem genus discutiens zu vergleichen:

Pseudarist. de mundo IV. 395 ἐὰν δὲ ἡμίπυρον ᾖ, σφοδρὸν δ'ἄλλως καὶ ἀθρόον. Zeno bei Diog. Laert. VII. 153 νέφος περισχισθὲν πυρὶ μετὰ πνεύματος. Anaxag. Plut. Plac. Phil. III. 3 τῷ δὲ νεφελομιγεῖ τὸν πρηστῆρα.

Sen. n. q. II. 40. 2 *quod dissipat conglobatum est et habet admixtam vim spiritus coacti ac procellosi —: huius late sparsa vis rumpit icta, non perforat.* — Doch das dem *dissipat-rumpit* entsprechende Wort ῥήγνυσι ist nur bei Arrian zu finden und zwar nur wie eine beiläufige Bemerkung zu κεραυνός (Arrian. Stob. ecl. (704) Wachsm. I S. 235 κεραυνὸς δὲ ὅτι πνεῦμα ἐστιν, ἀπὸ τῶνδε τεκμηριῶσαι παρέχει· ῥήγνυσί τε ἐστιν ἃ—).

In der Dreiteilung τυφών, πρηστήρ, κεραυνός ist aber τυφών sicher nicht mit dem klaren, flüchtigen *genus terebrans*[2], identisch, sondern entweder ein Sturmwind oder ein Sturmblitz (Zeno nennt ihn sogar nach Diog. Laert. VII. 153 κεραυνὸν πολὺν βίαιον καὶ πνευματώδη ἢ πνεῦμα καπνῶδες, Anaxag. sagt nach Plut. Plac. Phil. III. 3 τῷ δὲ πολυσωματέρῳ πυρὶ τὸν τυφῶνα). Der etruskischen Lehre am nächsten stehen vielleicht die Ausführungen des Arrian in der Fortsetzung des oben angeführten Fragments. Hier wird wenigstens *genus urens* ausdrücklich neben *genus fuscans* erwähnt (ἔκαυσαν), auch ist eine Dreiteilung offenbar zu erkennen, aber es fehlen die dem *genus discutiens quod rumpit icta* genau entsprechenden Worte, und genus fuscans wird mit dem genus ἡμίπυρον zusammengestellt:

[1]) Der Verfasser der Schrift de mundo IV. 395 sagt, nachdem er die Dreizahl κεραυνός, πρηστήρ τυφών erwähnt hat: ἕκαστον δὲ τούτων κατασκῆψαν εἰς τὴν γῆν σκηπτὸς ὀνομάζεται.

[2]) s. S. 59 A. 2.

Arrian. Stob. Ecl. ed. Wachsm. I S. 237 (608) (genus urens) καὶ δὴ ὅσοι μὲν μὴ πάντῃ ὀξέως ἐκπεσόντες ὕλῃ ἐνέτυχον καυσίμῳ, ἔκαυσάν τε αὐτὴν ὑπὸ τῇ διατριβῇ καὶ αὐτοὶ κατεσβέσθησαν τῷ ἔργῳ.

(genus ἡμίπυρον, fuscans) ὅσοι δὲ ξὺν πολλῷ τῷ τάχει κατέσκηψαν, οὗτοι πρὶν ἐκκαῦσαι διῇξαν, ὥστε ἡμίπυρα ἔστιν ἃ ὑπολελεῖφθαι ἀπ' αὐτῶν· οἱ δὲ καὶ αἰθαλώσαντες μόνον διῆλθον.

(genus terebrans) οἱ δὲ ἔτι καὶ τῶνδε ὀξύτεροι οὐδὲ ἓν ἐξεργάσασθαι ἔφθασαν, ἀλλὰ ἀραιᾷ μὲν ὕλῃ εἰ καὶ πάνυ καυσίμῳ ἐντυχόντες διεχώρησαν μόνον· ἀντιτύπῳ δὲ εἰ πελάσειαν ἐνσχεθέντες κατειργάσαντό τε αὐτὴν καὶ διέφθειραν· ὥστε κυτίδος μὲν ξύλου μαλθακοῦ ἁψάμενοι διῇξαν, ἀπαθῆ ἀπολιπόντες· τὸ δὲ χρυσίον ἔτηξαν τὸ ἐνόν, ὅτι ἐσχέθησαν ἐν τῷ χρυσίῳ. καὶ χιτῶνα ἤδη οὐκ ἔκαυσαν, ἀλλὰ ἐτρύχωσαν μόνον· καὶ διὰ μὲν κεράμου διῆλθον, τὸ δὲ ἐνὸν ἐν αὐτῷ διεφόρησαν. τούτων ξυμπάντων οἱ μὲν λαμπροὶ ἀργῆτες· ὅσοι δὲ καταιθαλώσαντες τὰ πελάσαντά σφισιν ἐπαύσαντο, οὗτοι δὴ ψολόεντες ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἐκλήθησαν. (S. 238) καὶ οἱ μὲν εὐθείᾳ κατασκήψαντες εἰς τὸ ἔμπαλιν τῇ αὐτῇ εὐθείᾳ ἀνῇξαν· οἱ δὲ ἐκ πλαγίου ἐμπεσόντες πρὸς ἴσην γωνίαν ἄνω ἀναφέρονται.

Es wäre nun möglich, dass die Schriften der griech. Philosophen, wenn sie besser erhalten wären, die Übereinstimmung noch vollständiger bezeugen würden. Aber glaublicher ist es, dass in Etrurien die griechischen Kenntnisse vereinfacht und die Erklärungen verflacht worden sind. Ja, dies scheint mir sogar in den Excerpten des Plinius noch deutlich zu Tage zu treten.

Plinius n. h. II. 137 *Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quae sicca veniunt, non adurunt sed dissipant, quae umida, non urunt sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificae maxime naturae, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis nulloque alio vestigio relicto. Aurum et aes et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis ac ne confuso quidem signo cerae. Marcia princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit.*

Plinius sagt zwar erst im folgenden (§ 138), dass er die etruskische Lehre darstellt; aber das Wort *dissipant*, welches

das typisch-etruskische zweite *genus quod discutit* bezeichnet, bezeugt, dass er schon in dieser Partie einem Etruskologen folgt. Und wie ungriechisch seine Erklärungen sind, leuchtet sogleich ein: *quae sicca veniunt non adurunt sed dissipant, quae umida, non urunt sed infuscant!* Die Begriffe *sicca* und *umida* gehören zwar der griechischen Philosophie an, aber sie bezeichnen in dieser die Stoffe, aus denen Regen und Blitz entstehen (z. B. Posidonius sagt bei Sen. n. q. II. 54 *e terra terrenisque omnibus pars umida efflatur, pars sicca et fumida: haec fulminibus alimentum est, illa imbribus*, Aristoteles bei Sen. n. q. II. 12. 4 *terrenus vapor siccus est et fumo similis, qui ventos fulmina tonitruaque facit. aquarum halitus humidus est et in imbres et nives cedit*)[1]. Aus der grösseren oder geringeren Geschwindigkeit hatte die griechische Philosophie die zündende oder nicht zündende Kraft der Blitze erklärt — bei Plinius sind aber die Blitze selbst trocken oder feucht geworden!

Ferner der wunderbare, schnell hindurchdringende Blitz *(genus terebrans)* wird bei den Griechen und bei Seneca wie Plinius durch fast dieselben Beispiele erläutert (Arist. Meteor. III. 1. 7. Sen. n. q. II. 31; 53. Arrian. u. Plin. s. unten). Er bringt Metalle zum Schmelzen, ohne die hölzerne oder lederne Umhüllung zu beschädigen, er schöpft den Inhalt aus, ohne die Gefässe zu verletzen. Die Griechen erklären diese Erscheinung so, dass der schnelle Blitz lockere Materie ohne Schaden durchschneidet, dagegen alles, was Widerstand leistet, beschädigt (Arist. Meteor. III. 1, 7 τὰ μὲν ἀντιτυπήσαντα πάσχει τι, τὰ δὲ μὴ οὐδέν). Bei Plinius n. h. II 137 wird als eine Erscheinung derselben Art das Wunder erwähnt, dass eine schwangere Frau selbst unversehrt blieb, ihre Leibesfrucht dagegen vom Blitze getötet wurde. Der Satz lautet also bei ihm ganz allgemein, dass der Blitz das

---

[1]) Den Worten des Plinius steht zwar die originelle Ansicht des Epigenes näher, welcher nach Sen. n. q. VII. 4. 3 lehrte, dass *fulgurationes* und *fulmina* von verschiedenem Stoffe gebildet waren: *aquarum enim et omnis humidi evaporatio splendores tantum caeli citra ictum minaces movet: illa autem calidior siccique terrarum exhalatio fulmina extundit.* Aber Plinius sagt ja, dass die *fulmina* selbst 'humida' sind.

Innere treffen kann, ohne die Aussenteile zu beschädigen[1]; die Erklärung aber kommt nicht in Betracht.

Aber der Vergleich zwischen den Fragmenten des Arrianus bei Stobaeus und der Darstellung des Plinius gibt noch interessantere Resultate.

Das ganze Kapitel 50 bei Plinius ist nur eine Umschreibung des Inhaltes eines Arrianfragmentes.

Arrian. Stob. Wachsm. I S. 238 πλεῖστοι δὲ ἦρος καὶ μετοπώρου καὶ ἅμα βιαιότεροι περί τε πλειάδος καὶ ἀρκτούρου ἐπιτολήν, ὅτι ἐν κινήσει καὶ παθήμασι πολυειδέσιν ὁ ἀὴρ τῇδε τῇ ὥρᾳ ἐστίν, οἷα δὴ οὔτε ὑπὸ κρύει πεπηγὼς οὔτε ὑπὸ τῷ θερινῷ ἡλίῳ ἐκκεκαθαρμένος. Τοιγάρτοι καὶ ἐν χώραις ὅσαι νιφετώδεις καὶ ψυχραὶ καὶ ὅσαι αὖ κεκαυμέναι ὑπὸ ἡλίῳ <εἰ> κατασκήπτουσιν, οἱ κατασκήψαντες ἐν θαύμασιν ἀναφέρονται, καθάπερ ἐν Κελτοῖς καὶ παρ' Αἰγυπτίοις.

Plin. n. h. II 135 *Hieme et aestate rara fulmina contrariis de causis, quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur, omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida quicquid accipit ignei vaporis exstinguit. quae ratio inmunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu praestat, e diverso nimius ardor Aegyptum, siquidem calidi siccique halitus terrae raro admodum tenuisque et infirmas densantur in nubes. Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore aestatis hiemisque causis, qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hieme et aestate nimbosa semper quodammodo vernat vel autumnat.*

Der Anfang des folgenden Kapitels bei Plinius ist den Worten des Arrian äusserst ähnlich:

Arrian. Stob. Wachsm. 237 κεραυνῶν δὲ πολλαὶ ἰδέαι τε καὶ ὀνόματά εἰσιν.

Plin. n. h. II. 137 *Fulminum ipsorum plura genera traduntur.*

Die angeführten Beispiele für die Macht des wunderbaren Blitzes stimmen beinahe in den Worten überein:

---

[1]) Dasselbe sagt Lydus de ostentis c. 44. 172 A nach Apuleius: τὰ μὲν ἔνδον ἔτηξε, τὰ δὲ ἔξωθεν ἔσωσε. — — Μαρχίας δὴ ἐκείνης τῆς Κάτωνι τῷ τελευταίῳ συνοικησάσης . ἐμπεσὼν γὰρ αὐτῇ κεραυνὸς ὁ λεγόμενος ἀργὴς ἤτοι λαμπρὸς αὐτὴν μὲν παντελῶς ἐφύλαξεν ἀβλαβῆ, τὸ δὲ ἐν αὐτῇ διεφόρησεν etc.

Arrian. 237 κυτίδος μὲν ξύλου μαλθακοῦ ἁψάμενοι διῆξαν ἀπαθῆ ἀπολιπόντες· τὸ δὲ χρυσίον ἔτηξαν τὸ ἐνὸν —. καὶ χιτῶνα ἤδη οὐκ ἔκαυσαν, ἀλλὰ ἐτρύχωσαν μόνον· καὶ διὰ μὲν κεράμου διῆλθον, τὸ δὲ ἐνὸν ἐν αὐτῷ διεφόρησαν.

Plin. n. h. II. 137 —"*dolia exhauriuntur intactis operimentis nulloque aio vestigio relicto. Aurum et aes et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis ac ne confuso quidem signo cerae*[1].

Endlich ist auch die Benennung dieses Blitzes beiden gemeinsam:

Arrian. 227 οἱ μὲν λαμπροὶ ἀργῆτες — ἐκλήθησαν.

Plin. n. h. II 137 *tertium est quod clarum vocant;* MÜLLER Etr. II 179 A. 85[2] hat sich also geirrt, wenn er glaubte, dass Plinius den ἀργῆς κεραυνός, über dessen Bedeutung die Griechen selbst niemals klar waren, den aber Aristoteles τὸν ταχέως διάττοντα nennt, fehlerhaft mit *clarum* fulmen übersetzt hat. Arrianus benutzt nämlich das Wort λαμπροί, obgleich er dieselbe Erklärung wie Aristoteles gibt (οἱ δὲ ἔτι καὶ τῶνδε ὀξύτεροι). Übrigens entspricht wohl das Wort *purus* bei Seneca dem *clarum* des Plinius (Sen. n. q. II. 40. 1 *ob sinceram et puram flammae tenuitatem*). Vgl. Lydus de ost. c. 44 ὁ λεγόμενος ἀργὴς ἤτοι λαμπρός.

Man möchte nun annehmen, Plinius habe den Arrian direkt benutzt, obgleich er ihn in dem Autorenverzeichnis nicht erwähnt; dieser Annahme stehen aber sowohl die *fulmina sicca, umida* wie auch die beigefügten römischen Beispiele entgegen. Ausserdem finden wir eine Lehre, die Plinius ausdrücklich als etruskisch angibt, bei Arrian wieder.

Plin. n. h. II, 138 *Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quae infera appellat — —. Argumentum evidens, quod omnia e superiore caelo decidentia obliquos habent ictus, haec autem quae vocant terrena rectos.*

[1]) Seneca gibt auch dies Beispiel: n. q. II 31. 1 *loculis integris conflatur argentum,* stimmt aber im folgenden mehr mit Aristoteles überein: Meteor. III. 1. 8. ἀσπίδος ἤδη τὸ μὲν χάλκωμα ἐτάκη. τὸ δὲ ξύλον οὐδὲν ἔπαθε. Sen. n. q. II. 31. 1 *manente vagina gladius ipse liquescit. et inviolato ligno circa pila ferrum omne destillat.*

[2]) "Plinius — verwirrt die Sache, indem er *clarum fulmen* übersetzt, und dieses doch als das *terebrans,* den flüchtigsten Blitz, beschreibt."

Arrian W. 238 καὶ οἱ μὲν εὐθείᾳ κατασκήψαντες εἰς τὸ ἔμπαλιν τῇ αὐτῇ εὐθείᾳ ἀνῆξαν, οἱ δὲ ἐκ πλαγίου ἐμπεσόντες πρὸς ἴσην γωνίαν ἄνω ἀναφέρονται.

Nicht nur die Unterscheidung von Blitzen schrägen und geraden Laufs ist dem Arrian mit der etruskischen Disciplin gemeinsam, sondern auch die Lehre des *reditus fulminis*, die wir oben (S. 16. 17) als etruskisch erkannt haben (z. B. Plin. n. h. II 143 *unde venerint fulmina et quo concesserint. optimum est in exortivas partes redire*).

Arrian steht also, wie wir schon oben bemerkt haben, unter den Griechen, die wir kennen, der etruskischen Lehre am nächsten. Aber die Annahme, dass er selbst der Vermittler zwischen griechischer Philosophie und etruskischem Aberglauben gewesen sei, ist schon durch das Zeugnis bei Photius Bibl. Cod. 250 fin., dass er die weissagende Kraft der Wundererscheinungen geleugnet und bekämpft hat, ausgeschlossen. Und seine Lebenszeit können wir nicht mit solcher Sicherheit bestimmen, dass Schlüsse über die Zeit der griechisch-etruskischen Beziehungen daraus zu ziehen wären. Bei Photius Bibl. Cod. 250 fin. wird er zwar in den Auszügen aus dem Buche des Alexandriners Agatharchides[1] 'de mari rubro' als Verfasser eines Werkes περὶ κομητῶν φύσεώς τε καὶ συστάσεως καὶ φασμάτων erwähnt und müsste demnach vor Agatharchides (etwa 250—160 v. Chr.) gelebt haben. Aber dass in dieser Zeit ein griechischer Verfasser Namens Arrianos existiert hat, ist so befremdend, dass wir uns fragen müssen, ob nicht die ihn betreffende Stelle bei Photius, die ganz am Schlusse der Auszüge aus Agatharchides steht, von diesen selbst zu trennen ist.[2] Aus der Glosse bei Suidas über einen Arrianos gewinnen wir meines Erachtens nichts:

Suidas I p. 557 Ἀρριανός, ἐποποιός, μετάφρασιν τῶν Γεωργικῶν τοῦ Βεργιλλίου ἐπικῶς ποιήσας· Ἀλεξανδριάδα· ἔστι δὲ κατὰ τὸν Μακεδόνα ἐν ῥαψῳδίαις εἴκοσι καὶ τέτταρσιν· εἰς Ἄτταλον τὸν Περγαμηνὸν ποιήματα. Suidas erzählt also, dass ein Arrian die Georgica Vergils übersetzt, ein Epos auf Alexander den Grossen und Gedichte auf Attalos von Pergamon verfasst

[1]) Über ihn s. *Pauly-Wissowa* Realenc. und *Prächter* Hierokles der Stoiker S. 112 ff. [2]) S. Nachträge.

hat. Meineke Anal. Alexandr. p. 370 f. hat den Satz aufgestellt: "Attalum Pergameneum si carminibus suis celebravit, huius eum aequalem fuisse consentaneum est", und vermutet darum, dass Suidas aus zwei verschiedenen Verfassern Namens Arrianos einen gemacht hat. Um konsequent zu sein, hätte er auch einen dritten Arrianos, einen Zeitgenossen des Alexander, annehmen müssen; und dieses scheint wirklich Knaack (bei Pauly-Wiss. Realenc. Arrianos 8.) gemeint zu haben, wenn er sagt: "Offenbar sind mehrere Dichter gleichen Namens durcheinander geworfen." Diese Annahmen schweben ganz in der Luft.

Jedoch dass der Physiker Arrian vor Plinius gelebt hat und indirekt von ihm benutzt worden ist, ist wegen der erwähnten Übereinstimmungen höchst wahrscheinlich[1]. Ja, er soll sogar nach den letzten Untersuchungen Capelles (Hermes XL 1905 633 f.) vor Poseidonios gelebt haben, der ihn stark benutzt habe[2]. Und wenn wir auch nicht seine Zeit genau bestimmen können, so bietet er doch, da er sicher nicht lateinischen oder etruskischen Quellen gefolgt ist, sondern griechische Philosophie darstellt, ein festes Zeugnis der etrusko-griechischen Beziehungen. Die griechische Philosophie scheint sich aber in dem hier behandelten Punkte von Aristoteles bis Poseidonios nicht viel geändert zu haben —: die Auszüge aus Arrian sind zwar ausführlicher als die übrigen, aber bestimmte Abweichungen oder Neuerungen können wir in ihnen nicht konstatieren. Dass schon zu der Blütezeit der etruskischen Disciplin die erwähnten griechischen Elemente aufgenommen waren, bezeugt ja der von Caecina abhängige Seneca mit den Worten n. q. II 41 *Haec adhuc etruscis philosophisque communia sunt.* Aber noch deutlicher geht dies aus

[1]) Plinius erwähnt einmal (Ind. auct. l. VII) als Quelle den Agatharchides, der den Arrian excerpiert haben soll. Aber nach dem oben Gesagten ist darauf nichts zu geben.

[2]) Zu vergleichen wäre der Name des kretensischen Dichters Ῥιανός (2. Hälfte des 3. Iahrh.). — *A. Fick* schreibt in seinem soeben erschienenen Werk 'Vorgriechische Ortsnamen' S. 23 u. 100 diese ungriechische, aber in ganz Kleinasien häufige, Namensbildung auf — ᾱνός der vorgriechischen Bevölkerung zu und rechnet hierher auch das Wort Τυρρηνός. — ᾱνός (eig. Τυρσανός von τύρσις Turm?)

der Darstellung des Verrius hervor (Festus 129 s. S. 25); denn hier sind, wie wir schon oben gefunden haben, diese den Etruskern und Griechen gemeinsamen physischen Beobachtungen mit der echt etruskischen Lehre von den 3 Manubien Juppiters in engste Verbindung gesetzt worden.

Oder hat Verrius selbst diese Verbindung zu stande gebracht? Man möchte es vielleicht glauben, wenn man den Text des Seneca vergleicht. Denn dieser legt erst die physische Einteilung dar (c. 40) und sagt "insofern stimmen die Etrusker und die Philosophen überein", dann fügt er als speziell etruskisch die Lehre über die 3 Manubien Juppiters hinzu (c. 41). Bei näherer Betrachtung ergibt sich aber ein anderes Resultat; denn am Schlusse des c. 41, wo er die Manubien Juppiters schildert, sagt er *ignis enim nihil esse quale fuit patitur*, und doch hat er hier nicht erwähnt, dass die dritte Manubie *ignea (= genus quod urit)* ist. Caecina hat also, ebenso wie Verrius, das *genus igneum* mit der dritten Manubie identifiziert, Seneca hat den Zusammenhang zerrissen, seine Spuren aber nicht ganz verwischt. — Ja, ich glaube sogar, dass er das ganze c. 40 nicht aus Caecina, sondern aus Attalus geschöpft hat. Ihn lobt er nämlich besonders wegen der genauen Systematisierung (c. 48. 2 *Quae inspicienda sint in fulgure, passim et vage dicunt, cum possint sic dividere, quemadmodum ab Attalo — divisa sunt.* 50. 1 *Quanto simplicior divisio est, qua utebatur Attalus noster*), während sich die Worte *passim et vage dicunt* auf Caecina beziehen, der die rein etruskische Lehre repräsentierte. Nur dem Attalus dürfen wir darum die subtile Systematisierung des c. 40 zuschreiben[1]. — Auf ganz dieselbe Weise gibt Seneca

[1]) Zu demselben Schlusse führt uns eine Betrachtung des Anfangs dieses Kapitels: *Primo omnium non sunt fulminum genera sed significationum. nam fulminum genera sunt illa* etc. Mit diesen Worten scheint Seneca nämlich die in dem vorhergehenden Kap. nach Caecina angeführten *genera fulgurum* zu kritisieren *(consiliarium, auctoritatis* und *status)* und zu sagen, dass diese vielmehr *genera significationum* seien, während er die wirklichen *genera fulminum* in c. 40 darstellt *(quod terebrat, quod discutit, quod urit)*; es ist aber nicht wahrscheinlich, dass er dem Caecina gerade das entnommen hat, was er seiner Einteilung entgegenstellt. Caecina hat, so weit wir aus den Citaten sehen können, nicht einmal das Wort fulmen, sondern immer das der religiösen Sprache eigene Wort fulgur benutzt (s. meinen Aufsatz 'Fulgur, fulmen und Wortfamilie' in Wölfflins Archiv XIV 1905 S. 374. 377.

in c. 49 die Darstellung Caecinas, in c. 50 die des Attalus: Wir dürfen darum nicht c. 40 für Darstellung rein etruskischer Lehre halten, weil Attalus seine Darstellung "graeca subtilitate miscuerat" (Sen. c. 50)[1]. Caecina können wir eher bei Verrius kennen lernen. Dass er aber selbst die griechischen Elemente in die etruskische Lehre von den drei Manubien eingeführt hat, halte ich nicht für glaublich. Seneca hält alles, was Caecina gibt, für echt-etruskisch und in keinem Punkte können wir beweisen, dass er mit seiner Annahme Unrecht hat.

Auf die drei Manubien Juppiters bezieht sich auch die von Verrius nach einem Graccus mitgeteilte Lehre, dass 'maior manubia vincit': Festus 214. *Peremptalia fulgura Graccus*[2] *ait vocari, quae superiora fulgura ut portenta vi sua peremant duobus modis, prioribus tollendis, aut maiore manubia, ut tertia secundae, secunda primae cedat. nam ut omnia superentur fulgure, sic ictum fulgur manubiis vinci).* Und hier ist meiner Meinung nach der Anfang der oben erwähnten etruskischen Lehre: man hat an der verschiedenen Stärke die drei Manubien Juppiters erkannt, dann aber nach griechischen Vorbildern die näheren Beschreibungen gegeben und hat so unter dem dritten genus zwei Species *quod urit aut fuscat* zusammenfassen müssen.

III. **Der getroffene Ort oder Gegenstand.**

Der Ort oder Gegenstand, der von dem Blitze getroffen wurde, hatte eine besondere Bedeutung für seine Auslegung, ja bei der Ausdeutung der Blitzprodigien der Römer eine so grosse, dass alles andere in den Hintergrund getreten zu sein scheint. Da die Haruspices nämlich bei diesen erst nachträglich befragt wurden, so konnten ihre unmittelbaren Beobachtungen der Himmelsregionen, der Richtung, der Farbe nicht in

[1]) Es ist vielmehr das oben S. 59 erwähnte griechische System mit Anpassung an etruskische Distinktion. So ist *genus terebrans vel afflans* (ἀργής) an die Stelle des τυφών getreten, aber doch unter dem *genus igneum* ein *fulmen quod afflat* beibehalten.

[2]) *Thewr.* 266, 23 liest *Grapus* †.

Betracht kommen. Grosse Männer wie Sulla waren vorsichtig genug, eigene Hofharuspices in ihre Umgebung aufzunehmen (— auf unmittelbarer Beobachtung des Haruspex beruht die ihm gegebene Deutung Plin. n. h. II. 144 *Ideo cum a prima caeli parte venerint et in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Sullae dictatori ostentum datum accepimus*—). In Rom wurde aber ein festes Collegium haruspicum erst in der letzten Zeit der Republik eingerichtet.

1. *Fulmina fatidica, bruta, vana.*

Attalus hat bei Seneca folgendes etrusko-griechische System gegeben: Sen. n. q. II 50. 1 *ex fulminibus quaedam sunt, quae significant id, quod ad nos pertinet, quaedam aut nihil significant aut id, cuius intellectus ad nos non pertinet.* — — 51 *nihil significant fulmina aut id, cuius notitia nos effugit, ut illa, quae in vastum mare sparguntur aut in desertas solitudines; quorum significatio vel nulla est vel perit.* Das etruskische System scheint mir bei Plin. n. h. II. 113 erkenntlich zu sein, wenn auch da nicht ohne Zusätze: *hinc bruta fulmina et vana, ut quae nulla veniant ratione naturae. His percuti montes, his maria, omnesque alios irritos iactus. Illa vero fatidica ex alto statisque de causis ex suis venire sideribus.* Der Satz 'ex suis venire sideribus' verrät hier dieselbe Quelle, aus der Plinius die mit Astrologie vermischte Darstellung etruskischer Lehre in § 139 geschöpft hat[1]. Das Wort *fatidica* benutzt er auch da: *vocant (Etrusci) et familiaria — fatidica.* Für etruskisch halte ich also die Unterscheidung von

fulmina fatidica, quorum significatio ad nos pertinet,
,, *bruta*, quorum significatio nulla est,
,, *vana*, quorum significatio perit.

Diese Einteilung beruht aber auf dem Princip, dass nur diejenigen Blitze Bedeutung haben, die beobachtet worden sind, oder mit anderen Worten dass die Zeichen in der Hand des Beobachtenden liegen. Der aus der römischen Augurallehre bekannte Satz: *auspicium observantis est: ad eum ita-*

[1]) Darüber s. meine Arbeit »Die Götter des Martianus Capella etc.« Kap. V.

que pertinet, qui in ea direxit animum (Sen. n. q. II 32, 6) ist also auch etruskisch. Diese Meinung spricht Plinius noch deutlicher aus, — denn aus Beispielen etruskischer Deutung schliesst er n. h. 28. 17 *ostentorum vires et in nostra potestate esse ac, prout quaeque accepta sint, ita valere.* Dann fügt er dieselbe Lehre der röm. Auguren hinzu: *in augurum certe disciplina constat neque diras neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes observare ea negaverint.* Wir dürfen aber Plinius nicht wörtlich so auffassen, dass alle Blitze, die ins Meer einschlagen, fulmina vana sind, sondern nur diejenigen quae pereunt, d. h. die nicht beobachtet werden. Dass es auch für die Meerblitze besondere Vorschriften gab, schliesse ich aus Lydus de ostentis Fulgurale Labeonis c. 47 B εἰ δὲ ἐπὶ θαλάσσῃ, τὸν τόπον ἐπιτηρεῖν δεῖ, καθ' οὗ φέρεται ἡ φλόξ. πάντως γὰρ ἐκεῖνος ὁ τόπος, καὶ οὐκ αὐτὸς μόνος ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν κλίμα ἢ πολέμῳ ἢ πειρατῶν δόλοις ταραχθήσεται, denn in dieser Stelle erkenne ich wie in der Fortsetzung (s. unten S. 71) etruskische Lehre.

2. *Öffentliche Plätze. Fulmina regalia.*

Am meisten bekannt unter allen sind die Blitze, welche das Forum oder andere politisch wichtigen Plätze einer Stadt trafen, *fulmina regalia*, deren Geschichte bis auf die graue Vorzeit zurückgeht und bei denen sogar nach dem Siege des Christentums die Befragung etruskischer Haruspices unter gesetzlichem Schutze fortlebte[1]. Die Ausdeutung derselben ist auch ein bezeichnendes Blatt in der Geschichte der etruskischen Disciplin. Der Name sagt uns, dass es ein Blitz war, der den König anging "aus der Zeit, da noch Könige allen Staaten vorstanden" (Müller Etr. II. 107), und *fulmen regale* hat wahrscheinlich bedeutet *f. quod regi vel regno minatur.* Aber Caecina definiert (bei Seneca n. q. II. 49): *regalia, cum forum tangitur vel comitium vel principalia urbis liberae loca, quorum significatio regnum civitati minatur.*

Diese Auslegung ist nicht, wie Müller (Etr. II 167 A. 11)

[1]) Cod. Theod. XVI. 10. 1 *si quid de palatio nostro aut ceteris operibus publicis degustatum fulgore esse constiterit, retento more veteris observantiae quid portendat ab haruspicibus requiratur.*

meint, eine falsche Worterklärung, sondern bezeichnet eine Akkommodation der Haruspices an die Zeitverhältnisse, indem sie mit den guten Patrioten Roms gegen die andrängende Alleinherrschaft gemeinsame Sache machten[1]. Ein noch späteres Stadium, in dem der Schrecken vor dem Königtum schon längst geschwunden war, repräsentiert die Erklärung im Fulgurale Labeonis bei Lydus, de ostentis c. 47 ff., nach der diese Blitze innere Parteiungen und Umwälzungen verkünden, (c. 47 C. εἰ δὲ ἐν πολιτικῷ ἢ δημοσίῳ κατενεχθείη τόπῳ, ἐμφυλίους τε πολέμους καὶ στάσεις καὶ τοῦ πολιτεύματος ἀνατροπὴν δηλοῖ · αὐτὸν δὲ τὸν τόπον, καθ' οὗ ἐξαιρέτως φέρεται, οὐκ ἀλλοιώσει μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τύχην παντελῶς ἀναβάλῃ.) Diese Deutung scheint nämlich echt etruskisch zu sein und erinnert an die Wirkung der dritten Manubie des Juppiter (*'mutat statum publicum et privatum* Sen. n. q. II. 41), während die übrigen Deutungen derselben Blitzart nur nach den Zodiakalzeichen symbolisch frei angepasst sind: wenn die Sonne im Zeichen der Zwillinge steht δύο δέ τινες κατὰ τῆς βασιλείας ἐπαναστήσονται, wenn im Krebs θηρία ἑρπετά, wenn im Skorpion νεανίας ἀναιδὴς τῆς βασιλείας ἐπιλάβηται. WACHSMUTH hat sich verleiten lassen, weil die übrigen Bücher des Lydus nichts deutlich Etruskisches enthalten, auch dem Buche Labeos, Cap. 47—52, dieses Element abzuerkennen. Aber hier handelt es sich um eine wirkliche Vermengung. Etruskische Sitte war es, nach dem Blitzschlage und dem getroffenen Ort oder Gegenstand zu

---

[1]) So erklärt *Schmeisser* Die etruskische Disciplin Progr. Liegnitz 1881 S. 10 n der Hauptsache richtig die Worte Caecinas. Aber dass nur die Auslegung, nicht auch der Name, wie *Schmeisser* zu glauben scheint, aus dieser späten Zeit stammt, erhellt aus den *exta regalia* (Festus 289 M.), welche *honorem* als etwas Gutes den Mächtigen verhiessen, und deren hohes Alter durch einen Vergleich mit der Inschriftsprache der babylonischen Leber, in der *rex* eine grosse Rolle spielt, sichergestellt wird. Siehe A. *Boissier* Note sur un monument babylonien se rapportant à l'extispicine Genève 1899; Choix des textes relativs à la divination assyro-babylonienne Genève 1905 S. 82 f. Zu vergleichen ist übrigens die ähnliche Wendung in dem von Cicero erwähnten responsum haruspicum § 40 *qua re ad unius imperium redeant pecuniae* und in dem Tonitruale Nigidii bei Lydus p. 61, 10 ἐὰν βροντήσῃ, εἰς ἕνα τὴν πάντων δύναμιν ἐλθεῖν φράζει· οὗτος δὲ ἔσται τοῖς πράγμασι ἀδικώτατος. Dieselbe Furcht vor dem König kommt hier zum Ausdruck, und auch diese Antwort gehört der Zeit Caecinas an.

urteilen, ägyptische und chaldäische nur nach der Zeit. — Wie wenig es aber dem Verfasser gelungen ist, diese beiden Elemente mit einander zu verschmelzen, zeigen uns die Zusätze beim Zeichen des Löwen καθ' οἵου δήποτε τόπου, beim Steinbock ἐφ' ὃν ἂν κατενεχθείη τόπον, und die Stellen, wo er den Ort gar nicht erwähnt (ἐν παρθένῳ, ἐν ζυγῷ, ἐν ὑδροχόῳ, ἐν ἰχθύσι). Auch ist nicht, wie WACHSMUTH Prol. in Lydum p. XXXVI behauptet, fulmen regale die einzige Spur von etruskischer Disciplin in dieser Partie. Die Worte c. 47 κεραυνὸς ἐνσκήπτων ἐπὶ γῆς εἰ μὲν δένδρῳ ἐμπέσοι, τηρεῖν δεῖ ποίῳ τούτῳ stimmen gut mit Serv. Aen. II 16 *Fulminata abies interitum dominae significat* überein. Für etruskische Weisheit halte ich darum die Fortsetzung bei Lydus: καὶ εἰ μὲν ἀμπέλου, καθάψεται, ἐλάττωσις ἔσται τοῦ οἴνου, εἰ δὲ ἑτέρου τινὸς τῶν δένδρων, τὴν ἐξ ἐκείνου καρπῶν ἔνδειαν παραδηλοῖ. In dem nächsten Zeichen, dem Stier, finden wir dagegen dieselbe freie symbolische Umdeutung wie bei dem fulmen regale: εὐκαρπίαν τοῖς κατ' αὐτὸ καρποῖς σημαίνει · τῷ δὲ γένει τῶν βοῶν ἐπιβλαβὲς τὸ σημεῖον τοῦτο. Ja, ich glaube, dass wir überhaupt, da wo der Ort bei Labeo zum ersten Mal erwähnt wird, etruskisches Gut haben. Mit den Worten εἰ δὲ καθ' ἱεροῦ πέσῃ — — κεραυνός, τοῖς ἐνδόξοις τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῖς περὶ τὴν βασιλείαν αὐλὴν ὁ κίνδυνος ἐνσκήψει (c. 47. 178 A.) kann man die ähnliche Wendung in der Antwort der Haruspices bei Cic. de har. resp. § 40 vergleichen: *ne patribus principibusque caedes periculaque creentur.* Auch die detaillierte Darstellung, wie die Blitze, die auf Mauern treffen, nach der Wirkung und der Region gedeutet werden (c. 47 C u. D πρὸς ποῖον ἀφορῶντος κέντρον), ist wohl etruskischen Ursprungs (s. S. 75 f.), während es in dem Zeichen des Stiers kurz heisst: οὐ καλὸν τοῖς βοσκήμασιν (c. 48 C).

Mit dem *fulmen regale* einer Stadt vergleicht MÜLLER Etr. II. 167 mit Recht den Blitz, der in das Praetorium eines Lagers einschlug und die Eroberung des Lagers und den Untergang der Vornehmsten zu bedeuten hatte (Dionys. IX. 6. 5 ἐπειδὴ τὸ βέλος εἰς ὑπάτου σκηνὴν κατέσκηψεν, ἐν ᾗ τὸ στρατήγιον ἐνῆν, καὶ πᾶσαν αὐτὴν ἄχρι τῆς ἑστίας ἠφάνισεν, ὅλη προσημαίνειν τὸ δαιμόνιον τῇ στρατιᾷ τοῦ χάρακος ἔκλειψιν βίᾳ κρατηθέντος καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ὄλεθρον).

3. *Tempel und heilige Plätze.*

Wenn ein Blitz in einen Tempel gefahren war, wurde in den uns bekannten Beispielen die blitzwerfende Gottheit nicht nach der Himmelsregion, sondern nach dem Tempel selbst bestimmt. So wurde ein Blitz, der in den Tempel der Juno einschlug, als von ihr gesandt angesehen und musste durch die Matronen gesühnt werden. (Liv. 27. 37. 7 *tacta de caelo aedis in Aventino Iunonis reginae; prodigiumque id <ad> matronas pertinere haruspices cum respondissent donoque divam placandam esse* etc. a. 207 a. Chr.) Der Satz MÜLLERS Etr. II. 167 "so wurden wahrscheinlich alle Blitze in die Häuser der Götter nach Maasgabe der Inhaber gedeutet", wird durch die Worte eines Vergiliuserklärers bestätigt, dass nämlich der Gott, wenn er zürnte, mit seinen Blitzen das, was ihm heilig war, traf (Iunii Philargyrii expl. in Verg. Buc. I 17 (rec. 2) *Proscriptione a Sulla Romanis inlata dicuntur vastationes quercui ingestae, quae in tutela Jovis fiebat; quando peccaret quis in Iovem, ipse percutiebat quercum*). Ähnlich sagt Pseudacro Hor. Carm. I 12. 59—60 *secundum pontificum et aruspicum documenta, qui dicunt numquam fieri fulmina nisi in lucis pollutione aliqua alienis*[1] — Aber wenn auch Blitze in Tempel unter den römischen Prodigien die häufigsten sind, so ist uns über die *Deutung* nur die oben erwähnte Notiz aus Fulgurale Labeonis bei Lydus c. 47 überliefert: εἰ δὲ καθ' ἱεροῦ πέσῃ κεραυνός, τοῖς ἐνδόξοις τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῖς περὶ τὴν βασιλείαν αὐλὴν ὁ κίνδυνος ἐνσκήψει. Mit dem nicht näher bestimmten ἱερὸν ist wohl hier das Staatsheiligtum der drei Gottheiten, das in jeder etruskischen Stadt erforderlich war, gemeint (Serv. Aen. I 422), und die Deutung steht der des fulmen regale nahe. Dass aber die Blitze besonders verhängnisvoll waren, wenn sie geschlossene Tempel trafen, erhellt aus dem unten erwähnten Beispiele Jul. Obs. 44.

[1]) Vgl. Zosimus hist. nov. II. 1 τούτῳ (Valerio) πρὸ τῆς οἰκίας ἄλσος ἦν ἐκ δένδρων μεγίστων . τούτων πεσόντος κεραυνοῦ καταφλεχθέντων ἠπόρει πρὸς τὸ ἐκ τοῦ κεραυνοῦ σημαινόμενον. — διὰ τῶν μάντεων ᾔει. τῶν δὲ διὰ τοῦ τρόπου τῆς τοῦ πυρὸς πτώσεως ὅτι θεῶν ἐστὶ μῆνις τεκμηραμένων —.

4. *Geschlossene und zum zweiten Male getroffene Räume. Fulmina atterranea et obruta.*

Unter den Blitzarten, die Seneca n. q. II. 49 nach Caecina erwähnt, begegnen uns 49. 2 *atterranea quae in cluso fiunt.* Die dunklen Worte werden durch ein Beispiel aus Livius erläutert. Als nämlich im J. 102 v. Chr. der verschlossene Tempel des Juppiter von einem Blitze getroffen wurde, suchten die zu Rate gezogenen Haruspices dessen Sühnmittel zu verheimlichen, weil ihnen selbst und ihren Kindern Untergang drohte (Jul. Obsequens 44. *Aedes Iovis clusa fulmine icta. cuius expiationem qui primus monstraverat Aemilius Potensis aruspex praemium tulit, ceteris celantibus, quod ipsis liberisque exitium portenderetur.*). *Clusa*, wofür Müller Etr. II. 8 A. 27 mit Heinsius und Oudendorp *Clusii* einsetzen will, wird durch die Worte Senecas *in cluso fiunt* geschützt. Für diesen Ausdruck will Gercke a. h. l. *inclusa feriunt* schreiben. Aber sprachlich wird die einstimmig überlieferte Lesart durch Pseudacro Hor. carm. I. 12. 59—60 (s. oben S. 73) gesichert, der zeigt, dass man *fulmen in aliquo loco fit* anstatt *locus aliquis fulmine feritur* sagen kann. Und wenn vollends *atterranea* richtig ist, so können wir wohl den Namen nur so verstehen, dass es eine besondere Art von den Erdblitzen (Sen. n. q. II. 49. 3 *inferna, cum e terra exilivit ignis*) ist, die nach Plinius, wie der bei Obsequens erwähnte Blitz, besonders unheilbringend sind (Plin. n. h. II. 139). Wenn also der Blitz nicht von aussen, sondern von innen kommt, so ist der Ausdruck *quae in cluso fiunt* ganz natürlich. Aber die Überlieferung schwankt hier: *atterranea* I[1], *adterranea* E *atterrauca* B, *alteranea* K, *aterterranea* J[2]; dagegen *atertanea* HOPZ, *attertanea* F, *attertauca* A. Und dieser Ausgang *-ertanea* führt auf das Wort *opertanea*, das wir bei Martianus Capella (I § 45 *Favores opertanei*[1] = *involuti*) in der etruskischen Lehre finden. Es würde sowohl dem Sinne entsprechen wie auch zu dem folgendem Worte *obruta* gut passen. Sachlich ist auch zu vergleichen die Darstellung etruskischer Blitzdeutung bei Lucr. VI 83 *quo pacto per*

[1]) s. meinen Aufsatz Die Götter des Martianus Capella und der Bronzeleber von Piacenza S. 2 A. 4.

loca septa Insinuarit et inde ut extulerit se, wo aber nicht an Erdblitze gedacht ist.

Unheilbringend waren gewiss auch die in Verbindung mit diesen Blitzen bei Seneca erwähnten *obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur* (Sen. n. q. II 49. 2). Nur etymologische Spielerei ist es, wenn eine Variante bei Pseudacro Hor. a. p. 471 das Wort *bidental* als *locus bis fulmine tactus* auslegt *(Aliter: id quod bis fulmine percussum est, bidental appellatur; hoc expiari non potest).* Dieselben Worte begegnen uns bei Porphyrio Hor. a. p. 471 mit der richtigen Lesart *Iovis* für *bis*. Aber dass die zweimal getroffenen Plätze schwieriger zu sühnen waren, ist selbstverständlich.

5. *Mauern und Pforten.*

Neben den Tempelblitzen spielen die Blitze, durch welche Mauern und Pforten getroffen wurden, in den römischen Prodigienberichten eine grosse Rolle. Die Mauerlinie stand ja nach etruskischem Ritus für Städtegründung, dem auch die Römer gefolgt waren, auf geweihtem Boden *(pomerium*[1]*)* und war darum heilig[2]; nur die Eingänge waren profan. Als im J. 249 v. Chr. die Mauer und ein Thurm in Rom vom Blitze getroffen wurden, wurden nach Beratung der sibyllinischen Bücher ludi Tarentini aufgeführt (Censorinus d. d. n. XVII. 8; Scholia Horatiana ad carm. saeculare v. 8). Sonst sind uns nur ausserrömische Beispiele solcher Blitze überliefert, bei denen immer die normale Sühnung d. i. die der Pontifices genügte (s. unten). In keinem Falle ist die Befragung der etruskischen Blitzdeuter bei einem in die Mauern eingeschlagenen Blitze bezeugt, und es ist darum natürlich, dass wir von römischer Seite keine Deutung dieser Blitze kennen, da die Pontifices die Blitze nur zu sühnen, nicht zu deuten vermochten. Aber ich habe schon S. 72 angedeutet, dass ich den auf solche Blitze bezüglichen Abschnitt bei Lydus mit MÜLLER[3] für ein Fragment aus der etruskisch

[1]) Liv. I. 44. 4 *locus quem—consecrabant*. Plut. Rom. 11. Gellius n. a. XIII. 14. 1.

[2]) Cic. nat. III 94 *muris, quos vos pontifices sanctos esse dicitis*. Fest. 278 *sanctum murum*, 285 *qua sanctitate muri*. Plut. Rom. 11 τεῖχος ἱερὸν πλὴν τῶν πυλῶν. Qu. Rom. 27 τεῖχος ἱερόν. Zonar. 7. 15 σάκρα γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ τείχη. Cai. Dig. I. 8. 1, Inst. 2. 8 *sanctae quoque res, veluti muri et portae*. Weiteres darüber s. *Valeton* Mnemos. XXIII. 72 A. 1.

[3]) *Müller* Etrusk. II. 167 A. 15.

en Lehre halte: de ostentis cap. 47 C Fulgurale Labeonis: εἰ δὲ ἐπὶ τείχους πέσῃ, βλάψῃ δὲ μηδὲν, πολεμίων ἔφοδον σημαίνει· εἰ δὲ διαφθείρῃ τοῦ τείχους μέρος τι, σκοπητέον, κατὰ ποίου τινὸς μέρους καὶ πρὸς ποῖον ἀφορῶντος κέντρον τὸ τῆς διοσημασίας γένοιτο· ἐξ ἐκείνου γὰρ πάντως τοῦ κλίματος πολεμίους ἀναμένειν δεῖ κατὰ τοῦ τείχους. Es sind dieselben schlichten Deutungen aus den Verhältnissen heraus, die wir im Folgenden bei den Haruspices wiederfinden werden; und dass gerade auf die Richtung viel geachtet wurde, scheint ein echt etruskischer Zug zu sein.

6. *Verschiedene Gegenstände.*

Der getroffene Gegenstand gab oft selbst die Deutung. Ein Blitz, der in die Columna rostrata vor dem Tempel des Juppiter auf dem Capitol fuhr, versprach neue Eroberungen, weil diese ja mit Kriegsbeute geschmückt war (Liv. 42. 20. 1: 172 a. Chr. *Columna rostrata in Capitolio — tota ad imum fulmine discussa est. ea res prodigii loco habita ad senatum relata est; patres et <ad> haruspices referri et decemviros adire libros iusserunt — —.* 4 *haruspices in bonum versurum id prodigium, prolationemque finium et interitum perduellium portendi responderunt, quod ex hostibus spolia fuissent ea rostra, quae tempestas diiecisset*).

Kurz vor dem Tode des Augustus wurde der erste Buchstabe des Namens Caesar unter seinem Bilde auf dem Capitol durch einen Blitz weggerissen. *C* ist *centum*, *aesar*[1] das etruskische Wort für Gott. Also sagten die Haruspices, dass Augustus nach hundert Tagen Gott sein würde (Sueton. Augustus 97 *Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuae eius prima nominis littera effluxit; responsum est centum solos dies posthac victurum, quem numerum C littera notaret, futurumque ut inter deos referretur, quod aesar, id est reliqua pars e Caesaris nomine, Etrusca lingua deus vocaretur.* Cass. Dio 56. 29).

Aus der späteren Kaiserzeit werden uns ähnliche Deutungen erzählt: Script. hist. aug. (Peter) II Maximinus iunior 30. 2 *lanceola sic fissa est fulmine, ut tota etiam per ferrum finderetur (scind. M) et duas partes faceret. quando dixerunt haruspices duos imperatores non diuturnos ex una domo isdem*

[1]) *Müller*, Etr. I. 83 A. 1 und 500. *Torp*, Etr. Beitr. 1, 84; 2, 42—43.

nominibus futuros —; II Tacitus 15. 1 *Horum statuae — deiectae fulmine —. quo tempore responsum est ab haruspicibus quandoque ex eorum familia imperatorem Romanum futurum — qui det iudices Parthis et Persis* etc.; II Probus 24. 2 *cum imago Probi in Veronesi ita fulmine icta esset, ut eius praetexta colores mutaret, haruspices responderunt huius familiae posteros tantae in senatu claritudinis fore, ut omnes summis honoribus fungerentur).*

7. *Personen.*

Auf die Person, die vom Blitze getroffen wurde, kam viel an. Als einmal die Tochter eines römischen Ritters vom Blitze erschlagen wurde, erklärten die Haruspices, dass dieser Blitzschlag den Jungfrauen (Plut. Q. R. 83 sagt ταῖς ἱεραῖς παρθένοις) und dem Ritterstande infamia verkündige, weil die Jungfrau selbst entblösst (*obscenum in modum nuda* Oros. V. 15. 21) und der Schmuck des Rosses verletzt wurde (Obsequens 37: 114 a. Chr. *P. Elvius eques Romanus Romanus a ludis Romanis cum in Apuliam reverteretur, in agro Stellati filia eius virgo equo insidens fulmine icta examinataque, vestimento deducto inguinibus, exerta lingua, per inferiores locos ut ignis ad os emicuerit. responsum infamiam virginibus et equestri ordini portendi, quia equi ornamenta dispersa erant*)[1]. Dem Kaiser Julianus rieten die Haruspices vom Vormarsche dringend ab, als ein Soldat mit Namen Jovianus vom Blitze getötet wurde. Der hohe Name des Soldaten war für die Auslegung von besonderer Bedeutung: der Blitz war von Juppiter selbst geschleudert, ein *fulmen consiliarium* (s. unten S. 78), quod dissuadet vel suadet (Amm. Marc. XXIII. 5. 12 *Iovianus nomine miles de coelo tactus cum duobus equis concidit* —. 13. *eoque visu harum rerum interpretes arcessiti interrogatique etiam id vetare procinctum fidentius affirmabant, fulmen consiliarium esse monstrantes —. ideoque hoc nimis cavendum, quod militem celsi nominis cum bellatoriis iumentis extinxit* —).

Dass die etruskischen Haruspices je nach dem Stande, Alter etc. der betreffenden Menschen verschiedene Deutungen vor-

[1]) Die Prophezeiung bewährte sich sogleich: Plut Q. R. 83 fin. ἐμήνυσε βαρβάρου τινὸς ἱππικοῦ θεράπων τρεῖς παρθένους τῶν ἑστιάδων — συνούσας πολὺν χρόνον ἀνδράσιν.

gebracht haben, erhellt am deutlichsten aus einem Fragmente, das der Extispicin gehört:

Festus p. 289 *regalia exta appellantur, quae potentibus insperatum honorem pollicentur: privatis et humilioribus hereditates; filio familiae dominationem.* Aber auch in der Blitzlehre ist dasselbe Prinzip erkennbar. Besonders tritt der Begriff *princeps, principes*, da die etruskische Divination ebenso wie die chaldäische aristokratisch war, stark hervor:

Serv. Dan. Aen. II 649 *sane de fulminibus hoc scriptum in reconditis invenitur, quod si quem principem civitatis vel regem fulmen afflaverit et supervixerit, posteros eius nobiles futuros et aeternae gloriae.* Cf. Cic. Har. resp. § 40 *ne — patribus principibusque caedes periculaque creentur.* Macrob. Sat. III. 7. 2 *portendi imperatori — — principi —.*

Auf die von Servius erwähnte etruskische Lehre zielt auch das Wort *princeps* bei Plin. n. h. II. 137 *Marcia princeps Romanarum*[1] *icta gravida, partu examinato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit.*

Über die bei Servius vorkommende glückliche Deutung des Blitzes, wenn jemand den Blitzschlag überlebte, s. S. 90.

IV. Die Zeit und die näheren Umstände, unter denen der Blitz erscheint.

1. *Genus consiliarium, auctoritatis* und *status.*

Nach der Absicht und dem Vorhaben der Person, die den Blitz beobachtete oder von ihm getroffen wurde, macht Caecina (Sen. n. q. II. 39) die oben stehende Einteilung, die wir auch bei Servius (Aen. VIII. 524) wiederfinden.

a. *Genus consiliarium* rät zu einem beabsichtigten Unternehmen oder rät davon ab (Sen. n. q. II 39.1 *consiliarium ante rem fit sed post cogitationem, cum aliquid in animo versantibus aut suadetur fulminis ictu aut dissuadetur.*) Ein

---

[1]) *Romanarum* R² P, — *orum* R¹ T "An matronarum?" *Detlefsen*, der Plin. 8. 119 *principes feminas* vergleicht. '*principis Romanorum* <*avia*> Urlichs. "Cum nemo umquam uti nunc res est expediturus sit, quomodo femina aliqua dici possit princeps Romanarum, — magnam in hoc loco corruptelam inesse puto "*Sillig*. Die Worte *princeps* (quaedam) *Romanarum* für "eine vornehme Römerin" sind wohl vom Standpunkte der etruskischen Deutung formuliert worden.

Beispiel von einem solchen Blitze haben wir soeben (S. 77) bei Amm. Marc. XXIII. 5. 12 gefunden, wo die Haruspices, weil ein Soldat vom Blitze getroffen wurde, dem Kaiser Julianus von dem beabsichtigten Ausrücken des Heeres abrieten. Vgl. oben S. 25—26.

b. *Genus auctoritatis* billigt oder verwirft, was geschehen ist (Sen. l. l. *auctoritatis est, ubi post rem factam venit, quam bono futuram malove significat,* Servius l. l. *quod evenit re gesta, quod probet*). Zu diesem Genus müssen wir also auch rechnen:

fulgura **attestata** oder *renovativa,* die einen vorhergehenden Blitz oder ein Wunderzeichen bestätigen (Sen. n. q. II. 49. 2 *attestata, quae prioribus consentiunt.* Festus ep. 12 *adtestata dicebantur fulgora, quae iterato fiebant, videlicet significationem priorum adtestantia.* Festus 289 *renovativum —, cum ex aliquo fulgure functio fieri coepit, si factum est simile fulgur, quod idem significat);*

fulgura **peremptalia,** die die Wirkungen vorhergehender Zeichen aufheben (Sen. l. l. *peremptalia quibus tolluntur priorum fulgurum minae.* Festus 245 *quae superiora fulgura ut*[1] *portenta peremunt id est* <*t*>*ol*<*l*>*unt*[2], und das auf zweierlei Art: entweder vereitelt ein neuer Blitz nur die Nachwirkung eines vorher erschienenen, oder bekommt er selbst Geltung, wenn er nämlich ein Blitz höheren Ranges (maior manubia) ist (Festus 214 *duobus modis, prioribus tollendis, aut maiore manubia, ut tertia secundae, secunda primae cedat. Nam ut omnia superentur fulgure, sic ictum fulgur manubiis vinci.* Vgl. Sen. n. q. II. 34. Hierauf zielen auch die dunklen Worte des Plinius n. h. II. 141 *an peremptura sint fatum aut apertura prius alia fata*). Aber diese Rangstufe kennen wir vor allem[3] von Juppiters 3 Manubien, auf die Festus deutlich hinweist, da er eben 3 erwähnt. Also ist auch die Lehre von der Überlegenheit der Blitze über andere Ostenta sicher etruskisch (Festus a. a. O.

---

[1]) *Ut* ist nicht mit *Müller* in *aut* zu ändern sondern "sowohl als auch" zu deuten, wie in der Fortsetzung *votorum ut sacrificiorum.*

[2]) Cod. *olunt,* corr. *Müller.*

[3]) Ausserdem gibt es nur die Notiz des Serv. Dan. Aen. I 42 *cum (Minerva) de numero minorum sit qui fulmen habent.* S. oben S. 33.

ut omnia superentur fulgure. und wahrscheinlich ist Caecina die Quelle Senecas gewesen auch für II. 34 *summam esse vim fulminis iudicant, quia quicquid alia portendunt, interventus fulminis tollit, quicquid ab hoc portenditur, fixum est nec alterius ostenti significatione mutatur*[1].

c. *Genus status* kommt unerwartet mit Drohung, Versprechen oder Warnung, wenn man mit keiner bestimmten Arbeit beschäftigt ist und an nichts Bestimmtes denkt (Sen. n. q. II. 39 *status est, ubi quietis, nec agentibus quicquam nec cogitantibus quidem, fulmen intervenit et aut minatur aut promittit aut monet. hoc monitorium vocat* (sc. Caecina). Serv. a. a. O. sagt unrichtig *tertium statum est* für *status*). Die Drohung ist entweder ernstlich gemeint oder nicht (Sen. n. q. II. 49. 1 **pestifera** *quae mortem exiliumque portendunt;* ibidem **dentanea**[2] *quae speciem periculi sine periculo adferunt;* Serv. D. Aen. VIII 429 **ostentatorium** *est quo terror incutitur*), das Versprechen entweder aufrichtig oder trügerisch (Sen. l. l. **fallacia** *quae per speciem alicuius boni nocent*); die Warnung kann einer drohenden Gefahr gelten (Sen. l. l. **monitoria**, *quibus docetur quid cavendum sit*) oder auch einem begangenen Versehen (Sen. l. l. **postulatoria**, *quibus sacrificia intermissa aut non rite facta repetuntur*. Fest 245 **postularia** *fulgura, quae votorum ut*[3] *sacrificiorum spretam religionem desiderant*). Derartig ist das einzige responsum haruspicum, das noch erhalten ist, obgleich es nicht bei Blitzprodigien gegeben worden ist (Cic. Har. resp. § 20 *Postiliones esse Iovi Saturno Neptuno Telluri dis caelestibus*, § 9 *loca sacra et religiosa profana haberi*, § 37 *sacrificia vetusta occultaque minus diligenter facta pollutaque*). Der Zusammenhang in der etruskischen Disciplin zwischen der Deutung der Blitze und der der übrigen Ostenta, d. h. zwischen den *libri fulgurales* und *l. rituales*, wird dadurch bezeugt.

Der Haupteinteilung der römischen Augurallehre in *auspicia impetrativa* und *auspicia oblativa* entsprechen einiger-

[1]) *minuitur* Δ.

[2]) Für *dentanea* hat *Schmeisser* Quaest. de etrusca disciplina, Vratisl. Diss. ac. 1872 S. 27 nach Servius *ostentatorium* (s. oben) *ostentanea* vorgeschlagen, und *Gercke* hat die Konjektur aufgenommen. Ich stelle das Wort mit *bidentalia* zusammen, wie ich unten ausführen will.

[3]) s. oben S. 79 A. 1.

massen die zwei Arten der jetzt behandelten Dreiteilung: *genus consiliarium* und *genus status*. Dass aber diese beiden Einteilungen sich nicht decken, geht wohl am besten daraus hervor, dass das einzige Beispiel eines fulmen consiliarium, das uns überliefert ist (s. oben S. 79), kein signum impetrativum war, sondern vielmehr nach römischen Begriffen ein s. oblativum.

2. *Fulmina perpetua, finita, prorogativa.*

Nach der Dauer und Gültigkeit unterschieden sich nach Seneca (Caecina) und Plinius diese Arten.

Sen. n. q. II. 47 *Huic illorum divisioni non accedo: aiunt aut perpetua esse fulmina aut finita aut prorogativa. perpetua, quorum significatio in totam pertinet vitam, nec unam rem denuntiat, sed contextum rerum per omnem deinceps aetatem futurarum complectitur. haec sunt fulmina, quae prima accepto patrimonio et in novo hominis aut urbis statu fiunt. Finita ad diem utique respondent. Prorogativa sunt, quorum minae differri possunt, averti tollique non possunt.* 48. 1 *privata enim fulgura negant ultra decimum annum, publica ultra tricesimum posse differri* [*prorogativa* JLZ, in den übrigen Hs. verschrieben. *denuntiat* O, *id enuntiat* die übr. Hs.; *primo* für *prima* ΔE²; *urbis* Hs. *orbis* FORT.; *fiunt* für *fiant* liest GERCKE; *utrique* Δ].

Plin. n. h. II. 139. *Vocant et familiaria in totam vitam fatidica, quae prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata praeterquam aut primo matrimonio facta aut natali die, publica non ultra tricesimum annum praeterquam in deductione oppidi.*

Serv. Aen. VIII. 398 *sed sciendum secundum aruspicinae libros et sacra Acheruntia, quae Tages conposuisse dicitur, fata decem annis quadam ratione differri. — fata differuntur tantum, numquam penitus inmutantur.* [*artem aruspicinae* R, *art. arusp. libros* AS; *eruntia* L, *aeruncia H*]

Serv. Dan. Aen. VIII. 398 *notandum quod hic Iovem a fatis separat, cum alibi iungat —. Sed hanc imminentium malorum dilationem Etrusci libri primo loco a Iove dicunt posse impetrari, post a fatis: unde et hic ait 'nec pater omnipotens, nec fata vetabant'* [*maiorem* F, *malorum* Commelinus, *separet* F.]

Serv. Dan. Aen. II. 324 ineluctabile] *quod nemo eluctari possit ut effugiat, cum decem annis luctati simus.*

a. Die *perpetua* gelten also, wie das Horoskop der Astrologen[1], für die ganze Lebenszeit eines Menschen oder die Existenz einer Stadt überhaupt (*in totam vitam fatidica* Plin.), und zwar für den ganzen Zusammenhang künftiger Ereignisse, nicht für Einzelfälle (*nec unam rem denuntiant sed contextum rerum per omnem deinceps aetatem futurarum complectitur* Sen.). Diese Blitze, die wohl nach dem Vorbild der chaldäischen Astrologie unterschieden worden sind, sind diejenigen, die an den wichtigsten Einschnitten des Lebens eintreffen (*in novo hominis aut urbis statu* Sen.), d. h.:

für den Menschen (*familiaria* Plin. *privata* Sen.) 1. in der Geburtsstunde (*natali die* Plin.), 2. wenn er Hausherr (sui iuris) wird (*familiam suam cuique adepto* Plin., *accepto patrimonio* Sen.), 3. wenn er zum erstenmal Eheherr wird (*matrimonio primo facta* Plin.);

für die Stadt (*publica* Sen.) bei ihrer Gründung (*in deductione oppidorum* Plin.).

b. Die *finita* bezeugt nur Seneca: '*quae ad diem utique respondent*', also "die zeitlich bestimmten". Für den Ausdruck wäre zu vergleichen Sen. n. q. II. 49 *attestata, quae prioribus consentiunt;* für den Inhalt Plin. n. h. II. 141 *quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia, ut ventura alia finito die praecinat* —. Sueton. Aug. 97 *responsum est, centum solos dies posthac victurum, quem numerum c littera notaret;* es sind also diejenigen gemeint, die sagen, dass etwas an einem bestimmten Tage eintreffen wird. Mit Recht wendet aber Seneca gegen diese Einteilung ein, dass die perpetua und die prorogativa, die nur 10 bez. 30 Jahre verschoben werden können, zeitlich bestimmt sind, wenn auch die Zeitfrist länger ist (Seneca n. q. II. 48). Und streng logische Systematisierung dürfen wir von der etruskischen Religion nicht verlangen (Sen. n. q. II. 48. 2 *passim et vage dicunt*). Doch hat vielleicht Caecina erst aus der Fülle der etruskischen Einzelnamen diese drei Arten herausgegriffen und mit Rücksicht auf das gemein-

[1]) Vgl. *Bouché-Leclercq* 'Haruspices' S. 21 bei Daremberg-Saglio, Dictionnaire des antiquités.

same Moment der Zeit zusammengestellt (1. das ganze Leben, 2. eine kurze bestimmte Zeit, 3. höchstens 10 bez. 30 Jahre). Meiner Meinung nach müssen die *finita* in doppelter Bedeutung genommen werden: als Gegensatz zu den *perpetua, quorum significatio non unam rem denuntiat sed contextum* etc., bezeichnen sie überhaupt alle diejenigen, die sich auf Einzelereignisse beziehen (von diesen sind die *prorogativa* ein Teil); als Gegensatz zu den *prorogativa* bezeichnen aber die *finita* die zeitlich bestimmten, die nicht verschoben werden können, und gehören also der Lehre des Blitzsühnens an, auf die wir unten S. 117 zurückkommen werden.

c. Die *prorogativa* sind nach Seneca diejenigen, deren Drohung wenngleich nicht ganz aufgehoben, so doch verschoben werden kann, und zwar für den Privatmann bis um 10 Jahre, für den Staat bis um 30 *(quorum minae differi possunt, averti tollique non possunt).* Servius Aen. VIII. 398 erwähnt ohne Beziehung auf die Blitze dieselbe Lehre *(fata decem annis quadam ratione differi —: nam fata differuntur tantum, numquam penitus immutantur*[1]*)*, die gewiss auch der eig. Haruspicin und der Lehre über die Ostenta angehörte. Nach Serv. D. Aen. VIII. 398 konnte man zweimal diesen Aufschub auswirken, erst von Juppiter, dann von den Schicksalsgöttern (Fata), ohne Zweifel denselben unbarmherzigen, nach Zahl und Namen unbekannten Gottheiten, die Juppiter hören musste, ehe er seine verderbliche dritte Manubia aussandte (S. 28). Plinius dagegen formuliert die Satzungen so: II. 139 *ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata —, publica non ultra tricesimum annum.* Also die Weissagungen und Drohungen sind höchstens 10 bez. 30 Jahre gültig: was binnen dieser Zeit nicht in Erfüllung geht, ist hinfällig. Da Seneca, Plinius und Servius wohl auf dieselbe Quelle (Caecina) zurückgehen, so ist es wahrscheinlich dass Plinius nur, wie es ihm oft geht, in dem Ausdrucke ungenau ist.

---

[1]) Hier ist die Rede nur von dem, was durch menschliche Macht *quadam ratione* d. h durch gewisse Sühnmittel zu erreichen war. Aber die Götter konnten, wie wir eben gesehen haben (*fulgura peremptalia* S. 79), durch noch mächtigere Zeichen früher gegebene Fata auch 'penitus immutare'. Diese beiden Lehren widersprechen sich also gar nicht.

D.

DAS SÜHNEN DER BLITZE.

I. Fulgura mala et bona.

Die Etrusker unterschieden *fulmina* **mala** *et* **bona** (Sen. n. q. II. 33 *ad propitiandos deos, quos bono fulgure*[1] *rogare oportet, malo deprecari; rogare ut promissa firment, deprecari ut remittant minas*, gewiss nach Caecina, also etruskische Lehre). Attalus, 'qui Etruscorum disciplinam Graeca subtilitate miscuerat', fügt noch 2 Arten hinzu: *mixta* und *nec adversa nec laeta*: (Sen. n. q. II. 50. 2 *quaedam sunt laeta, quaedam adversa, <quaedam mixta>, quaedam nec adversa nec laeta. Adversorum — —. Laeta aut mansura significant aut caduca.* **Mixta** *aut partem habent boni, partem mali, aut mala in bonum aut bona in malum vertunt.*). Dass die *mixta* wirklich der etruskischen Lehre angehören, scheint aus vielen Beispielen hervorzugehen (Liv. 42. 20. 4. *in bonum versurum id prodigium.* Jul. Obs. 56 *diuturno labore — victoriam — significare*, Cass. Dio 56. 29: der Blitz kündigt den Tod, aber auch die Apotheose des Augustus an). Für *nec adversa nec laeta* erwähnt Attalus als Beispiel die Anzeige einer Reise *(peregrinationem in qua nec metus quic quam nec spei sit)*, die häufigste Prophezeiung unserer Kartenweissagekunst. Ob wir den Haruspices eine so farblose Weissagung zuschreiben dürfen, ist fraglich. Eher glaube ich, dass auch hier, wie öfters, die Dreiteilung anzunehmen ist.

Bei allen Blitzen wandte man sich an die Götter nach den Worten Senecas: *bono fulgure rogare, malo deprecari* etc. Doch nur bei den einschlagenden Blitzen ist uns ein

---

[1]) *fulmine* E, *Haase* u. *Gercke; fulgure* die übrigen Hs., s. Archiv für lat. Lexic 1905 S. 378.

solches Verfahren direkt bezeugt[1], nämlich die Bestattung und das Sühnen, das im Stande war, den Zorn und die Drohungen der Götter abzuwenden, zu mildern oder aufzuschieben.

1. *Römische Anschauung.*

War jeder einschlagende Blitz ein *malum fulgur*, das gesühnt werden musste?

Für die Römer der ausgehenden Republik gewiss. Denn der einschlagende Blitz wurde als Folge eines Vergehens angesehen (Junii Philarg. expl. in Verg. Buc. I, 17 (rec. 2) *quando peccaret quis in Iovem, ipse percutiebat quercum.* Varro. L. L. V. 70 *fulgur<itum>, quod fulmine ictum contrariis diis.* Hor. C. I. 12. 59—60 *tu parum castis inimica mittes Fulmina lucis* und dazu Pseudacr. *secundum pontificum et aruspicum documenta, qui dicunt numquam fieri fulmina nisi in lucis pollutione aliqua alienis* [*locis* A, *lucis* Γ'aocp KELLER recte]). Der getroffene Platz, *obstitum, fulguritum,* wurde darum auch für *violatum*, entweiht, gehalten und, wie die Gräber, als *religiosum*[2] abgesondert und unter göttlichen Schutz gestellt (Festus 193 *obstitum Cloatius et Aelius Stilo esse aiunt violatum attactumque de caelo*[3]. Festus ep. 92. *Fulguritum, id quod est fulmine ictum, qui locus statim fieri putabatur religiosus, quod eum deus sibi dicasse videretur*). Vom Blitze getroffene Kleider wurden als *impura* angesehen (Festus ep. 248 *pura vestimenta* — — i. e. *non obsita, non fulgurita*); ein vom Blitze getroffener Mensch wurde verabscheut (Sen. Dial. V. 23.5. *(Timageni Caesar) domo sua interdixit* —: *nullum illi limen praeclusa Caesaris domus apstulit — nemo quasi fulguritum refugit*).

Mit dem Weine eines vom Blitze getroffenen Weinstocks durfte man den Göttern nicht prolibare (Plin. n. h. 14. 119), auch nicht zum Opfer das Holz der haliphloeos benutzen, weil dieser Baum, obgleich er klein ist, oft von Blitzen getroffen

[1]) International ist nach Plinius die Sitte, gegen die böse Wirkung des Wetterleuchtens sich durch Schnalzen mit der Zunge zu schützen (Plin. n. h. 28. 26 *fulgetras poppysmis adorare consensus gentium est*).

[2]) Masurius Sabinus bei Gell. IV. 9. 8 *religiosum est quod propter sanctitatem aliquam remotum ac sepositum a nobis est.* s. *Wissowa* Rel. S. 323 u. 409.

[3]) Cic. leg. II. 9. 21 *idemque fulgura atque obstita pianto* ist nicht, wie *du Mesnil* sagt, Hendiadyoin sondern = *fulgura atque fulgurita;* cf. Sen. n. q. II. 49. 2 *obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur.*

wurde (Plin. n. h. 16. 24)[1]. Wie ängstlich die Arvalbrüder vom Blitze getroffene Bäume als entweiht wegräumten, werden wir unten sehen. Kritisch unsicher und dem Sinne nach dunkel sind die Worte des Lucilius (Non. S. 110) *lucorum exauctorem Albanum et fulguritarum arborum* [*luporum* Hs, *lucorum* Lachmann; *exactorem* Lipsius; *malvanum* Hs, *Albanum* Düntzer, Müller (vel *Albanûm* Lindsay); *fulguritatem* L B^{A}, *fulguritarum* F3 Lipsius]. Das Richtige wird MARX ad. v. 644 wohl nicht getroffen haben, wenn er vermutet, dass Lucilius, selbst miles exauctoratus, hier ein Wort der Kriegssprache gewählt hat: "arbores, opinor, vetustae et fulguritae comparantur veteribus et sauciis militibus, quibus missio datur". *Exauctorare* kommt nicht vor der Zeit des Augustus vor, und das Substantivum dazu würde eher *exauctorator* heissen. Die ganze Erklärung ist auch zu künstlich. Warum sollte nicht *exauctor* nur ein verstärktes *auctor*[2] sein (=Verkäufer, wie Cic. Caecin. 27 *auctor fundi*, Verr. 6. 56 *quod a malo auctore emissent*)? Der Sinn ist, glaube ich: "ein gottloser Albaner, der sich nicht scheut, aus heiligen Hainen stammende und vom Blitz getroffene Bäume zu verkaufen". *Luci* sind heilige, *fulguritae arbores* sind verfluchte Bäume; beide waren aber dem Privatgebrauch entzogen. Wenn MARX sagt: "videtur poeta publicanorum eiusmodi aspernari illo versu societatem, qui redemerint a censoribus arborum veterum et fulmine tactarum exstirpandas in lucis stipites", so hat er auf Cic. Brut. 85 *societatis eius, quae picarias de — censoribus redemisset*, gebaut. Aber in den heiligen Hainen walteten die Priester. Und nur in diesen *luci* wurden die vom Blitz getroffenen Bäume, weil sie *violatae* waren, weggeräumt (gespaltet und verbrannt); sonst blieben sie als Grabmäler, bei denen man opferte, stehen

[1]) In der Beschreibung des verfluchten Ackers, auf dem die Tiere immer starben und die Ernte fehlschlug, sagt Plautus Trin. 539 *Nam fulguritae sunt alternae arbores*, und diese Worte entsprechen der römischen Auffassung eher als der griechischen (s. unten). Aber feststellen können wir nicht, ob er sie selbst hinzugefügt hat oder seinem griechischen Originale verdankt. — Sachliche Gründe waren genügend vorhanden, um das von Plinius n. h. 2. 146 erzählte Ereignis zu erklären *(In Italia inter Tarracinam et aedem Feroniae turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.)* Aber man hat sicher das übergebene Feld für verfluchte Mark gehalten

[2]) s. Thesaurus *auctor* I 1.

(s. unten S. 108 *strufertarios*). Aber Habsucht verletzte oft die Gesetze der Religion (Frontin Agrim. ed. Lachmann I S. 56 *In Italia autem densitas possessorum multum improve facit et lucos sacros occupat*[1]).

In der älteren Zeit scheint man zwar noch mit den Sühnungen nachlässig gewesen zu sein. Denn aus Festus 333 *<Scribonianum ap>pellatur ante[a] atria puteal quod fecit Scribonius, cui negotium da<tum a senatu fuerat, ut> conquireret sacella att<acta>* muss man den Schluss ziehen, dass man es eine Zeit lang versäumt hatte, diese Blitze zu sühnen. Aber mit der Zeit wächst der Eifer, alles zu sühnen. Als einmal die etruskischen Haruspices die Römer damit beruhigten, dass die Drohungen des Blitzes ihre Gegner beträfen und dass ihnen selbst sogar Erweiterung der Herrschaft versprochen werde, beeinträchtigte dies den Eifer der Römer doch nicht, diesen Blitz nach den Anweisungen der decemviri zu sühnen (Liv. 42. 20, 172 a. Chr.). Und dass sie wirklich einmal in der Hitze der inneren Parteikämpfe selbst eine solche Deutung gaben und darum das Sühnen unterliessen, muss nur für eine Ausnahme gelten, (Cass. Dio 41. 14, 49 a. Chr. οἰόμενοι δὲ δὴ καὶ ἐλπίζοντες ἑκάτεροι ἐς τοὺς ἀντιστασιώτας σφῶν πάντα αὐτὰ ἀποσκήψειν οὐδὲν ἐξεθύσαντο).

Dass man aber nicht nur *publica fulgura* sondern auch *privata* sühnte, zeigen schon die Worte Juvenals: Sat. VI. 587 *atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.* Denn der natürliche Gegensatz dazu ist *iuniores qui privata fulgura condunt.* Unter den Denkmälern über fulgura[2] müssen wir wohl auch alle diejenigen, die nicht als *publica* bezeichnet werden, als Privatdenkmäler ansehen.

Der Zweck der Procuratio war aber bei den Römern nur, das Böse zu vertreiben, die Drohungen zu tilgen und höchstens das schon erlangte Glück zu bewahren, wie es wohl die korrupten Worte bei Festus 245 ausdrücken: *<Procurationes sacra> appellantur, quae fulgur<itis locis, quo fulmina sunt con>iecta,*

---

[1]) *locus sacrus* A. *occupant* AB.

[2]) Die Inschriften habe ich zusammengestellt im Archiv f. lat. Lexic. 1905 S. 371.

depellendorum ma<lorum et procurandorum> bonorum causa fiunt (ergänzt von MÜLLER).

Bei den Auspicien war zwar fulmen sinistrum ein günstiges Zeichen (Cic. div. II. 43 *Itaque comitiorum solum vitium est fulmen, quod item omnibus rebus optumum auspicium habemus, si sinistrum fuit. Sed de auspiciis alio loco, nunc de fulgoribus*, 74. Phil. 2. 99.). Aber hier haben wir nicht an einschlagende Blitze zu denken, wie schon aus den Worten Ciceros erhellt: *sed de auspiciis alio loco, nunc de fulgoribus*. Unter *fulgoribus* versteht er die Blitze der etruskischen Lehre; diese Lehre kommt aber bei den Römern fast nur für die einschlagenden Blitze in Betracht.

2. *Etruskische Anschauung.*

Wie war es bei den Etruskern? Nichts speziell Etruskisches bezeugen die Worte des Nigidius bei Lydus de ost. 45 A πᾶσι μὲν καθόλου ἀπευκταίαν εἶναι τὴν τῶν σκηπτῶν φορὰν, κἂν εἰ μὴ τυχόν βλάπτοιεν, τοῖς δ᾽ ὄναρ τουτὶ πάσχειν φανταζομένοις αἰσιώτατον καὶ λαμπρᾶς τύχης προμάντευμα. Denn die Kunst, Träume zu deuten, die Nigidius hier behandelt, kennen wir nicht als etruskisch. Auch auf das obenangeführte Zeugnis des Pseudacro Hor. C. I. 12. 59—60 *secundum pontificum et aruspicum documenta, qui dicunt numquam fieri fulmina nisi in lucis pollutione aliqua alienis* ist nichts Sicheres zu bauen. Denn vielleicht deutet das hinzugefügte *et aruspicum* nur die Unsicherheit des Verfassers an. Die Mehrzahl der Beispiele spricht allerdings dafür, dass die oben angeführten Worte des Nigidius in der Tat die Grundanschauung der Etrusker wie der Römer wiedergeben. Jeder Blitz, der einen Tempel traf, kündigte, wie wir oben gesehen haben, an, dass die Gottheit des Tempels zürnte. Eine vom Blitze getroffene Tanne weist auf den Tod der Hausfrau hin (Serv. Aen. II. 16), der Blitz, der in einen Weinstock einschlägt, deutet auf Schmälerung des Weinertrages (Lydus de ost. c. 47 B S. 71 f.). Andere Beispiele böser Blitze s. S. 74, 77. Eine unglückliche Sühnung beschreibt Lucanus b. c. I. 606 ff. Aber nach der etruskischen Lehre von den neun Blitzgöttern und ihrer Verteilung auf eine glückliche Ostseite und eine unglückliche Westseite des Him-

mels ist doch a priori ein glücklicher einschlagender Blitz nicht abzulehnen.

Es kommt nun bei den Etruskern ausser der Sühnung noch etwas Neues hinzu, was wir als das typisch Etruskische zu bezeichnen haben: *die Deutung*. Damit ist auch die Möglichkeit gegeben, im Falle glücklicher Sühnung nicht nur das Böse zu vertreiben, sondern auch eine gute Vorbedeutung entweder aus den Eingeweiden des zur Sühnung verwendeten Opfertieres oder aus den Umständen bei dem Blitzschlage herauszulesen (Cic. div. II. 24 *cum res tristissimas portendi dixerunt (haruspices), addunt ad extremum omnia levius casura rebus divinis procuratis*. Gell. I. 7. 10. *Item in Valerii Antiatis libro quarto vicesimo — scriptum esse: si eae res divinae factae recteque perlitatae essent, haruspices dixerunt, omnia ex sententia processurum esse*).

Und wenn man einmal angefangen hatte, aus den Umständen eine glückliche Deutung herauszulesen, wozu war dann überhaupt eine Sühnung erforderlich? Livius erwähnt eine solche von Seiten der Haruspices gar nicht, als er sie folgende Glücksprophezeiung vorbringen lässt: Liv. XLII. 20. 1 *columna rostrata — fulmine discussa est.* 2 *Ea res prodigii loco habita, —* 4 *Haruspices in bonum versurum id prodigium prolationemque finium et interitum perduellium portendi responderunt quod ex hostibus spolia fuissent ea rostra, quae tempestas deiecisset*. Und ich glaube gar nicht, dass es nötig ist, die Darstellung des Livius so zu ergänzen, wie WÜLCKER[1] vorgeschlagen hat: "hingegen galt das ausserdem abgegebene Gutachten der haruspices wohl nur für den Fall glücklicher Sühnung". — Ohne Rücksicht auf eine Sühnung werden ähnliche Deutungen erzählt: Jul. Obs. 56 *Peiraeum Sylla cum oppugnaret, unus miles eius aggerem ferens examinatus fulmine. aruspex respondit diuturno labore, quod caput iacentis in oppidum versum esset, introitum et victoriam Romanis significare;* Cass. Dio 56. 29, wo die Har. den Tod, aber auch die Apotheose des Augustus verkündigten (s. oben S. 76).

Eine optimistische Deutung des einschlagenden Blitzes

[1]) *Wülcker. L*, Die gesch. Entw. d. Prodigienwesens bei d. Römern. Leipz. 1903. Diss. ac. S. 1 A. 1.

bezeugen uns ausdrücklich die etruskischen Schriften selbst, nämlich für den Fall, dass eine hochstehende Person den Blitzschlag überlebte (Serv. Dan. Aen. II. 649. *Sane de fulminibus hoc scriptum in reconditis invenitur "quod si quem principem civitatis vel regem fulmen afflaverit et supervixerit, posteros eius nobiles futuros et aeternae gloriae"*). Etwas Änliches erzählt zwar die römische Tradition (Fest. 245 *Pullus Jovis dicebatur Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat propter candorem, quod eius natis fulmine icta erat.* Arnob. a. n. IV. 26 *et ut Jovis dicatur pullus, in partibus Fabius aduritur mollibus obsignaturque posticis*). Aber diese Erzählung scheint nur eine Pelopsgeschichte in römischem Gewande zu sein, eine späte gentile Erfindung, die wir für die sacralen Verhältnisse nicht ausnutzen dürfen (s. Müller Anh. zu Festus 245).

3. *Griechische Anschauung.*

Müller Etr. II. 173 bemerkt, dass die blitzgetroffenen Orte "auch von den Griechen für heilig gehalten wurden, — ἠλύσια oder (gewöhnlicher) ἐνηλύσια, weil die Gottheit — dahin gekommen" (Etym. Magn. 341. 9 ἐνηλύσια λέγεται εἰς ἃ κεραυνὸς εἰσβέβηκε · ἃ καί ἀνατίθεται Διὶ καταιβάτῃ. καὶ λέγεται ἄδυτα καὶ ἄβατα. Hesych. ἠλύσια — — ἐνηλύσια — — τὸ κατασκηφθὲν χωρίον ἢ ἱερὸν. Vgl. Etym. Magn. 341. 7; 428. 40). Artemidor bezeugt auch, dass man an einigen solchen Orten Altäre aufrichtete und Opfer darbrachte (Artemidor. Onirocr. II. 9 ὥσπερ οὖν ὁ κεραυνὸς τὰ μὲν ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ διὰ τοὺς ἐνιδρυμένους βωμοὺς καὶ τὰς γινομένας ἐν αὐτοῖς θυσίας, τὰ δὲ πολυτελῆ χωρία ἔρημα καὶ ἄβατα ποιεῖ (οὐδεὶς γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐνδιατρίβειν ἐθέλει), οὕτως etc.). Diese Worte sind wohl nur so zu verstehen, dass man diejenigen Blitze, die ohne etwas zu zerstören heruntergefahren waren, als glückliche auffasste und die getroffenen Orte für heilige Wohnstätte der Gottheit (sacra, Hesych. ἱερὸν) hielt, die zerstörenden Blitze dagegen als Zeichen des zürnenden Gottes ansah, der durch den Blitzschlag den Platz der Verheerung zu einem verfluchten machte (ἄβατα). Es ergibt sich also daraus eine Tendenz zur glücklichen Auffassung des Blitzes, die wir auch sonst bei den Griechen bemerken (s. Fougères

'Fulmen' bei Daremberg-Saglio Dictionnaire II. 1353—4. Bouché-Leclercq 'Divinatio' ebendaselbst 302)[1]. Ja der Mensch, der vom Blitze getroffen wurde, scheint sogar als ein heiliges Wesen geehrt worden zu sein. (Artemidor, Onirocr. II. 9 οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἄτιμός ἐστιν, ὅπου γε καὶ ὡς θεὸς τιμᾶται. Augustin. c. d. XVIII. 6 *Argus—post obitum deus haberi coepit, templo et sacrificiis honoratus. Qui honor eo regnante ante illum delatus est homini privato et fulminato cuidam Homogyro eo, quod primus ad aratrum boves iunxerat*), wenn er auch als Frevler vom strafenden Blitze getroffen ist (s. Usener Rhein. Mus. 1905 Keraunos S. 9, der das Beispiel aus Tarentum nach Klearchos FHG 2. 306 bei Athen. XII. p. 522 anführt und auch darauf hinweist, dass nach den Worten des Clemens Rom. recogn. 4. 28 die Blitzgetroffenen tamquam *amici dei* verehrt wurden).

Zu günstiger Auffassung der einschlagenden Blitze neigten also die Griechen, zu ungünstiger die Römer; die Etrusker haben durch ihre Deutungskunst je nach dem Einzefalle Gutes oder Böses zu erkennen geglaubt.

An Übereinstimmungen zwischen Griechenland und Italien fehlt es allerdings nicht. Einen Altar hatte man nach Pausan. V. 14. 7 in Olympia τῷ Κεραυνίῳ Διὶ errichtet ὅτ' ἐς τοῦ Οἰνομάου τὴν οἰκίαν κατέσκηψεν ὁ κεραυνός, und solche Altäre waren immer umfriedigt und gehegt wie die Blitzgräber in Italien (Pausan. V. 14. 10 τοῦ δὲ Καταιβάτου Διὸς προβέβληται μὲν πανταχόθεν πρὸ τοῦ βωμοῦ φράγμα, ἔστι δὲ πρὸς τῷ βωμῷ τῷ ἀπὸ τῆς τέφρας τῷ μεγάλῳ. Pollux Onomast. IX 41 τὰ μέντοι ἐνηλύσια, οὕτως ὠνομάζετο εἰς ἃ κατασκήψειε βέλος ἐξ οὐρανοῦ · ὃ καὶ ἐνσκῆψαι καὶ ἐγκατασκῆψαι καὶ κατελθεῖν ἔλεγον, καὶ τὸν Δία τὸν ἐπ' αὐτῷ καταιβάτην . περιερχθέντα δὲ τὰ ἐνηλύσια ἄψαυστα ἀνεῖτο cf. Polemo Fragm. ed. Preller 1838 Fragm. 93). Auf der Akropolis von Athen ist eine solche Inschrift gefunden worden Διὸς κα(τ)αιβάτο(υ) ἄβατον s. Δελτίον ἀρχαιολ. Sept. 1890 p. 144, am Olympieion zu Athen eine andere (Δ)ιὸς (κ)αταιβάτου s. 'Εφημ. ἀρχαιολ. 1889 S. 61 f.

[1]) In der Traumbüchern ist τὸ δοκεῖν κεραυνοῦσθαι oft ein glückliches Vorzeichen: den Armen verkündigt es Reichtum, den Sklaven Freiheit, den Unverheirateten Heirat (Artemid. II 9).

USENER a. a. O. S. 12 vergleicht auch Ζεὺς καππώτας von Gythion (Pausan. III. 22. 1) "der Herabgefallene" und S. 1 den in Mantinea 1868 gefundenen Kalkstein mit der Inschrift ΔΙΟΣ ΚΕΡΑΥΝΟ. Es ist der römische *Juppiter Fulgur* (WISSOWA Rel. 107 "er selbst fährt im Blitze hernieder") und *Iuppiter Lapis* (USENER a. a. O. S. 18).

Von der Behandlung der einschlagenden Blitze bei den Griechen wissen wir aber keine Einzelheiten, besonders nicht, ob es eine griechische Blitzbestattung gegeben hat, und darum können wir trotz der auffallenden Ähnlichkeiten nicht entscheiden, inwiefern die etruskische und die römische Blitzsühne auf griechische Vorbilder zurückgeht. Wahrscheinlich ist für diese Lehre wie für die Opferschau eine gemeinsame Urquelle anzunehmen, die Lehre der Chaldäer, obgleich wir nicht, wie für die eig. Haruspicin, chaldäische Dokumente[1] vorweisen können. Aber die glückliche Auffassung der Blitzschläge hat vielleicht bei den Griechen das Sühnen überflüssig gemacht.

II. Die etruskischen und die römischen Sühnungen.

1. *Die etruskische Blitzbestattung.*

Die etruskische Blitzbestattung und -sühnung bestand darin,

den getroffenen Ort zu reinigen (*expiare* in enger Bedeutung, wie es Nonius 370 mit *purefacere*, 335 mit *lustrare* zusammenstellt), die Spuren des Blitzes, wenn sie verstreut waren, zu sammeln (Lucan b. c. I. 606 *Arruns dispersos fulminis ignes colligit*, Sen. de Clem. I. 7. 1 *Et quis regum erit tutus, cuius non membra haruspices colligant*);

das vom Blitze Getroffene oder Erschlagene[2] unter

---

[1]) Ein chaldäischer 'Iuppiter Lapis' ist wohl der auf einem Stein stehende Gott Marduk, der mit Bogen und Pfeilen bewaffnet ist (s. *Milani* Rendiconti dei Lincei 1901 S. 143 fig. 11).

[2]) nach Schol. Pers. II. 26 auch steinerne Abbildungen des Blitzes selbst, wenn die Worte "fulmina transfigurata in lapides" so zu übersetzen sind. (*in usu fuit ut augures vel aruspices adducti de Etruria certis temporibus fulmina transfigurata in lapides infra terram absconderent, cuius in paratione rei oves immolabantur.*) Aber diese Notiz wird durch das sinnlose Wort *augures* stark verdächtigt. Und was ist *certis temporibus?* Nach dem Wortlaute würde man am liebsten an bestimmte periodisch wiederkehrende Gesamtsühnungen nicht gesühnter

dumpfen Trauergebeten zu bestatten (Lucan. b. c. I 607 *et terrae maesto cum murmure condit*), den Ort zu umfrieden (Apollon. Sidon. Carm. IX. 193 f. *quae fulmine Tuscus expiato saeptum numina quaerit ad bidental.* Lucan. VIII 863 *inclusum Tusco venerantur caespite fulmen.*) und dem Gotte zu weihen, von dem der Blitz gesandt war (Lucan. a. a. O. *datque locis numen*[2] Non. 370 *piare condere consecrare*), und so dem Blitze wie einem Toten ein Grab (*fulgur conditum, bidental* v. infra) oder wie einem heruntergestiegenen Gotte ein templum zu errichten (Festus ep. 33 *bidental dicebant quoddam templum*);

endlich durch das Opfer einer *hostia* (*bidens*? s. unten) die Huld des Gottes zu erwerben oder zu prüfen (Pers. Sat. II. 26. *fibris ovium Ergennaque iubente.* Lucan b. c. I. 606 ff. beschreibt eine unglückliche Sühnung).

2. *Das etruskische Blitzgrab (bidental).*

Nach römischer Anschauung wurde der Ort, in den ein Blitz gefahren war, *religiosus* (s. oben S. 85), aber in einer Inschrift wird er *sacer* genannt: CIL XI. 1024 (Brescello) *sacrum publicum fulguris*[1]. Ich schreibe das der etruskischen Lehre zu. Denn die etruskischen Haruspices waren im Stande, die Gottheit, die den Blitz geschleudert hatte, genau anzugeben, und scheinen ihr wirklich den getroffenen Platz geweiht zu haben (Lucan b. c. I. 603 *datque locis numen*), so dass das Blitzgrab gleichsam zu einem Tempel wurde (Festus ep. 33

Blitze denken. Davon wissen wir aber sonst nichts. Unter den erhaltenen Denkmälern mit der Inschrift *fulgur conditum* ahmt eins die Form eines Donnerkeiles nach (CIL XII 1047 (Gall. Narb.) *fulgur conditum*, "hinten abgerundeter Stein, vorn in drei Zacken endend" *Bursian* Arch. Zeitung 1853 S. 399). Daraus sind vielleicht die Worte des Persiusscholiasten zu erklären. In den Blitzgräbern, über welche Fundberichte vorhanden sind, ist aber nichts gefunden, was seine Worte bestätigen könnte (s. unten S 98 und 102 f.).

[2]) So ist mit den besten Hs. zu schreiben, nicht *nomen* wie V U G und Schol. Iuv. VI. 587.

[1]) Der Genetiv *fulguris* ist zwar auffallend, aber nicht anzutasten: vgl. z. B. XI. 4637 *sacrum deum dearum voto suscepto dedicavit C. Paetius Rufus*, 5359 *deum maanium. Usener* Rhein. Mus. 1905 'Keraunos' S. 17 sieht in dieser Inschrift die altertümlichste Form der Blitzverehrung: die nackte Verehrung des Fulgur als Gott. Berechtigt uns aber wirklich das Alter dieser Inschrift dazu, das Wort *fulgur* anders aufzufassen als in dem häufigen Ausdruck *fulgur conditum*? Ich glaube es nicht.

bidental dicebant quoddam templum. Non. 370 *piare condere, consecrare.* Schol. Pers. 2. 27 *bidental locus sacro* (*secundo* ed. pr.) *percussus fulmine, qui bidente ab aruspicibus consecratur, quem calcare nefas est.*), in dem der Gott wohnte und angebetet wurde (Apollon. Sidon. Carm. IX 193 f. *quae fulmine Tuscus expiato saeptum numina quaerit ad bidental.* Lucan b. c. VIII. 863 *Tarpeis qui saepe deis sua tura negarunt, Inclusum Tusco venerantur caespite fulmen*). Vgl. oben S. 90 f. das griechische ἱερόν und die Inschrift Διὸς καταιβάτου und κεραυνοῦ.

Aber diese Auffassung ist nicht für alle etruskischen Blitzgräber gültig. Eine finstere Anschauung ist nämlich, wie teilweise in der griechischen Lehre, so auch in der etruskischen nebenher zu erkennen. Es gab Blitze, die nicht völlig gesühnt, Blitzgräber, die nicht ganz vom Banne des Gottes gelöst werden konnten.

Ein Beispiel eines solchen Blitzes aus der Zeit des Julianus erwähnt Ammian. Marc. XXIII. 5. 12. *Iovianus nomine miles de caelo tactus —. etiam id vetare procinctum fidentius adfirmabant, fulmen consiliarium esse monstrantes — — et hoc modo contacta loca nec intueri nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri.* Der Blitz, der einen Menschen totschlug, war also besonders verhängnisvoll: den eingefriedeten Platz des Blitzschlages, wo er begraben war, durfte man weder betreten noch ansehen, sondern man vermied ihn, als wäre er verflucht. Darum sagt auch Persius, mit Beziehung auf ein Grab eines Blitzgetroffenen, Sat. II. 27 *triste iaces lucis evitandumque bidental* und Horatius a. p. 471 *utrum minxerit in patrios cineres, an triste bidental moverit incestus.*

Der von Ammianus erwähnte Blitz war ein *fulmen consiliarium.* Diese haben wir schon oben als vorzugsweise *fulmina Iovis (praesaga)* erkannt. So scheint dies Beispiel die Worte des Horatiusscholiasten zu bestätigen: Porphyr. Hor. a. p. 471 *Id quod Iovis fulmine percussum est, bidental appellatur. Hoc expiari non potest. Errant autem qui putant ab agna dictum bidental.* Oder vielmehr sie ergänzen sich: wenn jemand vom Blitze des Juppiter totgeschlagen wurde, so konnte der Platz nicht ganz vom Banne des Gottes gelöst werden (*expiari*). Wir werden wohl nicht irren, wenn wir überhaupt

der verheerenden dritten Manubia des Juppiter eine solche Wirkung beimessen.

Ob *bidental* wirklich einstmals auf diese Blitze des Juppiter beschränkt gewesen ist, können wir nicht mehr entscheiden. Später ist es einfach der Ausdruck für Blitzgrab geworden (Pseudacr. Hor. a. p. 471 *locus fulminis — — locus in quo fulmen est conditum*. Apul. de deo Socr. c. 7 *Tuscorum piacula, fulguratorum bidentalia*. Fronto de diff. vocab. p. 523 Keil: *Bidental locus fulmine tactus et ove expiatus; bidentes enim oves appellantur.)*. Die Angaben der Alten sind sehr schwankend, da ihnen das Wort selbst nicht mehr klar war. Pseudacro a. a. O. gibt ausser der erwähnten Erklärung noch zwei. Nur etymologische Spielerei ist die Beschränkung des *bidental* auf *loca bis tacta*: Pseudacr. a. a. O. *Aliter: id quod* **bis** *fulmine percussum est, bidental appellatur; hoc expiari non potest. Errant autem qui dicunt ab agna dictum bidental.* Es sind genau die Worte des Porphyrio (s. o.) nur mit der 'Korrektur' *bis* anstatt *Iovis*. Aber diese Erklärung ist von einem späten Persiusscholiasten aufgenommen und mit der gewöhnlichen *(bidens)* verknüpft worden: Schol. Pers. II. 27 *bidental dicitur locus sacro (secundo* ed. pr.*) percussus fulmine, qui bidente ab aruspicibus consecratur, quem calcare nefas est. ergo bis eadem de caelo tacta, quae expiari non possunt nisi bidente, bidental; cetera fulgura immolata qualibet hostia* procur*antur.* [*teneantur* cod.]

Auf *fulmina publica* beschränkt die dritte Variante bei Pseudacro das Wort bidental: Pseudacr. Hor. a. p. 471 *locus est, ubi* **publice** *condebantur a sacerdote fulmina, vel ubi immolabantur oves quae duos dentes habent praecisores.* Doch scheint sich das Wort bei Persius und Horatius vielmehr auf fulgura privata zu beziehen. Und das unbestimmte *a sacerdote* (anstatt ab haruspice oder a pontifice) spricht entweder für die Unzuverlässigkeit des Autors oder weist auf die späte Zeit, in welcher *sacerdotes bidentales* die Staatssühnungen übernommen hatten. Der Name dieser Priester, die den Kultus des römischen Gottes Dius Fidius vertreten[1], zeigt indessen deutlich, wie das Wort bidental auch in die römische Blitzsühne hinübergegriffen hat (s. unten S. 106).

[1]) s. *Wissowa* 'Bidental' bei Pauly-Wissowa Realenc.

Erst USENER[1] hat die wahre Bedeutung des Wortes *bidental* gefunden: "Die antiken Gelehrten erklären die Bezeichnung von dem Opfer, das dafür vorgeschrieben wäre, einem zweizahnigen Schaflamm. Das ist wohl eine Ausflucht der Verlegenheit. Ich bekenne, nicht zu verstehen, wie von dem Opfer einer *ovis bidens* das Blitzmal *bidental* und die Priester *sacerdotes bidentales* benannt werden konnten, finde aber die Benennung sehr begreiflich, wenn der Zweizack *bidens* d. h. die Harpune, einmal römisches Symbol des Blitzes war." Obgleich die italischen Abbildungen nicht den *bidens*, sondern den *tridens* nach griechischem Vorbilde darstellen, hat er gewagt diesen Schluss zu ziehen, weil einstmals im Gebiete des Mittelmeers das Doppelbeil, die zweischneidige Streitaxt *bipennis*, die grösste Verbreitung hatte (s. 20). Ich will hier gleich bemerken, dass er die Beweise für diese Behauptung hauptsächlich aus Kreta und Kleinasien (vor allem Karien) geschöpft hat, Ländern, mit denen wir die Etrusker in nächste Beziehung zu setzen haben.

Ich selbst war auf einem anderen Wege zu ungefähr derselben Ansicht gekommen. Unter den etr. Blitzarten, die Seneca nach der Übersetzung Caecinas erwähnt, kommt eine Art vor, für die man keine plausible Erklärung hat auffinden können, weshalb man zu einer Korrektur seine Zuflucht nahm: Sen. n. q. II. 49. 1 *dentanea quae speciem periculi sine periculo afferunt*. SCHMEISSER hat nach Serv. D. Aen. (s. oben S. 27) VIII. 429 *ostentatorium est quo terror incutitur* das Wort *dentanea* in *ostentanea* geändert, und GERCKE hat die 'Verbesserung' aufgenommen. Ich glaube aber, dass *dentanea* eine genaue Übersetzung eines etruskischen Wortes ist, in dem der Blitz unter dem Bilde des Zahnes ausgedrückt wird. Nun ist aber diese Art Blitz *(dentanea)* eine unvollkommene, aus der nichts wird, während *bidentalia* diejenigen Plätze genannt werden, die wirklich vom Blitze getroffen worden sind. *Bidens* ist darum meiner Meinung nach das etruskische Wort des Blitzes in lateinischer Überstezung. Mit den beiden Ausdrücken für Blitz, *dens* und dem näher bestimmten *bidens*, vergleiche ich zwei andere: *sulcus* und *trisulcum* (Festus 302 M. *sulcus* — — *fulmen*

[1]) *Usener* Rhein. Mus. 1905 'Keraunos' S. 22.

quoque, qua eius vestigium, similiter appellatur. quod vocabulum quidam ex gr<a>eco fictum quia illi dicant ὄλκον (*alkon* codd.): Varro Menipp. fr. 54 *trisulcum fulmen*, Sen. Herc. Oet. 1994, Phaedr. 189). *Trisulcum* beruht auf der Beobachtung, dass öfters mehrere Strahlen bei einem Blitze wahr zu nehmen sind, entspricht aber in der bildlichen Darstellung einer dreiteiligen Waffe oder einer dreiblättrigen Blume. *Bidens* bezieht sich vielmehr auf die griechische und etruskische Ansicht (s. oben S. 16 f. 65) von der Rückfahrt und somit Doppelseitigkeit des Blitzes. Und diese Ansicht ist in der Kunst nicht nur für die Annahme des Doppelbeils als Symbol des Blitzes, sondern auch für den häufigen doppelseitigen Keil in der Hand des Zeus bestimmend gewesen.

Ob *bidens* (s. Wissowa in Pauly-Wissowa Realencycl.) als Name des Opfertieres nur gelehrte Fiktion ist, will ich nicht entscheiden[1]. In den Sühnberichten bei Pers. Sat. II. 26. ff. und Lucan b. c. I. 606 ff. kommt der Name nicht vor. Jedenfalls geht aber aus diesen Erzählungen hervor, dass bei dem etruskischen Sühnen das Opfer blutig war; und es lässt sich gut denken, dass man wirklich dem Worte des Blitzes *bidens* entsprechende Opfertiere gefordert hat, wie z. B. die Römer dem Robigus in der Zeit des Hundsterns rote Hunde opfern mussten[2].

Über die Form des *bidental* findet sich in den Texten nur ein einziges Zeugnis aus später Zeit, dass es nämlich, wie die griechischen ἐνηλύσια, eingefriedigt gewesen sei (Apoll. Sid. c. IX. 193 *saeptum bidental*). In den Inschriften begegnet uns das Wort überhaupt nicht[3], sondern immer nur *fulgur (conditum), de caelo tactum, sacrum fulguris*. Es fragt sich also, ob die Denkmäler mit diesen Inschriften[4], meist kleine Altäre, bi-

[1]) Auf kein Tier würde der Ausdruck besser passen als auf das Wildschwein mit den beiden dentes, die oft mit Blitzen verglichen werden (s. meinen Aufsatz 'Fulgur fulmen' Wölfflins Archiv XIV 4).

[2]) s. *Wissowa* Relig. S. 348.

[3]) In der herkulanensischen Inschrift CIL X. 772 ist früher (Dissert. Isag. ad Herc. Vol. c. XIII S. 87) das Wort *tal* falsch ergänzt worden: *(biden)tal* anstatt *(augus)tal*.

[4]) Falsch ist die von Müller Etr. II. 174 A. 50 citierte Inschrift: Gruter p. 21. 4 Inscr. Rom. corp. *Deo fulgeratori aram et locum hunc relig. ex haruspicum sent. Q. Publicius Front. pos. et d. d.* s. CIL VI. 5, 3269. Die übrigen Inschriften s. Wölfflins Archiv 1905 S. 371.

dentalia gewesen sind, und also bidental nur nicht das inschriftlich benutzte Wort war, oder ob dieses Wort einer beschränkteren Zahl von Blitzgräbern vorbehalten war: denen des tötenden und verheerenden Blitzes. Ein Vergleich mit den griechischen Denkmälern spricht für die erste Annahme: ἐνηλύσια nannte man das Ganze, den Altar und die Umfriedigung; die Inschriften aber lauten Διὸς καταιβάτου. Über das Grab selbst können wir leider nur einen Fundbericht aus einer etruskischen Stadt vorbringen, den MOMMSEN Ber. d. Sächs. Ges. d. Wiss. Phil. hist. Classe 1849 S. 292 nach Atti dell' acad. Rom IX. p. 443 so wiedergibt: "In Vulci fand sich vor dem Winkel, den die Mauern zweier anscheinend öffentlicher Gebäude bildeten, eine dritte später zugefügte Mauer gezogen und dieser kleine Raum mit paarweise durch Bleiklammern verbundenen Peperinquadern gedeckt. Auf einer dieser deckenden Quadern stand die Inschrift (— — *onditum* — — — — *fulc* — —). Dies von allen Seiten geschlossene *(keineswegs oben offene)* Blitzgrab war in späterer Zeit (vermutlich bei der eiligen Flucht der letzten Heidenpriester) benutzt worden, um den Körper und den Helmbusch einer bronzenen Statue nebst der Basis derselben darin zu verbergen — —" Es war also ein ganz geschlossenes, über der Erde befindliches Grab mit der römischen Inschrift *conditum fulgur*. Das einzige römische Blitzgrab, das wir aus den Berichten genau kennen (S. 102), war dagegen ein unterirdisches Grab mit offener Mündung (*puteal*) und mit der Inschrift *fulgur dium*. Es wäre interessant zu wissen, ob man in Vulci nur den Verhältnissen sich fügend das Grab über der Erde gebaut hat. Ein Persiusscholiast sagt nämlich zu II. 27 *iaces triste bidental: 'quia fulminati supra terram positi non mandantur sepulturae'*. Dasselbe bezeugt Joh. Lydus nach griechischen Quellen[1] (de mensibus Wünsch S. 182. 1 τῶν μέντοι κεραυνοβλήτων τὰ σώματα ἄταφα κατελίμπανον οἱ πάλαι, ἀδιάφθορα μένοντα).

---

[1]) Nach *Müller* Etr. II. 175. 58 b ist diese Behauptung des Lydus Missverstand der bekannten lex Numae — — *homo si fulmine occisus est ei iusta nulla fieri oportet*. Aber es ist offenbar, dass Lydus hier griechische Quellen wiedergibt.

3. *Die römische Blitzbestattung.*

Die römische, angeblich von Numa stammende *Blitzsühne*, die den Pontifices oblag (Liv. I. 20. 7 *prodigia fulminibus aliove quo visu missa susciperentur atque curarentur*), bestand darin, dem Gotte ein Sühnopfer von Zwiebeln, Haaren und Sardellen zu bringen (Plut. Numa 15. 14 τὸν ἐπὶ τοῖς κεραυνοῖς ἐκδιδάξαι καθαρμόν, ὃς ποιεῖται μέχρι νῦν, διὰ κρομμύων καὶ τριχῶν καὶ μαινίδων), eine Sühnung, die noch deutlicher als die etruskische ein symbolischer Ersatz für ein Menschenopfer war, wie auch Ovid. die Sage darstellt, in der er dieses Opfer der Verschlagenheit Numas zuschreibt (Ovid. Fasti, III. 285 ff.; 333 '*da certa piamina — fulminis —*'. 339 '*caede caput*' *dixit: cui rex* '*parebimus*' *inquit.* '*Caedenda est hortis eruta cepa meis*'. *Addidit hic* '*hominis*', '*summos*' *ait ille* '*capillos*'. *Postulat hic animam; cui Numa* '*piscis*' *ait. Risit et* '*his*' *inquit,* '*facito mea tela procures*'; Arnob. adv. n. V. 1. — — '*decepisti me Numa; nam ego humanis capitibus procurari constitueram fulgurita, non maena capillo caepicio: quoniam me tamen tua circumvenit astutia, — his rebus quas pactus es procurationem semper suscipies fulguritorum*'). Auch dieser Akt ist eine Blitzbestattung: das Grab musste wie der Tempel des Dius Fidius, des römischen Blitzgottes, unbedeckt sein (Gilbert, Topogr. I. 276f.), und das Grabmal nannte man wegen der cylinderförmigen Mündung *puteal*. (Festus 333 Scribonianum *appellatur ante*[*a*][1] *atria* puteal quod fecit Scri*bonius*, *cui negotium*, datum a Senatu fuerat, ut *conquireret sacella* attacta, isque illud pro*curavit*, *quia in eo loco* attactum fulmine *sacellum fuit. quod igno* — — —;— — *ut quidam*, *fulgur conditum*[2] — — — ne*fas est integi*: *semper foramine* ibi aper*to caelum* patet; ergänzt von Müller.)

Der Platz wurde wie das etrusk. Grab umfriedigt (Varro L. L. V. 150 *Cornelius et Lutatius scribunt eum locum* (lacum Curtium) *esse fulguritum et ex S. C. septum esse* —.

---

[1]) *Iordan*, Topogr. I, 2 S. 403 'ante atria, d. h. Vestae, geht nicht: der Singular wäre nothwendig'; *Gilbert*, Gesch. u Topogr. v. Rom. I 305 denkt an zwei atria.

[2]) *Iordan* a. a. O. ergänzt <ibi, quod quia ne>

Die beiden *ritus*, der römische der Pontifices und der etruskische der Haruspices, sind, wie wir sehen, einander sehr ähnlich. Beide sind regelrechte Bestattungen, die ein Grabmal zurücklassen und den Ort vom Verkehr absondern, beide fordern Opfer. Ja wenn wir dem Juvenalscholiasten trauen können, sind sogar im einzelnen dieselben Ausdrücke für den pontifex wie oben für den haruspex angewendet (Schol. Juv. VI. 587 *condi fulmina dicuntur quotienscumque pontifex dispersos ignes in unum redigit et quadam tacita ignorata prece locum aggestione consecratum facit*). Doch weil Iuvenal selbst hier von dem haruspex spricht und der Scholiast Lucan. b. c. I. 606 citiert, wo es sich auch um den Haruspex handelt, ist es wahrscheinlicher, dass er hier, wie Müller Etr. II. 174 A. 52 meint, nur aus Nachlässigkeit den Pontifex anstatt des Haruspex genannt hat. Der wesentliche Unterschied liegt in der Art des Opfers, da die Haruspices blutige Opfer, die Pontifices unblutige darbringen, und in dem Namen, wahrscheinlich auch in der Bauart des Grabmales, indem die Römer ein offenes Grab *puteal* errichteten, die Etrusker ein *saeptum bidental*. Näheres hierüber weiter unten.

Den vom Blitze Erschlagenen durfte man nach römischem Gesetze nicht verbrennen, sondern nur begraben (Plin. n. h. II. 145 *hominem ita exanimatum cremari fas non est, condi terra religio tradit,*), und zwar am Orte des Blitzschlages, ohne alle herkömmlichen Ceremonien (Quintil. Decl. 274 "*Quo quis fulmine ictus fuerit, eodem sepeliatur*". "*Tyranni corpus extra fines abiciatur*". *Tyrannus in foro fulminatus est: quaeritur, an eodem loco sepeliatur.* Festus 178 *Occisum — — in Numae Pompili regis legibus scriptum esse: "si hominem fulminibus occisit, ne supra genua tollito". Et alibi: "homo si fulmine occisus est, ei iusta nulla fieri oportet";* s. Bruns Fontes iuris rom. p. 8. Müller schlägt nach Scaliger *fulmen Iovis* für *fulminibus* vor und will anstatt *tollito tollitor* schreiben, beides mit Unrecht. Denn das Subjekt von *occisit* ist selbstverständlich der Blitzgott (Gegensatz z. B.: *si aedes fulminibus attigerit*), und *tollito* ist ja die normale Ausdrucksform der leges XII t.).

Mit Recht bemerkt Bouché-Leclercq 'Haruspices' bei

Dar.-Sagl. III. 22 dass diese Gesetze mit dem der leges XII t. X. 1 *Hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito* (BRUNS Fontes p. 35) in Widerspruch stehen. Nur besteht dieser Wider spruch nicht, wie er es darstellt, zwischen römischem und etruskischem Rechte, sondern zwischen zwei Gebieten des römischen Rechtes: dem bürgerlichen der Zwölftafeln und dem religiösen der Pontifikalbücher, welchen gewiss sowohl die erwähnten leges regiae wie die Worte des Quintilian entnommen sind (vgl. Plin. oben *religio tradit*). Wie die Römer in einem Falle den Streit schlichteten, erzählt Verrius Flaccus (Festus 290 *Statua est ludi eius, qui quondam fulmine ictus in Circo, sepultus est in Ianiculo. cuius ossa postea ex prodigis oraculorumque responsis Senatus decreto intra urbem relata in Volcanali, quod est supra Comitium, obruta sunt. superque ea columpna, cum ipsius effigie, posita est*). Durch Prodigien kündigten die Götter an, dass hier ein *piaculum* begangen worden war, indem man dem bürgerlichen Rechte vor dem religiösen den Vorrang gegeben hatte. Aber nicht die Haruspices, sondern die *Sibyllinischen Bücher* gaben diese Antwort, der zufolge man, um den Zorn der Götter abzuwenden, die Knochen des Totgeschlagenen wieder in die Stadt hineinbrachte und, wie B. L. a. a. O. A. 16 sich ausdrückt, "les pontifes se tirèrent d'embarras en lui décernant une espèce d'apothéose". Mit der oben erwähnten griechischen Anschauung, dass der vom Blitze Getroffene wie ein heiliges Wesen verehrt werden müsse, stimmt dieses Verfahren völlig überein.

Warum hat man aber die Knochen *in Volcanali* begraben? Ich stelle damit Folgendes zusammen: IORDAN Tophogr. I. 2. 403 "Münzbilder und eine wie es scheint genaue Nachbildung (des puteal Scribon. s. oben), in Veji gefunden, zeigen uns die bekannte Gestalt eines puteal —: unerklärt sind bis jetzt die darauf sichtbaren Embleme, die Leier und der Hut des Vulcan". Es sind die Münzen der gens Scribonia mit folgendem Gepräge: "Altar mit Lorbeerkranz und zwei Leiern, darauf Hammer oder Zange oder Vulcanushut; um den Altar *puteal scribon*(ianum)" MOMMSEN Münzwesen 632 f. —. Nach diesen Zeugnissen zu urteilen, stand das Blitzgrab in Rom unter dem Schutze des Volcanus und zwar nicht des etruski-

schen Blitzgottes, sondern des römischen Beschützers vor Feuersbrunst. Aus diesem Umstande ist wohl auch die Form und der Name des Blitzgrabes herzuleiten: man wollte einen wirklichen Brunnen (*lacus* oder *puteal*) nachahmen. Die Verbindung des Vulcanus mit Gottheiten des Wassers bezeugt das "Kollektivopfer zur Abwehr von Feuersnot am Tage der Volcanalia 23 Aug." (WISSOWA, Rel. 168. 185. Fast. Arv. CIL I[2] p. 326 *Volcano [in circo Flam(inio); Iuturnae et Nymp]his in campo; Opi opifer(ae)* —).

4. *Das römische Blitzgrab (puteal).*

Die Beschreibung eines Blitzgrabes, das in der Nähe der Thermen Diocletians in Rom gefunden wurde, gibt DANZETTA in Atti d. acad. di Cortona V. 160 und nach ihm MOMMSEN Ber. d. Sächs. Ges. d. Wiss. 1849 S. 293 "Der Sarg war aus sechs Steinen gebildet; an den kürzeren Seiten durch zwei Steine, die in einen dreieckigen Fronton endigten, 6 Palmen lang; an den längeren durch zwei andere von 8 Palmen Länge und 4 Palmen Höhe, auf denen wieder zwei oben eine abgestumpfte Kante bildende Steine ruhten. Die Aussenseite war ganz schmucklos; auf der nach Osten gerichteten kürzeren Seite las man in guter römischer Schrift VLGVR. DIVM. Im Innern fand sich nichts als Schutt und Steine. Auf dem Sarg erhoben sich vier Mauern, die in dem äussern Umkreis einen dem des Sarges gleichen Umfang hatten; sie umschlossen einen Raum gleich dem Halse eines Schornsteines (come gola di cammino), welcher sich verschüttet fand, aber ursprünglich offen gewesen war. Obwohl also der Sarg selber geschlossen war, bedeckte man denselben nicht mit Erde, sondern liess über ihm eine Oeffnung gleich einer Brunnenmündung (Fest. 333), das sog. puteal".

Die Beschreibung stimmt mit dem Zeugnisse des Verrius über das römische Blitzgrab (Festus 333 s. oben) gut überein, und die Inschrift zeigt die römische Unterscheidung von *fulgura diurna* und *nocturna*, des Dius Fidius und des Summanus (die Belege s. oben S. 23).

Dass aber *puteal*, nicht bidental, der geläufige, wenn auch nicht inschriftliche Name des röm. Blitzgrabes war, erhellt aus der Überlieferung über *puteal Libonis (Scribonianum).* Dieses

Denkmal lag zwischen dem Castor- und dem Vestatempel an einem jetzt nicht mehr bestimmbaren Orte[1]. Über Abbildungen auf Münzen und eine Nachahmung in Veji s. oben. Ein puteal des Attus Navius soll auf dem Comitium gestanden haben (Dion. III. 71. Cic. Div. I. 33. RICHTER Topogr. S. 100. HUELSEN Forum S. 6.), wo sein cos und novacula begraben waren: sein Messer hatte wie ein Blitz den Wetzstein zersplittert, und man scheint das Wunder wie einen Blitzschlag behandelt zu haben. (Cic. Div. I. 32. *Ita cotem in comitium allatam inspectante et rege et populo novacula discissam. — Cotem autem illam et novaculam defossam in comitio supraque inpositum puteal accepimus*).

Von dem *lacus Curtius* sagt eine von den drei Traditionen (Varro L. L. V. 148—150), dass es ein fulguritum sei. Dagegen ist das neugefundene *puteal* des curulischen Aedilen *M. Barbatius Pollio* vor der aedicula der Iuturna ein wirklicher Brunnen gewesen. (s. HUELSEN Forum S. 133. Not. degl. Scav. 1901 S. 70 ff.) Die Inschrift an der Vorderseite des Cylinders ist *M. Barbatius Pollio aed. cur. Iuturnai sacrum rest. puteal*, auf der Mündung *M. Barbatius Pollio aed. cur. Iuturnai sacrum.* Das klein geschriebene Wort *puteal* scheint demnach ein späterer Zusatz zu sein (Not. d. Scavi 1901 S. 76—77).

Auch über ein Blitzgrab in Gallia Narbonensis ist ein Fundbericht vorhanden, der aber leider sehr unvollständig ist:

CIL XII 3048 *fulgur divom conditum* 'Nemausi on trouva en mai 1765 un petit ouvrage de maçonnerie environ 4 pieds de longeur, de 15 pouces de hauteur et de 15—16 pouces de largeur, construit de petites pierres quarrées et recouvert en voute avec des dalles de pierre; on assure qu'on n'a rien trouvé dans le quarré de la maçonnerie; à la tête d'un

[1]) Schol. Pers. IV. 49 *puteal Scribonii Libonis.* Cic. pro Sestio 18. Hor. Sat. II 6. 35. Ov. rem. am. 561 *Puteal.* Die Worte des Porphyr. zu Hor. ep. I. 19. 8 *puteal Libonis sedes praetoris fuit prope arcum Fabianum* sind natürlich nicht wörtlich zu nehmen — denn war der Platz wirklich ein Blitzgrab, so durfte er ja nicht betreten werden — sondern sagen nur, dass die Gegend nach dem Puteal genannt wurde. Über die topographische Zusammengehörigkeit des Tribunal, des Puteal Libonis und des Marsyas s. *Richter*, Topogr. 103, der auch A. 1 hervorhebt, dass der Steinring neben dem Castortempel früher fälschlich für dies *Puteal* in Anspruch genommen worden ist. (*Jordan* Top. I. 2. 403; *Gilbert* Top. 3. 159 A. 2).

côté, tourné au Levant, il y a une petite pierre quarrée avec l'inscr.' Das Grab war also *gewölbt*. Ob es aber ein unterirdisches oder oberirdisches Gebäude war, ist aus dem Bericht nicht zu ersehen. Die Worte *fulgur divom* scheinen auf römischen Ritus (*f. dium*) zu weisen. Aber das Merkmal des römischen Grabs, die offene Mündung, fehlt. Die auf Missverständnis beruhende Form *divom* für *dium* ist ein in Gallia Narbonensis (CIL XII 3047—3049), Britannia (VII 561) und Gallia cisalpina (V 6778) belegter Provinzialismus. Da aber dieselbe Verschreibung in so verschiedenen Gegenden erscheint, so müssen wir fragen, ob sie nicht von den Blitzsühnern ex professo, den etrusk. Haruspices, stammt. Dass diese auch in Gallia als Blitzsühner tätig gewesen sind, erhellt aus der Inschrift CIL XII 1047 *fulgur conditum;* denn der hinten abgerundete, vorn in drei Zacken endigende Stein, der diese Inschrift trägt, stellt die jonisch-etruskische Blitzform dar (s. IACOBSTHAL Der Blitz in der orient. u. griech. Kunst S 14). Vielleicht haben also die etruskischen Haruspices, die immer geneigt waren, sich den Landesverhältnissen anzupassen, Römisches aufgenommen, das sie freilich falsch verstanden haben.

5. *Bidental und puteal.*

Im allgemeinen nimmt man an, *bidental* und *puteal* seien nur zwei verschiedene Benennungen des urspr. etruskischen Blitzgrabes: *bidental* nach dem Opfer, *puteal* nach der Form (so MÜLLER Etr. II. S. 173. BOUCHÉ-LECLERCQ 'Haruspices' S. 22. PRELLER-IORDAN Röm. Myth. I. 193). Wir haben jetzt gesehen, dass es zwei Arten der Blitzsühnung gab: die unblutige des Pontifex, die noch zur Zeit des Plutarch fortlebte, und die blutige des Haruspex, und dass die beiden Gräber, über welche es genaue Fundberichte gibt, das in Rom und das in Vulci, verschiedene Formen zeigen. MOMMSEN a. a. O. will zwar den Unterschied hinfällig machen durch den Hinweis darauf, dass eine Öffnung (puteal) bei dem Blitzgrabe zu Vulci nicht nötig war, da dasselbe sich ohnehin über der Erde befand. Aber schon das ist ein beträchtlicher Unterschied, dass es über der Erde lag, und ein *puteal* kann man unter keinen Umständen das Grab in Vulci nennen. Anderseits teilt die Tradition das *bidental* deutlich der etruskischen Sühnung zu (Die Belege: Persius II. 26 *an quia non fibris Ergennaque iubente triste iaces lucis evitandumque biden-*

tal—?; Schol. dazu: *bidental—locus—qui bidente ab aruspicibus consecratur.* Apul. de deo Socr. c. 7 *Tuscorum piacula, fulguratorum bidentalia.* Apoll. Sidon. Carm. IX. 193 *quae fulmine Tuscus expiato saeptum numina quaerit ad bidental.* Vgl. Fronto de diff. vocab. p. 523 Keil *Bidental locus fulmine tactus et ove expiatus.* Sen. de clem. I. 7. 1. Lucan. b. c. I. 606. Iuv. Sat. VI. 587).

Was ist nun von folgenden Zeugnissen der Horatiusscholiasten zu halten?

Pseudacr. Hor. a. p. 471 (Triste bidental) *Locus fulminis —. Et bidental a bidentibus dictum: nam reliquias fulminis pontifices cum sacrificio sepeliebant.*

— — *Bidental locus est in quo fulmen est conditum.*

Locus est, ubi publice condebantur a sacerdote fulmina, vel ubi immolabantur oves, quae duos dentes habebant praecisiores.

In der zweiten Variante ist *bidental* der allgemeine Ausdruck für Blitzgrab geworden ohne Rücksicht auf den Sühnenden oder die Sühnart. Daran ist nicht Anstoss zu nehmen. Denn wenn man einerseits den Namen nicht mehr recht verstand, wie aus den verschiedenen Erklärungen hervorgeht, andrerseits der ritus etruscus — wie wir bei den Staatsprodigien bald sehen werden — immer mehr in den Vordergrund getreten war, weil die Sühnung der Haruspices für wirksamer als die der Pontifices angesehen wurde, ist eine solche Entwicklung des Namens bidental sehr natürlich.

Aber in der ersten Variante wird nicht nur *bidental*, sondern auch das Sühnopfer der Haruspices, *bidentes*, der Sühne des Pontifex ausdrücklich zugeschrieben. Ich vergleiche damit Schol. Stat. Theb. I. 258 *hoc est secundum pontifices, qui aiunt certa cuique fulmina deo ascripta esse.* Es ist dies (s. oben S. 22) eine rein etruskische, den Römern fremde Anschauung. Entweder haben die Pontifices wirklich etruskische Elemente aufgenommen, oder es liegt ein Versehen des Scholiasten vor. Jenes scheint mir bei einem solchen Kardinalpunkt, wie der etruskischen Götterverteilung, ganz undenkbar. Dass sie einen bekannten etruskischen Ritus aufgenommen hätten, halte ich zwar nicht für ausgeschlossen, da wir doch sehen, dass diese Wächter des patrius ritus die Supplicatio, "das

Hauptmittel des graecus ritus" (WÜLCKER a. a. O. 42 f.) viermal, ja sogar Bittprocession mit Jungfrauenchor einmal[1] als Sühnung selbst vorgeschlagen haben. — Doch weil Plutarch bezeugt, dass noch zu seiner Zeit der römische Ritus bestand, halte ich es nicht für ratsam, auf das einzige, zeitlich nicht zu bestimmende Zeugnis des Horazscholiasten, bei dem wir oben den Fehler *bis* anstatt *Iovis* festgestellt haben, zu bauen. Ich glaube darum, dass pontifex in diesen beiden Erläuterungen, wie bei Schol. Iuv. VI. 587 s. S. 100, irrtümlich für haruspex gesetzt worden ist. Der Fehler ist leicht zu erklären, wenn, wie ich oben vermutet habe, der etruskische Ritus überhaupt siegreich geblieben war. — Die Unsicherheit der späten Scholiasten wird aber um so natürlicher erscheinen, wenn wir berücksichtigen, dass Inschriften etwa aus der Zeit der Antonine die Stiftung eines römischen Priestertums, **sacerdotes bidentales,** bezeugen, denen nachher die gewiss sehr häufige Ceremonie der Blitzbestattung überwiesen wurde. Über die darauf bezüglichen Inschriften und die aus diesen hervorgehende enge Beziehung dieser Priesterschaft zu Dius Fidius, dem römischen Blitzgotte s. WISSOWA 'Bidental' bei Pauly-Wissowa, Realenc. III. 430. Aus dieser Beziehung schliesst WISSOWA, dass diese sacerdotes bidentales nichts mit dem etruskischen Ceremoniell zu tun hatten, sondern den *ritus Romanus* vertraten. Ich halte es aber nicht für unmöglich ,dass die oben erwähnte dritte, nur in v vorhandene Variante bei Pseudacr. Hor. a. p. 471 mit den Worten *a sacerdote* wirklich auf die *sacerdotes bidentales* und den von diesen vertretenen Staatskultus zu beziehen ist. Die Beschränkung auf fulmina publica wäre bei einem staatlichen Priestertum nur ganz natürlich und spricht für die Glaubwürdigkeit der Notiz. Dann folgten sie dem *ritus Etruscus*, denn in dieser Notiz ist von blutigem Opfer die Rede. Aber auch ohne dieses Zeugnis finde ich es gar nicht auffallend, dass ein römisches Priestertum entstand, welches den schon geläufig gewordenen etrus-

[1]) Liv 27. 37. 7 "irrtümlich" sagt mit Unrecht *Wülcker* a. a. O. 31. Aber die Behauptung des Livius setzt voraus, dass dies Sühnmittel früher schon angewendet worden ist; und Livius ist zwar unvollständig in den Sühneberichten, aber er irrt nicht.

kischen Ritus selbst übernahm. Sehen wir doch, dass ein römischer Ritter und pontifex Albanus 'adiutor haruspicum imperatoris' gewesen ist (CIL VI. 2168 *Cn. Iuli Cn. fil. Domati Prisci ex equo public. adiutoris haruspicum imperatoris, pontificis Albani*). Dass übrigens diese sacerdotes bidentales, "die ein Collegium mit dem (in dieser Anwendung sonst nicht nachweisbaren) Namen *decuria* unter einem quinquennalis bilden" (WISSOWA a. a. O.), erst Beihelfer gewesen sind, geht vielleicht aus dem Worte *decuria* hervor. Vgl. CIL XI. 2955 *decuriali haruspici*.

6. *Sühnung blitzgetroffener Bäume.*

In der etruskischen Superstition haben die Bäume eine grosse Rolle gespielt. In den Ostentaria (oben S. 10f.) war den Bäumen eine besondere Abteilung gewidmet, die in der lateinischen Übersetzung des Tarquitius Priscus *Ostentarium arborarium* betitelt wird (Macrob. Sat. III. 20. 3).

Die Blitzlehre hat, wie aus den wenigen erhaltenen Bruchstücken erhellt, sogar den Gärtnern Gesetze vorgeschrieben[1] und ihnen nur erlaubt, bestimmte Baumarten auf einander zu pfropfen. Andernfalls würde bei einem Blitzschlage die Sühnung unmöglich oder wenigstens sehr erschwert werden. Plin. n. h. 15. 57 *neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgurata piari non queunt facile. quo<t>que genera insita fuerint, tot fulgura uno ictu fieri pronuntiatur*[2]. 17. 124 *myrtus et taleis seritur, morus talea tantum, quoniam in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet.* Varro R. R. I. 40. 5. *non enim pirum recipit quercus: neque enim si malus pirum. hoc secuntur multi, qui haruspices audiunt* [*multum* del. Ursinus], *a quibus proditum, in singulis arboribus quot genera insita sint, uno ictu tot fulmina fieri illut quod fulmen concepit.*

In diesen Bruchstücken tritt der Grundsatz deutlich hervor, dass man sich an die erprobten, guten Kombinationen halten, sich nicht neuen, unergiebigen Versuchen hingeben solle. Die Haruspices sind die priesterlichen Lehrer des Volks

[1]) *Bouché-Leclercq* 'Haruspices' bei Daremberg-Saglio, Dictionnaire, S. 22.

[2]) M. *fulgurata piari, quodque;* libri dett. *fulgura expiari, quoque.*

in der Hortikultur, und ihre Vorschriften beruhen nicht nur auf Aberglauben sondern auch auf praktischer Erfahrung. Ein starkes Mittel, den Vorschriften Gehorsam zu verschaffen, hatten sie in ihrer Hand: die Sühnung nach einem Blitzschlage. Den Blitzschrecken haben sie wach gehalten wie ihre christlichen Nachfolger den Höllenschrecken. Besonders bezeichnend ist die Erklärung: *quot genera insita fuerint, tot fulgura uno ictu fieri pronuntiant* (Plin. u. Varro), denn sie zielt darauf hin, dass nach einem Blitzschlage in einen vielgepfropften Baum eben so viele Sühnungen erforderlich waren, wie es Impfungen gab. Daraus dürfen wir aber schliessen, dass jede Baumart ihre besondere Sühnung erheischte, ebenso wie jede Baumart bei Blitzschlägen eine besondere Deutung ergab (s. oben S. 71 f.). — Doch ist uns über diese etruskischen Baumsühnungen nichts überliefert. Dagegen kennen wir eine entsprechende römische Sühnung.

Es gab nämlich ausser der Pontifikalsühne eine andere, die an den vom Blitze getroffenen Bäumen mit bestimmten Gebeten und Opfern entweder von besonderen Funktionären (**strufertarii**) oder von Privatmännern verrichtet wurde (Festus 294 *strufertarios appellabant antiqui* — — <ho>*mines con*<ductos mercede, qui ad>*arbores ful*<goritas noxarum[1](?) com-> *missarum* <causa sacrificia quaedam> *stru[a]e et* <ferto solennibus verbis f>*aciunt:* <"Precor te Juppi>*ter uti mihi* <volens propitius sies". quod n>*ullo etiam* <fiebat adhibito stru-> *fertario.* Festus ep. 295 *Strufertarios dicebant qui quaedam sacrificia ad arbores fulgoritas faciebant, a ferto scilicet quodam acrificii genere.* Festus ep. 85 *Ferctum genus libi dictum, quod crebrius ad sacra ferebatur, nec sine strue, altero genere libi, quae qui afferebant struferctarii appellabantur.*).

Dass es römischer Ritus gewesen ist, ersehen wir daraus, dass die Fratres Arvales, welche sich niemals der Haruspices bedient zu haben scheinen, dieses Opfer oft anwandten und zwar

[1]) Ergänzt von *Müller* nach Ursinus; "*noxarum* interim posui donec melius aliquid reperiatur. piacularium, quod *Scal.* et *Urs.* posuerunt, dici non potest pro piaculorum" *Müller*. Für den Sinn müssen wir Pseudacr. Hor. c. I. 12. 59—60 vergleichen: *numquam fieri fulmina nisi in lucis pollutione aliqua alienis.* Vielleicht *pollutionum? ThewdP.* liest *et uti mihi* und *utto etiam.*

noch im Jahre 225 n. Chr. (Acta fr. Arval. Henzen S. 135 *struibus et fertis).* Ob ein Bestatten des Blitzes diesem Akte der Strufertarii vorausging, wissen wir nicht. Die Bäume standen wohl selbst wie Grabmäler da. Sie waren res religiosae vel violatae, die man weder berühren noch verwenden durfte (Plin. n. h. 16. 24 *quin et fulmine saepissime icitur, quamvis altitudine non excellat. ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas est,* [*icitur* vulg. *iacitur* Hs.]; 14. 119 *Et quoniam religione vita constat, prolibare diis nefastum habet vina — praeter inputatae — vitis fulmine tactae quamque iuxta hominis mors laqueo pependerit*). Aber in den heiligen Hainen durften natürlich keine "Grabmäler", keine res religiosae stehen. Darum lösten die Fratres Arvales, wenn ein Baum in dem Haine der Dea Dia vom Blitze getroffen war, die Frage so, dass sie den Baum ausgruben, spalteten und verbrannten und einen neuen an dessen Stelle pflanzten. Um aber den Verstoss gegen die Religion auszugleichen, war eine ausserordentliche Sühnung erforderlich. Erst mussten sie *ob ferrum inferendum,* weil es ihnen überhaupt untersagt war, ferrum zu benutzen, und für den glücklichen Anfang der erwähnten Arbeit ein *lustrum mittere* und allen Göttern des Haines, unter ihnen den Blitzgöttern des Tages und der Nacht, Juppiter und Summanus, und den Indigitationen der sündigen Handlung *Adolenda* u. *Coinquenda,* an provisorischen Altären Opfer darbringen, jeder Gottheit zwei[1] Schlachtopfer: arietes verbeces oves, aber keine bidentes. Dann wurde nach vollendeter Arbeit *ferri efferendi causa* dasselbe wiederholt.

Acta fr. Arval. a. 224 p. Chr. Henzen p. CCXIII sq. (7 Nov.) *quod vi tempestat(is) ictu fulmin(is) arbor(es) sacr(i) l(uci) d(eae) D(iae) attact(ae) arduer(int), ear(um)q(ue) arbor(um) eruendar(um), ferr(o) fendendar(um)*[2] *adolendarum*[3]*, commolendar(um)*[4]*, item aliar(um) restituendarum causa operisq(ue) inchoandi aras temporal(es) sacr(as) d(eae) D(iae)*

---

[1]) Über die Zweizahl bei Piacularopfern s. *Henzen* Acta fr. Arv. S. 147—8.

[2]) *pendendarum* Urs., *fendendarum* = *find.* corr. Marinius, rec. Henzen.

[3]) Non. 247 *adolere* = urere.

[4]) *coinquendarum* i. e. coercendarum nach Festus ep. 65 (= deputare ramos Henzen p. 22.).

reficiend(i), eius rei causa lustr(um) miss(um) suovetaurilib(us) maior(ibus) — — — Iano — Iovi — Marti — etc.

(10 Dec.) *IV id. Dec. — immolav(erunt), quod ab ictu fulminis arbores luci sacri d. D. attactae arduerint, earumq. arborum adolefactarum et coinquendarum etc., huius oper(is) perfecti causa lustrum missum* etc.[1]

Aus dem Worte des Verrius Flaccus (s. oben Festus 294) *antiqui* scheint hervorzugehen, dass dieses Blitzsühnen der strufertarii schon zu seiner Zeit ungebräuchlich und wohl durch das gewöhnliche Blitzbestatten ersetzt war, was wir in einer zeitlich nicht bestimmbaren Inschrift aus Ostia bezeugt finden: CIL XIV. 245 <fulgur in fundo> *Volusiano arb*<ore ful-> *mine icta cond*<itum per> *aedilicios* [ergänzt von MOMMSEN].

Nach Plin. n. h. 15. 77 stand ficus ruminalis als ein heiliger Baum auf einem Blitzgrab *(colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romae nata,* **sacra** *fulgoribus*[2] *ibi conditis magisque ob memoriam eius, quae nutrix Romuli ac Remi — protexit, ruminalis appellata, quoniam sub ea inventa est lupa infantibus praebens rumim — ita vocabant mammam —),* aber sicher nicht als ein vom Blitze getroffener Baum. Plinius erzählt selbst die Sage, dass der Baum *in comitium sponte transisset Atto Navio augurante* (15. 77), und fügt hinzu, dass ein anderer *fortuito satu vivit in medio foro, qua sidentia imperii fundamenta — Curtius — expleverat.* (15. 78). Aber auch dieser Ort war nach einer anderen Version ein Blitzgrab. (s. oben S. 103) — Die Worte des Serv. Dan. Aen. X. 423 *capillor autem dicitur cum auspicato arbor capitur et* **consecratur** *Iovi Fulguri; — videtur veteris ritus inducere*

[1]) Siehe die Erklärungen von *Henzen* a. a. O. p. 142, der jedoch nicht von Haruspicin hier hätte sprechen sollen und auch mit Unrecht angenommen hat, dass das Holz solcher Bäume zu Opfern verwendet wurde. Dies war ja nach Plin. n. h. 16. 24 (S. 109) nicht gestattet. (Anders liegt die Sache a. 14 Henzen p. XXIX *vetustate cecidisset — ad sacrificium consumeretur*). Auch aus dem Worte *coinquendarum* hat er einen falschen Schluss gezogen: 'videntur igitur non omnes arbores crematae, sed quae minus damni passae erant, deputatis ramis in luco relictae esse'. Das Wort bezeichnet, obgleich nachgestellt, nur ein Detail vor dem Verbrennen, wie *fendendarum*: es ist mit *adolendarum* durch *et* verbunden.

[2]) *sacra* edd. ante Harduin. Sillig. *sacro* libri RDF d c a; *fulguribus* d edd. *fulgoribus* reliqui libri.

mentionem können sich nicht auf einen vom Blitze getroffenen Baum beziehen, da *capitur* eine Wahl andeutet: ein Baum wird auserkoren und dem Iup. Fulgur geheiligt. Wenn wir aber diese Zeugnisse vergleichen, scheint die Annahme plausibel, dass über dem Blitzgrab ein heiliger Baum gepflanzt wurde.

7. *Vom Senate beschlossene Sühnungen.*

Die jetzt beschriebenen Sühnungen genügten nicht bei denjenigen fulgura publica, für die der Senat *procuratio* beschloss. Nur dreimal finden wir bei diesen Vorfällen eine Bestattung erwähnt: lacus Curtius bei Varro l. l. V. 150 *Cornelius et Lutatius scribunt eum locum esse fulguritum et ex S. C. septum esse, id quod factum est a Curtio consule, cui M. Genutius fuit collega, Curtium appellatum*, puteal Scribonianum bei Festus 333 s. S. 99, statua in Volcanali bei Festus 290 s. S. 101.

Sonst finden wir in den Prodigienberichten immer andere Sühnungsmittel, nie die Blitzbestattung. Wird sie etwa als selbstverständlich nicht erwähnt? Jedenfalls nicht immer. In den Fällen, die von allen am häufigsten in den Prodigienberichten wiederkehren, wo nämlich der Blitz in einen Tempel gefahren war, muss die Blitzbestattung von Anfang an ausgeschlossen gewesen sein, ebenso wie in den heiligen Hainen der Fratres Arvales, weil das Blitzgrab, ein locus religiosus, mit dem locus sacer nicht vereinbar war. Oder aber der Platz wurde entweiht, wie bei dem oben erzählten Falle Festus 333 *Scribonianum*, und aus einem *sacellum* in ein Blitzgrab *(locus religiosus)* umgewandelt. Solche Blitze, für die die altherkömmliche Sühnung nicht zu benutzen war, haben wohl den Senatsbeschluss erst hervorgerufen. Dass die in loco publico eingefahrenen Blitze wirklich bestattet worden sind, bezeugt schon die Inschrift CIL IX. 1047 *ful*(gur) *con*(ditum) *p*(ublice)[1].

Es fragt sich nun, wer diese Bestattung vollzogen hat.

Aus den Worten des Livius I. 20. 7, wo er die Verordnungen des Numa schildert (*pontifex edoceret, quae prodigia fulminibus aliove quo visu missa susciperentur atque curarentur*), hat Wissowa[2] den Schluss gezogen, dass "für die Prokuration

[1]) ergänzt von *Mommsen*.

[2]) *Wissowa* Relig. u. Kultus 342 A. 1. Über Schol. Juv. VI. 587, das *Wissowa* auch citiert, s. oben S. 100.

des in loco publico eingefahrenen Blitzes *wahrscheinlich* wie für eine regelmässige wiederkehrende Kulthandlung ein für allemal die Pontifices bestellt gewesen sind", und Wülcker[1] stellt den Satz als bewiesene Tatsache hin. Aber Livius gibt hier in allgemeinen Worten die Regel an, und zwar für alle Prodigien, die von Staatswegen zu sühnen waren; von einer Ausnahmestellung der Blitze ist keine Rede. Der Satz, dass jeder Prokuration von Staatsprodigien ein Senatsbeschluss vorangehen muss[2], ist ohne Beschränkung aufrecht zu halten. Aber die Pontifices waren immer in der Stadt die Behörde, die das Vorläufige, eventuell Erforderliche[3] zu besorgen hatte; sie waren immer in der Senatssitzung die Sachverständigen, und der Regel nach folgt der Senatsbeschluss *ex decreto pontificum*, oder es heisst *per pontifices procurari placuit* Liv. 37. 3. 2. Es ist selbstverständlich, dass die Pontifices dann auch die erforderlichen religiösen Ceremonien wie die Bestattung verrichtet haben. Es gibt aber dafür auch ein sicheres, bisher nicht berücksichtigtes Zeugnis in der Inschrift eines Steins aus Interamna CIL XI. 4172

Iovi
Fulmini Fulguri Tonanti
Rustius L. f. Aepio pont.
ex s. c. dedicavit.

[Bormann stellt in dieser Inschrift den Namen des Pontifex L. Rustius L. f. *Caepio* nach XI 4217 wieder her und sieht einen Verwandten von ihm in VI 2222 T. Rustium Caepi[onem], der vielleicht consul suffectus d. J. 173 war. Auf ziemlich späte Zeit deuten die Epitheta des Juppiter, sowohl *Tonanti* als auch *Fulmini*, während Juppiter *Fulgur* der ursprüngliche Name war. Aber nähere Zeitbestimmungen sind nicht möglich.]

[1]) *Wülcker* Prodigienwesen S. 30. Dasselbe hatte schon *Deecke* bei Müller Etr. II. 176 A. 62 behauptet ("Die procuratio geschah regelmässig durch die pontifices nach der interpretatio der haruspices").

[2]) *Wissowa* Rel. u. Kultus 342. *Wülcker* Prodigienwesen S. 29 f.

[3]) z. B. wenn jemand erschlagen war, konnte man die Beerdigung nicht aufschieben, bis ein Senatsbeschluss darüber erfolgt war. Ein glänzendes Beispiel bietet die oben S. 25 nach Festus 290 erzählte Geschichte: der Senat machte die vorläufige, ohne Zweifel von den Pontifices vollzogene Beerdigung rückgängig und beschloss eine neue nach den sibyllinischen Büchern.

Diese Inschrift zeigt nun, dass die Pontifices sogar die Sühnung ausserrömischer Blitzprodigien nach dem Beschlusse des Senats selbst vorgenommen haben.

Aber es gibt eine Fülle von Belegen dafür, dass man die Sühnung der Pontifices nicht wirksam genug gefunden und darum sich an die libri Sibyllini oder an die Haruspices gewandt hat. Zwar kam dann ausser der Sühnung eine neue Frage hinzu, nämlich, was der Blitz zu bedeuten hatte[1], eine Frage, auf die die Pontifices nicht Antwort geben konnten. Aber wir dürfen darum nicht die Sühnung den Haruspices absprechen (Gellius n. a. IV. 5. 1 *ob id fulgur piaculis luendum acciti haruspices*. Cic. div. I. 92, Plin. II. 144, Obs. 44 a, App. b. c. I. 78, Tac. Ann. XIII 24). Bei den ausserordentlichen Sühnmitteln, die sie vorschlugen, war es ihr Prinzip, die heimischen Riten in Geltung zu lassen[2], und sie übergaben damit die Ausführung derselben den Beamten des Landes[3]. Aber dass sie, wenn man sich bei publica fulgura an sie wandte, auch wirklich selbst die eventuell erforderliche Bestattung vollzogen, geht mit voller Deutlichkeit aus den Worten Iuvenals hervor Sat. VI. 587 *atque aliquis senior qui publica fulgura condit.* Und wenn Wissowa Rel. 472 A. 2 sagt: "Wenn Lucan I. 608 ff. den Haruspex das Opfer bringen lässt, so ist das bestimmt dichterische Willkür", so bemerke ich dagegen, dass es sich hier nur um das Opfer handelt, welches zu der etr. Bestattung gehört (bidens oder quaevis hostia), und das hat der Haruspex natürlich selbst dargebracht. Mit Recht sagt Wülcker Prodigienwesen 36, dass ihre Tätigkeit namentlich darauf gerichtet war, die Spuren des Schreckzeichens zu beseitigen. Aber dazu gehört vor allem die Bestattungsceremonie.

---

[1]) Cod. Theod. 250. XVI. 10. 1 *si quid de palatio nostro aut ceteris operibus publicis degustatum fulgore esse constiterit, retento more veteris observantiae quid portendat ab haruspicibus requiratur.* In dieser späten Zeit ist wohl die Blitzsühne ausgestorben und nur die Frage, was der Blitz bedeutet, besteht noch. Aber vielleicht hat man auch in früheren Zeiten bisweilen die Mitwirkung der Haruspices auf die Deutung beschränkt. So gaben Liv. 42. 20 die Decemviri die Sühnmittel, die Haruspices die Deutung.

[2]) s. *Wissowa* Rel. u. Kultus 472. Varro. l. l. VII 88 *cum aruspex praecipit, ut suo quisque ritu sacrificium faciat.*

[3]) Besonders deutliches Beispiel ist Liv. 27. 37. 9.

Wir müssen aber das Verhältnis zwischen den Haruspices und den Pontifices bei staatlichen Blitzprodigien weiter untersuchen.

Der Senat beschloss, entweder von selbst nach Präcedenzfällen — wohl nach den Vorschlägen der in Senat anwesenden Pontifices—über die Sühnung oder ex decreto pontificum, ex responso haruspicum oder iussu decemvirum. In schwierigen Fällen wurden sogar ihrer mehrere zu Rate gezogen (Liv. 42. 20. 1. *et ad haruspices referre et decemviros adire libros iusserunt*).

Die Sühnungen der *Pontifices* werden allein erwähnt nur bei *ausserrömischen* Blitzen und zwar immer bei solchen, die Mauern, Tore, Tempel oder Privathäuser getroffen hatten. Dass dagegen ein Blitz, der in loco publico in eigentlichem Sinne eingeschlagen war, d. h. ein *fulmen regale* der Etrusker, jemals von den Pontifices gesühnt worden sei, wird niemals ausdrücklich erwähnt.

541:213 Liv. 24. 44. 8 *murus ac porta tactae*[1] *et Ariciae etiam Iovis aedis de caelo tacta fuerant* —. 9 *his procuratis ex decreto pontificum profecti consules.*

544:210 27. 4. 11 *Tusculi — Iovis aedis culmen fulmine ictum ac prope omni tecto nudatum.* 12 *isdem ferme diebus Anagniae terram ante portam ictam diem ac noctem sine ullo ignis alimento arsisse — —.* 15 *haec prodigia hostiis maioribus procurata decreto pontificum; et supplicatio — — indicta.*

547:207 27. 37.2 *Minturnis aedem Iovis et lucum Maricae, item Atellae murum et portam de caelo tacta.* 4 *haec procurata hostiis maioribus prodigia, et supplicatio diem unum fuit ex decreto pontificum.*

578:176 41. 16. 6 *Tusculi facem in caelo visam, Gabiis*[2] *aedem Apollinis et privata aedificia complura, Graviscis murum portamque de caelo tacta*[3].

Bei zwei Gelegenheiten, wo Tempel in Rom vom Blitze

[1]) "Sub *tactae* latere videtur nomen urbis" Madvig. *Caictae* Luterbacher de prodig. p. 28; alii alia.

[2]) *gabgavis* (*gab* in fine versus) Hs.

[3]) *tactae* Hs.

getroffen waren, werden ausser den Sühnungen der Pontifices noch andere erwähnt:

564:190 37. 3. 2 *prodigia per pontifices procucari placuit. Romae Iunonis Lucinae templum de caelo tactum erat, ita ut fastigium valvaeque deformarentur. Puteolis pluribus locis murus ac porta fulmine icta et duo homines exanimati.* — 5 *Supplicatio quoque earum religionum causa fuit, quibus diis decemviri*[1] *ex libris ut fieret ediderunt* (Obsequ. 1).

568:186 39. 22. 4 *addita et unum diem supplicatio est ex decreto pontificum quod aedis Opis (Iovis* Obsequens 3) *in Capitolio de caelo tacta erat. hostiis maioribus consules procurarunt urbemque lustrarunt.* (Obs. 3)

Dagegen betreffen alle diejenigen Blitze, bei deren Sühnung die *Haruspices* erwähnt werden, entweder *templa oder loca publica in Rom.*

476:278 Cic. div. I. 16 *Cum Summanus in fastigio Iovis optumi maxumi, qui tum erat fictilis, e caelo ictus esset —, haruspices — dixerunt —.*

450-500: Gell. n. a. IV. 5. 1 *Statua Romae in Comitio posita Ho-*
300-250 *ratii Coclitis — de caelo tacta est. Ob id fulgur piaculis luendum aruspices ex Etruria acciti inimico — animo instituerant eam rem — procurare.*
(vgl. Obsequ. 18 *turbinis vi in campo*[2] *columna ante aedem Iovis decussa cum signo aurato; cumque aruspices respondissent magistratuum et sacerdotum interitum fore, omnes magistratu se protinus abdicaverunt*).

540:214 Liv. 24. 10. 9 *tacta de caelo atrium publicum in Capitolio, aedem in campo Vulcani* —, —. 13 *haec prodigia hostiis maioribus procurata sunt ex haruspicum responso, et supplicatio omnibus deis, quorum pulvinaria Romae essent, indicta est.*

547:207 27. 37. 7 *tacta de caelo aedis in Aventino Iunonis reginae. prodigiumque id <ad> matronas pertinere haruspices cum respondissent* — —. 11 *Confestim ad aliud sacrificium eidem divae ab decemviris edicta dies* — — .

---

[1]) *Wülcker* Prodigienwesen 43 erwähnt irrtümlich auch diese unter den von den Pontifices vorgeschlagenen Supplicationes.

[2]) *in Capitolio* Pighius.

582:172 42. 20. 1 *nocturna tempestate columna rostrata in Capitolio — tota ad imum fulmine discussa est. Ea res prodigii loco habita, ad senatum relata est. Patres et <ad> haruspices referri et decemviros adire libros iusserunt.*

639:115 Plin. n. h. II. 144 *Magna huius observationis* (sc. *etruscae*) *vanitas tacta Iunonis aede Romae deprehensa est Scauro consule qui mox princeps fuit.*

670:84 App. b. c. I. 78 κεραυνοῦ πεσόντος ἐς τὸ τῆς Σελήνης καὶ τὸ τῆς Δήμητρος ἱερόν, οἱ μάντεις ὑπὲρ τὰς θερινὰς τροπὰς ἀνετίθεντο τὰς χειροτονίας.

689:65 Obsequ. 61 *inter alia relatu<m>, biennio ante in Capitolio lupam Remi et Romuli fulmine ictam signumque Iovis cum columna disiectum, aruspicum responso in foro repositum.* (Arnob. a. n. 7. 40. Cic. Cat. 3. 19—20. div. II. 45. Cass. Dio 37. 9. 2. Aug. c. d. II. 27).

707:47 Cass. Dio 42. 26. 3 κεραυνοί τε ἔς τε τὸ Καπιτώλιον καὶ ἐς τὸν τῆς Τύχης τῆς δημοσίας καλουμένης ναὸν ἔς τε τοὺς τοῦ Καίσαρος κήπους κατέσκηψαν. — τὴν τῶν ὑποδεεστέρων κατὰ τῶν προτετιμημένων ἐπανάστασιν τούς τε μάντεις προειπεῖν —.

711:43 App. b. c. IV. 4 — καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς ἐς ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ἔπιπτον. ἐφ' οἷς ἡ μὲν βουλὴ θύτας καὶ μάντεις συνῆγεν ἀπὸ Τυρρηνίας. Obsequ. 69.
Cic. div. II. 45 fin. *tum statua Nattae, tum simulacra deorum Romulusque et Remus cum altrice belua vi fulminis icti conciderunt, deque his rebus haruspicum extiterunt responsa verissima.*

808:55 n. Chr. Tac. Ann. 13. 24 *urbem princeps lustravit ex responso haruspicum, quod Iovis ac Minervae aedes de caelo tactae erant.*

Einzig steht da Obsequ. 37, wo bei einem ausserrömischen Blitze, der eine Privatperson erschlagen hatte, die Haruspices befragt worden sind:

640:114 Obsequ. 37 *P. Elvius eques Romanus a ludis Romanis cum in Apuliam reverteretur, in agro Stellati filia eius virgo equo insidens fulmine icta exanimataque —.*

responsum infamiam virginibus et equestri ordini portendi (Oros. V. 15. 21; Plut. Q. R. 83 ταῖς ἱεραῖς παρθένοις).

Ich glaube darum, dass es sich hier nicht um ein Staatsprodigium handelt, sondern um private Befragung der Haruspices[1]. Wir sehen aber, dass es wirklich altherkömmliche Sitte war, die Haruspices bei den in loco publico der Stadt eingefahrenen Blitzen heranzuziehen und verstehen so, dass diese Sitte imstande war, alle Stürme der Zeit bis in die Tage des Christentums hinein zu überleben (Cod. Theod. XVI. 10. 1 s. S. 70 A. 1)

Wann die Römer angefangen haben, für Blitzprodigien die Haruspices heranzuziehen, ist nicht genau zu entscheiden, da vor 459: 295 (Liv. X. 31. 8. Aug. c. d. III. 17) keine glaubwürdige Nachricht darüber vorliegt. Aber schon bei dem zweiten unter den aus 70 Jahren bekannten Blitzprodigien[2] sind die Haruspices beteiligt. Also so lange wir Blitzprodigien in Rom kennen, kennen wir auch die Mitwirkung der Haruspices. Dass man sich zur Blütezeit des Prodigienwesens ihrer Hilfe nicht allein bediente, wie Wülcker Prodigienwesen 35 bemerkt und aus den oben citierten Liviusstellen zu sehen ist, war wohl vor allem eine Vorsichtsmassregel wegen solcher Ereignisse wie das von Gell. n. a. IV. 5. 1 erzählte.

III. **Die Wirkung der Sühnung.**

Fulgura inevitabilia (finita), prorogativa, evitabilia, levabilia.

Die Sühnung der Blitze zielt *ad propitiandos deos* hin, *quos bono fulgure rogare oportet, malo deprecari: rogare ut promissa firment, deprecari, ut remittant minas*, sagt Seneca n. q. II. 33. Genauer beschreibt er dieselbe c. 37 so (nach Caecina): *Agere nunc causam eorum volo, qui procuranda existimant fulmina et expiationes non dubitant prodesse aliquando ad* **summovenda** *pericula, aliquando ad* **levanda**, *aliquando ad* **differenda**.

[1]) Erst nachdem die Prophezeiung der Haruspices sich als richtig bewährt hatte und drei Vestalinnen wegen incestus verurteilt worden waren, hat man die libri Sibyll. befragt und Sühnungen vorgenommen (Plut. Q. R. 83 fin.)

[2]) s. *Wülcker* Prodigienwesen S. 9.

Attalus, der dieselben drei Arten erwähnt, fügt noch eine hinzu: Blitze, gegen welche die Procuratio ohnmächtig war: Sen. n. q. II. 50. 2 *aut* **inevitabilia** *mala portendunt aut evitabilia aut quae minui possunt aut quae prorogari.* Dass es aber wirklich fulmina evitabilia gab, gegen deren Drohungen die Haruspices nichts vermochten, hat der Haruspex, der im Jahre 43 a. Chr. das Unglück der Alleinherrschaft aus Blitzen und anderen Ostenta vorhersagte, bestätigt. Denn nachdem er die Knechtschaft allen ausser sich selbst verkündigt hatte, hielt er den Atem an, bis er starb (App. b. c. IV. 4. Vgl. Obsequ. 69). Und nach Plinius gab es Blitze, die so unheimlich waren, dass man nur *hospiti aut parenti* ihre Vorbedeutung aussprechen durfte (Plin. n. h. II. 144 *quaedam nec enuntiare fas putant nisi aut hospiti aut parenti*). Andererseits gab es Blitze, deren Drohungen den Sühner selbst trafen: er war der Erlöser, der sich selbst opfern musste, um andere zu retten. Livius erzählt nämlich, dass im Jahre 102 v. Chr. die Haruspices die Sühnmittel zu verheimlichen suchten, *quod ipsis liberisque exitium portenderetur*[1], und dass man den einen, der doch Anweisungen gab, reichlich belohnte (Iul. Obsequ. 44 s. oben S. 74).

Den fulmina inevitabilia am nächsten stehen die fulmina **prorogativa,** *quorum minae differri possunt, averti tollique non possunt* Sen. n. q. II. 47, die ich schon S. 83 beschrieben habe. Beide enthalten wirkliche *fata*, auf welche die Worte des Servius Aen. VIII. 398 angewendet werden können: *nam fata differuntur tantum, numquam penitus immutantur;* ich glaube nicht, dass Bouché-Leclercq 'Haruspices' 21 A. 16 Recht hat, wenn er sagt: "mais c'est là de l'haruspicine qui a perdu sa souplesse au contact de l'astrologie". Die Etrusker scheinen nämlich *fata immutabilia* und *minae quae summoveri aut levari possunt* unterschieden zu haben. Caecina (Seneca n. q. II. 47 S. 81 f.) hat mit den *finita* 'quae ad diem utique respon-

[1]) Vgl. folgende Weissagung aus der chaldäischen Haruspicin: "Si dans l'intérieur du sommet du *na* le U est posé, le maître non puissant mourra, chute du prêtre, le sacrificateur au commencement de l'année mourra" (K. 3846,11 nach der Übersetzung *Boissiers* Choix de Textes relatifs à la Divination Assyro-Babylonienne, Genève 1905 S. 65).

dent' den treffendsten Gegensatz zu den prorogativa gegeben. Seine *finita* sind mit den *inevitabilia* des Attalus identisch (s. oben S. 83).

Mit Drohungen haben die Haruspices nicht gespart; das von Cicero erwähnte responsum haruspicum liefert ein glänzendes Zeugnis dafür[1]. Um so grösser erschien dadurch ihre Macht, die Gefahren durch Sühnungen abzuwenden oder zu mildern (Cic. div. II. 24. Gell. n. a. I. 7. 10 s. oben S. 89). Die verschiedenen Sühnmittel, die sie vorgeschlagen haben, werden wir unten bei der Behandlung der ostenta zusammenstellen.

[1]) Die letzte Hälfte des responsum (s. *Wissowa* Relig. p. 471 A. 4), die Cicero wörtlich zu zitieren scheint, lautet, in ihre natürliche Kola zergliedert, so:

§ 40	*n per optimatium discordiam dissensionemque*	
	patribus principibusque caedes periculaque creentur	
	auxilioque †diminuitis deficiantur,	
	qua re ad unius imperium	*pecuniae redeant*
	exercitusque apulsus†	*deminutioque accedat.*
§ 55	*ne occultis consiliis*	*res publica laedatur,*
§ 56	*ne deterioribus repulsisque*	*honos augeatur.*
§ 60	*ne rei publicae*	*status commutetur.*

E.

DIE BLITZBESCHWÖRUNG

Plinius erzählt n. h. 2. 140: **Exstat annalium memoria** *sacris quibusdam et precationibus vel cogi fulmina vel impetrari. Vetus fama Etruriae est impetratum, Volsinios urbem depopulatis agris subeunte monstro, quod vocavere Oltam, evocatum*[1] *a Porsina suo rege* und schreibt diesen Gebrauch den Alten zu: n. h. 28. 13 *Prisci quidem nostri credidere — etiam fulmina elici, ut suo loco docuimus.* Doch glaube ich, dass Wissowa Rel. 106 mit vollem Recht behauptet, die Blitzbeschwörung als eine priesterliche Kunst sei der etruskischen Superstition eigentümlich, den Römern aber von Anfang an fremd. Plinius selbst verrät es dadurch, dass er in 2. 140 unmittelbar das etruskische Beispiel hinzufügt[2]. Columella sagt ausdrücklich X. 341: *Et tempestatem Thuscis avertere sacris,* und Seneca n. q. II. 49 führt die hierher gehörigen *fulmina hospitalia* und *auxiliaria* unter den Blitzen an, die er als speziell etruskische Blitzarten nach Caecina darstellt[3]. Dass *lapis manalis,* der bei aquaelicium über die Felder herumgeschleppte Stein, fälschlich zu der etruskischen Disciplin gestellt worden sei, hat Wissowa Roschers Lex. II. 2307 behauptet[4]; wenn diese Kunst römisch war, so ist auch sein Schluss berechtigt, dass der Name des römischen *Juppiter Elicius* eben mit dieser Ceremonie des *elicere aquam* zusammenhängt, und Regenzauber gehört der römischen Religion an— wie auch der griechischen (s. Gruppe

[1]) *Oltam* Hs, *Voltam* vulgo, *evocatum et* F² R².

[2]) Dann erst folgt die römische Sage: *Et ante eum a Numa saepius hoc factitatum in primo annalium suorum tradit L. Piso, gravis auctor, quod imitatum parum rite Tullum Hostilium ictum fulmine.*

[3]) So auch Sidon. Appolin. C. V. 261 *fulgura si Tuscus, si Thessalus elicit umbras, . . . si nostra volatu fata loquuntur aves.*

[4]) Im Teil II Libri haruspicini werde ich auf diese Frage zurückkommen.

Griech. Mythol S. 818 ff.) und vielen anderen —. Aber plötzlicher Regen folgt dem Gewitter. Darum trifft wohl USENER[1] das Richtige, wenn er das Herumziehen des *lapis manalis* als einen Versuch, das Donnerrollen nachzuahmen, auffasst, wie man in vielen Ländern den Donner durch Wagenrasseln[2] hervorzurufen glaubte (s. GRUPPE Mythol. 820). Nur so ist der Ausdruck *imitator fulminis* zu verstehen bei Ovid. Met. XIV. 617 *Remulus maturior annis, fulmineo periit, imitator fulminis, ictu.* Diodor. VII. 1. erzählt dasselbe über Romulus Silvius, Dionys. Hal. I. 71 (178) über Allodius. Auch in der Legende über den im Wetter in den Himmel geführten Romulus und seinen vom Blitz getöteten Doppelgänger Tullus Hostilius erkennt OTTO Philol. 1905 S. 188 f. den Regenzauber.

Dass sich nun die Römer von der nützlichen Kunst der Etrusker, die Blitze zu beschwören, nicht ferngehalten haben, ist selbstverständlich (Columella X. 34 *ususque magister Tradidit agrolicis — — tempestatem Thuscis avertere sacris*). Und es ist jedenfalls nicht zu verwundern, dass Plinius den Namen des römischen Jup. Elicius mit dieser Kunst verbindet. (Plin. n. h. 2. 140 *Elicium quoque accepimus Iovem:* unmittelbar vorher hat er von der Kunst Blitze herabzulocken erzählt.)

Wir dürfen auch nur mit grösster Vorsicht die Königsgeschichte für die Erforschung des römischen Kultus benutzen. Denn in diese Geschichte ist offenbar die etruskische Blitzbeschwörung, die durch Opfer und Gebete den Blitzgott selbst zum Beraten oder den Blitz allein zur Hilfe gegen Feinde herabruft, hineingezogen worden. Die Erzählung über Numa, der auf den Rat der Egeria den Picus und den Faunus fesselte und sie dazu nötigte, den Juppiter herabzuziehen, um von ihm Auskunft über die Blitzsühne zu bekommen, ist eine zu auffallende Nachahmung des Proteus-Abenteuers der Odyssee — wie WISSOWA Rel. 106 A. 10 bemerkt —, um anders als ein gelehrter Versuch, die römische Blitzsühne ätiolo-

---

[1]) Keraunos Rh. Mus. 1905 S. 19 A. 1.

[2]) So deutet *Otto* Philol. 1905 S. 188 mit Recht die Salmoneus-Episode Verg. Aen. VI. 585 ff. (586 *dum flammas Iovis et sonitus imitatur Olympia*, 590 *demens, qui nimbos et non imitabile fulmen aere et cornipedum pulsu simularet equorum*) und die römischen Legenden.

gisch zu erklären, aufgefasst zu werden (Ov. Fasti III. 285 ff.; Plutarch. Numa 15; Arnob. V. 1). Die etruskischen *fulmina hospitalia* (s. S. 127) sind in dieser Erzählung, die nach Arnobius auf den fabelnden Valerius Antias zurück geht, ohne Zweifel benutzt worden. Bei der Tullus Hostilius-Episode können wir den allmählichen Zuwachs noch erkennen. Livius gibt die schon ausgebildete Überlieferung wieder (Liv. I. 31 *Ipsum regem tradunt volventem commentarios Numae, quum ibi quaedam occulta sollemnia sacrificia Iovi Elicio facta invenisset, operatum iis sacris se abdidisse; sed non rite initum aut curatum id sacrum esse, nec solum nullam ei oblatam caelestium speciem, sed ira Iovis sollicitati prava religione fulmine ictum cum domo conflagrasse*), nach Piso, wie erhellt aus Plinius (n. h. 28. 14 *L. Piso primo annalium auctor est, Tullum Hostilium regem ex Numae libris eodem, quo illum, sacrificio Iovem caelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecisset, fulmine ictum*). Dionys. Halicarn. dagegen stellt den ursprünglichen Bestand der Erzählung kurz[1] vor Augen (III 35 τελευτᾷ τὸν βίον ἐμπρησθείσης τῆς οἰκίας) und teilt zwei verschiedene Erklärungen mit, kennt aber die Blitzbeschwörung nicht (οἱ μὲν ὑπὸ κεραυνοῦ λέγουσι μηνίσαντος τοῦ θεοῦ δι᾽ὀλιγωρίαν ἱερῶν τινῶν — ἐκλιπεῖν γὰρ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου πατρίους τινὰς θυσίας, ἑτέρας δ᾽ οὐχ ὑπαρχούσας ἐπιχωρίους Ῥωμαίους παραγαγεῖν — οἱ δὲ πλείους ἐξ ἀνθρωπίνης φασὶν ἐπιβουλῆς τὸ πάθος γενέσθαι). Piso scheint also selbst die oben erwähnte Version geschaffen zu haben, und auf die Worte *commentarios Numae* (Liv.), *ex libris Numae* (Plin.) ist nichts zu geben.

Bei Serv. Buc. VI. 42 erscheint die Sage dadurch noch weiter entwickelt, dass Prometheus der Erfinder geworden ist (*Pr. deprehendit — rationem fulminum eliciendorum. — — quadam arte ab eodem monstrata supernus ignis eliciebatur. — bene — postea malo usu — sicut in Livio lectum est de Tullo Hostilio, qui eo igni exustus est cum omnibus suis; Numa vero Pompilius impune eo usus est tantum* **in sacris deorum**). Die hier erwähnte Verwendung des himmlischen Feuers für die Opfer wird näher erläutert Serv. Aen. XII. 200 *qui foedera*

[1]) Vgl. Val. Max. IX. 12. 1. *Tullus Hostilius fulmine ictus cum tota domo conflagravit.* Serv. Buc. VI. 42.

fulmine sancit] — — *vel certe, quia apud maiores arae non incendebantur, sed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria.* Es wäre möglich, dass hierin eine etruskische Anschauung steckt[1].

Die Worte des Plinius 2. 140 *vel cogi fulmina vel impetrari* enthalten meiner Meinung nach die beiden Seiten der etr. Blitzbeschwörung: das Abwenden (*cogere* = bezwingen, beherrschen) und das Herabziehen, während MÜLLER Etr. II. S. 176—7 aus ihnen den eigenthümlichen Schluss zieht, "dass die Gebete mehr oder minder dringend und nötigend waren", und BOUCHÉ-LECLERCQ 'Harusp.' S. 23 *cogere* für identisch mit *elicere* hält.

1. *Das Abwenden der Blitze.*

Columella X. 338

Ipsa novas artis varia experientia rerum
Et labor ostendit miseris, ususqe magister
Tradidit agricolis, ventos sedare furentis
Et tempestatem Tuscis avertere sacris.
Hinc mala Robigo viridis ne torreat herbas,
sanguine lactentis catuli placatur et extis.
Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli
Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.
Utque Iovis magni prohiberet fulmina Tarchon
Saepe suas sedes praecinxit vitibus albis.

Das auf Robigo sich beziehende Hundeopfer (v. 342), ist römisch (WISSOWA Rel. u. Kultus 162 f.) Aber den Koryphäen der etruskischen Disciplin Tages und Tarchon werden hier zwei verschiedene Schutzmittel zugeschrieben.

Der an der Grenze aufgehängte Schädel eines Esels schützt das Feld vor Ungewitter (besonders Hagel), weisse Reben schirmen Hof und Flur vor Blitzschlägen. Es ist dieselbe Mischung von Naturkunde und Aberglauben, die wir oben in

[1]) Nicht zu verstehen ist es aber, wie *Müller* Etr. II. 177 A. 70 über Manilius I. 104 *eripuitque Iovi fulmen* sagen kann: "als eine wirkliche Herabziehung des Blitzes sieht es auch Manilius an". Denn Manilius erzählt ja hier, wie die Wissenschaft, *ratio*, sogar (v. 97) *caelum ascendit cepitque profundam naturam rerum causis* (v. 104) *eripuitque Iovi fulmen, viresque tonantis et sonitum ventis concessit, nubibus ignem.* Es ist dieselbe figürliche Sprache, die der Dichter Seneca bei der Schilderung des Cupido anwendet: Octavia 807 *invicta gerit tela Cupido: flammis vestros obruet ignes, quis extinxit fulmina saepe captumque Iovem caelo traxit.*

der Blitzlehre erkannt haben. Denn zweifelsohne beruht das Umzäumen mit weissen Reben auf der Beobachtung, dass diese Sträucher selten von den Blitzen getroffen wurden. Wie der kleine Baum haliphloeos nach Plin. n. h. 16. 24 von Blitzen besonders verfolgt und darum verflucht war, so besassen die vor Blitzen geschützten Bäume gleichsam eine geheime Kraft, das Feuer fern zu halten[1]. Einen solchen Grund gibt Plinius ausdrücklich an, als er erzählt, dass Tiberius sich gegen Blitze durch einen Lorbeerkranz zu schützen suchte (Plin. n. h. 15. 135 *Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu et quadam <de>testatione. — Tiberium principem tonante caelo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus*). Dem Zaun um den Hof entspricht der Kranz um den Kopf. Laurus und vitis alba waren in der etruskischen Lehre[2] wohl gleichbedeutend. Plinius erwähnt die von Blitzen niemals getroffenen Gegenstände eben dort (2, 146), wo er die etruskische Blitzlehre geschildert hat (2. 137—145); und solche Einzelbeobachtungen in der Natur stimmen gut zu der etruskischen Lehre (Plin. n. h. 2. 146 *Ex his quae terra gignuntur lauri fruticem non icit, nec umquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi altiores specuus tutissimos putant, aut tabernacula pellibus beluarum quas vitulos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat, sicut nec e volucribus aquilam, quae ob hoc armigera huius teli fingitur*). Doch finden wir bei grieschischen Autoren dieselbe Lehre wieder (s. Wachsmuth Lydus de ost. c. 45).

Es ist interessant zu sehen, wie die alten Gebräuche noch in Italien fortleben. In der römischen Campagna und dem südlichen Umbrien glaubt man noch immer an die schützende Kraft des Tier-Schädels (des Esels oder der Ziege), der am Felde

---

[1]) *Usener*, Keraunos Rh. Mus. 60. S. 25 erwähnt nach *Kuhn*, Herabkunft des Feuers S. 228 (201[2] f.), dass man in der Oberpfalz glaubt, Haselzweige besässen dieselbe schützende Kraft. Aber der Gedanke: „man verehrte die Hasel als eine Verkörperung des Blitzes" stammt nicht aus dem Glauben des Volkes sondern aus dem Kopf des Gelehrten. Oder hat man vielleicht in dem Eselsschädel eine Verkörperung des Hagels verehrt?

[2]) Wahrscheinlich enthält auch diese Notiz über Tiberius Etruskisches. Denn heimischer Aberglaube genügte sicher diesem Fürsten, oder vielmehr seinen Biographen, nicht.

aufgepflanzt oder an Reben aufgehängt wird[1]. In anderen Gegenden Umbriens hat das Kreuz gesiegt: auf den Feldern errichtet schützt es vor Hagel und hält den Teufel fern. An die weissen Reben, mit denen Tarchon sein Haus umzäumte, erinnert es, wenn man in der Gegend der alten Etrusker-Stadt Perusia die Kreuze mit der eingeernteten Saat nach Hause bringt und auf der Scheune aufstellt, wo sie dann das Getreide gegen Blitze schützen[2]. An die Stelle des Lorbeeres und der Rebe ist jetzt der heilige an einem grossen Fest gesegnete Olivenzweig getreten, mit dem man die Kreuze schmückt, um ihre schützende Kraft zu erhöhen.

Aber der Glaube an die Bedeutung des Esels und die schützende Kraft des Schädels sind nicht ausschliessliches Eigentum der etruskischen Religion. Über den Esel im Kulte der Vesta s. WISSOWA Annali d. Inst. 1883 S. 160 ff, Rel. S. 142. Auf diesen Kultus bezieht sich sicher der eherne bekränzte Eselskopf am Bettgestell bei Juv. XI. 96 *parvis frons aerea lectis vile coronati caput ostendebat aselli.* Hyginus setzt diesen Vers in Verbindung mit dem Kulte des Dionysos, in welchem der Esel auch eine Rolle spielt. BELLUCCI[3] erwähnt, dass man in Tunis Schädel ("di cammello, di cavallo o di pecora") in ähnlicher Weise aufrichtet, um die 'giardini' der Oasen zu schützen, und OSTERMANN[4] hat Ähnliches in Friaul beobachtet. Ich zweifle nicht, dass die Beispiele dafür sich vermehren lassen, wenn es auch nicht eine so internationale Sitte gewesen ist wie die von Plinius erwähnte, durch Schnalzen mit der Zunge sich gegen böse Wirkungen des Wetterleuchtens zu schützen (*fulgetras poppysmis adorare consensus gentium est* Plin. n. h. 28. 25).

Der Schwerpunkt der etruskischen Lehre lag auch sicherlich nicht in den erwähnten Gebräuchen, sondern in den Opfern und Beschwörungen: sacra et precationes (Plin. n. h. 2. 140 *sacris quibusdam et precationibus vel cogi fulmina vel impetrari.* Colum. X. 34 *tempestatem Thuscis avertere sacris*), wie bei dem

---

1) *Bellucci*, G. La grandine nell' Umbria, Perugia 1903 S. 31 f.

2) *Bellucci* l. l. S. 27 ff.

3) *Bellucci* l. l. S. 32.

4) *Ostermann*, La vita in Friuli, Udine 1894, S. 93

Herabziehen der Blitze (Liv. I. 31 *quaedam occulta sollemnia sacrificia*, Plin. n. h. 28. 14 *sacrificio Iovem caelo devocare*, Caecina bei Sen. n. q. II. 49. 3. *sacrificiis ad nos Iovem arcessunt*).

Die Opfer kennen wir nicht: sie waren ja nach Liv. Geheimritus, *occulta*. Aber der Eselsschädel setzt doch wohl das Opfer eines Esels voraus. Die Römer haben auch hier wie bei der Blitzbestattung unblutige Opfer dargebracht, soweit wir schliessen dürfen aus Ov. Fasti V 301 *saepe Iovem vidi, cum iam sua mittere vellet Fulmina ture dato sustinuisse manum.*

Plinius erzählt, dass man Feuerbeschwörungen in fremder Sprache auf die Wände schrieb (Plin. n. h. 28. 20 *iam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia abrogent fidem validius an latina e<t> inopinata [et], quae inridicula videri cogit animus semper aliquid immensum exspectans ac dignum deo movendo, immo vero quod numini imperet*), und Verrius Flaccus überliefert uns zwei etruskische Wörter *arse verse*, die er mit *averte ignem* übersetzt (Fest. ep. 18 Thew. 14. 11 *Arse verse averte ignem significat. Tuscorum enim lingua arse averte, verse ignem constat appellari. Unde Afranius ait "Inscribat aliquis in ostio arse verse"*). Diese Sitte hier zu erwähnen, haben wir um so mehr Grund, als der Feuergott bei den Etruskern auch Blitzgott war. Inwiefern Beschwörungsformeln, die Plinius *carmina*, Seneca Herc. Oet. 467[1] *cantus* nennt, unter den etruskischen Inschriften stecken, ist uns noch verborgen. Um so besser kennen wir aber diese Literatur bei den Chaldäern[2]. Von ihnen haben die Etrusker wahrscheinlich es gelernt, den Worten kräftige Wirkung zuzuschreiben, und die Römer haben sich darin als gute Schüler gezeigt (Plin. n. h. 28. 15—21). — Die Worte haben sich zwar jetzt geändert; aber im übrigen ist das jetzige Italien nicht weit über das antike hinausgekommen[3].

Über die Chaldäer als Nebenbuhler der Haruspices in

---

[1]) Sen. Herc. Oet. 467 *carmine in terras mago descendat astris Luna desertis licet | et bruma messes videat et cantu fugax | stet deprehensum fulmen —.*

[2]) s. *H. Zimmern*, Beiträge zur Kenntnis der Babylonischen Religion 1896—1901.

[3]) s. *Bellucci* a. a. O. der auch Beispiele besonders gegen Ungewitter wirksamer Gebete anführt.

der Kunst, Blitze zu beschwören s. unten S. 128 und Bouché-Leclercq 'Haruspices' S. 23.

2. *Das Herabziehen der Blitze.*

Seneca erwähnt nach Caecina zwei Arten herabgezogener Blitze:

1. *hospitalia*, wenn man durch Opfer den Juppiter selbst eingeladen hatte, als Gast *(hospes)* einer feierlichen religiösen Ceremonie beizuwohnen, um einen Rat zu geben oder nur seine Huld den Menschen zu bezeugen: Sen. n. q. II. 49. 3 *hospitalia, quae sacrificiis ad nos Iovem arcessunt et, ut verbo eorum molliori utar, invitant. (sed non irasceretur invitatus; nunc venire eum magno invitantium periculo affirmant*[1]). In der Parenthese hat Seneca offenbar die römischen Erzählungen über Numa und Tullus Hostilius vor Augen;

2. *auxiliaria*, die man den Gott auf die Feinde herabzuschleudern anfleht (Sen. l. l. *quae invocata*[2] *sed advocantium bono veniunt.*) Zwei Beispiele solcher Blitze werden erwähnt.

Plin. 2. 140 *Vetus fama Etruriae est impetratum, Volsinios urbem depopulatis agris subeunte monstro, quod vocavere Oltam, evocatum a Porsina suo rege.*

Zosimos ed. Mendelssohn V. 41 408 n. Chr. Πομπηϊανὸς ὁ τῆς πόλεως ὕπαρχος ἐνέτυχέ τισιν ἐκ Τουσκίας εἰς τὴν Ῥώμην ἀφικομένοις, οἳ πόλιν ἔλεγόν τινα Ναρνίαν[3] ὄνομα τῶν περιστάντων ἐλευθερῶσαι κινδύνων, καὶ τῇ πρὸς τὸ θεῖον εὐχῇ καὶ κατὰ τὰ πάτρια θεραπείᾳ βροντῶν ἐξαισίων καὶ πρηστήρων ἐπιγενομένων τοὺς ἐπικειμένους βαρβάρους ἀποδιῶξαι. τούτοις διαλεχθεὶς †ἔπει-

---

[1]) Der Text ist ziemlich unsicher; *irasceretur* hat *Gercke* mit Recht aus g aufgenommen: *irascentur* ε, *nasceretur* AΦ, om. B, *arcesseretur* E; *invitatus* om. B, *imitatus* A, *invitantur* (ε), *invitus* Eg; *cum* pro *eum* ΔZ; *invitantium* Δ *Gercke*. *insultantium* Φ, *inconsultantium* O, *consultantium Haase*. Der Ausdruck *quae sacrificiis ad nos Iovem arcessunt et — invitant* ist wohl ungenau für *quae sacrificiis invitatum ad nos Iovem arcessunt* (= secum ferunt): Juppiter kommt selbst mitsamt den Blitzen. Gerckes *iuxta* oder *secundum quae* weicht zu stark von den sonst angewandten Konstruktionen dieses Kapitels ab. Einfacher wäre *cum*, wie in der vorhergehenden Zeile: *inferna cum e terra exilivit ignis*.

[3]) *advocata* Δ

[3]) νερνίαν VN, γερνίαν M, νεβηΐαν ε. Ναρνίαν *Müller* Etrusk. II 18 A. 66, *Mendelssohn* (Leipz. 1887).

σεν ὅσα ἐκ τῶν ἱερατικῶν ὄφελος. — 3 ἐπεὶ δὲ οὐκ ἄλλως ἔφασαν τῇ πόλει τὰ γενόμενα συντελέσειν, εἰ μὴ δημοσίᾳ τὰ νομιζόμενα πραχθείη — τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς Τουσκίας παρῆκαν.

Zwischen dem *vetus fama Etruriae* und dem Auftreten der Etrusker, die den Römern versprachen, durch Herabziehen von Blitzen die andrängenden Horden des Alarich zu verjagen, liegt beinahe ein Jahrtausend: und doch heisst es τῇ πρὸς τὸ θεῖον εὐχῇ καὶ κατὰ τὰ πάτρια θεραπείᾳ (= Plin. 2. 140 sacris quibusdam et precationibus). Die Römer zogen es diesmal schliesslich vor, mit den Barbaren zu unterhandeln. Auch in der früheren Zeit scheinen sie sich auf diese Fähigkeit der Etrusker nicht verlassen zu haben. Oder sind die Haruspices zu klug gewesen, um durch solche misslichen Experimente den übrigen Teilen der Disciplin den Glauben zu entziehen?

Wo noch von der Kunst, Blitze herabzubeschwören, die Rede ist, sind nicht die Haruspices, sondern die Chaldäer die Ausübenden: Claudian De VI. cons. Honorii V. 348 *Chaldaea mago sev carmina ritu armavere deos* —. Ein Magier (Arnuphis) spielt eine Rolle in dem Wunder, durch welches das Heer des Marcus Aurelius gerettet wurde, nach einer Version bei Cassius Dio 71. 8. 4 καὶ γάρ τοι λόγος ἔχει Ἀρνοῦφίν τινα μάγον Αἰγύπτιον — — τὸν ὄμβρον ἐπισπάσασθαι. — — 10. 2 χάλαζα ἰσχυρὰ καὶ κεραυνοὶ οὐκ ὀλίγοι τοῖς πολεμίοις ἐνέπεσον[2]. — Cassius selbst sagt nur παρὰ θεοῦ ἐδωρήθη und οὐκ ἀθεεί. Bei den christlichen Verfassern, die diese Geschichte erzählen, sind dagegen der Regen und die Blitze, nicht durch den Magier, sondern durch das Gebet der aus Christen gebildeten Legio XII fulminata bewirkt[3].

[1]) ἐλευθερωθῆναι M N.

[2]) Der Magier wird auch von Xiphilinus und Suidas erwähnt.

[3]) Eine schöne Übersicht über die Geschichte dieser Legende in der antiken und modernen Literatur gibt *I. Geffcken* Das Regenwunder im Quaderlande, Neue Jahrbücher II 1899 S. 253 ff.

GÖTEBORGS HÖGSKOLAS ÅRSSKRIFT 1905

GÖTEBORGS HÖGSKOLA

ÅRSREDOGÖRELSE

1904—1905

AF

JOHAN VISING
HÖGSKOLANS REKTOR

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1905

INNEHÅLL:

Den sista dagen af det arbetsår, som denna redogörelse omfattar, är en högtidsdag för Sveriges Konungahus och det svenska folket. Det är dagen för Prins GUSTAF ADOLFS förmälning med Prinsessan MARGARETA. Göteborgs Högskola delar de känslor af glädje, som denna betydelsefulla tilldragelse väckt öfverallt i vårt land, och hon har äfven velat gifva uttryck däråt på samma gång hon i de tider af pröfning, som KONUNG och folk nu genomlefva, känt ett behof att betyga sin fasta tillit och kärlek till KONUNGEN.

Å Högskolans vägnar hafva den 15 juni afsändts följande telegram:

Hans Majestät Konungen

Stockholm.

I anledning af den betydelsefulla högtid, som i dag firas inom Sveriges Konungahus och som fyller med glädje allt Sveriges folk, anhåller Göteborgs Högskola att få till Eders Majestät frambära uppriktiga lyckönskningar och uttrycket af sin orubbliga trohet och tillgifvenhet.

Å Göteborgs Högskolas vägnar

Underdånigst

Lagerbring *Vising*

Their Royal Highnesses the Prince Gustaf Adolf and Princess Margaret

Windsor England

May it please their Royal Highnesses the Prince Gustaf Adolf and Princess Margaret to accept the loyal congratulations from the University of Gothenburg, together with heartfelt good wishes for their Royal Highnesses' future happiness.

Lagerbring *Vising*

President Rector

Det andliga odlingsarbetet och i synnerhet undervisningsväsendet i vårt land har nyligen drabbats af en kännbar förlust genom Statsrådet *Carl von Friesens* bortgång den 10 juni. Hans ledning af de ecklesiastika ärendena blef ej långvarig, men har dock redan fört till stora resultat, som varit frukten ej mindre af hans fördomsfria och klara blick för tidens kraf än af hans kraft att göra dem gällande och den aktning, hans helgjutna personlighet ingaf. Göteborgs Högskola har för sin del att med tacksamhet ihågkomma framför allt den beredvillighet, med hvilken han såsom medlem af Konungens Råd förskaffade henne rätt att anställa akademiska disputationer, och därjämte äfven det intresse och den välvilja, han vid alla förekommande tillfällen ådagalade för henne.

Med varm tacksamhet och djup saknad erinrar sig Högskolan vid återblicken på det gångna året en annan af sina ädla gynnare, bortryckt af döden den 21 sistlidne oktober, Herr *August Röhss*. I ett ögonblick, då Högskolan var i stort behof af ekonomiskt understöd för att kunna utvidga sin verksamhet med nya lärostolar, hvilkas upprättande framställde sig med nödvändighetens kraf, öfverlämnade Herr *Röhss* till Högskolan en storartad gåfva, tillräcklig att möjliggöra realiserandet af den önskade utvidgningen. Ej blott härigenom utan äfven genom andra yttringar af den kärlek till vetenskap och bildning, som gjort hans namn så äradt i hela vårt land, skall hans minne för alltid bevaras kärt inom Göteborgs Högskola.

Den 27 mars afled förutvarande sekreteraren i Kanslersämbetet Professorn m. m. *Carl Erik Johan Rogberg*. Han har under den tid, då han med så stort tillmötesgående och intresse var föredragande inför Kansleren af de Högskolans ärenden, som falla under Kanslersämbetets behandling, förvärfvat sig Högskolans varma tacksamhet, hvilket jag härmed ber att få uttala. Att representera Högskolan vid hans begrafning utsågs ledamoten af Styrelsen Rådman *Trana*.

Under det tilländagångna arbetsåret, har Kanslersämbetet för Rikets Universitet, hvilket äfven innefattar öfverinseendet öfver Högskolan, bytt om innehafvare. Den 25 november er-

höll nämligen förutv. Statsrådet m. m. Dr *Gustaf Fredrik Gilljam* på begäran nådigt afsked såsom Universitetskansler, och i hans ställe utnämndes den 26 april af Kungl. Maj:t i enlighet med Universitetens enhälliga val förutv. Statsministern m. m. Dr *Erik Gustaf Boström.*

Under de sex år, Dr *Gilljam* haft öfverinseendet öfver Göteborgs Högskola sig anförtrodt, har hon vunnit en betydande utveckling och kunnat utföra ett framgångsrikt arbete, som i väsentlig mån främjats genom hans medverkan. Högskolan stannar därför till honom i stor tacksamhetsskuld, som det är ett nöje att här få erkänna.

Till den nyutnämnde Kansleren ser Högskolan upp med vördnad och förtroende i erinringen af den mäktiga insats, han gjort i vårt lands historia, och i tillförsikt därom, att äfven Högskolan skall blifva föremål för hans nitälskan och se sin utveckling främjad under hans kraftiga ledning.

Under tiden från Dr *Gilljams* entledigande till den nye Kanslerens utnämning har Ärkebiskopen, Prokansleren för Upsala Universitet, m. m., T. och F. Dr *J. A. Ekman* enligt Kungl. Maj:ts förordnande bestridt kanslersåliggandena i hvad de rört Högskolan, och får Högskolan till honom härmed uttala sitt vördnadsfulla tack därför.

Ur Högskolans styrelse har Dr *Philip Leman* den 11 maj utträdt på grund af tilltagande sjuklighet. Få män i vårt samhälle hafva som han varit fyllda af intresse för Högskolan och nitiskt verksamma för hennes bästa. Han har redan såsom rådgifvare påverkat en och annan af dem, som beredt Högskolan de första materiella förutsättningarna för hennes verksamhet; han var en af de motionärer i Stadsfullmäktige, som 1885 yrkade på åtgärders vidtagande för att bringa till verkställighet ändamålen med Edv. Magnus' och Fr. Lundgrens donationer, och tillhörde den beredning, som tillsattes på grund af detta yrkande; då 1887 en Interimsstyrelse för Högskolan tillsattes, fick han plats däri och har sedan tillhört Högskolans Styrelse till sitt entledigande; han var därjämte under några år Styrelsens kassaförvaltare. Högskolan vill härmed bringa

Dr *Leman* ett uttryck af sin varma tacksamhet för hans fruktbringande arbete till hennes bästa och af sitt djupa deltagande för den sorgliga anledningen till att detta arbete nu afbrutits.

Till ledamot af Styrelsen för återstoden af detta år valde Stadsfullmäktige den 25 maj efter Dr *Leman* Herr Grosshandlaren m. m. *Erik Wijk*, hvilket val Högskolan hälsar med stor tillfredsställelse.

Professor *August Wijkander*, hvars uppdrag att vara ledamot af Styrelsen utgick med år 1904, har af Stadsfullmäktige omvalts i denna egenskp till utgången af år 1907.

Till sin vice ordförande för år 1905 har Styrelsen återvalt Professor *Wijkander* och till kassaförvaltare Herr *Ivar Wærn* (Styr. prot. 12 dec.).

Styrelsen har under det tilländagångna arbetsåret haft nio sammanträden.

Den i sista Årsredgogörelsen s. 9 omnämnda donationen å £ Tiotusen af Herr *Andrew Carnegie* har den 29 sistlidne juni öfverlämnats till Högskolans kassaförvaltare, hvarefter Styrelsen på Lärarerådets förslag beslöt att för dessa medel upprätta en lärostol under namn af *Andrew Carnegies professur i engelska språket och litteraturen* (Styr. prot. 23 aug.). Denna professur förklarades färdig att, om så ske kunde, besättas den 1 januari 1905 och sagda dag tillträddes den på Styrelsens kallelse af e. o. Professorn i germanska språk vid Lunds Universitet Dr *Erik Björkman*. Professor *Björkman* installerades i sitt ämbete den 14 mars med en föreläsning öfver *Vikingatågen till England i språklig belysning*, till hvilken föreläsning rektor utfärdat inbjudning, åtföljd af en historik öfver professurens uppkomst och tillsättning och en afhandling med titel *Studier i den franska romanen om Horn*.

Den sedan flere år på Högskolans dagordning stående frågan om inrättandet af en ny professur i klassiska språk, för hvilken, enligt Årsredogörelsen för 1902—1903, s. 7, Konsul *Oscar Ekman* gifvit Högskolan ett betydligt penningebidrag, har under detta år kunnat få sin slutliga lösning. Styrelsen har nämligen den 18 november på Lärarerådets förslag beslutit upprätta en professur i klassiska språk, hvilken, sedan in-

nehafvaren af den redan förefintliga professuren i detta ämne förklarat sig önska öfvertaga undervisningen i grekiska och denna professur därför inrättats såsom *professur i klassiska språk* (*med undervisningsskyldighet i grekiska*), skulle benämnas *professur i klassiska språk* (*med undervisningsskyldighet i latin*). Sedan utsedde sakkunnige, Professorerna *J. Paulson*, *C. M. Zander* och *P. Persson*, i afgifna utlåtanden tillstyrkt, att denna professur måtte anslås till ansökan ledig, tillkännagafs genom kungörelse i allmänna tidningar att densamma kunde sökas hos Styrelsen inom sextio dagar eller senast den 7 juni. Sagda dag hade ansökningar inkommit från Docenten C. Thulin, Lektor Johan Samuelsson, Docenterna Axel W. Ahlberg, Martin P:n Nilsson, Vilh. Lundström, Sven Linde, Elias Janzon, Otto Lagercrantz, Dr Anders Uppgren och Lektor Johan Bergman. Lärarerådet har för desse sökande utsatt en proftid af sex månader eller till den 7 december detta år (Lärar. prot. 7 juni).

En betydelsefull ekonomisk angelägenhet, som länge utgjort ett önskemål för Högskolan, har, tack vare en frikostig gåfva af Herr *Ivar Wærn*, under detta år kunnat ordnas, i det en *Änke- och pupillkassa för professorer och betjänte vid Högskolan* inrättats och trädt i verksamhet från den 1 januari. Kassans tillgångar utgöras af Herr *Wærns* gåfva å Trettiotusen kronor, af delägarnas årsafgifter och i vissa fall åldersskillnadsafgifter samt af en viss afsättning från Högskolans besparingsfond, hvarje gång en professur tillsättes. Kassans reglemente är godkändt af Stadsfullmäktige, dess fonder förvaltas af Drätselkammaren och de löpande ärendena ombesörjas af en förvaltningsnämnd.

Genom upprättandet af denna kassa har för professorer och betjänte vid Högskolan beredts en ekonomisk trygghet, som skänker ytterligare tillfredsställelse i arbetet, och hvarför Högskolan till Herr *Wærn* uttalar sitt lifligt kända tack.

Högskolans nybyggnad har nu efter fyra års förberedelser påbegynts. Sedan dess grundläggning i slutet af maj månad fullbordats — ett arbete, som utförts af Aktiebolaget Skånska

Cementgjuteriet — har sockeln satts och murarna börjat uppföras. Detta arbete, som öfvertagits af byggmästarefirman N. Andersson & Co., utföres dels i granit, som levereras af Aktiebolaget H. L. Liepe och Son och K. O. Mattson, dels i tegel, hvaraf façadteglet levereras af Herrar Larsson, Seaton & Co. från Höganäs — Billesholms Aktiebolag. Byggnaden skall enligt uppgjorda kontrakt vara under tak före utgången af detta år och färdig att tagas i bruk den 1 augusti 1907.

Högskolan har haft glädjen under året deltaga i en betydelsefull minnesfest, som dess systerinstitution *Stockholms Högskola* firade under de sista dagarna af oktober med anledning af sin tjugofemåriga tillvaro. Rektor, Professor *Vising*, och rektors ställföreträdare, Professor *Stavenow*, deltogo såsom Högskolans representanter i denna fest och framförde hennes lyckönskningar till det vackra arbete, Stockholms Högskola redan kan se tillbaka på, och till den ärofulla framtid, som väntar henne.

Lärarerådet har under läsåret haft sjutton sammanträden.

De ordinarie lärarnas antal har ökats genom inrättandet, såsom ofvan nämnts, från 1 januari af *Andrew Carnegies professur i engelska språket och litteraturen*, till hvars intagande Professor *Erik Björkman* kallats.

Före inrättandet af denna professur hade Styrelsen redan, enligt hvad i föregående Årsredogörelse, s. 13, meddelats, inrättat en *docentur i germanska språk (med undervisningsskyldighet i engelska)*, hvilken emellertid indrogs på samma gång nyssnämnda professur tillträddes. Såsom innehafvare af denna docentur har under höstterminen tjänstgjort docenten i engelska språket vid Upsala Universitet Fil. Dr *Bror Oscar Eilert Ekwall*.

Till innehafvare af den på grund af Herr *August Röhss'* donation den 28 september 1901 inrättade *professuren i geografi (med handelsgeografi) och etnografi* har Styrelsen enligt sakkunniges och Lärarerådets tillstyrkande den 30 maj utsett docenten i mineralogi och geologi vid Upsala Universitet Fil.

Dr m. m. *Nils Otto Gustaf Nordenskjöld.* Denna utnämning är underställd Kungl. Maj:ts stadfästelse.

Den med denna professur förenade undervisningsskyldigheten har under nu tilländagångna läsår liksom under det föregående bestridts af docenten i geografi vid Upsala Universitet Fil. Dr *Sven Erik Lönborg.*

Sedan, såsom här ofvan redan nämnts, en ny *professur i klassiska språk (med undervisningsskyldighet i latin)* vid Högskolan inrättats från 1 januari detta år, har docenten i klassisk filologi vid Högskolan Fil. Dr *Elias Janzon* förordnats att uppehålla den med denna professur förenade undervisning, till dess den varder med ordinarie innehafvare besatt.

Såsom e. o. lärare i tyska har under både höst- och vårterminen Rabbinen Fil. Dr *Carl Koch* varit anställd. Såsom e. o. lärare i engelska har under samma tid pastorn i härvarande engelska församling The Rev. *Eldred Morgan* haft förordnande. Såsom e. o. lärare i franska har Herr *Fulgence Blanche,* licencié ès lettres, haft anställning under februari—april. Herr *Blanches* anställande har möjliggjorts genom fortsatt frikostigt understöd af Herr *Auguste Pellerin,* som därtill bidragit med ett tusen francs, och af Herr *Chr. Jacobsen,* som bidragit med femhundra francs. För dessa vänliga gåfvor frambäres härmed ett uppriktigt tack till de för den vetenskapliga undervisningen intresserade gifvarne äfven som till *Alliance Française* i Paris, som förmedlat gåfvorna.

Med anslag af S. A. Hedlunds föreläsningsfond har Högskolan inbjudit förutvarande professorn vid Högskolan Fil. Dr *Karl Warburg* att hålla offentliga föreläsningar under april månad. Till efterkommande af denna inbjudning höll Professor *Warburg* härstädes från den 4 till den 14 april två serier af tillsammanlagdt sex föreläsningar dels om *Carl Snoilskys lif och skaldskap* dels om *De olika utvecklingsskedena och inflytelserna i C. J. L. Almqvists författarskap.* Dessa föreläsningar följdes med det lifligaste intresse såväl af Högskolans studenter som af en talrik allmänhet. De framlagda anteckningslistorna innehålla 1,181 namn.

Till docent i litteraturhistoria har Styrelsen på Lärare-

rådets förslag förordnat Fil. Dr *Knut Fredlund* (Styr. prot. 15 okt.).

Från sin docentur i teoretisk filosofi har Fil. Dr *Anders Theodor Adolf Wallerius* på egen begäran entledigats (Styr. prot. 23 aug.).

Från sin befattning som amanuens vid Högskolans samlingar för den konsthistoriska undervisningen har Fil. Lic. *Josua Mjöberg* på egen begäran entledigats (Styr. prot. 15 okt.).

Tjänstledighet har åtnjutits af Professor *Paulson* på grund af sjukdom under examensperioden i september, under tiden 11—30 november samt under examensperioden i juni; af Professor *Norström* på samma grund under tiden 27 januari—18 mars; af Professor *Wadstein* på samma grund under tiden 23 januari—14 februari samt på grund af uppdrag att vara censor vid mogenhetsexamina under tiden 11—31 maj; af Docenten *Thulin* under hela vårterminen på grund af utrikes resa i vetenskapligt syfte; af Docenten *Pipping* under hela höstterminen för idkande af vetenskapligt författarskap; af Docenten *Hellquist* under mars på grund af offentligt uppdrag. Dessutom hafva åtskilliga lärare åtnjutit tillfällig tjänstledighet under kortare tid på grund af opasslighet eller för vetenskapliga arbetens utförande.

Föreläsningar och öfningar togo sin början höstterminen den 8 september och vårterminen den 23 januari.

Om den under arbetsåret meddelade undervisningen hafva de särskilda lärarne lämnat nedanstående uppgifter.

JOHAN VISING,

Fil. Dr, Professor i nyeuropeisk lingvistik (med undervisningsskyldighet i romanska språk), R. N. O.

Romanska språk: Den *encyklopediska inledningen till de romanska språkens studium*, som under tvenne föregående läsår innefattat de romanska språkens yttre historia, bibliografiska och metodologiska uppgifter, har under detta läsår fullföljts under framställning af vulgärlatinets allmänna förhållanden och speciella ljudlära (enskilda föreläsningar 1 t. i veckan h. t. och v. t.).

Spanska: De under v. t. 1904 påbörjade föreläsningarna öfver *Pérez Galdós* roman *Doña Perfecta* hafva fortsatts i enskilda föreläsningar 1 t. i veckan

h. t. och v. t. Dessa föreläsningar hafva varit afsedda för nybörjare i spanska.

Franska: Under 1 timme i veckan h. t. och v. t. hafva *praktiska öfningar i franskt uttal* pågått, kombinerade med teoretisk framställning af de franska ljudens artikulation.

Seminarieöfningar öfver konjunktiven i franskan, särskildt i attributs- samt subjekts- och objektsbisatser, hafva fortgått med två timmar hvarannan vecka under både h. t. och v. t.

Ofvanstående öfningar hafva varit afsedda hufvudsakligen för fil. kandidatexamen.

JOHANNES PAULSON,

Fil. Dr, Professor i klassiska språk (med undervisningsskyldighet i grekiska), R. N. O.

Grekiska: *Platos Phaedo, enskilda föreläsningar* 4 tim. i veckan under h. t. samt 3 t. i veckan under v. t. till och med början af mars.

Seminarieöfningar under v. t. på *Gortyninskriften* 1 t. i veckan. På dessa seminarieöfningar har inskriftens text i dess helhet genomgåtts, hvarvid såväl afseende fästats vid dess egendomligheter i ljud- och formlära som ock i särskild grad under jämförelse med tidigare tolkningar vid inskriftens innehåll.

VITALIS NORSTRÖM,

Fil. Dr, Professor i filosofi, R. N. O.

Filosofiens historia: a) *Medeltidens filosofi* (3 t. i veckan h. t. fr. o. m. 20 sept.); b) *Nyare tidens filosofi* (3 t. i veckan v. t. fr. o. m. 20 mars).

Filosofiens propedevtik: a) *Inledning till filosofiens historia och logik* (1 t. i veckan h. t. fr. o. m. 20 september); b) *Antropologi* (1 t. i veckan v. t. fr. o. m. 20 mars).

Kurserna i filosofiens historia hafva afsett högre betyg i filosofie kandidatexamen, medan framställningen af "inledning till filosofiens historia" och af logik varit lämpad efter betyget "godkänd" i både filosofie kandidatexamen och i teologisk filosofisk examen. Antropologien har föredragits endast för sistnämnda examens räkning. Framställningen af logiken blef oafslutad.

Ett till v. t. kungjordt proseminarium öfver Spinozas etik inställdes med anledning af min tjänstledighet under vårterminens första del — till den 20 mars — och det ringa antalet anmälda deltagare.

GUSTAF CEDERSCHIÖLD,

Fil. Dr, Professor i nordiska språk, R. N. O.

Fornnorsk och fornisländsk grammatik: Hufvuddragen af ljud- och formläran (ensk. föreläsningar 1 t. i veckan under h. t., 2 t. i veckan under jan., febr. o. mars).

Fornnorsk och fornisländsk litteratur: 1:o valda stycken ur Wimmers Oldnordisk Læsebog, näml. Gunnlaugs saga ormstungu och skildrin-

gen af Svoldrslaget ur Heimskringla (ensk. förel. 2 t. i veckan h. o. v. t.); 2:o se under *Seminarieöfningar!*

Svensk grammatik: Hufvuddragen af svenska språkets utveckling under tiden 1350—1526 samt därefter en framställning af svensk accentuering i äldre och nyare tid (ensk. förel. 2 t. i veckan under april och maj).

Nydanska: Den nuvarande danskans ljud- och formlära med anslutning till J. V. Lindgrens lärobok samt under jämförelse med äldre och yngre svenska språkförhållanden, äfvensom i sammanhang med läsning af Benzons skådespel "En Skandale", ett stycke af Rosenkilde (Brev til Hr Dimmeling) samt ett stycke af H. Drachmans "Lars Kruse" (ensk. förel. 1 t. i veckan under v. t.).

Allmännare språkfrågor: 1:o Rytmens trollmakt (6 offentl. förel. 1 t. i veckan under okt. och nov.); 2:o Om språkriktighet med särsk. hänsyn till nutida svenska (ensk. förel. 1 t. i veckan under h. t.).; 3:o se under *Seminarieöfningar!*

Seminarieöfningarna: (2 t. hvarannan vecka) hafva, då tiden ej upptagits af afhandlingars ventilerande (jfr längre fram!), haft till ämne en kritisk-exegetisk behandling af Helga kvida Hjorvardssonar och Helga kvida Hundingsbana I, hvarvid någon af lärjungarna hållit föredrag och de öfriga med ledaren opponerat och diskuterat. Dessutom hafva följande afhandlingar ventilerats: "Om eufemism" af stud. Karl Kloo samt "Referat af Andreas Hansens skrift Landnåm i Norge" af Hugo Östman.

LUDVIG STAVENOW,

Fil. Dr, Professor i historia och statskunskap (med undervisningsskyldighet i historia).

Nordisk historia: *Den svenska historieskrifningens epoker* (9 offentl. förel. under febr. och mars).

Behandling af valda uppgifter rörande Sveriges nyare historia (seminarieöfningar 2 t. hvarannan vecka).

Allmän historia: Frankrikes historia från 1789 till 1860 (ensk. förel. 4 t. i veckan h. t., 3 t. i veckan v. t.).

Föreläsningarna öfver Frankrikes historia 1789 till 1860 gåfvo en öfversikt öfver Frankrikes politiska utveckling från den stora revolutionens utbrott fram till italienska krigets slut under det andra kejsardömet med särskildt betonande af den inre politiska historien och redogörelser för den moderna litteraturen i ämnet. Dessa föreläsningar voro afsedda för filosofie kandidatexamen. De offentliga föreläsningarna öfver den svenska historieskrifningens epoker utgjorde en serie karaktäristiker af de särskilda epokerna inom den äldre svenska historiografien fram till det nuvarande seklet. Vid höstterminens seminarieöfningar, afsedda för såväl kandidat- som licentiatexamina, föredrogos och diskuterades följande uppsatser: *Hornska ministärens fall vid riksdagen 1738—39* (kand. Julius Rosén); *1751 års konungaförsäkran* (kand. Carl Ljungman). För öfrigt lästes och kommenterades *konungabalken af M. E. L. L.* Vid vårterminens

seminarieöfningar, likaledes afsedda för såväl kandidat- som licentiatexamina, ventilerades följande uppsatser: *Krigsförklaringen mot Ryssland 1741* (stud. Hilding Lindberg); *Publicitetsstriden vid riksdagen i Norrköping år 1800* (stud. Inga Rydholm). Därjämte lästes och kommenterades *akterna rörande Västerås riksdag 1527*.

EMIL LINDBERG,

Fil. Dr, Professor i semitiska språk.

Hebreiska: *Grammatik* jämte explikation och grammatisering, hvarvid genomgåtts en del af Genesis, kap. XXXVII (ensk. förel. 4 t. i veckan h. t.).

Tolkning af Genesis jämte komplettering af föregående termins grammatiska kurs (ensk. förel. 4 t. i veckan v. t.).

Tolkning af en del af Jobs bok (forts. af de två föregående terminernas föreläsningar: ensk. förel. 1 t. i veckan h. t.).

Tolkning af en del af Jesu Syrachs nyfunna hebreiska text (kap. III och IV: ensk. förel. 1 t. i veckan v. t.).

Arabiska: *Grammatik* jämte något explikation (ensk. förel. 1 t. i veckan h. t.).

Tolkning af första hälften af Koranens 7:e sura (ensk. förel. 1 t. i veckan v. t.)

Seminarieöfningar: *Sydarabiska inskrifter* (2 t. hvarannan vecka h. t.), *Profeten Micha* (2 t. hvarannan vecka v. t.).

Föreläsningarna öfver *Genesis* hafva i allmänhet fortgått efter samma plan som föregående termin; dock hafva de med dem förbundna grammatiska föreläsningarna hufvudsakligen utgjort en komplettering af föregående termins kurs, där denna antingen ej fullt medhunnits eller för knapphändigt genomgåtts, medan den öfriga grammatiska repeteringen skett mer praktiskt i sammanhang med genomgången af texten. — Föreläsningarna i *Arabisk grammatik* ha varit afsedda för nybegynnare; de öfver *Koranens 7:e sura* för i språket mera försigkomna lärjungar. — Föreläsningarna öfver *Job* ha försiggått enligt samma plan som under nästföregående termin; de öfver *Jesu Syrachs bok* inleddes genom en kortare öfversikt af historien om den nyfunna texten och af de olika äldre öfversättningarna m. m. Vid behandlingen af själfva texten hafva fullt trogna facsimiles af handskrifterna följts och tillhandahållits lärjungarna samt jämförelser gjorts med flera af de äldre öfversättningarna i syfte att kunna komma den ursprungliga texten på spåren. Af *seminarieöfningarna* inleddes de öfver de *sydarabiska inskrifterna* af en kortare redogörelse för dessa inskrifters folk, skrift och språk m. m.; i öfrigt var planen för behandlingen ungefär densamma som förut i fråga om de semitiska inskrifterna; endast *Riyâm*-inskriften efter D. H. Müllers "Sydarabische Alterthümer" medhanns. Seminarieöfningarna öfver *Micha* hafva upptagit de två första kapitlen, som föredragits och diskuterats.

ELIS WADSTEIN,

Fil. Dr, Professor i nyeuropeisk lingvistik (med undervisningsskyldighet i germanska språk).

Fornhögtyska: Tolkning af följande fornhögtyska dikter i Althochdeutsches Lesebuch, herausgeg. von Braune: XXXII: 21—42 (Aus *Otfrids Evange-*

lienbuch), XXXIII (*Petruslied*), XXXIV (*Christus und die Samariterin*), XXXVI (*Das Ludwigslied*), XXXVII (*Gebete*), XXXVIII (*Psalm 138*), XXXIX (*De Heinrico*), XXXX (*Verse der St. Galler Rhetorik*) och XXXXI (*Merigarto*) (ensk. förel. 2 t. i veckan h. t.).

Medelhögtyska: Öfversikt af den medelhögtyska ljud- och böjningsläran samt tolkning af *Die Gedichte Walthers von der Vogelweide*, herausgeg. von Paul, 4—25 och 54—57 (ensk. förel. 2 t. i veckan v. t.).

Nyhögtyska: Valda delar af den *tyska grammatiken* under särskild jämförelse med Sütterlin, Die deutsche Sprache der Gegenwart (ensk. förel. 2 t. i veckan h. t.).

En propedevtisk kurs i *tysk fonetik* (ensk. förel. 1 t. i veckan under v. t.).

Skriftlig *öfversättning till tyska* (prakt. öfn. 1 t. i veckan v. t.).

Hebbel: Die Nibelungen 1 u. 2 Abteil. 1—3 Akt, 3 Szene, tolkade af lärjungarna under professorns ledning på *seminarieöfningar* (2 t. hvarannan vecka under hela läsåret.).

Under *seminarieöfningarna* ha ytterligare förekommit:

Föredrag af fil. kand. *W. Nyman: Om Hebbels lif och diktning.*

Ventilering af följande *uppsatser:*

Af fil. kand. *W. Cederschiöld:* Användningen af prepositionen *auf* i Gustav Frenssens "Jörn Uhl".

Af stud. *K. Kloo: Konjunktiven i Ernst von Wolzogens roman "Die Erbschleicherinnen".*

Af stud. *E. Ljungström: Användningen af prepositionerna* **vor** *och* **für** i Hermann Sudermanns bok "Es war".

Därjämte hafva under läsåret följande uppsatser författats af lärjungar och granskats af läraren:

Af fil. kand. *J. Lundén: Neuhochdeutsche Substantive mit schwankendem Geschlecht.*

Af fil. kand. *W. Nyman: Neuhochdeutsche Substantiv-Composita mit einem Plural als erstem Gliede.*

Af fil. kand. *C. A. Skårman: Einige Bemerkungen über den Gebrauch des Konjunktivs in "Jena oder Sedan?" von Franz Adam Beyerlein.*

EVALD LIDÉN,

Professor, innehafvare af Oscar II:s professur i jämförande språkforskning med sanskrit.

Fornindiska: På enskilda föreläsningar 2 t. i veckan under hela läsåret behandlades den fornindiska verbalböjningen tillika med motsvarande viktigare delar af de klassiska och germanska språkens grammatik. Kursen, som anslöt sig till närmast föregående termins föreläsningar öfver nominalböjningen, afsåg att motsvara fordringarna för betyg i licentiatexamen och högre betyg i kandidatexamen.

Avestaspråket: På enskilda föreläsningar 1 t. i veckan under hela läsåret genomgingos hufvuddragen af avestiskans ljud- och formlära i anslutning till textinterpretation efter Lanman's Reader.

Urnordiska inskrifter: Under enskilda föreläsningar 1 t. i veckan under hela läsåret behandlades utförligt ett tiotal af de äldsta inskrifterna med äldre runor.

Seminarieöfningarna — 2 t. hvarannan vecka under hela läsåret — voro egnade åt tolkning af valda delar af Hitopadeça och Açvalāyana's Grhyasūtras. Därjämte hafva diskussioner förekommit bl. a. öfver en af fil. kand. *Carl Lindsten* författad uppsats ("Öfversikt af den vediska literaturen") samt i anslutning till ett föredrag af fil. kand. *Edv. Strömberg* om fornindiska adjektivbildningar af typen *prāñc-*.

OTTO SYLWAN,

Fil. Dr, Professor i estetik med litteratur- och konsthistoria.

Allmän litteraturhistoria: Enskilda föreläsningar h. t. (3 t. i veckan) och v. t. (2 t. i veckan), hvarvid genomgåtts en kurs, afsedd för två betyg i filos. kandidatexamen. — Enskilda föreläsningar h. t. och v. t. (2 t. i veckan), vid hvilka meddelats en utförligare framställning af den engelska, franska och tyska litteraturen från och med Byron till revolutionsåret 1848.

Svensk litteraturhistoria: Proseminarieöfningar v. t. (på därom särskildt öfverenskomna tider), vid hvilka föredragits och diskuterats tvenne uppsatser, nämligen af stud. G. Stern om *Franzéns dikt "Den gamle knekten"* och af stud. T. Wennerberg om *Lidners dikt "Året 1783"*.

RUDOLF KJELLÉN,

Fil. Dr, Professor i statskunskap med statistik.

Statsrätt: *De skandinaviska unionsakterna* (ensk. förel. 1 t. i veckan h. t.); *Danmarks Grundlov* (ensk. förel. 1 t. i veckan under mars, april och maj).

Statslära: *Statsvetenskapliga prænotioner* (ensk. förel. 3 t. i veckan h. t. samt 4 t. i veckan under februari).

Politik och statistik: *De nuvarande europeiska författningarnas tillkomst* (ensk. förel. 3 t. i veckan under mars, april och maj).

Stormakterna (14 offentl. förel. under oktober, november och februari).

GUSTAF F. STEFFEN,

Fil. Dr, Professor i nationalekonomi och sociologi.

Nationalekonomi: *Allmän nationalekonomi* (ensk. förel. 2 t. i veckan h. t.); *Penning- och bankväsen* (ensk. förel. 2 t. i veckan v. t. till slutet af april); *Socialpolitikens historia och teori* (ensk. förel. 1 t. i veckan h. t.); *Inkomstfördelningen och befolkningsfrågan* (ensk. förel. 2 t. hvarannan och 1 t. hvarannan vecka v. t.).

Seminarieöfningar: *Valda uppgifter rörande modern socialpolitik* (2 t. hvarannan vecka h. t.); *Valda uppgifter rörande den nutida inkomstfördelningen* (2 t. hvarannan vecka v. t.); *Värdeteorien och dess tillämpning* (2 t. hvarannan vecka v. t. från början af maj).

Sociologi: *Allmän sociologi* (ensk. förel. 1 t. i veckan h. t.).

De enskilda föreläsningarna öfver *allmän nationalekonomi* samt *penning- och bankväsen* under 2 t. i veckan h. t. och v. t. (till slutet af april) hafva varit lämpade för betyget *godkänd* i filosofie kandidatexamen. De enskilda föreläsningarna och öfningarna öfver *socialpolitikens historia och teori* samt öfver *inkomstfördelningen och befolkningsfrågan* och öfver *värdeteorien och dess tillämpning* (från början af maj) ingå i den för betyget *berömlig* i filosofie kandidatexamen afsedda kursen i *speciell nationalekonomi*. Under de värdeteoretiska öfningarna hafva Ph. H. Wicksteeds *Alphabet of Economic Science* och W. S. Jevous' *Theory of Political Economy* samt (delvis) kap. 1 af Karl Marx' *Das Kapital*, Bd. I, genomgåtts och diskuterats.

De sociologiska föreläsningarna behandlade några af de viktigaste socialpsykologiska företeelserna såsom inledning till en systematisk sociologi.

Eleverna vid Göteborgs Handelsinstituts "fackkurs" hafva såsom auskultanter bevistat de för betyget godkänd i fil. kandidatexamen afsedda föreläsningarna samt hafva, efter af mig värkställd pröfning, erhållit vitsord för sina insikter.

ERIK BJÖRKMAN,

Fil. Dr, innehafvare af Andrew Carnegie's professur i engelska språket och litteraturen.

Nyengelsk fonetik (ensk. förel. 2 t. i veckan under v. t.).

Fornengelska: Valda stycken ur Zupitza-Schippers Alt- und mittelenglisches Übungsbuch med särskild hänsyn till de äldsta texterna; med en inledning: England före Alfred den Store (ensk. förel. 2 t. i veckan under v. t.).

Seminarieöfningar: H. J. Byron, Our Boys (2 t. hvarannan vecka under v.t.).

SVEN LÖNBORG,

Fil. Dr, Docent vid Uppsala Universitet, förordnad att uppehålla den med professuren i geografi (med handelsgeografi) och etnografi förenade undervisningen.

Asien: (3 t. i veckan under h. t., 1 t. i veckan under v. t.). Härvid har behandlats det *asiatiska bergsystemets utvecklingshistoria* hufvudsakligen i anslutning till Suess, Antlitz der Erde, samt sambandet mellan det asiatiska bergsystemet och Afrikas, Europas, Australiens och Amerikas berg. Under v. t. har behandlats Asiens *etnografi*, hvarvid först gjorts en allmän öfversikt af folkstammarna från antropologisk och etnografisk synpunkt, hvarefter några från vissa synpunkter typiska folk närmare behandlats, ss. aino, mincopier, javaner m. fl.

Geografiska läroböcker och undervisningsmetoder: (1 t. i veckan under v. t.). Kursen har varit afsedd för blifvande lärare i geografi och skulle gifva en närmare kännedom om de viktigaste reformerna med afseende på geografiundervisningen, som utförts under de sista årtiondena särskildt i Tyskland och Amerika, samt ge en orienterande öfversikt öfver de litterära hjälpmedel, som finnas att tillgå för att kunna åstadkomma en modern undervisning i geografi inom vårt land, samt förslag till lärogång i geografi vid skolorna; i samband med hemortskunskapen

en geografisk exkursion för att ge exempel på geografiska företeelser, som äro lämpliga till studium för barn på olika stadier.

Seminarieöfningarna (2 t. hvarannan vecka under h. t.) hafva behandlat valda delar af den allmänna och speciella geografien. Så ha genomgåtts olika svenska kartor (generalstabens, ekonomiska kartverkets, höjdkartan m. m.) genom af deltagarna utarbetade föredrag, som sedan diskuterats. Vidare ha behandlats olika *kartprojektioner* och deras företräden för olika ändamål, samt *kartläggning*. Dessutom har behandlats skogskartan öfver Sverige; växtgeografi.

ELIAS JANZON,

Fil. Dr, Docent i klassisk filologi, under v. t. förordnad att förestå den nyinrättade professuren i klassiska språk (med undervisningsskyldighet i latin).

Cicero De Oratore, andra boken, har genomgåtts under ensk. föreläsningar 3 t. i veckan hela läsåret.

Seminarieöfningarna i latin (2 t. hvarannan vecka hela läsåret) hafva omfattat kritisk-exegetisk behandling dels af Propertii dikter, dels af Taciti Dialogus. Vid ett sammanträde hölls af stud. Nils Palm ett inledande föredrag *Om Taciti lif och skrifter.* Åtta timmar ha ägnats åt ventilering af stud. Einar Engströms afhandling *De codicibus Propertianis.*

Skriftliga exercitier i latin hafva fortgått med en timme i veckan hela läsåret.

LARS WÅHLIN,

Fil. Dr, Bibliotekarie, Docent i klassisk filologi.

Grekiska: *Stilskrifning* (1 t. i veckan h. t.).

Seminarieöfningar öfver grekisk lyrik (2 t. i veckan h. t.).

Har icke föreläst under vårterminen.

EFRAIM LILJEQVIST,

Fil. Dr, Docent i filosofi.

Religionsfilosofi (ensk. förel. 3 t. i veckan under h. t.).

Høffdings "Religionsfilosofi" (seminarieöfningar 2 t. i veckan under h. t.).

Filosofiens historia (ensk. förel. med examinatorium 4 t. i veckan under v. t.).

Kants "Prolegomena" (seminarieöfningar 2 t. hvarannan vecka under v. t.).

Seminarieöfningarna ha under såväl höst- som vårterminen närmast afsett studier för filosofie licentiatexamen, höstterminens föreläsningar i religionsfilosofi åter både denna och filosofie kandidatexamen. Med seminarieöfningarna öfver Høffdings "Religionsfilosofi" gafs en fortsättning af seminarieöfningarna h. t. 1902 öfver samma ämne, men anordnades de så, att de äfven kunde motsvara nytillträdandes behof. Vårterminens föreläsningar med examinatorium utgjorde en propedevtisk kurs för filosofie kandidatexamen och de förberedande examina.

Föreläsaren åtnjöt under v. t. en veckas tjänstledighet för resa.

CARL THULIN,

Fil. Dr, Docent i klassisk filologi.

Romarnes religion utgjorde ämnet för en föreläsningskurs å 1 t. i veckan under höstterminen.

EMIL RODHE,

Fil. Dr, Lektor, Docent i modern franska.

Offentliga föreläsningar: Några blad ur franska litteraturhistorien (3 förel. v. t.).

ELOF HELLQUIST,

Fil. Dr, Lektor, Docent i nordiska språk.

Jämförande indoeuropeisk ljudlära II: På enskilda föreläsningar 1 t. i veckan har genomgåtts det indoeuropeiska konsonantsystemet, hvarvid framställningen koncentrerat sig kring de germanska och klassiska språken samt sanskrit.

KNUT HUGO PIPPING,

Fil. Dr, Docent i nordiska språk och fonetik.

Fornsvenska texter hafva behandlats under enskilda föreläsningar 2 t. i veckan v. t.

KNUT HJALMAR FREDLUND,

Fil. Dr, Docent i litteraturhistoria.

Har under v. t. biträdt vid ledningen af öfningarna i det litteraturhistoriska proseminariet, där uppsatser om Franzéns dikt "Den gamle knekten" och om Lidners dikt "Året 1783" föredragits och diskuterats. Har därjämte meddelat enskild undervisning i litteraturhistoria.

BROR OSCAR EILERT EKWALL,

Fil. Dr, Docent vid Upsala Universitet, förordnad att under höstterminen vara docent i germanska språk (med undervisningsskyldighet i engelska) vid Högskolan.

Béowulf (2 t. i veckan) och Shakespeare's **Macbeth** (2 t. i veckan) tolkades i enskilda föreläsningar under h. t.

En dag i ett engelskt hem af P. Ödman öfversattes muntligen i seminarieöfningar 2 t. hvarannan vecka h. t.

ELDRED MORGAN,

Pastor vid härvarande Engelska församling, e. o. lärare i engelska.

Några engelska författare, nämligen dels de viktigaste författarna från den Elisabethska perioden, dels Sir Walter Scott och Lord Byron behandlades i enskilda föreläsningar 1 t. i veckan h. t.

Westward Ho! af Kingsley tolkades i praktiska öfningar (2 t. i veckan h. t. och v. t.), hvilka äfven omfattade uttals- och samtalsöfningar.

CARL KOCH,

Fil. Dr, Rabbin, e.o. lärare i tyska.

Det nya Germanien af Carl Sundbeck öfversattes muntligen i praktiska öfningar (2 t. i veckan v. t.) Dessutom har biträde lämnats vid rättandet af skriftliga öfversättningar till tyska (1 t. i veckan v. t.).

FULGENCE BLANCHE,

Licencié ès lettres, e. o. lärare i franska.

H. de Balzacs lif och verksamhet (1 t. i veckan v. t.) och **Den franska romanens utveckling** (1 t. i veckan v. t.) hafva behandlats i enskilda föreläsningar.

De praktiska öfningarna utgjordes af konversationsöfningar på franska (2 t. i veckan v. t.).

Nedanstående skrifter och uppsatser hafva sedan förra Årsredogörelsens utgifvande blifvit af Högskolans lärare publicerade eller äro under tryckning.

A. U. Bååth:

Wagners sagor II. Lohengrin. Stockholm. P. A. Norstedt & Söners förlag. 1904.

Dikter och *uppsatser* i tidningar och kalendrar.

Gustaf Cederschiöld:

Anmälan af Th. Hjelmqvist "Bibliska personnamn i sekundär användning" och "Personnamn i sekundär användning" samt "*Hundum verpa*", båda i Arkiv för nord. filologi. Lund 1904.

Rytmens trollmakt. Stockholm 1905.

Tillsammans med *V. Olander:*

Svensk uppsatsskrifning på skolans lägre och mellersta stadier. I. Handbok för lärare. Femte upplagan. Lund 1904.

Har dessutom medverkat vid redaktionen och tryckningen af de under läsåret utgifna eller under utgifning varande häften af *Ordbok öfver svenska språket*, utg. af Svenska Akademien.

Elof Hellquist:

Studier öfver de svenska sjönamnens härledning och historia (i Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen, xx. 1, 2, 3), forts. (del I ss. 291—514, del II s. 1—34).

Om de svenska ortnamnen på -inge och -unge (i Göteborgs Högskolas Årsskrift 1905).

Ett par mytologiska bidrag (i Arkiv f. nord. filologi XXI).

Om uppkomsten af de fsv. adjektiven på -likin (i d:o XXI).

Ett par nordiska n-presentier (i d:o XXI).

En ny svensk grammatik (recension i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidn. 1905).

Har som granskare deltagit i arbetet på Ordbok öfver svenska språket, utgifven af Svenska Akademien.

Elias Janzon:

Regina elegiarum (i "Commentationes philologae in honorem Iohannis Paulson". Göteborg 1905).

Rudolf Kjellén:

På Amerikafärd, 13 artiklar i Göteborgs Aftonblad juni—sept. 1904.

Jordskalffenomenet i Sverige, 2 artiklar ibm okt. 1904.

Svenska naturminnesmärken, 2 artiklar ibm maj 1905.

Den gula faran, 2 artiklar ibm 24 mars och 1 april 1905.

Den fransk-ryska alliansen, 3 artiklar i Nya Dagligt Allehanda, dec. 1904.

Befolkningsfrågor i Förenta Staterna, bidrag till belysning af nationalitetsproblemet, i Statsvetenskaplig Tidskrift, 1905.

Stormakterna, konturer kring samtidens storpolitik, I. Hugo Gebers förlag, Stockholm 1905.

Minnesord från skolafslutningen 2 juni 1904 i Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor, se dess Redogörelse för läsåret 1904—1905.

Smärre *tidningsartiklar* i nationell och internationell politik.

Evald Lidén:

Ett grekiskt lånord, i Commentationes philol. in honorem Iohannis Paulson.

Altenglische Miscellen, i Indogerm. Forschungen bd XVIII. Strassburg 1905.

Artiklar i Nordisk Familjebok, Ny upplaga.

O. E. Lindberg:

Grundlinier till föreläsningar öfver de religiösa partibildningarna hos judarna mellan den babyloniska fångenskapen och den första kristna tiden. Göteborg 1904.

Religionshistoriska *uppsatser* i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning hvarannan vecka.

Skisser och recensioner i tidningar och tidskrifter.

Sven Lönborg:

Schwedisches Kartenwesen in Petermanns Mitteilungen. Ymer 1904.

Olika bildningsideal. I Årsredogörelsen för Göteborgs högre samskola 1904—1905.

Tillsammans med M. Ambrosius:

Berättelser ur evangelierna. Göteborg 1905.

Recensioner i Ymer och *artiklar* i Nordisk Familjebok.

Vitalis Norström:

Tankelinier. På Aktiebolaget Hiertas förlag. Stockholm 1905.

Artiklar af vetenskapligt innehåll i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning.

Johannes Paulson:

"*Fragment*". Göteborg 1904.

Smärre tidskriftsuppsatser ("*Vahlen och Ennius*" i Eranos. Recension af "*Quintus Ennius och Annalerna*" af E. Nordenstam i Pedagogisk Tidskrift. *Ett kritiskt meddelande till Minucius Felix XIV*[1] i Nordisk Tidsskrift for Filologi. Tredie Raekke XIII. I.).

Hugo Pipping:

Zur Deutung der Runeninschrift von Orléans i Neuphilologische Mitteilungen.

Grammatiska studier. Göteborg 1905.

Emil Rodhe:

Ecrivains Français modernes, VI. Mémoires d'un Collégien par André Laurie. Edition annotée. Lund. Gleerupska Universitetsbokhandeln 1904.

Engelske Taleövelser til Skolebrug. Utg. i förening med Kr. Branner. Gyldendalske Boghandel. København 1904.

Öfningsbok till tyska formläran. Utg. i förening med R. Wallmo. Sthm. Fritze 1904.

Zwei Novellen von J. Stinde. Mit Anmerkungen. Reviderad upplaga. Gleerupska Universitetsbokhandeln. Lund 1905.

Smärre recensioner.

Ludvig Stavenow:

Sveriges historia intill tjugonde seklet. Del VIII: häft. 3—4. Sthm. 1904, 1905.

Anmälan af Karl Warburg: Johan Gabriel Richert. Hans lefnad och uttalanden. I—II (Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning 3 och 4 maj 1905).

Artiklar i Nordisk Familjebok (nya upplagan).

Gustaf F. Steffen:

Om det moderna produktionssättets väsen, i Ekonomisk Tidskrift, nov. och dec. 1904.

Studien zur Geschichte der englischen Lohnarbeiter mit besonderer Berücksichtigung der Veränderungen ihrer Lebenshaltungen. Dritter Band. Stuttgart, Hobbing & Büchle 1905.

Skolan, samhället och samhällsvetenskaperna, artikelserie i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning 1905.

Otto Sylwan:

Anmälan af *Courthope,* A history of English poetry i Nordisk Tidskrift 1905.

Jane Austen, i Nordisk Tidskrift 1905 (under tryckning).

En svensk strofbildning, i Språk och Stil (under tryckning).

Carl Thulin:

Synonyma quaedam latina (Prodigium, portentum, ostentum, monstrum). Göteborg 1905. 22. s. 8:o.

Minerva auf dem Capitol und Fortuna in Præneste (Rheinisches Museum. Neue Folge. Band LX s. 256—261).

Johan Vising:

Artiklarna *Anglonormannisch* i Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie VI.

Studier i den franska romanen om Horn, II. (Göteborgs Högskolas Årsskrift XI. Bilaga till *Inbjudning till den offentliga föreläsning,* med hvilken innehafvaren af Andrew Carnegie's professur i engelska språket och litteraturen Fil. Dr Erik Björkman inställdes i sitt ämbete, 1905).

Recensioner i *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie, Zeitschrift für französische Sprache und Literatur* och *Nordisk Tidsskrift for Filologi.*

Har ock utgifvit denna *Årsredogörelse.*

Lars Wåhlin:

Ännu några ord om utlåningssystem. (I Folkbiblioteksbladet. Årg. 2: h. 3. Sthm 1894).

Collatio codicis Vegetii de re militari librorum lundensis. (I Commentationes philologae in honorem Iohannis Paulson. Gotobvrgi 1905).

Har redigerat och utgifvit *Nordisk Universitetstidskrift* 4:e—5:te årg. samt författat smärre artiklar däri.

Bland sådana af Högskolans lärare under det gångna läsåret företagna resor och erhållna förtroendeuppdrag eller utmärkelser, hvilka stå i samband med deras vetenskapliga eller litterära verksamhet, må följande nämnas:

Gustaf Cederschiöld. Förordnad den 30 mars 1905 af Öfverstyrelsen för Rikets Allmänna Läroverk att vara inspektor vid Göteborgs högre samskola.

Elof Hellquist: Anmodades jan. 1905 af chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet att vid vissa frågors handläggande biträda Kungl. Kommittén för universitetsexaminas ombildning.

Tillerkändes jan. 1905 af Kungl. Maj:t ett anslag af allmänna medel å ytterligare 800 kr. såsom understöd till tryckningen af ett vetenskapligt arbete.

Förordnades h. t. 1904 till ämnesinspektör i modersmålet vid Göteborgs högre samskola.

Förordnades af Kungl. Öfverstyrelsen för Rikets Allmänna Läroverk till medbedömare af mogenhetsscripta vid Göteborgs högre samskola.

Evald Lidén: Företog sommaren 1904 en resa till Tyskland i vetenskapligt syfte.

Anmodades af Stockholms Högskolas lärareråd att såsom sakkunnig afgifva utlåtande rörande sökande till en docentur i svenska språket därstädes.

Efraim Liljeqvist: Invaldes den 5 december till arbetande ledamot af Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle.

Vitalis Norström: Utnämndes den 11 juli 1904 till riddare af Nordstjärneorden.

Emil Rodhe: Företog sommaren 1904, delvis i studiesyfte, en resa till Tyskland, Österrike och Italien samt julen 1904—1905 en resa till Italien.

Gustaf F. Steffen: Kallades den 9 januari 1905 till arbetande ledamot af Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle.

Företog sommaren 1904 en resa till Tyskland, som delvis afsåg nationalekonomiska studier.

Carl Thulin: Har under v. t. vistats i Tyskland och Italien för idkande af vetenskapliga studier.

Otto Sylwan: Invaldes den 5 december till arbetande ledamot af Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle.

Elis Wadstein: Anmodades af det Större akademiska konsistoriet i Uppsala att fungera såsom sakkunnig vid tillsättningen af den e. o. professuren i tyska vid Uppsala Universitet.

Förordnades af Kungl. Maj:t att i egenskap af censor deltaga i öfvervakandet af mogenhetsexamina vid Rikets Allmänna Läroverk under år 1905.

Till ledamöter af redaktionskommittén för Högskolans *Årsskrift* har Lärarerådet för 1905 omvalt Professorerna *Vising* och *Norström* samt Bibliotekarien *Wåhlin* och till revisorer af *Årsskriftens* räkenskaper för 1904 utsett Professorerna Kjellén och Steffen (Lärar. prot. 26 nov. 1904).

Årsskriftens X band, årgången 1904, har utkommit och innehåller:

1. Blandade språkhistoriska bidrag. Af *Evald Lidén*. I.
2. *Sexti Propertii* Elegiae. Relegit et svecice convertit *Elias Janzon*.
3. Meinongs allmänna värdeteori. En undersökning af *Efraim Liljeqvist*.
4. Nya gotländska studier. Af *Hugo Pipping*.
5. Transscendentalfilosofiens problem och metod hos Kant. Af *Axel Lagerwall*.

Årsredogörelse 1903—1904.

Af *Populärt vetenskapliga Föreläsningar vid Göteborgs Högskola* har den första serien afslutats med det XX:e häfte, som omnämndes i föregående Årsredogörelse (s. 30). En ny serie enligt för öfrigt samma plan och i samma format samt fortfarande med understöd af *Oscar Ekmans* 6:te junifond har upplagts på Albert Bonniers förlag och utkommit med häft. I: *Gustaf Cederschiöld*. Rytmens trollmakt. Några bidrag till människans historia (1905).

Till medlemmar af redaktionskommittén för denna publikation hafva återvalts för 1905 Professorerna *Stavenow, Cederschiöld* och *Sylwan* och till revisor af räkenskaperna för densamma under 1904 Professor *Lindberg* (Lärar. prot. 11 febr.).

Det *Filologiska Samfundet* har under läsåret haft 7 sammankomster, vid hvilka föredrag hållits af följande bland Högskolans lärare:

Gustaf Cederschiöld: Om arbetsvisor. (Uppläst af sekreteraren.)

Elof Hellquist: Några språkhistoriska bidrag.

Elias Janzon: Tre sånger ur Propertii andra bok i svensk tolkning jämte redogörelse för det viktigaste af den under de senaste åren utkomna Propertius-litteraturen.

Densamme: Om elegiernas drottning.

Evald Lidén: Nordiska ord belysta genom armeniskan.

Densamme: Latinska småting.

O. E. Lindberg: Några ord om Genesis IV 7.

Johannes Paulson: Om Vahlens senaste Ennius-upplaga. (Uppläst af sekreteraren.)

Otto Sylwan: Om Jane Austens romaner.

Johan Vising: Utvecklingen af ändelsen -arius i Gallien.

Lars Wåhlin: Om det nyligen i Malmö gjorda märkliga bokfyndet (Shaksperes Titus Andronicus tryckt i London 1594).

Dessutom har föredrag hållits af

Julius Österberg: Horatius, Maecenas och striden vid Actium.

Till en af sina stiftare, Professor *Johannes Paulson,* som den 14 mars fylde 50 år, öfverlämnade Samfundet genom en deputation, bestående af ordföranden, sekreteraren samt herrar Röding och Österberg, en af i staden varande medlemmar undertecknad lyckönskningsadress på pergament af följande lydelse:

Societas philologorum Gotoburgensium, quae ut abhinc quinque annos conderetur Tuo maxime impulsu effectum est, occasione huius diei, quo undecimum aetatis lustrum inis, libens utitur, ut propter indefessam Tuam curam benevolentiamque gratias Tibi agat maximas. Quamquam enim per hos duos annos ipsum Te, valetudine minus commoda impeditum, non licuit videre in conciliis praesentem, tamen symbolas Tuas praestantissimas nullo nobis tempore denegans, quae de iis rebus quae curae sunt nobis omnibus investigasti, ea per litteras nobiscum amicissime communicasti. Quare nobis Tibi quinquaginta annos maximam partem in litteris antiquis summa cum laude acto sincere et ex animo hodie gratulantibus simulque pietatem erga Te reverentiamque debitam profitentibus id optare liceat, ut boni, fausti, ex amore nostro laeti fiant anni consequentes, qui utinam multi Tibi supersint.

Likaledes har Samfundets ordförande, Professor *Johan Vising,* på sin den 20 april infallande 50-årsdag mottagit Samfundets tack och hjärtliga lyckönskningar, framförda af sekreteraren, Docent Janzon.

En af Samfundets medlemmar, läroverksadjunkten *K. V. Hvasser,* afgick med döden den 22 december. Hans minne hugfästes vid sammankomsten den 28 januari af Rektor Rudolf Röding.

Vid läsårets utgång är medlemmarnas antal 52.

Af Högskolans undervisning hafva under året begagnat sig:

Lärjungar (Ordningsstadgan § 7) under h. t. 81, under v. t. 91. Af dessa äro 71 namn gemensamma för båda terminernas kataloger. De kvinnliga studerandes antal har varit 16 under h. t., 21 under v. t.

Under h. t. inskrefvos 20 nya lärjungar, under v. t. 12.

Enligt uppgift till vårterminens katalog hafva lärjungarna beredt sig för följande examina:

Filosofie licentiatexamen	21
„ kandidatexamen	44
„ „ efterpröfning	6
Teologisk filosofisk examen	5
Juridisk „ „	1

Fjorton studerande hafva icke uppgifvit sig afse någon särskild examen.

Af de studerande, som bereda sig till filosofie licentiatexamen, hafva tvenne förut icke aflagt akademisk examen, en har aflagt teol. kandidatexamen, alla de öfriga kandidatexamen.

Auskultanter (Ordningsstadgan § 13) hafva under h. t. antecknat sig till ett antal af 38, under v. t. till ett antal af 40. Af dessa hafva båda terminerna 20 utgjorts af elever vid härvarande Handelsinstitut, hvilka begagnat sig af undervisningen i nationalekonomi. Dessutom hafva 53 biljetter lösts till Herr *Blanches* tvenne franska föreläsningsserier.

Såsom *åhörare* af de offentliga föreläsningarna (Ordningsstadgan § 14) hafva antecknat sig (utan frånräkning af namn, som förekomma antecknade flera gånger) under h. t. till tvenne serier 1,101 personer, under v. t. till fyra serier 3,017 personer.

Följande examina hafva under läsåret aflagts vid Högskolan:

Sept. 1904 (afslutad 7 september):

Fil. kand. *Josua Mjöberg* fil. lic.-ex. odelad.
„ „ *Wilh. Nyman* fil. lic.-ex.[1]
„ „ *A. L. Molin* fil. lic.-ex.[1]
Fil. stud. *Carl Sanders* fil. kand.-ex.[1]
Fil. kand. *Martin Granér* efterpröfning i geografi.

December 1904 (afslutad 5 december):
Fil. kand. *Carl Koch* fil. lic.-ex.[2]
„ „ *Wilhelm Cederschiöld* efterpröfning i tyska.
Fil. dr *L. S. Blomgren* efterpröfning i geografi.
„ kand. *David Celander* efterpröfning i engelska
Mars 1905 (afslutad 13 mars):
Fil. kand. *Josef Lundén* fil. lic.-ex.[2]
„ „ *Wilhelm Nyman* fil. lic.-ex.[2]
Fil. stud. *Carl Erik Naumann* fil. kand.-ex.[2]
„ „ *Harald Axel Ling* fil. kand.-ex.[2]
Juni 1905 (afslutad 7 juni):
Fil. kand. *A. L. Molin* fil. lic.-ex.[2]
Fil. lic. *Valdemar Vendel* fil. lic.-ex.[1]
Fil. stud. *Thorsten Celander* fil. kand.-ex. odelad.
„ „ *Carl Sanders* fil. kand.-ex.[2]
„ „ *Gustaf Lindstén* fil. kand.-ex.[1]
„ „ *Gösta Rahmn* fil. kand.-ex.[1]
„ „ *Oscar W. Hippel* fil. kand.-ex.[1]
„ „ *Oscar Fredrik Sjöberg* teol. fil. ex.
Fil. kand. *Eva Braun* efterpröfning i geografi.
„ „ *C. A. Skårman* „ i tyska.
Fil. lic. *Knut von Hall* „ i engelska.

I följande fall, där Högskolan icke ägt självskrifna examinatorer eller där vederbörande examinator på grund af sjukdom anhållit om befrielse från honom åliggande examination, har Examenskommissionens ordförande med stöd af Kungl. Maj:ts resolution af den 17 juni 1893 till examinator förordnat annan lärare vid Högskolan, nämligen:

Sept. 1904	Docenten	*Lönborg*	att	examinera	i	*geografi;*
Dec. 1904	„	*Lönborg*	„	„	i	*geografi;*
	„	*Ekwall*	„	„	i	*engelska;*
Mars 1905	„	*Lönborg*	„	„	i	*geografi;*
	„	*Janzon*	„	„	i	*latin;*
Juni 1905	„	*Lönborg*	„	„	i	*geografi;*
	„	*Janzon*	„	„	i	*latin;*
	„	*Wåhlin*	„	„	i	*grekiska.*

Till filosofie doktor utnämndes den 8 oktober af rektor med Kanslerens tillstånd fil. lic. *Axel Lagerwall*, som den 7 juni 1904 vid Högskolan aflagt godkändt disputationsprof för filosofie doktorsgraden.

Högskolans stipendier hafva af Lärarerådet utdelats på följande sätt:

af räntan å *David Carnegies* stipendiefond (Kr. 20,000) Kr. 400 till fil. kand. *A. L. Ahlmark* och *R. Elander* hvardera;

af *James Carnegies* stipendiemedel (Kr. 1,500) Kr. 300 till hvar och en af studerandena kand. *W. Nyman, Th. Celander,* kand. *A. L. Molin, C. Sanders, Gust. Larson;*

af räntebesparingar å *David Carnegies* stipendiefond och *James Carnegies* stipendiemedel ett extra stipendium å Kr. 100 till kand. *W. Nyman* och ett extra stipendium å Kr. 200 till kand. *E. Strömberg.*

Dessutom hafva af *Kungl. och Hvitfeldtska Stipendieinrättningen* efter förslag af Lärarerådet stipendier å 200 kronor tilldelats fil. stud. *G. Rahmn,* fil. kand. *E. Strömberg* och fil. stud. *I. Peters.*

Göthilda-stiftelsens stipendium å 250 kronor har tilldelats fil. kand. *A. L. Molin.*

Af Göteborgs Högre Latinläroverks kollegium har ett Kinds Härads stipendium å 75 kronor tilldelats stud. *D. Söhrman* och ett annat å 50 kronor ur samma stud. *Hj. Strömberg.*

"Ungdomsväns" stipendie- och premiemedel, med samma välvilja skänkta i år som föregående år, hafva fördelats på följande sätt: stipendierna, å Kr. 200, af Studentföreningen till studerandena *N. Palm, G. Hultin, I. Peters;* premiet, å Kr. 400, af Lärarerådet till fil. dr *Axel Lagerwall* för hans afhandling *Transscendentalfilosofiens problem och metod hos Kant.*

Ur den af bibliotekarien vid *Göteborgs Stadsbibliotek* — med hvilket Högskolans bibliotek är förenadt — till Stadsfullmäktige afgifna årsberättelsen för 1904 må här anföras följande:

Antalet besökande har utgjort 17,958 (mot 19,497 år 1903) eller i medeltal 59,07 (mot 64,56).

Till begagnande å stället hafva, utom referensbibliotekets böcker, framtagits 9,689 band (mot 12,478); till utlåning ha utlämnats 7,856 (mot 6,932).

Från offentliga bibliotek å andra orter ha förmedlats 140 boklån (mot 171). I 19 fall (mot 11) har Stadsbiblioteket kunnat göra återtjänst med lån till andra bibliotek.

Accessionskatalogen upptager 3,080 n:r (mot 2,746). Härtill komma 158 tidskrifter och från Kungl. Justitiedepartementet erhållna landsortstidningar.

Dessutom hafva värdefulla gåfvor öfverlämnats till biblioteket, dels i penningar, dels i böcker. Främst är att nämna en frikostig donation å Kr. 50,000, som tillfallit biblioteket på grund af framlidne Herr *August Röhss'* testamente. Vid gåfvan är icke något särskildt villkor fästadt, och bibliotekets Styrelse har ännu icke fattat definitivt beslut angående dess användning.

Vidare har Konsul *Johan Ekman* ställt medel till bibliotekets disposition för inköp af ett större antal band (närmare 1,200) å auktionen af framlidne danske riksarkivarien Brickas boksamling.

Slutligen har fru *Caroline Wijk* inköpt och till biblioteket skänkt större delen af framlidne Professor T. Thorells zoologiska boksamling.

Bokinköp ha verkställts för Kr. 11,266: 91, bindning för Kr. 4,218: 70. Af Högskolans extra anslag för bokinköp ha dessutom utbetalts Kr. 1,645: 85 för arbeten i nationalekonomi, germanska och semitiska språk samt jämförande språkforskning.

Till ledamot af Biblioteksstyrelsen har Högskolans Styrelse omvalt Professor *Stavenow*, i tur att afgå, för åren 1905—1906.

Högskolans fonder uppgingo, enligt Drätselkammarens till Styrelsen inlämnade redogörelse, vid ingången af år 1905 till följande belopp:

Edvard Magnus' fond	Kr.	334,100: —
Lundgrenska fonden	,,	586,000: —
David Carnegies fond	,,	552,944: 89
Oscar Ekmans fonder	,,	455,000: —
Göteborgs undervisningsfond	,,	39,091: 07
David Carnegies stipendiefond	,,	20,000: —
Pensionsfonden	,,	79,584: 48
Göteborgs Högskolas Gustaf Adolfsfond	,,	30,000: —
Transport	Kr.	2,096,720. 44

	Transport Kr.	2,096,720: 44
Olof Olofson Wijks minne	,,	100,000: —
James Carnegies donationsfond	,,	50,000: —
Aron Philipssons donationsfond	,,	10,000: —
August Röhss' donationsfond	,,	350,000: —
Olof Wijks donationsfond	,,	150,000: —
Oscar Ekmans 6:te junifond	,,	10,000: —
Andrew Carnegies fond	,,	181,500: —
Dispositionsfonden	,,	228,722: 33
	Summa Kr.	3,176,942: 77

Motsvarande summa vid ingången af år 1904 var Kr. 2,957,301: 63.

Af Högskolans fonder voro den 31 dec. placerade i reverser löpande med 4½ % ränta och med inteckningar i fastigheter såsom hypotek Kr. 1,962,000; — i Helsingborgs stads, Göteborgs Hypotekskassas, Garantibolagets obligationer löpande med 4½ % ränta Kr. 854,000; — i Allmänna Hypoteksbankens 4 % obligationer Kr. 55,100; — i Allmänna Hypoteksbankens 5 % obligationer Kr. 197,500; — i interimsbevis å obligationer i Göteborgs—Borås järnvägsaktiebolag Kr. 30,000; — å giroräkning i Skandinaviska Kreditaktiebolaget Kr. 78,342: 77.

Behållningen å årsanslagets konto (den s. k. besparingsfonden) utgjorde vid samma tid Kr. 57,223: 09 (mot 54,538: 18 den 31 dec. 1903), och den kontanta behållningen i rektorsexpeditionens kassa Kr. 65. Samtliga Högskolans tillgångar utgjorde således vid ingången af år 1905 Kr. 3,234,230: 86.

Till revisorer af Högskolans räkenskaper för år 1905 ha af Kungl. Maj:t utsetts Lektor *J. Österberg* med Lektor *C. N. Mebius* såsom suppleant och af Stadsfullmäktige Handlanden *C. O. Kjellberg* och Rektor *C. A. Windahl* med Handlanden *R. O. Evers* såsom suppleant.

Undervisningen tager nästa hösttermin sin början fredagen den 8 september.

Göteborg den 15 juni 1905.

Johan Vising.

